De Tweede Ronde. Jaargang 26

bron
De Tweede Ronde. Jaargang 26. G.A. van Oorschot, Amsterdam 2005

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_twe007200501_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

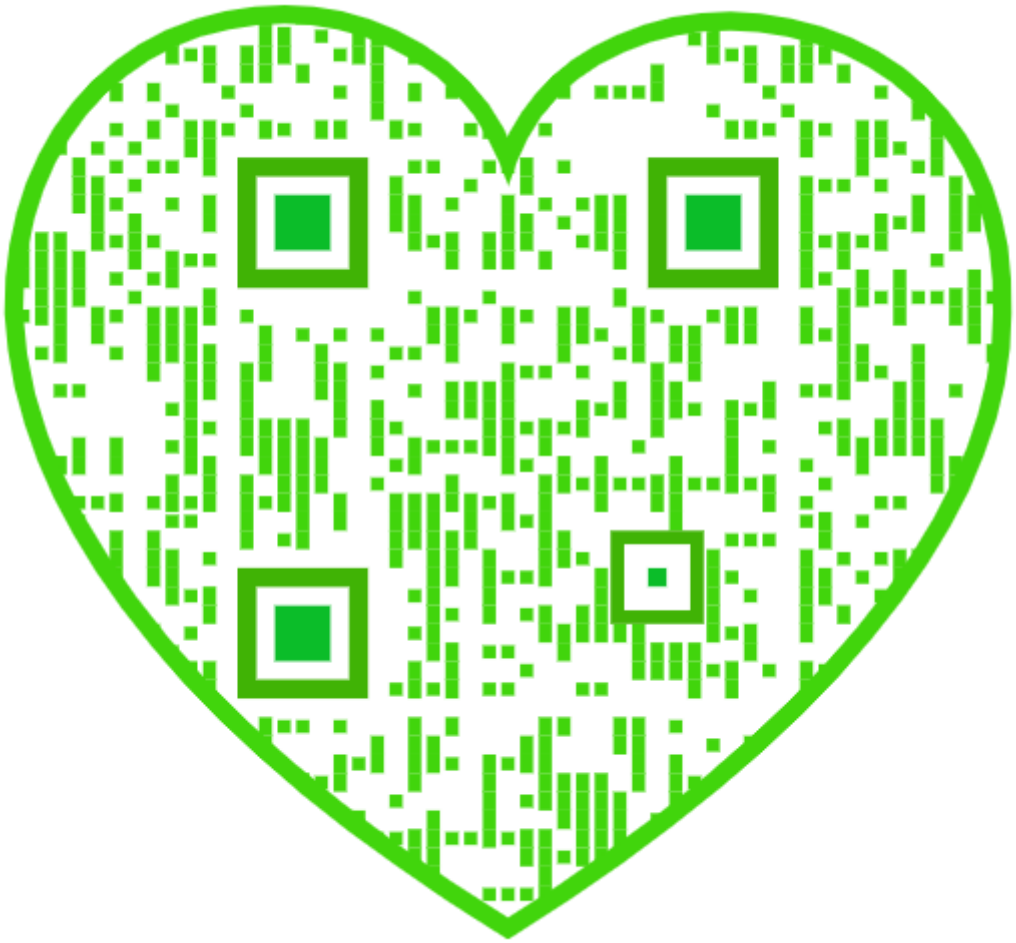

[Nummer 1]

Voorwoord

Dit Lentenummer 2005 staat in het teken van de zesde hoofdzonde, de Toorn (Wellust, de zevende, zal de jaargang besluiten). De middeleeuwers die onze hoofdzonden in kaart hebben gebracht, associeerden de Toorn allereerst met de razernij à la Kaïn, leidend tot fataal geweld; toorn was een kwestie van ‘kokend bloed’. Daarnaast was er uiteraard de gerechtvaardigde ‘Toorn Gods’, die in het Oude Testament voor menig bloedbad zorgde. Buiten de christenheid is er de heilige woede van Berserkers (moorddadige Germanen in berenvel), Assassijnen (Arabische *killers* onder invloed van hasj) en Javanen in de ban van *mataglap* (moorddadige drift). In dit nummer komen vele oude en nieuwe varianten van de Toorn aan de orde.

In *Nederlands proza* drie verhalen, van Henk Romijn Meijer (woede in het tweede huis), Monica Sauwer (woede om de tweede vrouw) en Klaus Siegel (woede op het voetbalveld). In *Nederlandse poëzie* werk van tien dichters, onder wie een nooit eerder wereldkundig gemaakte bijdrage van wijlen Erich Wichman, getiteld ‘Vloekzang’. In *Essay* twee klassieken, Thomas Fuller en Seneca; daarnaast drie persoonlijke beschouwingen van Leo Jacobs (woede en geloof), Thomas Verbogt (woede en gezag) en L.H. Wiener (woede en genetiek). *Light Verse* is rijk vertegenwoordigd met bijdragen van veertien medewerkers die zich uitspreken over zo uiteenlopende narigheden als de toorn Gods, inclusief de fiolen, het ‘des duivels’ zijn, de homo erectus, straatgeweld, huiselijk geweld, de sharia en, meermalen, de Martinitoorn. Speciale vermelding verdient de ‘sonnettenkroon’ van Frank van Pamelen.

Vertaald proza bevat zes bijdragen, van Aretino (woede onder hoeren), von Doderer (zeven soorten woede), Malaparte (woede op nazi's), Michaïlídis (woede op collega-auteur), Sjoeksjin (woede in het warenhuis) en Tsjechov (woede tussen vader en zoon). In *Vertaalde poëzie*, zeven dichters, onder wie Achmatova, Enzensberger en Nietzsche. Wij signaleren graag het debuut als poëzievertaalster van de schilderes Nina Targan Mouravi, die het presteert om als Georgische, gevestigd in Haarlem, Russische gedichten van Majakovski in het Nederlands te vertalen. In het aanstaande Zomernummer zal meer aandacht aan haar werk worden besteed.

Redactie

Nederlands proza

Estrade's avondmaal

Henk Romijn Meijer

Niet dat hij een dronkaard was of een drinker, maar toch boog hij zich 's middags al vroeg aan het stuur van zijn Peugeot 504 naar ons over: voelden we niet iets voor eerst een glas rood? Op de goede afloop misschien of het geslaagde begin? Een antwoord was niet nodig en zou moeilijk zijn geweest bij de herrie van een uitlaat die de geest ging geven.

We maakten met Estrade een tochtje in de omgeving waar we zijn werk konden bekijken voordat we ons vastlegden. Hij had eer ingelegd met zijn daken en we hadden gezegd dat we ze graag wilden zien.

Hij stopte bij het café tegenover de markt in St. Julien dat hoorde aan de man wiens zoon ergens in Thailand een bordeel was begonnen. Hij liep met heftige, lange passen af op de voordeur en ging binnen. We probeerden hem bij te houden, maar halverwege de gelagkamer deinsde hij terug en maakte hij rechtsomkeert, zodat we bijna tegen hem aan botsten. Hij haastte zich, voorover, als tegen een straffe wind en keek pas weer op toen hij opnieuw achter zijn stuur zat. ‘Die meneer mag me niet zien,’ zei hij. ‘Niet genoeg klanten is niet goed, maar als je voor je klanten op de vlucht moet, is het ook niet goed.’

De schrik was snel voorbij, hij had geen spoor nagelaten. Hard pratend reed hij ons langs daken die hij hersteld had of helemaal vernieuwd, daken met de goedkope moderne pannen die hij even lelijk vond als wij, of met quasi oude pannen die nog van kleur moesten verschieten, of echte oude pannen gesloopt uit huizen die in elkaar waren gezakt, twee maal zo veel werk om te leggen. ‘Maar wij volgen de smaak van de klant,’ zei hij en maakte een geruststellend gebaar. ‘Wie ons de opdracht geeft, heeft bij ons het laatste woord.’

Ik weet niet hoe vaak hij ons die middag liet uitstappen om de blik naar boven te richten, naar voorname, strakke daken zonder de heuvels en dalen van de slijtage, glanzend in de middagzon. Het aantal keren deed er niet toe, want een kind kon zien dat deze vakman niets te verbergen had en het recht had om trots te zijn. Dertig jaar garantie, hoorden we het goed? Tegen het einde van de

rit werd Estrade minder spraakzaam. Waarschijnlijk wist hij, met het gevoel dat het werk met zich meebrengt, dat hij een klant had gewonnen.

Bij ons in de keuken negeerde hij een tijdlang de stoel, maar toen hij eindelijk plaats had genomen, haalde hij dadelijk een schrift voor de dag en een ballpoint en begon hij zonder een woord berekeningen te maken.

Het liep tegen het eind van de middag. We schonken hem het glas rood in dat hij ons had willen aanbieden en we hieven het glas naar elkaar. Daarna keken we elkaar even recht in de ogen. Na deze plechtigheid scheurde de dakdekker het beschreven blad uit het schrift en overhandigde het ons, zijn korrelig rode gezicht verlegen opzij.

In een onberispelijk schools schoonschrift zoals je het nergens meer tegenkomt stond op het ruitjespapier: ‘Démolition plus bâchage’ en daarna: ‘Répose des toiles neuves garanties 30 ans.’ We hadden de dertig jaar goed verstaan en het eindbedrag was min of meer wat we hadden verwacht.

‘Dat dak is heel erg nodig toe aan vernieuwing,’ zei Estrade en haalde zijn hand over zijn lippen. ‘Voor bijspijkeren is het veel te ver heen.’

Ze vroegen hem of hij heel zeker wist dat hij het werk begin september kon doen. ‘Want als het dak zo ver heen is...’

‘Tot september houdt dat dak het wel uit,’ verzekerde hij ons, ‘maakt u zich daarover niet ongerust. Het is nu juni en dan komt juli nog en dan nog augustus... We hebben nog ruim de tijd.’

Estrade was opgestaan. We hadden een bindende afspraak gemaakt, we drukten elkaar stevig de hand.

*

Je moet beslist ook een ander om een schatting vragen, zeiden de mensen, voordat je met iemand in zee gaat. Ze hadden natuurlijk gelijk, maar in zee waren we al, onwillig om de charme van een belofte te breken. Wantrouwen is er genoeg en waar het zonder kan moet het ook zonder gebeuren. Estrade was ons van harte aanbevolen.

Hij was een breedgeschouderde, goedlachse man met een gezicht als van verweerde baksteen en oog voor de pracht van de omgeving. Een betrouwbaar en vriendelijk mens en geen bandiet zoals

Guy Cambroux die al twee maal wegens verkrachting een paar maanden had gezeten. Zijn lichtbruine ogen ontweken je een beetje, alsof hij zich voor iets geneerde zonder te weten waarvoor - een bedeesdheid die hem niet misstond.

Een dakdekker is een vrij man in een vrij beroep dat hij uitoefent onder de blote hemel. Hij is vertrouwd met de wisselvalligheid van de elementen zoals de Man van Smarten met verdriet. Was het niet veelzeggend dat Noiret voor hem instond - de grootste aannemer in de omgeving en daarenboven zijn zwager!

Estrade had iets van de onschuld behouden die bij ons in de stad vrijwel geheel te loor is gegaan. Dat hij onafhankelijk was gebleven strekte hem tot eer: een klein bedrijf had het zwaar te verduren in deze tijd. Omdat hij geen werkvolk in vaste dienst had, behield hij de armslag om voor elk nieuw karwei de meest geschikte mensen te zoeken.

Bij zo'n reputatie hoefden we ons over een tweede schatting het hoofd niet te breken.

*

Op den duur vonden we het jammer dat we bij de afspraak voor september geen jaar hadden bepaald, want de de eerstvolgende september was nu al ruimschoots voorbij. Ze hebben het allemaal razend druk, zeiden de mensen, en je moet maar denken, op den duur komt hij wel, dat is zeker.

Als je de dakdekker belde, kreeg je de stem van zijn vrouw die in buitensporig gemaakt Frans herhaalde dat ze niet aanwezig waren ‘pour le moment’. En al hadden we ons telefoonnummer telkens achtergelaten, het snelle contact dat zou volgen was nog steeds niet gelegd.

De mensen lachten, ze zeiden, dat komt omdat hij wel weet dat jullie huis toch niet op instorten staat, want anders zou hij wel komen. Hij heeft een grote kennis van daken.

Voordat we het wisten waren we het tijdperk van het dak binnengegaan. We zetten geen voet buiten de deur of een dak staarde ons aan. Het gaat met een dak als met kleren: pas als je dringend een nieuw pak nodig hebt zie je goed wat een ander draagt. We vergaapten ons aan het leien dak van de rijke Gibert, ondanks enorme kosten teruggebracht in zijn oorspronkelijke staat, bij regenweer een glimmend zwarte weerspiegeling van de ziel van het

huis. Door lelijke pannen werden we pijnlijk getroffen en gebreken zagen we in een oogopslag. We zagen dakdekkers aan het werk en daken in aanbouw en in de steek gelaten wegens omstandigheden.

Estrade liet niets van zich horen. Zagen we hem in de verte, die ene keer? Was het hem werkelijk, achter het stuur, of waren er meer auto's die zo'n kabaal maakten? Had hij ons opgemerkt, dat hij zo onbesuisd gas gaf, keerde en wegstoof, van ons vandaan, als dank voor de vele malen dat we ons telefoonnummer hadden ingesproken? Was het de dakdekker die in een stofwolk spoorloos in het landschap verdween, of was het een hersenschim? ‘Nous sommes pas là pour le moment.’

*

De winter was verstreken in onze afwezigheid en het dak was aardig gaan lekken. September stond al weer voor de deur. Had die dakdekker het nu nog steeds zo verschrikkelijk druk? Druk waarmee, en met wie? Kon Estrade het niet eens een keer druk hebben met ons, waren wij geen respectabele klanten? Wij waren discreet geweest, wij hadden hem niet in zijn drukte willen storen, en wat kreeg je als dank?

Nu zei een enkeling zacht: ‘Misschien had je hem juist wel moeten storen. Het heeft nu wel zo'n beetje lang genoeg geduurd zou ik denken! Nu zou ik hem maar eens opzoeken wanneer het hem wel stoort.’

Eén keer slaagden we erin om zijn vrouw aan de telefoon te krijgen, toen het antwoordapparaat stuk was of zo. Alsof ze terugdeinsde voor de barbaren piepte ze angstig: ‘O nee’ en legde de hoorn neer in paniek. Bij volgende pogingen bleek de vrouw van Estrade steeds in gesprek.

Dus reden we naar het huis van de dakdekker, op een lastig moment. Hij woonde aan de overkant van de rivier, in Cazoulès, niet meer dan een kwartier rijden - een oud, alleenstaand huis op een groot erf en voorzien van een dak waaraan nog het een en ander urgent moest gebeuren, een huis als een dokter die zijn eigen gezondheid verwaarloost.

Omdat er geen bel was, bonkten we op de deur. Een paar kippen scharrelden om het huis, krabbend naar voedsel bij een onderdrukt kakelen. Aan het geslof in de gang kon je horen dat een vrouw in aantocht was en zodra de deur openging zag je op slag

wat haar voor de robuuste Estrade onweerstaanbaar moest hebben gemaakt: ze was gigantisch - zeker een hoofd groter dan de dakdekker, massale, bolhangende borsten boven kolossale benen, blote armen als ontvelde boomstammen. Ze keek naar ons uit ogen die brandden van onrust en ze wist op slag wie we waren. Ze deed een stap terug, ze had het met meer klanten aan de stok gehad. Maar toen we zonder verheffing van stem vroegen of haar man thuis was begon ze te ratelen. Ja ja ja, natuurlijk was hij thuis maar op het ogenblik niet, want hij werkte in de buurt van Carlux, twaalf kilometer verderop. Ze had een paar stappen buiten de deur gedaan, ze wees in de richting van Carlux. ‘Hij heeft me vandaag nog gebeld om te zeggen dat hij zo snel mogelijk naar u toe gaat, dat moest ik u zeggen, zodra hij klaar is waar hij nu werkt en dat kan zo lang niet meer duren!’

‘Heeft hij ook gezegd wanneer hij daar klaar zal zijn?’

‘Dan gaat hij dadelijk naar u!’ riep de vrouw. ‘En dat duurt niet meer zo lang!’ Ze schrok van haar loslippigheid. ‘Hij werkt daar met mijn oudste zoon! Kan ik u iets te drinken aanbieden?’

Ze had een bleek, schuchter lachend vriendelijk gezicht, grijzend haar dat strak naar achteren was gekamd. Ze hield haar reusachtige handen geopend voor haar donkerblauwe schort, als om te laten zien dat ze geen kwaad in de zin had.

‘Ik houd mijn hart vast,’ zei ze, ‘als ik eraan denk dat mijn zoon nu ook al op het dak werkt.’

*

Hoe lang was het geleden dat we samen een ritje maakten, hoe lang dat zijn vrouw ons verzekerde dat haar man binnenkort zou bellen?

Twee Septembers waren nu verstreken zonder rampzalige slagregens, maar daarvoor verdiende Estrade geen lof. We wilden wel weer eens aan iets anders denken dan aan lekkage.

We overwogen na anderhalf jaar een tweede bezoek aan zijn vrouw, met bedreigingen en eisen. Maar was het niet zwak om die vrouw te bestoken met werk dat haar echtgenoot naliet te verrichten?

Bij die gedachte stelden we het bezoek uit, want zodra een mens in morele kwesties verzeild raakt, verzaakt hij de daad en verschuift hij het leven naar later.

‘Ga naar een ander,’ zeiden de mensen popelend van nieuwsgierigheid, ‘geen mens die het je kan verbieden. Bij een ander kun je het altijd proberen, al hebben ze net zo veel werk.’

Ze noemden een groot bedrijf even buiten Souillac dat alleen heel groot werk aanneemt en daarom nemen ze zo'n dak als dat van jullie er gewoon even bij, omdat het niet meer dan een peulenschil is.’

We reden naar het grote bedrijf dat Bladou Couverture - Zinguerie heette, het was kwart voor twaalf. Een lange rustige man hoorde ons verhaal aan bij de deur, een gekuiste versie, om Estrade niet in discrediet te brengen.

De man zei eenvoudig: ‘Ja, dat werk kan ik doen.’ Zijn kaak was rond als de buik van een balkon: een onderbijter, hij hield zijn armen over elkaar. En ja, natuurlijk zou hij komen kijken om een schatting te maken, zo gauw als het kon.

Het was bijna twaalf uur en vanuit de keuken aan het eind van de gang kwamen geluiden van borden en vorken.

‘Dus u denkt dat u het dit jaar nog kunt doen?’

Hij lachte kort en keek onrustig om naar de keuken die verrukkelijke geuren uitwasemde. Van de kerkklok in Souillac hadden twaalf zware slagen geklonken, de dakdekker stak ons zijn hand toe: ‘Dit jaar nog - maakt u zich niet ongerust.’

De hand voelde aan als ruwe baksteen: zo'n werkhand die er niet om liegt.

Maar toen we weer in de auto zaten, herinnerden we ons dat de grote ondernemer zich wat de maand betreft op de vlakte had gehouden: wat wij van hem meenamen naar huis was een belofte met zwakke plekken.

*

We hadden Estrade met onze zijstap niet verraden: we waren nooit definitief bij hem weggegaan.

De gedachte maakte ons licht nostalgisch, maar de potten en pannen raakten bij regen steeds voller en we wachtten nog steeds op bericht, van de een of van de ander. Waarom kon zo'n groot bedrijf al evenmin als een klein niet gewoon zeggen hoe de vork in de steel zat?

Ze wachten allemaal net zo lang tot u weer weg bent, beantwoordden de mensen de vraag, want dan is het winter en dan bent

u er toch niet. En tegelijk herinnerden ze zich dat Guy Cambroux de verkrachter voor Bladou had gewerkt en misschien was dat wel een slecht teken.

Je moet problemen benoemen zoals *jij* ze ervaart - dat is het hele verhaal.

Op een vrijdagavond, weken later, toen Bladou Couverture ons voorgoed was vergeten, reden we naar de overkant van de rivier om Estrade te treffen op het moment dat hij zijn eerste lepel soep naar zijn mond bracht. Het speet ons voor zijn vrouw en de rest van het gezin, maar ze waren allemaal in zekere zin medeplichtig.

We hadden ons voorbereid om het grofste geschut voorhanden te hebben - woorden die je niet graag en niet vaak in de mond neemt, zodat we nerveus waren, als acteurs vlak voor een première.

We bonkten zo hard op de deur als we konden: een bel was er nog steeds niet bij de Estrades. We kregen als antwoord alleen de amechtige schorre kef van wat een heel klein hondje moest zijn. Een woedende roffel op de ruit in de deur bracht niets dan dezelfde kef - een kreet van peilloze verlatenheid.

We dropen af en belden de volgende dag het heilloze nummer om de dakdekker de huid vol te schelden. We kregen alleen de opgeprikte stem van zijn vrouw: ‘Nous sommes pas là pour le moment.’

Onbegrijpelijk dat uit zo'n gevaarte zo'n gemaakt damesgeluidje voortkwam! Kreeg nu die antwoordmachine het laatste woord?

*

Vrijdag is uitgaansdag: had de fout in de keuze gelegen?

We namen onze toevlucht tot de dinsdag, een kleine kleurloze dag waarop iedereen thuisblijft en snakt naar het eind van de week. Onze berekeningen waren angstvalliger dan ooit, als voor een bankoverval. We moesten ervoor zorgen om bij een opkomende razernij niet te hard te gaan rijden en zodoende de dakdekker te vroeg te bereiken. Onze aankomst was berekend op vijf over acht, het prille begin van het aangenaamste uur van de dag, en tot dat uur verliep alles naar wens.

Tegen een razende drift is geen rede bestand - de korte verstilling, de trilling in de lucht wanneer je het gehate individu gewaar wordt en de krachten zich bundelen: dan vliegt de kurk uit de fles. Wanneer het zo ver is, hoor je jezelf in verbazing aan, te verbijsterd om in te grijpen.

Estrade veegde langs zijn smakkende lippen en maakte een joviaal gebaar.

‘Ik heb aan u gedacht!’ riep hij ons toe van ver en besefte dat het te laat was. Onze stemmen sloegen onmiddellijk over.

‘Wij hebben aan *u* gedacht! Wij hebben meer dan een jaar de tijd gehad om aan u te denken en we denken nog steeds heel erg veel aan u! En als u volgend jaar...’

Stikkend van woede naderden we tot het verbaasde gezicht van de dakdekker: wat bezielde deze uitheemse klanten? Zijn schuldeloos uiterlijk joeg de woede voorbij het kookpunt:

‘U zit ons gewoon maanden en maanden lang te *belazeren*! Meer dan een jaar dat u schandelijk misbruik hebt gemaakt van ons goede vertrouwen! En nu is het *afgelopen*! Wij hebben u op uw woord geloofd en wat voor een woord *is* dat als het vandaag dit betekent en morgen wat anders! U *besodemietert* uw klanten gewoonweg! Alsof het zo *hoort*! En als u zo doorgaat met *besodemieteren* en *belazeren* brengt u uzelf en uw vrouw en kinderen in sneltreinvaart aan de *bedelstaf*!’

Opzij in de gang naast de keuken waar het avondmaal dampend op het gas stond te verpieteren was het gezin aangetreden - de oudste zoon die al samenwerkte met zijn doortrapte vader, en de anderen, onder de vleugels van de struise kloek die haar kroost tegen onheil behoedde.

Omdat er geen tegenspraak kwam, vatten we het voorafgaande hees samen:

‘Mooi voorbeeld dat u uw kinderen geeft!’

Het was het ongrijpbare van de man dat ons buiten onszelf had gebracht - dat onaangedane, wellevende uiterlijk dat nergens houvast bood.

‘U hebt *beloftes* gedaan! U hebt het ons plechtig *beloofd*! De *dag*, het *uur*! En nog nooit, hoort u, nog *nooit* hebben we iemand ontmoet die zijn beloften zo naar alle kanten breekt! *Belofte maakt schuld* - heeft iemand u dat wel eens voorgehouden?’

Nu leek Estrade naar woorden te zoeken, mompelend in zichzelf. En opeens zei hij krachtig:

‘Ja! Dat is waar! We beloven de hele dag door en we zeggen maar zo wat! Hier zeggen we dit en ergens anders zeggen we weer wat anders en dat moeten we wel, om de vrede te bewaren, omdat de klanten anders boos worden!’

Onze geheugens zijn op dit punt troebel geworden. Waar-

schijnlijk gingen wij schreeuwen in een steeds heviger roes van woorden waarbij de dakdekker zich stapvoets terugtrok in de richting van zijn gezin. Weer helder herinneren we ons het moment dat Estrade een autoritair handgebaar maakte en zo hard mogelijk zei:

‘En zal ik u nu eens werkelijk het leven zuur maken?’

‘Graag! Gaat uw gang!’

‘Wat zou u ervan zeggen als we maandagochtend zouden verschijnen om acht uur?’

‘We zouden zeggen: gaat uw gang, belofte maakt schuld!’

‘Dan ziet u ons maandag verschijnen,’ zei Estrade.

‘Wij verwachten u maandag.’

We lieten hem aan zijn lot over, zonder afscheid, zonder een hand.

*

Onbeantwoorde woede is als onbeantwoorde liefde, moeilijk te verwerken. Dat Estrade niet had teruggescholden had ons versteend achtergelaten. En de volgende maandag verscheen hij, klokslag acht uur. Zijn werkploeg bestond uit een stuk of zes schriele jongetjes die fluitend en zwaaiend uit de laadbak van zijn aftandse vrachtwagen sprongen om ons een opgewekt goedemorgen toe te zingen. De oudste zal niet meer dan veertien zijn geweest.

Estrade liep met uitgestoken hand op ons af. We namen de hand, knikten stug:

‘U bent met uw kinderen gekomen.’

‘Niet *mijn* kinderen.’ Het waren kinderen uit de buurt, ze hadden vacantie.

‘En als er wat gebeurt?’

Maar de dakdekker had geen tijd om naar vragen te luisteren, hij wilde meteen aan het werk.

*

De jongetjes rukten de verrotte latten los en gooiden ze naar beneden zonder iemand te treffen. Daarna hoorde je alleen zacht gehamer: Estrade had de wind onder zijn ploeg.

Hoe verging het nu andere klanten die door Estrades beloften uit het lood waren geslagen? Hadden zij geen recht op ons medeleven?

Maar waarom zouden we ons verdiepen in het lot van onze lotgenoten? Als je de moraal op de voet wil volgen, zeur dan niet over een lek.

Pas op woensdagmiddag werden de jongetjes na een sombere ochtend baldadig. Het begon ermee dat een van ze met water ging gooien omdat een ander hem uitschold en even later schepten ze allemaal schreeuwend handen vol uit een bak die ergens in het onttakelde dak stond waar de toestand ondoorzichtig was. De middagzon brandde, het water gaf verkoeling, de jongetjes juichten en zochten dekking achter balken die blootlagen. Een bevlogen schreeuwer haalde de tuinslang omhoog en hield zijn duim over het eind om een sterke straal te verkrijgen. Hij rukte zijn gulp open en verstarde bij het zien van Estrades doorploegde hoofd dat boven de dakrand verscheen. De jongetjes keerden zonder een woord terug naar hun werk.

‘Als zulke jongetjes nu eens een ongeluk krijgen?’ vroegen we de dakdekker.

‘Ze zijn jong,’ zei hij, ‘ze krijgen geen ongeluk, dat is zeker. Omdat ze jong zijn springen ze af en toe uit de band.’

‘Maar wie betaalt dan het ziekenhuis? Of de begrafenis? Ze zijn toch minderjarig en niet verzekerd?’

‘We zijn allemaal verzekerd,’ zei de dakdekker wild, ‘voor alles wat je maar kunt bedenken en daarom gebeurt er ook nooit wat! En ze zijn met vacantie, je moet ze wat gunnen, af en toe.’

Tegen het eind van de middag was de equipe gekalmeerd, maar dat de rust was weergekeerd kon je niet zeggen. Iets van hun vrijheidsdrang klonk door in de bravoure waarmee ze ons nog half doorweekt om zeven uur verder een fantastische avond toewensten. Ze hadden braaf het groene kleed over het open latwerk getrokken, al kon een kind zien dat er geen slecht weer op til was.

*

Meende de dakdekker nu nog steeds dat hij ons het leven zuur maakte? Een ellende is het zeker, zo'n ploeg aan het werk, maar een zuur leven is anders. Estrade was 's morgens humeurig en kortaangebonden, en 's middags na de lunch, na de maaltijd en na een glas, werd hij doorgaans mild en mededeelzaam, geneigd om zijn circus de vrije loop te geven, tot op zekere hoogte.

Aan het eind van de donderdagmorgen leek het latwerk strak en

volmaakt, lichtend van blanke nieuwigheid en klaar om de aardkleurige pannen te ontvangen die meer dan twee jaar op het erf opgestapeld hadden gelegen.

's Middags verscheen de dakdekker voor het eerst zonder zijn gezelschap en verdween hij geruisloos naar boven om de laatste hand aan iets te leggen.

Het moet zo'n beetje kwart voor drie zijn geweest dat we naar de brievenbus liepen en getroffen werden door een zachte melodieuze stem die een simpel melodietje neuriede dat nergens vandaan leek te komen. Toen we Estrade zagen zitten op nieuwe latten, zijn rug naar ons toe, een been hoger dan het andere, ging het neuriën over op zingen, alsof hij zich al neuriënd de woorden was gaan herinneren, onverstaanbaar, in een patois dat bijna niemand meer sprak. We stonden als aan de grond genageld, brieven in de hand - ademloos, om hem niet te storen.

Denk aan de ghettoblasters van de bouwvakkers thuis! Toch schrok hij toen hij ons zag, hij hield abrupt op met zingen. We riepen een aanmoediging, maar die bereikte hem niet. Was hij bang dat hij naar onze begrippen niet hard genoeg werkte?

De betovering was verbroken. Het is een vreemde gewaarwording - het inzicht dat iemand nog zo zuiver kan zingen ook al is hij hartgrondig verwenst. We wilden hem vragen stellen, maar de afstand was te groot, en toen het zijn tijd was, had de dakdekker opeens haast.

*

Vrijdagavond was het werk voltooid en zondagmorgen klopte Estrade bij ons aan, alleen en zonder een voorafgaand telefoontje. Hij was in een goed humeur. We zaten met ons drieën tegenover elkaar, Estrade bewoog zijn handen in langzame, roerende gebaren, als om golven tot bedaren te brengen. Schuchter en tegelijk zelfverzekerd, wilde hij van ons weten of we tevreden waren. We noemden zijn werk perfect en hij glimlachte kort. ‘Dertig jaar garantie,’ zei hij, ‘zoals afgesproken.’

Hij liet een stilte vallen en haalde het papiertje tevoorschijn waarop hij (hoe lang geleden?) zijn berekeningen had gemaakt. Hij vroeg of we nu konden afrekenen.

‘Zo snel?’ Nadat hij ons een mensenleeftijd had laten wachten! ‘Dat is toch ongebruikelijk!’

‘Het werk is gedaan,’ zei Estrade eenvoudig. Hij had zich voor de gelegenheid op zijn zondags gekleed in een gewassen bleu en een schoon en gestreken overhemd.

Terwijl we het geld bij elkaar zochten, toonde hij geen ongeduld - een flinke bundel papier die hij meteen aandachtig ging tellen. Boven het raam in de buitendeur verschenen de opstaande oren en daarna de snuit van de herdershond van de buren die kwam kijken waarom het zo stil was. Toen hij geroepen werd, schoot hij weg en Estrade zei dat het klopte ‘tot op de franc’. Het kleine geld wilde hij niet. Hij bezegelde de korting met een verzoek: vandaag had hij een gezelschap van naasten en vrienden uitgenodigd in Hôtel de la Gare in La Mothe en ons zou hij graag de volgende zaterdag ontvangen. Zo zou het geld niet de kans krijgen om te verzuren.

*

Toen we de volgende zaterdag het restaurant van het Hôtel de la Gare (twee kamers) in La Mothe binnenliepen, zaten Estrade en zijn reuzin al aan een tafel in de serre die uitzag op het in aanbouw zijnde plan d'eau. De dakdekker had het uitgekozen vanwege de gulhartigheid van Mme Laumond die het runde en die je verreweg het beste traditionele maal van de streek voorzette.

Toch was zij geen Française, vertelde Estrade ons, een beetje geheimzinnig gebogen boven de tafel. Hij had zijn Baskische pet opgehouden. Die vrouw sprak nog met een accent en was getrouwd met de vijfentwintig jaar oudere kantonnier die ondanks zijn twee kunstheupen zijn pneumatische boor nog bediende, de oudste in het land, te oordelen naar de oorverdovende ratel en de stank van de lekkende uitlaat.

Estrade onderbrak zijn verhaal omdat Mme Laumond kwam vragen wat we wilden drinken. Ze had sluik, donkerblond haar, links gescheiden, verzakkende kleren en een innemend gezicht dat glom van de hitte in de keuken.

We dronken kir en bespraken de schilderijen van Mme Laumond waarmee de muren waren behangen - een bloedend landschap tegenover ons, doorschoten met het bijtende geel van vruchtbare korenvelden, en daarnaast een vaas boordevol bloemen in dezelfde heftige kleuren. De zon scheen laag boven het water van het plan d'eau. Aan de bar voorin tegenover de ijsmachine zaten een paar mannen hard te praten. De barkeeper was een Chinees.

Een lange, staande Engelsman hief luidruchtig zijn glas naar telkens weer iemand anders en beweerde onbegrijpelijke dingen in een neuzelend wasknijper-Frans.

Die Engelsman was de drijvende kracht achter het plan d'eau dat een grote mislukking dreigde te worden, vertelde Estrade, terwijl hij zijn servet langs zijn lippen haalde. ‘Dat nieuwe restaurant - geen mens die er wil eten en wat wil je, als je ook hier kunt eten, bij Laumond!

Na de soep en de gebakken forel vroeg de vrouw van Estrade die nog niets had gezegd wat wij deden in La Coutonnade, als we er waren, 's avonds of overdag. Gingen we dan vissen of jagen?

Haar man zei: ‘Die man heeft bij de Forsters alles verkeerd gedaan met zijn Engelse ploeg zodat ze alles opnieuw moesten doen.’

Aan de bar gaf de Engelsman rondjes, wij aten een omelet gevuld met eekhoorntjesbrood en zwegen tot het hoofdgerecht kwam - parelhoen met de onweerstaanbare pommes sarladaises. Zouden ze de dakdekker in de stemming brengen om wat voor ons te gaan zingen?

De Engelsman liet een jongere Engelsman voorgaan en streek zo dicht bij ons neer dat we ziijn adviezen wel moesten aanhoren:

‘In het zuiden in de buurt van Toulouse daar is niks meer te verdienen en hier zal het ook niet lang meer duren als het zo doorgaat: een aflopende zaak, o hallo! hallo! hallo!’ begroette hij een Fransman en greep hem bij de hand. ‘Nous voyons vous totalement plus pas le moment!’ Toen de Fransman was doorgelopen, zei hij: ‘Als je werkelijk flink wat wil verdienen moet je naar het noordwesten. Maar als je veel wil verdienen - ik bedoel werkelijk veel...’

Omdat we dat werkelijk nooit hebben gewild, keerden we ons af van de ontwikkelaar, waarop Estrade het glas hief en vroeg om het woord. Hij ging staan en maakte een ruim gebaar, hij zei:

‘Dat we hier samen zijn, daarmee vieren we dat we samen de maaltijd gebruiken! Want een tijdlang leek het er even op dat het niet zo goed ging tussen ons en toen ging het ook niet zo goed! En dat is nu weer voorbij! Want nu gaat het weer uitstekend en daarop hef ik het glas!’

Het eind van het hoofdgerecht was in zicht, Estrade geeuwde. Dit was het ogenblik om hem in vertrouwen te vragen naar het liedje dat we hem hadden horen zingen op het dak.

Estrade vouwde zijn handen verlegen. ‘Dat zijn liedjes zoals ik ze vroeger heb geleerd - in het patois.’

‘Heeft u veel gezongen?

‘Vroeger heel veel. Maar nu niet meer zo veel. Te veel zorgen. Het is jammer,’ zei hij opeens, ‘dat soms de beste klanten het langst moeten wachten en de slechtste het eerst worden geholpen.’

Hij gaf geen uitleg. Bij koffie en eau-de-vie vroegen we hem of hij bereid zou zijn om zijn liedjes nog eens voor ons te zingen, zodat we ze op konden nemen, op een band.

Hij glimlachte bedeesd en gaf ons zijn plechtige belofte: ‘Wanneer u maar wilt, wanneer u maar wilt! Voor mij is het een *eer* dat u het vraagt!’

Bij zo'n belofte valt een afscheid minder zwaar.

*

Van die opname is het niet meer gekomen. We vertrouwden te veel op de duurzaamheid van het bestaan en kwamen zodoende te laat. Van de mooie lichte tenoor die zo veel beminnelijkheid uitstraalde en wegstierf op een aangehouden hoge noot - van die fraaie stem waarin tegenstellingen zich oplosten in woorden die we niet konden verstaan, is niets bewaard dan een indruk in het geheugen van een handjevol mensen die razend op hem waren geweest zoals wij en zoals iedereen die een dakprobleem had gehad - de herinnering aan een vredelievende klank en daarbij het beeld van de man die zijn rug naar de straat had gekeerd en onbezorgd schrijlings zijn evenwicht bewaarde op de fragiele ribben van de ribbekast van het huis. Wie weet had hij zijn benijdenswaardige vrouw in de wacht gesleept door middel van die verlokkende stem, de reuzin die zijn kinderen had gebaard en hem trouw had beschermd tegen ‘the slings and arrows of outrageous fortune’. We zouden haar niet meer zien nu we voor dertig jaar onder dak waren.

Wat er was gebeurd hoorden we op een ochtend veel later van Juliette in het dorp. Tijdens een middagmaal bij hem thuis, op een zondag, voor het hele gezin versterkt met een paar familieleden, verslikte de dakdekker zich in een stuk worst. Niemand besefte tijdig de ernst van het ogenblik en Estrade was gestikt voordat hulp hem bereikte. Zo ging de dakdekker ter ziele voor de ogen van wie hem het dierbaarst waren. Hij was nog geen zestig jaar.

Russian Brides

Monika Sauwer

Vijf jaar geleden had Bertus Wispelwey haar naar Nederland gehaald: Layla, de vrouw van zijn dromen.

Toen hij haar voor het eerst mee uit dansen nam in de fonkelende nacht van het winterse Moskou, had ze hem doen denken aan de ijskoningin uit een sprookje dat hem lang geleden was voorgelezen. De ijskoningin zoals hij haar voor zich zag als hij met gesloten ogen lag te luisteren naar zijn moeders zachte, dwingende stem. Hij was weer eens gepest op school en in elkaar geslagen. Om voorgelezen te worden moest je zielig zijn. Later droomde hij van haar; hij was de kleine Kay en hij moest met haar mee naar haar schitterende ijspaleis, met miljoenen sneeuwkristallen en mesdunne ijspegels versierd. De ijskoningin had zilverblond haar, een bleek gezichtje met een bloedrode mond. Haar handen met lange vingers en rode puntnagels waren zo koud dat zij hem rillingen bezorgde als zij hem streelde. Maar onder haar mantel van wit poolvossenbont was ze spiernaakt en heet.

Voor Bertus haar in Moskou was gaan opzoeken kende hij Layla al uit de verte. Ze hadden heel wat afgechat op de website ‘Russian Brides’. Het was een wonder hoe vertrouwelijk ze in een paar weken waren geworden! Hij had haar, in het Engels nota bene, zijn hele levensgeschiedenis verteld. Hoe hij van jongs af aan zijn vader had geholpen op de rozenkwekerij, hoe hij allengs zijn eigen ‘feel’ ontwikkelde voor het kwekersvak dat veel creatiever was dan je zou denken, hoe het dus bijna vanzelf sprak dat hij als enige zoon het bedrijf had overgenomen. Hoe hij op zijn dertigste zijn buurman uitkocht en een tuincentrum was begonnen in diens immense voormalige bollenschuur. Al chattend werd hij niet alleen verliefd op de steeds intiemere foto's die ze hem bij haar summiere levensbeschrijving toezond, maar vooral op zijn eigen, zich opstapelende successen. Het zeurende gevoel dat hij eigenlijk een sukkel was smolt onder haar complimentjes: ‘You are so nice an stronge! I want you was here!!! I hope can come to youre beatiful countrie!!’

Nog nooit in zijn leven had hij zich zo vaak en zo bevredigend afgetrokken.

Tenslotte had hij haar durven schrijven over Elsje, over het auto-ongeluk met fatale afloop. Verpletterd onder een gekantelde vrachtwagen vol suikerbieten en op slag dood. Ze was net twee maanden zwanger. Hij had zeker geweten dat ze hem een zoon zou geven. Zo zag ze eruit, blond, blauwogig, een echt zeiltype dat wel vijf jongens van hem wilde voor op de boot.

Na Elsje liep hij jarenlang als een zombie rond. Om de pijn te vergeten was hij twintig uur per dag in touw in de kassen of in het tuincentrum. Zijn bungalow met het rosarium en het gazon tot aan de plas zag hij alleen nog om te slapen. Op zijn werk werd hij opvliegend, maakte zijn werknemers uit voor hondelul en labbekak. Elk derde woord dat uit zijn mond kwam was een vloek. Toen hij op een dag inreed op een lastige zwartwerker, die maar net op tijd opzij wist te springen, greep zijn financiële man hem in de kraag en nam hem mee naar een bar voor een goed gesprek: ‘Bertie, ik zeg 't je heel eerlijk als je oudste vriend zijnde: zo in je eentje ga je naar de klote. Wat jij nodig hebt is een lief vrouwtje dat uit je hand eet.’ En zo was hem de Russian Brides-website aan de hand gedaan met het advies daar eens rustig te gaan shoppen.

Eerst was het onwennig, Engels chatten met een wildvreemde. Maar dat vreemde was er af zodra zij hem haar blote borsten had gemaild. ‘I like that you hold me tihght and stroke my niples.’ Hij had nauwelijks geslapen die nacht.

Ze vreeën voor het eerst in haar Moskouse flat bij een cd van Eric Clapton, ‘Tears in heaven’, Layla's lievelingsmuziek. Voor Bertus had ze om het even wat mogen draaien, zo ging hij op in zijn genot. Na een jaar van op en neer vliegen en lange weekends in Moskou was hij nog steeds zo verliefd dat hij haar ten huwelijk vroeg. Ook al droeg ze kunstnagels, al had ze kleine, rode oogjes 's ochtends en al liep er in haar kale flatje een mollige dochter rond van een in Tsjetsjenië gesneuvelde militair. Ze was zo warm en willig dat hij alles voor lief nam. Wat kon het hem schelen dat ze achtendertig bleek te zijn in plaats van achtentwintig? Dit leugentje maakte haar extra ontroerend.

In de eerste maand van de nieuwe eeuw trouwden ze in Aalsmeer met een groot feest voor familie en vrienden. Layla had erop gestaan in het wit te gaan. Even had ze er weer uitgezien als de ijskoningin, in haar witsatijnen bruidsjurk en witte bontstola. Dochter Sonya had de dag van haar leven, alle buurkinderen mochten voor

bruidsmeisje en bruidsjonkertje spelen. Onder een hagelbui van rijstkorrels tegen de achterruit van zijn Mercedes reden ze weg voor een huwelijksreis naar Valkenburg.

Al met al een rib uit Berts lijf, maar hij had tenminste weer een gezin. Wat hem betrof kon de nieuwe eeuw beginnen!

Hun eerste jaar in de bungalow was als een droom voorbijgegaan. Layla in haar korte rokje en kniehoge laklaarzen stal overal de show. Zo althans wilde Bert het graag zien. Hij hield zich doof voor het gefluister over haar verleden. En al wás ze callgirl geweest, wat kon hem dat schelen; hij was toch ook geen maagd meer en in elk geval had ze er geweldig door leren vrijen. Die eerste maanden leek ze onverzadigbaar en ook Bert, als een schooljongen zo blij en trots, wist van geen ophouden. Elke maand als ze huilerig werd, verbaasde het hem dat ze toch weer ongesteld moest worden. Ze zou toch nog wel kinderen kunnen krijgen? Toen hij het haar een keer op de vrouw af vroeg zei ze nederig dat ze niets liever wilde dan ‘a little Bertie’ maken. Nee, ze snapte het ook niet.

Het verbaasde hem al een stuk minder toen hij, op de avond van haar Nederlandse les op zoek naar een schone zakdoek, in een la vol exotische ondergoedjes een halflege strip anticonceptiepillen vond.

‘Waarom slik jij stiekem de pil?’ vroeg hij later die avond streng, voor hij in haar gleed. Ze verstrakte en begon onderdrukt te jammeren. ‘Geef antwoord!’ Van woede en minachting stiet hij zo diep en woest dat ze echt begon te huilen. ‘Auch, you hurt me!’

‘Why did you lie to me!’ Hij sloeg haar zo hard in haar gezicht dat ze het uitschreeuwde. ‘Waarom neem je verdomme de pil!’

Geveinsd onbegrip, geen antwoord. Woedend bevrijdde hij zijn lid uit haar zijdezachte houdgreep en sprong uit bed. Onder de koude douche kwam hij pas tot zichzelf. Wat voerde die trut in haar schild? Het werd hem snel duidelijk: ze wilde helemaal geen kind van hem. Voor haar was hij niet meer dan een suikeroom, een sul die haar in ruil voor haar gunsten een bruin leventje bood aan de plas. En voor haar dikke dochter van tien een goede school, een pony en vioolles.

Vanaf die avond naaide hij haar alleen nog maar voor zijn eigen lol. Hij zou haar wel eens laten zien wie er hier de baas was! Hij werd hardhandig, haar hoge pijnkreten wonden hem op. De resterende pakjes pillen had ze op zijn commando braaf in de trapemmer gegooid, maar zwanger werd ze niet.

Toch bleef hij geil op haar lijf, bleef hij zijn zaad wanhopig in haar pompen. Inmiddels was zijn trotse ijskoningin een mollig varkentje geworden, maar na zijn lange dagen in de kassen was zij nog altijd zijn thuishaven.

Intussen burgerde Layla in, ze verhollandste in snel tempo. De hooggehakte puntlaarzen verruilde ze voor Nikes en Ecco's. Net als haar vele Hollandse vriendinnen liep ze dag in dag uit in een spijkerbroek, die haar met haar korte benen en dikke kont niet flatteerde. In plaats van de zorgvuldig gecomponeerde maaltijden van hun wittebroodsweken kwakte ze diepvriesvoer uit de magnetron op tafel. Maandenlang had ze geen puf om haar haren te laten bijblonderen. De scheiding midden over haar schedel werd breder en donkerder.

Hoewel haar Nederlands goed genoeg was en dat van dochter Sonya nog veel beter, bleven moeder en dochter Russisch tegen elkaar praten, ook als ze met Bertus aan tafel zaten. Op een dag werd hij zo kwaad van hun achterbakse gesmoes en gegiechel dat hij het tafelkleed met één woeste ruk onder de kant-en-klaarmaaltijden vandaan trok.

‘Ga maar terug naar Moskou,’ bulderde hij. ‘Daar kunnen jullie de godganse dag Russisch kwekken!’

Maar Layla zat al op haar hurken de scherven en etensresten op te vegen. Hij keek haar op haar kruin, zag toen pas dat ze weer zilverblond was, net als in het begin, en haalde bakzeil. Hij was nog steeds gek op haar, maakte hij zichzelf wijs.

Dat veranderde toen Layla op een avond het bed in de logeerkamer had opgemaakt.

‘Wat zullen we nou krijgen!’ riep Bert verbijsterd.

‘Ik ga in de logeerkamer slapen.’

‘Waarom?’

‘Omdat ik je niet meer verdraag. Je doet me pijn.’

Bert hapte adem. ‘En daar kom je nu pas mee aankakken?’

‘Ja, eerst was ik bang. Nou niet meer. Als 't je niet bevalt ga ik bij een vriendin wonen. Of in een Blijfhuis.’

Zij had hem niet meer nodig en hij haar nog wel. Geheel in de war reed hij een dag later naar Aalsmeer, waar zijn moeder vijf hoog in een serviceflat woonde. Sinds zijn vader dood was zocht hij haar twee, drie keer per week op.

‘Maar Bertie, ben je d'r nou alweer!’

Zijn moeder had nog steeds die stem die maakte dat hij weer een jongen werd. Een jongen die toegestopt en voorgelezen wilde worden.

‘Ja, daar ben ik alweer. Layla wil van me af.’

‘En jij betalen? Kom nou!’

‘Mamma, ze wil me niet meer. Ze heeft vast een ander!’ Hij gaf een droge snik ten beste.

‘En jij laat de kachel met je aanmaken! Vroeger was je anders, toen beet je van je af.’

Maar Bertus Wispelwey beet niet van zich af, hij liet zich inpakken. Layla kreeg waar ze al zolang om gezeurd had: haar eigen datsja aan het water waar ze met haar vrienden kon barbecuen. In de achtertuin liet Bert een blokhut neerzetten, het grootste model uit zijn eigen tuincentrum.

Layla was verrukt. Het verse grenenhout geurde nog zo sterk naar hars dat ze zich in de bossen rond Moskou waande. Ze begon de hut in te richten met een veldbed, klapstoelen, een picknicktafel en een koekoeksklok. Ze sleepte met pannen en bestek, met borden, handdoeken en slaapzakken. Ze maakte rood-wit geblokte gordijntjes voor de ramen en kocht een digitale wereldontvanger. Aan de muur hing ze de ingelijste foto van haar overleden ouders.

Bert zag dat ze bezig was een eigen huishoudinkje op te zetten, maar als dat stomme poppenhuis haar gelukkig maakte, was het hem goed. Ze fleurde op, begon er beter uit te zien, ze haalde hem zelfs weer aan.

Op een mooie avond in mei, toen Bert met een Japanse klant moest eten en Sonya naar een feestje was, stond Layla op het grasveld achter haar huis naar de ondergaande zon te turen tot de tranen haar in de ogen sprongen. Daar stond ze dan in haar paradijsje.

Bert gaf haar alles wat ze vroeg, maar liefde laat zich niet dwingen. De hare was op. Ze had heimwee, maar ze was te oud voor het slopende nachtleven en Sonya had het hier naar haar zin. Ze zou eraan moeten wennen dat haar toekomst in de polder lag.

Toen liep ze naar de klimroos die Bert naar haar genoemd had, de zwak geurende, purperrode ‘Layla’ die net weer begon te bloeien. Voorzichtig streelde ze de blaadjes en voelde zich getroost. Vanmiddag had ze de roos aan de nieuwe buurman laten zien.

‘Geen vrouwtje om zonder handschoenen aan te pakken,’ had hij gegrapt, maar ze was niet ingegaan op zijn flirt. Toch was het goed voor haar gevoel van eigenwaarde dat hij haar bij het afscheid op de wang had gezoend.

Na zonsondergang trok ze de gordijntjes van haar datsja dicht om Nederland buiten te sluiten. Zo, met de radio op een popzender, glaasje wodka onder handbereik en de nieuwe Vogue op schoot, kwam ze tot rust. De koekoeksklok had net half twaalf geslagen toen haar mobiel overging.

Ze verwachtte Bert maar het was Sonya.

Ze was overstuur, het kind, haar vriendje had het uitgemaakt: ‘O, mam! Ik wil hier weg maar er gaat geen bus meer.’

‘Dan kom ik je toch ophalen!’

Te laat bedacht Layla dat ze had gedronken. Dan maar een taxi. Zenuwachtig belde ze de centrale.

Gelukkig kwam de wagen al binnen twee minuten.

Toen Bert tien minuten later thuiskwam zag hij Layla's Smart in de garage staan, maar in de bungalow was niemand.

Vreemd! Zoekend keek hij er rond tot hem te binnen schoot dat Sonya die avond naar een feest was. Misschien had ze opgebeld of ze bij een vriendin mocht blijven slapen.

Dus zijn vrouw zat in haar eentje in de blokhut. Wat spookte ze daar uit? Achter de gesloten gordijntjes brandde licht. Op zijn tenen naderde hij, niet over de stepping stones, maar over het gras dat nodig gemaaid moest worden. Voor in de tuin werken was mevrouw te mooi.

Toen zag hij in het licht van de volle maan onder de rozenstruik twee grote schoenafdrukken in de zwarte aarde. Niet van hem, hij droeg klompen in de tuin. Met bonkend hart hurkte hij neer. Tot zijn ontsteltenis zag hij tegenover de grote afdrukken twee kleinere. Layla's maat, onmiskenbaar de merkjes van haar Ecco-schoenen. Daar had ze met iemand staan vozen onder zijn zelfgekweekte klimroos. Met de nieuwe buurman. Geen twijfel mogelijk. Hij had ze wel naar elkaar zien kijken.

Hijgend keek hij van de roos naar de blokhut en weer terug, spitste zijn oren, meende iets te horen. Verdomd, ze speelden ‘Tears in heaven’ van Eric Clapton in de hut!

Nog nader sloop hij. Daar, op het terras voor de blokhut, stond de gietijzeren barbecue op zijn drie hoge poten. Trillend van span-

ning liep hij langzaam naar de barbecue, hurkte neer, pakte zijn aansteker en de spiritusfles. In een oogwenk lagen de brokjes houtskool te gloeien. ‘If I see you in heaven,’ zong die lul van een Clapton nog steeds.

Het was een loodzware barbecue, maar het kostte Bertus niet de minste moeite het gevaarte met een kreet die diep uit zijn borst kwam door de ruit van de hut te smijten. Pats, rinkeldekinkel, meteen hadden de gordijntjes vlamgevat.

Zo! Daar! Hij stond te schuimbekken als een steigerend paard.

Maar het krijsen waar hij op wachtte kwam niet uit de blokhut, maar van áchter hem vandaan, van het gazon! Daar stonden Layla en Sonya ‘Wat doe je!?’ te schreeuwen.

Voor hij zijn handen voor zijn ogen sloeg, zag Bert zijn vrouw haar mobiel pakken.

Gramschap in de zestien meter

Klaus Siegel

> De dwangneuroot gedraagt zich vervolgens, zoals valt te verwachten, als een natuurmens. Hij vertoont, evenals andere neurotici, de tot complexen leidende prikkelbaarheid ten aanzien van het uitspreken en moeten aanhoren van namen. Uit de manier waarop met zijn eigen naam wordt omgegaan distilleert hij een groot aantal ernstige stoornissen.
> Sigmund Freud, *Totem und Tabu*

Een bekende Schotse voetballer zei eens: sommigen denken dat voetbal een zaak van leven of dood is. Ik kan de heren reporters verzekeren dat het veel serieuzer is dan dat. Vertel mij wat. En ik weet waarover ik het heb. Voor mij hebben er altijd twee werelden bestaan: de buitenwereld en het universum van het voetbal.

Toen ik acht was, kroop ik uren voor een wedstrijd begon op zaterdag- of zondagmiddag bij TOG onder de omheining door en ging tussen de andere jongens achter het doel liggen. De terreinmeester deed nooit moeilijk. Langs het veld geen schimpscheuten over mijn anders-zijn. In de wereld van het voetbal kennen ze geen huidskleur. Misschien is dit een van de redenen dat voetbal zo'n magische invloed op me uitoefende. Door de grote jongens achter het doel hoorde ik clubs noemen: DWS, Blauw-Wit en vooral Mercurius. En nog magischer namen: Aston Villa en Stoke City. Ik werd erdoor begoocheld, ze vervulden me met een ondoorgrondelijk optimisme. Op een dag gaf een tegenstander een TOG-speler een gemene peut in zijn ribbenkast. De scheidsrechter deed of hij het niet zag. Ik voelde me rood van woede worden en rende met gebalde vuisten een, twee meter het veld in. De grens trok een gezicht alsof hij me wilde afmaken. De grote jongens trokken me terug over de achterlijn. Ik moet toen al een driftkikker zijn geweest.

De meeste kennis over de buitenwereld werd mij bijgebracht op het gymnasium in de Messchaertstraat, waar ik zes jaar achtereen vanuit de Indische Buurt naar toe moest fietsen. Mijn vader was monotheïst: zijn god was Karl Marx en hij was volgzaam tegenover diens profeten, zoals Gerben Wagenaar. Hij had, nadat die man ooit luidkeels het maxime over de ‘verheffing des volks’ aan hem had verkondigd nog slechts ‘het beste met me voor’. Mijn school

werd bezocht door kleinkinderen van neringdoenden die van de Anthoniesbreestraat en de daarop uitkomende stegen naar de Transvaal- en Rivierenbuurt waren verhuisd, en van wie de kinderen het tot gespecialiseerd geneesheer hadden geschopt. Hun nieuw verworven klassenbewustzijn inspireerde mijn medeleerlingen kennelijk mij als indringer te behandelen. Mijn Amsterdams, mijn kleur, mijn gebreide truien en C&A-broeken, vielen niet in de smaak bij de bekakte kliek. Op mijn beurt kon ik het niet helpen dat ik hen met hun hockeysticks en tennisrackets als kakkers beschouwde. Zelfs toen het schoolteam Nederlands kampioen volleybal werd, kon ik niet meer dan een gevoel van dédain opbrengen. Zielig balletgetrippel rond een netje!

De jongelui uit Oud-Zuid, zowel de zonen als de dochters, waren virtuozen in het stangen. Ik heb geleerd mijn mondje te roeren, maar ze trappen je zó achterbaks onder de gordel dat je pas op de fiets naar huis de blessure voelt gloeien diep in je vlees. Goddomme, van haat en woede heb ik twee keer mijn pedaal kapot getrapt. De ergste etters waren de koffiekleurige ‘Indische jongens’, voortbrengselen van bestuursambtenaren, of Hollandse planters met hun kokkie of met de baboe van hun wettige kinderen. Ze werden vaak zelf gediscrimineerd, maar mij scholden ze voor zwartjoekel uit. In Oost kennen we het verschil tussen zwartjoekels en bruintjes. Mijn moeder was een Ambonees meisje dat mijn vader uit hartstocht voor rassengelijkheid en vast ook een beetje uit liefde had gehuwd.

Ik had zo de pee in over de manier waarop mijn medeleerlingen rne behandelden dat ik maar één ding wilde: beter zijn dan de hufters in mijn eigen- en in de parallelklassen. Dat lukte wonderwel, ik hoefde niet eens zo erg mijn best te doen. Op het eindexamen versloeg ik iedereen. Maar toen zat ik ook al in het eerste elftal van Mercurius. Ineens was ik daardoor de populaire bink. Zeuren om kaartjes, de klootzakken. Mooi niet, dus.

Wat ik uit de filosofielessen in de vijfde meekreeg, was dat ik graag hedonist zou willen zijn. Maar ik ben nu eenmaal een zwoeger, en juist door mijn dribbelend geploeter op de mat ben ik bekend geworden. De geintjes van de goden en halfgoden, zoals die van de elysiumbobo Apollo, spraken me niet aan. Opschepperij. Al in de eerste klas kwam ik op een dag Mercurius tegen. Wist ik veel dat de club waarin ik juniorde naar een god was genoemd. Niet zo lang geleden zag ik in de *Nice Matin* een foto van het Sumatra-

plantsoen. Voor zover ik het Frans onder de foto met het onderschrift ‘Hier begon Leonardo x ooit’ begreep, trachtte een sportjournalist al zijn collega's te overtreffen met de gewaagde vergelijking dat precies als bij Mercurius mijn hielen wel met vleugels leken toegerust. Mercurius! Maar zover had ik het toen, populair uitgedrukt, nog lang niet ‘geschopt’.

Voor Nederlands hadden we een enthousiasteling die ons leerde van lezen te houden. Als ik op zaterdagochtend vrij was kon je me op het Waterlooplein vinden, waar ik een complete ‘Van dit en Van dat’ bij elkaar scharrelde; zo noemde die klotevader van mij Van Schendel en Van Lennep. Tegenwoordig is mijn lievelingsschrijver Houellebecq. Hij kijkt net zoals ik tegen de wereld aan. Op elke bladzijde spinnijdig dat zijn vader hem heeft verplicht erop rond te lopen. Eigenlijk hebben we allebei niet te klagen. Hij heeft een heldere blik op de puinhoop aarde meegekregen, en ik een uniek vaat- en spierstelsel in mijn benen. Tenminste volgens een prof in de bewegingsleer. Die heb je ook al. Bovendien heb ik op positieve momenten het idee dat in die puntig toelopende hersenpan van me, die me in staat stelt mijn kennelijk unieke kopballen te scoren, een lekkere ragoût van eigentijdse straatwijsheid en geletterdheid staat te pruttelen. Die mix heb ik toch maar mooi op het gym opgestoken. En daar heb ik ook voor het eerst mijn arenaemotie gevoeld. Zo noem ik voor mezelf dat gevoel, bij gebrek aan beter. Gek genoeg kwam dat door het lezen van Romeinse verhalen van een in een zijden peignoir gestoken nicht uit Den Haag. Zijn verwijfde beeltenis in ons literatuurboek deed me het ergste vrezen, maar hij bevestigde een langzaam in me opkomend idee dat wij op het speelveld - ik voetbalde toen net - eigenlijk de opvolgers waren van de vechters die in de vertellingen van die Hagenees door de Romeinse menigte werden bewonderd: de gladiatoren uit de Oudheid. Ik denk dat ik vaak precies hetzelfde voelde als zo'n gladiator als hij uit het duister van de catacomben onder de arena in het licht van die grote badkuip terechtkwam, gevuld met het dampige zweet van de bloeddorstige toeschouwers. Allicht zijn de omstandigheden veranderd: in plaats van door bazuinen wordt onze komst aangekondigd door het blikken geschetter van een fanfare-orkest. Maar de ononderbroken wand, trapsgewijs opgebouwd uit rode tronies van sensatiebeluste toeschouwers, waarmee je bij het verlaten van de veilige catacombe wordt geconfronteerd, zal niet veel veranderd zijn. Hetzelfde zullen ook de wijd opengesperde

waffels in die muur zijn gebleven. Daaruit steeg dan vaak oorverdovend mijn naam, LEE-O-NAR-DO, op. Woede over de brutaliteit de naam uit te blèren waarmee je ouders je dachten een plezier te doen, maar die als een drol op mijn ziel drukte.

Mijn vader was geabonneerd op AO-boekjes van het IVIO, het Instituut voor Onderwijs en Volksontwikkeling. Daar was er een bij over Italiaanse schilders. Ik kan er heel wat beter tegen als de complete supporters-side met opgeheven armen overeind rijst en het beton aan het trillen brengt door Mer-cu-rius te scanderen als ik een doelpunt heb gemaakt. In sommige stadions heb je tegenwoordig, gadverdamme, ook nog eens omroepers die de namen van beide ploegen luidkeels over de luidsprekers brullen.

Was de woede over mijn klotenaam wat gezakt, dan voelde ik alle vezels in mijn lichaam spannen van ongeduld als het tossen teveel tijd in beslag nam en je daarna ook nog eens tussen je tien teamgenoten tegenover de tien vijanden stond te wachten tot het de ref beliefde op zijn fluitje te blazen. Dat dreutelen van die man zette je op scherp om vriend of tegenstander de bal af te troggelen, en met het leder aan je slof naar voren te stormen. Vaak scoorde ik dan al binnen de eerste drie minuten, waardoor mijn razernij wat bekoelde.

Het godsgruwelijkst heb ik onder mijn naam geleden toen - ik weet niet meer in welk jaar het was - mijn verjaardag op een thuiszondag viel. Onnozele fans van me hadden toen een van die vliegtuigjes gehuurd die je wel meer boven stadions ziet vliegen. In plaats van een reclame stond mijn voornaam op de wimpel: LEONARDO. Ik werd toen zo woest dat ik drie keer scoorde. Zij dachten dat het door de verjaardagsverrassing kwam. Meneer Schoemakers, de trainer, weet wel beter: hij is, denk ik, de enige die door heeft dat ik het beste schiet als ik heel even driftig word om mijn kwaadheid kwijt te raken. zo'n kanjerbol uit de Oudheid, Horatius, had dat ook al door. *Ira furor brevis est*. Twee doelpunten weet ik niet meer, maar het derde is legendarisch geworden. Op een gegeven moment kregen we een vrije schop. Die wordt altijd door Stierstra, zo'n rustige Groninger met kanonsbenen, genomen. Ik bleef vier, vijf meter achter onze lijn hangen om een misschien afvallende bal op te vangen. Deze keeper stond erom bekend in zijn schijterigheid de bal praktisch naar zijn concurrent in het andere doel terug te trappen. Ik weet nog niet waarom ik het deed, maar ineens hoorde ik mezelf roepen: ‘Naar achteren, Stier!’ Die

haalt geweldig uit voor een van zijn loeien, maar maakt er een locomotief van en geeft een rustig hakje in mijn richting. Ik sta praktisch op de middenlijn - dat las ik later - en trap over de koppen van de twee formaties aanvallers en verdedigers de bal onder de lat door. De keeper kon niets doen: zijn uitzicht was compleet versperd.

Een knappe blonde meid was toentertijd, zodra het eindsignaal had geklonken van de tribune het veld opgerend. Ze had me vol op mijn mond gekust. Nog juist voor de officials haar naar de kant sleepten had ze me een briefje in de hand gefrommeld. In de badruimte temidden van het opschepperige gepraat van mijn teamgenoten herinnerde ik me ineens het lieve gezichtje; ik kon nog juist mijn shirt uit de berg was opdiepen om het papiertje te redden. Er stond een telefoonnummer op. Daarna was alles heel vlug gegaan. Een trouwpartij uit de kunst, aangeboden door Mercurius. Cadeautjes uit het hele land. De foto's van onze huwelijksreis, ‘het mooiste stel van Nederland, voorbeeld van rassengelijkheid’, in de roddelbladen. Prima huwelijk, voor het eerst was ik compleet happy. Op het moment dat wij tweetjes wederzijds scoren krijg ik hetzelfde gevoel als wanneer bij een vloeiende aanval van mij het ovaal van het stadion in één enorme mond verandert die kreten van aanmoediging de hemel in brult. Even later daalt dan het afzwakkend geluid als een lotionnetje bij de kapper verfrissend op je neer. Je vermoeidheid vloeit weg. Ik lijk wel een romanticus zoals ik ons rollebollen beschrijf. Nou, liever niet! Ik heb op het gym nooit veel opgehad met watjes als de zogenaamde held Orpheus, wiens hoofd nadat het was afgehakt en op de Hebros voortdobberde liefdessongs bleef kwelen. Hoe dan ook, het zat patent tussen Belinda en mij. Ze had best haar eigenaardigheden. Dat ze de eerste letter van mijn gehate voornaam op haar billen had laten tatoeëren, op beide nog wel, vond ik maar zozo, al moest ze het uit liefde hebben gedaan. Alleen dat gezanik van haar over een kind. Ik ben een keer zo woedend geworden dat ik haar, geloof ik, heb geslagen. Zeker weet ik het niet. Ze begreep precies waarom ik geen koter wilde. ‘Maar ik hou toch ook van jou, ik vind je Haagse Hopjes-vel juist zo lekker.’ Ik zal toen wel zo razend zijn geworden dat ik haar er nooit meer over heb gehoord.

Met mijn populariteit is het de laatste maanden *schluss*. Ik bak er niets meer van. Ik heb het gevoel dat die bikkelharde kop van me is veranderd in zo'n schrompelig ballonnetje dat je na een feestdag

over straat ziet wiebelen. Mak, mak ben ik. Ik zie tegen de wedstrijden op.

De winterstop was nauwelijks begonnen of ik kreeg voor het eerst zwaar de pee in. Afgepeigerd door een heavy toernooi vlogen we al in de derde week van december op een maandag naar een oefenpotje tegen FC Barcelona. In het vliegtuig kregen we van de coach de opdracht 'niet al te duidelijk *met opzet* te verliezen omdat die jongens een oppeppertje konden gebruiken'. Mijn woede werd daardoor nog erger. Jezus, wat had ik de smoor in. Doelbewust verliezen: 'doel' bewust! Na afloop van de wedstrijd werd ik door een blauwe blazer - 'hé Leo, doe niet zo slap' - meegetroond naar een ander stadion. Toen we zaten verscheen in de poort waardoor wij doorgaans onze entree in de vraatzuchtige ellips maken, een zwarte bul die met zijn kleine ogen tegen de lage avondzon knipperde. Er staken enkele venijnige, met veelkleurige linten versierde barbecuepennen in zijn rug; donkerrood bloed op het zwarte satijn.

Sinds Barcelona voel ik, elke keer als ik een sintelbaan oversteek, meer verwantschap met de stier dan met 'mijn' Romeinse gladiatoren. Ik ben er nog niet achter hoe het precies komt. Het lijkt wel of mijn maten net zulke bonte pijlen in mijn billen hebben gepriemd. Blikken van verstandhouding, gesprekken die afgebroken worden, gefluister bij de reservespelers... Kon ik maar verstaan wat ze over mij smoesden. Vorig jaar nog heb ik zo'n smiespelaar aardig vertimmerd. Bij elke stap over de grauwe, stuivende baan schuiven tegenwoordig steeds meer sintels tussen mijn kousen en kicksen, en het lijkt of iemand de noppen door loden damstenen heeft vervangen. Ik ben toch nog niet over de heuvel. Begin dertig! In de verkreukeling op die leeftijd? Hoe krijg ik m'n turbo weer aan? De trainer had het laatst over een mentale inzinking.

De eerste helft van de laatste match voor de zomerstop was knudde. Het leek wel of ze de grassprietjes met Bison-kit hadden ingesmeerd. En dan Luc. Hij is weliswaar vijf jaar jonger dan ik. Maar ik haal met mijn rechter poot nog evenveel kabaal van de toeschouwers op als met mijn linker. Na twintig, dertig meter heeft Luc doorgaans geen lucht meer. Maar bij deze aanval had hij er geen last van. Jammer genoeg trok hij toen hij dat ene punt scoorde niet zijn shirt uit om het boven zijn hoofd te zwaaien en zijn witte onbehaarde borst aan het publiek te laten zien. Een ding moet ik hem nageven. Luc heeft het patent op de onfeilbare ingooi. Hij wipt zijn

hielen anatomisch onmogelijk hoog op en treft precies de punt van je kicks zodat je het leer naar zijn voorhoofd kunt retourneren, dan volgt een klassiek een-tweetje.

We zullen een half uur hebben gespeeld als de tegenstander oenig de bal uit laat gaan. Luc gooit naar mij in. Ik zie hem krengerig grijnzen terwijl hij de bal *op* mijn schoen laat belanden. *Op* mijn schoen. Onmogelijk er iets mee te doen. Ik schop hem uit. Het publiek loeien. De eerste helft één brok kommer en kwel. We kwamen een-twee achter te staan. Dat valt bij een thuiswedstrijd al helemaal niet in goede aarde bij de supporters.

Tijdens de thee - zo noemen ze bij ons de rust - zit ik stilletjes met gesloten ogen in een hoek. Ik voel hoe de fysio mijn kousen afstroopt, de scheenbeschermer wegklapt en met de zijkant van zijn hand onnodig hard op mijn dij- en kuitspieren slaat. Ik slik mijn woede in; ik besef dat ik in de eerste helft als een natte krant heb gespeeld. Iemand schuift een schoon shirt over mijn schouders. Mijn teamgenoten overschreeuwen elkaar; de inhoud dringt niet tot me door. De instructies van de coach hoor ik niet. Hij buigt zich over me heen. ‘Zie je het soms niet zitten vandaag? Aan een gelijk spel hebben we niets. Hun doelpuntengemiddelde is drie punten hoger dan het onze, dat betekent dat ze vandaag kampioen kunnen worden. Wil ik je vervangen? Meneer Schoemakers, de trainer die er altijd op uit is door de ploeg onaardig gevonden te worden, mag mij op de een of andere manier. Daarom ben ik nu aan hem verplicht hem wat dat vervangen betreft erg serieus te nemen. Als alle trainers moet hij voor zijn baan vrezen. Mr. Van Deventer is ook in het kleedhok. De man heeft Mercurius naar de beurs gebracht en ziet de centen voor het Europese clubvoetbal naar de maan gaan. Ik schud mijn hoofd. “Scoren dan, Leo!”

In de gang naar het veld zie ik hoe Schoemakers voor me Luc iets in het oor fluistert. Die draait zich om en grijnst vals naar me. Bij de entree krijgt iedereen een klopje op zijn schouder, alleen mij knijpt Schoemakers in de arm en zegt: ‘Kun je niet weer eens pisnijdig worden op die Friezen en zo'n rooie pompeblaar van hun shirt poeieren?’ Het peppraatje klinkt onecht. Ik haal mijn schouders op. Hij loopt naast me op, het stadion in, kwaad dat ik niet reageer. Dan bijt hij me kribbig op halfluide toon toe: ‘Je moet je nu wel even het apezuur lopen, vriend, de beuk erin! Je ziet toch wie er naast me zit op de bank! Hij had het er al over dat hij jou

niet meer zag zitten in ‘het product Oranje’. Vroeg me of ik wat in Luc zag.

Even later draaf ik stoer tussen de anderen naar de middenlijn. Luc staat naast me opgesteld. Zijn blauwe ogen zijn ijskoud als hij me toesist: ‘Wat attent van je om op allebei die lekkere billen van Belinda een “L” te laten tatoeëren. Hoe wist je dat ik...’ Ik hoor al niet meer wat hij verder zegt. Dat was het dus waarover het team al een tijd konkelefoesde. De mat zinkt onder me weg. Het is alsof ik zweef. Zelfs het brullen van het publiek sterft weg in mijn oren. Ik speel als in trance. De aanmoedigingen klinken als vanuit een andere wereld.

Op een gegeven moment trapt een van ons bij een aanval van de bezoekers de bal over de zijlijn. De bezoekers mogen ingooien. Op dat moment zie ik Lucs witte lijf achter Belinda knielen. Ik proef gal van oplaaiende razernij in mijn mond, ren weg uit mijn positie en werp me tussen stofzuiger en inwerper, verover de bal en cycloon in richting doel. Poeier in het net! Ik heb de aansluitingstreffer gemaakt, al ben ik er niet echt bij geweest.

We staan nu gelijk. Maar Luc, vuile smiecht, ik wil wraak. Het meest bevredigend lijkt me een pegel op Lucs prakkie te schieten. Meneer kan het niet laten ons met die edele delen uit te dagen als wij, die terughoudender zijn opgevoed, met zijn allen in de sauna zitten. Nee, mijn woede heeft een krachtiger uitlaatklep nodig: ineens zag ik de vette smile in zijn bleke kop voor me. Daarmee heeft hij Belinda op de knieën gekregen. De meest toepasselijke beloning lijkt me een loeier midden in zijn smoel. Ik speel hem een oortje toe. Weer die grijns. Hij zal de bal even lekker met de zijkant van zijn hoofd wegkoppen in de richting van Geelkerk. Die staat op positie in de linker vleugel en is aanspeelbaar. Ik wist pas hoe hard ik had getrapt toen ik het oor het publiek in zag vliegen en zijn rechterwang in tartaar zag veranderen. Hij kon altijd zo mooi kreunend de stervende zwaan uithangen als hij even geen puf meer had of een indirecte wilde afdwingen. Deze keer ging hij echt neer. De brancardiers droegen zijn slappe lijf de mat af. De scheids komt met een rode kaart op me afstormen. Maar een van de grensrechters is eerder bij hem dan hij mij bereikt. Hij schudt van nee: Luc en ik zitten in hetzelfde team. De veelfluiter stopt chagrijnig kaart en boek terug in zijn zak.

Luc is nu weliswaar van het veld, maar ik zit nog met die Spaanse zakenlui in de skybox. Moet even laten zien wat ik kan.

Belinda - ze weet vaak meer over de club dan goed voor haar is wist te vertellen, dat die lui een voordelige transfer met mijn club van plan zijn. Ik schijn de inzet te zijn. Ze hebben gehoord dat ik de laatste maanden slecht presteer, maar alleen al mijn naam... ‘Lijkt me best leuk een paar jaar in Spanje,’ zegt ze troostend, ‘Carnaval, tango, strand. En jij ontspant daar.’ Weet zij veel. Ze zal Spanje en Brazilië door elkaar halen. Ik teckel de bal, dribbel de diepte in en geef een hengst tegen de bal waardoor die stipt waar ik het wil tegen de linkerpaal knalt, en terwijl de constructie nog enkele seconden zoemt als een stemvork, zie ik de keeper naar de linkerhoek duiken. Ik stap twee meter naar rechts, precies op de plaats waar de paal volgens de wetten van de mechanica het leer voor mijn voet zal terugkaatsen. Weer profijt van mijn schoolopleiding. Een kalm rollertje, terwijl de doelman nog op zijn rechterzij ligt. De scheids fluit en wijst op de middenlijn. Ik kijk met een scheef oog naar de donker gesnorde heren in de loge daarboven. Pak een volgende kans: met mijn rug naar het doel zie ik de bal een halve meter boven de mat op me af vliegen. De afspraak is, dat ik hem nu afspeel naar een vleugelspeler. Klaas van der Veen, ook zo'n klootzak de laatste maanden, komt nadat hij twee verdedigers heeft doodgelopen langs de zijlijn aanstormen. Hij let secuur op de grensrechter die met hem oploopt en zijn vlaggetje al als een geile pik in een hoek van vijfenveertig graden voor zich uit houdt, vol hoop hem op buitenspel te betrappen. Ik zie Klaas' verwachtingsvolle smoel in een boze grijns veranderen als ik de salto voor mijn zoveelste zweefomhaal achterover maak. Ik stijg op en drijf - het lijkt wel een uur - op de verwachtingsvolle schreeuw van de F-side, geef de bal via de punt van mijn schoen kilometers meer snelheid. Weer op mijn poten zie ik de knikker onhoudbaar voor de keep tien centimeter onder de lat in het net verdwijnen. De man blijft nog een halve minuut met opgeheven armen nadenken wat hem is overkomen. Hij pakt de bal op en ik zie dat zijn vingertoppen pijn doen. Dan schopt hij het leer naar de middenstip. Ik steek mijn duim op in de richting van de Spanjolen in de skybox. Ze knikken enthousiast, al wordt mijn aankoop nu wel duurder.

De coach wilde me tien minuten voor de eindfluit ‘met applaus’ laten vervangen. Ik heb altijd al een hekel gehad aan de publiekswissel. Ben je lekker aan de bal, en dan het veld uit. Wie weet gingen ze m'n naam nog scanderen ook.

De volgende dag waren alle verslagen vol lot over de tactiek van de coach. Ze moesten eens weten! De hele eerste helft had hij me maar wat laten boerenkolen. Daardoor was de tegenstander vijfenveertig minuten drie spelers aan mijn mandekking kwijt. Na de rust liep hun trainer in de val. Nu pas begreep je de tactische formule van Schoemakers De verslaggever van een businesskrant bekende eerlijk dat hij, na mijn wanprestatie in de eerste helft, dacht dat ik rijp was om mijn geluk te beproeven in de traineropleiding. Zelfs topscorers vertonen na verloop van tijd slijtageverschijnselen. Luc daarentegen had enkele keren een inknikker voor open doel gehad en naast, of over geschoten. Wat een gemiste kansen, stond er in dezelfde krant, en er waren foto's van zijn omzwachtelde kop in het ziekenhuis.

Het feest op het plein drie dagen later ging aan zijn neus voorbij. Ik heb hem vanzelfsprekend opgezocht met een bloemetje. Hij lag er heel stil bij; de verpleegsters vertelden me dat er een secundaire infectie was opgetreden, terwijl wij - ze keek me schalks aan toch regelmatig tegen tetanus moesten zijn geprikt; ja, zo dicht op de schedel kun je geen wondtoilet maken. Niemand vroeg me waarom Belinda niet op de huldiging was. Ze hadden het begrepen. Die meid mee naar Spanje? *No way!*

Op het balkon van de schouwburg voelde ik wat het moet zijn geweest als gladiator te overleven. De huizen rond het plein veranderden in de wanden van het Colosseum. Net als in mijn schooltijd nam de ‘arena-emotie’ bezit van me. Ik was, *retiarius, laquearius* en *bestiarius* tegelijk. Vooral het laatste: ik had een beest gedood.

Nederlandse poëzie

Strand

Fred Bloemink

Een mesdag was het want
panorama's werden aan stukken
gesneden door een visvrouw
die een man kaakte.

Bomschuiten lagen onttakeld
te wachten op de toesluipende
vloed. Schiftend water beet
het bleke strand vast.

Een klein geschilderde ruiter
reed naar de vloedlijn met
een lans. Het was schitterend
weer. Een vrouw werd

gestoken tussen haar schouders.
Ze had een fileermes bij zich.
Ze hield het vast tot de ebheer
het liefdevol afnam.

Koleire

Anneke Brassinga

Moeders boosheid is een sneeuwvlok
het is kriek met een betrokken lucht
dus vreet je reuzels maar niet op.

De bolworm hebbend draagt zij
de koralen kap, zij truttelt, portelt,
nart en bokt zolang de gal haar bruist

want over moeders lever loopt een luis.
Haar adem kort gelijk een pijpensteel -
knakaf! De dampen hanglip euvel in-

gejaagd, zie hoe gezeten in de hazelaar
op hoge poten door de kwint besprongen zij
aan baard ons vliegt, hoe zwellende

zoals een pad zij horzelt in haar gat
gebeten, keert zich kittelorig, gestampte
duivel uit het kot ontsnapt, uit het vel

gebarsten van haar graf. O bouderie, o
getempeest: het is een woede van klokke
halfacht. En ik, de stille in den lande,

't schaap op sloffen, zet mijn gesuikerdst
gezicht want ben goddank een halve zachte
en heb aan bozen al mijn broertjes dood.

Ira

Ton Derksen

En jij *heetgebakerde mens*,
horige van het vliegwiel van je drift,
jij die de omtrek van je woede niet kent,
noch het begin en het eind van je haat,
jij die te stokke en te messe doodt,
je zult de beet van het zwaard kennen
en de volle lengte van het ijzer.

Je heerser is Beëlzebub, magister in wraak en blinde razernij.
Bits als je nijd
scherpt hij de spijkers
voor het tred-rad dat je gram moet temmen,
stroef als je temperament
giet hij de trommel die je drift zal remmen,
en slingerend,
slingerend als het pad van je toorn.

En in het geraas van de knersende molens en hamerende smidsen
is het geknars van je tanden als het gekreun van een stomme.

Levenslang
Marianne van den Herik

zoals zij ook het glas beetpakt
het leegdrinkt met dat boze slikken
zoals zij ook postzegels plakt
op brieven - bom! - en o, dat likken

hoe zij de kam haalt door het haar
geen lok die peinst over ontsnappen
en wandelen? met donderstappen
verplaatst ze zich van hier naar daar

wat haar gebarentaal laat horen
klinkt als één vastgevroren schreeuw
nog ruik ik ze: die gladgeschoren
soldaten, buiten! in de sneeuw

te vroeg was zij eens meisje-af
te laat was het toen zij vergaf

Twee politieberichten
Hester Knibbe

Kleiweg, agressieve man aangehouden

Hé zus, eruit met die vent, wil
met z'n smerige poten je weet wel
is uit op je centen het huis en je kut, eruit
dus met hem, want als je dat schoelje niet
heel vlug laat schieten zal ik je smoeltje
eens keurig verbouwen, blauw

is mijn lievelingskleur, nee
niks de politie, jij houdt je waffel,
als je het lef hebt trut, je kent me en weet
ik ga prat op m'n blaffer, leen met liefde
je keukengerei dat mesje waarmee je
de aardappels pit of het spit

waaraan je kuikentjes rijgt, ik zeg het
nog één keer brutaaltje, die lamstraal heeft
veel te verliezen bijvoorbeeld z'n lol
en z'n ding voor de leg, hij kan nu
kiezen: de kling of de Kleiweg.

Verkeerd geparkeerde auto vernield

Je staat hier verkeerd geparkeerd
hufter, wacht even dan haal ik
m'n krik, bik ik je voorruit
eens lief uit z'n rubbers, ik

agressief? hé zoek je soms mot
ook dat kan je krijgen, kom op
als je durft, bang voor je jasje
je bankpas, je kloten misschien? en leg

dat mobieltje maar neer, als mannen
onder elkaar heb je daar niks an gewoon
met je blote handjes meneer, ja kijk uit als ik
me kwaad maak pleur ik je zo

door je vijfde deur, scheur ik je voorklep
wordt straks je mokkel niet zoenen
effetjes pech hè, zeg kom op poenige
golfyup wat zoek je, je handicap soms?

Zes gedichten
Ed Leeflang

Alibi

Goden gingen ons achteloos voor
met drietand en bliksemschichten
pest droogte en vloeden,
drongen zich in onze gedichten,
leefden van onze woede,
slepen desnoods onze messen,
laadden onze pistolen,
telden niet, maten niet,
sisten alleen hun geboden.

De engel

Kende hij die met vlammend wapen
hen dreef uit de bloeiende tuin
zelf de woede of was hij als
iedere huurling, uitvoerder van
een onbekend plan, uitgebroed
in de verte. Kwam zijn zwaard
uit een al lang verborgen depot,
zwoer hij een eed van trouw,
werd hij betaald, onderscheiden
en sleet hij zijn eeuwen voortaan
in de ijzige zekerheid dat hij
de situatie gered had zo.

Breuk

Hij mocht niet mee uit begraven.
Ze reden de straat uit, de oppas
wilde hem voor gaan lezen. Hij bleef
bij het raam staan schreeuwen
en kwam de godganse dag niet meer
tot bedaren, begreep almaar beter
dat hij in dit huis was en zij
in een land van grote geheimen.
Dat mocht hij ze niet vergeven
en zou het niet doen, nooit
voor geen brandweerwagen, voor geen
zaklantaren, voor geen vulpotlood
met kompasje erop, voor geen ding
waarom hij ze nog kon vragen.

Nacht en dag

Het werk van de woede wordt
gedaan tussen waken en slapen.
Daar komen personen in wie
je eenmaal gestoken was,
al of niet in de kleren.
Ze willen elkaar niet kennen.
Voor doodslag heb je ze vroeger
maar amper kunnen behoeden.

En aan je muren de ets
van vredige polderkavels,
in krijt het zwangere naakte
meisje met kindervoeten,
ernaast het doek waarop venkel
en vlezige rabarberstelen
klaarliggen op een vuren tafel.
In al dat serene geen spoor
van gramschap. De dag heeft
daarvoor geen geschikte kamer.

Najaar

Ze hadden recht van overpad,
honden, geweren. Ze keken binnen,
lachten zowaar en schikten
hun lege tassen. Hun rode koppen
telden we voor ze verdwenen
in de nog dampende velden.
We aten ons brood, lazen bladen.
Tegen het donker kwamen ze terug
beladen met hangende poten.
We gingen naar bed, lagen wakker,
hatend omdat ze bestonden.

Na de slag

Toen hij de zee liet geselen
met pijlen de lucht doorboren
bevel gaf de wind te ranselen
kinkhoorns te verbrijzelen
dachten we nog dat het zonder
vonnissen zou eindigen.

Toen hij tot zichzelf kwam,
om wijn vroeg, bedachtzaam
kauwend op zwarte olijven
star voor zich uit bleef kijken,
vroegen onze blikken elkaar
enkel nog wie en wie.

Twee gedichten

Frans van Mastrigt

M061713907NLD3406131

Overleven onder tekens,
gruwels zouden schaarser worden,
ramp met smalle maten.

Het tragisch continent
met honderdduizend klagers.
Barometers van de macht gebroken
en vogels van de blinde zieners praten.

Grenzen van het bijgeloof,
de greep van afval op slecht ijs,
het eigene van groene gaten.

Glimmend leer en laffe lucht,
late doorbraak van de gele kaarten.
Prikkeldraad aan elke kant,
de lange wachtlijst van de arroganten.

De wereld na de val van sneeuw,
achterstand heeft weer een kleur.
Een dag van woede.

Woede het woord

Nog willen wij niet van schone leien weten,
marcheren met fakkels, of
een gebaar van verzoening maken.
Halfslachtig gesjacher op de dijk,
ontheemde berm vol paardebloemen.

Grootschalig vernielen zij de bosrand.
Zeepschuim verstikt het meer.
Blinde vissen op het offerblok
verheven tot een hels spektakel.
Aluinruiters, gifmengers bepalen de toekomst.
De naam van de roos kunnen zij
niet over de lippen krijgen.

Slechts weinigen hebben de moed
te doen wat gedaan moet worden
het waterwarhoofd op touw zetten,
woede het woord geven en
de daders aan de deur nagelen.

Furor domestica

Renée van Riessen

Ik peuter vingergrote theebladeren
geduldig uit het putje,

ik wrijf het antracieten aanrechtblad
glimmend mijn glanzende hemel,

en tel de stukken: witte was
bonte was, ik schud
Ariel - Dash - Omo
sprenkel Robijn.

Onschuld kruipt uit mijn machine
‘witter dan sneeuw’ -

ik steek wierook op in de keuken
drapeer de vloer van de wc
met rozebladeren
en bid dat vrede
ditmaal lang mag duren,

totdat er woede rijst.

Zie mij dan
krijsen tegen de spin
in de hoek van het raam.

Of, alleen in huis
buigen diep
over de toiletpot
(blauwe eend in de ene hand
borstel in de andere)

en naar beneden schreeuwen
dat het nooit meer goed komt.

Er is een bodem, daar beneden:
er wonen engelen
samen met spinnen.

Open huis

Cornelia Stoel

En als de deur openzwaait
barst het huis uit zijn voegen
springen de ruiten
stroomt met hels kabaal
naar buiten wat jarenlang ingetoomd
vastzat in kamers op stoelen gebonden.
Geheimen keurig in kisten
en dozen verpakt en bewaard,
schreeuwend verkracht en geschonden.
Geramde laden op straat gekiept.
Brieven ontvouwd, hun inhoud verbeurd
gekortwiekt hun vleugels, gehoond en verscheurd.
Met een mes touwen doorsteken
verlossen wat niet los wilde komen,
is het verkeerd dat ik heb gekeken
zag wat ik niet durfde dromen?
Kelder werd zolder en zolder wolk
een kolkend huis een dolk op de keel
van het zwijgzame volk dat daar woonde.

Vloekzang*

Erich Wichman

godver godver G O D V E R D O M M E
godverdomme **godverdomme**
G O D V E R godver
godver *godver*
GODVERDOMME godverdomme

godgod **GODGOD** GODVERDOMME
godverdomme *godverdomme*
G O D V E R **G O D V E R**
godver **godver**
G O D V E R D O M M E **godverdomme**
godver godver godverdomme

godverrrrrdomme
gadverdamme
GADVERDAMME
GET GET
GRRR

* In het najaar van 1989 gezet uit zo ongeveer alles wat Arjaan van Nimwegens Bucheliuspers in de kast had, en gedrukt op derzelver Eickhoffproefpers, waarvan het haperend inktwerk een nieuwe inhoud gaf aan het begrip ‘modderen’. Van de 150 opgelegde exemplaren bleken er uiteindelijk 133 toonbaar.

Het hierbij afgedrukte gedicht van Erich Wichman is zover ik weet nooit eerder gepubliceerd. Wel is het volgens de legende omstreeks 1926 ingezonden voor De Gemeenschap, maandblad voor katholieke reconstructie, en zelfs gezet. Er moeten proeven hebben gecirculeerd, waarvan ik er overigens nooit een heb gezien, maar tot publicatie kwam het niet. De bisschop hield het blad terdege in het oog.

Volgens de legende, zei ik. In 1941 had de Leidse antiquaar Mr. W.J.M. Alvares Correa mij ervan verteld toen hij mij een exemplaar van het Anti-Schund-pamflet cadeau deed. Concretere gegevens kreeg ik van de Spartakistische tuinman Jacques de Vink, die naar het leven getekend voorkomt in De Walgvogel van Jan Wolkers. Hoe Jacques eraan was gekomen weet ik niet, maar hij kende de tekst van buiten en heeft die herhaaldelijk voor mij opgezegd, zonder dat ik hem op enige afwijking kon betrappen.

In 1934 had hij een propagandavergadering bezocht van de Nationaal-Socialistische Beweging, waar het woord werd gevoerd door de Gooise dominee G. van Duyl. Deze ‘welsprekende propagandist’ (L. de Jong) besteedde veel aandacht aan Wichman, in wie hij zo ongeveer de Johannes de Doper zag van de NSB. Hier had Jacques hem onderbroken: ‘Maar dominee, u kent toch wel het beroemdste gedicht van Wichman?’ en hij was het godverdomme-vers gaan voordragen, net zo pesterig lang tot een paar WA-kerels verschenen om hem naar achteren te dragen. Jacques de Vink is al jaren dood, maar zijn voordracht staat mij in het geheugen gebrand. In de typografie heb ik die voordracht zo nauwkeurig mogelijk gevolgd. De titel is toegevoegd.

Hans van Straten

Light Verse

Kwaad

Jan Boerstoel

Kwaad worden zal best menselijk zijn (kwaad
blijven is duivels), hou tóch maar voor ogen,
zo waarschuwen bevoegde theologen,
dat gramschap daarmee niet wordt goedgepraat.

Integendeel, wie al te woedend leeft
schijnt volgens hen het risico te lopen,
dat hij (of zij) dat later moet bekopen
met iets wat best zijn schaduwzijde heeft:

voor eeuwig branden na de Laatste Dag...
Omdat Góds toorn gewekt is (en die mág).

Vier gedichten
Jaap van den Born

Toorn I

Het woordje ‘toorn’ verliet de woordenschat
Mét het verdwijnen van de bakkebaard
En van de borstelige wenkbrauwbogen

Want zonder dat bleek toorn geen stuiver waard
Probeer het maar: kijk toornig uit de ogen
Bijvoorbeeld naar een jongeling op straat

Die uit zich dan waarschijnlijk naar vermogen
Dat blijkt doordat hij u dan heel hard slaat
Wat ingeleid wordt met een ‘Had je wat?’

En desgevraagd geeft hij als commentaar
‘Ik sloeg die goser want hij keek zo raar’

Toorn II

Verslindend, brullend, briesend en gehoornd:
Woest ging de duivel vroeger in het rond
En ook de mens wist zich nog op te winden

Nu heb je nog alleen de mopperkont
De grommelpot die steeds maar in moet binden
Wie is nog furieus geëchauffeerd?

Waar kun je de cholericus nog vinden
Die hellig raast, vergramd geacharneerd?
Die kolderend en dithyrambisch toornt?

Ja, wóedend zijn we nog steeds tot en met
Met buttons en een leukgekleurde pet

Ollekebolleke

Teringkoleretroep!
Galbakkenpokkepest!
Krijg toch de
Hoefkankerkeelkankerkrop!

Godgodverdommese
Godsodegloeiende
Hartkankertyfuszooi!
Zo, dat lucht op

Kwatrijn

De Viking dronk zijn bieren uit een hoorn
Dat leidde vaak tot woeste taferelen
De Groningers die smeren ook hun kelen
En dat leidt soms tot de martinitoorn

Twee gedichten
Hendrik Jan Bosman

Genesis 4:1-9

Boer Abel hield schapen en overig vee
Broer Kaïn dreef handel in granen
Boer Kaïn ontplofte het snelst van de twee
Broer Abel was dikwijls in tranen

Boer Abel ging bidden en deed dat gedwee,
Boer Kaïn na aandringend manen
Broer Abel was vromer dan hij, en dat dee
Broer Kaïn zijn broedermin tanen

‘Broer Abel, ga mee naar de stamkroeg!’ ‘Nou, nee’
Boer Kaïn, vol woede en wanen,
Boer Kaïn bezocht toen alleen het café:
Broer Abel was zand aan het kanen

‘Met hoeden van broeders verdient men geen brood,
Daar heb ik als graanboer een broertje aan dood!’

I Samuël 25:37-38

Nabal - u kent hem toch:
Man van Abigail,
Hartlijdend herenboer,
Heel explosief? -

Nabal ontplofte. De
Opportunistische
David nam schielijk zijn
Eega voor lief

Liefdesgedicht van een *Homo erectus* (ca. 400.000 v.Chr)*

Erik Coenen

Ik hou ervan, mijn ergste trek te lenigen
door vijanden hun kluifjes te ontfutselen;
ik hou ervan, met gieren te schermutselen
en leeuwen van een afstandje te stenigen;

ik hou ervan, het rottend vlees aan benige
karkassen met een schrabber los te frutselen;
ik hou ervan, met stukken steen te knutselen
(dat kunnen wij tweeheiligen als enigen!);

ik hou ervan, insecten te verpletteren
en bosbranden te stichten in de kou
en welpjes in het vuur te horen knetteren;

ik hou van dingen breken en ik hou
van elke vorm van treiteren en etteren;
maar nog het allermeest hou ik van jou.

* *Vertaald uit het proto-erectisch door Erik Coenen.*

Drie gedichten
Frits Criens

Dichterslatijn

Ik vond er rottend vlees van kip en kuiken
Een koeienstaart, een schedel met een hoorn
Voor paling schijnt dat aangenaam te ruiken
Dus deed ik ze als lokaas in mijn fuiken

Ook ving ik met mijn hengel bliek en voorn
Maar toen mijn lijn bleet haken in de struiken
En ik mijn hand verwondde aan een doorn
Smeet ik mijn vistuig woedend in de Boorn

Opdat ik niet van rijmdwang word beticht,
Eindigt geen vers op ‘toorn’ in dit gedicht.

Vraag

De woede des Heren is geen vitriool
Maar edele gramschap, rechtmatige wrevel
Voor mij echter hangt er om één vraag een nevel
Waarom zit Zijn toorn altijd in een fiool?

Maart

Hij roert zijn staart en doet dat niet te lui
Al mocht ik deze actie nooit aanschouwen
Wel zag ik wispelturigheid bij vrouwen
Die mij verrasten met een maartse bui

Vier gedichten
Koos Dijksterhuis

Sharia I

De vrouwen die door mannenhanden lijden
Zijn, blijkt uit onderzoek, vaak allochtoon
Want moslimmannen vinden slaan gewoon
Hun vrouwen moesten zich van hen bevrijden

De moslimwet weet zoiets aan te pakken
Door losse mannenhanden af te hakken

Sharia II

Hij koos voor nu en altijd haar alleen
Hij nodigde haar in zijn huwelijksboot
Hij kon toch zonder haar al niet meer leven
Hij was haar allereerste bedgenoot

Hij zei: als God het wil dan zijn wij één
Toen roerde zich te vroeg iets in haar schoot
Hoe kon ze hem zo'n grote schande geven?
Hij was haar allereerste bedgenoot

Nu werpt hij vol van haat de eerste steen
Hij kiest secuur: niet klein maar ook niet groot
Dat moet; zo staat het in het Boek geschreven
Hij was haar allereerste bedgenoot

Zij zondigde; daar kan ze niet omheen
Ze is niet meer in staat tot tegenstreven
Hij was haar allereerste bedgenoot

Grunneger toorn

Een spotlied over toorn vindt men in Grunnen
Ondanks de droge humor daar niet kunnen
Een Grunneger, die wil zo'n laid nait hoorn
Men spot nait mit Martinitoorn!

De man van mijn buurvrouw

Haar echtgenoot heeft een te korte lont
Mijn buurvrouw wordt frequent door hem geslagen
Men noemt zoiets wel huiselijk geweld

Ik hoor haar gillen, bijna alle dagen
Wat mij na zoveel jaar niet minder kwelt
Kon zij maar als geliefde tot mij komen!

Ik heb haar dat natuurlijk nooit verteld
Maar neem haar in mijn armen, in mijn dromen
Zij sluit haar ogen, opent loom haar mond

Wat zou ik graag privé haar gadeslaan
Ik moest misschien toch eens haar gade slaan

Drie luchtige verzen
Kees Jiskoot

Een vertoornde middenstander

Wat had ik zin de smeerlap plat te slaan!
Maar tja, daar ik nu eenmaal pacifist en
menslievend ben, en daarenboven christen,
moest ik, helaas, met *Foei, meneer!* volstaan.

Wat ving ik trouwens aan met een titaan
als deze, die zojuist mijn pui bepiste?
Een gave reden voor verbale twisten,
maar te futiel om op de vuist te gaan.

En stond wel vast of hij zijn andere wang
me na de eerste oorvijg toe zou keren
om nummer twee gedwee te incasseren?
Eer zou hij mij verbouwen, was ik bang.

Tot schild zijn mij mijn prachtige principes,
zodra ik stuit op mij te sterke types.

Verevening

Hardgroen is de nijd? Nee, een reeks van couleuren
om woede te uiten is dienstig te keuren! -
Al leed ik verlies, heb ik reden tot treuren,
ik stel me te weer zonder zeiken of zeuren,
en schilder mijn huis op in giftige kleuren,
knalgeel de kozijnen, oranje de deuren,
om daarna de pui met een paars te besmeuren,
zó schreeuwend, dat zelfs zich de Belg zou bescheuren,
en treiter, dus doende, een zwerm crediteuren
aan wie ik, naar vaststaat, dit pand moet verbeuren.

Zelfbeheersing

Het worde mij vergeven
dat ik opvliegend ben,
mijn drift niet weet te reven
en eigen kracht niet ken.
Zoals onlangs te Heerde,
op koninginnedag,
toen ik een vent halveerde
in één karateslag.

Als vele psychopaten
had ik een slechte jeugd:
een vader die me haatte,
wiens harde hand me heugt.
Dus is het goed te weten
hoe selectief ik sla,
ik klief alleen proleten
die lijken op mijn pa.

Toch, om mijn toorn te tomen
tel ik tot tien voortaan
aleer op stoom te komen
en iemand lens te slaan.
Is hij bij tien niet pleite,
en wacht hij dom op elf,
dan is zijn dood in feite
te wijten aan hemzelf.

Twee gedichten
Aaike Jordans

Diep Fries

Een hoornspeler, uit Oldevoorn,
blies altijd zeer laag op zijn hoorn.
Maar 't ging uit de maat,
hij werd vreselijk kwaad,
en toen blies hij juist hóóg, van de toorn.

GVD

Nadat weer heel veel misging op het werk
ontstak ik in godslasterlijk gebries
en zie: de lucht werd zwart, een stormwind blies
en bliksemschichten joegen langs het zwerk.

Toen klonk een stem van boven, vol en luid:
‘Ja, goed zo jongen, gooi het er maar uit!’

Mozes

Marjolein Kool

Toen Mozes omlaag kwam en opmerkte hoe
zijn God door het volk daar massaal werd bedrogen,
- met dommig gedans rond een halfwassen koe -
toen kreeg hij van woede een waas voor zijn ogen.

Maar toen hij met zijn vuist op een tafel sloeg
verscheurde zijn pijnkreet elk tentzeil tot rafels.
Hij kreeg een mitella en gips en men vroeg:
‘Wie kiest er in godsnaam dan ook stenen tafels?’

Gedicht

Drs. P

De Duivel is afkerig van moraal
Wanstaltig, onwelwillend en gehoornd
God pleegt Zich wijs en keurig te gedragen

Zo heet het. Maar Hij is wel vaak vertoornd
Waarbij Hij grif miljoenen weg zal vagen
Omdat ze menselijk dus zondig zijn

Waar is 't verstand? De goedheid? Domme vragen!
Zijn employés verklaren het haarfijn
Maar wij begrijpen dat niet allemaal

Ach ja, er is bij ons mentaal iets mis
Onthoud nu maar, dat toorn een zonde is

Gisterenmorgen
Een sonnettenkroon

Frank van Pamelen

‘Laat de zon niet ondergaan over uw toorn’
Efeziërs 4:26

1

Gisterenmorgen heb ik het gedaan
Omdat een hoge pief ineens voor zaken
Een snelle afspraak met me wilde maken
Ging veel te vroeg mijn kop onder de kraan

Normaal hoor ik mijn digitale haan
Vanonder twee, drie dekens en een laken
Pas om zo'n tien voor twaalf zijn kreten slaken
Dus negen voor half acht is inhumaan

Ik heb de dekens van mij afgeschud
Maar toen ik in volstrekte apathie
De slaap uit beide ogen had gewreven

Was ik alweer volledig uitgeput
Om aan te geven hoeveel energie
Ik heb om eenentwintig over zeven

2

Ik heb om eenentwintig over zeven
Gewoonlijk nog maar net voldoende kracht
Om als het even meezit voor half acht
Weer snel een nieuwe coma na te streven

En omdat ooit eens iemand heeft geschreven
Dat wakker worden midden in de nacht
Gevaarlijk is, riskant en ondoordacht
Duurt deze fase meestal nog wel even

Maar om dan te veronderstellen dat
Ik later door die zoemer fris ontwaak
Dat lijkt me toch een tikje overdreven

Het blijft gewoon zo irritant als wat
Dus in gedachten heb ik al zo vaak
Spontaan mijn arme uurwerk laten sneven

3

Spontaan? Mijn arme uurwerk laten sneven
Is iets waar ik al jarenlang van droom
Dan zie ik het, met kracht ontdaan van stroom
Met grote snelheid door het luchtruim zweven

Alvorens het van ieder nut ontheven
Hardhandig in contact komt met een boom
Al ben ik daarvoor 's morgens veel te sloom
Zodat het steeds bij dromen is gebleven

Terwijl dat 's avonds echt heel anders werkt
Want dan draait mijn testosteron zich warm
En krijgt mijn destructieve ik ruim baan

Zoals mijn eigen auto heeft gemerkt
Met dank aan diens luidruchtige alarm
Toen dat weer eens abrupt was afgegaan

4

Toen dat weer eens abrupt was afgegaan
Zijn laatst bij mij de stoppen doorgeslagen
Eergisteravond heb ik mij misdragen
Ten opzichte van mijn Renault Mégane

Ik stond als een bezeten baviaan
Te timmeren, te hakken en te zagen
En even later was er aan die wagen
Vrij letterlijk geen ene moer meer aan

Helaas vroeg een toevallige passant
Waarom ik tegenover die Renault
Tekeer ging als een razende orkaan

Ik reageerde eerst nog tolerant
En keurig net met een beschaafd: Hoezo?
Een halve tel daarna ben ik gaan slaan

5

Een halve tel daarna ben ik gaan slaan
Ik was zoals dat heet in alle staten
En met geheel ontlede ledematen
Verliet de arme man mijn oprijlaan

Niet dat ik er bewust voor koos geen spaan
Van deze zedenpreker heel te laten
Maar ja, ik had niet zo veel zin in praten
En dan gebeurt zoiets gewoon spontaan

Precies als bij die dienstdoende agent
Die even later streng had opgemerkt
Dat aan mijn vechtlust flink wat fouten kleven

Uw linkse hoek, zei hij, deugt voor geen cent
Dat kan, zei ik, daar wordt nog aan gewerkt
Rechtshandig heb ik hem een hengst gegeven

6

Rechtshandig heb ik hem een hengst gegeven
Meteen ging de betweterige wout
Die avond in mijn siervijver knock-out
En raakte hij daar met het kroos verweven

Op zich wordt er door mij niet vaak gekeven
Gebekvecht of lichamelijk verbouwd
Maar niets is er zo aanstootgevend fout
Als al te bijdehante regelneven

Dat gold ook voor de toegesnelde held
Die zwemmend naar de smeris had gemeend
Als lifesaver diens life te moeten saven

Ik heb hem met mijn jachtgeweer geveld
Zien zinken als een aangeschoten eend
En eindigde daarna pas echt zijn leven

7

En eindigde daarna pas echt zijn leven?
Welnee, want daar verscheen een rubberbootje
Met een bemoei- en oorlogszuchtig zootje
In trendy reddingsvest gestoken teven

Ze hesen hun collega op de steven
Maar konden blijkbaar niet tegen een stootje
Want hup: daar ging hun bootje naar zijn grootje
Toen mijn granaat het vijvertje deed beven

Ze sloegen met z'n allen overboord
En trachtten zich vervolgens vast te klampen
Aan een enorme langsdrijvende zwaan

Waarop ik toen dat beest maar heb vermoord
Althans: hij kreeg met ademnood te kampen
Nadat ik bovenop hem ben gaan staan

8

Nadat ik bovenop hem ben gaan staan
En op den duur zijn doodskreet was te horen
Was ook de rest geen beter lot beschoren
Al liet ik om de slachtoffers geen traan

Want noem het hoogmoed, noem het eigenwaan
Maar onverlaten die mij plompverloren
In mijn privébesognes komen storen
Het spijt me, maar die mensen gaan eraan

Ik had dus net de lijken opgeborgen
En was zo rond het einde van de nacht
Verschrikkelijk vermoeid in bed gegleden

Toen mijn alarmklok mij gisterenmorgen
Meedogenloos weer bij bewustzijn bracht
- Maar wacht eens! Is het écht een dag geleden?

9

Maar wacht eens: is het echt een dag geleden
Zo'n gruwelijke slachtpartij geweest
Of weet mijn enigszins verwrongen geest
De waarheid weer te spannend in te kleden?

Want zelfs als deze jongen zeer tevreden
Orn tien voor twaalf zijn ochtendkrantje leest
Dan fantaseert mijn moede hoofd de meest
Extreem bizarre eigenaardigheden

Zoals gezegd: mijn brein is 's morgens vroeg
Zo niet een zwaar mislukte grijze pudding
Dan op z'n minst een tikkeltje onfris

En werkt het ding niet accuraat genoeg
Dan is het of een zware hersenschudding
Of kan het zijn dat het pas morgen is

10

Of kan het zijn dat het pas morgen is
Wanneer je als de nacht net is verstreken
Vol weerzin naar je wekker hebt gekeken
En die hebt uitgemaakt voor rotte vis

Terwijl je als je keer op keer weer gis
Gehuld in je geluiddempende deken
De nukken van je wekker hebt ontweken
De morgen uitstelt tot sint-juttemis?

Maar, hoor ik u al denken, splitst zo'n daad
De maatschappij niet op in kleine fracties
En ons derhalve chaos in de maag?

En is de samenlering wel gebaat
Bij dit soort tweederangse eenmansacties?
Rijst nu misschien bij sommigen de vraag

11

Rijst nu misschien bij sommigen de vraag
Of iedereen dan zelf maar mag bepalen
Hoe laat hij zijn ontbijtje wil gaan halen
En of hij snel wil opstaan of juist traag

Wat mij betreft: ik weet dat ik niet graag
De prilste ochtendlijke zonnestralen
Vrijwillig op mij neer wil laten dalen
En zelf wel uitmaak hoe ik mij gedraag

Behalve toen die ene zakenpief
Mij voor het blok gezet heeft met zijn plan
Om zo ontstellend vroeg al aan te treden

En ik nu bang vermoed hoe negatief
Na nauwelijks een dag de impact van
Gisterenmorgen is. Niet zonder reden!

12

Gisterenmorgen is niet zonder reden
Een dagdeel dat ik niet zo snel vergeet
En iets waarvan ik achteraf wel weet
Dat ik het heel wat beter had gemeden

Omdat ik eerst mijn moeheid heb bestreden
Me ondanks alles toch heb aangekleed
En mij daarna met alles wat ik deed
Behoorlijk in de vingers heb gesneden

Ik was die ochtend zo uit mijn humeur
Dat ik hem een kwaadaardig soort gezwel
Heb toegewenst, en schurft en syfilis

Hetgeen ik ongelofelijk betreur
- Al is het woord ‘kwaadaardig’ denk ik wel
Een contradictio in terminis

13

Een contradictio in terminis
Wat innerlijke tegenpraak betekent
Kan soms, heb ik gemerkt, als vanzelfsprekend
Ontaarden in fysiek gekissebis

En zijn gevechtsmethode was gewis
Op alle fronten stukken meer halsbrekend
Dan waar ik dat moment op had gerekend
Mijn letsel was dan ook geen kattenpis

Sindsdien ligt heel mijn hersenpan aan scherven
Ben ik door de doktoren opgegeven
En nadert mijn vaarwelmoment gestaag

Want aangezien je toch dat hele sterven
Gemiddeld één keer doen moet in je leven
(Nou ja, gemiddeld) doe ik het vandaag

14

Nou ja, gemiddeld doe ik het vandaag
Veel liever dan nog lang te moeten wachten
Want zie je, mijn lichamelijke klachten
Zijn niet slechts voor mijn lijf een ware plaag

Mijn nachtrust krijgt een even volle laag
En heimelijk lig ik al in gedachten
Te smachten naar oneindig lange nachten
Met nooit meer 's morgens dat gedonderjaag

Hoezeer ik ook een spreuk als ‘Laat de zon
Niet ondergaan over uw toorn’ bewonder
Mijn slotconclusie is wat meer profaan

Omdat mijn toorn het laatst niet laten kon
Gaat nu goddank mijn zon voor altijd onder
Gisterenmorgen heb ik het gedaan

Epiloog

G isterenmorgen heb ik het gedaan:
I k heb om eenentwintig over zeven
S pontaan mijn arme uurwerk laten sneven
T oen dat weer eens abrupt was afgegaan
E en halve tel daarna ben ik gaan slaan
R echtshandig heb ik hem een hengst gegeven
E n eindigde daarna pas echt zijn leven
N adat ik bovenop hem ben gaan staan

M aar wacht eens: is het echt een dag geleden?
O f kan het zijn dat het pas morgen is?
R ijst nu misschien bij sommigen de vraag
G isterenmorgen is niet zonder reden
E en contradictio in terminis
N ou ja: gemiddeld doe ik het vandaag

Twee gedichten
Jan van der Pol

Pestkop

Ik had mijn broer wel honderd keer verweten
dat hij steeds lachte om mijn handicap.
Mijn woede vond een goede uitlaatklep
en nu kan ik die pestkop mooi vergeten.

Ik denk dat ik er nooit meer over rep,
sinds ik hem gister bij het avondeten
royaal vergeven en vergiftigd heb.

Schaamteloos

Te talrijk zijn de mannen die zich kwaad
en driftig tot hun vrouw en kinderen richten
of vloekend afzien van hun burgerplichten,
terwijl het schuim hen op de lippen staat.

Het zijn er velen die met hels gevloek
opvliegend en vol wrevel blijven tieren;
hun naasten moeten zich als bange dieren
verschuilen in een kille kelderhoek.

Die houding komt de mensheid niet ten goede
en maakt mij telkens uitermate boos,
of erger nog, ja, ik ontsteek in woede.

Op zulke schoten ben ik niet gesteld;
ik vind getier en boosheid schaamteloos
en haal mijn gram met grof verbaal geweld.

Witheet

Cornelia Stoel

Je kookte van woede, mij was het te zout,
je stookte, je rookte van boosheid en wraak,
je stampte, je vlamde, spoog vuur als een draak,
riep schande, je brandde, maar mij liet je koud.

Toorn

Driek van Wissen

Als ik gebeld word, spreek ik in de hoorn
Mijn moedertaal uit voorzorg zeer correct.
Als men mijn afkomst aan mijn spraak ontdekt
Dan is dat immers in mijn oog een doorn.
Maar raadt men toch waar of ik ben geboor'n
En wijt men dit dan aan het dialect
Dan wordt mijn woede dadelijk gewekt
En die kan groot zijn, mijn Martinitoorn.

Essay

De toorn

Thomas Fuller[*]
(Vertaling Willem Jens)

Toorn is een van de pezen van de ziel; wie er te weinig van heeft, verlamt zijn geest en moet, zoals Jacob, met zijn geslonken pees in de holte van zijn dij, kreupel gaan. Het is ook niet goed te verkeren met lieden die niet kwaad kunnen worden en als de Kaspische Zee eb noch vloed kennen. Deze toorn is of hemels, wanneer men aanstoot neemt namens God; of hels, wanneer men aanstoot neemt aan God of de hemel; of aards, in zaken van wereldlijke aard. En deze aardse toorn, waarover wij spreken, kan ook hels zijn, wanneer hij ongegrond is, nauwelijks gegrond is, te hevig is of van te lange duur.

1. Wees niet vertoornd tegen iemand zonder reden. Als gij dat bent, moet ge niet alleen, zoals de uitdrukking luidt, schikken zonder genoegdoening, omdat u geen kosten of schade krijgt vergoed, maar ook, zoals onze Verlosser zegt, het godsgericht vrezen.

2. Wees niet ten dode toe woedend op iemand om een dagelijkse zonde. Wie de bakens ontsteekt bij elke notendop die de haven binnenloopt, zet op een vreemde manier zijn ziel in brand. Kwaad zijn om elk wissewasje degradeert de waarde van uw gramschap, want wie kwaad zal zijn om niets, zal het zijn om alles.

3. Laat uw toorn slechts zo vurig zijn dat het gebied van de grootste hitte nog bewoonbaar blijft. Jaag mensen niet bij u weg door ze doodsbang te maken voor uw onuitstaanbaar ongeduld. Sommige mensen doen er, als een huis met dakpannen, lang over voor zij vlam vatten, maar als dat eenmaal gebeurt, is er geen blussen meer aan.

4. Let er op dat gij in uw drift niets onherroepelijks doet. Zoals het onthullen van geheimen waardoor u voorgoed maatschappelijk bankroet bent; doe ook geen dingen die, eenmaal gedaan, niet ongedaan gemaakt kunnen worden, zodat geen bittere tranen er nog iets aan kunnen veranderen. Samsons haar groeide weer aan, maar dat gold niet voor zijn ogen: de tijd kan sommige verliezen

* *Thomas Fuller (1608-1661) was wetenschapsbeoefenaar en predikant, en wordt beschouwd als een van de geestrijkste en vruchtbaarste schrijvers van de zeventiende eeuw.*

goedmaken, andere nooit. Reden waarom gij in uw woede geen wet van Meden en Perzen moet uitvaardigen, die herzien noch herroepen kan worden, maar eerder Poolse wetten, die naar men zegt slechts drie dagen van kracht zijn. Kortom, doe niet in een oogwenk wat in een heel mensenleven niet kan worden goedgemaakt.

5. Woede die duurt tot de volgende morgen is als manna: zij betekent bederf en verrotting. Bewaar geenszins dat bedorven manna, en al helemaal niet toorn die tot de volgende sabbat wordt gehandhaafd. De heilige Paulus zegt: ‘De zon ga niet onder over uw toornigheid’; om zo het nieuws van uw wraakzuchtige natuur te verspreiden onder de tegenvoeters in een andere wereld. Doch laten wij wat de apostel zei liever opvatten naar de geest dan naar de letter, om zo snel mogelijk onze gevoelsuitbarsting teniet te doen, en hem niet zó letterlijk verstaan dat ons vergund is kwaad te zijn tot zonsondergang: dan zou onze gramschap lengen met de dagen en zou men in Groenland, waar de dag meer dan een kwartjaar duurt, overvloedig gelegenheid hebben zich te wreken. En zoals de Engelsen, op bevel van Willem de Veroveraar, altijd hun vuur onder as bedekten en hun kaarsen doofden als de avondklok werd geluid, zo zouden wij alle vonken van woede en het vuur van onze drift moeten doven.

6. Wie toorn lang meedraagt in zijn boezem, maakt plaats voor de duivel. En waarom zouden wij ruimte geven aan hem die uit zichzelf al te snel binnendringt? Verzengende woede geeft barsten in onze ziel en de duivel sluipt naar binnen door de kieren. Ja, een razend iemand kan er in zijn razernij uitzien als van een duivel bezeten, hij schuimbekt, kookt, trekt zich de haren uit het hoofd, is echt doofstom voor elke vorm van rede, verslikt zich soms, staart, stampvoet, met felle blik en vuurrode wangen. Had Narcissus zijn gezicht gezien als hij in toorn ontstoken was, dan was hij nooit verliefd op zichzelf geworden.

Toorn

Leo Jacobs

Waarom, waarom is *Toorn* een hoofdzonde? Terwijl woede een mens vaak zo mooi maakt. Heel lang geleden maakte ik bijvoorbeeld ons staatshoofd mee; zij was toen nog kroonprinses. Een tactloze opmerking mijnerzijds maakte haar erg kwaad, en zij was prachtig in haar toorn. Haar ogen kregen een aparte glans en de blosjes van boosheid op haar toch al blozende wangen hadden tot gevolg dat mij een vermoeden van verliefdheid bekroop. Waarschijnlijk was het niet eens gerechtvaardigde toorn, hoewel het onderscheid tussen gerechtvaardigde en ongerechtvaardigde toorn wellicht persoonsgebonden is. Wat de een gerechtvaardigd vindt, zal een ander als buitengewoon onterecht beoordelen.

Dat onderscheid speelt in elk geval geen rol bij de *toorn des Heren*. Als belijdend christen ga ik ervan uit dat die toorn altijd gerechtvaardigd is. Dat geldt overigens niet voor Zijn vermeende boodschappers, zoals dominees, rabbijnen, imams, pausen en andere ongemakken. Nooit mocht ik Hem zien in de schoonheid van Zijn toorn, want een van de specifieke eigenschappen van de Enige Almachtige is dat Hem zien niet te verenigen is met het leven op deze aardkloot (Exodus 33:20). Van die Goddelijke toorn nemen wij veelvuldig kennis in de TeNaCh, bij de meeste lezers beter bekend als het eerste of oude testament. Het tweede (nieuwe) testament is op dit punt relatief wat milder.

Al in het begin van het eerste boek in die heterogene verzameling als bijbel bekend staande geschriften is het raak: God wordt zo kwaad om een kleine overtreding door Eva en Adam dat hij Zijn eigen kinderen meteen het paradijs uitflikkert en opzadelt met het soort bestaan dat sindsdien de menselijke conditie is gebleven. Het evangelie van Jezus de gezalfde (Christos) leert ons dat alle mensen, goed of slecht, kinderen van God zijn, en dat gold natuurlijk te sterker voor Eva en Adam. Zij waren immers rechtstreeks door hun Heer hoogst Persoonlijk geschapen. Je krijgt dan toch de neiging je af te vragen of Gods toorn in deze situatie nog wel gerechtvaardigd is te noemen.

Laten wij voor het gemak van die gerechtvaardigdheid blijven uitgaan, dan dringt zich terstond de volgende vraag op. Begaat de

Heer door toornig te zijn een hoofdzonde? Dat is in tegenspraak met de veronderstelling dat de Heer volmaakt zou zijn. Van sommige andere hoofdzonden, zoals lamlendigheid of wellust, zal men de Eeuwige niet gauw verdenken. Die kunnen dus rustig worden aangehouden als hoofdzonden, maar gerechtvaardigde toorn (of woede, of gramschap, hoe men het ook noemen wil) past eigenlijk slecht in het rijtje.

Te sterker geldt dat voor Gods enige Zoon, die ondanks Zijn affectie voor marginalen als tollenaars en hoeren bijvoorbeeld heel boos werd toen hij een verzameling commercianten aantrof in het Huis van Zijn Vader, de kort daarna verwoeste tempel te Jeruzalem. Ook hier kan twijfel bestaan of die toorn gerechtvaardigd was. Daarbij moet in aanmerking genomen worden dat het incident weinig voorstelde. Vooral in films wordt het altijd enorm aangedikt omdat zulks aardige plaatjes oplevert, maar in de evangeliën neemt Jezus' optreden tegen de hardwerkende middenstanders slechts enkele regels in beslag.

Voor dat *zero tolerance*-beleid in dezen heb ik overigens begrip. Religieuze gebouwen als kerken, tempels en moskeeën dienen aan de geest te zijn gewijd en niet aan plat materialisme. Gerechtvaardigde toorn dus. Dat geldt eigenlijk voor alle momenten dat de Messias zich boos maakt. Verpletterend is steeds zijn Goddelijk gelijk. *Quod licet Iovi non licet bovi*, leerden ons de Romeinen. Die runderen zijn wij gewone mensen. Toorn van God of van Zijn Zoon is geen (hoofd)zonde, maar onze menselijke toorn kan het worden wanneer wij gewone stervelingen ons geestelijk ongemak ontlasten door toorn. Hoewel ook op het ondermaanse standsverschillen bestaan.

Een omkoopbare beroepsneuker die deel uitmaakt van een koninklijke familie wordt de hemel in geprezen om een leefwijze waarvoor een gewone burger beschimpt zou worden. Een president van Frankrijk, die tijdens W.O.II aan de verkeerde kant stond en een dochter blijkt te hebben bij zijn maîtresse, geniet groot aanzien. Een Franse boer die wat rommelig intimiteiten bedrijft met kinderen, kleinkinderen, aangetrouwd en wat dies meer zij, brengt de avond van zijn leven door in een groezelige Franse gevangenis. Ook voor toorn geldt dat bij de oordeelsvorming met meerdere maten gemeten wordt, los van de vraag der rechtvaardiging.

Daarmee komen wij bij het hete hangijzer: onze eigen toorn.

Daarvan bestaan twee varianten: de toorn jegens een naaste en de zogenaamde *zelftoorn*, het boos zijn op jezelf Die laatste soort ervaar ik sterker dan ooit, omdat ik bezig ben het hol dat mijn werkkamer was te ontruimen. Precies een halve eeuw overleven ligt daar opgeslagen; pogingen om orde in die chaos te scheppen leidden tot nu toe tot niets. Nu ben ik op grote schaal aan het wegwerpen, maar elk papier wordt bekeken. Alle emoties worden opnieuw beleefd. Dat leidt tot toenemende zelftoorn.

Nog eenmaal, voor de Eeuwige mij roept, word ik geconfronteerd met mijn eigen veelvuldig falen, de kwaadaardigheid van medemensen en het missen van prachtige kansen. Vooral die gemiste kansen maken mij vreselijk kwaad. Op mijzelf dus, want ik kan van deze talrijke verkeerde stagnaties in mijn leven niemand anders de schuld geven dan mijzelf. Mijn negen jaar oudere broer verwijt het nog steeds onze ouders, maar dat vind ik geen valide excuus voor een halve eeuw stommiteiten. Ouders zijn hooguit twintig jaar of minder in staat hun kroost op verkeerde paden te sturen, meestal met de beste bedoelingen, wat het alleen maar erger maakt, maar een flinke ruzie met pa en/of ma is vaak genoeg om dat alles ongedaan te maken.

Mijn zelftoorn wordt soms verzacht omdat ik bij het delven in mijn verleden ook wel aardige herinneringen ophaal. Het geeft een warm schuldgevoel wanneer ik ontdek hoe ik met onkostendeclaraties en belastingaangiften jarenlang zo creatief ben omgegaan dat ik in die periode eigenlijk een redelijk luxeleven kon lijden. Ook dat was ik vergeten. Zulke geneugten zijn er niet meer bij wanneer men met pensioen moet. Een andere positieve bijkomstigheid is de therapeutische werking van het vernietigen van dossiers die herinneren aan minder prettige evenementen in je verleden.

De private toorn jegens anderen is te verdelen in twee categorieën: die jegens een naaste als de echtgenoot of echtgenote en die ten opzichte van derden. Bij de laatste categorie gaat het vaak om ultiem gerechtvaardigde toorn. Die ervoer ik ongeveer gelijktijdig met het schrijven van deze homilie, omdat ik het schrijven nu en dan onderbreek om door te gaan met het uitmesten van mijn studiehol.

Ik kwam de ordner sollicitatiebrieven tegen die ontstond toen STAD Radio Amsterdam mij werd ontnomen door een combine van Partij van de Arbeid-bonzen en een voormalige hoofdredacteur

van *De Waarheid* en ik in de WW belandde. Tientallen literaire meesterwerkjes resulteerden niet in een baan. Het weggooien van die literaire miniaturen werkte heel zuiverend. Mijn toorn verdween in de oud papier-container.

Anders gaat het met private toorn jegens de echtelijke naaste. Die is altijd ongerechtvaardigd, al was het maar omdat iedereen afschuwelijk is in die private toorn en in zo'n staat dingen roept waarvan hij of zij later altijd spijt heeft, zelfs als alle kreten op waarheid berusten. Verkeerde uitspraken op de verkeerde manier op een verkeerd moment. Het is zelfs niet verstandig om het alleen maar te denken in plaats van het te roepen, want dat leidt vroeg of laat tot lichamelijke klachten en daarvoor is toorn nu juist niet bedoeld. Kwaad worden kan winst aan energie opleveren, maar dat weegt niet op tegen de uiteindelijke schade van zulke toorn. Niet doen dus, anders wordt Toorn nog echt een hoofdzonde.

Het vermoeden van toorn

Wim Reilingh

‘Toorn imponeert, woede compromitteert.’ Tot die conclusie komt in Bordewijks ‘Karakter’ de jonge Katadreuffe nadat hij, tot blinde razernij gebracht door de provocaties van Dreverhaven, een dolkmes in diens bureaublad heeft gejaagd. ‘Nog iets meer verblinding, de stoot een meter naar voren, en hij zou als vadermoordenaar hebben terecht gestaan.’

Wat Katadreuffe zichzelf vooral kwalijk neemt, is dat hij zijn zelfbedwang en daarmee zijn waardigheid is kwijtgeraakt. Hij heeft het op een schelden gezet, zijn vader een ploert genoemd (overigens zonder daarbij de beleefdheidsvorm uit het oog te verliezen) en is ‘als een dolleman’ het huis uitgerend. Misschien niet het verstandigste wat hij had kunnen doen, maar wel algemeen menselijk; met die vadermoord zou het ook bij iets meer verblinding wel losgelopen zijn.

Het verschil tussen toorn en woede komt verder niet ter sprake; de mededeling wordt als een aforisme aan de situatie toegevoegd en suggereert daardoor dat ‘toorn’ voor Katadreuffes woede werkelijk een alternatief zou zijn geweest.

Natuurlijk is het een begrip met een subjectieve lading; de een denkt erbij aan Jezus, de ander aan het monster van Frankenstein, maar hoe ruim je het ook opvat, het kan in geen geval van toepassing zijn op een twintigjarige die in machteloze drift zijn vader de oren zou willen wassen, en al helemaal niet met een kolos als Dreverhaven in de vaderrol. Schelden is voor Katadreuffe in dit geval de enig denkbare reactie. Zijn woede is een natuurlijke opwelling, geïnspireerd en bevrijdend als een niesbui en juist door zijn oprechtheid niet compromitterend of schadelijk. Wanneer hij zijn woede bedwongen had en geprobeerd te imponeren met een kunstmatig opgewekte *toorn*, zou het niet alleen on-imponerend maar bovendien zielig zijn geweest.

Om dat vast te stellen hoef je het begrip niet gedefinieerd te hebben, want het is hier niet de toorn zelf die irriteert, maar de onoprechtheid ervan. Dat oprechte toorn indrukwekkend is, valt ook zonder voorbeelden nog wel vol te houden. Maar is het ook mogelijk om ‘toorn’ te definiëren en er voorbeelden van te geven?

Van Dale houdt het op ‘gramschap, driftvervoering’. Maar ‘gramschap’ heeft niet de uitdrukkingskracht van ‘toorn’, en ‘driftvervoering’ drukt precies de toestand uit waarin Katadreuffe zich al tot vadermoord gedreven zag; niets imponerends dus.

Volgens Gerrit Komrij in ‘Humeuren en temperamenten’ is juist de gramschap een superieure en daarbij permanente toestand (‘althans, in sommigen van ons’). ‘Kwaadheid en woede en toorn’ zijn maar scherven van haar glans, minuscule afgezanten van haar troon. ‘Gramschap’ als een soort oermoeder dus, waarvan alle vormen van ontstemming min of meer inferieure nakomelingen zijn.

Natuurlijk heeft zo'n definitie alle recht van bestaan, maar het is niet de mijne. Ten eerste valt er op het woord zelf teveel aan te merken. Gram-schap. Het is halfslachtig samengesteld; geen woord uit één stuk zoals Toorn. Waarom en wanneer is dat ‘schap’ er eigenlijk aangeplakt? ‘Gramschap’ is net zo min Nederlands als ‘toornschap’. Alleen al het feit dat die zinloze toevoeging mogelijk is geweest, bewijst de inferioriteit van de Gram.

Daarbij wegen de a's in ‘gramschap’ zowel qua sonoriteit als in grafisch opzicht niet op tegen het gewicht van de aaneengesloten o's in ‘toorn’.

Toorn is een ultieme manifestatie, niet van woede, maar van zichzelf. Toorn heeft geen nakomelingen, verwanten of gelijken. Toorn is een volkomen geïsoleerde grootheid. Een definitie valt er daarom ook niet van te geven. Wel zou het in beginsel mogelijk moeten zijn het begrip althans te *illustreren*. Dat wil zeggen: in de kunst moet het mogelijk zijn om de toorn in zijn volledige onaantastbaarheid tot uitdrukking te brengen. Maar zijn er ook voorbeelden van te vinden, en dan in het bijzonder in de literatuur?

Niet bij Bordewijk in elk geval, terwijl hij toch wel een meester van humeuren en temperamenten genoemd mag worden. Woede, drift, wraakzucht of gewone gepikeerdheid; hij is er ruim in gesorteerd, maar naar de oprechte toorn zoek je tevergeefs. Op het eerste gezicht lijkt Dreverhaven met zijn fysieke ontzaglijkheid tot een imposante toorn in staat, maar als puntje bij paaltje komt is hij niet meer dan een infantiele pestkop, slechts in staat tot destructieve razernij en laf zelfbeklag.

De Bree, de onderwijzer die in ‘Bint’ met blote handen ‘de Hel’ weet te temmen is in zijn grimmigheid imponerender, maar toornig kun je hem evenmin noemen. In feite is hij een idealist, zij het zon-

der al teveel illusies en volkomen gespeend van sentimentaliteit. Toorn is belangeloos en objectief. De Bree heeft wel degelijk zijn belangen en zijn voorkeuren. Zelfs in zijn rauwste woede blijven zijn ambities die van een welzijnswerker.

Het dichtst erbij komt nog Aga Valcoog, de ijzerhandelaarster uit ‘Noorderlicht’; een vrouw als een sterloze nacht, die pijpjes rookt en zich in boze afzondering aan jenever bedrinkt. Ze lijkt in haar majestueuze dreiging werkelijk een monument van wat ‘toorn’ zou kunnen heten, dat wil zeggen: haar bestaan zoals dat in de herinnering blijft hangen wekt die indruk. Bij herlezing stuit je echter op vergeten details die getuigen van opportunisme, handelsgeest, kleinzieligheid, gevoel voor humor zelfs. Daarmee verliest Aga Valcoog haar donkere onaantastbaarheid en wordt menselijk.

De toorn verdraagt geen details en geen menselijkheid.

Over toorn *(De ira)*

Seneca[*]

(Vertaling Vincent Hunink)

Drie passages

I

Je hebt me gevraagd te schrijven, Novatus, over de kwestie hoe men toorn moet bedaren. Het lijkt me niet onterecht dat je juist deze emotie vreest, de afschuwelijkste en onstuimigste van allemaal. Andere emoties hebben nog iets vredigs en bedaards maar deze is een en al woeste energie, ze bestaat uit een golf van wrok. Wapens wil ze zien en bloed en executies! Ze raast en tiert en heeft daarin niets van een mens. Ze vergeet zichzelf zolang het een ander maar schaadt en stort zich op haar eigen wapens, begerig naar wraak, al wordt het de ondergang van de wreker.

Sommige wijzen hebben toorn dan ook ‘een vlaag van waanzin’ genoemd: er is hetzelfde gebrek aan zelfbeheersing, even weinig aandacht voor fatsoen, even weinig respect voor relaties. Toorn blijft koppig geconcentreerd op het eenmaal gestelde doel, is niet vatbaar voor rede of raad, windt zich op over onbenulligheden, is niet in staat om te onderscheiden wat billijk en waar is. Ze heeft veel weg van een instortend gebouw: het valt te pletter op datgene waar het eerst boven hing.

Mensen in de greep van toorn zijn niet gezond, dat besef je als je naar hun uiterlijk kijkt. Zoals je onmiskenbare tekens van waanzin hebt - een wilde, agressieve kop, neerslachtig fronsen, een verbeten gezicht, een onrustige pas en getrommel met de vingers, verschieten van kleur en versneld en heftig ademhalen -, zo zijn de tekens van toorn dezelfde: flitsende en rollende ogen, het gezicht helemaal rood aangelopen (bloed bruist op uit het diepst van het hart), tril-

* *De tekst is afkomstig uit een uitvoerig traktaat ‘Over toorn’ van Lucius Annaeus Seneca (ca. 4 v.Chr.-65 n.Chr.), de Romeinse filosoof en leraar van keizer Nero. Vertaald zijn de volgende drie passages: 1,1-2; 2,34-36 en 3,4. Volledige vertalingen van Seneca's geschrift zijn te vinden in uitgaven van Seneca's* Dialogen *(in het Nederlands vertaald door Tjitte H. Janssen in 1996 en door Cornelis Verhoeven in 1983).*

lende lippen, tandengeknars, haren die recht overeind staan, zwaar en piepend ademhalen, het geluid van knakkende vingers, gesteun en gekreun, uitbarsten in ongearticuleerd gepraat, voortdurend in de handen klappen en met de voeten op de grond stampen. Heel het lichaam is in rep en roer, ‘er dreigt een grote storm van toorn’:[1] het is weerzinwekkend en afstotend, die aanblik van vervorming en opgeblazenheid - je weet niet of die ondeugd nu meer verfoeilijk is of lelijk.

Andere ondeugden kan men verbergen en diep vanbinnen voeden; toorn stelt zichzelf tentoon, treedt zichtbaar naar buiten. En hoe groter hij is, des te duidelijker breekt hij uit. Zie je niet hoe bij alle dieren meteen voortekens verschijnen als ze klaarstaan om kwaad te doen? Heel hun lijf schudt de normale bedaarde houding af en onderstreept hun eigenlijke wildheid. Everzwijnen krijgen schuim op de bek en wetten en slijpen hun tanden, stieren stoten hun hoorns in de lucht en schrapen zand weg met de poten, leeuwen brullen, geïrriteerde slangen krijgen een opgeblazen nek, dolle honden zien er vreselijk uit. Geen dier zo verschrikkelijk en zo gevaarlijk van nature, dat het niet extra wild wordt zodra het door toorn wordt bevangen.

Ja, ik weet het wel, ook andere emoties laten zich nauwelijks verbergen. Lust en angst en overmoed geven signalen af en zijn op voorhand herkenbaar, en geen enkele heftige aandoening treedt in zonder veranderingen in het gezicht. Wat is dan het verschil? Andere emoties worden zichtbaar, toorn knalt eruit.

En kijk verder eens naar de effecten van toorn en de schade die ervan komt: geen gesel is het mensdom zo duur komen te staan. Je ziet moord en doodslag, vergiftiging, keihard terugslaande criminelen, steden getroffen door rampen, hele volkeren die ten onder gaan, leiders openbaar verkocht als slaven, huizen in brand gestoken, en vlammen die niet stoppen bij de stadsgrens maar enorme gebieden die oplichten door vijandelijk vuur.

Bezie de roemrijkste steden, de fundamenten nog nauwelijks herkenbaar: toorn heeft ze met de grond gelijk gemaakt. Bezie de woestenijen waar vele mijlen geen bewoner meer te bekennen is: toorn heeft ze ontvolkt. Bezie al die aanvoerders die te boek staan als voorbeelden van een slecht lot: door toorn is de een in zijn eigen bed doodgestoken, de ander neergeslagen tijdens plechtige rituelen, weer een ander aan stukken gescheurd in een juridische setting, midden in de drukte van het forum. Door toorn moest de een zijn

1 *Waarschijnlijk een citaat uit een verloren gegane tragedie*.

bloed vergieten doordat zijn zoon hem vermoordde, de ander zijn koningshals laten openen door slavenhand, weer een ander zijn ledematen strekken op het kruis.

En dan spreek ik nog alleen van individuele kwellingen. Wat als je de afzonderlijke slachtoffers van toorn even terzijde laat? Kijk eens naar samenscholingen verpletterd met het zwaard, massa's afgeslacht door horden soldaten, hele volkeren veroordeeld tot genocide [...]

II

Daarom moeten we ons onthouden van toorn, of die nu gericht is tegen een gelijke, een meerdere of een mindere. Je meten met een gelijke is hachelijk, met een meerdere waanzinnig, met een mindere vernederend. Terugbijten is iets van een miezerig mannetje. Muizen en mieren draaien zich naar je toe als je de hand naderbij brengt: zwakke wezens wanen zich geschaad bij een aanraking.

Het zal ons milder stemmen als we bedenken wat de man op wie we zo vertoornd zijn ooit voor ons heeft gedaan. Die verdiensten maken zijn fout dan goed. Laten we ook beseffen hoezeer een reputatie van zachtmoedigheid een positieve uitstraling heeft, hoeveel nuttige vrienden je krijgt door genade te betonen. Laten we niet vertoornd raken op kinderen van tegenstanders en vijanden. Sulla's wreedheid blijkt bijvoorbeeld uit zijn verbod op politieke activiteit van kinderen van vogelvrij verklaarden. Niets zo onredelijk als erfgenaam worden van de haat tegen je vader.

Telkens als vergeven ons moeilijk valt, moeten we eens nagaan of het in ons belang is als iedereen onvermurwbaar is. Hoe vaak komt iemand niet vragen om genade nadat hij die zelf heeft geweigerd? Hoe vaak valt iemand niet een ander voor de voeten nadat hij hem zelf heeft verjaagd? Wat is er roemvoller dan een ruil van toorn voor vriendschap? Wie zijn de trouwste bondgenoten van de Romeinen? Hun aanvankelijk hardnekkigste vijanden! Wat zou het Rijk vandaag de dag zijn als de heilzame voorzienigheid de verliezers niet had vermengd met de winnaars?

Iemand wordt woedend? Daag hem uit met gunsten! Strijd vervalt zodra een van beiden die staakt, vechten komt van twee kanten. En raast woede over en weer, komt het tot een treffen? Wie zich het eerst terugtrekt is de beste, wie wint is de verliezer. De ander geeft je een klap? Wijk terug. Want door terugslaan geef je

hem de kans om vaker toe te slaan, en een excuus. Dan kun je je niet meer losmaken op het moment dat je wilt.

Wie wil zijn vijand nu zo zwaar treffen dat zijn hand in de wond blijft steken en hij zich niet kan herstellen van die stoot? Maar toorn is zo'n soort wapen: je kunt het amper terugtrekken. Wij zorgen voor lichte wapens, voor een handzaam, goed hanteerbaar zwaard. Moeten we dan niet die uitbarstingen van de ziel vermijden, die een zware last vormen en onherroepelijk zijn? We houden van snelheid, ja, maar dan zo dat je meteen op bevel tot stilstand komt en niet het doel voorbij draaft: je moet kunnen bijsturen, van rennen terug kunnen naar lopen. We weten dat spieren zijn aangetast zodra ze onwillekeurig bewegen. Je bent oud of gehandicapt als je rent wanneer je wilt lopen. Laten we ook zo denken over zielenroerselen: die zijn het gezondst en het meest robuust als wij ze onder controle hebben, niet als ze hun eigen gang gaan.

Maar het helpt altijd het beste om goed te kijken, ten eerste, hoe lelijk iets is, en vervolgens hoe gevaarlijk het is. Geen enkele emotie ziet er zo abnormaal uit. Toorn ontsiert het mooiste gelaat, geeft het kalmste gezicht verbeten trekken. Woedende mensen verliezen ook alle elegantie: wie zich eerst keurig volgens de regels kleedde laat zijn gewaad over de grond slepen en neemt zich helemaal niet meer in acht. Had iemand een niet onaardig kapsel, van nature of kunstmatig, dan gaan zijn haren overeind staan tegelijk met de ziel. Aderen zwellen op, de borst schokt en schudt van het hijgen, wild uitslaand stemgeluid rekt de nek uit. Trillende ledematen, onrustige handen, heel het lichaam in beroering... Hoe denk je dat iemands ziel eraan toe is als zijn buitenkant al zo afzichtelijk is?

Van binnen moet het een veel vreselijker gezicht zijn! De adem is er nog zwaarder, de spanning heftiger: die blaast zichzelf nog op als hij geen uitweg vindt. Zoals vijanden of wilde dieren eruit zien als ze onder het bloed van hun slachtoffers zitten of op weg zijn slachtoffers te maken, zoals de dichters hellemonsters hebben voorgesteld, omgord met slangen en vlammen uitbrakend, zoals die afgrijselijke vrouwenfiguren uit de hel opstijgen om oorlogen te ontketenen en tweedracht onder de volkeren te zaaien en de vrede aan flarden te scheuren, zó moeten wij ons toorn voorstellen: laaiend vuur in de ogen, snerpend met gesis en geloei en gekreun en gepiep en andere nog ergere geluiden, wapens schuddend in beide handen (want zelfbescherming krijgt totaal geen aandacht), het gezicht vertrokken, bloedbevlekt en bezaaid met littekens, bont en

blauw geslagen door eigen gesels, met een waanzinnige tred, in een wolk van diepe duisternis, wild aanstormend en alles vernielend en verjagend, bevangen door afkeer van alle mensen, vooral van zichzelf, graag bereid om aarde, zee en hemel overhoop te halen als kwaad doen niet anders gaat, zelf evenzeer bron als object van haat. Of neem, zo je wilt, het beeld van onze dichters:

> Vrouwe Krijg, de bloedbespatte zweep in de hand,
> en Tweedracht, vergenoegd met haar verscheurde kleed,[2]

of als je nog een ander gruwelijk beeld van deze gruwelijke passie kunt bedenken.

Voor sommige mensen in toorn helpt het om, zoals Sextius zegt, in de spiegel te kijken. Ze raken verward door die grote verandering in hun beeld. Geconfronteerd met de harde feiten, zogezegd, herkennen ze zichzelf niet. En hoeveel van de werkelijke misvorming laat dat spiegelbeeld nu helemaal zien? Als de ziel vertoond kon worden en in enige vorm van materie kon oplichten, dan zou die aanblik ons ontzetten in al zijn zwartheid en bezoedeling, schuimend en vertrokken en gezwollen. Maar ook nu is zo'n ziel al afzichtelijk, terwijl ze toch eerst door botten en vlees en allerlei obstakels heen moet. Hoe zou het zijn als ze zich onverhuld zou tonen?

Maar niemand wordt door een spiegel afgeschrikt van zijn toorn, zo geloof je misschien. Hoe zit het dan? Wie voor een spiegel gaat staan om te veranderen, die is al veranderd. Voor mensen in toorn is in ieder geval niets mooier dan een woest en grimmig beeld: zoals ze zijn willen ze er ook uitzien.

Meer nog moeten we bekijken hoeveel mensen schade oplopen door toorn op zichzelf. Bij sommigen knappen de aderen door een overmaat aan drift en komt bloed omhoog door gebrul dat boven de krachten gaat, of een vloed aan vocht in de ogen vertroebelt de blik. Zieken vallen terug in hun aandoening. Geen snellere weg richting waanzin.

Velen blijven dan ook hangen in hun razernij van toorn en het eenmaal verjaagde gezond verstand krijgen ze niet terug. Ajax' dood kwam door razernij, zijn razernij door toorn. Ze roepen de dood af over hun kinderen, armoe over zichzelf, verwoesting over hun huis, maar toornig? Nee hoor, dat zijn ze echt niet, net zo min als gekken waanzinnig! Tegenover hun beste vrienden staan ze als

2 *Seneca citeert een bewerking van Vergilius'* Aeneis *8,702-3*.

vijanden en ze zijn te mijden door hun dierbaarsten. De wet, daar denken ze alleen aan als ze ermee kunnen toeslaan. Om het minste of geringste winden ze zich op, via de dialoog of goede diensten zijn ze niet gemakkelijk te benaderen, en alles gaat met geweld: ze staan klaar met het zwaard, om te vechten of zich erop te storten. Ja, ze zijn in de greep van het grootste kwaad, dat alle ondeugden te boven gaat.

Andere ondeugden sluipen er geleidelijk in, maar de kracht van toorn is plotseling en totaal. Kort en goed, alle andere passies worden eraan ondergeschikt gemaakt. De brandendste liefde legt het ertegen af, en zo rijgen mensen beminde lichamen aan het zwaard en zijn hun slachtoffers degenen bij wie ze in de armen hebben gelegen. Hebzucht, dat hardnekkige, meest onwrikbare kwaad, wordt door toorn onder de voet gelopen en gedwongen alle rijkdommen prijs te geven en huis en verzamelde eigendommen in brand te steken. En hoe gaat het met eerzuchtige mensen? Komt het niet voor dat zij die hooggeschatte eretekens afrukken en de hun toegekende positie afwijzen? Geen passie waar toorn niet de baas over is.

III

Over andere aspecten mag er twijfel bestaan, maar geen passie biedt zo'n beroerde aanblik als ik eerder heb beschreven.

Een mens in toorn is ongenaakbaar en hard; nu eens trekt hij wit weg doordat het bloed uit zijn gezicht verdwijnt en zich verspreidt, dan weer slaat hij rood uit en is het of hij bloedt, wanneer alle hitte en gloed weer omhoog komen; aderen zwellen op, ogen rollen en schieten naar voren of blijven juist ijzig op één ding gericht. Voeg daarbij hevig klapperende tanden, die een mens wel zouden willen vermalen: een geluid zoals van everzwijnen die hun hoorns wetten door ze ergens tegenaan te wrijven. En voeg daarbij het geknak van vingers wanneer de handen worden gekraakt, en veelvuldig op de borst slaan, hevig gehijg en diepe zuchten, een lijf dat zich niet stil kan houden, onverstaanbare kreten en uitvallen, lippen die trillen maar soms ook dichtgeklemd zijn en iets dreigends murmelen. Allemachtig, wilde beesten zien er niet zo afschuwelijk uit!

Of het nu honger is wat dieren opjaagt of een wapen dat hun in de ingewanden steekt, en zelfs als ze half bewusteloos hun jagers met een laatste beet belagen: het is minder erg dan een mens die

brandt van toorn. En heb je de tijd om die kreten en dreigementen aan te horen? Kijk dan eens wat voor taal zo'n gekwelde ziel uitslaat!

Zou niet iedereen vrij willen blijven van toorn, als hij inziet dat die begint met kwaad dat hemzelf het eerst treft? Als het om mensen gaat die alle macht hebben om hun toorn uit te leven en dat ook een bewijs van sterkte vinden, om mensen die een gelegenheid tot wraak rekenen onder het vele goeds van een hoge positie, mag ik hen dan niet waarschuwen? Ik zeg hun dat een mens niet machtig is, nee, niet eens ‘vrij’ mag heten, als hij in de ban is van zijn toorn. Iedereen moet beter opletten en op zichzelf passen. Mag ik niet waarschuwden dat alle andere kwalen van de ziel juist de slechtste mensen treffen, maar drift zelfs bij goed onderlegde, verder kerngezonde mensen erin sluipt?

Naar een zucht

Thomas Verbogt

Op de middelbare school was er een leraar Nederlands die je altijd wilde helpen. Een aardige, erudiete man, maar van die hulp werd ik woedend. Hij zag graag dat je een inzicht verwoordde dat je niet had. Onze school was voor een deel een internaat. Aan de interne leerlingen viel niet veel eer te behalen, domme zonen van rijke ouders die ergens in een ver buitenland verbleven, om naar olie te boren of hotelketens draaiende te houden. Dan zei de leraar Nederlands tegen zo'n intern: ‘Iets wat rijmt heet een ge...’

Als het dan stil bleef, wat meestal het geval was, ging hij door met zijn hulp: ‘Denk eens goed na. Iets wat rijmt. Je weet wat rijmen is. Dus iets dat rijmt, heet een gedi...’

Vaak had leerling nog geen idee, maar ineens hield de leerkracht het niet meer en zei hij: ‘Dat heet dan een gedicht. Heel goed.’

Inderdaad, hij deed net alsof de ander het goede antwoord gegeven had. Waarschijnlijk hield dat hem optimistisch. Ik werd er razend van. Dat werd ik niet vaak, maar onredelijkheid kon dat veroorzaken. Ik vond niet veel onredelijk maar deze gang van zaken wel. En wat ik toen ook al had: als ik razend word, raak ik daar ook razend over. Dat komt omdat ik een spuughekel heb aan razernij. Ik beperk me tot de hier geschetste hulp.

Mijn moeder zei vroeger ook weleens: ‘Kom, dat weet je best.’ En dan wist ik niet waarover zij het had. Wat wist ik best?

Of later op de universiteit, tijdens een tentamen: ‘Kom meneer Verbogt, ik hoef u toch niet te vertellen wat de schrijver daar bedoelt.’

Het liefst stond ik dan meteen op. Hoezo hoefde hij me dat niet te vertellen? Ik heb het niet op dit soort vooronderstellingen. De meeste vooronderstellingen raken kant noch wal. Daar moeten we niet al te ingewikkeld over doen alsjeblieft!

Ik fiets de straat in waar ik woon. Vlak voor mijn huis word ik ineens aangehouden door twee agenten. Ik moet het anders zeggen: ze rijden me klem, ze zitten op sportieve fietsen, de fiets waarop ik zit is allerminst sportief. Een agent legt zijn hand op mijn stuur, de andere stelt zich voor mijn fiets op. Ik besel dat het menens is. Ik ben erbij, zoals dat heet. Het moet aan mij te zien

zijn dat ik er niet over pieker er als een haas vandoor te gaan, maar misschien hebben de agenten slechte ervaringen met mensen die ze aanhouden, vandaar dat ze me in de tang nemen. Ik kan geen kant op. Op de parkeerplaats aan de overkant zit een reusachtige herdershond te poepen. Het grote dier ziet er in deze houding, tijdens deze activiteit aandoenlijk kwetsbaar uit. De dalende kille schemering is een uitstekend decor. De agent die zijn hand op mijn stuur heeft gelegd, zegt: ‘U weet vast wel waarom we u aanhouden.’

Hij kijkt me hoopvol aan.

Snel ga ik door de laatste momenten van mijn leven tot nu toe. Ja, ik heb mijn lichten nog niet aangedaan. Ik weet het, ik wéét het: ik ben zojuist door rood gereden. Toen ik het deed, besefte ik het niet, nu pas, met terugwerkende kracht: ik zie mezelf het rode licht passeren, ik herinner me dat ik er iets over dacht, maar niet meer wat dat precies wat. Het is onbelangrijk nu, ik wil er niet over praten, ik vind het te kinderachtig voor woorden de vraag van de agent te beantwoorden. Het is niet eens een vraag, hij vooronderstelt iets, namelijk dat ik vast wel weet waarom ze mij aanhouden. Nou, die vooronderstelling slaat mooi nergens op. Ik weet helemaal niets. De herdershond vervolgt zijn weg, ik zie geen baasje dat bij hem hoort, ik heb hem nog nooit in de buurt gezien. Ik moet mijn best doen niet kwaad te worden. Dat helpt me niet.

Ik zeg: ‘Er was vast iets met het licht.’ Ik zeg het om maar wat te zeggen.

De agent kijkt me aandachtig aan en vraagt: ‘Welk licht bedoelt u?’

Ah, op die manier. Hij gaat ver.

Ik wijs naar mijn koplamp.

De agent die zich voor mijn fiets heeft opgesteld om te voorkomen dat ik er als een haas vandoor ga, wordt nu onrustig. Dit is goed aan hem te zien. Ik heb wel eens gelezen dat er tijdens politieverhoren twee typen verhoorders kunnen optreden. De ene verhoorder is mild en begrijpend, de ander hangt de harde aanpak aan. Ze gaan een psychologisch verbond met elkaar aan, om het zo maar eens te noemen. Misschien is dat nu ook wel het geval.

De agent naast me, waarschijnlijk de milde verhoorder, kijkt bedroefd naar mijn vinger die naar de koplamp wijst, en daarna weer naar mij. Hij zegt: ‘Nee, dat licht bedoelen we niet, maar er is wel, zoals u zelf zegt, iets mis met het licht.’

Misschien heeft hij op de politieschool wel geleerd dat je overtre-

ders tot het uiterste in hun waarde moet laten. Dat hoeft niet voor mij. Kom op, schrééuwt het in me, kom alsjeblieft op, ik sta hier niet voor mezelf! Ik wil aan dit alles geen tijd besteden!

De agent die voor mijn fiets staat, duurt het nu ook te lang. Als hij in een akelig Zuid-Amerikaans land dezelfde functie had vervuld, had hij allang op een fluitje geblazen om het vuurpeloton te mobiliseren. Hij roept, en aan zijn stem is te horen dat hij zijn uiterste best moet doen niet ontzéttend te schreeuwen: ‘U reed door rood!’

Ik knik. Schrijf de bekeuring maar en laten we er dan over ophouden, dat is voor ons allemaal het beste.

De agent met zijn hand op mijn stuur zegt vriendelijk: ‘U dacht zeker: het is lekker rustig.’

Nog nooit dacht ik in mijn leven: het is lekker rustig. Zo zit mijn leven helaas niet in elkaar. Ze moeten ook niet tegen me zeggen dat ik denk dat het lekker rustig is. Weer zo'n vooronderstelling!

Misschien wil ik wel dat het lekker rustig is, misschien wil ik zelfs wel dat zoiets heel lang duurt.

Ik wil de agent niet teleurstellen, ik weet niet waarom ik dat niet wil, misschien omdat er al zo ongelooflijk veel ongelooflijk teleurstellend is, daarom zeg ik: ‘Inderdaad agent, ik dacht: het is lekker rustig.’

‘U weet dat dit verboden is,’ zegt de agent.

Dat weet ik. Het is verboden te denken dat het lekker rustig is. Als je dat denkt, doe je aan zwendel.

‘Daarom ga ik u bekeuren,’ vervolgt de agent.

Hij vraagt naar een identiteitsbewijs dat ik niet heb, natuurlijk niet, hij neemt genoegen met mijn betaalpas, en vraagt na een tijdje waarom ik door rood reed, omdat hij dit nu eenmaal moet vragen, zonder dat het duidelijk is van wie dat moet, maar wat maakt het uit, iedere vraag is er één.

Ik antwoord: ‘Ik dacht: het is lekker rustig.’

De agent die het meest aan het woord is geweest, wenst mij een prettige avond, de andere doet dat niet, hij wil me het liefst door het voorhoofd schieten, maar dat doet hij ook niet, hij doet helemaal niets behalve een man in de gedaalde schemering zijn, en dat mag natuurlijk, want zulke mannen moeten er ook zijn.

Als ik even later in de duisternis van mijn woonkamer zit, beslis ik eindelijk eens een goed antwoord te bedenken op de vraag waarom ik de overtreding beging waarvoor ik bekeurd word. Ik krijg veel bekeuringen, het moet er maar eens van komen.

De vraag was zojuist: ‘Waarom reed u door rood?’

Ik kan bijvoorbeeld antwoorden: ‘Agent, zo lang de mens bestaat heeft hij uitgemunt in vooral drie dingen die bij dieren niet voorkomen. Ten eerste in het opdoen, het rationeel rangschikken en toepassen van kennis: wetenschap en techniek. Ten tweede in het ontwerpen van allerlei irrationele stelsels en wereldbeelden: de religies, een deel van de filosofie en allerlei pseudo-wetenschappen, vaak met bijbehorende pseudo-technieken. Ten derde, agent, in de kunst, die zich op een bepaalde manier tussen de eerste en tweede activiteit bevindt. Omdat die rationeel-irrationele status een paradox vertegenwoordigt en daarmee ook zelf in laatste instantie irrationeel is, staat de kunst dichter bij de tweede dan de eerste activiteit, maar van beide verschilt zij doordat zij niet bestaat uit uitspraken maar uit feiten die niet waar of onwaar zijn.’

Dan las ik een kleine pauze in om in te schatten hoe de agent eraan toe is. En dan ga ik weer door, maar een beetje belezen agent heeft natuurlijk gehoord dat ik min of meer citeerde uit het voorwoord van *De Compositie van de Wereld*, het filosofische meesterwerk van Harry Mulisch. Een andere pagina kan ook, geen probleem. De Compositie van de Wereld, de titel zegt het al. Ik heb altijd geweten dat het boek me ooit van pas zou kunnen komen. Jarenlang heb ik me er woedend over gemaakt, omdat ik het niet begreep, maar uiteindelijk gaat het er niet om zoiets te begrijpen. Er is meer dan dat! Zo wordt alle woede langzaam een zucht die steeds maar zachter en minder onheilspellend wordt. Een goede gedachte is dat. En troostrijk ook. Ja, uiteindelijk is woede dat: allemaal lawaai om troost, alleen maar troost!

Toorn

L.H. Wiener

Essay bij mijn zestigste verjaardag

Waarom toorn een hoofdzonde zou zijn heb ik nimmer begrepen. Over de andere zes valt te praten, maar de neiging in toorn te ontsteken is een volstrekt natuurlijke emotie, die nergens afbreuk doet aan iemands karakterstructuur. Toorn is gramschap, is woede, is kwaadheid, alles goed en wel, maar toorn staat los van agressie of geweld. Toorn kan geheel gerechtvaardigd zijn, agressie hoogstens begrijpelijk. Zo wierp ik in het jaar 1962 mijn broer eens een schaar naar het hoofd. Een daad van agressie die geen enkel constructief doel kon dienen. Agressie is onbeheerste toorn, is ongeleide gramschap, is blinde woede, is ongecontroleerde kwaadheid, die niet zelden culmineert in geweld. Gelukkig had mijn broer zijn hoofd bijtijds achter de deur van mijn kamer weggetrokken toen een van de schaarmessen met een doffe bonk in het houtwerk sloeg, waarna het andere nog even zachtjes heen en weer bewoog. De aanleiding ben ik vergeten, maar de handeling nooit meer. In vlagen van wat ik in mijn verhaal *Het satanies geheugen* heb aangeduid als ‘opdringing’: het als een gruwelijke herinnering waarnemen van gebeurtenissen die zich in de werkelijkheid niet hebben voorgedaan, maar zich zo wel hadden kunnen voltrekken, zie ik die ene schaarpunt nog regelmatig in mijn broers hoofd verdwijnen en die andere nog even nabewegen, voor het satanies effect.

In het jaar 1962 was ik zeventien en mijn agressiviteit tomeloos. ‘Ik had spierballen zo hard als kabels, ik had de vechtlust van een getergd dier, ik wilde iedereen op zijn bek slaan die te lang naar me keek.’ schrijf ik in 1994.

Dit gedrag was niet voorzien, want als kind leek ik goedhartig en gehoorzaam, bij het gênante af, maar als kiem moet deze neiging toch in mijn aard gezeten hebben. Het is in dit verband verhelderend om aan te halen wat professor Dick Swaab, hoogleraar in de neurobiologie en directeur van het Nederlands Instituut voor Hersenonderzoek, in een kranteninterview d.d. 5 februari 2005 onthulde over de gevoeligheid van de hersenen van het nog ongeboren

kind en de fundamenten van ons karakter, die reeds voor onze geboorte in een neuraal netwerk gelegd schijnen te worden en nadien schier onveranderlijk blijken te zijn. Volgens professor Swaab hebben kinderen die in de hongerwinter geboren zijn een tweeënhalf keer grotere kans op schizofrenie, depressie en asociaal gedrag. Nu wil het toeval dat ik, evenals overigens professor Swaab zelf in de hongerwinter geboren ben, althans mij toen nog in het binnenste van mijn moeder bevond. En het is in dit verband op zijn minst opmerkelijk te noemen dat mijn vroegste verhalen zich ophouden in dat schemergebied waar 'paranoia en schizofrenie tot hun uiterste grenzen worden verkend', zoals ik vermeld in het voorwoord tot mijn verzameld werk, *De verhalen, deel I*.

Swaab: '(...) dat ik in de hongerwinter geboren ben zal zeker invloed op me hebben gehad. Ik haat visites en verjaardagen. Ik ben een teruggetrokken figuur.' Ziedaar. In de openingszin van mijn verhaal *Grietje forever* (1985) verkiest mijn alter ego Victor van Gigch zijn achtendertigste verjaardag 'in gepaste afzondering en hypochondrie' te vieren.

Swaabs vader was van joodse afkomst.

Ik zeg het er maar even bij.

Mijn vader kon slapen alsof hij negen levens had - een gemiddelde kat zou er jaloers op worden - maar anders dan een kat zocht mijn vader de slaap niet uit luie zelfgenoegzaamheid, maar om te ontkomen aan de benardheid van zijn bestaan. De beschikbaarheid van een bed onderhield met zijn behoefte aan slaap geen enkele relatie, of was in ieder geval van secundair belang: een geparkeerde auto, een fauteuil in een hotel lounge, een bank in een park, een stoel in een wachtkamer, of een coupé in een voortdenderende trein naar een willekeurige bestemming, het was hem om het even. En eenmaal schijnt hij middenin een verhaal in slaap gevallen te zijn. Een verhaal dat hijzelf vertelde. Waar het voor mijn vader op aankwam was het contact met de hem omringende wereld zoveel mogelijk te vermijden. Er bewust niet te zijn.

Bij voorkeur positioneerde hij zich in een diepe leunstoel aan de Duinweg 29 te Zandvoort, Holland, waar hij dan zijn wang vleide tegen de binnenkant van een vreedzame vuist, om vervolgens te vertrekken naar andere oorden, verre oorden, alleen aan zijn onbewuste geest bekend en kennelijk aangenamer dan zijn tastbare, aardse omgeving.

Ooit was dit niet zo, was het anders.

Ooit bezat mijn vader een Oldsmobile Roadster, met witte banden, reed hij paard, speelde hij saxofoon in een jazzorkest, danste hij solo met klikkende zolen, ging hij waar hij wilde gaan, hield hij een kamer aan te Parijs, overwinterde hij te Monaco, droeg hij zijden hemden en kostuums op maat. Ooit glansden zijn ogen. En ooit ontmoette mijn vader een schone vrouw, die de moeder wilde worden van mijn broer en dit lot later ook aan mij voltrok.

Ooit was vóór de oorlog, toen mijn vader nog een man was en niet mijn vader.

In de maand februari van het jaar 1945 kwam ik ‘onder luid maar tevergeefs protest’ ter wereld. En in diezelfde maand februari van het jaar 1945 leek dus de beslissing dat mijn vader zijn afkomst niet langer zou verloochenen, en zich middels een gepaste zelfmoord alsnog bij zijn ouders en zijn broer zou voegen, wel definitief verworpen. De oorlog liep ten einde, zodat onderduiken met goed fatsoen niet meer ging en wat was er onder die omstandigheden uitnodigender dan te verdwijnen in de vergetelheid der slaap? *The balm of hurt minds*, volgens Shakespeare's Macbeth. En in deze Freudiaanse behoefte aan slaap hoopte mijn vader vermoedelijk een werkzaam substituut voor zijn uitgestelde dood te hebben gevonden.

‘Altijd slapen’ werd zijn devies, in formulering het tegenovergestelde van Macbeth' adagium: ‘nooit meer slapen’. *Macbeth shall sleep no more*. En al was Macbeth dan een moordenaar en mijn vader een slachtoffer, hun schuldgevoel was vermoedelijk even groot en beider behoefte aan slaap in ieder geval navenant.

Maar in de meest voor de hand liggende eindoplossing - de totale slaap - had mijn vader nooit enig heil gezien, en tijdens *the Amsterdam tea-party*, die plaatsvond in de namiddag van 11 mei 1940, in de Cliostraat, op nummer 29[1], werd hij node gemist.

Mijn broer was al ter wereld besteld in de maand november van het jaar 1942 en ik meen zijn conceptie als een regelrechte daad van verzet te mogen bestempelen. Of mijn broer dat ook zo voelde heb ik hem nooit gevraagd, aangezien dat tussen ons niet gebruikelijk was, maar de oorlogsdreiging bleek hem later danig in de genen te zitten en dat zijn verdere levensloop zich langs strikt militaire lijnen heeft ontwikkeld zal professor Swaab niet verwonderen.

Met twee zonen op zijn geweten trad mijn vader zo alsnog in de voetsporen van de zijne en kon lafheid hem niet meer worden verweten. Het vaderschap als apologie, dat moet zijn laatste uitweg zijn geweest. Had hij die niet gevonden, maar zich solidair opgesteld jegens zijn ouders en zijn broer, dan zou ik er niet zijn geweest, waar veel voor te zeggen valt.

‘Het leven is mooi, maar men moet leren hoe het te vergallen,’ is een observatie die in het jaar 1980, ik was toen vijfendertig, knarsetandend aan een mijner hoofdpersonen ontviel en hem daarbij een helder moment van zelfkennis verschafte, waarin hij besefte een volbloed romanticus te zijn, zo niet een zwartbloed misantroop.

Of het leven zin heeft is de oervraag, die alleen maar met een oerknal kan worden beantwoord en zo in het tijdloze en oneindige heelal wordt terug geblazen, waar hij thuishoort en waar ook het antwoord zweeft. ‘Het leven is volledig zinloos,’ is een even zinledige uitspraak als de bewering ‘de zon gaat voor niets op,’ want aan de zinloosheid van het leven ontleent de dood zijn zin, zoals ook de uitspraak ‘de dood is volledig zinloos,’ even zinledig is als de bewering ‘de zon gaat voor niets onder,’ in schone schijn, de schijn van zijn starre beweeglijkheid, want aan de zinloosheid van de dood ontleent het leven weer zijn zin. Leven en dood, zin en loos, zij zijn één, vol en ledig, in het etmaal van ons bestaan, dag en nacht, causaal verbonden met het opgaan en het ondergaan van de zon, maar in innerlijke tegenspraak met elkaar. Zo moeten wij leren leven met de onwezenlijkheid van ons bestaan, ontkennen wat wij weten en geloven in wat er níet is. In onze ultieme eenzaamheid, die even hevig is als de hunkering naar een ander.

Moet ik uit dit besef mijn vaders zwijgen trachten te begrijpen?

Het onvermogen van mijn vader, of waarschijnlijker, zijn onwil om na de oorlog met mensen nog te communiceren uitte zich in de aantrekkingskracht die dieren op hem uitoefenden, inzonderheid de kip.

In later jaren zou de verknochtheid aan een specifieke dashond ver verheven raken boven iedere soort van menselijk contact, maar dat is een ander verhaal, over een andere vader, die nu niet wordt voorgeleid. Laat ik hier volstaan met te vermelden dat mijn vader in de eerste jaren na de oorlog de taal der kippen beter sprak dan de taal der mensen en tegenover zijn Barnevelders meer van zijn

diepste roerselen moet hebben losgelaten dan tegenover mijn broer of mij.

Op het hoogtepunt van zijn pluimvee-manie schafte mijn vader zich zelfs een broedmachine aan, een tamelijk simpele, dubbelwandige warmtekast met een instelbaar reguleringssysteem voor de luchtvochtigheid, min of meer te vergelijken met een humidor voor sigaren, maar dan voor eieren. In een dergelijk apparaat produceerde mijn vader zijn eigen kuikens, voornamelijk van zijn favoriete soort, de Barnevelder, maar ook Floris de witte kerstkalkoen, die acht jaar oud zou worden, heeft hij eruit tevoorschijn getoverd en eenden en kwartels en eenmaal zelfs een koppel goudfazanten. Al deze dieren ‘mochten blijven’ en kregen een stuk van de tuin, met een hok of een ren of een vijver. Ik was toen elf en zelf al hard op weg een vogelman te worden. De Vogelman van Zandvoort. Ik had een kauw, Akka genaamd, die haar eigen naam kon zeggen, als ik haar op mijn arm voor de spiegel hield en die vrij rond het huis vloog, maar 's nacht in de grote serre wilde slapen, op de stronk van een doorgezaagde eik, waaromheen die serre was gebouwd. En ik kende de nesten van alle valken en alle uilen in de duinen rond het dorp.

Dat was een gelukkige tijd, die niet kon duren.

Op mijn dertiende wilde ik mijn vader eens tonen hoe sterk ik was en tilde ik hem plotseling op.

‘Denk toch om je rug’, sputterde hij, ‘ik ben veel te zwaar!’

‘Man, je weegt niets,’ antwoordde ik smalend, terwijl ik met hem door de kamer liep. ‘Je bent net een kabouter, weet je dat.’

Dat hij eigenlijk een joodse kabouter was, dat wist ik toen nog niet.

En evenmin wist ik toen hoezeer ieders bestaan een strikt persoonlijke worsteling is en dat ook vaders en zonen, misschien wel juist zij, volstrekt gescheiden levens leiden.

Dat mijn vader uiteindelijk ook zelf in het kippenhok zou belanden had ik niet voorzien, maar zou in feite slechts een kwestie van tijd zijn, zoals professor Swaab veertig jaar later zou aantonen, dezelfde tijd die alle wonden heelt en dezelfde tijd die alle wonden slaat.

Het betrof een, naar later bleek, met voorbedachten rade verlaten kippenhok, aan de achterzijde van het huis, een kleine schuur eigenlijk, met stoffige ramen en een gammele houten deur, die met

twee gebogen ijzeren haakjes provisories kon worden afgesloten. De voorbereidingen tot deze bizarre daad van zelfvernedering, om niet te zeggen zelfverloochening, ondergaan in een leeg nachthok met een bed erin, waren twee jaar tevoren begonnen toen mijn vader plotseling aankondigde een deel van ons huis aan Duitse toeristen te willen verhuren.

‘Waarom?’ vroeg ik.

‘Daarom,’ antwoordde mijn vader.

‘Voor het geld,’ zei mijn moeder.

Mijn broer zweeg.

Het huis aan de Duinweg had zeven slaapkamers, waarvan er drie niet werden gebruikt. Dat werden dus *Zimmer*, een woord waarmee het dorp Zandvoort in die tijd vergeven was. Mijn ouders sliepen al jaren separaat, enerzijds omdat mijn vader na de bevrijding geheel volgens de geldende norm impotent bleek te zijn, en anderzijds omdat hij genadeloos snurkte.

‘Het is alleen maar voor de zomer,’ stelde mijn vader ons gerust.

Met het woord ‘zomer’ bedoelde hij ‘iedere zomer’ en niet alleen de zomer van het jaar 1961, die vervolgens duurde van april tot oktober, zeven maanden.

Het jaar daarop kocht mijn vader voor mijn broer en mij ieder een tent en opperde dat wij voor het goede doel gedurende de zomermaanden toch ook wel in de tuin konden kamperen. Zo veranderde ons huis te Zandvoort, gedurende een zo lang mogelijk opgerekt toeristenseizoen in een soortement van Germaans pension. De broedmachine werd verkocht en steeds vaker aten wij kip. En toen mijn vader in de zomer van het jaar 1963 ook zijn eigen slaapkamer aan Duitse badgasten aanbood en zichzelf naar een houten barak deporteerde, verklaarde ik hem de oorlog. Op bladzijde 285 van *De verhalen, deel II* staat het er zo:

Ik trok me op mijn kamer terug en werd schrijver.

Mijn moeder bracht mij mijn avondeten en zei dat ik mijn vader veel verdriet deed.

Maar ik luisterde nauwelijks en ranselde mijn zinnen uit een oude Remington Standard.

De schrijfmachine van mijn vader.

Mijn moeder zei dat mijn vader erg stil was geworden.

Nog stiller? Kon dat dan?

Dit hield ik negen maanden vol.
Het is go.
Is men dáárom maar eenmaal achttien?
En moet men dáárom later wel de beste schrijver van de hele wereld worden?

Mijn vader was ongetwijfeld niet de beste vader van de hele wereld, zoals ik niet de beste schrijver ben - al scheelt het voor beiden niet veel - maar mijn oorlogsexercitie herinner ik mij niet met trots. Zeker, mijn toorn was terecht, absoluut, maar wat ik destijds in al mijn jeugdige macht nog niet begrijpen kon, was dat een man die in de oorlog alles verloren heeft, aan geen enkele ethiek meer gehouden hoeft te worden en dat een zoon die slechts de hongerwinter ‘in het binnenste van zijn moeder’ kan aanvoeren als excuus voor zijn neuroses er beter aan doet zijn mond te houden en zijn toorn in te slikken, hetgeen ik hierbij met gepaste deemoed doe.

Het is nu veertig jaar nadien en de goden hebben zich bedacht. Ik ben nu zelf vader. Nog niet zo lang. Mijn zoontje is elf en hij weet alles al beter dan zijn vader. Daarin ligt hij op mij voor. Hoe moet dat verder? Mijn dochtertje is acht. Een heel mooi honingbeertje. Over enige dagen word ik zestig. Een absoluut bewijsbaar feit, dat ik niettemin niet geloven kan. Des ochtends onder het scheren herken ik mijzelf nog wel, maar de gedachte: ‘Wie is die oude man daar in de spiegel?’ valt niet te onderdrukken. Ik ben het wel en ik ben het niet, zoals het een vader betaamt. Een nieuw soort schizofrenie heeft bezit van mij genomen, een almaar groter gapende scheiding van lichaam en geest. Mijn kinderen plagen mij met mijn kale kop, met mijn slechte geheugen en met mijn nutteloze schrijversschap, maar zij maken de mooiste tekeningen voor me en als ik zaterdags met ze zwemmen ga in het Boerhaavebad, onderga ik soms flitsen van geluk.

2005

Vertaald proza

Uit: Dialogen

Pietro Aretino[*]

(Vertaling Yond Boeke en Patty Krone)

Tweede dag, dialoog 1.

Pippa: Het verbaast me, mamma, dat je geen school begint en vrouwen dergelijke mooie minnekunsten leert.

Nanna: Ik bezit een eigenschap die een keizerin zou sieren: ik ben niet ijdel. Hoewel ik dat vroeger wel was, moge God me dat vergeven. Maar laten we geen tijd verdoen, want ik moet je nog leren om boos te worden op je aanbidders en het weer bij te leggen. Echt, de lijst met raadgevingen die ik je probeer van buiten te laten leren is helemaal niet zo lang, ook al denk je misschien van wel, want er komt zoveel vernuft kijken bij het hoerenvak dat je er ook zonder leermeester in een week al meer van opsteekt dan je voor mogelijk houdt. Kun je nagaan hoe ver je het zult schoppen met Nanna als gids.

Pippa: Dat hoop ik dan maar.

Nanna: Het is echt waar, geloof me maar. Nu goed, Pippa, word aanvallig boos, doe het op zo'n manier dat iedereen je gelijk geeft. Als je vriend je gouden bergen belooft, wacht dan zonder iets te

* *In respectievelijk 1534 en 1536 verschenen van Pietro Aretino (1492-1556) de twee delen van het geheel in de literaire mode passende* Zes dagen [Sei giornate], *dat gelezen kan worden als een handleiding voor hoeren. Het eerste erotische boek in de christelijke wereld dat in het* volgare *geschreven werd.*
Aretino, dichter, satiricus, pamflettist en snijdend polemist, maar tevens uomo politico *die met alleen als literator maar ook als gewiekst intermediair van paus Clemens VII (Giulio de' Medici) zijn sporen had verdiend, zoekt in 1527 berooid zijn toevlucht tot de Republiek Venetië, in zijn ogen de enige stad die wars is van het soort hofgekonkel waar hij het slachtoffer van is geworden. Hij was Rome ontvlucht omdat hij zich de woede van Giberti, voorzitter van de pauselijke kanselarij, op de hals had gehaald toen hij bij de paus een goed woordje deed voor Marcantonio Raimondi, een kunstenaar die door Giberti gevangen was gezet omdat hij een aantal obscene gravures had gemaakt. Door Aretino's tussenkomst wordt de kunstenaar op vrije voeten gesteld, maar de schrijver heeft zijn hand overspeeld: een jaar later wordt hij door een door Giberti ingehuurde moordenaar neergestoken en moet hij Rome ontvluchten. Zonder beschermheer, en dus zonder bron van inkomsten, zou hij met de verkoop van het schokkende* Sei giornate *hebben getracht snel geld te verdienen. Het seksueel zeer expliciete werk is nog eeuwenlang onder de toonbank verkocht.*
Zes dagen *van Pietro Aretino verschijnt in oktober 2005 bij Athenaeum-Polak & van Gennep in een vertaling van Yond Boeke en Patty Krone.*

zeggen een dag of twee af of hij zijn belofte nakomt. Is de derde dag half voorbij, maak dan een kleine toespeling. Hij zal zeggen: ‘Wees nou maar niet bezorgd, je zult het wel zien. Genoeg hierover.’ Toon je dan verheugd en begin te praten over de Turken die in aantocht zijn, over de Paus die maar niet doodgaat, over de keizer die wonderen verricht, over de *Razende Roeland* en over *De tarieven van de hoeren in Venetië* - dat ik natuurlijk als eerste had moeten noemen. Laat daarna je kin op je borst zakken, doe er plotseling het zwijgen toe en ga een tijdje zitten peinzen. Sta dan plotseling op en zeg met zachte stem: ‘Ik had het nooit gedacht...’ Als je dit gezegd hebt, zal die slome geschenk-duikelaar waarschijnlijk zeggen: ‘Wat nou weer?’ En jij: ‘Waar zat u gisteravond?’ Vlucht dan zonder zijn antwoord af te wachten naar je kamer, waar je je opsluit. Als hij op de deur bonst, laat hem dan bonzen, als hij scheldt, laat hem dan schelden. Dan kom ik, en zal hem tegenspreken en hem bezweren dat jou verteld is dat hij de hartstocht die hij koestert voor een andere vrouw op jou botviert. Ik ben ervan overtuigd dat hij zal ontkennen en vloekend en tierend de trap af zal stormen. Als hij dan na een tijdje weer wil terugkomen, of meteen, of de dag daarop, laat dan zeggen dat je bezig bent of dat je bezoek hebt.

Pippa: Goed idee, ja! En ik sluit pas vrede als hij me het dubbele brengt van wat hij beloofd heeft.

Nanna: Nu ben ik er pas echt van overtuigd dat jij een andere kijk op de dingen zult hebben dan ik ooit had. Luister: pas ook een manier van kwaadheid toe die uit je eigen karakter voortkomt, dus word eens kwaad op jezelf als je net vrolijk zit te keuvelen, stop en laat je wang in je hand rusten.

Pippa: Waarom dat?

Nanna: Om te maken dat hij, die immers niet zonder je kan, naar je toe komt en zegt: ‘Wat zijn dat voor kuren? Voelt u zich niet lekker? Heeft u iets nodig? Zeg op,’ waarbij hij je met u zal aanspreken om je mild te stemmen. En dan antwoord jij: ‘Ach, laat me maar, alsjeblieft. Toe, laat me met rust, ga weg, zeg ik, of zoek je ruzie?’ waarbij je hem aldoor met ‘je’ aanspreekt om hem te laten geloven dat je hem niet erg hoog hebt zitten. Als je dat doet, zal hij proberen je aan het lachen te maken. Zorg ervoor dat die lach noch op je gezicht noch in je ogen valt te lezen voordat hij je iets heeft gegeven. Heeft hij het je gegeven, wees hem dan ter wille als hij zegt dat ook kinderen zomaar ineens boos worden en pas tot

bedaren komen als je ze een speeltje geeft.

Pippa: Dit is allemaal kinderspel. Vertel me nu eens hoe ik het moet bijleggen met iemand die ik bijvoorbeeld bedrogen heb, of andersom.

Nanna: Dat zal ik je vertellen: als het bedrog door jou is gepleegd, wat het meest waarschijnlijk is, laat dan je schouders hangen en zeg eerlijk tegen iedereen: ‘Ik heb gehandeld als een onbezonnen, dom en nalatig wicht. De duivel heeft me verblind, ik verdien geen vergiffenis en mocht God me toch vergeven, dan zal ik nooit, nooit meer zijn geboden overtreden.’ Zet dan de kraan van het tranenbad open en huil nog harder dan je zou doen wanneer je mij dood aan je voeten zag liggen - moge God me voor dit lot behoeden en het bewaren voor wie ons kwaad toewenst.

Pippa: Amen.

Nanna: Je gejammer en gehuil zal hem spoorslags worden overgebriefd, want zo'n kerel laat je overal door zijn spionnen in de gaten houden, en degene die hem erover zal vertellen, zal daar naar eigen inzicht nog het een en ander aan toevoegen en hem op andere gedachten brengen, want al zweert hij dat hij nog eerder van de honger zijn handen opvreet dan tegen je te praten, en dat zijn vijanden hem wat hem betreft naar het slachthuis mogen afvoeren, en nog meer van het soort lariekoek dat mensen zich in grote woede laten ontvallen, dat gaat heus niet gebeuren. En hij zal in de hel belanden vanwege die verwensingen, want voor Onze-Lieve-Heer tellen valse aantijgingen van verliefde mensen niet mee, net zomin als ze hun testament kunnen maken als ze gekweld door hartstocht maar wat bazelen. Mocht het zo zijn dat hij, die in de luiers al koppig was, koppig blijft, schrijf hem dan een ellenlang epistel, ga bij zijn huis langs en laat merken dat je van plan bent de deur in te trappen. Doet hij je dan niet open, doe dan of je gek wordt en raas en scheld. Als dat nog niet helpt, doe dan net of je jezelf wilt verhangen - maar pas op dat het bij veinzen blijft en dat je niet hetzelfde overkomt als die vrouw uit Modena.

Pippa: Ach, of ik me nou bij vergissing of uit overtuiging verhang, het resultaat is hetzelfde.

Nanna: Haha! Ik zal je zeggen hoe je het probleem kunt oplossen: doorzoek je hele huis, zoek in alle kisten, in alle hoeken en gaten, en maak een bundel van al zijn hemden, kousen en wat je maar van hem vindt, zelfs zijn versleten sloffen, oude handschoenen, een slaapmuts, allerlei rommeltjes, en als je nog armbanden of

een ring hebt die hij je heeft gegeven, stop die er dan ook bij en laat het hele pak bij hem afleveren.

Pippa: Geen haar op mijn hoofd.

Nanna: Doe het dan voor mij, want voor iemand die wegkwijnt van liefdessmart staat het teruggestuurd krijgen van de geschenken die hij zijn geliefde heeft gegeven zo'n beetje gelijk aan het laatste oliesel, omdat daaruit blijkt op welke waarde hij en zijn spullen worden geschat. Hij wordt dan zo overspoeld door verdriet dat hij van gekkigheid niet meer weet wat hij doen moet, en zal de hele garen-en-bandwinkel onverwijld weer bij elkaar pakken en hem je terugsturen.

Pippa: En als hij nou vrekkig is?

Nanna: Vrekken geven geen geschenken en laten geen dingen van waarde achter. Waag het er nou maar op en doe wat ik zeg. En als jullie uiteindelijk niet in bed belanden, dan mag je tegen me zeggen dat ik net zo'n uilskuiken ben als die vrouwen die er meteen bij gaan liggen en denken dat ze hun zaakjes op orde hebben als ze voor het puikje worden gehouden en hun vlees in grote hoeveelheden en aan de hoogste bieder verkopen. Maar zij zijn niet meer dan vlees, en geen betoverende koopwaar. Treurige zielenpoten zijn het, die geen benul hebben waar ze zullen eindigen omdat ze in het begin en het midden van hun leven al terecht komen in gestichten en onder bruggen waar ze, ten prooi aan de Franse ziekte, aan lager wal geraakt en moederziel alleen, eenieder die het kan verdragen naar hen te kijken, zullen doen walgen. Weet, dochter van me, dat iemand nog niet voor ál het goud dat de inhalige Spanjaarden in de Nieuwe Wereld hebben gevonden met een zo lelijke en ellendige hoer als zij zou willen gaan. Wie goed over hun leven nadenkt, zou zwaar zondigen als hij dat niet toegal. Om je aan te tonen dat ik spreek met de mond der waarheid, zal ik je vertellen dat zo'n hoer links en rechts verplichtingen heeft: ze heeft nooit een ogenblik rust, niet als ze uitgaat en niet als ze thuisblijft, niet aan tafel en niet in bed, want ook al heeft ze slaap, ze kan niet gaan slapen omdat ze wakker moet blijven om een schurftige lomperik die verschrikkelijk uit zijn mond stinkt en erop los beukt, te strelen en te liefkozen. Doet ze dat niet, dan krijgt ze verwijten te horen als: ‘Jij verdient me niet, je bent me onwaardig; als ik een of andere schurk of schelm zou zijn, dan zou je wel wakker blijven.’ Als ze aan tafel zit, maakt hij van elke mug een olifant, en als ze aan wie dan ook een hap eten afstaat, bromt en snuift hij van woe-

de, kauwend op brood en zijn jaloezie. Als ze uitgaat, is hij razend en zegt: ‘Daar zit iets achter.’ Dan praat hij niet meer met haar en beklaagt zich overal op straat luidkeels over het bedrog dat hij vindt dat hem is aangedaan. Hij haat Jan en alleman en vindt nergens rust. Als ze thuisblijft en last heeft van dat onbestemde gevoel waardoor je vaak helemaal melancholiek wordt zonder melancholisch te zijn en je niet in staat bent je normale gezicht te trekken, dan loopt hij meteen over van achterdocht: ‘Ik wist het wel, je moet me niet, ik weet wel waar je last van hebt, dat weet ik maar al te goed. Aan mannen zul je geen gebrek hebben, en ik niet aan betaalde vrouwen, want hoeren zijn er te over.’ En dat zouden zoete hapjes en vergulde pilletjes zijn als ze niet gepaard gingen met die abjecte minachting waarvan de stank zowel naar de diepste afgrond als naar de hemel gaat: we worden dag en nacht op alle mogelijke manieren genomen, en wie niet instemt met alle mogelijke zwijnerijen, sterft van ontbering. De één wil zijn vlees gekookt, de ander juist gebraden, en ze hebben allerlei dingen ontdekt, zoals de ‘kut naar achteren’, ‘benen in de nek’, ‘de vrouw bovenop’, de ‘hijskraan’, de ‘schildpad’, de ‘klokkentoren’, de ‘stijgbeugel’, het ‘grazende schaap’ en nog meer houdingen die wonderlijker zijn dan de gebaren van een acteur, zodat ik, hoewel ik ‘vaarwel wereld’ kan zeggen, me er nog voor schaam. Kortom, vandaag de dag word je als vrouw letterlijk en figuurlijk uitgekleed, dus leer te leven, Pippa, leer je te redden, want anders is het dag met het handje.

Pippa: Ja, er is inderdaad wel wat meer voor nodig om courtisane te zijn dan je rokken op te tillen en te zeggen: ‘Doe maar, ik ben er klaar voor,’ zoals je al zei. Alleen een lekker lichaam hebben is niet genoeg, je bent een echte waarzegster.

Nanna: Als een man tien dukaten uitgeeft om alle lusten te bevredigen die er met een jonge vrouw te bevredigen zijn, lijkt het wel of hij overvallen is in het beruchte woud van Baccano. Niemand weet er precies het fijne van, maar de mensen zijn verbijsterd en bazuinen overal rond hoe die valse meid die jongen te gronde heeft gericht. Maar vergokken ze zélf de ribben uit hun lijf, waarbij ze ook nog 'ns de doop en het geloof afzweren, dan worden ze geprezen - moge hun zaad opdrogen. Als afsluiting wil ik je nog vertellen wat ik je beloofd heb te vertellen, en dan zal ik morgen de hele dag gebruiken om je uiteen te zetten hoe oplichters te werk gaan. Ik zal je aan het huilen maken als ik je vertel over de wreed-

heden die Turken, Moren en Joden begaan jegens ons arme vrouwen, en over de verraderlijke streken die ze ons leveren - en geen vergif, geen dolk, geen vuur of vlam volstaat om ons te wreken. Wat mijzelf betreft, ik heb er twee paar op mijn geweten, en die heb ik wel en niet opgebiecht.

Pippa: Wind je niet op.

Nanna: Ik kan er niets aan doen dat die ellendelingen me kwaad maken. Je zult ook horen hoe ze dat wat ze geven weer terugnemen, en hoe goed ze erin zijn onze eer te schenden en ons te onderwerpen aan een groepsverkrachting. Maar er is nog een laatste raad die ik je wil geven met betrekking tot de conversatie en de manier waarop je je dient te gedragen tijdens een gesprek, want dat is de sleutel tot het spel.

Pippa: Daarbij kan ik je raad wel gebruiken.

Zeven woedeuitbarstingen

Heimito von Doderer[*]

(Vertaling Klaus Siegel)

De boodschap

‘Wanneer hebben ze die lui erover ingelicht wat hun boven het hoofd hing?’ - ‘Tegen half twaalf.’ - ‘Zeiden ze iets, werden ze overweldigd door woede?’ - ‘Welnee. Ze zeiden geen woord, gaven geen kik. Er was allerminst sprake van welke reactie dan ook.’ - ‘En hoe ging het verder? Bleef het daarbij?’ - ‘Allesbehalve. Tegen zes uur 's avonds kwamen ze met zijn allen het huis in aanbouw uit stormen, en hebben ze iedereen die ze tegenkwamen een vreselijk pak slaag gegeven, laten we maar rustig zeggen: ze hebben hen ronduit afgeranseld. Iedereen zette het op een lopen; de mensen hadden nog maar één ding in hun hoofd: wegwezen om niet ook te pakken te worden genomen...’ - Vertel eens, op wat voor mensen hadden die lui het voorzien om ze af te rossen?’ - ‘Nou, niet op een bepaald iemand. Nee, op wie willekeurig hun pad kruiste. Een oud mannetje hebben ze dusdanig getrapt dat hij met zijn gezicht op een rioolrooster terecht kwam. Gewoonweg te erg voor woorden!’ - ‘En waarvan hebben ze die lui om half twaalf op de hoogte gesteld?’ - ‘Ik heb geen idee.’

De borden

Mijn razernij werd gewekt toen ik moest constateren dat de tandheelkundige er volstrekt anders uitzag dan ik, afgaande op zijn naam, vermoedde. Wie immers zou bij de naam Bodorenko niet ogenblikkelijk een bescheiden gezicht met diepe schaduwlijnen

* *Heimito von Doderer (5.9.1896-23.12.1966) is een van de ‘Habsburgerlijke’ schrijvers die in hun werk zo grandioos het beeld wisten op te roepen van de jammerlijke teloorgang van de machtige Donaumonarchie. Tussen welbekende schrijvers als Kafka, Kraus, Broch, Hofmannsthal, Stefan Zweig, Roth en Musil is hij stellig niet de minste. In Nederland is er verleden jaar een treuzelig begin gemaakt met de vertaling van zijn oeuvre. Maar zijn magistrale, subliem geestige roman*, Die Strudlhofstiege *wacht nog steeds op een vertaling. Datzelfde geldt voor een meesterwerk als* Die Dämonen. *Voor meer informatie verwijs ik naar mijn artikel in De Gids nr 8-9, 1983 pp. 708-710*. Heimito von Doderer, austria poeta austracissimus. (K.S.)

voor ogen krijgen? In plaats daarvan werd ik opgewacht door de glibberige verschijning van een varken bij volle maan. Nadat ik twee trappen was afgedaald en voor de tweede keer de vestibule betrad, bereikte mijn woede een dusdanig hoge graad dat ik hulp zoekend om me heen keek. Op dat moment viel mijn blik door een openstaande deur in de keuken van de conciërge: een stenen vloer! Stante pede verliet ik het huis, want zo pas al had ik de servieswinkel opgemerkt; ik haastte me terug om even later drie borden op genoemde vloer te doen belanden. Ik hoorde een kijvende vrouwenstem en het gejank van een opgeschoten knaap die zich daartegen verweerde. Toen het geluid van twee petsende oorvegen weerklonk, gevolgd door gejammer, glipte ik als de drommel door de voordeur en ging vervolgens doodgemoedereerd, met vervluchtigende toorn en uiterst welgemoed, mijns weegs.

Intimidatie

Het is het vergrijp van zekere theepot dat in mij onomstotelijk het inzicht deed rijpen dat slechts een vast voornemen en de nodige moed om de eigen woonruimte aan totale vernietiging prijs te geven, in staat zijn de arglist van het meubilair gedurende een relatief ruime periode te beteugelen en te bezweren. De theepot in kwestie die ik al zeven jaar bezat, beet me op zekere ochtend, op het moment dat ik hem gevuld uit de keuken had meegenomen, tot mijn verrassing in mijn linker, slechts met luchtig huisschoeisel beklede voet. De beet lukte het ding door het naar voren strekken van de tuit en het laten vallen van een stuk of wat hete druppels. Gelukkigerwijs behield ik, ondanks de hevige pijn, het overzicht. Ik zette de pot voorzichtig neer en andermaal goot ik water in de ketel en plaatste hem op de gasvlam in de keuken. Ondertussen zette ik de theebus klaar alsmede een andere porseleinen theepot. De pot die me had gebeten, ledigde ik door de vers gezette thee die hij bevatte weg te spoelen. Daarop liet ik de bijter afkoelen. Tenslotte vatte ik post bij een achter glas ingelijst portret, waartegen ik door de fonkelende blik in de ogen, waarmee het gezicht mijn tegenspoed waarnam, verdenking had opgevat, een blik die zonder meer kon worden uitgelegd als een uitdrukking van verstandhouding met de bijtende theepot. Nu pakte ik de theepot zelf, stelde me op een afstand van om en nabij vier meter voor het portret op, en slingerde de pot als een discus met een krachtige zwaai vanuit de heup

van me vandaan. De stoffelijke resten liet ik vier uur ter plekke liggen. Na mijn worp had ik slechts een enkele keer een bondig en dreigend gebrul uitgestoten. Het staat overigens buiten kijf dat de ten uitvoerlegging van de terechtstelling door tal van kleine ogen op steeltjes in de kamer *ad notam* werden genomen. Ik bleef immers in deze locatie gedurende een vol jaar verschoond van alle trucs, kneepjes, beten, kuren en geniepigheden van de ter plaatse aanwezige objecten. Pas na afloop van de geïndiceerde tijd waagde mijn scheerapparaat het een enkele keer aan mijn rechter oor te plukken. Maar we kunnen dit beschouwen als een op zichzelf staand incident, gezien het ontbreken van enige samenhang met het hierboven geschetste.

Dood door woede of een geval van hulpverlening naar de andere wereld

Nadat hij de mededeling had ontvangen, werd hij door een weergaloze woede-uitbarsting getroffen, tengevolge waarvan hij op ongeveer een meter hoogte met beide benen tegelijk tegen de muur opsprong om terecht te komen in het op die plek opgehangen schilderij dat aldaar smal en hoog, ingelijst en achter glas, een plaats had gevonden. Vervolgens van de muur en het verpletterde schilderij weer op de vloer beland, lag hij op het vloerkleed met zijn benen te trappelen, kwam weer overeind, en zette het op een brullen. Ongelukkig genoeg verscheen op hetzelfde moment een loopjongen van de boekhandelaar van de overkant met enkele door hem bestelde banden. Zonder dralen gaf hij de knaap twee dermate fikse oorvijgen dat de jongeman vrijwel de volle lengte van de trap naar beneden tuimelde; toen echter de furieus tekeer gaande bewoner op het punt stond zich op hem te storten, werd hij door een beroerte getroffen en overleed ter plaatse op de overloop. Zijn gebrul had van alle kanten passanten naderbij gelokt. Die stonden nu om de zo luidruchtig ontslapen man heen, onder hen de loopjongen van de boekhandelaar, wiens gezicht een zwelling vertoonde die aan een pompoen deed denken. Sommigen beweren dat er op de loper weliswaar een brief zou hebben gelegen, uit de inhoud waarvan de feitelijke doodsoorzaak kon worden opgemaakt; de brief zou echter, naar verluidt, beslist niet van de boekhandelaar afkomstig zijn geweest. Uit het geheel kan men de conclusie trekken, dat men zich incidenteel lelijk kan verkijken op een stervende.

Een ongelukkige detonatie of Gevolgen van de ruimtevaart

Op zekere middag werden vijftig personen, tegelijkertijd met vrijwel alle reeds gebarsten vensters van het grote gebouw, het raam uit geblazen; zulks tengevolge van de overdruk van hun woede, die bij elk van de vijftig weliswaar zijn specifieke oorzaak had, maar in de manier waarop hij was ontstaan, zonder meer als uitvloeisel van bepaalde publicaties over de ruimtevaart, onder één noemer kon worden gebracht. Deze betreurenswaardige samenloop van omstandigheden deed wat betreft het effect aan een zware ontploffing denken. Onmiddellijk daarop leidde het een en ander in de naaste omgeving van het gebouw, maar ook in naburige districten tot gewelddadigheden, zulks op grond van het feit dat de geschrokken mensen met opgetrokken knieën, hun schoenzolen naar voren gericht, op de plaatsen waar ze terechtkwamen, of dit nu op straat, in grotere detailzaken, in winkels, of bij fruitstalletjes was, met jongelui, maar ook met aldaar passerende, staande of werkzame lieden à bout portant, en recht voor hun raap, slaags raakten. Nadat men zich naar de plaats van de explosie had gespoed, kon niemand het huis betreden; de deur bleek nog op slot, en de conciërge was door een raam van de portierswoning eveneens tengevolge van de overdruk naar buiten geblazen. De man behoorde tot diegenen die in afgelegen stegen bij het neerploffen aanzienlijke opschudding veroorzaakten. Aan het pand zelf was, afgezien van de raamkozijnen, geen schade van betekenis ontstaan.

Uit een oude brief

Toen in Salzburg de naam van de dame tot hem doordrong die we juist met een bezoek zouden vereren - ze heette Odette Pehernbaur - raakte hij dermate ernstig verbolgen, en bezeten door een dusdanige elementaire dadendrang dat de gevolgen niet konden uitblijven. En waarachtig, terwijl de dame ons door twee salons begeleidde en onze aandacht op een aantal schilderijen vestigde, zei hij op barse toon - en merkwaardigerwijze in het Frans - tegen haar dat hij van meet af aan erop beducht was dat ze dit soort oude prullaria aan haar muren zou hebben opgehangen. En of hij dat nog niet genoeg vond, liet hij er zonder dralen het volgende op volgen: enfin, wat hij daar aan boeken zag (hij wees op een kast met glazen deuren) was eveneens allesbehalve geschikt om haar intelli-

gentie op z'n voordeligst te doen uitkomen. We namen hem terzijde om hem naar buiten te gidsen, waartegen hij zich overigens niet verzette, terwijl we hem niettemin zijn onbeschaamde optreden onder de neus wreven. Maar dit alles voltrok zich op fluisterende toon, van enige stemverheffing viel niets te bespeuren. Toen we hem door de voordeur naar buiten duwden, schonk hij, tot onze ergernis, de op die plaats opgestelde bediende in livrei een florijn, hetgeen dat heerschap aanleiding gaf nog even een diepe buiging te maken. Het spoedig daarop geserveerde ontbijt werd genoten zonder enig noemenswaardig incident.

Duister uur

De dochter van een van mijn vrienden was bij me op bezoek geweest, samen met haar dochtertje dat in het Prater een linnen zak vol glanzende paardenkastanjes had verzameld, zoals ze daar op de wandelpaden naast de hoofdlaan, van de takken gevallen en uit hun gebarsten stekelige omhulsel geploft, plegen te liggen. Het begon allemaal met die zak. De volgende dag pakte ik het achtergelaten voorwerp op, waarbij ik in feite al lang vergeten was wat het eigenlijk was en waar het ding vandaan kwam. Ik trok het van de commode en voor ik het goed en wel besefte, vlogen de kastanjes me om de oren, tengevolge waarvan het niet lang kon duren voordat ik over één ervan zou struikelen om op mijn neus te belanden. Toen kreeg ik ook nog te maken met mijn badspons; die had ik volgezogen en wel op de beide vernikkelde handdoekdragers boven de kuip gedeponeerd. Poen ik in het water zat en een zoekende blik in zijn richting wierp, viel hij alsof het de normaalste zaak van de wereld was, midden in mijn gezicht, waarna het me onmiddellijk zwart voor ogen werd. Desondanks lukte het me nog mij in zoverre in een ijzeren greep te houden dat ik er na het voltooien van mijn toilet in slaagde een communiqué op te stellen dat ik door middel van punaises bevestigde aan de deur van de antichambre die toegang geeft tot het voorste van mijn beide vertrekken:

> In verband met tot uitbarsting geraakte
> HELSE WOEDE
> wordt het betreden van de inpandig gelegen vertrekken ten stelligste ontraden!

Dat ik vervolgens de gangdeur op een kier opende en in die toestand achterliet (met de bedoeling dat mijn vriend - de grootvader van het paardenkastanje-meiske dus die ik tegen tien uur verwachtte - zonder meer binnen kon treden) luidde mijn definitieve ineenstorting in. De onontkoombaarheid van deze wending ten kwade verleende me de nodige handigheid, inzake de ophanging van de kastanjezak boven de kier van de deur waarop het communiqué was aangebracht, en vervolgens bij het bevestigen van de volgezogen badspons boven genoemd voorwerp in de achterkamer. Hij kwam precies op tijd, liet zich door het affiche niet tegenhouden (integendeel), zak en spons kwamen ten val en troffen, onder luid geratel van de in het rond buitelende kastanjes, respectievelijk onder het nodige geplets (kaalhoofdigheid) en gespetter doel. Naderhand vertelde hij me bij gelegenheid dat ik in de verste hoek van het naar achteren gelegen vertrek zou hebben gezeten, met krachtig uitpuilende ogen, bij welke gelegenheid ik hem opmerkelijk klein van stuk was voorgekomen.

Naakte mannen

Curzio Malaparte[*]

(Vertaling Jan van der Haar)

‘Ik zou graag een paar dagen teruggaan naar Italië,’ zegt Friedrich na een lang moment van stilte. ‘Ik zou graag teruggaan naar Rome. Het is zo'n jonge stad, Rome.’ Dan vervolgt hij: ‘En wat doet Paola? Heb je haar al lang niet gezien?’

‘Ik heb haar op een ochtend, kort voor ik Rome verliet, op de golfclub ontmoet. Paola is mooi. Ik houd erg van Paola, Friki.’

‘Ik houd ook erg van haar,’ zegt hij. Dan vraagt hij: ‘En wat doet gravin Ciano?’

‘Wat zou ze moeten doen? Ze doet net als iedereen.’

‘Je bedoelt misschien...’

‘O, niets, Friki.’

Hij kijkt me glimlachend aan. Dan zegt hij: ‘En wat doet Luisa? En Alberta?’

‘O, Friki,’ antwoord ik, ‘ze spelen de hoer. De hoer spelen is erg in de mode vandaag de dag in Italië. Iedereen speelt de hoer, de paus, de koning, Mussolini, onze geliefde kardinalen, generaals, iedereen speelt de hoer in Italië.’

‘Het is altijd zo geweest in Italië,’ zegt Friedrich.

‘Het is altijd zo geweest en het zal altijd zo zijn. Ik heb ook jarenlang de hoer gespeeld, net als iedereen. Vervolgens kwam dat leven me de neus uit, ik heb me verzet, ik ben in de gevangenis terechtgekomen. Maar ook in de gevangenis terechtkomen is een manier om de hoer te spelen in Italië. Ook de held spelen, ook *knokken* voor de vrijheid is een manier om de hoer te spelen in Italië. Er is geen ontkomen aan, Friki.’

* *Curzio Malaparte, ps. van Kurt Erich Suckert (Prato 1898 - Rome 1957), was een veelzijdig man: diplomaat, journalist, hoofdredacteur, oorlogscorrespondent, verbindingsofficier, dichter, romancier, essayist, satiricus, toneelschrijver, scenarioschrijver en regisseur. Achtereenvolgens was hij republikein, fascist (maar geen nazi) en communist. Van protestant werd hij op zijn sterfbed katholiek, Zijn internationaal bekendste werken zijn* Techniek van de staatsgreep *(1931)*, Kaputt *(1944) en* De huid *(1949). Bovenstaand fragment is afkomstig uit de roman* Kaputt, *die eind maart in een nieuwe vertaling van Jan van der Haar zal verschijnen als nr. 14 in de reeks* Oorlogsdomein *van de Arbeiderspers*.

Het is altijd zo geweest in Italië,' zegt Friedrich, 'het is altijd hetzelfde vaderland dat onder in dezelfde witte buik met vlaggen wappert:

In fondo al tuo ventre bianco
La mia patria mi chiama
Con tutte le bandiere al vento.'

'Heb jij die regels geschreven?'

'Ja, het zijn versregels van mij. Ik heb ze op Lipari geschreven.'

'Het is een heel droevig gedicht. Het heet *Ex-voto*, geloof ik. Het is een wanhopig gedicht. Je hoort dat het in de gevangenis is geschreven.' Hij keek me aan, hief zijn glas en zei: 'Nuha.'

We zwegen een lang moment. Friedrich keek me glimlachend aan, met die onderdanige, wanhopige wildedierenblik van hem. Van achter in de zaal stegen woeste kreten op. Ik draaide me om en zag generaal Dietl, gouverneur Kaarlo Hillilä en graaf De Foxá midden in een groep Duitse officieren staan. Nu en dan klonk onverwachts en schel Dietls stem op, gevolgd door een oorverdovend kabaal van stemmen en gelach. Ik verstond niet wat Dietl zei, het leek of hij hardop een woord herhaalde, steeds hetzelfde: volgens mij leek het woord *traurig*. Friedrich keek om zich heen en zei: 'Het is vreselijk, Dag en nacht is het aan de lopende band een orgie. En intussen nemen de gevallen van zelfmoord onder officieren en manschappen schrikbarend toe. Zelfs Himmler is hierheen gekomen om te proberen een einde te maken aan die golf van zelfmoorden. Hij zou de doden nog laten arresteren. Hij zou ze met gebonden handen laten begraven. Hij denkt dat hij de zelfmoorden met angst kan tegenhouden. Gisteren heeft hij drie *Alpenjäger* laten fusilleren omdat ze hadden geprobeerd zich op te hangen. Himmler weet niet dat het iets schitterends is om dood te zijn.' Hij keek me met zijn rendierenblik aan, met die geheimzinnige dierenblik die de ogen van een dode hebben. 'Velen schieten zich door het hoofd. Velen verdrinken zich in de rivieren en de meren, en dat zijn de jongsten onder ons. Anderen dwalen raaskallend door de bossen.'

'Trrraaauuurrriiig!' riep generaal Dietl met schelle stem, waarmee hij het gruwelijke gefluit van een Stuka nadeed, totdat Mensch, generaal bij de luchtmacht, 'Boem!' brulde, waarmee hij de vreselijke knal van een bomexplosie nadeed. Iedereen viel in en deed met geschreeuw, gefluit, lawaai van lippen, handen en voeten

het gedreun van instortende muren en het huilende sissen van door de kracht van de explosie in de lucht vliegende scherven na. ‘Trrraaauuurrriiig!’ schreeuwde Dietl. ‘Boem!’ brulde Mensch. En iedereen viel in met dierlijk gekrijs en geschreeuw. Het had iets primitiefs en grotesks, iets barbaars en tegelijkertijd kinderlijks. Deze generaal Mensch was een man van ongeveer vijftig, klein, mager, met een geel rimpelgezicht, aardige ogen met kraaienpootjes. Hij brulde ‘Boem!’ en keek naar De Foxá met een eigenaardige blik vol haat en minachting.

‘Halt!’ riep generaal Mensch opeens, terwijl hij een hand ophief. En aan De Foxá vroeg hij onbeschoft: ‘Hoe zeg je *traurig* in het Spaans?’

‘Volgens mij zeg je *triste*,’ antwoordde De Foxá.

‘Laten we het proberen met *triste*,’ zei Mensch.

‘Trrriiissteee,’ schreeuwde generaal Dietl.

‘Boem!’ brulde Mensch. Vervolgens heft hij een hand op en zegt: ‘Nee, *triste* gaat niet... het Spaans is geen krijgshaftige taal.’

‘Het Spaans is een christelijke taal,’ zegt De Foxá, ‘het is de taal van Christus.’

‘Ah, Christus!’ zegt generaal Mensch. ‘Laten we het proberen met Christus.’

‘Chriiissstuuusss!’ schreeuwt generaal Dietl.

‘Boem!’ brult generaal Mensch. Vervolgens heft hij een hand op en zegt: ‘Nee, Christus gaat ook niet.’

Op dat punt komt er een officier op generaal Dietl af, zegt zachtjes iets tegen hem, en Dietl draait zich naar ons om, zegt met harde stem: ‘Heren, Himmler is terug uit Petsamo en verwacht ons op het hoofdkwartier. Laten we Himmler onze groet als Duitse soldaten brengen.’

Met hoge snelheid rijden we door de uitgestorven straten van Rovaniemi die verzonken liggen onder een witte hemel, even boven de grond doorsneden door het rozige litteken van de horizon. Het is misschien tien uur 's avonds, misschien zes uur 's morgens. Een bleke zon wiegt boven de daken, de huizen hebben de kleur van geslepen glas, de rivier glinstert treurig tussen de bomen.

We bereiken in korte tijd een dorp van soldatenbarakken aan de rand van een zilverig berkenbos even buiten de stad. Daar is het Algemeen Hoofdkwartier van het noordelijk front. Een officier komt op Dietl af en zegt lachend: ‘Himmler is in de sauna van het hoofdkwartier. We gaan hem naakt zien.’ Zijn woorden worden

met een lachsalvo ontvangen. Dietl begeeft zich bijna op een holletje naar een barak van dennenstammen die op korte afstand in het bos is gebouwd. Hij duwt de deur open en we gaan naar binnen.

De sauna, de Finse kachel, wordt in beslag genomen door een grote haard en een ketel, waaruit het water op de gloeiende stenen boven geurig berkenhoutvuur druppelt, zodat er een stoomwolk ontstaat. Op de trapsgewijs opgestelde banken langs de muur van de sauna zitten of liggen een tiental naakte mannen. Zo wit, zacht, week en weerloos. Zo buitengewoon naakt dat het lijkt of ze geen huid hebben. Hun vlees doet denken aan dat van schaaldieren: bleekroze, en geeft een zurige schaaldierlucht af. Ze hebben een breed, dik bovenlijf met bolle hangborsten. Hun strenge, harde gezicht, dat Duitse gezicht, vormt een opmerkelijk contrast met die naakte, witte, slappe ledematen en heeft bijna de functie van een masker. Die naakte mannen zitten of liggen als vermoeide lijken op de banken. Nu en dan tillen ze traag en moeizaam een arm op om zich het zweet af te wissen dat van hun wittige, geel besproete ledematen druipt: een soort frisse schurft. Als vermoeide lijken zitten of liggen ze op de banken.

Naakte Duitsers zijn verbazingwekkend weerloos. Ze hebben geen geheim meer. Ze boezemen geen angst meer in. Het geheim van hun kracht ligt niet in hun huid, hun botten, hun bloed, maar in hun uniform. Ze zijn zo naakt dat ze zich alleen in uniform gekleed voelen. Hun ware huid is hun uniform. Als de volkeren van Europa wisten wat voor slappe, weerloze en doodse naaktheid er schuilgaat achter het *feldgrau* van het Duitse uniform, zou het Duitse leger zelfs het zwakste, meest machteloze volk geen angst meer inboezemen. Een kind zou een heel Duits bataljon aandurven. Je hoeft ze maar naakt te zien om de geheime betekenis van hun nationale leven, hun geschiedenis als natie te begrijpen. Ze waren naakt voor ons als bedeesde, kuise lijken. Generaal Dietl hief zijn arm op en riep met luide stem: ‘Heil Hitler!’ ‘Heil Hitler!’ antwoordden de naakte mannen, terwijl ze moeizaam hun arm ophieven, die gewapend was met een zweep van berkentwijgen. Het was de zweep voor de geseling, het meest kenmerkende moment van de sauna, het heiligste ritueel ervan. Maar ook het gebaar van die armen met die zwepen was zacht en weerloos.

Te midden van die naakte mannen zat op de onderste bank een man die mij leek te herkennen. Het zweet gutste langs zijn gezicht met de uitstekende jukbeenderen, waarin de bijziende ogen zonder

bril oplichtten met een wittig, zacht licht dat deed denken aan dat van vissenogen. Hij hield zijn hoofd omhoog in een houding van trotse brutaliteit, terwijl hij af en toe zijn hoofd in zijn nek wierp: en bij die onverwachte, bruuske beweging kwamen uit zijn oogkassen, zijn neusgaten, zijn oren, stroompjes zweet, alsof zijn hoofd vol vocht zat. Zijn handen hield hij als een bestrafte schooljongen op zijn knieën gesteund. En tussen zijn onderarmen stak slap een bol, rozig buikje naar voren met een merkwaardig uitpuilende navel die tegen dat zachtroze afstak als een tere rozenknop, een kindernavel in een oudemannenbuik.

Ik had nog nooit zo'n naakte, rozige buik gezien: zo mals dat je er zo een vork in zou steken. Dikke zweetdruppels stroomden van zijn bovenlijf naar beneden, gleden op de huid van die malse buik en verzamelden zich in zijn kruis als dauw op een struik. Daaronder hingen klein en zoetjes twee walnootjes in een papieren zakje: en hij leek trots op die twee walnootjes van hem, als Hercules op zijn mannelijkheid. De man leek onder onze ogen in water op te lossen, zo zweette hij, en ik vreesde dat er over een paar seconden alleen nog een omhulsel van lege, slappe huid van hem over zou zijn, omdat ook zijn botten zacht, gelatineachtig leken te worden en leken op te lossen. De man zag eruit als een in de oven gezette sorbet. Nog even en er zou alleen nog een plasje zweet op de vloer van hem over zijn.

Toen Dietl zijn arm ophief en ‘Heil Hitler’ zei, ging de man staan, en toen herkende ik hern. Het was de man van de lift, het was Himmler. Hij stond voor ons (hij had platvoeten met een merkwaardig opwippende grote teen) en zijn korte armen hingen langs zijn lichaam. Een stroompje zweet gutste van zijn vingertoppen. Ook van zijn kruis parelde een stroompje vocht: zodat Himmler op het beeld van Manneken Pis in Brussel leek. Op zijn slappe borsten waren twee kleine harige kringen zichtbaar, twee harige naar blond neigende aureolen: het zweet gutste als melk van de tepels.

Terwijl hij tegen de muur leunde om niet uit te glijden over de natte, gladde vloer, draaide hij zich om en toonde zijn twee ronde, uitstekende billen, waarin als een tatoeage de nerf van het hout van de bank stond afgetekend. Eindelijk wist hij zijn evenwicht te hervinden en eenmaal omgedraaid hief hij zijn arm op en deed zijn mond open, maar doordat het zweet van zijn gezicht in zijn mond liep en zijn mond vulde, kon hij niet ‘heil Hitler!’ zeggen. En bij dat

gebaar, dat ze voor het signaal voor de geseling hielden, hieven de andere naakte mannen de zwepen op, begonnen eerst elkaar af te rossen en lieten vervolgens in algemene overeenstemming de zwepen op de schouders, de rug en de billen van Himmler neerkomen, en wel met een kracht die langzaamaan toenam.

De berkentwijgen lieten op dat zachte vlees de witte afdrukken van de bladeren achter, die meteen weer rood kleurden en verdwenen. Een vluchtig woud aan berkenbladeren verscheen en verdween op Himmlers huid. De naakte mannen gingen met razend geweld met de zwepen op en neer: hun adem kwam met een hortend gefluit van hun gezwollen lippen. Himmler probeerde zich aanvankelijk te verweren, hij schermde zijn gezicht af met zijn armen en lachte: maar het was een geforceerde lach waar woede en angst in lagen. Toen de zwepen daarna lager gingen om zijn heupen te raken, begon hij zich nu eens naar de ene, dan weer naar de andere kant te draaien en bedekte zijn buik met zijn ellebogen, kronkelend op de toppen van zijn tenen, zijn hoofd in zijn schouders gedoken, en onder de zweepslagen lachte hij met zijn hysterisch lach, alsof hij eerder last had van jeuk dan van de zweepslagen. Eindelijk zag Himmler de deur van de sauna achter ons openstaan en met zijn armen vooruitgestoken baande hij zich een weg, liep, gevolgd door die naakte mannen die maar bleven slaan, de deur door, vluchtte rennend naar de rivier en ging kopje onder.

‘Heren,’ zei Dietl, ‘terwijl we wachten tot Himmler klaar is met baden, nodig ik u uit voor een glas in mijn huis.’ We verlieten het bos, staken het weiland over en liepen achter Dietl aan zijn houten huisje binnen. Het was of ik de drempel van een propere Beierse bergwoning overging. In de haard knetterde een lekker vuurtje van sparrentakken, een aangename harsgeur had zich in de lauwe lucht verspreid. We begonnen weer te drinken en riepen telkens in koor ‘Nuha!’ als Dietl of Mensch het signaal gaf door het glas te heffen. En op een gegeven moment, terwijl de anderen met de *puukko* of de *Alpenjäger*-dolk in de hand een kring rond Mensch en De Foxá vormden, die de laatste momenten van een stierengevecht imiteerden (Mensch speelde de stier, De Foxá de stierenvechter), beduidde generaal Dietl Friedricht en mij hem te volgen, en liepen we zijn werkkamer binnen. In een hoek tegen de muur stond een veldbed. Op de vloer lagen poolwolfshuiden, op het veldbed bij wijze van deken een schitterende ijsbeervacht. Aan de wanden waren met punaises talrijke foto's van bergen opgehangen: de Torri del Vaio-

let, de Marmolada, de Tofane, landschappen uit Tirol, Beieren en Cadore. Op de tafel bij het raam stond in een leren lijst de foto van een vrouw met drie meisjes en een jongen. De vrouw zag er eenvoudig, ingetogen en vriendelijk uit. Vanuit het belendende vertrek klonk de schelle stem van generaal Mensch, begeleid door lachsalvo's, woest gebrul, handgeklap en gestampvoet. De stem van Mensch deed de ruiten en de tinnen kannen op de schoorsteenmantel rinkelen.

Laten we die jongens maar een beetje pret gunnen,' zegt Dietl, terwijl hij zich op het veldbed uitstrekt. Hij richt zijn ogen op het raam, en ook hij heeft de onderdanige, wanhopige blik van een rendier, ook hij heeft de geheimzinnige dierenblik die de ogen van een dode hebben. Een witte zon beschijnt van opzij de bomen, de barakken van de *Alpenjäger* langs de bosrand, de houten huisjes van de officieren. Van de rivier komen stemmen en het gelach van de baders. Himmler, de rozige buik van Himmler. Een vogel snerpt tussen de takken van een den. Dietl heeft zijn ogen gesloten, hij slaapt. Ook Friedrich, die in een met wolfshuiden bedekte boerenleunstoel zit, heeft zijn ogen gesloten en slaapt, een hand langs zijn zij, de andere gebald op zijn borst, een kinderhand, klein en wit. Het is iets geweldigs om dood te zijn. Het verre geronk van een motor bewasemt het zilverige groen van het berkenbos. Een vliegtuig gonst hoog in de doorschijnende lucht, een ver bijengezoem. In de kamer ernaast gaat de orgie verder met woeste kreten, lawaai van brekende glazen, een opeenstapeling van rauwe stemmen, een hevig kinderlijk gelach. Ik buig me over Dietl, de veroveraar van Narvik, hij is een held van de Duitse oorlog, een held van het Duitse volk. Hij is ook een Siegfried, hij is ook een Siegfried en een kat tegelijk, hij is een held, hij is ook een *koppâroth*, een slachtoffer, een *kaputt*. Het is iets geweldigs om dood te zijn.

Vanuit de naburige kamer komt de schelle stem van Mensch, de zware van De Foxá, het geluid van een twist. Ik verschijn op de drempel. Mensch staat tegenover De Foxá, bleek en bezweet. Allebei hebben ze een glas in de hand, ook de officieren om hen heen houden een glas in de hand geklemd.

Generaal Mensch zegt: 'Laten we drinken op de gezondheid van de volkeren die strijden voor de vrijheid van Europa. Laten we drinken op de gezondheid van Duitsland, Italië, Finland, Roemenië, Hongarije...'

...Kroatië, Bulgarije, Slowakije...' antwoordt Mensch.

‘...Japan...’

‘...Japan,’ herhaalt Mensch.

‘... Spanje...’ zegt graaf De Foxá, de Spaanse gezant in Finland.

‘Nee, Spanje niet!’ schreeuwt Mensch.

De Foxá laat langzaam zijn glas zakken. Hij heeft een bleek voorhoofd dat klam is van het zweet.

‘... Spanje...’ herhaalt De Foxá.

‘Nein, nein, Spanien nicht!’ schreeuwt generaal Mensch.

‘De Blauwe Spaanse Divisie,’ zegt De Foxá, ‘vecht aan het front van Leningrad zij aan zij met de Duitse soldaten.’

‘Nein, Spanien nicht!’ schreeuwt Mensch.

Iedereen kijkt naar De Foxá, die bleek en vastberaden tegenover generaal Mensch staat en hem met een blik vol woede en trots aanziet.

‘Si vous ne buvez pas à la santé de l'Espagne,’ zegt De Foxá, ‘je crierai merde pour l'Allemagne.’

‘Nein!’ schreeuwt Mensch, ‘Spanien nicht!’

‘Merde pour l'Allemagne!’ schreeuwt De Foxá, zijn glas heffend, en hij draait zijn hoofd om mij met een flits van triomf in zijn ogen aan te kijken.

‘Bravo, De Foxá,’ zeg ik, ‘je hebt de weddenschap gewonnen.’

‘Vive l'Espagne, merde pour l'Allemagne!’

‘Ja, ja!’ schreeuwt Mensch, zijn glas heffend, ‘merde pour l'Allemagne!’

‘Merde pour l'Allemagne!’ herhaalt iedereen in koor met de glazen in de lucht.

Iedereen omhelst elkaar, iemand valt om, generaal Mensch sleept zich op handen en voeten over de grond om een fles te grijpen die langzaam over de houten vloer rolt.

Splinterbreuken

Michalis Michaïlidis[*]

(Vertaling Hero Hokwerda)

Al een tijd had ik hem zien staan. Ik voelde steken in mijn nek, keek plotseling om en zag hem dan van een afstand naar me kijken. Wanneer ik verkeerde in ruimtes waar literaire manifestaties plaatsvonden, hield hij mijn bewegingen in de gaten. Hij stond tussen mensen die geen enkele notitie van hem namen en er kon nog geen half glimlachje af. Met zijn haar leek hij op een zee-egel en hij had het postuur van een jockey.

Op een winteravond, na de presentatie van een historische roman van 879 bladzijden, zag ik hem als een smerige straathond tegen een journaliste aanschurken en ik vroeg een jonge dichter: ‘Wie is dat die daar zo met Zachariadou staat te slijmen?’

‘Makis Violaris,’ antwoordde hij.

‘Nou snap ik waarom hij zo naar me kijkt,’ zei ik.

Twee jaar geleden had hij me gebeld met het verzoek zijn tweede roman tijdens een manifestatie in een boekhandel te presenteren en dat had ik geweigerd, want ik houd er niet van iets te lezen omdat het moet en heb er schoon genoeg van lezingen te geven. Bovendien had zijn stem me tegengestaan; er klonken ongeduld, onbeleefdheid, veeleisendheid en kapsones uit. Hij moest dus wel een antipathie tegen mij hebben. Het was duidelijk dat ik in zijn ogen uitdagend beroemd was, een miljonair, een informele autoriteit en een kampioen in het artistieke handelsverkeer. Je kon ervan op aan dat hij in meer dan tien tijdschriften foto's van mij had gezien, die hij vervolgens aan stukken gescheurd had om scheldend en tierend zijn kont mee af te vegen.

Waarom geven ze grote talenten toch altijd mijn telefoonnummer? dacht ik toen ik hem eindelijk had afgepoeierd. Zijn wederwaardigheden hadden geen indruk op me gemaakt, me juist een

* *Michalis Michaïlidis (Athene 1969) studeerde economie en filmregie, maar werd schrijver (hij publiceerde romans in 1997, 1999 en zijn meeste recente*, De teef en het jong, *in 2004). Het hier vertaalde verhaal is afkomstig uit* Zeven hoofdzonden vinden een schrijver *(in de weekendbijlage* Anti-verhalen *van het dagblad* Ta Néa, *17-12-2003): zeven verhalen, elk over een van de hoofdzonden, speciaal voor deze bijlage geschreven door zeven bekende Griekse auteurs*.

gevoel van ergernis gegeven. Zijn eerste boek had hij met een contract voor vijfentwintig jaar bij een marginale uitgever weten te begraven en nu droomde hij ervan met zijn weergaloze tweede boek triomfantelijk revanche te nemen op alle corrupte critici die hem hadden genegeerd.

'Wat heb je hem misdaan? Heb je ongunstig over hem geschreven?' vroeg de dichter, die geen weet had van die oude affaire.

'Ik zou niet weten wat hij schrijft. En dat hóef ik ook niet weten,' antwoordde ik.

'Weet je wel wat hij over jou rondvertelt?' vroeg de dichter toen.

'Nee?' zei ik.

Uiteindelijk vormde ik het geliefde gespreksonderwerp van Makis Violaris. Van mijn familie had hij geen idee, maar hij vertelde aan allerlei lotgenoten dat mijn vader familie van de premier is en dat ikzelf de deur bij het Máximospaleis[1] platloop. Hij riep dat ik abracadabra schrijf en trachtte allerlei gedupeerden bijeen te brengen om verzwegen meestewerken van de moderne tijd aan de vergetelheid te ontrukken en het land te verlossen van de voortbrengselen van het nepotisme. Hij blafte dat ik in mijn boeken goedkope kritiek lever, noemde mij 'anarchist uit marketing-overwegingen' en beweerde in stoffige cafés dat hij de enige pennenvoerder is die dagelijks het merg uit het leven zuigt.

Natuurlijk kon zijn geraaskal het niet zonder seksuele toespelingen stellen. Wanneer het gezelschap waar hij zich bij had aangesloten ook homo's bleek te tellen, beschuldigde hij me ervan dat ik een rijpe tv-presentatrice, een depressieve schrijfster en een redersdochter had platgeneukt om vervolgens naar behoren van hen te profiteren. Maar wanneer er onder het ongelukkige gehoor ontheemde vrouwen zaten, meldde hij hun dat ik een notoire ruigpoot ben. Tijdens de eindeloze uren van zijn eenzaamheid vormde hij fantasieën met mij in de hoofdrol en die diste hij op aan elke vrouw die even tijd had. Hij vertelde dat ik vunzige stegen en duistere bosjes afliep om klanten op te pikken, alle badhuizen als mijn broekzak kende en me aanstelde wanneer twintigjarige bewonderaars op mij af kwamen.

De woorden van de dichter klonken levendig en spontaan en ik geloofde hem. Anders zou ik er geen bijzondere aandacht aan besteed hebben. Gedacht hebben dat hij me het moeras van achterdocht en kleingeestigheid in wilde trekken, dat hij me in wilde lijven bij die meute die door vage twisten verscheurd wordt en die

1 Verg. het Catshuis.

ik nu juist met zoveel zorg probeer te ontlopen. In dit specifieke geval speelde natuurlijk ook de aanwezigheid van Violaris een rol. Hij stond daar nu in zijn eentje in een hoek en staarde mij van een afstand aan met van haat druipende ogen.

Maar deze keer ging Violaris, geheel tegen zijn gewoonte in, als een van de eersten weg; hij moest mijn gesprek met de dichter opgemerkt en een vermoeden van de inhoud gekregen hebben. 's Nachts sliep ik onrustig; helaas zag ik in mijn droom opnieuw met huiveringwekkende details wat het betekent als je gesubsidieerd letterkundige bent, lid van goedbetaalde adviescommissies, deskundige uit het politieke midden zonder greintje persoonlijke mening, versierder van onnozele ingénues, luxetoerist op internationale exposities, begeleider van middelmatige debuutauteurs, kunstminnaar met farizeese zorg om de toneelproductie van het land, disgenoot van op sterven na dode Academieleden en van regeringsbonzen.

Ik moet me distantiëren, mijn waardigheid redden, dacht ik bij het wakker worden. De laatste tijd was ik wel erg keurig, bijzonder ingehouden en ergerlijk flexibel. Waar waren mijn uitbarstingen gebleven? Waar had ik mijn talent in het zaaien van rampen weggestopt?

Een paar dagen later bevond ik me in het kantoor van mijn uitgever en toen ik daar toch was vroeg ik hem mij bij te praten over de zaak Violaris.

‘Wie bedoel je? Die vent die zo tegen jou tekeergaat?’ vroeg Kastanidis.

‘Ja,’ antwoordde ik.

‘Ach schei uit, een tragische geschiedenis...’ begon hij.

Violaris was met zijn eerste roman bij uitgeverij Kastanidis komen aanzetten, de lezer van de uitgeverij had het boek afgewezen en vervolgens was het manuscript door nog vier grote uitgevers geweigerd. Hetzelfde lot hadden ook de twee volgende meesterwerken van de getalenteerde schepper ondergaan, waaraan het gewichtige ministeriële krabbeltje dat elk van zijn pogingen vergezelde niets had kunnen veranderen. De tragiek van zijn geschiedenis, evenwel, zat hem niet in de alles bij elkaar vijftien afwijzingen. Toen Violaris de derde afwijzing door Kastanidis' lezer te incasseren kreeg, sprong hij plotseling van zijn stoel op en riep: ‘Maar zulke onbenullen kunnen jullie toch niet zijn! Er is iets anders aan de hand! Die Mikelidis zit erachter! Ik zal hem leren!’

Ik had dus te maken met een zieke in staat van amok. Hij geloofde dat al zijn narigheid aan míj te wijten was. Tot voor kort kende ik zijn bakkes niet eens, maar doel van mijn leven was altijd al geweest hem het leven zuur te maken. Hij was een psychopaat, een deerniswekkende figuur. Maar ík mocht geen medelijden tonen. Ik heb trouwens mezelf nooit een rol van heilige of psychiater toegedacht. Het was een stumper en ik kon gemakkelijk gehakt van hem maken.

Dat zou meteen sommige lieden die ervan droomden in zijn voetstappen te treden een lesje leren. Wanneer ik hem dus weer eens ergens op een literair avondje trof, zou ik hem om zijn oren slaan tot mijn hand er zeer van deed en daarna zou ik hem aan een been meesleuren en onderweg alle stoelen omverkegelen. Ik zou hem dertig keer in zijn ballen trappen en hem twee blauwe ogen timmeren. Wanneer het bloed uit zijn mond liep, zou ik twee, drie van zijn voortanden grijpen en uitrukken. Ik zou hem midden in de boekwinkel als een veertje in de lucht heffen en hem wegslingeren naar de bovenste planken, met de pas verschenen titels. Ik zou hem bij zijn stekelvarkenshaar vastgrijpen en met zijn smoelwerk het hele parket van de zaal een poetsbeurt geven.

Ik zou met beide handen zijn keel afknijpen tot zijn tong naar buiten kwam. Ik zou de metalen poot van een stoel loshalen en zijn rechterarm op tien plaatsen breken. Ik zou hem ondersteboven houden en hem als een spaarvarken de duiten uit zijn zakken schudden. Ik zou zijn overhemd losscheuren en daarmee het bloed over zijn gezicht smeren. Ik zou hem dwingen te roepen ‘het spijt me’, ‘ik ben een worm’, ‘heb medelijden’, ‘het zal niet weer gebeuren’. Ik zou hem tegen de spiegelruit beuken tot die rood van het bloed zag en hem dan een douw geven het trottoir op. Ik zou hem als stormram gebruiken en met zijn hoofd drie bressen slaan in de dichtstbijzijnde kiosk. Ik zou hem over mijn schouder laden, geduldig wachten tot er een bus aankwam en hem dan met kracht tegen de voorruit gooien. De botsing van het voertuig met de half bewusteloze stumper zou hevig zijn en zijn lichaam zou klaar voor de begrafenis in mijn armen terugkeren. Ter bijzetting in de meest afgeladen vuilnisbak die er te vinden was.

Ik was nu onvoorstelbaar vertoornd op Violaris, maar had nog een duwtje in de rug nodig voor de verwezenlijking van mijn plan. Daarom liep ik maar eens bij zijn meest recente uitgever aan.

‘Je komt me natuurlijk geen boek brengen. Je wilt meer over Violaris te weten komen,’ verklaarde hij zodra ik tegenover hem plaatsnam.

‘Ja,’ erkende ik.

‘Wat ik weet zal ik je vertellen. Ik moet niets van die vent hebben,’ zei hij.

Violaris gold als de ongeluksbrenger van de uitgeverij. Eén bezoek van hem was samengevallen met een stroomstoring, een ander met het vastraken van een medewerker in de lift en een derde met een voedselvergiftiging van twee secretaresses. Hij kwam met gefronste wenkbrauwen naar de derde verdieping, protesteerde tegen de minachting die iedereen daarbinnen hem zou betonen en begon dan uit te weiden over zijn briljante proefschrift en zijn ongekend talent, alsook over zijn vader met bedrijven in Xanthi en met groot gezag in de zogeheten democratische politieke wereld. Natuurlijk kwam hij ook altijd over mij te spreken. ‘Alwéér een stuk over Mikelidis,’ zei hij. ‘Wat een klerezooi! Waar moet dat heen met onze kritiek! En over mensen met talent geen woord! Maar wat wou je ook! Ze willen mij eronder schoffelen. Of liever, dat heeft hij zo besloten. Maar dat zal hem niet lukken! Wat goed is komt altijd bovendrijven. Ik combineer de jeugdige blik van een Hornby met de rijpheid van een Tolstoj.’

Daarom zag hij in mij een intrigant, samenzweerder, politicaster. Omdat hij van Thracische komaf was en een partijbons als vader had. Ik moest hem de botten breken, hem de melk van zijn moeder doen vervloeken. Ik diende hem met een portie oorvijgen te bewijzen dat we in dit land niet allemaal democraten en republikeinen waren. ‘Die nivellering zal hem niet glad zitten,’ zwoer ik terwijl ik in alle staten naar huis liep.

De gelegenheid tot daadwerkelijke explicaties werd mij ten slotte geboden op een namiddag in een grote boekhandel aan de Panepistimíou. Ik arriveerde te laat in de stampvolle zaal, constateerde dat een letterkundige reeds begonnen was met het ophemelen van een mij bekende schrijver en stelde me naast een boekenstand op, en even later onderscheidde ik Makis Violaris. Hij moest ook staan en keek met een blik vol afkeer naar mij. Met zijn armen over elkaar stond hij vlak bij de tafel van de hoofdrolspelers. Om bij hem te komen en hem op onvergetelijke wijze een paar dingen duidelijk te maken moest ik achter honderd zittende toeschouwers

langs en tussen vijftig staande door manoeuvreren.

Maar toen deinsde ik terug. Ik besefte de verschrikkelijke omvang van de woede die zich in mij opgehoopt had en de onzinnigheid van mijn plan en ik vreesde de consequenties. Waarom had ik niets beters bedacht? Waarom had ik besloten in actie te komen ten overstaan van zoveel getuigen? Waarom had ik niet iemand ingehuurd om hem neer te schieten? Waarom had ik geen detective op hem gezet om hem te schaduwen en mij geschikte locaties voor de rechtsbedeling te suggereren? Als ik hem nu begon te slaan, zou ik niet ophouden voor ik hem dood had en zou ik in de gevangenis belanden. En dat zou een onbetekenend detail zijn vergeleken met bepaalde bijkomstige consequenties. Een uitbarsting van geweld ten overstaan van al die angsthazen zou een golf van afgrijzen teweegbrengen en mij brandmerken. Ik zou misschien mijn voorrechten kwijtraken.

‘Apekool!’ zei ik plotseling, en ik kwam tot inkeer. Als ik de aanval tot een andere keer uitstelde, zou mijn woede vervluchtigen. Als ik niet onmiddellijk een daad stelde om me te distantiëren, zou ik met de dag lauwer, kleurlozer, achterbakser worden. En eindigen als gesubsidieerd letterkundige, goedbetaald commissielid, gematigd deskundige, versierder van onnozele halsjes, luxetourist, begeleider van aankomende prozaschrijvers, farizeese kunstminnaar.

Ik moest hem de botten breken. Dat was het enige dat er toedeed. Ik duwde dus een bejaarde vrouw in regenjas aan de kant, liep tussen een moeder en een dochter door, deed of ik twee prozaschrijvers die me probeerden te groeten niet opmerkte en stak mijn hand uit om Violaris bij zijn rechteroor te grijpen. Maar hij had mijn gangen gevolgd, bukte opeens en ontweek me, alsof hij sinds tijden op zo'n aanval getraind was. Vervolgens dook hij naar de grond, kroop snel weg en stootte, vlak voor de hoofdetalage, zijn kop tegen de benen van een staande toeschouwer. Daar haalde ik hem in.

Ik greep hem bij zijn haar en sloeg hem om de oren tot mijn hand er zeer van deed. Maar ik sleurde hem niet onder het omkegelen van alle stoelen aan een been mee. Ik schopte hem niet in het kruis, timmerde hem geen twee blauwe ogen. Ik sloeg zijn mond niet tot bloedens toe en rukte hem geen voortanden uit. Wel hief ik hem als een veertje in de lucht en slingerde hem naar de glazen buitendeur met de fotocellen.

Even daarvoor was een man van middelbare leeftijd naar de uit-

gang toegelopen en hadden de beide vleugels zich automatisch geopend. Zo doorkliefde de vliegende Violaris krijsend de lege ruimte en landde op het trottoir. Ik ging naar buiten om hem van de grond op te rapen en het af te maken, maar hij kwam overeind. Hij leek geschrokken, maar niet verbaasd. Op zijn gezicht was geen schrammetje, geen druppel bloed te zien. Hij zag mij naar zich toekomen en probeerde niet 'het spijt me', 'ik ben een worm', 'heb medelijden' of 'het zal niet weer gebeuren' te zeggen. Wel holde hij naar de busbaan.

Het laatste deel van mijn scenario althans werd vrijwel compleet verwezenlijkt. Mijn vijand holde in paniek, zonder op te letten of er een voertuig aankwam, het asfalt op, en een bus die zeventig kilometer per uur reed raakte hem als een knots en smeet hem tegen een groene metalen paal. Beide klappen gaven dezelfde doffe klank, en het ontzielde lichaam van Violaris belandde op het trottoir als een leeggelopen luchtbed op het strand. Meteen daarna keerde ik terug naar de zaal van de boekhandel; ik doorkliefde de gealarmeerde menigte en ging op een stoel zitten om bij te komen en in alle rust mijn arrestatie door de arm der wet af te wachten. Zo meteen zou ik een reeks belastende getuigenissen onder ogen moeten zien.

Eerder hadden enkele mensen kreten van afkeuring geslaakt en sommige vrouwen gegild van afschuw. Nu bezagen de meeste toeschouwers van het voorval mij met angst.

Later begreep ik dat mijn taxaties niet in alle opzichten juist waren. Toen de politie kwam, noemde niemand mijn naam, keek niemand mijn kant op en getuigden een stuk of twintig personen dat Violaris opeens door een onverklaarbare razernij was bevangen en op de moorddadige bus af gehold was met de duidelijke bedoeling om zelfmoord te plegen. Toen de patrouillewagens en de ambulance vertrokken waren, kwamen er zelfs vijf mannen en twee vrouwen naar mij toe, die me begripvol toelachten en op de schouder klopten alsof ze me wilden feliciteren.

De belediging

Vasili Sjoeksjin
(Vertaling Monse Weijers)

Ze hadden Sasja Jermolajev beledigd.

Goed, dat iemand beledigd wordt, dat komt voor. Niemand beweert dat je zonder een woord van protest beledigingen moet incasseren, maar om daarom nu meteen alle menselijke waarden te herzien, je hele leven op z'n kop te zetten, tja, dat gaat toch wel wat al te ver. Bezint eer ge begint, zoals het heet. Redelijkheid is misschien geen heldhaftige zaak, maar het is wel zo veilig. Jazeker. U bent het misschien niet met me eens, u glimlacht mischien neerbuigend, u glimlacht mischien zelfs verachtelijk... U gaat uw gang maar. Als u het zat bent om met kartonnen zwaarden te zwaaien, als u overal te schande wordt gemaakt, dan komt u bij ons, de verstandigen, om thee te drinken.

Maar ter zake.

Wat was er gebeurd?

Op een zaterdagmorgen verzamelde Sasja de lege melkflessen en zei tegen zijn dochter: ‘Masja, ga je mee?’

‘Wat doen? Schoopschappen doen?’ verheugde de kleine meid zich.

‘Schoopschappen doen. We gaan melk kopen. Anders wordt mama kwaad omdat we niet naar de winkel gaan. Kom, laten we gaan.’

‘Het werd tijd,’ zei een bezorgde ‘mama’.

‘Kijk meteen of ze nog vis hebben - noordpoolkabeljauw. Als die er is, neem dan een pond.’

‘Is dat niet die dure?’

‘Geeft niet, neem hem maar. Ik bak ze voor de kinderen.’

En Sasja en Masja gingen op weg om ‘schoopschappen’ te doen.

Ze kochten melk, ze kochten boter, en gingen kijken of er nog noordpoolkabeljauw was. Ze kwamen bij de visafdeling en daar stond achter de toonbank een vrouwmens. Het vrouwmens was in een slecht humeur, misschien had ze niet goed geslapen of zo. En ze had de indruk dat dezelfde snuiter weer voor haar stond die gisteren een dronkemansschandaal in de supermarkt had getrapt. Ze vroeg streng, kwaad: ‘Nou en... niets aan de hand?’

‘Hoezo “niets aan de hand”?’ Sasja begreep haar niet.

‘Na wat er gisteren gebeurd is.’

Sasja keek het vrouwmens verbaasd aan.

‘Wat sta je nou te kijken. Er is niets gebeurd, zeker? Moet je hem zien kijken. Alsof ie het kindeke Jezus is.’

Om een of andere reden was Sasja bijzonder beledigd door dat ‘kindeke Jezus’. Verdomme nog aan toe, overal elders ben je Alexander Ivanovitsj, een geacht persoon, en hier...

‘Moet u luisteren,’ zei Sasja, terwijl hij voelde hoe zijn kaken begonnen te beven van woede. U heeft waarschijnlijk zelf teveel gedronken. Wat was er gisteren?’

Nu was het vrouwmens beledigd. Ze begon verachtelijk te lachen: ‘Ben je het vergeten?’

‘Wat ben ik vergeten? Ik ben gisteren op mijn werk geweest.’

‘O ja? En hoeveel betalen ze je voor dat werk? Hij is op zijn werk geweest. En dat durft nog een bek open te trekken: “U heeft zelf te veel gedronken”. Je hebt je roes nog niet uitgeslapen.’

Sasja begon weer te beven. Misschien trof de belediging hem die ochtend wel zo pijnlijk, omdat hij er de laatste tijd in geslaagd was een goed en rustig leven te leiden. Hij kon zich niet eens meer herinneren wanneer hij voor het laatst alcohol had gedronken... En ook omdat hij het kleine, vertrouwde handje van zijn dochtertje vasthield. Dat zoiets hem moest overkomen waar zijn dochtertje bij was. Hij wist absoluut niet wat hij moest doen. Hij zou eigenlijk zijn schouders op moeten halen, zich omdraaien en maken dat hij wegkwam. De vrouw was wel erg halsstarrig. Misschien had ze al begrepen dat ze de verkeerde voor had, maar was ze niet van plan om de eerste de beste haar excuses aan te bieden. Waarom zou ze?

‘Waar zit hier de directeur?’ Was het krachtigste dat Sasja te binnen schoot.

‘Op zijn plek,’ antwoordde de vrouw rustig.

‘Op welke plek? Waar is z'n plek?’

‘Waar ie hoort, daar is z'n plek. Wat moet je van de directeur? Alsof de directeur niets beters te doen heeft dan met jou te praten.’ Het vrouwmens verhief haar stem en nodigde de andere verkoopsters en de wat oudere klanten uit om zich met het schandaal te bemoeien. ‘Hij moet de directeur hebben. De directeur is hier om te werken en niet om jou uitleg te geven. Maar nee hoor, meneer moet de directeur hebben.’

‘Wat is er aan de hand, Roza?’ vroegen de andere verkoopsters

het vrouwmens.

‘Meneer hier wil de directeur spreken. Nu meteen. Denkt dat ie wat is, de zuiplap.’

Sasja ging zelf op zoek naar de directeur.

‘Wat een stou-te me-vrouw,’ zei Masja.

‘Ze is niet stout, ze is...’ Sasja wilde waar het kind bij was niet zeggen wat het voor een mevrouw was... Zijn gezicht gloeide alsof men hem zonder enige aanleiding, waar iedereen bij was, een oorvijg had gegeven.

Voor de dienstingang wilde een slagersjongen hem de weg versperren.

‘Waarom moest je herrie schoppen?’

Maar tegen hem wist Sasja wel wat hij moest zeggen. En kennelijk stonden er serieuze bedoelingen in zijn ogen te lezen, want de jongen ging opzij.

‘Ik ben de directeur niet,’ zei een ander vrouwmens in een kantoortje. ‘Ik ben de afdelingschef. Wat is er aan de hand?’

‘Moet u luisteren,’ begon Sasja, ‘dat staat daar achter de toonbank... en begint me zonder enige aanleiding... Waarvoor?’

‘Rustig maar, rustig maar,’ adviseerde de afdelingschef hem..

‘Ik ben gisteren de hele dag op mijn werk geweest.. Ik ben niet eens in de winkel geweest. En zij beweert dat ik gisteren ik weet niet wat gedaan heb in de winkel. Ik ben niet eens in de winkel geweest.’

‘Wie zegt dat?’

‘Het mens dat in de visafdeling achter de toonbank staat.’

‘Wat zegt ze dan?’

‘Dat ik gisteren ik weet niet wat gedaan heb in de winkel. Ik ben niet eens in de winkel geweest.’

‘Wat maakt u zich dan zo druk, als u niets gedaan heeft. Als u het niet was, dan was u het niet - punt uit.’

‘Ze begon me te schofferen. Ze schold me uit.’

‘Hoe schold ze u uit.?’

‘Het kindeke Jezus, zei ze.’

De afdelingschef begon te lachen. Sasja's kaken begon opnieuw te beven. Zijn lippen trilden.

‘Nou goed, we gaan erheen... we zullen eens zien wat er aan de hand is,’ zei de afdelingschef.

En de afdelingsschef beende, met Sasja achter zich aan, naar de visafdeling.

‘Roza, wat is er aan de hand?’ vroeg de afdelingschef op gedempte toon.

Roza zei eveneens op gedempte toon - op die toon praten artsen onder elkaar in aanwezigheid van een patiënt over diens ziekte, op de rechtbank praat men zo en bij de politie: zogenaamd onder elkaar, maar zonder zich in het minst te generen indien degene waar men het over heeft, het hoort - Roza legde op gedempte toon uit: ‘Hij had zich gisteren bedronken, trapte een schandaal, ik heb hem daar vandaag aan herinnerd en hij deed net of ie het vergeten was. Hij zette nog een verontwaardigd gezicht ook.’

Sasja begon opnieuw te beven. Hij had zijn zenuwen totaal niet in bedwang, verdomme nog aan toe. Hij begon opnieuw te beven, omdat de afdelingschef naar Roza luisterde en ondertussen lichtjes - begrijpend - knikte. En Roza sprak ook niet op kwade toon, maar zoals men over algemeen bekende, evidente zaken spreekt, die daar bijna iedere dag voorkwamen. En ze begrepen met z'n tweeën, hoewel ze Sasja niet aankeken, dat Sasja, als ieder ander in zijn plaats, niets anders overbleef dan ‘een verontwaardigd gezicht te zetten’.

Sasja stond te trillen op zijn benen, maar hij verzamelde al zijn krachten in een poging om rustig te blijven.

‘Wat staat u daar nu te konkelefoezen?’ vroeg hij

De afdelingschef en Roza keken hem niet aan. Ze waren in gesprek.

‘Wat heeft ie eigenlijk gedaan?’

‘Hij had al gedronken, maar het was nog niet genoeg. Hij kwam nog een keer. Het was al na de tijd, maar hij moest en zou...’

‘Is er gebeld?’

‘Ljoebka is gaan bellen, maar hij, dronken als ie was, had het in de gaten en ging er vandoor, schold ons nog voor rotte vis...’

‘Moet u luisteren!’ mengde Sasja zich opnieuw in hun gesprek. ‘Ik ben gisteren helemaal niet in de winkel geweest! Ik ben er niet geweest. Begrijpt u dat?’

Roza en de afdelingschef keken hem aan.

‘Ik ben gisteren niet in de winkel geweest, kunt u dat verstaan?! Ik zeg het u toch in het Russisch: ik ben gisteren niet in deze winkel geweest!’

Roza en de afdelingschef keken hem aan en zwegen.

‘En u begint hier!... U staat daar maar te smoezen, alsof u er alles van begrijpt. Maar ik ben niet in de winkel geweest!’

Intussen had zich achter hen een rij gevormd en er gingen stemmen op: ‘Komt er nog wat van: wel geweest, niet geweest!’

‘Hou toch op!’

‘Wat nou, hou toch op?’ wendde Sasja zich tot de rij. ‘Ik ben gisteren niet in de winkel geweest, en zij schuiven me een schandaal in de schoenen! Wat wilt u nou?!’

Op dat moment nam een bejaarde man in een regenjas het woord.

‘Zo is het wel genoeg - hij is niet in de winkel geweest! Jullie zijn hier iedere avond. Je moet je gewoon een weg door jullie heen banen. Dat staat maar te overleggen hoe ze aan geld voor drank moeten komen. Ze zeggen het, dus je was er.’

‘Hoe komt u erbij, ze gaan 's avonds nergens heen!’ werd er vanuit de rij gezegd.

‘Ze lezen de krant.’

‘En dat staat zich daar maar kwaad te maken! Over u zou men zich kwaad moeten maken. Over u!’

‘Wat wilt u nou?’ probeerde Sasja nog te zeggen, maar hij begreep dat het zinloos was. En dom. Door die muur van mensen kwam hij nooit heen.

‘Ga door met werken,’ zei men vanuit de rij tegen Roza, ‘laat je niet afleiden door dat soort zaken...’

Sasja liep naar de uitgang. De klant in de regenjas gaf hem nog een trap na: ‘Wodka wordt pas vanaf tien uur verkocht. Je bent te vroeg!’

Sasja ging de straat op, bleef staan en stak een sigaret op.

‘Wat een stou-te me-neren,’ zei Masja.

‘Ja, meneren... mevrouwen...’ mompelde Sasja. ‘H'm...’ Hij dacht na wat ie moest doen. Hoe moest hij dit aanpakken. Alles laten zoals het was wilde hij niet. Hij kon het gewoon niet. Hij begon opnieuw te beven. Wat een schijthuis was ie toch!

Hij besloot de man in de regenjas op te wachten. Met hem te praten. Hoe zat het nou? Waarom was hij naar voren gekomen om te flikflooien? Wat was dat nou voor een manier van doen? Wat een vervloekt verlangen om in het gevlij te komen bij een verkoopster, een ambtenares, de onbeschofte overheid. Koste wat kost in het gevlij komen. En dat terwijl we zelf de onbeschoftelingen gekweekt hebben, wij zelf! Die heeft niemand bij ons geïmporteerd of met parachutes gedropt. Die hebben we zelf gekweekt! Het wordt tijd om ze een toontje lager te laten zingen. Ze maken het

gewoon te bont....

Zo ongeveer dacht Sasja - en op dat moment kwam de man in de regenjas naar buiten.

'Moet u luisteren,' stapte Sasja op hem af. 'Ik wil met u praten...'

De regenjas bleef staan en staarde Sasja kwaad aan.

'Waar moeten we over praten?'

'Waarom bent u naar voren gekomen om het voor de verkoopsters op te nemen. Ik ben gisteren echt niet in de winkel geweest.'

'Ga eerst je roes uitslapen! Begrepen? Dat moet me nog staande houden. "Praten". Ik zal jou eens laten praten. Ik zal jou eens heel ergens anders laten praten!'

'Waarom wordt u nu zo driftig?'

'We zullen eens zien wie er hier driftig word. Ik zal jou zometeen eens driftig laten worden... Ik zal jou eens laten praten, stuk tuig dat je bent.'

De regenjas ruiste naar de winkel - naar de telefoon, dacht Sasja.

Dit was gewoon een samenzwering! Sasja kwam zelfs enigszins tot rust. En hij besloot niet op de politie te wachten. Ze konden hem wat... Als hij alleen was geweest, had hij misschien wel gewacht: hij had best willen weten hoe het allemaal zou aflopen.

Hij ging met Masja naar huis. Onderweg bleef Sasja zich verbazen: hij kon maar niet begrijpen wat er toch met de mensen aan de hand was.

De kleine meid begon weer te brabbelen in haar eigen grappige kindertaaltje. Het verbaasde Sasja opeens dat zij, het hummeltje, om een of andere reden gezwegen had toen hij met de mensen aan het bekvechten was en dat ze pas daarna gezegd had dat de mevrouwen en meneren 'stout' waren - omdat ze op een vijandige toon met papa spraken. Sasja pakte de hand van het kleine meisje vast en drukte die tegen zijn borst.

Plotseling was hij tot tranen toe geroerd.

'Hummeltje van me... Begrijp je dan echt alles?'

Thuis wilde Sasja eerst aan Vera, zijn vrouw, vertellen hoe men hem in de winkel... Maar op hetzelfde moment had hij er al geen zin meer in.

'Hoezo, wat is er gebeurd?'

'Ach ze kunnen me wat. Ze hebben me geschoffeerd, dat is alles. Wat kun je tegenwoordig anders verwachten.'

Maar hij begon wel te piekeren over de man in de regenjas. De

man had al een heel leven achter de rug. En wat was er van hem geworden: een laffe strooplikker, die meteen naar de telefoon holde om de politie te waarschuwen. Hoe had hij geleefd? Wat had hij gedaan in zijn leven? Misschien begreep hij niet eens dat je nooit, nergens, op geen enkele manier moest kruipen voor de mensen, dat dat slecht en verfoeilijk was. Wat voor een leven moest je geleid hebben om dat niet te weten? Inderdaad, hoe had hij geleefd. Wat had hij gedaan in zijn leven?

Sasja had de man vaak gezien. Hij woonde in de torenflat van negen verdiepingen tegenover hen... Zou hij naar hem toegaan? Aan iemand vragen op welk nummer hij woonde? Men kende hem waarschijnlijk wel...

Ik ga er naar toe! besloot Sasja. Ik ga met de man praten. Ik ga hem uitleggen dat dat stomme mens me echt voor een ander heeft aangezien, dat ik gisteren niet in de winkel geweest ben en dat hij er zich ten onrechte, zonder te weten hoe of wat, mee bemoeid heeft... Ik ga gewoon eens met hem praten. Misschien is het wel een eenzame figuur.'

'Ik ga sigaretten halen,' zei Sasja tegen zijn vrouw.

'En je komt net uit de winkel!'

'Ik ben vergeten ze te kopen.'

'Kijk meteen of er vlees is? Als het slecht is, neem het dan niet. Ik kan niets bedenken. Die grutten hangen me de keel uit. Kijk goed of je iets anders ziet.'

'Oké.'

...Een jongetje herkende de man aan de hand van Sasja's signalement: hij woonde op nummer zesendertig, Tsjoekalov.

'Woont ie alleen?'

'Nee, er woont ook een vrouw. Hoezo?'

'Zomaar. Ik moet hem spreken.'

De heer des huizes deed zelf open - de man die Sasja moest hebben. Hij heette Tsjoekalov.

'Schrikt u alstublieft niet,' begon Sasja meteen, 'ik wil u iets uitleggen.'

'Igor!' riep Tsjoekalov luid. Hij schrok niet, nee, hij keek zelfs met een onbegrijpelijke voldoening naar de bezoeker, staarde hem met zijn donkere, enigszins uitpuilende ogen aan en was zichtbaar tevreden. Hij wachtte.

'Ik wil u iets uitleggen...'

'Zo meteen mag je uitleggen. Igor!'

‘Wat is er aan de hand?’ vroeg iemand vanuit het achterste gedeelte van de woning. Het was een mannenstem.

Sasja wierp een onwillekeurige blik op de kapstok en maakte daarbij een beweging. Tsjoekalov greep hem plotseling - misschien omdat hij dacht dat Sasja er vandoor wilde gaan - met een onverwacht krachtige hand bij zijn mouw. En vlak bij hem glinsterden zijn donkere ogen van boosaardigheid en van het vreugdevolle vooruitzicht van een spoedige, zelfs zeer spoedige afrekening. Sasja verbaasde zich dermate over dit alles dat hij geen poging deed om zich los te rukken, alleen zijn arm even bewoog om de huid, die Tsjoekalov op pijnlijke wijze samen met de mouw van zijn hemd omklemd hield, los te trekken.

‘Igor!’

‘Wat is er?’ Igor, waarschijnlijk de zoon, kwam naar de deur; hij had ook donkere, bijna vochtige ogen. Het was een gezonde kerel, verhit door het ontbijt, zelfverzekerd.

Deze man heeft me geschoffeeerd in de winkel... Hij wilde me in elkaar slaan.’ Tsjoekalov hield Sasja nog steeds bij zijn mouw vast, maar hij richtte zich tot zijn zoon.

Igor keek Sasja strak aan.

‘Laat me los, ik loop heus niet weg,’ zei Sasja, en hij voegde er glimlachend aan toe: ‘Ik ben toch zelf gekomen.’

‘Laat hem los,’ beval Igor. En hij keek Sasja aan met een vragende, onderzoekende, vermoedelijk ook taxerende blik aan.

Tsjoekalov liet Sasja's mouw los.

‘Begrijpt u toch wat er aan de hand is,’ zei Sasja op een zo kalm en beschaafd mogelijke toon, en hij wreef over zijn arm. ‘Ze hebben me geschoffeerd, en uw vader...’

‘En toen koelde je je woede maar op mijn vader. Zit het zo?’

‘Nee, waarom?’

‘Hij heeft me speciaal opgewacht bij de winkel...’ souffleerde vader Tsjoekalov zijn zoon.

‘Ik wilde graag weten waarom u... flikflooit.’

Verder bewoog Sasja zich schoksgewijs, snel. Igor greep hem bij zijn revers - daar was Sasja allerminst op verdacht -, beukte hem twee keer met zijn kop tegen de deur, deed die vervolgens open, sleurde Sasja over de overloop en gooide hem met bruut geweld de trap af. Sasja bleef als door een wonder op de been door zich vast te grijpen aan de trapleuning. Boven hem viel de deur met een klap in het slot

Sasja had het gevoel dat hij uit een draaikolk viel die hem had opgetild, in de rondte gedraaid en op de grond gesmeten. Het gebeurde allemaal snel. En even snel, en helder, begonnen zijn hersens te werken. Een poosje bleef hij boven aan de trap staan... en toen ging, nee holde hij naar beneden. In het halletje bij hem thuis lag een uitstekende hamer. Hij moest opnieuw aanbellen - als de vader opendeed moest hij die opzij duwen en doorlopen. Als Igor opendeed was het nog beter, simpeler. Hij was nu helemaal door het dolle. Hoe moest hij zichzelf in godsnaam weer tot bedaren brengen? Had hij de winkel maar eerder verlaten, dan was er niets aan de hand geweest. Als Igor zelf opendeed, moest hij met zijn linkerknie de deur meteen verder openen en zijn voet ertussen zetten: anders kon Igor de deur van de andere kant dicht duwen en kwam er van zijn klap niets terecht. Het zou geen klap worden maar een duw- en trekpartij. Ach, wat had die Igor hem vakkundig de trap afgesmeten! Hij kon het, die Igor, hij kon het... de rotzak. Het was een potige kerel, goed gevoed...

Op het moment dat Sasja uit het flatgebouw naar buiten kwam, zag hij hoe Vera, zijn vrouw, de winkel uit kwam rennen - met loshangende haren, om een of andere reden dodelijk verschrikt. Sasja's knieën knikten: hij dacht dat er iets gebeurd was met de kinderen - met Masja of met de andere kleine die nog maar net was begonnen te lopen. Sasja kon van schrik geen enkel geluid uitbrengen... Hij bleef staan. Vera zag hem zelf en holde naar hem toe.

‘Wat ben je aan het doen?’ vroeg ze paniekerig.

‘Hoezo?’

‘Kon je het weer niet laten?! Had je het weer te pakken? Wat voer je in je schild, met wie heb je ruzie gemaakt?’

‘Waar heb je het over?’

‘Wat zijn dat voor meneren. Masja had het over “stoute meneren”. Wat voor meneren? Waar kom je vandaan? Waarom zie je er zo uit?’

‘Hoe zie ik er uit?’

‘Hou je niet van de domme, Sasja, hou je niet van de domme - ik ken je. Je bent weer helemaal wit weggetrokken. Wat is er gebeurd? Met wie heb je ruzie gemaakt?’

‘Ik heb met niemand ruzie gemaakt!..

‘Lieg niet! Je zei dat je naar de winkel ging... Waar ben je geweest?’

Sasja zweeg. Nu zou er wel weer niets van zijn plan terecht

komen. Hij stond daar lang, keek naar de grond en wachtte af of datgene wat in zijn binnenste woedde vanzelf over zou gaan. Of moest hij zich door alles heen met de hamer een weg banen naar Igor?

‘Sasja, schat, laten we naar huis gaan, laten we naar huis gaan, om gods wil,’ smeekte Vera, die kennelijk intuïtief aanvoelde wat zich in het binnenste van haar man afspeelde. Laten we naar huis gaan, daar wachten de kleintjes. Ik heb ze alleen gelaten. Laat ze toch barsten, maak je niet druk, wat heb je daaraan? Sasjenka, man van me, denk aan ons.’

Vera pakte haar man bij de arm. ‘Heb je dan geen medelijden met ons?’

De tranen stonden Sasja in de ogen... Hij fronste zijn wenkbrauwen en liet een kwaad kuchje horen. Hij haalde een pakje sigaretten tevoorschijn, viste er met trillende vingers een uit en stak hem op.

‘Moet je eens zien hoe je handen trillen. Laten we gaan.’

Sasja bevrijdde met een ruk zijn arm... En hij ging gedwee naar huis.

O, wat zijn we toch een schijthuizen, wat een schijthuizen!

Moeilijke mensen

Anton Tsjechov
(Vertaling Aai Prins)

Jevgraf Ivanovitsj Sjirjajev, een kleine landeigenaar uit een priestergeslacht (wijlen zijn vader, de priester Ioann, had van de generaalsvrouw Koevsjinnikova 110 hectare grond ten geschenke gekregen), stond in een hoek voor het koperen wasbekken zijn handen te wassen. Zoals gebruikelijk bood hij een bekommerde en sombere aanblik, zijn baard was ongekamd.

‘Nee maar, wat een weer!’ zei hij. ‘Dat is geen weer meer, maar een gesel Gods. Alweer regen!’

Terwijl hij zo mopperde, zat zijn gezin aan tafel te wachten tot hij klaar was met handen wassen, zodat ze konden gaan eten. Zijn vrouw Fedosja Semjonovna, zoon Pjotr, die studeerde, zijn oudste dochter Varvara en de drie kleintjes zaten al heel lang aan tafel te wachten. De kleintjes Kolka, Vanka en Archipka - wipneuzen, smoezelig, bolle gezichten, het stugge haar al lang meer niet geknipt - schoven ongeduldig met hun stoelen, terwijl de groten doodstil zaten en het hun blijkbaar om het even was of ze aten of wachtten...

Als om hun geduld op de proef te stellen, droogde Sjirjajev traag zijn handen, zei traag een gebed en ging op z'n gemak aan tafel. Meteen werd de koolsoep opgediend. Van buiten kwam het geklop van timmermansbijlen (Sjirjajev liet een nieuwe schuur bouwen) en het lachen van de knecht Fomka die een kalkoen pestte, Tegen het raam tikten nu en dan dikke regendruppels.

De student Pjotr, bebrild en met een wat hoge rug, wisselde onder het eten blikken met zijn moeder. Een paar keer legde hij zijn lepel neer en kuchte, met de bedoeling het woord te nemen, maar na een strakke blik op zijn vader ging hij weer door met eten. Toen ten slotte de pap op tafel kwam, kuchte hij gedecideerd en zei: ‘Ik zou vandaag de avondtrein moeten nemen. Het is allang tijd, en ik heb nu al twee weken gemist. De colleges beginnen altijd op één september!’

‘Ga maar,’ stemde Sjirjajev in. ‘Waarom zou je hier blijven wachten? Toe maar, ga met God.’

Een minuut verstreek in stilzwijgen.

‘Jevgraf Ivanytsj, hij heeft geld voor de reis nodig...’ sprak zijn moeder zacht.

‘Geld? Tja! Zonder geld kom je niet weg. Als het moet, kun je het desnoods nu al krijgen. Dat had allang gemoeten!’

De student slaakte een zucht van opluchting en wisselde een vrolijke blik met zijn moeder. Sjirjajev haalde bedaard zijn portefeuille uit zijn zijzak en zette zijn bril op.

‘Hoeveel moet je hebben?’ vroeg hij.

‘Naar Moskou zelf is het elf tweeënveertig...’

‘Ach, geld, geld!’ verzuchtte zijn vader (hij zuchtte altijd als hij geld zag, zelfs als hij het kreeg). ‘Hier heb je twaalf. Het wisselgeld zal je onderweg van pas komen, vriend.’

‘Dank u.’

Even later zei de student: ‘Vorig jaar heb ik niet meteen lessen gevonden. Ik weet niet hoe het dit jaar zal gaan; waarschijnlijk vind ik niet snel een baantje. Ik zou u willen vragen me een roebel of vijftien te geven voor onderdak en eten.’

Sjirjajev dacht even na en zuchtte.

‘Aan tien moet je genoeg hebben,’ zei hij. ‘Hier, pak aan!’

De student bedankte hem. Hij zou nog meer moeten vragen voor kleding, collegegeld, boeken, maar na een strakke blik op zijn vader besloot hij hem verder niet lastig te vallen. Maar zijn moeder, ondiplomatiek en irrationeel als alle moeders, kon zich niet inhouden en zei: ‘Je zou hem nog een roebel of zes voor laarzen moeten geven, Jevgraf Ivanytsj. Kijk nou, hoe kan hij in die lorren naar Moskou?’

‘Laat hij mijn oude nemen. Ze zijn nog gloednieuw.’

‘Geef dan tenminste geld voor een broek. Hij loopt er schandelijk bij...’

Meteen hierop verscheen de stormvogel die het hele gezin deed sidderen: Sjirajevs korte, weldoorvoede nek werd ineens rood als een tomaat. De kleur kroop langzaam naar zijn oren, van zijn oren naar zijn slapen, en overspoelde geleidelijk aan zijn hele gezicht. Jevgraf Ivanytsj begon op zijn stoel te draaien en knoopte van benauwdheid het boordje van zijn hemd open. Blijkbaar streed hij tegen het gevoel dat hem overweldigde. Een doodse stilte trad in. De kinderen hielden hun adem in. Maar Fedosja Semjonovna vervolgde, alsof ze niet begreep wat zich aan haar man voltrok: ‘Hij is toch geen kind meer. Hij schaamt zich in vodden rond te lopen.’

Ineens sprong Sjirjajev op en smeet uit alle macht zijn dikke por-

tefeuille naar het midden van de tafel, waardoor een homp brood van een bord viel. Op zijn gezicht vlamde een weerzinwekkende uitdrukking van woede, gegriefdheid, hebzucht - alles tegelijk.

‘Neem alles!’ schreeuwde hij met een stem die niet van hem was. ‘Beroof me! Neem alles! Worg me!’

Hij sprong vanachter de tafel vandaan, greep naar zijn hoofd en begon struikelend door de kamer te rennen.

‘Pluk me kaal tot op de draad!’ krijste hij. ‘Pers het laatste uit me! Beroof me! Wurg me!’

De student werd rood en sloeg zijn ogen neer. Hij kreeg geen hap meer door zijn keel. Fedosja Semjonovna, na vijfentwintig jaar nog altijd niet gewend aan het moeilijke karakter van haar man, kromp helemaal ineen en begon zich lispelend te rechtvaardigen. Op haar afgesloofde, altijd al dommige en verschrikte vogelgezicht verscheen een mengeling van verbazing en stupide angst. De kleintjes en de oudste dochter Varvara, een opgroeiend meisje met een bleek, onaantrekkelijk gezicht, legden hun lepel neer en verstijfden.

Sjirjajev, die steeds razender werd en woorden uitbracht, het ene nog erger dan het andere, sprong op de tafel toe en begon het geld uit zijn portefeuille te schudden.

‘Pak aan!’ mompelde hij, bevend over zijn hele lichaam. Jullie hebben me arm gegeten en gedronken, hier hebben jullie ook m'n geld! Ik hoef niks! Laat je nieuwe laarzen en uniformen maken!’

De student verbleekte en stond op.

‘Luister, papa,’ begon hij, buiten adem. ‘Ik... ik verzoek u op te houden, want...’

‘Zwijg!’ riep zijn vader zo hard tegen hem dat zijn bril van zijn neus vloog. ‘Zwijg!’

‘Ik... vroeger was ik gewoon dit soort scènes te verdragen, maar... nu niet meer. Snapt u? Niet meer!’

‘Zwijg!’ riep zijn vader en hij stampvoette. ‘Je moet luisteren naar wat ik zeg! Ik zeg wat ik wil, en jij houdt je mond! Op jouw leeftijd verdiende ik geld, maar jij, schoft, weet je wel hoeveel je me kost? Ik schop je eruit! Uitvreter!’

‘Jevgraf Ivanytsj,’ mompelde Fedosja Semjonovna, nerveus met haar vingers wriemelend. ‘Hij is toch... Petja is toch...’

‘Zwijg!’ schreeuwde Sjirjajev tegen haar, en van woede sprongen hem zelfs tranen in de ogen. ‘Jij hebt ze verwend! Jij! Het is allemaal jouw schuld! Hij heeft geen respect voor ons, bidt niet, verdient geen geld! Jullie zijn met z'n tienen, maar ik ben alleen! Ik

schop jullie het huis uit!'

De dochter Varvara had lange tijd met open mond naar haar moeder gekeken, verplaatste toen haar dommige blik naar het raam, verbleekte en liet zich met een luide kreet tegen de rugleuning van haar stoel vallen. Haar vader maakte een afwerend gebaar, spuugde en rende naar buiten.

Hiermee eindigden gewoonlijk de familieruzies bij de Sjirjajevs. Maar ongelukkigerwijze werd de student Pjotr ineens bevangen door een onstuitbare razernij. Hij was net zo opvliegend en moeilijk als zijn vader en zijn grootvader de aartspriester, die zijn parochianen met een stok op hun hoofd sloeg. Bleek, de vuisten gebald, liep hij naar zijn moeder toe en schreeuwde op de hoogste noot die zijn tenor maar kon halen: 'Ik walg, ben ziek van dat gevit! Ik hoef niks van jullie! Niks! Ik ga liever dood van de honger dan dat ik ook maar een kruimel van jullie eet! Hier hebben jullie je rotgeld terug! Pak aan!'

Zijn moeder drukte zich tegen de muur en begon met haar armen te zwaaien alsof ze niet haar zoon, maar een geestverschijning voor zich had.

'Wat heb ik misdaan?' huilde ze. 'Wat?'

Net als zijn vader maakte de zoon een afwerend gebaar en rende naar buiten. Sjirjajevs huis stond apart aan een rivierdal dat als een geul een werst of vijf de steppe in stak. De zomen ervan waren begroeid met jonge eiken en elzen, en over de bodem snelde een stroompje. Het huis keek aan de ene kant uit over het dal, aan de andere over het veld. Het had geen schuttingen of hekken. In plaats daarvan perkten voor het huis allerhande dicht opeen gedromde bouwsels het kleine oppervlak af dat voor erf doorging en waar kippen, eenden en varkens scharrelden.

Buiten gekomen liep de student over de modderweg het veld in. In de lucht hing een doordringende, herfstige vochtigheid. De weg was modderig, hier en daar blonken plassen, en uit het gras in het gele veld blikte de herfst zelf - mistroostig, rottend en donker. Rechts van de weg lag een geheel omgeploegde, sombere moestuin waaruit een enkele zonnebloem stak met een hangend, al zwart verkleurd kopje.

Pjotr bedacht dat het geen slecht idee zou zijn te voet naar Moskou te gaan, in deze kleren, zonder muts, op zijn afgetrapte laarzen en zonder een cent op zak. Bij de honderdste werstpaal zou zijn verfomfaaide en geschrokken vader hem inhalen, hem gaan

smeken terug te keren of geld aan te nemen, maar hij zou hem nog geen blik waardig keuren en blijven lopen, lopen... De naakte bossen zouden plaats maken voor troosteloze velden, de velden voor bossen; spoedig kleurde de grond wit van de eerste sneeuw, ijs overtoog de riviertjes... In de buurt van Koersk of Serpoechovo zeeg hij, verzwakt en stervend van de honger, ineen en ging dood. Zijn lijk werd gevonden en in alle kranten verscheen het bericht dat daar-en-daar die-en-die student van honger was gestorven...

Een witte hond met een smerige staart die in de moestuin scharrelde op zoek naar iets keek naar hem op en sjokte achter hem aan...

Hij liep over de weg en dacht aan de dood, aan het verdriet van zijn naasten, de morele kwellingen van zijn vader, en meteen schilderde hij zich alle mogelijke reisavonturen, het ene nog buitenissiger dan het andere, pittoreske plaatsen, huiveringwekkende nachten, toevallige ontmoetingen. Hij stelde zich een stoet bedevaartgangsters voor, een hutje in het bos met één raampje dat helder oplichtte in het duister; hij stond voor het raampje, vroeg onderdak voor de nacht... ze lieten hem binnen, en plotsklaps zag hij de rovers. Of nog mooier: hij belandde in een groot landhuis waar men hem, zodra bekend werd wie hij was, te eten en te drinken gaf, voor hem op een vleugel speelde, zijn weeklachten aanhoorde, en de beeldschone dochter des huizes verliefd op hem werd.

Verdiept in zijn verdriet en dergelijke gedachten, liep de jonge Sjirjajev almaar door... Heel ver weg tekende zich tegen de grijze achtergrond van wolken een zwarte pleisterplaats af; voorbij de pleisterplaats, helemaal aan de horizon, was een klein heuveltje zichtbaar; dat was het treinstation. Het heuveltje herinnerde hem aan de verbinding die bestond tussen de plek waar hij nu was en Moskou, waar lantaarns brandden, rijtuigen ratelden, colleges werden gegeven. Hij barstte bijna in huilen uit van ellende en ongeduld. Deze majesteitelijke natuur met haar orde en schoonheid, en deze doodse stilte rondom, stonden hem tegen, tot vertwijfeling, haat aan toe!

‘Kijk uit!’ hoorde hij een luide stem achter zich.

In een elegante lichte landauer passeerde een hem bekende oude grondbezitster. De student boog voor haar en glimlachte breeduit. En onmiddellijk betrapte hij zichzelf op deze glimlach die helemaal niet paste bij zijn sombere stemming. Waar kwam die glimlach vandaan, als zijn hele ziel vol ergernis en weemoed zat?

Hij bedacht dat waarschijnlijk de natuur zelf de mens het vermogen had geschonken om te liegen, opdat hij zelfs op zware momenten van geestelijke spanning de geheimen van zijn nest kon bewaren, zoals een vos of wilde eend dat deed. Ieder gezin had zijn vreugden en zijn verschrikkingen, maar hoe groot ze ook waren, vreemde ogen konden ze moeilijk zien; ze bleven geheim. De bloedeigen vader van de grondbezitster die daarnet was langsgereden bijvoorbeeld, had vanwege een of andere leugen zijn halve leven de toorn van tsaar Nicolaas met zich meegedragen, haar man was een fanatiek kaartspeler geweest, en van haar zonen was er niet één goed terechtgekomen. Je kon je wel indenken hoeveel verschrikkelijke scènes zich in haar gezin hadden afgespeeld, hoeveel tranen er vergoten waren. Maar ondertussen leek het oude vrouwtje gelukkig, tevreden en had ze zijn glimlach met een glimlach beantwoord. De student herinnerde zich zijn kameraden die niet graag over hun familie vertelden, zijn moeder die bijna altijd loog als ze over haar man en haar kinderen moest praten...

Tot aan de schemering liep Pjotr ver van huis over de wegen en gaf zich over aan zijn sombere gedachten. Toen het begon te motregenen, ging hij op huis aan. Onderweg besloot hij koste wat kost met zijn vader te praten, hem voor eens en altijd duidelijk te maken hoe zwaar en verschrikkelijk het was om met hem te leven.

Hij trof het huis in rust aan. Zijn zus Varvara lag achter het tussenschot en kreunde licht van de hoofdpijn. Zijn moeder zat met een verbaasd en schuldig gezicht naast haar op een hutkoffer en verstelde een broek van Archipka. Jevgraf Ivanytsj liep van raam tot raam en maakte zich kwaad over het weer. Aan zijn manier van lopen, zijn hoestje en zelfs zijn achterhoofd was te zien dat hij zich schuldig voelde.

‘Dus je hebt je bedacht om vandaag te gaan?’ vroeg hij.

De student kreeg medelijden met hem, maar hij bedwong dat gevoel ogenblikkelijk en zei: ‘Zeg vader... Ik moet serieus met u praten... Ja, serieus... Ik heb u altijd respect betoond en... ben er nooit toe gekomen zo'n toon tegen u aan te slaan, maar uw gedrag... uw laatste uitval...’

Zijn vader keek door het raam en zweeg. Als om de juiste woorden te verzinnen wreef de student over zijn voorhoofd en vervolgde, hevig opgewonden: ‘We kunnen niet eten of theedrinken zonder dat u kabaal maakt. Uw brood blijft iedereen in de keel steken... Niets is krenkender, vernederender dan verwijten over een

stuk brood... U bent dan wel onze vader, maar niemand, God noch de natuur, heeft u het recht gegeven anderen zo zwaar te beledigen, te vernederen, uw slechte humeur op zwakkeren uit te leven. U hebt moeder getreiterd, haar wil gebroken, mijn zus is een hopeloos schuw vogeltje, en ik...'

'Het is niet aan jou om mij te beleren,' zei zijn vader.

'Jawel, dat is het wel! U kunt met mij sollen zoveel u wilt, maar laat moeder met rust! Ik sta niet toe dat u moeder kwelt!' vervolgde de student met fonkelende ogen. 'U bent verwend, omdat niemand het ooit heeft gewaagd tegen u in te gaan. We sidderden, verstijfden voor u, maar nu is dat afgelopen! U bent grof, ongemanierd! U bent grof... begrijpt u? Grof, moeilijk, hardvochtig! En de boeren kunnen u niet uitstaan!'

De student was de draad al kwijt en praatte niet meer, maar vuurde als het ware losse woorden af. Jevgraf Ivanovitsj luisterde en zweeg, verbijsterd, zo leek het; maar opeens werd zijn nek dieprood, de kleur kroop naar zijn gezicht en hij kwam in beweging.

'Zwijg!' riep hij.

'Best!' De zoon wist niet van ophouden. 'U houdt er niet van de waarheid te horen? Geweldig! Mooi zo! Ga maar schreeuwen! Geweldig!'

'Zwijg, zeg ik je!' brulde Jevgraf Ivanovitsj.

In de deuropening verscheen Fedosja Semjonovna met een verbaasd, krijtwit gezicht; ze wilde iets zeggen en kon het niet, wriemelde alleen met haar vingers.

'Het is jouw schuld!' riep Sjirjajev tegen haar. 'Jij hebt hem zo opgevoed!'

'Ik wens niet langer in dit huis te wonen!' riep de student huilend met een woedende blik op zijn moeder. 'Ik wens niet langer met jullie te leven!'

Achter het schot slaakte zijn zus Varvara een kreet en begon luidkeels te snikken. Met een mismoedig gebaar rende Sjirjajev het huis uit.

De student liep naar zijn bed en ging stilletjes liggen. Tot middernacht lag hij onbeweeglijk, zonder zijn ogen te openen. Hij voelde geen woede of schaamte, maar slechts een onbestemde geestelijke pijn. Hij beschuldigde zijn vader niet, beklaagde zijn moeder niet, pijnigde zichzelf niet met wroeging; hij begreep dat iedereen in huis nu diezelfde pijn voelde, en wiens schuld het was, wie meer leed en wie minder - dat wist God alleen...

Om middernacht wekte hij de knecht en gaf hem opdracht rond vijf uur een paard gereed te maken om hem naar het station te brengen, hij kleedde zich uit en dekte zich toe, maar kon de slaap niet vatten. Tot aan de ochtend hoorde hij zijn vader, die niet sliep, stilletjes van raam naar raam drentelen en zuchten. Niemand sliep; er werd weinig, slechts fluisterend gepraat. Twee keer kwam zijn moeder bij hem achter het schot. Met nog altijd die verbaasd stupide uitdrukking bekruiste ze hem langdurig en huiverde nerveus...

Om vijf uur nam de student teder van iedereen afscheid, hij huilde zelfs even. Langs de kamer van zijn vader komend wierp hij een blik naar binnen. Jevgraf Ivanovitsj, die gekleed was en nog niet had geslapen, stond bij het raam en trommelde op het glas.

‘Vaarwel, ik ga,’ zei zijn zoon.

‘Vaarwel... Geld ligt op het ronde tafeltje...’ zei zijn vader terug, zonder zich om te draaien.

Toen de knecht hem naar het station bracht daalde een akelige koude regen neer. De zonnebloemen bogen hun kopjes nog dieper en het gras leek nog donkerder te zijn geworden.

Vertaalde poëzie

Twee gedichten

Anna Achmatova

(Vertaling Margriet Berg en Marja Wiebes)

[O, leven dat geen morgen kent!]

O, leven dat geen morgen kent!
Ik kan 't verraad in elk woord horen,
En van een liefde, reeds verloren,
Rijst al de ster aan 't firmament.

Er ongemerkt vandoor te gaan,
Elkaar vergeten. Maar intussen
Is het weer nacht. Jou loom te kussen,
Mijn arm weer om je heen te slaan.

Ik was jou nimmer lief. Jij laat
Mij koud. Een kwelling zonder einde,
Een liefde die voortdurend schrijnde,
Een zondares, vervuld van kwaad.

Net als een broer. Je zwijgt, vol gram.
Maar kruist mijn blik opeens de jouwe -
Dan zal, daar kun je op vertrouwen,
Graniet zelfs smelten in die vlam.

[О, жизнь без завтрашнего дня!]

О, жизнь без завтрашнего дня!
Ловлю измену в каждом слове,
И убывающей любови
Звезда восходит для меня.

Так незаметно отлетать,
Почти не узнавать при встрече.
Но снова ночь. И снова плечи
В истоме влажной целовать.

Тебе я милой не была,
Ты мне постыл. А пытка длилась,
И, как преступница, томилась
Любовь, исполненная зла.

То словно брат Молчишь, сердит.
Но если встретимся глазами -
Тебе клянусь я небесами,
В огне расплавится гранит.

[Vervolg Nederlands]

Ah, je dacht dat je mij kon vergeten,
Zo'n soort vrouw het gedenken niet waard,
Dat ik mij onder snikken en kreten
Werpen zou voor een aanstormend paard,

Dat ik mij tot de heksen zou wenden
Voor een wortel in kruiden gedrenkt,
En mijn geurige zakdoek zou zenden
Als een huiveringwekkend geschenk.

Ach val dood. Met geen blikken of klachten
Raak ik jouw vuige ziel ooit nog aan,
Maar ik zweer bij de hemelse machten,
Bij de wondericoon, bij de waan
Onzer vlammende, vurige nachten -
Dat ik nooit naar je terug zal gaan.

[Vervolg Russisch]

А, ты думал - я тоже такая,
Что можно забыть меня
И что брошусь, моля и рыдая,
Под копыта гнедого коня.

Или стану просить у знахарок
В наговорной воде корешок
И пришло тебе страшный подарок -
Мой заветный душистый платок.

Будь же проклят. Ни стоном, ни взглядом
Окаянной души не коснусь
Но клянусь тебе ангельским садом,
Чудотворной иконой клянусь
И ночей наших пламенным чадом -
Я к тебе никогда не вернусь.

Twee gedichten

René Depestre[*]

(Vertaling René Smeets)

Prelude (1)

Ja, ik ben een ziedende zwarte
Een neger die wortelt in de regenboog
Mijn hart balt zich tot een vuist
Om de valse goden in hun gezicht te slaan
Aan het eind van mijn droefheid
Groeien klauwen
Ik blaas mijn duisternis op
Tot duizend leeuwenochtenden
De bliksem op jullie daken, dat ben ik!
De wind die alles verscheurt, dat ben ik!
Het virus dat niemand spaart, dat ben ik!
Ik ben de krach van de beurs!
Blijmoedig tekent mijn zon voor al uw plagen!
Ik ben een klein meisje
Dat op weg naar school
Elke ochtend een waterval van wrok oversteekt!
En zoals de zwarte dominee
Die roert in de nog warme as van zijn kerk

Prélude (1)

Oui je suis un nègre-tempête
Un nègre racine-d'arc-en-ciel
Mon coeur se serre comme un poing
Pour frapper au visage les faux dieux
Au bout de ma tristesse
I y a des griffes qui poussent
Je fais sauter mes ténèbres
En mille matins de lions.
La foudre sur vos toits, c'est moi!
Le vent qui brise tout, c'est moi!
Le virus qui ne pardonne pas, c'est moi!
Les désastres à la Bourse, c'est moi!
De bon coeur mon sopleil signe tous vos fléaux!
Je suis une petite fille
Qui traverse un torrent de fiel
Chaque matin pour se rendre à l'école!
Et tel le pasteur noir qui remue
Les cendres encore vives de son église

* *René Depestre (Haïti, 1926) is de belangrijkste nog levende Haïtiaanse auteur, die als negentienjarige debuteerde met de bundel* Étincelles. *Hij leefde voornamelijk in ballingschap, o.a. in Cuba en Frankrijk, waar hij nog woont. In 1988 kreeg hij de Prix Renaudot voor zijn roman* Hadriana dans tous mes rêves. *Voor zijn poëzie kreeg hij de Prix Apollinaire. Bekendste bundels:* Poète à Cuba *(1976)*, En état de poésie *(1980) en* Journai d'un animal marin *(1990)*.

[Vervolg Nederlands]

Roer ik in de legendes van mijn leven
Ik zal geen nieuwe tempel bouwen
Ik blaas mijn angst op
Ik laat mijn biologie exploderen
Tot een regen van sterren op jullie hoofden
Ik ben gekomen om jullie honden op te zetten
Ik ben gekomen om jullie wrede wetten op te zetten
Ik ga jullie gebeden jullie trucs jullie taboes
Jullie blankemannenleugens op alcohol zetten!
En de doornenkroon waar jullie zo trots op zijn
Zet ik op de kop van mijn gedresseerde beer
Beiden zullen wij in het volgende vliegtuig stappen
Naar Londen Parijs Rome Madrid Lissabon Brussel
Toronto Los Angeles Miami Kaapstad Sidney
De wereld zal zien wat jullie hebben gedaan
Met de man die weende onder de olijfbomen!

[Vervolg Frans]

Je remue les légendes de ma vie
Je ne bâtirai pas de nouveau temple
Je fais sauter ma peur
Je fais exploser ma biologie
En pluie d'étoiles sur vos têtes
Vos chiens je suis venu les empailler
Je suis venu empailler vos lois féroces
Je fais garder dans l'alcool vos prières
Vos ruses vos tabous vos histoires de blancs!
Et la couronne d'épines dont vous êtes si fiers
Je la pose sur la tête de mon ours savant
Tous les deux nous monterons
Dansleprochain avion pour Londres
Paris Rome Madrid Lissabon Bruxelles
Toronto Los Angeles Miami Le Cap Sydney
Le monde verra ce que vous avez fait
De l'homme qui pleurait sous les oliviers!

Zwarte grondstof

Toen het zweet van de Indiaan plots opdroogde door de zon
Toen de goudkoorts de laatste druppel Indiaans bloed naar de
markt liet lekken
Tot er geen enkele Indiaan meer overbleef in de buurt van de
goudmijnen
Richtte men zich naar de spierenstroom van Afrika
Voor de aflossing van de wanhoop
Toen begon de rush naar de onuitputtelijke
Schatkist van het zwarte vlees
Toen begon de onstuitbare drang
Naar het stralende zuiden van het zwarte lichaam
En heel de aarde weerklonk van het gedreun van de houwelen
In het dikke zwarte erts
En het scheelde niet veel of de scheikundigen zochten enkel nog
Naar middelen om een hoogwaardige legering te verkrijgen
Met het zwarte metaal; of de dames droomden enkel nog
Van keukengerei van Senegalese neger
Van een theeservies
In massief Antilliaans negertje
Niet veel of de een of andere pastoor beloofde
Zijn parochie een in de welluidendheid
Van zwart bloed gegoten klok

Minerai noir

Quand la sueur de l'indien se trouva brusquement tarie par le soleil
Quand la frénésie de l'or draina au marché la dernière goutte de sang indien
De sorte qu'il ne resta plus un seul indien aux alentours des mines d'or
On se tourna vers le fleuve musculaire de l'Afrique
Pour assurer la relève du désespoir
Alors commença la ruée vers l'inépuisable
Trésorerie dela chair noire
Alors commença la bousculade échevelée
Vers le rayonnant midi du corps noir
Et toute la terre retentit du vacarme des pioches
Dans l'épaisseur du minerai noir
Et tout juste si des chimistes ne pensèrent
Aux moyens d'obtenir quelque alliage précieux
Avec le métal noir tout juste si des dames ne
Rêvèrent d'une batterie de cuisine
En nègre de Sénégal d'un service à thé
En massif négrillon des Antilles
Tout juste si quelque curé
Ne promit à sa paroisse
Une cloche coulée dans la sonorité du sang noir

[Vervolg Nederlands]

Of een brave Kerstman
Dacht voor zijn jaarlijks bezoek
Alleen maar aan soldaatjes van zwart lood
Of een dappere kapitein scherpte
Zijn zwaard in mineraal ebbenhout
De hele aarde weerklonk van het schokken van de boormachines
In de ingewanden van mijn ras
In de gespierde bedding van de zwarte man
Eeuwen lang al duurt de ontginning
Van de wonderen van dit ras
O metaallagen van mijn volk
Onuitputtelijke grondstof van menselijke dauw
Hoeveel piraten hebben met hun wapens
De donkere diepten van jouw vlees verkend
Hoeveel boekaniers hebben zich een weg gebaand
Door de begroeide schoonheid van jouw helder lichaam
Je levensjaren bedelvend onder dode stengels
En poelen van tranen
Beroofd volk, als een omgeploegd land
Geheel en al binnenstebuiten gekeerd volk
Voor de verrijking van de grote wereldbeurzen
Ontgonnen volk
Bereid je mijngas in het geheim van je lijfelijke nacht
Niemand zal het nog wagen kanonnen en goudstukken te gieten
In het zwarte metaal van je wassende woede

[Vervolg Frans]

Ou encore si un brave Père Noël ne songea
Pour sa visite annuelle
À des petits soldats de plomb noir
Ou si quelque vaillant capitaine
Ne tailla son épée dans l'ébène mineral
Toute la terre retentit de la secousse des foreuses
Dans les entrailles de ma race
Dans le gisement musculaire de l'homme noir
Voilà de nombreux siècles que dure l'extraction
Des merveilles de cette race
O couches métalliques de mon peuple
Minerai inépuisable de rosée humaine
Combien de pirates ont exploré de leurs armes
Les profondeurs obscures de ta chair
Combien de flibustiers se sont frayés leur chemin
À travers la riche végétation de clartés de ton corps
Jonchant tes années de tiges mortes
Et de flaques de larmes
Peuple dévalisé peuple de fond en comble retourné
Comme une terre en labours
Peuple defriché pour l'enrichissement
Des grandes foires du monde
Mûris ton grisou dans le secret de ta nuit corporelle

Nul n'osera plus couler des canons et des pièces d'or
Dans le noir métal de ta colère en crues

Vier boze gedichten*

Hans Magnus Enzensberger
(Vertaling René Smeets)

Advies op het hoogste niveau

Makers of history! Magere wolven,
geschminkte evers, castraten
met hartinfarct, apensap
in de dorre milt, een oudje
tussen de benen:

slapeloos boven de golfstroom,
van mooie klippers geslingerd
door wolkenlagunes; maar geen
windbruid opent voor jullie
haar wilde hart, haar witte lijf:

altijd datzelfde oude wijf, History,
hatelijke hostess, bestijgt jullie
zure bedden, melkt
uit jullie haar droeve lust.

Stap uit! Zonder valscherm!
Sterf! Geen vrouw weent
om jullie een traan:
zelfs het oude wijf vergeet jullie.

Ratschlag auf höchster Ebene

Makers of History! schüttere Wölfe,
geschminkte Keiler, Kastraten
mit Herzklaps, Affensaft
in der welken Milz, eine Hutzel
zwischen den Beinen:

schlaflos über dem Golfstrom,
von schönen Klippern geschleudert

durch Wolkenlagunen; doch tut
keine Windsbraut euch auf
ihr wildes Herz, ihren weissen Leib:

immer dieselbe Vettel, History,
hässliche Hostess, besteigt
eure sauren Betten, melkt
aus euch ihre trübe Lust.

Steigt aus! ohne Fallschirm!
sterbt! Kein Weib weint
hinter euch eine Träne:
selbst die Vettel vergisst euch.

* *Uit de afdeling 'Böse Gedichter' in Enzensbergers bundel* 'Verteidigung der Woelfe' *(1957)*

Bildzeitung

Jij zult rijk zijn
zegelprikker klokplakker:
als de midvoor wil
wordt om wat kleingeld gekopt
een heel leger van besmeurde prinsen
Turandots bruidsschat onfeilbare tip
Tafeltje dek je:
jij zult rijk zijn.

Manitypiste stenocure
jij zult mooi zijn:
als de producent wil
zal drukinkt jou zalven
tussen dijen in grof raster
missgekozen duivelskind
Ezeltje strek je:
jij zult mooi zijn.

Sociaal vee stempartner
jij zult sterk zijn:
als de president wil
bokshandschoen aan de limousine
flitslicht op het beulslachje
schiet toch op geef toch gas
Knuppel uit de zak:
jij zult sterk zijn.

Bildzeitung

Du wirst reich sein
Markenstecher Uhrenkleber:
wenn der Mittelstürmer will
wird um eine Mark geköpft
ein ganzes Heer beschmutzter Prinzen
Turandots Mitgift unfehlbarer Tip
Tischlein deck dich:
du wirst reich sein.

Manitypistin Stenoküre
du wirst schön sein:
wenn der Produzent will
wird die Druckerschwärze salben
zwischen Schenkeln grober Raster
missgewählter Wechselbalg
Eselin Streck dich
du wirst schön sein

Sozialvieh Stimmenpartner
du wirst stark sein:
wenn der Präsident will
Boxhandschuh am Innenlenker

Blitzlicht auf das Henkerlächeln
gib doch Zunder gib doch Gas
Knüppel aus dem Sack:
du wirst stark sein.

[Vervolg Nederlands]

Ook jij ook jij ook jij
zult langzaam sterven
rijk aan loonstrookjes en
leugens, sterk vernederd
door inspecties en mout-
koffie, mooi bezoedeld met
bekeuringen, zweet,
nucleair vuil:

jouw longen een geel rif
van nicotine en laster
moge de aarde je zo licht vallen
als de lijkwade
van rotatie en bedrog
die je dagelijks koopt
waarin je je dagelijks wikkelt.

[Vervolg Duits]

Auch du auch du auch du
wirst langsam eingehn
an Lohnstreifen und Lügen
reich, stark erniedrigt
durch Musterungen und Malz-
kaffee, schön besudelt mit Straf-
zetteln, Schweiss,
atomarem Dreck:

deine Lungen ein gelbes Riff
aus Nikotin und Verleumdung
möge die Erde dir leicht sein
wie das Leichentuch
aus Rotation und Betrug
das du dir täglich kaufst
in das du dich täglich wickelst.

Gouden knippatronen voor de poëtische herbewapening

Lancecrplatforms, legerepiscopaat, security risks,
helaas: woorden zonder aroma, allesbehalve houtvrij,
amper geschikt als goudschuim van een cantilene,
amper bruikbaar voor troubadours.
  Eerder nog zijn toegestaan
affodillen, *papaver en metafysica*,
urine ook en baarmoederkanker,
weliswaar wat modern, weg met belcanto,
die westerse vuilnis, de dossiers van Globke,
grijnzend gefilmde moorden, hoofdkantoren
van veiligheidsdiensten vroeger en nu:
een vergelijking die Dante gaarne had gemaakt,
maar wie kan nog zoveel haat in terzinen wikkelen? Nee,
het *Inferno* is een smoesje voor leerstoelen!
Belsen en Hilde Benjamin: snel verjaart
de Kapo, de commissaris, het vertrapte lijf.
Werk liever aan iets blijvends: de domheid.
Gebalsemde lauwer der anthologieën:
Het onvergankelijke: theerozen en aardappelen!
Vang sardines, maar laat de haai met rust.

Goldener Schnittmusterbogen zur poetischen Wiederaufrüstung

Abschussrampen, Armeebischöfe, Security risks,
leider: Vokabeln ohne Aroma, keineswegs holzfrei,
kaum zum Goldschaum der Kantilene zu schlagen,
kaum für Trobadore geeignet.
  Asphodelen
viellieber, *Mohn und Metaphysik*, auch Urin
und Gebärmutterkrebs sind eher noch erlaubt,
wenn schon Moderne, verzicht auf Belcanto,
als abendländischer Müll, Globkes Dossiers,
Mord feixend gefilmt, Sicherheitshauptämter
einst und jetzt: ein Vergleich, den Dante
freudig gezogen hätte, aber wer kann noch
soviel Hass in Terzinen wickeln? Nein,
das *Inferno* ist Vorwand für Lehrstühle!
Belsen und Hilde Benjamin: schnell verjährt
der Kapo, der Kommissar, der zertretne Leib.
Stiftet lieber, was bleibet: die Dummheit.
Balsamierter Lorbeer der Anthologien:
Das Unvergängliche: Teerosen und Kartoffeln!
Fangt Sardinen, lasst ungeschoren den Hai!

[Vervolg Nederlands]

De heimat heeft een bodem van goud, ruik eraan!
Laat Gehlen erbuiten, wees braaf,
Guatemala en Hongarije. Wees beleefd
tegen de beulen. Geschenken geven en prijzen
was altijd al des dichters ambt, het isoleren
van hymnen en marsen die de massa's
meeslepen - in het slechtste geval volstaat ook
innerlijkheid, tragiek, miskend zijn
op een zolderkamer.
Bij hoogconjunctuur evenwel
is wat meer frivools gewenst, in proportie
natuurlijk! Met de tijd meegaan! Lafheid
niet alleen maar veinzen! Leven
en laten leven. Maar met de nodige hoeveelheid
deemoed en angst.
In Taormina
spreekt men niet over Marx, maar gaat het,
met de Duponts en
een Gauleiter b.d. *hoe lang nog?*,
bij zonsondergang en Campari,
over koersen, Caux* en Kultura.

[Vervolg Duits]

Heimat hat goldenen Boden, beriecht ihn!
Gehlen lasst aus dem Spiel, seid brav,
Guatemala und Ungarn. Zu den Henkern
seid höflich. Beschenken und Preisen
war allezeit Dichters Amt, Absonderung
von Hymnen, Märschen, Mitreissendem
für die Massen - im Ernstfall genügt auch
Innerlichkeit, Tragik, Verkanntsein
in Dachstuben.
Doch empfiehlt sich
bei Konjunktur eher Frivoles, natürlich
im Rahmen! Mit der Zeit gehen! Feigheit
nicht nur vorschützen! Leben
und leben lassen. Aber Demut und Angst
in bekömmlichen Dosen.
In Taormina
spricht man von Marx nicht, sondern
zusammen mit den Duponts und einem
Gauleiter ausser Diensten *wie lang noch?*,
bei Sonnenuntergang und Gampari,
von Kursen, Caux, und Kultura.

* *Caux is een plaats in Zwitserland waar de Morele Herbewapening een jaarlijkse conferentie hield.*

Sociale partners in de wapenindustrie

Een aanblik om van te knarsetanden vormen
deze vette varkens op de terrassen
van dure hotels, op de golfbanen, zich herstellend
van mest en diefstal,
deze lieverdjes van God.
  Moeilijker nog
te verdragen ben jij, Niemand,
in je winderige trenchcoat, hoorder,
kleinburger, beulsknecht, bijzitter, leerjongen,
triester nog is jouw gele gezicht:

bedorven, overgeleverd aan elk die je om de tuin leidt,
een hoed vol slappe wind,
smid van je eigen handboeien,
verloskundige van je eigen dood,
banketbakker van het gif dat aan jezelf
zal worden voorgeschoteld.
    Natuurlijk
beloven velen jou dat ze de moord
zullen afschaffen. Tegen de moord ten strijde trekken
is wat de moordenaars van jou verlangen.
Niet de misdaad zal het spel
verliezen, maar jij: zij wisselt alleen maar
de kleuren in het grimeerpotje;
het bloed van de slachtoffers blijft zwart.

Sozialpartner in der Rüstungsindustrie

Ein Anblick zum Zähneknirschen sind
die fetten Eber auf den Terrassen
teurer Hotels, auf den Golfplätzen
sich erholend von Mast und Diebstahl,
die Lieblinge Gottes.
  Schwerer
bist du zu ertragen, Niemand
im windigen Trenchcoat, Bohrer,
Kleinbürger, Büttel, Assessor, Stift,
trister dein gelbes Gesicht:
Verdorben, jeder Nasführung aus-
geliefert, ein Hut voll mutlosen Winds,
eigener Handschellen Schmied,
Geburtshelfer eigenen Tods,
Konditor des Gifts, das dir selbst
wird gelegt werden.
  Freilich
versprechen dir viele, abzuschaffen
den Mord. Gegen ihn zu Feld zu ziehn
fordern dich auf die Mörder.
Nicht die Untat wird die Partie
verlieren: du: sie wechselt nur
die Farben im Schminktopf:

das Blut der Opfer bleibt schwarz.

Sonnet van opvliegers
antjie krog
(Vertaling Robert Dorsman en Jan van der Haar)

iets klemt zich ergens in je ruggenmerg vast
je voelt een pas ontstane angst opwellen
in je borst. je aderen zinderen van vuur
je vlees ontvlamt je hart kookt vuurvast door

je benen draaien naar buiten je gezicht verzengt
je wangen spuwen vuur en vlam
en telkens breek je breek je uit in lagen
zweet je huid witheet in lichterlaaie schuif je

op je stoel dan weet je weer hoe een vrouw
op hete kolen zit terwijl de menopauze
haar sappigheid verwoest, en nu is 't uit.

krijgshaftig kom je overeind en gooit je wapens
vlammend weg - je grijpt de dood bij de strot. je duwt
die rotgok van 'm in je korrelige kaalgeplukte poes

sonnet van hot flushes

iets kram jou rugmurg êrens vas jy voel
hoe sprei 'n pasgestigte angs
vanuit jou bors. jou are loop met vuur
jou vleis ontvlam jou hart kook vuurvas voort

jou bene bak na buite jou gesig
verseng jou wange spuug in vuur en vlam
en telkemale breek jy breek jy uit omhulsels
sweet jou vel brand ligte laaie skuif jy

op jou stoel dan weet jy hoe 'n vrou
op hete kole sit terwyl die menopause
haar sappigheid verwoes. dit is genoeg.

soos 'n kryger staan jy op en gooi jou wapens
vlammend weg - jy gryp die dood. jy druk
sy fokken neus in jou klipperige kaal geplukte poes

Twee gedichten

Vladimir Majakovski
(Vertaling Nina Targan Mouravi)

Pak aan!

Nog een uur, dan zal uw vet de zaal uit lopen,
Het kuise steegje in - ondanks het feit
Dat ik al die gedichten voor u heb geopend -
Kasten en kisten vol -
Ik die met kostbare woorden smijt.

U daar, mannetje, ik zie nog slierten hangen
uit de borsjt waarvan u ergens zat te smullen;
u daar, vrouwtje, met witgestuckte wangen,
loerend als een weekdier uit de schelp der prullen.

Boven op het dichtershart zo teer als een vlinder
klimt u met uw schoenen en laarzen vol gruis,
de schurkende meute, wild van opwinding,
zet zijn honderd pootjes uit als een luis.

Maar als juist vandaag ik, de ruwe Hun,
uw schelm niet langer zijn wil - opgepast:
luid schaterend zal ik dan spuwen
in uw gezichten - ik
die onschatbare woorden verbras.

1913

Hate!

Через час отсюда в чистый переулок
вытечет по человеку ваш обрюзгший жир,
а я вам открыл столько стихов шкатулок,
я - бесценных слов мот и транжир.

Вот вы, мужчина, у вас в усах капуста
где-то недокушанных, недоеденных щей;
вот вы, женщина, на вас белила густо,
вы смотрите устрицей из раковин вещей
Все вы на бабочку поэтиного сердца
взгромоздитесь, грязные, в калошах и без калош.
Толпа озвереет, будет тереться,
ощетинит ножки стоглавая вошь.

А если сегодня мне, грубому гунну,
кривляться перед вами не захочется - и вот
я захохочу и радостно плюну,
плюну в лицо вам
я - бесценных слов транжир и мот.

Over het schorem

Hulde. Hulde, Hulde aan helden!!!
Hoewel,
die
brachten we al voldoende naar voren.
We gaan het eens hebben
over het schorem.

De rust verving de revolutionaire consternatie,
het kroos betrok de Sovjetenpoel,
en vanachter de Russische Federatie loerde
het burgerlijke smoel.

(Nee hoor, mij hoor je niet klagen
over onze eigen burgerij.
De burgerij en de overige bevolkingslagen,
daar zweer ik namelijk bij.)

Zogauw het Sovjetrijk de wereld zag,
stonden de burgermannetjes paraat,
zij het in aangepaste verendracht,
en bezetten het ambtelijk apparaat.

О Дряни

Слава Слава, Слава гѳроям!!!
Впрочем,
им
довольно воздали дани.
Теперь
поговорим
о дряни

Утихомирились бури революционных лон.
Подёрнулась тиной советская мешанина.
И вылезло из-за спины РСФСР
мурло
мещанина.
(Меня не поймаете на слове,
я вовсе не против мещанского сословия.
Мещанам
без различия классов и сословий
моё славословие.)

Со всех необъятных российских нив,
с первого дня советского рождения
стеклись они,
наскоро оперенья переменив,
и засели во все учреждения.

[Vervolg Nederlands]

Vijf jaar na dato, de konten vereelt en stevig
als een aardewerken wasbekken,
zijn zij nog altijd bezig,
zoetjes aan,
in hun knusse kantoortjes en slaapvertrekken.

En 's avonds
roept een of andere vlegel,
zich aan de samovar lavend,
naar zijn pianoverkennende eega:
‘Kameraad Klava!
Ik krijg een bonus voor de feestdagen,
24 mille.
Royaal!
En dan koop ik me toch
een legerbroek van juweelste,
om daaruit te verrijzen
als een koraal!’
En Klava:
‘En ik - japonnen met logo's!
Je voelt je naakt zonder hamer en sikkel!
Of moet ik soms in me blote toches
Naar het buurtbal van de bolsjewikken?!’

[Vervolg Russisch]

Намозолив от пятилетнего сидения зады,
крепкие, как умывальники,
живут и поныне
тише воды.
Свили уютные кабинеты и спаленки.

И вечером
та или иная мразь,
на жену,
за пианином обучающуюся, глядя,
говорит,
от самовара разморясь:
‘Товарищ Надя!
К празднику прибавка -
24 тыщи.
Тариф.
Эх, заведу я себе
тихоокеанские галифища,
чтоб из штанов
выглядывать
как коралловый риф!’
А Надя:
‘И мне с эмблемами платья.
Без серпа и молота не покажешься в свете!
В чём

сегодня
буду фигурять я
на балу в Реввоенсовете?!’

[Vervolg Nederlands]

Aan de wand Karl Marx in een knalrode lijst,
Op de krant de poes die haar dutje geniet,
En vanonder het plafonnetje - het gekrijs
Van een doorgedraaide kanariepiet.

Marx kijkt het een tijdje aan,
Hij kijkt,
en hij kijkt...
En dan brult hij het uit:
‘De Revolutie stikt in burgerlijke netten!
Wrangels troepen zijn er niks bij! Draai direkt
Die verdomde kanariepiet de nek om
Eer de kanariepiet het communisme nekt!’

1920-1921

[Vervolg Russisch]

На стенке Маркс.
Рамочка ала.
На ‘Известиях’ лёжа, котёнок греется.
А из-под потолочка
верещала
оголтелая канарѳица.

Маркс со стенки смотрел, смотрел...
И вдруг
разинул рот,
да как заорёт:
‘Опутали революцию обывательщины нити.
Страшнее Врангеля обывательский быт.
Скорее
головы канарейкам сверните -
чтоб коммунизм
канарейками не был побит!’

Anteros*

Gérard de Nerval
(Vertaling Wiebe Hogendoorn)

Waarom, zo vraag je, is mijn razernij zo groot
En draagt mijn soepele nek een stijf hoofd, niet te breken?
Het is omdat ik mij Antaeus' ras toereken,
Ik schiet de pijlen terug die God, de winnaar, schoot.

Ja, 'k hoor bij hen aan wie zijn wraak bezieling bood,
Mijn voorhoofd toont van zijn gekrenkte lip het teken,
Onder het bleek van Abel, ach! in bloed bezweken,
Toon ik van Kaïn soms het onverzoenlijk rood!

Jahweh! De laatste die, geveld door uw genie,
Uit de allerdiepste hel schreeuwde: ‘O tyrannie!’
Is Belus, of Dagon, mijn vaderen, uit op wraak,

Die mij driemaal in de Cocytus nederlieten...
Ik ben mijn moeders steun: voor haar, Amalécyte,
Zaai ik opnieuw de tanden van de oude draak.

Anteros

Tu demandes pourquoi j'ai tant de rage au coeur
Et sur un col flexible une tête indomptée;
C'est que je suis issu de la race d'Antée,
Je retourne les dards contre le dieu vainqueur.

Oui, je suis de ceux-là qu'inspire le Vengeur,
Il m'a marqué le front de sa lèvre irritée,
Sous la paleur d'Abel, hélas! ensanglantée,
J'ai parfois de Caïn l'implacable rougeur!
Jéhovah! Le dernier, vaincu par ton génie,
Qui, du fond des enfers, criait: ‘O tyrannie!’
Cést mon aïeul Bélus ou mon père Dagon...

Ils m'ont plongé trois fois dans les eaux du Cocyte,
Et, protégeant tout seul ma mère Amalécyte,
Je ressème à ses pieds les dents du vieux dragon.

* *Dit sonnet is één van de twaalf uit* Les Chimères *(1854). Verzet tegen de monotheïstische autoriteit en eerherstel voor polytheïsme en pantheïstische mystiek vormen het centrale thema. Anteros, broer van Eros, is de god van de wederliefde, maar bij gebrek daaraan ook een god van de wraak. Vs. 3: Antaeus, een van de Giganten, oude aardgoden die de hemelgod Zeus bestreden. Vs. 11: Belus (Baäl) en Dagon, Palestijns/ Phoenicische goden, onttroond door Jahweh. Vs. 12: De doop in de Cocytus, een rivier van de onderwereld, dient hier kennelijk om onkwetsbaar te maken, vgl. Achilles, door zijn moeder in de Styx gedompeld. Vs. 13: Amalécyte: door N. opgevoerd als persoonsnaam, daarom in de vertaling niet gewijzigd; de naam betekent Amalekietische, vrouw uit de stam van Amalek, kleinzoon van Esau; welke stam op last van Jahweh is uitgeroeid door de Israëlieten. Vs. 14: Eerder zaaide Cadmus de tanden van een door hem gedode draak. Uit die gezaaide tanden ontstonden Spartaanse vechtjassen. Zeus/Jahweh wordt dus bedreigd met toekomstig militair geweld. Bij de oude draak valt ook aan de Satan te denken.*

Roem en eeuwigheid*
Friedrich Nietzsche
(Vertaling Khalil Touqâne)

1

Hoe lang zit je nu al
   bovenop je tegenspoed?
Pas op! Je broedt me nog
   een ei,
   een basiliskenei
uit je lange gejammer uit.

Wat sluipt Zarathustra daar langs de berg?

Wantrouwend, met zweren, duister,
langdurig gehurkt;
maar plotseling: een schicht,
hel, verschrikkelijk, een slag
naar de hemel uit de afgrond;
de berg zelf laat zijn ingewanden
nu rommelen ...

Ruhm und Ewigkeit

1

Wie lange sitzest du schon
   auf deinem Missgeschick?
Gib acht! du brütest mir noch
   ein Ei,
   ein Basilisken-Ei
aus deinem langen Jammer aus.
Was schleicht Zarathustra entlang dem Berge? -

Misstrauisch, geschwurig, düster,
ein langer Lauerer -,
aber plötzlich, ein Blitz,
hell, furchtbar, ein Schlag
gen Himmel aus dem Abgrund:
- dem Berge selber schüttelt sich
das Eingeweide ...

* *Het gedicht 'Roem en eeuwigheid' maakt deel uit van de zgn.* Dionysos-Dithyramben, *die Friedrich Nietzsche in de jaren '80 van de 19e eeuw op papier zette. Zij werden aangetroffen in Zijn nalatenschap en in 1891 gepubliceerd. Enkele van de* Dithyramben *hadden reeds een plaats gekregen in* Also sprach Zarathustra *(1883-1885). 'Roem en eeuwigheid' komt alleen als* Dionysos-Dithyrambe *voor, maar wel ziet men hierin de Perzische godsdienststichter Zarathustra optreden. Deze dient als spreekbuis voor Nietzsche, in dit gedicht speciaal voor diens toorn.*

[Vervolg Nederlands]

Waar haat en bliksemschicht
één werden, een *vloek*:
op de bergen huist nu Zarathustra's toorn,
als een onweerswolk sluipt hij op zijn weg.

Laat wegkruipen wie een laatste deken heeft!
Naar bed met jullie, slappelingen!
Nu rolt de donder over de gewelven,
nu siddert wat balken en muur is,
nu flitsen bliksems en zwavelgele waarheden:
Zarathustra *vloekt* ...

2

Deze munt, waarmee
de hele wereld betaalt,
roem:
met handschoenen pak ik deze munt aan,
met afkeer trap ik erop, *onder* mij.

Wie wil betaald worden?
Zij die te koop zijn ...
Wie *veil* is grijpt
met vette handen
naar deze banale blikken klingklangroem!

[Vervolg Duits]

Wo Hass und Blitzstrahl
Eins ward, ein *Fluch* -,
auf den Bergen haust jetzt Zarathustras Zorn,
eine Wetterwolke schleicht er seines Wegs.

Verkrieche sich, wer eine letzte Decke hat!
Ins Bett mit euch, ihr Zärtlinge!
Nun rollen Donner über die Gewölbe,
nun zittert, was Gebälk und Mauer ist,
nun zucken Blitze und schwefelgelbe Wahrheiten

Zarathustra *flucht* ...
Diese Münze, mit der
alle Welt bezahlt,
Ruhm -,
mit Handschuhen fasse ich diese Münze an,
mit Ekel trete ich sie *unter* mich.

Wer will bezahlt sein?
Die Käuflichen ...

Wer *feil* steht, greift
mit fetten Händen
nach diesem Allerwelts-Blechklingklang Ruhm!

[Vervolg Nederlands]

Wil je ze kopen?
Ze zijn allen te koop.
Bied echter veel!
Klingel met volle buidel!
Anders *sterk* je ze nog,
je sterkt dan nog hun *deugd* ...

Ze zijn allemaal deugdzaam.
Roem en deugd rijmen met elkaar.
Zolang de wereld leeft,
betaalt ze deugdgebabbel
met roemgeklapper.
De wereld *leeft* van dit lawaai ...

Voor alle deugdzamen
  wil ik schuldig zijn,
schuldig heten met elke grote schuld!
Voor alle schaltrechters van roem
wordt mijn eerzucht tot worm:
ik heb zin om onder zulke mensen
de *nederigste* te zijn ...

Deze munt, waarmee
de hele wereld betaalt,
roem:
met handschoenen pak ik deze munt aan,
met afkeer trap ik erop, *onder* mij.

[Vervolg Duits]

- *Willst* du sie kaufen?
Sie sind alle käuflich.
Aber biete viel!
klingle mit vollem Beutel!
- du *stärkst* sie sonst,
du stärkst sonst ihre *Tugend* ...

Sie sind alle tugendhaft.
Ruhm und Tugend - das reimt sich.
So lange die Welt lebt,
zahlt sie Tugend-Geplapper
mit Ruhm-Geklapper -,
die Welt *lebt* von diesem Lärm ...
Vor allen Tugendhaften
  will ich schuldig sein,
schuldig heissen mit jeder grossen Schuld!
Vor allen Ruhms-Schalltrichtern
wird mein Ehrgeiz zum Wurm -,
unter solchen gelüstets mich,
der *Niedrigste* zu sein ...

Diese Münze, mit der
alle Welt bezahlt,
Ruhm -,
mit Handschuhen fasse ich diese Münze an,
mit Ekel trete ich sie *unter* mich.

3

Stil!
Over grootse dingen (ik *zie* iets groots!)
moet men zwijgen
of groots spreken:
spreek groots, mijn betoverde wijsheid!

Ik kijk omhoog:
daar rollen lichtzeeën.
O nacht, o zwijgen, o doodstil lawaai! ...
Ik zie een teken:
uit verste verten
zinkt langzaam, fonkelend een sterrenbeeld tot mij ...

[Vervolg Duits]

3

Still! -
Von grossen Dingen - ich *sehe* Grosses! -
soll man schweigen
oder gross reden:
rede gross, meine entzückte Weisheit!

Ich sehe hinauf -
dort rollen Lichtmeere:
o Nacht, o Schweigen, o totenstiller Lärm! ...
Ich sehe ein Zeichen -,
aus fernsten Fernen
sinkt langsam funkelnd ein Sternbild gegen mich ...

4

Hoogste ster van het zijn!
Paneel van eeuwige beelden!
Kom *jij* tot mij?
Wat niemand gezien heeft,
je stemloze schoonheid -
hoe nu: vlucht ze niet voor mijn blikken?

Schild van noodzakelijkheid!
Paneel van eeuwige beelden!
Je weet het toch zeker:
wat allen haten,
wat alleen *ik* liefheb -
dat *jij eeuwig* bent!
Dat jij *noodzakelijk* bent!
Mijn liefde ontbrandt
eeuwig en alleen aan de noodzakelijkheid.

Schild van de noodzakelijkheid!
Hoogste ster van het zijn,
die geen wens bereikt,
die geen nee bevlekt,
eeuwig ja van het zijn!
Eeuwig ben ik jouw ja,
want ik heb je lief, o eeuwigheid!

[Vervolg Duits]

4

Höchstes Gestirn des Seins!
Ewiger Bildwerke Tafel!
Du kommst zu mir? -
Was keiner erschaut hat,
deine stumme Schönheit -
wie? sic flieht vor meinen Blicken nicht? -

Schild der Notwendigkeit!
Ewiger Bildwerke Tafel!
- aber du weisst es ja:
was alle hassen,
was alle *ich* liebe:
- dass *du ewig* bist!
dass du *notwendig* bist -
meine Liebe entzündet
sich ewig nur an der Notwendigkeit.

Schild der Notwendigkeit!
Höchstes Gestirn des Seins!
- das kein Wunsch erreicht,
- das kein Nein befleckt,
ewiges Ja des Seins,

ewig bin ich dein Ja:
denn ich liebe dich, o Ewigkeit! - -

De zee en de rots*

Fjodor Tjoettsjev
(Vertaling Kees Jiskoot)

Rebellerend jankt en gilt hij,
raast en tiert en briest en bruist,
springen tot de sterren wil hij,
hoog, tot waar de stilte huist...
Is de hel soms losgebroken?
Kwam die borrelende pot
door gehennavuur tot koken,
vuur, door duivels aangestoken,
zó, dat onder boven wordt?

Brandingsgolven, watermuren
vallen als bezeten aan,
die met hees gekrijs, voortdurend,
ziedend op de rots af gaan, -
Maar sereen en zonder vreze
voor hun malligheden, trots,
roerloos, vorst'lijk opgerezen,
eeuwig als het Opperwezen,
sta jij daar, mijn reus, mijn rots!

Море И Утес

И бунтует, и клокочет,
Хлещет, свищет, и ревет,
И до звезд допрянуть хочет,
До незыблемых высот...
Ад ли, адская ли сила
Под клокочущим котлом
Огнь геенский разложила -
И пучину взворотила
И поставила вверх дном?
Волн неистовых прибоем
Беспрерывно вал морской
С ревом, свистом, визгом, воем
Бьет в утес береговой,-
Но, спокойный и надменный,
Дурью волн не обуян,
Неподвижный, неизменный,
Мирозданью современный,
Ты стоишь, наш великан!

* *Dit gedicht schreef Tjoettsjev (1803-1873) naar aanleiding van de revolutionaire gebeurtenissen in West-Europa in 1848. 'De zee' is daarvan het symbool, terwijl 'de rots' het autocratische, onwankelbare Rusland verpersoonlijkt.*

[vervolg Nederlands]

Wéér, getergd door nederlagen,
springt de zee van onderop,
een fatale aanval wagend,
tegen jouw granietwand op.
Maar, jij rots, niet te bewegen,
hebt zijn stormaanval doorstaan,
hebt zijn golven kleingekregen -
Troebel schuim, omhooggestegen,
toont hun tanend woeden aan...

Sta dan pal, rots, fier en krachtig,
beid, hooguit, een volgend uur -
Vechten met jouw hiel, zo machtig,
mat de zee af op den duur...
Ooit, al stoeiend moegestreden,
is zijn slagkracht uitgewoed -
Uitgehuild, bereid tot vrede,
vlijt de zee zich weer beneden
rustig aan jouw reuzenvoet.

(1848)

[Vervolg Russisch]

И, озлобленные боем,
Как на приступ роковой,
Снова волны лезут с воем
На гранит громадный твой.
Но, о камень неизменный
Бурный натиск преломив,
Вал отбрызнул сокрушенный,
И клубится мутной пеной
Обессиленный порыв...
Стой же ты, утес могучий!
Обожди лишь час-другой -
Надоест волне гремучей
Воевать с твоей пятой...
Утомясь потехой злою,
Присмиреет вновь она -
И без вою, и без бою
Под гигантскою пятою
Вновь уляжется волна...

1848

[Nummer 2]

Voorwoord

Dit rijk gesorteerde, ‘vrije’ Zomernummer is het laatste Zomernummer van De Tweede Ronde: eind 2005 houdt DTR op te bestaan. De oplage is gezakt tot onder de duizend, zodat het blad te begrotelijk wordt voor de uitgever, die ook nog Tirade exploiteert. Dit Zomernummer is overigens het honderdste sinds de oprichting, een lustrum dat in de herfst passend zal worden gevierd. Het laatste nummer (Winter 2005) zal gewijd zijn aan de zevende hoofdzonde, de Wellust.

Moge het onze lezers en medewerkers troosten dat ons blad stopt in topvorm en dat het zijn bijdrage wel geleverd heeft. We danken de vele dichters en prozaïsten die in DTR begonnen zijn, onder wie Arnon Grimberg. Rob van der Linden, Frans Pointl en Manon Uphoff, en anderzijds danken we onder meer Jean Pierre Rawie, Neeltje Min en Lodewijk Wiener die, allerminst als debutanten, sinds 1980 vrijwel al hun werk in DTR hebben voorgepubliceerd. We danken onze vertalers uit ruim twintig talen en speciaal de medewerkers aan *Vertaalde poëzie*, de rubriek die een belangrijk forum voor deze kunstvorm is geworden. We danken de medewerkers aan *Light Verse* die het plezierdicht in de afgelopen kwart-eeuw nieuwe allure hebben gegeven en speciaal Drs. P (lees zijn lettervers in dit nummer!), de grote voorman van het genre die sinds Herfst 1980 nooit ontbroken heeft. We memoreren hier bovendien de acht winnaars van DTR's Kees Stip-prijs (Kees Stip, Drs. P, Driek van Wissen, Ivo de Wijs, Jan Boerstoel, Marko Fondse, Patty Scholten en Kees Jiskoot).

In dit Voorwoord weinig informatie vooraf. Er zijn vijf verhalen in *Nederlands proza*, waaronder een debuut, van Itai Agur. In *Nederlandse poëzie* verwelkomen we speciaal de terugkeer van Jean Pierre Rawie en Willem M. Roggeman, en de debuten van Henk van der Haar, Marcel Koopman en Ester Naomi Perquin. In *Essay* het dankwoord van Anne Stoffel bij het aanvaarden van de Aleida Schot-prijs, een stuk van Monse Weijers ter introductie van de Kirgizische auteur Tzjingiz Ajtmatov en een fragment uit de autobiografie van Reich-Ranicki ter introductie van Kästners *Lyrische Hausapotheke*, waaruit vijf gedichten zijn vertaald door Paul van de Hout en drie door Driek van Wissen. In *Vertaald proza* een verhaal van twee te weinig bekende schrijvers, Tzjingiz Ajtmatov en Siegfried Lenz. In *Vertaalde poëzie* veel Russen (Achmadoelina, Achmatova, Brodski en Lermontov), verder Von Hofmannsthal, Keats (‘Ode aan de nachtegaal’), Quevedo en, verrassend zielsverwant, Paul Verlaine en Oscar Wilde.

Redactie

Nederlands proza

De vrouw van licht

Itai Agur

Het is inmiddels vijf jaar geleden dat ik haar zag. Meestal slaat de tijd de spiegel van de herinnering stuk en bewaart slechts enkele fragmenten, die daarna langzaam in de mist van de hersenen verdwijnen. *Zij* staat mij echter nog zo helder bij als de dag dat ik haar zag. Nee, helderder nog. Mettertijd is haar beeld sterker geworden. Gedurende de dagen en vooral de nachten dat zij mij achtervolgde, als een nachtmerrie van schoonheid, is zij gaan stralen, de vrouw van licht.

De dag begon onder een krachtig blauwe hemel. Slechts enkele wolken kropen boven de bergen, als reusachtige witte slakken die over een transparant plateau naar het noorden trokken. Hier - in het Italiaanse Tebini - bevonden zij zich in een blauwe woestijn, waar de stille zon heerste.

Ik was naar Tebini gekomen op aanraden van mijn reisboek, dat melding maakte van een bijzondere kerk: de kerk van Ediponi. Lopend door de straten zocht ik daarom naar een gebouw dat een kerk kon zijn, terwijl het mij toescheen dat het dorp in de tijd bevroren was, overstroomd door een Pompeïsche rust. Van de witte huizen, waarlangs de kieren omlaag en de planten omhoog kropen, tot de okergele straatstenen, alles hier leek verstild.

Ik tuurde naar de daken en aan het einde van de straat dacht ik een kruis te herkennen. Inderdaad, het was een kerk. Ik stond voor een houten deur, die niet bepaald groot was, maar toch de typische zwaarwichtigheid van een kerkdeur uitstraalde. Ik stak mijn hand uit naar de deur en zag plotseling de deur naar mijn hand openen. Uit de opening verscheen een magere, oude man met een nobel gezicht. Steunend op zijn stok liep hij vooruit, terwijl zijn rustige ogen mij onderzochten.

‘Neemt u mij niet kwalijk, meneer. Is dit de kerk van Ediponi?’ vroeg ik.

‘Neen, dit is een kerk van God.’ Even viel hij stil, terwijl ik hem vragend bleef aankijken. ‘Dat is Ediponi's kerk,’ zei hij uiteindelijk en wees naar een punt op de heuvel nabij, ‘maar de Heilige Geest zult u daar niet vinden.’

‘Dank u wel,’ zei ik en volgde de lijn uit zijn bottige vinger naar een zwart dak tussen de bomen. Het leek alsof punten op dat dak het zonlicht weerkaatsten.

Een bergpaadje leidde naar de kerk, die vrij ver van het dorp vandaan stond. Waarom zou iemand een kerk in volledige afzondering willen plaatsen, midden in een bos? Wandelend over het paadje gingen mijn gedachten echter al gauw op in de geluidvolle natuur, terwijl ik af en toe opkeek naar het Rafaëlblauwe ruim boven mij. Het moest op een dag als deze zijn geweest dat Plato naar de hemel wees. Deze dag zou daarentegen Aristoteles' hand, ter aarde gericht, de juistere richting aangeven.

Bij aankomst was het eerste dat mij opviel aan de kerk zijn geringe grootte. De buitenmuren waren wit en in een opmerkelijk goede staat. Geen tak die naar hen reikte en geen plant die ze besloop, ondanks de chaotische begroeiing om hen heen. Alsof de muren in het middelpunt stonden van een groene orkaan, die geruisloos het bos ontwortelde. Of was de oorzaak omgekeerd: had de kerk als een Apollo duizenden vluchtende Daphnes om zich heen verzameld?

Uit de muren stak een aantal houten pijpen, slechts enkele centimeters in diameter, waarvan ik het nut op het eerste gezicht niet achterhalen kon. Ik keek op naar het zwarte dak. Het was onopvallend, zij het dat de ruiten erin *hol* van vorm waren. Kennelijk hadden zij de lichtpunten veroorzaakt die ik van een afstand gezien had.

Een hoog, bijna zangerig hummen trok mijn aandacht. Ik had het geluid al eerder gehoord, maar had het voorheen aan de wind toegeschreven. Nu was het echter onmiskenbaar iets anders. Waar kwam het vandaan? Het klonk als in een schelp: zacht, echoënd, in de verte en toch dichtbij. De kerk. Het geluid ontstond *in* de kerk.

Ik stapte op de kerkdeur af en trok hem open. Het gezang was nu luid, maar niet minder raadselachtig. Het vreemdste was de veranderlijkheid van het geluid, dat in vlagen leek te komen. Langzaam kwamen de zingende geluidsgolven op, sloegen met hoge tonen tegen de binnenwanden en trokken zich vervolgens weer terug, terwijl hun muziek resoneerde in de schelpakoestiek. In de schaars verlichte ruimte voelde ik mij uit balans gebracht, alsof ik werd meegetrokken door de golven.

Ik pakte een van de gebedsbanken vast, die in korte rijen tegen de zijwanden stonden, alsof ze aan de kant geschoven waren of

slechts dienden ter afbakening van het centrale pad, dat recht door het langwerpige, lage gewelf van de kerk liep. Aan het einde van het pad stond een trap, die in enkele indrukwekkende treden de afstand tussen vloer en plafond halveerde.

Er was geen altaar, alleen een beeld van zwart steen, dat in een inham stond tussen twee koperen kandelaars met lange, gedraaide kaarsen, koraalrood van kleur. Een *piëtà* was het beeld, dacht ik, maar het was moeilijk van deze afstand te herkennen. Bovendien zag ik geen hangende benen naast Maria's schoot, wat mij aan het twijfelen bracht.

Mijn ogen leidden mij langs de linkermuur weer terug naar mijn positie, maar mijn blik stokte bij enkele uitsteeksels in de wand. De pijpen! Zij waren ook van binnen zichtbaar. Wat was toch de bedoeling van die dingen? Ik liep naar een pijp en hurkte ernaast. Ik hoorde het hummen nu van nabij en bracht mijn oor dichter bij de pijp. Geen twijfel over mogelijk, er kwam geluid uit. Ik hield mijn hand voor de opening en voelde de wind. Ediponi had een dozijn reuzenfluiten ingebouwd, die door de wind werden bespeeld en een mysterieuze melodie creëerden.

Ik liep terug naar het centrale pad en stopte in een van de plasjes licht op de vloer. Het was opmerkelijk hoe weinig licht de ruiten doorlieten. Van binnen waren zij natuurlijk bol en in het dikke glas waren duidelijk specifieke vormen te herkennen, tenminste, het was duidelijk dat de maker iets specifieks in gedachten had, maar *wat* kon ik niet gissen.

Geen van de vormen leek op een mens, noch waren zij geometrisch: geen vierkanten, geen rechthoeken en geen cirkels, slechts draaiende lijnen en ondefinieerbare blokken in verschillende kleuren. Vreemder nog, de acht ruiten, vier aan weerszij, leken geen van alle op *elkaar*. Qua vorm hadden zij slechts met elkaar gemeen dat zij ongrijpbaar waren, en qua kleur verschilden zij ook enigszins, hoewel een soort grijsblauw wel de meest voorkomende kleur was. Eén symmetrie ontdekte ik: in de laatste ruit aan beide kanten was een kleine, witte ellips herkenbaar, met in beide gevallen een bruin rondje in het midden.

Ik keek naar de vloer. Waren de plasjes licht niet verder van elkaar verwijderd geweest toen ik de kerk binnenkwam? Kennelijk schoven zij onzichtbaar naar elkaar toe, gedreven door de stijgende zon en de holle ramen, als kleurrijke platonische schaduwen van de ruiten die, in tegenstelling tot de Griekse filosoof, een wereld van

chaos uitbeeldden. Of moest de logica worden gezocht in het tektonische licht op de vloer, orde in de schaduw van chaos? Ik kon in ieder geval geen patronen onderscheiden, hoewel ik gefascineerd de afwisselende lichtformaties observeerde. Op elk gegeven moment leken zij permanent, geen indicatie gevend van hun bijna vloeibare veranderlijkheid.

Ik keek op en zag weer dat vreemde zwarte beeld tussen de koraalrode kaarsen.

Terwijl ik er over de granieten vloer naar toe liep en mijn voetstappen door het hummen werden overstemd, begon ik te beseffen dat de oude man gelijk had gehad: dit was een goddeloos gebouw, dat eigenlijk niet eens een kerk genoemd mocht worden. Bestond daarover nog de minste twijfel, dan nam het beeld die weg, want de vrouw was niet Maria; daarvoor was haar neus te groot en waren haar wenkbrauwen te geprononceerd. Wel richtte zij haar gelaat ten hemel, maar met een blik die eerder van levenslust getuigde dan van melancholisch medelijden.

Haar lange, nachtzwarte haar viel in een vlecht langs haar delicaat gespannen nek op de achterkant van haar schouder. Enkele haren vielen op haar oorschelp. Haar lippen waren samengeperst alsof zij passie baarde, en langs haar keel gleed mijn blik omlaag, over haar moederlijke borsten, tot hij stopte bij de figuur die in haar schoot lag, wiens langharige hoofd zij met haar rechterhand ondersteunde.

Een menselijk monster was die figuur: het lichaam van een baby met het hoofd van een man, een Homotaurus. Zulke conflicterende emoties bracht dit wezen in mij teweeg - mannelijke agressie hangend aan de spartelende onschuld - dat ik er misselijk van werd. Bovendien was het hoofd natuurlijk buitenproportioneel groot ten opzichte van het lichaam met zijn korte, dikke armen, die eindigden in kromme handjes, waarvan de vingers bijna vettig leken.

De proporties van het babydeel zelf waren wel correct: de armen in verhouding tot de strakke, bolle buik; de locatie van de navel; de lengte van de benen en de voeten met hun teenknopjes. Het was allemaal in redelijk detail uitgevoerd, evenals de vrouw, het midden houdend tussen renaissancistische kracht en barokke overdrijving, alsof een fuga van Bach in Michelangelo's handen was gekristalliseerd.

Elke gedachte aan lieflijkheid spatte echter uiteen bij de aanblik van het hoofd. Alleen al de dierlijke kin trok het middelpunt van de

compositie naar zich toe, en deze was nog slechts het verbindpunt van de uitgeklapte jukbeenderen. De uitgebeelde man had geen baard of snor en toch had hij iets wilds, en niet alleen vanwege zijn lange, rosse haren die tot het babydeel reikten. Misschien was het de oerachtigheid van zijn gezicht, met zijn scherplijnige wenkbrauwen en zijn afgetekende kaak en neus.

Niet dat het gezicht lelijk was, integendeel, het was de mannelijkheid zelve, maar zo krachtig was de ambitie die het uitstraalde en zo walgelijk het contrast met het lichaam, dat ik mijn blik ervan wilde afwenden. Dit was wellicht ook gelukt, ware het niet dat zijn opengesperde ogen de ruimte naar zich toe zogen.

Ik boog voorover en keek in de stenen pupillen. Wat waren zij eigenlijk? Twee uitgehouwen pupilcirkels met een irisrondje in het midden, starend naar het niets. Starend? 'Het is maar steen,' mompelde ik tegen mezelf, terwijl de rondjes als zwarte gaten mij naar zich toe zogen. Willoos liet ik het gebeuren, tot ik centimeters boven de irissen hing. Deze ogen konden niet hypnotiseren, als de ogen van een cobra, en ze konden mij geen angst inboezemen, als de verticale spleten van een kat. Waarom bungelde ik hier dan als een marionet boven het beeld?

Wilskracht. Pure, kolkende wilskracht was gevangen in dit beeld. Wilskracht gaf mij het gevoel dat, afgezien van de duisternis om mij heen, alleen zijn ogen en de mijne bestonden; *zijn* ambitie, *zijn* passie, *zijn* wil overheersten mij, namen mij tijdelijk over. De realiteit die ik eerder had gekend, zweefde momenteel in fragmenten door mijn gedachten, gebroken door zijn blik. Had Schopenhauer ook zulke ogen gezien toen hij *Die Welt als Wille und Vorstellung* schreef?

Ik deed mijn ogen dicht en rechtte langzaam mijn rug. Bovendien verhief ik mijn gezicht, opdat ik de Homotaurus - of was het meer een Homedusa - niet weer zou aanstaren bij het opendoen van mijn ogen. Hem zag ik inderdaad niet, maar wat ik nu wel opmerkte, was de Latijnse tekst die in de muur rond de inham was gegraveerd: *VENUS VENIS*[*]. Zeer curieus.

Welke obsessieve geest had dit bedacht? Wat voor een ziel lag ten grondslag aan dit gebouw? Om mij een beter beeld van de maker te kunnen vormen, haalde ik mijn reisboek uit mijn tas. Daarin vond ik het volgende commentaar:

* Venus, je komt.

Giuseppe Ediponi, zoon van een rijke koopman, werd in 1801 geboren te Cori. Als jongeman verhuisde hij naar Rome, waar hij architectuur studeerde en waar hij tevens zijn latere vrouw, Julia Ocasta, leerde kennen. In 1825 trouwden zij, maar twee jaar later stierf Ediponi's vrouw tijdens haar zwangerschap. Na de dood van zijn vrouw en ongeboren kind is er niets meer bekend over Ediponi tot het jaar 1832, toen hij opdook in Tebini, het dorp waar zijn vrouw was opgegroeid. Aldaar leefde hij in volledige afzondering, plannen makend voor de bouw van zijn kerk, waarvoor hij de grond al had gekocht. De constructie begon in 1835 en duurde vijf jaar.

Hoewel de kerk nooit als zodanig door het Vaticaan is erkend, werd hij toch beroemd vanwege het lichtbeeld dat zich om precies twaalf uur 's middags op de vloer vormt, en alleen zichtbaar is op onbewolkte dagen. Vermoedelijk is dit Julia Ediponi. Naar verluid werd Ediponi bij de opening van de kerk gevraagd of hij deze voor zijn overleden vrouw had gebouwd, waarop hij antwoordde: 'Ik heb de kerk niet ter ere van haar gebouwd. Zij is de kerk.' Giuseppe Ediponi overleed in 1878.

Ik keek op mijn horloge: kwart voor twaalf. Op de vloer was het licht al bijna samengesmolten, maar er had zich nog geen beeld gevormd. De verenigde plas licht was nog steeds abstract, een kleurrijke uitvoering van patroonloze precisie. Deze scheen bijna te zweven boven de granietzwarte vloer, alsof de energie van het licht en de massa van de grond elkaar afstootten.

Mijn gedachten zweefden ongrijpbaar om mijn hoofd. Ik kon niet meer denken, slechts observeren. Opgaand in het donkere gewelf en de hoog hummende geluidsgolven, zag ik de lichtvlakken geleidelijk aan door hun separate staten van permanentie schuiven. De figuratieve idee werd minder absurd: er ontstond een diffuus beeld, dat gemaakt leek door een dronkeman met viltstiften van licht.

Vijf voor twaalf. Bepaalde patronen waren nu duidelijk herkenbaar, zoals haar grijsblauwe jurk, gitzwarte haar en wolkwitte huidskleur. Specifiekere vormen waren echter nog moeilijk te onderscheiden, want de overlapping was niet volledig. Zo leek zij vier armen te hebben, als een Indiase godin.

Twaalf uur. Haar ogen schoven in elkaar en de bruinzwarte blik straalde door de kerk. Zij had dezelfde grote neus en geprononceerde wenkbrauwen, dezelfde adelaarachtige, doch feminiene gelaatstrekken als de vrouw van het stenen beeld. Maar haar bleke lippen waren nu niet samengeperst, haar mond was open en... zij

zong! Het hummen was haar stem en nu raakten de geluidsgolven mij als sidderalen, die bij iedere windstoot hun elektriciteit in mij ontlaadden.

Gemesmeriseerd staarde ik naar het haarfijne beeld, dat zich op mijn netvlies tatoeëerde. Elk detail, van de gouden ring om haar vinger tot de plooien van haar jurk, van haar delicaat gespannen nek tot de rode bloem in haar hand, van haar levenslustige gezicht tot haar lichtende lichaam en blote voeten, etste zich in mijn geheugen. Daarin zie ik haar dagelijks, gewild of ongewild, stralend als Dantes neergestreken Beatrice, maar spokend als een opgestegen schim; spokend als Francesca da Rimini. De vrouw van licht, mijn nachtmerrie van schoonheid.

Maestro Gogol

Jan Hontscharenko

Het bestuur Recreatie & Cultuur van de gevangenis Ekster nodigde mij uit om een lezing te geven over literatuur, dit als recreatie voor de boeven. Het initiatief, lichtte het bestuur toe, was een experiment dat ondernomen werd ‘in het kader van de toenemende populariteit van de literatuur in de media’ die niet, vond het bestuur, buiten de gevangenismuren mocht blijven.

Ik mocht zelf het onderwerp kiezen. Niets wilde het bestuur uitsluiten, drugs, misdaad, seks, alles was bespreekbaar. Wel wilde het bestuur de lezing van tevoren beoordelen, of het wel deugde, nam ik aan, of het niet al te ophitsend was voor het getuchtigde gemoed van de boeven. De lezing moest bij voorkeur een ‘doorsneewaarde van toegankelijkheid’ hebben, aldus de formulering van het bestuur. Maar wat dat precies betekende?

Bij recreatie voor de criminelen hoefde ik mijn geheugen niet af te scannen naar auteurs die op enige sympathie zouden kunnen rekenen van de hedendaagse boeven: ik dacht onmiddellijk aan de negentiende-eeuwse Russische schrijver Nikolaj Vasiljevitsj Gogol. Zijn fantastische verhalen zouden naar mijn inzicht ook in de vaart van de lopende eeuw niet snel gedateerd raken. Gogols ideeën zijn alom infectueus geweest op de literaire verbeeldingswereld, waarom dan niet op die van de criminelen in de gevangenis Ekster?

Ja, Gogol was een goede keuze. Zijn humor zou zeker aanspreken, maar dan moest ik afwijken van een gewone lezing, geen serieuze academische verhandeling, daarmee zou ik de boeven alleen maar vervelen. Ook mocht ik niet de indruk wekken dat ik op hooghartige wijze een lesje op het gebied van de fabuleerkunst wilde geven.

Enkele technische problemen dienden opgelost te worden. Indien geen gortdroge analyse (als daar al sprake van kon zijn in het geval Gogol), welke vorm was dan wel bruikbaar? Ik kon de verleiding niet weerstaan om naar hagiografische termen te grijpen, met het groteske als stijlmiddel. Zo zou ik als de promotor van Gogol misschien het meeste effect sorteren. Het enige wat ik hoefde te doen was de kruidige details uit Gogols oeuvre en biografie te mixen. Ik ging er gemakshalve vanuit dat niemand daar in de ge-

vangenis Gogol kende. Het leek mij onwaarschijnlijk dat de gedetineerden dusdanig geletterd waren dat ze mijn lezing op basis van de hagiografische strekking zouden uitjoelen, wegens gebrek aan kritische zin. En op de vingers getikt te worden door een achter de tralies opgesloten doorgedraaide slavist, die bijvoorbeeld zijn vrouw had vermoord, of anderszins het boevenpad had gekozen, dat hoefde ik niet te vrezen, aangezien slavisten hun vrouwen niet vermoorden en nooit of te nimmer aangetrokken worden door de spanningen van het boevenpad. Wanneer er één voorbeeldig mens bestond, dan was het wel de Nederlandse slavist.

De lezing en mijn tarief werden tot mijn verbazing goedgekeurd, aanstaande zondagmiddag werd ik verwacht. Ik had een summiere inleiding geschreven over het leven en werk van Gogol, deze informatie begeleidde de lezing en werd op voorhand uitgedeeld aan de boeven.

Nooit eerder had ik een gevangenis bezocht. Ekster lag afgelegen in een landelijke omgeving midden in Nederland en was niet in de hoogte gebouwd, als torenblokken, maar in de breedte en de lengte, een complex van laagbouw in de vorm van chique koeienstallen. De ingang bestond uit een groot hek waar ik werd opgewacht door een bewaker in uniform, uitgerust met pistool en walkietalkie. Hij doorzocht mijn tas en fouilleerde mij voorzichtig, ook tussen de benen. ‘In orde,’ zei hij en meldde mij aan.

Rechts en links, overal hoorde ik het schetteren van de eksters in de lucht. Ekster, toepasselijke naam, dacht ik zo laconiek mogelijk, intussen voelde ik de spanning toenemen: zouden de gevangenisboeven mijn Gogollezing wel kunnen waarderen? Onwillekeurig schoot mij het liedje van de Amerikaanse countryzanger Johnny Cash te binnen, dat hij met groot succes live zong voor de gevangenisboeven: ‘San Quentin, I hate every inch of you!’

Toen ik het gebouw was binnengetreden keek ik verbaasd in het rond. Tralies had ik uiteraard verwacht, maar zóveel! Onmiddellijk wekten de gevlochten ijzerwerken bij mij de suggestie: hier was het onmogelijk aan het gekooide bestaan te ontsnappen. Ekster was de zwaarst bewaakte gevangenis van Nederland, liet ik mij vertellen door een andere bewaker die mij nu door de naargeestig verlichte gangen heen loodste. ‘We zijn hier eigenlijk marathonlopers,’ grapte hij. We werden begluurd door zwenkende camera's. Getraliede deuren waar we doorheen liepen gingen elektronisch open en sloten achter mijn rug. Wie ook maar licht claustrofobisch was, kamp-

te hier met een ernstig probleem.

In de recreatiezaal was een klein podium opgebouwd met een staande microfoon. Ik werd voorgesteld aan het bestuur, vriendelijke mannen van middelbare leeftijd, gekleed in driedelig kostuum en stropdas. Ze boden mij een kop koffie aan, complimenteerden mij over de keuze Gogol. Ze merkten op dat ik nogal gespannen was en stelden mij gerust, komt wel in orde, het publiek was geselecteerd op goed gedrag.

De boeven, allemaal mannen, zaten rusteloos en onderling druk smoezend in plastic kuipstoelen die in rijen waren opgesteld als in een schoolklas. Enkele mannen hadden hun armen gekruist, toonden hun gespierde bovenarmen waarop siertatoeages pronkten, slangen en dergelijke. Het viel mij op dat ze het schijnbaar goed met elkaar konden vinden, joviaal en kameraadschappelijk. Ze wisselden geen vuil, gemene blikken, integendeel, ze leken elkaar nodig te hebben, misschien om elkaar geestelijk te steunen in de troosteloosheid van de gevangenis. Alleen naar mij keken ze met een zekere vijandigheid alsof ik een indringer was. Jaloezie misschien? Ik had de luxe van vrijheid. Op mij wachtte straks een glas wijn, ik kon daarna uitgaan als ik wilde, dineren in Amsterdam, waar ik tot na middernacht met mijn vriendin dit avontuur kon doorpraten. Zij had trouwens graag mee gewild, maar dat stond de gevangenis niet toe. Ik werd trots op het feit dat mijn levenswandel niet was bezoedeld door een strafblad. Braaf was ik op het rechte pad gebleven, helder zag ik daar nu de voordelen van in.

Hoewel aardig voor elkaar was mijn publiek toch een stereotiep boevenpubliek dat voornamelijk bestond uit robuuste kale koppen getooid met zilveren oorringetjes. Hun ruwe tandenblikkerende tronies leken mij te willen intimideren, maar ik liet me niet uit het evenwicht brengen en besloot straks het ijs te breken met een eigenzinnige intro.

De lezing kon beginnen. Ik besteeg het podium samen met een vertegenwoordiger van het bestuur. Hij sprak de boeven waardig toe, kort en krachtig, en introduceerde mij. ‘Geef hem een hartelijk applaus,’ zei hij en liep zelf applaudisserend van het podium af. Maar er klonk geen applaus uit de zaal. De boeven begonnen gewoon weer onderling te smoezen, ze negeerden mij demonstratief.

‘Test, test! Hoort iedereen mij?’ Met een vingertop sloeg ik als een specht op de microfoon, tok, tok, tok. ‘Even een waarschuwing

vooraf: wie halverwege mijn lezing de zaal wil verlaten zal door de cipiers in de kraag gegrepen worden, wegens wangedrag.'

Meteen klonk een spottend boegeroep. De mannen maakten duidelijk dat ze met tegenzin waren gekomen. Ze zagen liever een stripteaseshow. Ik vreesde dat ze onderling hadden afgesproken de lezing grondig te verzieken. Wat moest en kon ik doen? Wanneer ik als prozaperformer up-tempo zou voordragen, dan zouden ze er geen speld tussen krijgen, hoopte ik maar.

'Stilte graag!' Niemand luisterde naar dit verzoek, dat misschien voor hun boevemansoren te veel als een misplaats bevel klonk. Ik verzamelde al mijn moed en begon op bulderende toon voor te dragen, zonder enige inleiding.

'Wie heeft in de wereldliteratuur de hondjes het allereerst aan het praten gebracht? Ja, Gogol!'

Enkele mannen begonnen hier als pubers te blaffen en te keffen, tot vermaak van de menigte. De gevangenisbewakers konden een grijns niet onderdrukken.

'Wie heeft op onovertroffen humoristische wijze de vrolijke waanzin beschreven van het Russische plattelandsleven? Ja, Gogol!' Mijn ja besloot ik weg te laten.

'Wie heeft aangetoond dat de wereld van ons mensen één grote practical joke is, een summum van absurditeit? Gogol!'

'Wie heeft het orgaan de neus ontdekt als het vehikel van een bizarre, nachtmerrieachtige vertelling, die het later tot een opera heeft gebracht, waarin de neus groot als een kathedraal op het podium staat? Gogol!'

Te laat bedacht ik dat de doorsneeboef nooit of bij hoge uitzondering een opera bezocht.

'Wie heeft de in een cel opgesloten gek die zich de koning van Spanje noemde een dagboek laten schrijven dat tegelijkertijd hartverscheurend én macaber én grappig én waanzinnig én realistisch is? Gogol!'

Hier pas ving ik enige aandacht van de mannen en werden ze stil. Ik wist dat ik met de gek die zich koning van Spanje noemde zou scoren.

'Wie kon de trojkapaarden over je heen laten donderen met een fluwelen pennenstreek? Precies, Gogol!'

'Wie heeft een gestolen jas zonder persoon erin voorbij zien zweven en wie zag neuzen op de maan wandelen? Gogol!'

Ik zag dat het beeld van de wandelende neuzen op de maan eni-

ge verwondering wekte, hier en daar klonk een dwaas en misprijzend lachje. Heel goed, dacht ik.

‘Wie is de enige en ware maestro van het zogenaamde geëxalteerde absurde levensgevoel? Gogol!’ Dit had ik toch anders moeten formuleren. De vraag sloeg dood neer.

‘Wie was de assistent-hoogleraar wereldgeschiedenis die kiespijn veinsde om niet te hoeven spreken, omdat hij in feite een leek was op het gebied van de wereldgeschiedenis? Gogol!’

‘Wie kon zo smakelijk in achteloze symboliek en hilarische, welsprekende en goochelende woordenstromen over kleine dingetjes zoals vlooien en wat grotere dingen zoals kalebassen vertellen? Gogol!’

Ik zag de kale koppen kijken: kalebassen...?? Bedoelt hij ons?

‘Wie hechtte aan de zielen van de doden zoveel belang alsof ze nog onder de levenden vertoefden?’

Ik liet het antwoord achterwege en keek omwille van enige interactie de zaal in. Twee mannen die naast elkaar zaten en op twee komieken leken riepen toen allebei: ‘Goal, goal!’

‘Dàt is een grappige woordspeling,’ zei ik lichtelijk spottend. De hele zaal barstte in lachen uit. De mannen kirden als kleine kinderen van plezier. Dit plezier was aanstekelijk, het bestuur grijnsde breeduit.

‘Stilte! Stilte!’ riep ik. ‘Mag ik een speld horen vallen?’ Een rauw massaal gelach golfde over mij heen. Als een cabaretier die nooit meelacht bleef ik stijf staan kijken, vastberaden om mijn lezing in hun maag te splitsen.

‘Wie was zo vertwijfeld,’ vervolgde ik ‘over zijn eigen literaire magnum opus dat hij het manuscript met kaarsen in brand stak en in de open haard gooide, daarna zelf begon te janken van verdriet?’

Weer klonk het antwoord van de twee mannen, in koor, schreeuwend: ‘Goal, goal!’

‘Juist, Gogol!’ Ik keek even als een strenge onderwijzer die op het punt stond een reprimande uit te delen aan de twee lolbroeken. Als ondeugende jongetjes in de klas glunderden ze mij toe.

‘Wie ging in hongerstaking om zich tegen de demonische krachten in de wereld teweer te stellen?’ Ik keek weer expliciet in de richting van de twee lolbroeken, deze keer hielden ze hun mond. Toch niet omdat de vraag nu nèt even wat te moeilijk was?

‘Gogol!’ schreeuwde ik en merkte dat er ergernis in mijn stem doorklonk. Waarom wist ik niet, maar ik wilde zo snel mogelijk een

einde maken aan de lezing. God, waar was ik aan begonnen?

‘Wie was de zonderlingste hypochonder die aan het psychologisch ongrijpbare fenomeen verstandsverbijstering ten onder is gegaan? Gogol!’

Ik begreep meteen hoe onhandig en ontoegankelijk deze vraag was gesteld. Dat maakte mij ongemakkelijk achter de microfoon. Toen ik zag dat mijn handen meer en meer begonnen te beven, stopte ik een ervan stiekem in mijn broekzak. Met de andere hield ik mijn toespraak vast, onzeker alsof de hele tekst belachelijk was geworden en het experiment Gogol had gefaald. Ongewild had ik een soort quiz bedacht met op elke vraag hetzelfde antwoord. Dom. Nu moest ik mijn zenuwen in bedwang houden en dat leidde mij van de lezing af. Ik probeerde laconiek en stoer over te komen, was intussen vreselijk gespannen en begon ernstig te zweten.

Het geachte boevenpubliek scheen mijn worsteling wel te kunnen waarderen. Ze gniffelden vergenoegd.

‘Wanneer er gekwelde genieën zouden bestaan in de letteren, wie komt dan voor die kwalificatie zonder voorbehoud in aanmerking? Gogol!’

Nu nog de slotvraag.

‘Wanneer we een stempel zouden maken van goedkeuring voor waarachtig lyrisch proza, welke naam zou dan dit stempel moeten dragen?’

Bijna iedereen riep luidkeels: ‘Goalgoal!’

Ik keek de zaal in, over de glanzende kale koppen heen kwam wat zacht zonlicht onschuldig door de getraliede vensters naar binnen.

‘Wie heeft er nog vragen?’ vroeg ik; ik had met het bestuur afgesproken een half uur uit te trekken voor de discussie die nu volgen zou. Maar niemand vroeg iets. Wat zouden ze hebben kunnen vragen? Ja, ik had ze teleurgesteld. Didactisch gezien was de lezing mislukt en ook als prozaperformer had ik beter thuis kunnen blijven.

‘Dank u!’ zei ik en wilde me uit de voeten maken.

Nee, ik had niet verwacht dat men mij op de schouders ging dragen, maar toch, de mannen barstten uit in een agressief applaus en gefluit, stampten met hun voeten op de vloer alsof ze op trommels sloegen. Ze riepen met z'n allen: ‘Bis! Bis! Bis!’

De sfeer was, zou je kunnen zeggen, Gogoliaans geworden. De kans was groot dat het boeventuig mij in de maling nam. Als hooli-

gans gedroegen ze zich tijdens een voetbalwedstrijd. Ik kreeg van het bestuur een glimlachend en goedkeurend knikje, het was kennelijk oké. Alles was onder controle. De boeven vermaakten zich goed met de literatuur, dat was toch een succes te noemen!

Vooruit dan maar, dacht ik. Voor de tweede keer begon ik voor te lezen, weer met de eerste zin van de quiz: ‘Wie heeft in de wereldliteratuur de hondjes het allereerst aan het praten gebracht?’

‘Goalgoal!’ riepen de boeven samen als in een kozakkenkoor. Weer klonk er geblaf en gekef. Ik liet ze even uitrazen. Hun missie was geslaagd: ze hadden mij in de rol van een clown gemanoeuvreerd. Dat vond ik nu niet meer zo erg, ik verzoende me met mijn rol. Het was vandaag hun feestje, dat feestje gunde ik ze van harte.

Ik herhaalde de tweede vraag.

‘Goalgoal!!’ scandeerden de hooligans, sommigen jubelden met gebalde vuist in de lucht zwaaiend. Men beleefde mijn lezing als een voetbalwedstrijd, telkens viel er een goal te vieren. Ik was kansloos om hun fantasie recht te zetten en bedacht dat Gogol zelf hier wel van had genoten. Dat bracht me op het idee een vraagje ertussendoor te improviseren, om ze op mijn hand te krijgen.

‘Wie zou in het bijzonder zeer vereerd zijn geweest wanneer hij ook door de gevangenisboeven werd gelezen?’

‘Goalgoal!!’

Ik herhaalde de derde, vierde en vijfde vraag, die elk met de kreet ‘Goalgoal!!’ werd beantwoord. Ze genoten, de voetbalfanaten. Ook enkele gevangenisbewakers begonnen nu de verbasterde naam van Gogol te roepen, intussen hielden ze iedereen nauwlettend in de gaten. Iemand bootste een hinnikend paard na, maar dat sloeg amper aan bij de menigte, hoewel hij van zijn buren wel enkele schouderklopjes kreeg voor de poging.

Alsof ze de tikken aftelden van een metronoom, afgesteld op een vierkwartsmaat, riepen ze nadat ik het vraagteken had laten klinken uit volle kelen: ‘Goalgoal!!’

Wat een lol! Ze moeten zich in het gevang nogal verveeld hebben, in ieder geval hadden ze hun gevoel voor humor niet verloren. Toch was het oppassen geblazen, de agressie begon zich in de zaal samen te ballen. Misschien was hun gevoel van saamhorigheid schijn, een stilzwijgend afgesproken vals spelletje om de bewakers te misleiden. Misschien had een moordenaar een priemmes weten mee te smokkelen en had hij deze gelegenheid uitgekozen om met zijn maatjes een hilarische scène uit te lokken teneinde in de chaos

zijn rivaal dood te steken. Ik had teveel B-films gezien.

‘Wie was de zonderlingste hypochonder die aan het psychologisch ongrijpbare fenomeen verstandsverbijstering ten onder is gegaan?’ Deze vraag was faliekant fout, ik had hem moeten overslaan of anders formuleren, maar dat was ik allemaal vergeten, ik wilde tempo maken, jakkerde mijn tekst af en raakte de tel kwijt, de doelpunten vlogen om mijn oren.

‘Wanneer er gekwelde genieën zouden bestaan in de letteren, wie komt dan voor die kwalificatie zonder voorbehoud in aanmerking? Nou, nou, wie?’ varieerde ik brutaal.

‘Goalgoal!!’ Deze keer overtrof iedereen zich qua volume. Ik had de boeven uitgedaagd. Bijna sloeg de hele kudde op hol. Snel de slotvraag.

‘Wanneer we een stempel zouden maken van goedkeuring voor waarachtig lyrisch proza, welke naam zou dit stempel dan moeten dragen?’

‘Goalgoal!!’ scandeerden de boeven. Het klonk alsof ze eindelijk de naam goed hadden: ‘Gogol! Gogol!’

‘Dank u!’ zei ik en vroeg om stilte. ‘Zijn er nog vragen?’ vroeg ik voor de tweede keer, wederom in de ijdele hoop dat ik hun nieuwsgierigheid had geprikkeld naar het oeuvre van Gogol en nu tot een consensus kon komen.

Een kaalgeschoren man stond op en begon als een ekster hysterisch te schetteren. Weer lachte iedereen. De man boog zijn kale kop voorover als een toneelspeler die niet hoefde te klagen over erkenning. Toen begon hij extra hard te schetteren, zoals meerdere eksters samen tegen elkaar schetterden.

‘Pop-peye! Pop-peye!’ riepen enkele mannen aanmoedigend. Kennelijk zijn bijnaam: Popeye, naar de Amerikaanse stripheld en spinazieliefhebber. Ik zag waarom hij die bijnaam had: hij liep groen aan in zijn gezicht, ja, groen als spinazie.

‘We hebben een ekster in de zaal,’ zei ik. ‘Moeten jullie raden: wie was gek op het schetteren van de eksters, de sluwe dieven onder de vogels?’

‘Goalgoal!!’ Dat was hoeveel nul? Sommige mannen stonden op hun tenen, in afwachting of ik verder zou improviseren.

‘Is er ook een ezel in de zaal?’ vroeg ik. Het geschetter van Popeye viel stil. De mannen keken elkaar aan, als in een anticlimax. Wat? Een ezel? Met een verstomde slapstickachtige uitdrukking op hun gezichten zochten ze naar de ezel in de zaal. Wie was die ezel?

‘Hallo!’ riep ik. ‘Hier, hier staat de ezel!’ Als een waarachtige malloot wees ik mijzelf aan en liep het podium af.

Men begon precies als het intelligente publiek van een gevierd cabaretier oorverdovend te applaudisseren. Ze sloegen hun handen stuk, zou Gogol gezegd hebben. Vier mannen draaien zich om en lieten hun achterste zien, samen in één vloeiende beweging, alsof ze het hadden ingestudeerd toonden ze vier dikke konten op een rij, niet melkwit, maar gebruind door de zonnebank. Op één kont stond geschreven: SHIT HAPPENS. Snel trokken ze hun broeken weer op. De zaal lag in een deuk.

Een jonge boef met neuspiercing sprak mij grijnzend toe: ‘Dat was vet, man! Te gek! Kom nog een keer terug! Maar dan iets meer over seks, weet je wel!’ knipoogde hij schalks.

Ook het bestuur gaf een compliment: ‘U hebt flink gescoord!’

Onder begeleiding van twee gevangenisbewakers verliet ik de recreatiezaal. Ze zouden ‘die gekke Gogol’ beslist gaan lezen, beloofden ze ernstig.

Toen ik tot buiten het hek van de gevangenis was gebracht, naar de parkeerplaats waar mijn auto stond, had ik even een moment nodig om tot mezelf te komen. Ik wist niet of ik huilen moest of lachen. Mijn zenuwen waren danig op de proef gesteld, ik beefde nog wat na, haalde diep adem in de frisse lucht, stond daar anno 2004 wel heel dicht bij Gogol die knipoogde naar de grap van alles. Maestro Gogol was met ekstergeschal op hilarische wijze tot leven gewekt. Ik hoorde hem als het ware in zijn graf nalachen. Hi-hi-hi.

Het metafysisch gerecht

Willem Jardin

Het was midden in de meimaand, een ochtend met contrastrijke Hollandse luchten. De zon werd omgeven door grijze barokke wolkenpartijen, maar liet zich niet inkapselen. In huis bereidde ik mijn vertrek voor. Ik zocht naar mijn portemonnee, las de brief nog eens die ik hem gestuurd had. In de keuken luisterde ik naar het radiojournaal van 10 uur.

De rust in de stad was weergekeerd, de kroningsrellen waren bedwongen. Ik had niets met anarchisme, ik deelde het gevoel niet dat er voor mijn generatie geen toekomst was. Als ik ergens een hekel aan had was het het cultiveren van verwijten. Doemdenken was niets anders dan dat. Er waren zat woningen, er was genoeg werk. Volwassenheid was een vorm van aanpassen. Leerde de brief van Paulus aan de Romeinen niet dezelfde idee? Of het darwinisme, om dichter bij hun verstoorde wereldbeeld te blijven. Onnodige organen van onze samenleving stierven uiteindelijk af. Dat ging vanzelf. Als je je niet aanpaste kwijnde je weg.

De weg naar het zuiden was rustig. Dezelfde dreigende wolken aan het zwerk, geen druppel regen werd losgelaten. Er was weinig vrachtverkeer en voor ik het wist belde ik bij hem aan. De man deed open, ik betrad de schemerdonkere gang, begaf me in zijn voorkamer en ging zitten in de fauteuil die hij mij met zijn wandelstok wees. Hij trok zijn manchester oudemannenbroek hoog op, stak zijn achterwerk boven het pluchen zitvlak van zijn fauteuil en liet zich vallen. Zijn levende arm legde zijn dode antipode als een gedrogeerd huisdier op zijn schoot.

‘En, vertel eens jongeman,’ vroeg hij alsof ik er een aandeel in gehad zou moeten hebben, ‘is het gezag in de hoofdstad hersteld?’

Goedhartig keek hij mij aan, tachtig jaar, sneeuwwit haar, een gezicht als een garnizoensplaats, bisschoppelijk bijna als zijn stad, hoewel hij gereformeerd was als de pest.

‘Er zijn rake klappen gevallen,’ zei ik. ‘Er is glas gesneuveld, maar het gezag is hersteld, meneer De Gier.’

Hij ging verzitten, zijn wandelstok streek langs de armleuning en klapte schel op het parket. Eerst waren daar zijn verschrikte ogen, direct daarop bekroop hem de ergernis. Ik schoot uit mijn stoel en

overhandigde hem zijn wandelstok. Hij bedankte mij binnensmonds en haakte het glimmende handvat van zijn degen in de hoek waar de arm van zijn fauteuil overging in de rug.

‘Het spreekt me aan wat je over het *in beheer nemen* van het boek schrijft,’ vervolgde hij. ‘Daar kan ik me in vinden. Eigendom bestaat niet. Niemand kan iets bezitten. Dat maakt alles een stuk gemakkelijker, nietwaar?’

De benen strekkend over zijn olijfgroene voetenbankje bleven zijn bleke schenen boven de sokken bloot. Het was vreemd, dacht ik, hij was een heer, ik een keurige, juist afgestudeerde jongeman, maar deze woorden hadden van een autonoom kunnen zijn: ‘eigendom bestaat niet, niemand kan iets bezitten.’ Vastgoed dat leegstond kon in gebruik genomen worden; als je geen huis had *moest* je wel gaan kraken, beweerden de anarchisten. Ook zij ontkenden eigendom. Ik wilde niet verder denken aan deze onwelgevallige coïncidentie. Die was ongetwijfeld op een vergissing gebaseerd. Barricades hadden mij nooit aangetrokken. De geestelijke barricade misschien, maar niet die van de straat, niet die van Onkruit en soortgelijken.

Hij ging als eerste de trap op, ik volgde tree voor tree. Ik keek op zijn statig behaarde achterhoofd. Uit de bungelende mouw van een lage scheve schouder stak een levenloze hand, dezelfde hand die decennia lang op een hoge kansel gereformeerde gemeentes gezegend had. Halverwege de trap stond hij stil. Hij helde naar voren, ademde piepend.

‘Gaat het?’ vroeg ik.

Ik ging een tree hoger staan. Ik rook een muffe geur, de geur van mannen alleen.

‘Moet ik u even helpen?’

‘Ik moet... heel even op adem komen. *Mag* ik?’

Ik stapte een trede terug en wachtte af tot hij verder liep. Natuurlijk *mocht* hij.

Ook op de overloop stond hij stil. In het milde, door vitrages gefilterde licht zag ik zijn wasbleke gegroefde gezicht, de oogleden hingen laag, de wangen slap. Ik wilde hem een arm geven maar ik had het gevoel dat hij mij dat niet zou toestaan. Misschien moest ik een glas water halen, maar ook die gedachte kreeg ik, gezien zijn snerpende ‘*mag* ik,’ niet over m'n lippen.

Op zijn bureaustoel in zijn met boeken gevulde werkkamer ging

het beter. Monter schoof hij het boek waarover we gecorrespondeerd hadden naar zich toe. Mijn blik werd gevangen door de goudgedrukte illustraties op de kaft: twee stenen tafelen omringd door bazuinen en verlicht door zonnestralen, de ark en de zevenarmige kandelaar, enkele Hebreeuwse lettertekens en in het Duits, in het centrum van de omslag juist onder de stenen tafelen: *Die heilige Schrift der Israeliten. Illustriert v. Gustav Doré*. Hij plaatste een stapel schriften links van het boek en sloeg het open. De kaft belandde op de schriften, de eerste bladzijde van de familiekroniek werd zichtbaar. Op bruin gevlekt papier was met zwarte gotische letters gedrukt: *Ich und mein Haus wollen den Herm dienen*, daaronder in handschrift: *Im Jahre 1848 vermaehlten sich...* Hij sloeg een zilverachtig vloeiblad om. Levy was de naam van de familie, ook zag ik de namen Rothschild en Rosenberg. Hij hield op met bladeren, boog zich naar voren, een lange lok wit haar gleed over zijn voorhoofd.

‘Dit is de thora,’ zei hij terwijl zijn gekromde wijsvinger over de eerste regel van de inhoudsopgave streek. ‘Dit,’ vervolgde hij met predikantendictie, de uitgebroken haarlok terugstrijkend in zijn witte haardos, ‘zijn de *nebi'im risjonim* en de *nebi'im acharorim* - oftewel de vroegere en de latere profeten.’

Dieper boog hij het hoofd, de ogen bijna op de drukletters. ‘Dit deel, het derde deel, zijn de geschriften, de *Ketoebim*. Dat wil zeggen: Psalmen, Job, Spreuken, de vijf rollen, Daniël, Ezra, Nehemia, 1 en 2 Kronieken.’

Beneden hoorde ik een deur. Of het de voordeur was of een deur in de gang kon ik niet uitmaken, maar beneden liep iemand.

‘In de Nederlandse canon volgen de beide Kronieken, Ezra, Nehemia en Esther op het tweede Koningenboek. Zie je het verschil, Arjen? Ach laat ook maar,’ vervolgde hij. ‘Maak er thuis maar een studie van. Het boek is van jou, *sefer lecha*, beheer het.’

Hij maakte zich los van zijn bureaustoel en waggelde naar de andere zijde van de kamer. Ik keek naar de deur van zijn werkkamer, weer hoorde ik voetstappen.

‘Ik geloof dat er iemand beneden is,’ zei ik.

Maar de oude predikant ging door, onverstoorbaar. Hij had nog iets voor mij.

‘Ken je dit?’ vroeg hij.

Hij trok het eerste deel van een serie gelijkvormige boeken uit de kast.

Ik liep op hem toe, nam het roodbruine deel in mijn handen, las

de titel op de omslag en sloeg het voorzichtig op. *Geschichte der Juden, Dr. H. Gratz*. Dr. Gratz was professor aan het joods-theologische seminarium in Breslau.

‘Nu ja kennen, ik heb er tijdens mijn studie in gelezen,’ antwoordde ik gehaast. ‘Het is een typisch negentiende-eeuwse kroniek.’

‘Dominee De Gier,’ vervolgde ik stamelend, ‘u moet mij niet te veel geven, ik bedoel, ik ben niet gekomen om...’

‘Nee, je neemt het maar mee! Haal maar uit de kast. Ik zal er nooit meer in lezen, dat weet ik zeker!’

‘Ja, maar...’

‘Nee het is goed, neem maar mee, de hele serie, ook die bijbel die daar...’

‘Is de uitverkoop begonnen?’

De stem van een vrouw weerklonk in de kamer. De Gier draaide zich om, zijn dode arm sloeg langs zijn lichaam.

‘Ben je er al?’ vroeg hij geschrokken.

‘Ja, ik ben er,’ antwoordde zij. ‘Uw maaltijd staat in de keuken.’

Een vrouw in een halflange rok met een charmant klein figuur liep op mij af en gaf mij een dunne hand. Het haar was achter haar hoofd bijeengebonden in een wrong, een vriendelijke lach omgaf haar mond, haar schouders waren licht en smal. Haar naam kon ik niet goed verstaan. Lisa of Eliza, gevolgd door de achternaam van haar familie, Rosenberg. Een achternaam die in de familiekroniek stond!

Ze liep naar het bureau. ‘Geeft u deze ook weg?’ vroeg ze terwijl ze haar hand met raadselachtige verhevenheid op de kaft van de bijbel legde.

‘Elly, je bemoeit je niet met mijn boeken,’ antwoordde hij verontwaardigd. ‘Hoor je me? Ik geef weg wat ik weggeven *wil*.’

Het was stil in de kamer, alleen het kabbelen van het water in de radiator was hoorbaar. Omdat niemand iets zei, stelde ik hem de vraag hoe hij aan het boek kwam.

Nu keek hij *mij* doordringend aan.

‘Het boek heb ik aan het einde van de oorlog gekocht,’ antwoordde hij. ‘Het is gepulst.’

‘Gepulst?’ herhaalde ik. ‘Wat is gepulst?’

Zij keek naar mij met lieve ogen, alsof ze blij was met mijn vraag.

‘Van Pul of Van Puls,’ vervolgde hij wrevelig, ‘was een ontrui-

mingsbedrijf dat inboedels uit verlaten joodse huizen haalde. Amsterdammers hebben overal zo een woordje voor. Na de oorlog was alles heel goedkoop, boeken waren bijna niets waard. Voor een paar gulden kocht je op veilingen de mooiste boeken. Ik was een zeer geïnteresseerde predikant, ik was net begonnen.'

Hij wees mij op een boek op de bovenste plank van zijn boekenkast. Ik begreep hem niet.

'Ja, pak dat eens!' zei hij.

Ik moest meer naar rechts zoeken.

'Heb je hem?'

Ik hield het grote boek in mijn handen. *Hermann Grimm. Leben Michelangelos* las ik.

'Twee gulden op de veiling,' zei hij.

Ik bekeek zonder aandacht het boek van Grimm, zette het terug in de kast en liep op hem toe.

'Dus het was op een veiling?'

'Ja,' antwoordde hij, 'Van Puls bestond na de oorlog niet meer. Die lui hadden geen leven meer na de oorlog. Het was op een veiling ergens op de Overtoom, in een particulier huis. Vlakbij de manege.'

Ik stemde in, ik was akkoord. Eigendom bestond helemaal niet. Zo'n boek met handschriften was een unicum.

Elly nam haar hand van de bijbel, streek een bruine haarlok achter haar oor en liep zonder te groeten de kamer uit. Ik hoorde haar voetstappen op de trap, ik hoorde een deur dichtslaan. Zij verdween.

'Zij,' zei hij, 'moet zich niet met mij en mijn boeken bemoeien.' Toen begon hij zijn mond af te vegen, alsof hij langdurig gegeten had.

Een kwartier later stonden we beneden in de gang. Alle tekenen wezen erop dat ik vertrekken moest.

'Kan ik nog iets voor u doen?' vroeg ik. 'Iets zwaars verplaatsen in het huis, iets waar u moeite mee heeft.'

Hij reageerde verheugd op mijn aanbod.

'Ik heb een doos in de serre staan die naar de vestibule moet. Je ziet hem vanzelf.'

Ik liep naar de serre, blij dat ik iets voor hem doen kon. De doos bleek half afgesloten. Op een geroest kistje in de doos lag een kandelaar. Ik hurkte bij de doos en pakte de kandelaar. Het was een

menora, een zware, aan de binnenkant van de voet waren Hebreeuwse lettertekens gegraveerd. Ik legde de kandelaar terug op het kistje, tilde de doos op en drukte hem tegen m'n borst. Wat zat er in dat kistje? Gepulste juwelen uit *verlaten* joodse huizen? Zilveren, gouden? Ik kreeg het benauwd. Ik stommelde langs de eettafel in de achterkamer en liep de gang in, waar De Gier leunend op zijn stok op mij wachtte, de ogen glazig, het voorhoofd verontschuldigend gefronst.

‘Het geeft niet dat het even een beetje vol is,’ sprak hij. ‘Morgen wordt alles opgehaald. Zet hier maar neer.’

Hij liep naar de kapstok van de vestibule, wipte met zijn wandelstok zijn regenjas van de haak, vatte hem met zijn linkerhand aan de kraag en hield hem voor zich. Hij wilde een stukje wandelen alvorens te eten, motiveerde hij. Ik trok de panden van zijn jas uit elkaar, hij nam zijn lamme in zijn levende hand en stopte hem in het mouwgat dat ik gedienstig voor hem klaar hield. Ik schudde de stof van zijn jas omhoog, maar dat baatte niet. De dode arm bleef steken. Ik kroop met mijn hand in de bungelende mouw en daar in het donker van die stoffige koker, ik durfde er niet naar te kijken maar voelen deed ik des te meer, betastte ik zijn levenloze vingers, zijn failliete jat, het deel van hem dat dood was. Ik pakte het beet en trok het naar buiten. Hij zei niets, hij keek met doffe blik langs de gekreukelde mouw naar de grond alsof ook hij zonder wezen was.

Bij de deur wenste ik hem het allerbeste toe, ik beloofde gauw iets van me te laten horen. Met de bijbel onder mijn arm liep ik de voortuin uit. Er stonden, meende ik, mensen aan het raam. Sommigen verscholen zich half achter de gordijnen. Werd hier een woning leeggehaald? Eigendom verbeurd verklaard? Bij administratief besluit ontzet? Een raam ging open. Ik liep met grote nerveuze stappen naar mijn auto. Terwijl ik het portier opende, trokken mijn darmen samen. Met pijn in de buik wurmde ik me achter het stuur, het grote boek gooide ik op de stoel van de bijrijder, ik startte de motor. De carrosserie van de auto veerde omhoog. In mijn spiegel zag ik dat de tachtigjarige met zijn stok door de lucht zwaaide, ik zwaaide terug en reed de ventweg op. Ik had een reden om blij te zijn, zijn woorden kwamen terug als een geruststelling. Eigendom bestond niet, net na de oorlog kocht je voor een paar gulden de mooiste boeken. Ik was een zeer geïnteresseerde predikant. Ik was net begonnen. Zo was het ook met mij. Ik was zeer geïnteresseerd,

ik was net begonnen met verzamelen. Joodse boeken, wat kon daar mis mee zijn?

Maar hoe ik ook mijn best deed, sinds ik bij zijn huis in Den Bosch was weggereden voelde ik me bedroefd, een gevoel dat niet uren, maar dagen aanhield. Ik had nachtmerries, ik droomde dat ik op straat bespioneerd of bedreigd werd. Ik droomde dat ik in de garderobe van het Concertgebouw met mijn hand in de mouwen van in bewaring gegeven jassen zat te wroeten, de vrouwen van de garderobe zagen mij, maar lieten mij m'n gang gaan. Een van die vrouwen was Elly Rosenberg, dezelfde wrong in het haar, dezelfde vriendelijke lach. In enkele dagen ontwikkelde ik bovendien een allergie voor handen geven. Handen schudden, waar dan ook en met wie dan ook, maakte me onpasselijk. Tegelijkertijd waste ik mijn handen overdreven veel.

De bijbel lag opengeslagen op de tafel van de woonkamer, het was ochtend, veertien dagen later. Ik keek van een afstand naar de kapitale rug van het boek, naar de gouden driehoek waarin het alziend oog straalde. De familiekroniek, die ik uit mijn hoofd kende, eindigde op 19 juli 1936. De laatste met de hand geschreven woorden waren ‘Amsterdam, Holland.’ De woorden waren groen uitgeslagen, oude inkt verkleurde. Waar was ik in vredesnaam mee bezig geweest? Een sollicitatiebrief schrijven om eigenaar van een bijzonder boek te worden dat gepulst bleek te zijn. Bescheidenheid en hebzucht kropen uit één *Loch*, had ik ooit gelezen bij een Duits theoloog, en dat was zo. Ik kon het boek niet beheren, die taak was te zwaar voor mij, ik moest ervan af.

Ik schonk koffie in, liep de gang op en zag dat de post er was. Ik daalde de trap af, op mijn deurmat lag een envelop met rouwrand. Ik liep de trap op, draaide in de keuken de klassieke radiozender weg en opende, staande voor het aanrecht, de envelop. Dominee De Gier was overleden, hij was 80 jaar geworden en ‘teruggekeerd naar zijn Heer’. Ik was uitgenodigd om de maandag na het weekend zijn begrafenis bij te wonen. Vijf maal, misschien wel tien maal las ik de mededeling: De Gier was dood. Ik zag hem staan in de voortuin van zijn huis, zwaaiend met zijn wandelstok, die grote grijze bisschoppelijke kop, die levenloze arm aan een lage schouder. ‘Zet daar maar neer,’ had hij gezegd. ‘Morgen wordt alles opgehaald.’ Wat had hij bedoeld met *morgen?* Was er sprake van opzet? Wist hij dat hij doodging? Wist Elly Rosenberg dat ook?

Was zij daarom over ‘uitverkoop’ begonnen?

Met een rolletje plakband uit de keukenla liep ik naar de woonkamer, spreidde een oude Trouw op tafel en pakte de bijbel in. Driftig, in de war, maar de kogel was door de kerk. Hij was dood, hem kon ik het boek niet meer teruggeven, *haar* zou ik het boek geven, Elly. Zij had die middag duidelijk belangstelling voor het boek getoond. Haar hand had als onder ede op de bijbel gelegen, mogelijk had zij zelfs familiaire rechten. Terstond voelde ik me beter.

Keurig geschoren en in het pak gestoken reed ik maandag naar het zuiden, het boek lag in de kofferbak, ik was opgetogen, de zon scheen, de hemel was blauw. Ik had goed geslapen dat weekend. Ik zag niet tegen de begrafenis op, ik zag er zelfs naar uit. Ik zou het boek kwijtraken, maar er was nog iets, er trilde iets diep in mij, een idiote, feitelijk volkomen irrationele verwachting, die - ik durfde het nauwelijks te erkennen - met haar te maken had. Op de werkkamer van De Gier had zij mij met lieve indringende ogen aangekeken, zij was een mooi verleidelijk meisje, ik had tweemaal over haar gedroomd. Eerst die droom over haar in de garderobe van het Concertgebouw, en dit weekend had ik gedroomd dat zij bij mij aanbelde en, nadat ik de deur geopend had, direct weer verdween. De ontmoeting met haar was twee weken geleden, misschien iets meer, maar zij zou mij zich zeker herinneren. Ik voelde me goed, de trilling was aangenaam, ik moest de neiging onderdrukken om achter het stuur een vrolijk lied aan te heffen.

Ik parkeerde mijn auto tussen de hoge coniferen van de begraafplaats en keek voorzichtig om mij heen. Ik stapte uit, mengde me in een zwartgeklede mensenmenigte, op zoek naar Elly Rosenberg. Maar ik zag haar niet. Niet tijdens de plechtigheid in de aula, niet in de stoet naar het graf, niet bij het graf. Zij *moest* er zijn, dacht ik. Hij was belangrijk voor haar geweest, zij mogelijk ook voor hem. Maar hoe ik ook speurde naar haar, ik zag haar niet.

Door enkele strategische manoeuvres raakte ik in de aula tijdens het nuttigen van koffie en cake in gesprek met een van De Giers jongere zusters, de 71-jarige mevrouw Waayman. Geduldig praatte ik met haar over het predikantenleven van haar broer, over zijn laatste voorjaar. Aan het einde van ons gesprek vroeg ik haar of Elly Rosenberg er ook was. Tot mijn verbazing kon zij geen antwoord geven, zij had nooit van ene Elly Rosenberg gehoord. Een zuster van haar stond vlakbij koffie te drinken, mevrouw Waayman

legde haar mijn vraag voor. Maar ook zij had nooit van Elly Rosenberg gehoord. Ik probeerde haar te beschrijven, maar merkte snel dat dat geen zin had. Ik liep naar de gang van de aula en bladerde in het condoleanceregister. Ik las veel namen, maar niet de hare, geen Rosenberg, zelfs geen Elly, Elisa of Elisabeth. Ook de begrafenisondernemer, een man met grijs haar als De Gier, kon mij niet verder helpen.

Met het boek onaangeroerd in de kofferbak reed ik terug naar Amsterdam. Hoewel het weer prachtig helder was, werd mijn somberheid elke kilometer groter, 's Avond voelde ik me vreselijk, wanhopig zelfs. In mijn leesstoel aan het woonkamerraam dronk ik meer dan een halve fles wijn, maar slapen deed ik niet. Uiteindelijk nam ik een slaappil. Ik droomde vreemde flarden. Iemand had de Dokwerker met verf en teer zwart geschilderd, ik droomde dat mevrouw Waayman mij uitnodigde bij haar langs te komen om boeken uit te zoeken. Ik ging, ik was aanvankelijk in een pyjama gekleed, later, terwijl zij toekeek en ik in de dozen met boeken rommelde, geheel naakt. Badend in het zweet werd ik wakker. Dit kon niet langer zo doorgaan. Niet alleen het boek was een kwelling, ook De Gier en Elly werkten me op mijn zenuwen. Wie waren zij in vredesnaam? Waarin had ik me begeven? De maat was vol, meer dan vol.

Zonder ontbijt begaf ik me naar mijn auto, haalde het boek uit de kofferbak en liep met grote stappen de Plantage Middenlaan op. Langs slagerij Jonker, de Hollandsche Schouwburg, Desmet, café Eik en Linde, het huis van tante Stien en oom Bram, het park met het monument. Ik keek om me heen, links, rechts, omhoog. Werd hier een woning leeggehaald? Eigendom verbeurd verklaard? Bij administratief besluit ontzet? Ik voelde dat iemand meeliep, ramen werden geopend, wolken zinloos aangejaagd. De grauwe hemel schuurde als een donker plafond over de stad. Ik stond diep ademhalend met de bijbel in mijn armen op het Jonas Daniël Meyerplein voor het beeld van Andriessen. Het was intact, er was niets aan de hand, hoewel ik het beeld afschuwelijk vond. Ik stak de Weesperstraat over en dacht na over Juliana's typering van dit beeld bij de onthulling, woorden waarvan ik als kind onder de indruk was geweest. Het beeld, had zij gezegd, symboliseerde ‘de vastberadenheid van het opgekropte verzet’. Ik betrad het Joods Historisch Museum, het steriele gevolg van die vastberadenheid, liep langs de vestiaire naar de receptie en kwam tegenover een jon-

ge vrouwelijke medewerker te staan.

‘Mag ik u iets vragen?’

‘Gaat uw gang,’ antwoordde ze.

‘Weet u wat *gepulst zijn* betekent?’

Ze schudde haar hoofd.

‘Dat kunt u beter aan een van mijn collega's vragen. Dan moet u...’

‘Dit boek is gepulst,’ zei ik. Ik schoof het boek kordaat over de balie naar haar toe. ‘Zou uw museum dit boek in beheer willen nemen? Het is roofbuit.’

Ik gaf haar uitleg, zij nam het boek in ontvangst, ik moest een formulier ondertekenen. Zij bedankte me hoffelijk, ik liep door naar de studiezaal. Haar collega sprak ik niet aan, ik nam plaats achter een computer. Ik kwam in het *Algemeen Personenarchief* terecht en tikte als zoekopdracht ‘Elly Rosenberg’ in. Voor mijn neus verscheen een zwartwitfoto van de kleine vrouw die ik in de werkkamer van De Gier ontmoet had. In haar bruine ogen werd ik opnieuw die raadselachtige verhevenheid gewaar. Ik las de korte levensbeschrijving.

Elly Rosenberg geboren op 4 oktober 1923 in Amsterdam. Ouders Richard Rosenberg, Paula Hamel, welgesteld, woonachtig Weesperplein (23?), leden *De Joodse Stem*. Elly Rosenberg lid van de vereniging Betsalel, tot aan sluiting leerling van de Joodse HBS. Vader en dochter op 29 maart 1944 door politiesoldaten op Weesperplein aangehouden. ‘*Sterdragende volbloedjood Richard Rosenberg (47 jaar) en sterdragende volbloedjodin Elly Rosenberg (20 jaar) wegens optreden in het openbare Amsterdamse leven geverbaliseerd. Na tenlastelegging gescheiden en ingesloten op het hoofdbureau aan de Marnixstraat*.’ (archief Bureau Joodse Zaken, doc. 67a-12. Amsterdams Politie-bataljon) Mei 1944, familie Rosenberg via Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd. Inschrijving inkomend transport vernietigd. Vergassing (vermoedelijk) aansluitend.

Walging

Lambert Lambertz

Het leven smaakte hem als zand in de mond. Met zijn dagelijkse glaasje sinaasappelsap in de hand keek hij uit over het stadspark aan de overzij van de straat. Hij waagde het niet het raam te openen, om de geuren van de bloeiende kastanjes in het park op te snuiven, bang naar buiten te worden gezogen naar het plaveisel zes verdiepingen beneden hem.

Na de dood van zijn vrouw werd het steeds moeilijker het ritme van de dag op te pakken. In gedachten dwong hij zich om zich te gaan wassen, te scheren en aan te kleden. Het leek hem een berg van handelingen waar hij vandaag niet overheen kwam. Gisteren was het hem wel gelukt. Hij was het park ingelopen, waar hij op de bank bij het speeltuintje de krant placht te lezen. Opnieuw dacht hij aan het bruine joch dat brutaalweg naast hem was komen zitten, een Marokkaantje leek hem. Het was een frêle jongetje, met mooie amandelvormige ogen, die hem brutaal monsterden. Als om zijn alleenrecht op de bank te demonstreren had hij de krant breeduit uitgevouwen. Het joch was naar hem toegeschoven. ‘Pijpen man. Vijfentwintig euro?’ had hij hem toegefluisterd en hem daarbij in het kruis gegrepen. Wit van woede was hij opgesprongen. De jonge prostitué was achteloos weggelopen, alsof er niets gebeurd was. Het incident was hem tot in zijn slaap blijven achtervolgen. Gold de woede, die opnieuw boven kwam, de impertinentie van het brutale knaapje of het feit dat hij een erectie had gekregen?

Op een asfaltpad in het park zag hij een oude man komen aanlopen. Meteen zag hij aan het begin van het pad bij een bosje hoog opgeschoten laurussen het Marokkaantje. De man bleef staan bij de jongen, die hem kennelijk aansprak, en keek om zich heen; er was in dit afgelegen stukje van het park niemand te bekennen. Beiden verdwenen in het bosje. Met afschuw keek hij toe. Dit was er van hun park geworden, waar zijn vrouw, zich vastklemmend aan zijn arm, tot het laatste toe haar voorzichtige wandelingetjes had gemaakt, terwijl hun oude hond gedwee naast hen mee sukkelde. Op het moment dat hij zich wilde omdraaien om naar de badkamer te gaan, zag hij over het gazon twee donker ogende knapen gebukt komen aanlopen en het bosje insluipen waarin de oude man

met het Marokkaantje verdwenen was. Geen twijfel mogelijk, de jongen en die twee waren kompanen!

Woede maakte zich van hem meester, maar ook geldingsdrang. In de slaapkamer deed hij haastig zijn pantalon aan, trok er een sweater overheen en schoot in zijn slippers. In de lift tastte hij in zijn broekzakken; sleutels, portemonnee, alles zat erin.

Hij stak de straat over, liep op een holletje het pad in naar het bosje en tuurde tussen de bladeren. Op enige afstand stond de oude man, de pantalon en onderbroek op zijn enkels gezakt. Niet het benauwde gezicht van zijn leeftijdgenoot trok zijn aandacht, maar de bruine corduroy broek en het blauw-witte patroon van de boxer, een` als hij zelf droeg. Op de uitgezakte buik van de oude homo zag hij boven het grijze schaamhaar een rood litteken, dat van een operatie moest zijn. Een van de twee overvallers omklemde de hals van de oude man en zwaaide een bankpasje voor diens neus. De andere kerel hield het verschrompelde geslacht van het slachtoffer vast, waarboven hij met een mes dreigende gebaren maakte. De Marokkaanse jongen keek lachend toe.

‘Jouw bankcode man, anders kap ik je ouwe lul af,’ siste de kerel met het vervaarlijke mes.

Wild duwde hij de takken opzij.

De overvallers keken verbouwereerd op. Zouden ze zich nu op hem storten? Blijkbaar wilden de twee hun prooi niet prijsgeven.

‘Machmoed, die ouwe vent daar! Pak je mes!’ schreeuwde de kerel, die de nek van de man omklemde, tegen de jongen.

Deze greep in zijn broekzak. Uit het handvat dat hij tevoorschijn haalde flitste een stiletto. In de donkere ogen van de schandknaap brandde haat.

Hij week terug naar het pad. Toen de jongen op hem toe sprong, de punt van de stiletto gericht op zijn buik, ging een herinneringsflits door hem heen: Spencer Tracy! Hij deed een onverwachte stap opzij en sloeg de jongen op het moment dat hij hem voorbijschoot met de zijkant van de hand zo hard hij kon in de zij. De jongen stortte voorover. Het mes viel kletterend op het asfalt en schoof het hoge gras in langs het pad.

Uit het bosje klonk het gekraak van takken. Wilden de twee overvallers wraak nemen voor de jongen, die kreunend op de grond bleef liggen? Hij greep in zijn achterzak het hondenfluitje dat hij bewaarde als dierbare herinnering aan hun trouwe setter. Het schrille geluid klonk als van een politiefluitje. De twee kerels

weken terug het bosje in, baanden zich een weg naar het gazon en maakten dat ze wegkwamen.

Hij deed een paar passen het bosje in. De oude man stond als versteend, de broek nog steeds op de enkels.

‘Man, kleed je behoorlijk aan,’ riep hij. Hij wees achter zich. ‘Daar op het pad ligt die jongen in zwijm. Blijf jij bij hem, dan ga ik de politie bellen.’

De man sjorde zijn broek omhoog en keek hem beschaamd aan. De takken achter zich wegduwend, week hij terug. Toen hij het gazon bereikte, liep hij in een sukkeldrafje weg, met één hand zijn broek ophoudend.

Wat moest hij nu verder doen? Was de jongen opgekrabbeld en ook verdwenen? Nee, hij lag nog steeds ineengekrompen op het pad, zag hij; er klonk geen gekreun meer. Hij holde het park uit en stak de weg over. De lift stond gelukkig bij parterre. Hij pakte het telefoonboek en zocht gehaast naar Politie. Er stond een hele rij politieposten, verspreid over de stad. Bureau-Centrum lag het meest voor de hand. Hij kreeg te horen dat het nummer 30 eurocent per minuut kostte. Na naar schatting 90 eurocent een meisjesstem die zei: ‘U spreekt met de regiocentrale te T.’

‘Een overval juffrouw... hier tegenover mijn appartement, in het park... een oude man overvallen door een stelletje Marokkaanse jongeren. Een van die knapen ligt in het park op apegapen.’

‘Vertelt u rustig wat er is gebeurd,’ onderbrak het meisje hem.

‘Juffrouw, alarmeert u alstublieft de politie hier in B. Dat is het enige wat ik u vraag.’

Waar het precies was gebeurd en waar ze de politiewagen heen moest sturen - eindelijk kreeg hij de gelegenheid zakelijke informatie te geven. Hij vertelde bij welke poort de politie het park moest ingaan. Hij zou daar wachten.

Hij wilde zo gauw mogelijk van de hele zaak af zijn. Scheren, douchen, ontbijten kon hij zodra hij de politie de plek had gewezen waar de jongen lag.

Beneden nam hij de krant uit de bus en liep terug naar het park. De jongen lag nog steeds in dezelfde verkrampte houding op het pad. Peinzend bleef hij bij hem staan. Spencer Tracy! De oude western kwam hem weer voor de geest. Het beeld van de grijze sheriff die de dubbele klapdeur van de *saloon* inliep, waar een ontvluchte veedief de gasten terroriseerde. De kerel was op de sheriff

afgestormd met een dreigend mes in de hand. Spencer Tracy had de struikelende schavuit met de blote hand een slag in de zij verkocht die hem buiten gevecht had gesteld.

Hij draaide de bewusteloze jongen op zijn rug. Beter nog dan gisteren op de bank zag hij hoe jong hij nog was, een kind bijna. Het was een mooi jongetje, met een welhaast engelachtig gezichtje. Misschien kwam die uitdrukking in hem op vanwege de bleke teint die het gezichtje gekregen had.

Hij zette zich op een bank vanwaar hij zicht had op de toegangspoort. Na enige tijd kwam een zwaailicht aanrijden dat voor het park stopte. Uit de politieauto stapten twee agenten. De agent die voorop liep, schatte hij op een jaar of veertig; de agente daarachter leek hem met haar paardenstaart een stuk jonger. Hij liep op hen toe. Uit het uitdrukkingloze gezicht van de agent was moeilijk op te maken wat voor een type man hij was. Het meisje met haar bolle toet had een vriendelijke oogopslag. Hij zei dat hij degene was die naar de regiocentrale had gebeld. Waar ze ‘het slachtoffer’ konden vinden. De agent liep hem voor in de richting die hij wees. Op zijn ene bil bungelde een pistoolholster, op de andere handboeien.

Neerkijkend op het verkrampte lijf zei de agent: ‘Dat ziet er niet best uit.’ Hij voelde de pols. Zich naar zijn jonge collega wendend zei hij: ‘Bel maar gauw om een ambulance.’ Het meisje ontgespte de microfoon op haar blouse. Hij hoorde haar de Acute Hulp van het ziekenhuis oproepen. De agent hurkte neer bij de jongen. In de achterzak van de spijkerbroek vond hij iets dat op een identiteitskaart leek. De kaart bestuderend zei hij: ‘Inderdaad een Marokkaantje, nog geen vijftien.’ Met de handen steunend op zijn knieën drukte hij zich overeind en stak de identiteitskaart bij zich.

‘U hebt de jongen hier zo gevonden?’ vroeg hij.

‘Ja... nee,’ hakkelde hij.

Hij vertelde van de overval door de jongen met twee oudere kompanen op een man van zijn leeftijd en dat de jongen met een stiletto op hem was afgestormd.

‘Die man waarover u het heeft, waar is die gebleven?’

‘Die is verdwenen, net als de twee overvallers.’

Hij zag aan de blik van de agent dat hij van zijn relaas weinig begreep. Het geluid klonk van een naderende sirene, die stilhield vóór het park. Kort daarna kwamen twee mannen in witte jassen met een brancard tussen hen in op een drafje aanhollen. Een van de verplegers boog zich over het lichaam en trok een ooglid op. Hij

herhaalde de woorden van de agent: ‘Dat ziet er niet best uit!’ Hij vroeg de agent of de jongen een shock had of in coma was. Deze haalde de schouders op. Hij wilde de verplegers vertellen dat de forse slag die hij verkocht had misschien de nieren van de jongen had beschadigd. Waarschijnlijk hadden ze weinig vertrouwen in de diagnose van een leek. Ze tilden het lichaam op de brancard en verdwenen even snel als ze gekomen waren.

Toen hij met de twee agenten alleen was achtergebleven beduidde hij hen mee te komen naar zijn appartement aan de overkant, zodat ze daar hun rapport konden opstellen. De agente maakte aanstalten hem te volgen. Haar oudere collega pakte haar echter bij de arm en trok haar een paar passen opzij. Met de rug naar hem toegekeerd overlegden ze fluisterend met elkaar. De agent draaide zich naar hem om:

‘Het is beter dat u even meegaat naar het bureau.’

Hij keek hen niet-begrijpend aan. Op het bureau zou hij bij de fotodocumentatie misschien de twee voortvluchtige medeplichtigen kunnen identificeren, gaf de agente als verklaring. Hij had weinig keus.

Het was geen prettige ervaring tussen twee zwijgende agenten door het park naar de politiepost op de markt te moeten lopen. De agente beklom met kwieke tred de stenen trappen naar de ingang van het monumentale gebouw. Een man in uniform achter de balie keek met vragende blik op van de paperassen waarin hij zich verdiepte.

‘Er schijnt in het park weer een overval te zijn gepleegd,’ zei de agent verklarend. ‘We nemen de verhoorkamer achter.’

Verhoorkamer?

De agente ging hen voor door een marmeren gang en opende aan het eind ervan de deur van een kleine, schemerige kamer met alleen een bovenraam. Er stond een stalen tafel met daaromheen vier stalen stoelen. De agent knipte een bureaulamp aan op de tafel en nodigde hem uit plaats te nemen. De agent, die zelf was blijven staan, zei: ‘Ik haal even mijn notitieblok. Koffie?’

‘Graag,’ antwoordde hij, ‘zwart.’

De agente bleef met hem achter. Hij wilde meteen van wal steken, maar op vriendelijke toon zei ze: ‘Wacht u even tot mijn collega erbij is.’

Na enkele minuten keerde de agent terug. Hij zette een bekertje

koffie voor hem neer. Doordat de andere twee geen koffie meedronken stelde het gebaar hem allerminst op zijn gemak. De agent ging tegenover hem zitten en legde zijn notitieblok met een ballpoint ernaast in de lichtcirkel van de lamp op tafel. Zijn ondervrager vroeg naam en adres. Hij haalde een visitekaartje uit zijn achterzak en schoof het hem toe. De agent schreef de naam en het adres over. Hij noteerde ook zijn geboortedatum en geboorteplaats en legde de pen neer.

‘Vertelt u nu eens precies wat er gebeurd is.’

Hij herhaalde zijn relaas van de gebeurtenissen. Nadat hij uitverteld was, vroeg de man tegenover hem, die van tijd tot tijd een aantekening had gemaakt, of hij een beschrijving kon geven van het slachtoffer. Droeg hij een bril? Hij wist het zich niet te herinneren. Maar hij moest zich toch wel iets herinneren van diens uiterlijk. Droeg hij een colbertjasje, bijvoorbeeld? Neen, geen colbert, dat herinnerde hij zich, alleen een sweater. Was het een kalende man? Neen, neen, dat wist hij zeker. Een flinke haardos, grijs, net als hijzelf. En die twee medeplichtigen, kon hij die beschrijven? Die Marokkanen leken allemaal op elkaar: bruine teint, zwart haar, donkere ogen. Hij wist dus eigenlijk niet of het Marokkanen waren? Nee, moest hij bekennen. Hij moest nog eens de aanval beschrijven van de jongen met de stiletto en hoe hij die had gepareerd.

‘Hebt u aan vechtsporten gedaan?’ vroeg de agent.

Hij vertelde van Spencer Tracy. De twee keken hem wantrouwig aan. Of hij de naam wilde spellen, in blokletters graag, vroeg de politieman en schoof hem de notitieblok toe, die vol stond met onleesbare hiërogliefen. Wat was de titel van die film met Spencer Tracy? Een of andere western, was het enige hij er nog van wist, uit de jaren vijftig. De agente drong aan. Was dat dan belangrijk? De film kon straks bij het proces misschien als bewijsmateriaal dienen, zei ze op gewichtige toon.

‘Bij het proces?’

‘Nou ja, er zal wel een rechtszaak van komen,’ stotterde ze.

Zijn ondervrager onderbrak haar: ‘En toen viel die jongen languit over het pad?’

‘Ja, zo is het gegaan.’ Ineens herinnerde hij zich: ‘En toen liet hij de stiletto vallen.’

De twee agenten keken elkaar aan. ‘Heb jij een stiletto zien liggen?’ vroeg de agent zijn collega; ze knikte nee.

Hij bedacht dat hijzelf het ding ook niet had zien liggen. Voor

zijn geestesoog zag hij weer wat er gebeurde toen de jongen voorover stortte: de stiletto schoof over het asfalt het gras in naast het pad.

‘Ja natuurlijk, die stiletto ligt er nog, in het gras!’ riep hij bijna enthousiast.

De agent maakte een aantekening en zei tegen zijn mindere: ‘Ga jij even terug om dat ding te zoeken?’

Nadat de agente verdwenen was, zei zijn ondervrager: ‘Als u vijf minuten hier wacht, dan ga ik de inspecteur rapport uitbrengen.’

Hij hoorde de klok van de Grote Kerk slaan. Twaalf slagen. Hij keek rond in het naargeestige hok en betastte zijn baardstoppels. Na wat hem een uur leek klonk van de toren één slag. De vijf minuten waren al een kwartier geworden. Meteen ging de deur open. De agent die binnenkwam keek hem met koude blik aan.

‘We hebben daarnet bericht gekregen van het ziekenhuis. De jongen heeft een ernstige nierbeschadiging. Hij ligt op de *intensive care*, nog steeds in coma.’

Hij voelde geen enkele sympathie voor de jongen.

‘Wat zou u hebben gedaan als zo'n knaap met een stiletto op u afstormde?’

‘Ja, die stiletto, waarvan u hebt verteld.’

Hij haalde een mobilofoon uit de zak, tikte enkele cijfers in en kreeg verbinding.

‘Riek, Harry hier. Heb jij dat ding intussen gevonden? Niks te vinden? Zoek nog eens verder, misschien ligt-ie tussen de struiken.’

Hij drukte het knopje ‘Einde gesprek’ in en stak het apparaatje weer in zijn zak.

‘U hebt het gehad over medeplichtigen van die jongen,’ zei de agent. ‘Komt u met me mee, dan kunnen we zien of u ze in ons fotoregister misschien herkent.’

Hij liep hem voor naar een deur halverwege de corridor. Ze kwamen in een lichte, ruime werkkamer. Er stonden enkele bureaus met computers erop, tegen de wanden waren stalen ladekasten. Harry, zo heette zijn ondervrager, wist hij nu, trok een la open. Hij haalde er een hangmat uit die hij op een van de bureaus openvouwde. Het was een ringband met plastic showmappen.

‘Gaat u zitten en bladert u deze map op uw gemak door. Het is onze collectie allochtone criminelen, die hier in de stad opereren.’

Uit de opengeslagen showmap keken zes foto's van bruine jongens en mannen hem aan. Opkijkend naar de agent vroeg hij

nieuwsgierig of de Marokkaanse jongen erbij zat. Hij had ernaar gezocht, antwoordde de ander, nee, de jongen was er niet bij.

Hij bladerde verder. Was het deze niet? Hij probeerde het gezicht voor de geest te halen van de knaap die de oude man vasthield en die hij recht in het gezicht had kunnen zien.

‘Deze hier, geloof ik, hij lijkt erop.’

De agent tikte letters en cijfers die onder de foto stonden in op de *key-board* van de computer. De agent bestudeerde de gegevens.

‘Een Marokkaan, inderdaad, 25 jaar. Eens zien... één keer voorwaardelijk... één keer jeugddetentie... en een keer drie maanden voor beroving met geweldpleging. Zijn vinger ging naar beneden naar een rood kadertje op het scherm. “Nee, hij kan het niet zijn, zit sinds vrijdag in het huis van bewaring in E.”

Ontmoedigd bladerde hij verder. In de laatste plastic map meende hij het gezicht te herkennen van de knaap die de oude man met het mes had bedreigd en die hij alleen en profiel had gezien. De agent zocht het weer op in de computer.

‘Nou, geen Marokkaan, maar een Kaapverdiaan, vijfentwintig... een veroordeling voor winkeldiefstal en één wegens tasjesroof hier in de stad... zonder vaste woon- of verblijfplaats... meestal op de wilde vaart. We zullen uitzoeken of-ie op het moment binnengaats is.’

Hij zei het zonder veel overtuiging en deed de hangmap terug in de la.

De agente kwam binnen, Riek dus.

‘Ik heb werkelijk elke vierkante centimeter afgezocht. Niks te vinden.’

De agent keek hem vorsend aan, alsof hij van hem een verklaring verwachtte voor de afwezige stiletto.

‘Misschien door iemand opgeraapt en in de zak gestoken,’ opperde hij.

‘Kan zijn,’ reageerde de agent sceptisch. ‘Riek, blijf jij hier bij mijnheer, dan ga ik de chef vragen wat er verder moet,’ zei hij en verdween.

Riek ging een eindje van hem vandaan zitten. Ze haalde een spiegeltje en lippenstift tevoorschijn en begon omstandig haar lippen te bewerken.

Hij hoorde de klok drie uur slaan. Toen de agent eindelijk weer verscheen nam hij ongemakkelijk tegenover hem plaats.

‘Mijnheer, luistert u,’ begon hij. ‘Zoals de zaken ervoor staan...

U hebt zelf verklaard dat u de jongen het ziekenhuis in hebt geslagen. We hebben geen enkele getuige of zelfs maar een aanwijzing dat het gegaan is zoals u hebt verteld. Het enige wat we hebben is een slachtoffer van zwaar lichamelijk letsel en uw bekentenis dat u de dader bent. Ik moet u naar de rechtbank brengen. De officier van justitie moet bepalen of er tot gerechtelijk vooronderzoek wordt overgegaan.'

Het was een hele redevoering voor de man die tot dusver nogal spaarzaam met woorden was geweest.

'Kan ik eerst naar huis, me opfrissen en me behoorlijk kleden?' vroeg hij hoopvol.

'Nee, laten we dit nu meteen maar afwerken,' verklaarde zijn ondervrager gedecideerd. 'Riek, kijk op de parkeerplaats of er een auto staat en breng jij dan mijnheer naar de Singel? Ik zet intussen mijn rapport op de computer en e-mail dat naar de rechtbank.'

Er was geen personenauto beschikbaar, alleen een arrestantenbusje. Achter de tralies werd hij naar de rechtbank afgevoerd. Het duurde even voordat zijn begeleidster aan de balie van de rechtbank de bedoeling van hun komst had duidelijk gemaakt. Tevergeefs zocht de receptioniste op haar computer naar de e-mail van agent Harry. Zij moest erover bellen. Ze konden daar in de hal wachten.

Na zeker een uur verscheen een potige dame met een papier in de hand. Toen ze de agente gewaar werd met de ongeschoren man naast haar, stevende ze op haar af.

'Jij bent van post-Centrum met een arrestant?' vroeg ze de agente.

'Arrestant, arrestant,' protesteerde hij luid, 'getuige bedoelt u, neem ik aan.'

'Maakt u alstublieft geen stennis, mijnheer,' beet ze hem toe en, op het papier in haar hand tikkend: 'Ik zie hier staan "verdachte G." U bent toch G...? Luister, mijnheer G., de heren zijn al naar huis. U kunt pas morgenvroeg worden verhoord.'

'Hoe laat moet ik mij morgen hier melden,' vroeg hij op tegemoetkomende toon.

'U morgen melden...? Daar zorgen wij wel voor. Het is de bedoeling dat u hier blijft.'

Zonder zijn protesten af te wachten liep ze naar een van de geüniformeerde bodes bij de draaideur.

'Piet, breng jij die mijnheer daar even naar de overblijf. Geef ze

dit stuk maar, dan weten ze waar het over gaat.'

De bode stapte op hem af en greep hem bij de arm. Riek kwam ertussen.

'Ik denk dat mijnheer zo wel meegaat, Piet.' Tegen hem zei ze goeielijk: 'Ik zal nog eens goed gaan zoeken in het park, mijnheer,' en gaf hem een hand.

De bode ging hem voor tot ze ergens achter in het gerechtsgebouw bij een zware eiken deur kwamen. De bode belde, een luikje ging open.

'Een klant voor je,' zei zijn begeleider.

Een geüniformeerde bewaker met een indrukwekkende bierbuik maakte de deur open. De bode reikte hem het papier aan en keerde op zijn schreden terug. De cipier liep hem schommelend voor naar een wachtlokaal. Daar liet hij zich achter een bureau neervallen. Hem liet hij staan. Zuchtend trok hij een zijlade open en haalde er een formulier uit. Hij legde de e-mail naast zich op het bureaublad en nam alle tijd de gegevens daarvan op het formulier over te nemen. Het enige wat hij zei was:

'Nou nou, zwaar lichamelijk letsel als delict, zie ik hier staan. Dat is niet niks voor een mijnheer als u.'

Hij moest alles wat hij in zijn zakken had op het bureau leggen. De cipier veegde zijn bezittingen in een grote bruine envelop, die hij in een van de bureauladen deponeerde. De man keek achter zich op een klok, die half zes aanwees.

'Foto's en vingerafdrukken moeten morgen maar. Als u hier wilt tekenen voor uw spulletjes?'

De cipier zette zelf ook een handtekening. In het hokje eronder vulde hij 18 uur in. Het betekende dat ze hem wettelijk tot negen uur 's ochtends konden ophouden voor verhoor. De man duwde, zijn zware lijf met beide handen op het bureaublad steunend, omhoog en greep van een rekje achter hem een sleutel.

'Komt u mee, dan wijs ik uw verblijf.'

In het gangetje opende hij met de sleutel een van de drie stalen deuren. Met een gebaar naar een telefoonautomaat aan het eind van het gangetje zei hij op vragende toon:

'Misschien wilt u iemand waarschuwen...? Als u het nog niet weet... U kunt er rustig over nadenken. Bonst u maar op de deur.'

Hij trad een helverlichte cel binnen, waarvan de deur achter hem in het slot werd gedraaid. Er stond een brits met aan het

hoofdeinde een stapeltje dekens, verder een in de muur vastgeklonken tafel met een krukje ervoor dat in de vloer verankerd was. Het helle licht kwam van tl-buizen in het plafond achter een rooster.

Hij strekte zich uit op het bed. Tevergeefs probeerde hij de gebeurtenissen van die dag te reconstrueren en er zin en rede in aan te brengen. Zijn gedachten bleven hangen bij de walging waarmee hij die ochtend naar buiten had gestaard, bang om de ramen te openen. Moest hij dankbaar zijn dat hij door wat er was gebeurd uit zijn suïcidale neiging was gewekt?

Hij kon iemand bellen, had de man gezegd. Wie zou hij bellen? Een van zijn vroegere collega-juristen misschien? Wat moest hij hun zeggen? Dat hij in het cachot zat? Ze zouden het niet begrijpen. Maar dan moest hij erbij vertellen dat de oude man in het niet was opgegaan, dat de medeplichtigen van de jongen niet te traceren waren en dat de stiletto niet te vinden was. Het enige wat overbleef van zijn verhaal was een bij de politie onbekende Marokkaanse jongen die in coma lag, doordat hij zijn nier had stukgeslagen.

Gedachteloos greep hij onder zijn corduroy broek en krabde op zijn buik. Met de vingertoppen betastte hij de jeukplek en bevoelde de contouren van een blindedarmoperatie van jaren her. Bij het beeld van de Marokkaanse jongen golfde opnieuw de haat op. Intens verlangde hij naar de dood van de jongen met zijn amandelvormige ogen, die gevoelens bij hem had gewekt waartegen hij sedert die nare jeugdervaring op het seminarie al die jaren met succes gevochten had.

Een vreemde vrucht

Lisette Lewin

Zwaar op zijn kruk leunend komt de dichter August aanlopen. ‘Ik zoek mijn Portoricaanse schoonmaakster. Ze heeft alleen twee plaatsen een beetje geveegd. Andere plaatsen heeft ze niet gedaan! Ze heeft haar traktement al meegenomen.’

Bij het muurtje blijft hij staan, in zijn versleten, hagelwitte pak, met rood vlinderdasje. De ogen in zijn trouwhartige donkerbruine grijs besnorde hondenkop met witgrijze kuif, blikken Loulou droevig aan, terwijl hij de cadeautjes opsomt, die hij de trouweloze meid heeft verschaft, zoals een gelaatscrème van wel twintig gulden en een luxe pot haarvet. Vervolgens zet hij een reeks kwalen uiteen, waaraan hij lijdt of leed, plus de keren dat hij onder het mes ging. Longen, slijtage, liesbreuk, hernia. De litanie gaat deels verloren in het geweld dat uit de luidsprekers losknalt op het terras tegenover de centrale markt van Willemstad, waar Loulou in de schaduw koffie ging drinken omdat het er even stil was. Niets aan te doen. De plaag is hier overal waar mensen zijn. In de busjes, in elk café, op elk terras, overal. Hard. Niet de veelgeroemde Caribische swing maar dat eentonige Amerikaanse gedrein, gekrijs, gekreun en gedreun uit synthesizers. Nu het tegen kerst loopt hoor je ook wel: ‘Where ever I go, I go with Jesus’ uit de speakers. In de busjes vormen passagiers, betraand, zachtjes de woorden mee met de lippen, gerimpelde oudjes, sexy half blote meiden en stoere jongens. Weerloos zit je in zo'n busje een half uur te suffen onder het radiogeweld, voornamelijk reclame, in het Papiamento en af en toe een onbegrijpelijke hoge kreet in het Nederlands: ‘Elk uur vijf doosjes!! Niet te geloven!! Elk uur vijf dóósjes!! VIJF doosjes!!’ Doosjes met wat?

In de volle zon veegt August met een zakdoek het zweet van zijn gezicht en wankelt op zijn kruk. Het lijkt of zijn lichaam onder dat pak met elastiek los aan elkaar hangt. ‘Wilt u niet even zitten?’ vraagt Loulou.

‘Nee, ik ga verder lopen. Mijn werkster zoeken. Ik zal te voet gaan. Mijn auto staat voor de deur, maar die moet ik duwen, dat kan niet met mijn rug. Misschien ga ik een brommer kopen, als ik

gespaard heb.'
'Gevaarlijk! Ze rijden hier als gekken.'
'Ik ga geen váárrrt zetten.'
'Nou, prettige kerst dan maar. Wat gaat u doen?'
'Gewoon. Wat is kerrrst? Niets bijzonders toch?'

*

August is eigenlijk haar enige aanspraak op het eiland, overpeinst Loulou als ze op de avond van Eerste Kerstdag in de tuin zit van het afgelegen landhuis, onder de luifel, opdat er nog een flauw licht door de sierpalmen en cactussen in potten op haar boek schijnt. Maar hij is nu ver weg in de stad, waar hij ongetwijfeld zit te kwaken, op de bank in een straatje met geel gepleisterde gevels, om de hoek bij de synagoge, waar ze hem het eerst zag en hoorde. In zijn witte pak met rood vlinderdasje zat hij in het Papiamento met galmende stemverheffing, dat het weerkaatste op de muren, te filosoferen tegen twee zwarte jonge mannen op een bank aan de overkant. De jongelui gnuifden maar wat en proestten het uit, omdat hij zichzelf onderbrak en iets schreeuwde, terwijl hij het wiegende achterste van een minimaal geklede jonge meid met de ogen volgde. Zij lachte ook. Niemand schonk aandacht aan Loulou naast hem op de gevelbank van het hotel. Ze begreep niet goed wat al die mensen die achter elkaar vrolijk naar binnen stapten, chique of sjofel, oud en jong, in zo'n luxueus airconditioned hotel kwamen doen. Een even gelijkmatige mensenstroom bewoog zich naar buiten, maar anders, meer in zichzelf gekeerd. Er waren nogal wat oude dametjes bij.

Een felle, korte regenbui brak los. De jonge mannen waren op slag verdwenen maar de eloquente man in het wit stond mistroostig op zijn kruk te schuilen onder de jaloezie van het hotel. Ondanks zijn donkerbruine gezicht had hij iets blanks over zich, hij deed Loulou denken aan een koloniaal die in negerland was blijven hangen, aan lager wal was geraakt, maar wel schoon op zichzelf bleef. Ze vroeg wat daarbinnen gebeurde. Het bleek een van de vele casino's op het eiland te zijn. De hele dag kwamen er mensen binnenlopen en allemaal verloren ze, legde August uit, behalve soms lieden die veel konden inzetten.

Ze zijn hier gokverslaafd. Her en der in de stad staan oude vrouwen loten te venten. In de volle zon op het heetst van de dag stond op de Emmabrug die Otrobanda met Punda verbindt, een oud

vrouwtje met haar loten en zo'n rode, wattig gerande puntmuts op. Het miljoenenbedrag dat te winnen valt, staat overal met grote letters op affiches te lezen. ‘Wat gaat u doen als u de lotto wint?’ vroeg Loulou aan de vrouwelijke chauffeur naast haar in een busje, die gierend langs de weg had geremd om bij een oude vrouw lootjes te kopen. ‘Als u miljonair bent?’

‘Weet ik niet? Niets.’

‘Blijft u dan nog het busje rijden?’

‘Hahaha! Ja natúúrlijk!’

Andere oudjes verkopen aan de straat kleine pakjes kauwgom, snoepjes per stuk of een pakje van vier zelfgebakken koekjes. Bijna allemaal zweten ze onder zo'n feestelijke puntmuts. In een bar waar Loulou een voorzichtig ochtendbiertje dronk, zat een volledig beschonken grijze neger, onder een half weggezakte kerstmuts, met aan de punt een neerslachtig rood wollen kwastje.

‘Ik ben meester in de rechten,’ verklaarde August met nadruk, op haar neerkijkend, ‘maar ook dichter.’ Hij vroeg haar om pen en papier en schreef uit het hoofd in het Nederlands een gedicht voor haar op, vol grote woorden, zoals oliemaatschappij, corruptie, mechanisatie. Een pikzwarte jongeman kwam met een kwaad gezicht en tranen in de ogen naar buiten, en bleef even staan schreeuwen in het Papiamento. August begon weer te koeterwalen in dat taaltje van ze en het was duidelijk dat het nu over Loulou ging. De jongeman moest nu lachen. ‘Dat is mijn vriend Melvin,’ wees August. ‘Hij wil miljonair worden. Maar hij heeft vandaag weer alles verloren.’

‘Misschien is hij gelukkig in de liefde,’ troostte Loulou.

‘Néée! Hij heeft liefdesverdriet!’

‘Dat heb ik ook.’

‘Hebt u geen man?’

‘Nee.’

‘Waarom niet?

*

Omdat het Kerstmis is kan Loulou twee dagen niet doen waar ze hier op het eiland gelukkig van wordt, in het heerlijke weer 's ochtends door de kleurige stad slenteren, of over de overdekte markt, hier en daar iets eten, drinken of aanschaffen, een pak zakdoekjes, een douchemuts, een wekkertje, batterijen, antimuggenbus, een

kam. Het is zoeken naar die spulletjes, hier hebben ze dit niet en daar dat niet, maar de mensen in de winkels zijn lief, lachen tegen je, lopen mee naar buiten en wijzen in hun mooie, op school geleerde, zorgvuldige Nederlands dat ze thuis niet spreken, waar je het elders kunt proberen. Op de drijvende markt bij schippers uit Venezuela die hun waren op de kade hebben uitgestald en in het Engels bedragen noemen, kocht Loulou een voorraadje groenige sinaasappels, half onrijpe, half rotte tomaten, een ingedroogd komkommertje, muffe pinda's, zachte bruingevlekte bananen. Wat gebeurt er als die schepen niet meer komen? Als de vliegmachines niet meer dagelijks uit de wolken neerdalen? Als die paar geiten en leguanen zijn verorberd, verhongert het volk. Het is immers veel lucratiever een goedkoop stuk grond te kopen en daarop een villa te laten bouwen en die te verkopen of te verhuren, dan je in het zweet te werken voor gewassen? In de slaventijd hebben we zo geploeterd, dank je feestelijk, daar zijn we nog moe van. Niets eetbaars groeit er op het onbegaanbare eiland vol metershoge cactussen, vetplanten en droog stekelig struikgewas.

*

In een ommezien is in de tropen de schemering voorbij. Dan komen de muggen aanzwermen. Weldra zit Loulou haar blote armen en, onder haar lange broek, haar enkels te krabben. Een sliert kinderen rent gillend van het met kleurige lampjes feeërieк verlichte terras door het donker naar de speeltuin, onder aanvoering van de zesjarige ranke Manuela, een juweeltje om te zien, met haar lichtbruine gezichtje, groene ogen, lange wimpers en een vracht van rossigblonde krullen, die haar moeder 's ochtends sussend probeert te ontwarren, terwijl het slachtoffer krijst als een half gekeeld varken. Moeiteloos schakelt het kind over van het Spaans van haar moeder, naar het Engels, Papiamento of Nederlands. 's Middags hangt ze in de ‘bibliotheek’ half op schoot bij haar zwarte Colombiaanse halfbroer met kerstvakantie, om naar gewelddadige films op de tv te kijken, die de kamers vult op dovensterkte. Vanwege de onveranderlijk kattige antwoorden - ‘zèg ik niet!’ - heeft Loulou sociaal contact met de kleine Shirley Temple opgegeven, die pas opleeft in wilde pret als de familie met personeel na sluitingstijd om middernacht zelf aan tafel gaat. Haar moeder, vertederend meisjesachtig, spreekt bijna geen Engels of Nederlands, zelfs geen Papiamento, 's Ochtends om acht uur zit ze

mistroostig in een slonzig jurkje op haar enige gast te wachten, kijkt haar aan, fronst het gladde voorhoofd: ‘Koffie verkeerd?’ ‘Eitje?’

Ze knapt op als de werkster komt, met wie ze koffie drinkt en in het Spaans kan babbelen, tot het dweilen begint en de was. Intussen ligt Ton uit Rotterdam, de heer des huizes, nog lekker te pitten. Hij loopt dan ook al aardig naar de zestig. Hij is stug en maar af en toe aanspreekbaar, Loulou slooft zich dagelijks uit om een praatje met hem te maken. Die heeft het voor elkaar. Een zoon uit een van zijn eerdere huwelijken werkt in de bediening. Mooi aangekleed zit zijn echtgenote tot laat in de nacht aan tafel met gasten, terwijl ze af en toe in slaap sukkelt.

Een jonge blonde, oranje geblakerde vrouw in korte broek en hemd komt met wijnglas in de hand van het terras, een tegenstribbelend jongetje aan de arm mee terug slepend, kijvend in plat Amsterdams.

Het landhuis leek zo lieflijk op een plaatje en dat is het ook wanneer je er in de lauwe tropenavond aan een houten tafel zit achter waaiers van sierpalmen in potten en cactussen, waaraan slingers van kleurige lichtjes zijn vastgemaakt. Wanneer je de villa, die op zijn achttiende-eeuws is opgeknapt met geel pleisterwerk, groene luiken, galerijen rondom, een rood pannendak en een overkapt terras, over de oprijlaan in de ondergaande zon nadert tussen de hibiscus en faya lobi en bougainville, biedt het geheel een aardige aanblik. Het leek romantisch om een paar weken op een tropisch eiland te vertoeven, ver van Van der Valk en andere hotels vol vulgair volk. Hoogmoed komt voor de val.

Door het donker komen auto's aanrijden, met felle koplampen, en worden gassen uitblazend in de tuin geparkeerd, zodat Loulou geen uitzicht meer heeft. Gasten stappen uit voor het gastronomische vijfgangen-kerstmenu, coquilles Saint-Jacques, fazant met pernodsaus, zogenaamd zelfgefabriceerd chocoladeijs en nog van alles. Kinderen kunnen er volop spelen met de dieren, staat in de reisboekjes die elkaar allemaal overschrijven, leguanen, toekans, papegaaien, noem maar op. In al die weken heeft Loulou hier nog nooit een beest gezien, behalve de kat, op zoek naar muizen. ‘Er wordt gekookt met producten uit eigen tuin.’ Waar die dan groeien is een raadsel. Alles wordt aangevoerd. Het restaurant is volgeboekt en ofschoon Loulou van tevoren heeft laten weten dat zij zonder vervoer geen andere keus heeft dan hier te blijven eten, maar niet al die vijf gangen, is er voor haar geen plaats meer op het terras. Zo

zit ze op de avond van Eerste Kerstdag alleen in een warme, donkere tuin naar geparkeerde auto's te kijken, met een bord eten en een fles wijn. Die eenzaamheid is wel zo prettig als de kerstdepressie, die je in het gure Amsterdam wilde ontvluchten, ongenood is meegereisd. Thuis is er ongetwijfeld een mooie opera op de tv.

Haar kamer hier is weldadig koel betegeld en je kunt er op bed liggen lezen, maar de lattenluiken moeten dicht om zowel binnenvliegend gedierte als inkijk van gasten op weg naar de wc te weren, en er is geen veranda om buiten zitten. De vroegere slavenhuisjes terzijde van de tuin zijn te huur als goedkope kamertjes. Die hebben wel een terrasje maar binnen is het niet uit te houden, zo benauwd. In de slaventijd woonden daar kinderrijke zwarte families.

Achter haar op het terras klinkt de lijzige stem van Ton, die komt kijken of alles in orde is voor het kerstdiner. ‘En die juffrouw van kamer 2?’ hoort ze hem laatdunkend zeggen. ‘Die neemt niet het hele menu.’

Het antwoord klinkt zachter. Ongetwijfeld wijst de aangesprokene op het struikgewas, waarachter die juffrouw zit. Dat is Loulou, die verwensingen zit te prevelen en zich voorneemt hier nooit meer terug te komen.

Eén echte boom steekt boven de auto's uit, een tamarinde. Aan een van die warrige takken die zich nu aftekenen tegen de maan, wordt verteld, is ooit een slaaf opgehangen. Die komt 's nachts spoken, hij dwaalt door de tuin en door de kamers. Een vorige hotelgast, een oude Surinaamse vrouw, die in dezelfde kamer sliep als Loulou, is overhaast vertrokken. De geest van de slaaf kwam haar in bed lastig vallen.

De geest waart nu rond in Loulou's hoofd. Ze ziet de man hangen, zijn kop scheef, terwijl de slavenhouder en misschien zijn blanke gasten met hun witte hoeden op, grijzend toekijken. Eigenlijk ziet ze de beruchte foto uit de jaren dertig van de vorige eeuw, een gelynchte neger in het Zuiden van de Verenigde Staten. Terzijde van de vrolijke menigte blanken staat een engelachtig klein blond meisje in zomerjurk. De neger was werkloos en kwam om een stuk brood vragen bij een huis waar een blanke vrouw alleen woonde, die hysterisch alarm sloeg. Die foto bracht Abel Meeropol uit het lood, een joods-communistische onderwijzer. Later adopteerde hij de twee zoontjes van Ethel en Julius Rosenberg, ook joden en partijgenoten, die wegens zogenaamde spionage de doodstraf kregen. Over het lynchen schreef hij een luguber liedje: *Strange fruit*. Loulou

leerde het van haar eerste echte vriend, toen ze twintig was. Dat krijg je niet meer uit je hoofd. Daarin spookt nu Billie Holiday's rauwe stem, zodra Loulou de tamarinde ziet. Soms betrapt ze zich erop dat ze het vrolijk zingt, terwijl ze over de tegelvloer in haar kamer drentelt.

Southern trees bear a strange fruit,
Blood on the leaves and blood at the root,
Black body swinging in the Southern breeze,
Strange fruit hanging from the poplar trees.

Ton's lange forse gestalte verschijnt bij de terrasingang. Dat is toch wel aardig van hem. Ze kijkt hem aan, wil iets tegen hem zeggen, bijvoorbeeld dat de fazantenpoot goed gelukt is. Hij werpt een minachtende zijdelingse blik op haar en verdwijnt weer. Zo gekwetst is ze en zo razend dat ze hem bijna achterna holt. ‘Godverdomme!’ mompelt ze. ‘Dat vergeef ik hem nooit! Rotzak!’

Een vrouw alleen, niet meer jong en aantrekkelijk, is verachtelijk en moet voor straf met Kerstmis in het donker op een parkeerplaats eten. Die hoef je niet te groeten of te vragen of alles naar wens is. Godverdomme! Klootzak! Ik zeg geen woord meer tegen je. Geen woord!

Zo zit ze een poosje te schelden in de zoet geurende zwoele tropenavond. Wie bedoelt ze eigenlijk? Die uitbater is al die woede niet waard. Wat ze probeert te vergeten spookt weer door haar hoofd. Dat houdt pas op als je vergeet dat je het wilde vergeten.

*

‘Frankie!’ roept Loulou, ‘wat doe jij nou hier?!’

Ze kan haar ogen niet geloven. Dit kan niet waar zijn.

In een verre Amsterdamse buitenwijk zit ze op een caféterras. Een paar stoelen op de stoep van een afgelegen straat, meer stelt het niet voor. Het is een warme vrijdagmiddag in de nazomer. Neuriënd is ze hierheen gefietst om bij een kennis een geleend boek terug te brengen. Op de terugweg raakte ze buiten adem en is hier gaan zitten, vol welbehagen met een pilsje en de krant, dolblij dat ze niet meer in bed ligt. Maandenlang was ze ziek en nu heeft ze een hoed op, om het nog te kort herboren babyzachte haar uit het zicht te houden. Die hoed hebben Frankie en zij vijf jaar tevoren op haar verjaardag in Italië gekocht, een voor haar en een voor

hem. De verkoopster van de hoedenwinkel maakte op hun verzoek een foto. Die hebben ze allebei ingelijst. Hij leunt op haar schouder, gelukkig en verliefd, met op de achtergrond wel honderd hoeden.

Daar komt haar geliefde aanlopen met een dunne vrouw, die haar vaag bekend voorkomt. Op een avond laat, terwijl ze nog een afzakkertje namen na een feest, stond hij met haar aan de bar te praten, een beetje al te intiem, zodat Loulou hem zei dat ze naar huis wilde. Hij ging direct mee. De vrouw keek haar priemend aan als een verschrikte vogel. Loulou herinnert zich een hard gezicht, die felle oogjes en te zwart geverfde krullen.

De vertrouwde clownskop, het grijsbruine krulhaar, de warrige wenkbrauwen als een wantrouwige pony, het blauwe linnen jasje, alles klopt, maar hij kàn het niet zijn. Hij woont in België, waar ze het afgelopen weekend nog is geweest, waar ze in zijn auto naar een idyllisch kustplaatsje reden, op het strand biertjes dronken, melige grapjes maakten, lekker gingen eten met twee flessen wijn, daarna nog een paar biertjes op het hotelterras tot zich namen, in slaap vielen, wakker werden met lusten en zo meer.

Hij wankelt, grijpt een stakerige, verwelkte, zongebruinde blote arm van de vrouw. ‘Ik moet hier in de buurt zijn,’ improviseert hij. ‘Ik ga vanavond weer terug.’

De vrouw draagt sandalen, blote benen onder een ultrakort spijkerrokje en een mouwloos katoenen hemdje. Een jonge frisse meid zou dat ongetwijfeld sexy staan, nu is het afstotend.

Ze lopen verder, veronderstelt Loulou, maar ze oogt hen niet na, gebogen over haar krant. Ze drinkt haar pils op, bestelt er nog een en probeert met samengeknepen keel te lezen. Hij heeft het volste recht om naar Amsterdam te komen zonder het haar te zeggen, en als hij vanavond terugreist is er niets aan de hand. Mogelijk is het een vroegere vriendin, die hij weer eens wil spreken. Of wellicht speelt de Grote Verlatingsangst haar parten, die Loulou van kind af aan met zich meedraagt en is het een hallucinatie, een boze droom, zoals die haar zo vaak heeft gekweld als ze van iemand hield, dat ze hem radeloos liep te zoeken en uiteindelijk zijn lijk vond, of dat ze hem aantrof met een andere vrouw. Dat hij woedend wegloopt omdat ze al haar geld heeft verloren of dat ze haar kleren niet meer in de koffer kan krijgen. Doodmoe wordt ze dan wakker. Hij kan het niet zijn; de stad telt minstens duizend kroegen en uitgerekend hier zouden ze elkaar tegenkomen. Dit is tè stereotiep. Alcohol valt

niet goed als je nog uitgeput bent na een langdurige ziekte.

Ze staat op en gaat naar de wc. Vreemd, ze zijn niet weggegaan, maar zitten binnen met hun bier voor het raam. Ze maken een lamgeslagen indruk en zeggen niets. Loulou gaat erbij zitten. Ze steekt haar hand uit. ‘Wie ben jij?’

De vrouw aarzelt, geeft met tegenzin een hand. ‘Inge.’

Stilte. ‘Het is nog pril tussen ons,’ verklaart Inge, met een lelijk plat erretje, met een eng lachje naar Frank opkijkend. Dat lachje ziet Loulou nog scherp voor zich, of het gisteren was. Inge steekt een nieuwe sigaret aan met de vorige. ‘We willen je geen pijn doen, Loulou, maar het is niet anders.’

Loulou kan het nog niet geloven. Ze kijkt haar geliefde aan. Die slaat aan het verwijten. Loulou is zo bezitterig. Daar kan hij niet tegen. ‘Jij raakt alles kwijt. Jij laat je camera in de auto liggen. In het zicht. Daar word ik gek van.’

Die laatste aantijging is te absurd om te reageren. Inge is opgestaan en staat buiten met een verwrongen gezicht te roken. Die valt hem straks wenend in de armen. ‘Kom maar,’ zal hij troosten, ‘Loulou verbeeldt zich maar dat ik haar vriend ben. Ze laat haar camera in mijn auto liggen. En ze vergeet overal wat.’

‘Haar poes is pas overleden,’ brengt Frankie te berde.

‘Ach.’ Loulou staat op en loopt naar haar fiets. ‘Nou ik ga er vandoor,’ roept ze wegfietsend tegen Inge. ‘Veel plezier!’

Twee dames in de herfst van hun leven, of ze nog schoolmeisjes zijn.

‘Natuurlijk was het een doodgewone nachtmerrie,’ denkt Loulou de volgende ochtend opgelucht. Zoals hij daar kwam aanlopen met dat akelige mens. Het is een hersenspinsel doordat ze daar bij de bar stonden. Maar die avond in het café waar zij en Frank regelmatig samen komen, verneemt ze dat hij ook daar met Inge is gezien. Dat Inge zich daar heel bezitterig gedroeg. In de vrolijke gezelligheid ontmoet ze meewarigheid en gretig leedvermaak.

Ze slaapt slecht en de volgende ochtend boekt ze een eenpersoons retour Curaçao.

Pastoral scene of the gallant South,
The bulging eyes and the twisted mouth,
Scent of magnolia sweet and fresh,
And the sudden smell of burning flesh.

De tamarinde weer en de maan. Het ritselt in de tuin. Wat schuifelt daar? De poes, een salamander, hagedis, slang of toch een leguaan? Zo'n kleine dinosaurus is makkelijk te vangen, voor de pret met een stok te slaan of te pesten, zoals ze herhaaldelijk heelt gezien. Ze mocht er een aaien die voor de toeristen grijs en verstijfd van angst in de armen van een zwarte jongen hing. Voor het strelen van zijn leren huid moest je een gulden betalen. In een restaurant stampvol toeristengroepen kreeg ze er een gebraden voorgezet. ‘Het smaakt als kip.’ Nou zet je gasten dan kip voor in plaats van zo'n lief beest, dat geen mens kwaad doet, planten oppeuzelt, in bomen klautert, over de grond scharrelt, en zich nieuwsgierig, nietsvermoedend met kop en schouders op zijn klauwtjes opricht om je vriendelijk aan te kijken. Behalve die paar uitgedroogde geiten, vogeltjes en leguanen hebben jullie al bijna geen dieren.

Aan de Noordkant van het eiland kan niemand zwemmen. In de oude tijd sloegen zeilschepen er te pletter op de koraalrotsen. Huiverend keek Loulou ver omlaag naar de door de passaat opgezweepte, beukende, stampende melkwitte branding boven de nachtblauwe golven. ‘Wat gebeurt er als iemand hier vanaf de rots in het water springt?’ vroeg Loulou aan een zwarte man die naast haar stond te kijken.

‘Die wordt helemaal poreus.’

‘Zelfmoord.’

‘Ja, dat is hier vaak gebeurd. Tegenwoordig is er de Julianabrug.’

Die nieuwe brug over de Sint Annabaai is zo hoog dat zelfs de Amerikaanse hagelwitte cruiseschepen als flatgebouwen, ver uittorenend boven de kleurige huisjes aan de Handelskade, er onderdoor kunnen varen. Het schip dat er nu ligt is zo hoog als een gebouw van drieëntwintig verdiepingen, het hoogste, langste en breedste schip dat ooit is gebouwd. Wie alle gangen doorloopt is vier uur kwijt en legt twintig kilometer af. Er is een theater van 1200 zitplaatsen, een kostbare collectie kunst, een bibliotheek van achtduizend boeken, een enorme balzaal, waarin huurlingen eenzame dames ten dans vragen, een disco, tien restaurants, vijf zwembaden, talloze bars, meerdere zwembaden, bioscopen, disco, fitness, tennisbanen, sauna, onafzienbare eetzalen, zachte tapijten in een imposant trappenhuis en duizenden opvarenden. Wat een verschrikking. Hoe merk je dat je vaart? Hoe kun je stil het wonder van een vlammende zonsondergang op zee ondergaan? Hot vindt

een vrouw haar Frankie terug die ze op zo'n schip is kwijtgeraakt? Een surrealistische nachtmerrie in werkelijkheid.

Lucretia springt tevoorschijn uit het geschreeuw en geschater op het feestelijke terras. Ze neemt Loulou's vuile vaat mee, bast welgemeend of het lekker was. Ze steekt een kaars aan op het tafeltje. ‘Breng je me nog een flesje wijn?’ vraagt Loulou.

‘Drink je niet teveel, schat?’

Bij de eerste ontmoeting meende Loulou dat het een grote zwarte man was, maar die heten geen Lucretia. Met haar zware stem banjert ze door het restaurant, bedient iedereen moederlijk en snel, en houdt alles onder controle, zelfs het kleine verwende kreng. Het lijdt geen twijfel naar welke kunne haar voorkeur uitgaat. Waar vind je zulke ouderwetse, onvervalste potten nog?

‘Proost,’ zegt Loulou tegen Lucretia, die weer lenig terugspringt naar haar plichten.

Lezen lukt nu niet meer. Het boek gaat over het eiland, hoe het was in de eerste helft van de vorige eeuw. Dat moet als je de schrijver mag geloven een geweldig oord geweest zijn; zodra je een eindje ging kuieren kwam je wel een of meer Nederlandse bekende dichters, schrijvers, kunstenaars en andere interessante lieden tegen, zonder haast. Ze kwamen om tot rust te komen en goede, vruchtbare gesprekken te voeren, op een veranda in dit dorpse paradijs. Bij hun winkels stonden de heren Morpurgo, Cohen, Mopurgo of een ander gewaardeerd lid van de synagoge en/of vrijmetselaarsloge hun hoed af te nemen of beminnelijk te smoezen. Zielstevreden zaten de plaatselijke zwarte vrouwen Panamahoeden te vlechten. De kolonialen die hier waren opgegroeid spraken met warme genegenheid over hun *aja*, de verschrompelde kindermeid die haar levensgeluk en zieleheil vond in het zichzelf geheel en al wegcijferen voor het blanke gezin. De schrijver Cola Debrot kwam terug, omdat hij er genoeg van had om in Nederland de enige zwarte te zijn tussen blanken. Bij de kleine Loulou op de lagere school kwam eens een neger over zichzelf vertellen, hoe het was om een neger te zijn. ‘Wat voor kleur bloed heb ik, denken jullie, kinderen?’ vroeg hij.

‘Blauw!’ ‘Geel!’ ‘Bruin!’

‘Rood!’ riep Loulou, maar ze twijfelde.

De kinderrijke families zijn nu langzamerhand weggereden; voor Loulou zou er nu wel plaats zijn binnen, maar ze laat het liever zo en schenkt nog eens in, denkt aan die grote bok, die ze bij Willem-

stad op de punt van een rots zag staan uitkijken over het water, vanuit een toeristenbootje op weg naar de haven. Ze tikte de gids, een blanke, zwaar bebrilde en opgesierde vrijwilligster op de zachte mouw van een feestelijke, wijde, zijden blouse, wees op het dier. ‘O, die staat daar altijd,’ bitste de dame achteloos, geërgerd door de storing en ze ratelde voort over tonnages, stoomschepen, grote en kleine dokken. Loulou neuriet Schuberts *Der Hirt auf dem Felsen*, over een heel eenzaam dier. De visarend, die je op de loer over het water ziet scheren, tot een plotselinge duik volgt, is ook altijd alleen. De heremietkrab op het strand schiet haar te binnen, die zinloos in het rond rende met z'n huisje op z'n rug. Als het te klein wordt zoekt hij gewoon een grotere schelp. En niet te vergeten de leguaan, de bange eenzame leguaan, arme leguaan. Zo eenzaam.

Twee warme tranen lopen zachtjes uit haar ogen. Wel lekker eigenlijk. Ze pakt haar zakdoek.

‘Ik ben ook zo verkouden!’ komt Lucretia aanbassen. Even zakt ze in een stoel naast Loulou. ‘En ik heb verdriet.’

‘Waarom?’ Loulou aait over haar kroeskop.

‘Een vriendje van mij is van de Julianabrug gesprongen. Melvin. Hij was pas twintig jaar.’

‘Melvin?!’ roept Loulou uit. ‘Die ken ik. Hij had geld verloren met gokken. En hij had liefdesverdriet.’

‘Ja. Niet voor een meisje. Voor een jongen.’

Ze staat weer op om de terrastafels af te ruimen. Zachtjes zingt Loulou het laatste couplet:

Here is a fruit for the crows to pluck,
For the rain to gather, for the wind to suck,
For the sun to rot, for a tree to drop.
Here is a strange and bitter crop.

‘We nemen nog een fles!’ schreeuwt een jolige mannenstem achter haar.

Nederlandse poëzie

Opmaat voor een schelpdier
Job Degenaar

Alles neemt het zeegrijs
in z'n melodrama mee
de meeuw aan de vloedlijn
gaat er eens goed voor zitten

ver, in stille colonne
gloeien laatste zeilen
een silhouet verstuift
grote thema's kolken

gisten: honger, strijd, ontkomen
die in ondiepe poelen stromen
golfslagen zeggen de wacht aan
ik sluit de schalen, tuimel

in m'n nachtuniversum mee
en ontkom aan de gevleugelde
die in wijde opvlucht
het decor verlaat

Terwijl het om mij woelt en sist
daal ik traag de duistere diepte in
en neurie een onstilbaar lied
waarmee de zee gevuld is

Twee gedichten
Leo Dooper

Memento mori

Vandaag loopt de bode
op sokken door het dorp.
Hij steekt papieren handen
met opdruk port betaald omhoog.

Het late uur masseert hem
naar vervroegde dienstuittreding,
begeleid door handgeklap
maakt zijn ego overuren.

Schouders kreunen onder het gewicht
van onheilstijdingen, het bedrag
daarmee gemoeid is gelijk
aan rente op de Staatsschuld.

Waar hij bezorgt, trilt men
op zijn voetstuk. Hij kuist de taal
van ambtenaren met zwarte humor.

Van hogerhand moet hij geloven
in de willekeur van opdrachtgevers.
Een nulzes-herkenningsmelodie
zet hersens in zijn achteruit.

De brief ontploft.

Ik lees; vergeet.

Achterland

Kunstarbeiders noch klerken
zijn geheelonthouders, ze onderzoeken
het raadsel Eeuwige Dorst, zijn in evenwicht
op de balk van eikaars vermeende gelijk.

Varens komen in het voorjaar uit
te midden van rottende medebladeren.
Edelweiss speelt marsmuziek
op het graf van de Onbekende Soldaat.
Langs de rivier achter ons huis springt
een jogger in de derde versnelling.

Schaars geklede dames spelen
diefje-met-verlos tussen korenbloemen,
de hitte maakt hen dorstig.
Op een zomerse dag draagt bier de
economische vooruitgang.

Rozenbottels kleuren in de herfst, overleven
de winter. Zonder mededogen groet een rollator
voorbijgangers met bevroren tenen.
Wie zijn wij dat wij hulp
verzaken?

Wij tellen onze jaren af
aan huishoudboekjes waarin
oorlog zonder wapens vrede is.

Een korrel zand is het begin van de woestijn.
Met ademhalen begint het leven. De zin
van vandaag is loslaten van gisteren.
De jaren gaan voorbij; wij leven nog.

Twee gedichten
Henk van der Haar

Titaanwit

Toen ik nog wolken wilde schilderen,
niet wetend hoeveel grijs wit tot zich neemt
om hagel, regen of het oogverblindend misten
mij aan te doen, toen dacht ik nog
dat zwart niet tot de hemel stijgen kon.

(Terwijl ik over water liep droogde ik
penselen, liet ik wat dood was leven,
bedacht ik God de Almachtige, zoiets)

En nu, weer mengend, me wentelend
in de zwakheid van kleuren,
word ik zwarter en grijzer en witter.

Nature morte

Het mesje met het elpenbenen heft
Leunt sierlijk aan de helix van citroen,
Een versgeschild doch geurloos hangend geel.

De zweem van schaduw onder een hoog licht
IJlt lang nog na. Een jonggestorven vlinder,
Nachtuiltje, dakkapel, gevlekte scheerling.

Zachtgrijze kreeft, wit glas, oesters in gaapstand,
Geschilderd met de vaste hand van oude meesters.
En toch verovert de vergeling steels het mes.

De naaister

Marianne van den Herik

haar atelier was ruim een leven lang
en ruim een leven breed; de carrière
kwam zigzaggend en steek voor steek op gang
een zwaan die vliegen moet in een volière

het uitzicht was de lijst met klantennamen
de einder reikte tot de taillelijn
op vrijdag rook het naar de zee - het plein
onder het raam stond vol met haringkramen

soms struinde zij door schuimend witte kant
of zeilde dagen over blauwe tule
maar 's avonds hing zij in de vestibule
haar jas weer aan de kapstok van 't verstand

nu kan zij uren doorbrengen aan zee
maar zeilen? nee, dat kon in 't atelier

Twee gedichten
Kees Hermis

Herinrichting

Het grote boerenhuis, de schuur, de hardblauwe lucht
van zomer, ik ben daar niet, niet bij de binnenplaats,
de regenput, de oude lindebomen

maar kan de stallen ruiken, hoor het gesnuif van paarden,
ik zie de kippen en de haan in vrede aan de scharrel,
de zwaluwen met jongen onder de daklijst van
het achterhuis

daar ben ik niet, niet meer, maar kom nog wel bij
wat ik ervan heb onthouden

dit hoeft niet te veranderen en dit verander ik
ook niet maar weerspreek werkelijkheid die leert
dat alles is verdwenen en plaatsgemaakt heeft voor
een golfterrein onder dezelfde hemel

Spiegelboom

De boom in mijn tuin staat in Engelse
parken ergens in een platenboek

herkenning van plekken waar ik nooit
was maar eerder en ooit ben geweest

in herinneringen die me vooruit zijn
gereisd als ik de ogenblikken lees

kleurrijk en glanzend vastgelegd
in een bladspiegelend beeld

waar mogelijk met onmogelijk
en werkelijkheid met fictie speelt

daar is geen goed geen kwaad
dan alleen deze waarheid die

onverhoeds een slechtvalk slaat
in dood en leven splijt

Twee gedichten
Julien Holtrigter

Maltees middaglicht

Schaduwrijk zetelt de dichter onder zijn eik,
hij levert mijmeringen. De zaken gaan
voor de wind. Er is veel vraag naar poëzie.

Hier, op dit hardstenen kruispunt, op deze
door duiven bescheten planeet, nam hij plaats.

Op dit oude stuk asfalt, nat van de regen en
blauwgroen glanzend van roomijs, vertrapte olijven
en olie gelekt uit Hillmans, Humbers en Healy's,
zit de blinde lotenverkoper.

Hij heeft een uitmuntende plaats uitgekozen.
Eens zal hij de dichter zijn die hij is,
desnoods op één been.

Schroot

Er zijn weer mensen verdronken.
Er zijn weer kantoren geopend.

Wij hebben wat sterren bekeken.
Wij, nabestaanden, kijken voor twee.

Roestbak verlaat het circuit, was gloed-
nieuwe sonde, is Pluto inmiddels voorbij.

Het is uit gewoonte dat wij zo drinken.
Zo zakken wij af en toe weg uit de kosmos.

Haarscherpe foto's van vreemde planeten,
wat moet je ermee?

Vier gedichten
Marcel Koopman

Biliton, 12 november

Stomende zon, fel groen
dampende bomen, geschreeuw
van apen in de natte kruinen.
Het pad een smalle gele stroom
ik denk regen en rijst ik denk
mijn voeten op het warme leem.
Voorbij de mijn waar Santimah
de nachtverblijven van de kalongs weet.
Vanuit het paalhuis galmt een gong
de geur van santen en sereh
slaat om me heen terwijl ik binnentreed.
Een gekko schuift
een volgend teken aan de rieten muur
en wijst onevenaarbaar naar de equator.

Fak-fak, 1 december

Zes uur. Balen tabak
worden in haast geladen.
Het ruikt naar kopra en katoen
en wrakke wagens knarsen
langs de havenkaden af en aan.

Tijd om te gaan, ik zal de binnenkant
van Vogelkop en oud Hollandia
niet meer bezoeken. De leerachtige
douanier spreekt nog een mondje Nederlands:
pas, visum, invoerrechten.

Amechtig komt de zon ons weer bestoken.
Vaarwel West-Irian, het schip vaart af,
ik heb je noch gekend,
noch zeer gemogen.

Tonga, 14 december

Op de dijen van het zand
leg ik mijn lang gedragen leden
en ik luister naar het schuimen
van de bladeren en vruchten.

Achter mij wacht de vulkaan
op de maan, de zon der nachten,
op de zon, de maan der dagen,
heliotroop, obsidiaan.

Ver ver ver
de ivoren weemoed van Japan
de groene torso van Sumatra
de Zweedse schoener die mij bracht.

Nu krast de toekan en nu zingen vissers,
nu vist de toekan en nu lacht de zee,
nu roeien vissers en nu wassen vrouwen
blauwe zoenen en hun warme bloemen.

Mij verwondert nog het meeste
dat ik vijftig jaren
dragen moest om hier mijn wangen
zacht en koel te laten worden
op de dijen van het zand.

MS Hullaballoo, 28 december

Avond aan dek. Schuin licht
bespeelt de kaapstanders.
Ik sta hier naast de reddingssloep en wacht
tot je gezicht nu duizend knopen ver
zich aanmeldt bij de marconist.
Kort lang, kort kort kort, lang kort lang.
Het is veranderd door het slechte zicht.

Zelfs Margie die mij begeleidt
en ineens opduikt uit het zwart
hapt als een vis in zware mist.
Haar hand die goedbedoelend
op mijn schouder ligt
en leeft, voelt en behoedt,
is een stuk speelgoed dat een kind
verloren heeft.

Drie gedichten
Frans Kuipers

De wodaneske

Vroeg in de ochtend
(laat in de nacht)
als kranteninkt nog vochtig, brood
nog warm, de stad op zijn stilst is.

Dan, soms,
kan men hem zien, de wodaneske,

slingerend over straat,
met een stuk in zijn kraag
- king of the road -
het donker voor zijn donder gevend.

Beduimelder

Mijn inktmaniën urgh
melieve meloden
melieve wablieve

lievelicht mijn gratisgoud
voeten nieuw langs wegen oud

harteklop harteklop
stapstil en wilde galop

tongetje glad tongetje nat
rodemolens waterrad

zestig jaren
in de doolhof zonder draad
beduimelder van Dale staat.

Stemmen

1. Gebiedende stem

Heb de moed.
Kwade kansen rotte kwalen zijn er.
Gezellig knerpend grint langs graven grauw.
Heb de moed.
Raadpleeg niet langer het orakel, warhartige.
Vraag niet, boterhoofdige, wat de sterren zeggen.
(Ze zeggen dat je een rups bent die zich ontpopt
met zo'n rotgang dat het net lijkt of ie ontploft.)
Heb de moed.

2. Vragende stem

En al die uileduidingen zo gretig gelezen langgeleden
wat is daar helemaal van hangen gebleven?

3. Fluisterende stem (vanonder de zuring)

Ah gonzende op uw velouren rug te rijden
scherend over het fluitekruid en verdwijnend
onder het lichtlekkende bladerdak van de kromme olm.

Nachtpijn

Liesbeth Lagemaat

Van lavazand de lakens. Terug. Mijn sloep
gebroken op het strand, een regen van gruis
op mijn lippen, het ooglid. Verduisterd de afdruk
van wie. Geen schuilmens op meetbare afstand.

Het denken van as: ik spreek een geliefde van
kokkels en wrakhout en spuug in de poel
waar een maan sterrengit heeft geslagen tot steen.
Breekwater de taal. Kaal en droog is mijn woord,

hongerwind. Dan doe je me aan.
Je roept de minuten terug in mijn bloed,
mijn hoofd een lieflijke baai. Meer niet af:
onze binnenzee wordt al te doof en te stil,

deze bries nog een vloeibare trilling, en
krijtwitte rotsen het nest van mijn schedel,
meer niet af. Het was steeds de zon. Het was
de zon die kerfde, sneed.

Oom kaptein

Lucas Laherto Hirsch

oom kaptein verdrinkt, vannacht
weet hij het zeker

hij is week, de mosselvanger met de zoute huid,
daar gaat hij dan,

dag familieman die niemand kende

hij maakt bespreekbaar wat de ochtend een dagverachting noemt
de structurele kluizenaar heeft vrouwen-
namen op zijn armen

voorvechter van het weekdier, afscheidsman in habijt,
wat is er waar van uw natte schelp, van uw pet met anker,
van uw pijptabak

wat draagt de kade nog aan, wat de stad, nu de regen op
uw hoofd ligt,
niet op de keien durft, niet op,
maar zonder waarden valt, zonder overweging opgenomen

geen heldenlied voor oom kaptein deze morgen, hij is op grond
gaan staan,
droog getrokken zijn tong ingeklonken

hij is ketter, verworpen, is
broer van,
dat wat drinkt is bang geworden, dat wat
rookt gedood

Bries

Frans van Mastrigt

Een dag van het gebeeldhouwd groen,
lichtzinnig uitzicht zonder grenzen.
De wolken worden duur betaald, want
wind en water bouwen luchtkastelen.

Een zee van levensvreugde klotst voorbij,
muziek voor het gevoel. De maag gevuld
en vrouwen zwaarder dan de regen.

Hupse meiden op echt gras;
zij leven in een frisse bries,
bonte rokken door de bank genomen.
De borsten van de goede smaak
en God schuilt in de mooiste benen.

Twee gedichten
Ester Naomi Perquin

2 CV

Zo dacht je nog dat vroeger was:
een picknickmand, een lange zomer,
het land en langsgereden bomen.
Nu staat dat naast een kudde Lada's
onwrikbaar in het roestig gras.

Gesprekken langs verborgen routes,
bang strelen op de achterbank,
de eerste kus, de eerste leugen
en al die haast en snelheidsboetes,
het open dak van dat geheugen.

Zo hoor je zacht het brommen nog,
de grondtoon in haast elke bocht,
de laatste ruzie naar Parijs.

Nu hangen lampen uit hun kas,
de ogen van wat liefde was:
de nasleep van een rijbewijs.

Opnieuw

Een oud gebaar heeft zich herhaald
en mij uit bed gedreven, stil geluk
knelde weer in dit onrustig leven
dat zich niet verleren kon.

Ik stond op het balkon en dronk
het verre, duistere dat in zo'n nacht
gewillig achterblijft, een donker lijf
dat klam tegen de lakens lag,

Niet meer dan een gezicht
dat ik van buiten heb gekend
nu ik te slapeloos geworden ben
om meer nabijheid te verdragen.

Er zijn geen nieuwe vragen meer.
Gewoonte is slechts één gedicht
en één verhaal dat keer op keer
in alle woorden wakker ligt.

Drie gedichten
Jean Pierre Rawie

Sterrenwacht

Wij staarden duizend eeuwen naar de
gesternten en het sterrenstof,
alsof zij een geheim bewaarden
dat ons onmetelijk betrof,

en legden lichtjaar achter lichtjaar,
oneindig verre verten in,
maar allengs helderder wordt zichtbaar:
wij staan nog slechts aan het begin.

Met steeds verfijnder apparaten
ontginnen wij de eeuwigheid,
steeds ongeduldiger naarmate
de einders blijken uitgedijd,

en blijven hopen eenmaal in de
gebieden achter zon en maan,
achter de sterren te hervinden
wat ons op aarde was ontgaan.

Marktcafé

Hier, aan het raam, na een doorleefde nacht,
met koffie en een broodje ham,
te zien hoe wakker wordend Amsterdam
zich in zijn dag te wurmen tracht.

Je kleren voelen tweedehands en klam,
het regent vanzelfsprekend zacht.
Het is niet alles wat het leven bracht
bij alles wat het leven nam.

Je wordt nog wat weerspiegeld door de ruit,
al zoveel jaar dezelfde kop.

De markt is aan en maakt diffuus geluid
en overstemt je harteklop.

Straks gaan de eerste straatlantarens uit,
en los je in het daglicht op.

Reiziger

(t.g.v. het 100-jarig bestaan van het Nederlands Instituut te Rome)

De stad bezwijkt welhaast onder de last
van alles wat er over is geschreven.
Het feit dat er gewone mensen leven
komt als een schok voor menig gymnasiast.

Wat op de zeven heuvels werd bedreven
ligt overal nog tastbaar opgetast;
wij zijn bij de geschiedenis te gast
en onze broosheid wordt ons ingewreven.

Wie toog niet vol van voorkennis op pad,
tot hij bij aankomst wat hij had gelezen
als ontoereikend wegdeed en vergat?

Zo'n reiziger zij dan de weg gewezen
hier naar het Istituto Olandese,
een eeuw reeds in de eeuwenoude Stad.

Johannes Vermeer bij het virginaal

Willem M. Roggeman

En eindelijk begint dan de tijd.
De jaren komen vrolijk aangewaaid.
In de lucht ruik je de lucht van oude meesters,
je herkent Venetiaanse terpentijn in de verf,
en ook hun stem klinkt warm en vertrouwd.

Johannes Vermeer staat bij het virginaal
terwijl zijn vrouw iets van Sweelinck speelt.
Op de vloertegels ligt schuin een viola da gamba.
De huiskamer waarin zij jaren hebben geleefd,
al is het eeuwen geleden, staat er nog net als toen,
tot in de kleinste details geschilderd op doek,
alsof het nog steeds de zeventiende eeuw is, en
in de spiegel kun je jezelf zien staan.

Het interieur geniet van gezeefd daglicht.
Dit is verstild leven, begluurd door een lens,
hem geschonken door zijn vriend,
de natuurvorser Antonie van Leeuwenhoek.
Maar ook het atelier wordt ons getoond,
met het gordijnmotief als zware inleiding,
opzij geschoven als in een theater, terwijl
de toeschouwer buiten het schilderij wordt geduwd.

Niets kan nog verdwijnen. Het beeld
heeft alles voorgoed op zijn plaats gezet en
is daarom realistischer dan de werkelijkheid.
Ieder object bergt een geheime gedachte
en absorbeert licht. Alles is kraaknet, oerhollands.
De seizoenen krijgen hier Nederlandse namen,
zoals verlangen, voldoening, missen en verzaken.

In de keuken giet de meid de melk
in een bruin geglazuurde kom.
Je ruikt er de nieuwe specerijen,
kruidnagel en gember, en je voelt
hoe ongelooflijk zacht zijde kan zijn
terwijl je haar donkere allegorie streelt.

Hoe vredig is dit rustige leven.
Iedere beweging werd doorgeknipt.
Een ogenblik is vereeuwigd.
Stilte ligt als een bevriezende laag
uitgesmeerd over alle dingen en mensen.

De schilder kijkt naar zijn eigen rug
terwijl hij op een klapstoeltje zit
en aarzelt op de drempel van het zwijgen.
Daar begint het zachte moduleren weer,
dat ongrijpbaar maar begrijpelijk blijft,
net als op de dag van toen
hij een vlokje van een wolkje at
met een smaak die smolt in de mond,
licht als een herinnering die verdampt
en verdwijnt tussen de gordijnen.

Eigenlijk schildert hij niet veel,
amper twee of drie werken per jaar.
Maar hij laat elf kinderen na en veel schulden
wanneer hij, amper 43 jaar, in 1675 overlijdt.
In zijn huis is nauwelijks een schilderij te vinden.

Zijn weduwe beschreef zijn kommervolle einde:
‘niets van sijn selve hebbende, tot soodanigen
verval ende decadentie was gekomen,
't welck hij soodanich ter harte hadde getrocken,
dat hij gelijck als in frensie vervallende in een dach
of anderhalf was gesont end doodt geweest.’

Terwijl Vondel aan het Singel in Amsterdam
al zijn nog onuitgegeven werken verbrandt,
ziet Johannes Vermeer met gebroken ogen hoe
in de nacht alle kleuren uit de wereld verdwijnen.

Alleen in de stilte van zijn schilderijen
heeft hij tijdelijk kunnen ontsnappen
aan het lawaai, de ruzies en de drukte
die heersten in zijn groot gezin.

Auto's rijden nu door de Gouden Eeuw
langs de groene grachten van Delft,
waar elzen en linden schaduwen werpen
tot in de vitrines van de sex-shops.

Huizen in donkerrode baksteen met
kleine ramen en trapgevels schrijven
nog steeds Vermeers naam in het grachtwater,
dat nauwelijks rimpelt onder deze aanraking.

Twee gedichten
Rijk Schipper

Ringworm en duif

Bazielkruid heb ik aangevraagd,
alsof ik nog niet herstellen wil
van een etterende herinnering.

Ik begin de zon te begrijpen
die de schijn niet ophoudt, maar uitvaart
tegen het vallen van het westen.

Een glimlach als een stadsgezicht
keert het mij toe. Hoe kon ik vergeten
dat de aarde zijn ringen draagt?

Daar staat iemand te beredderen.
Door dubbele glazen blikt hij mij aan,
waarop ik luister naar een tekst

die ik door hem geschreven heb.
Ik doe mijn vensters open en knipoog
naar een duif op het ziekenhuis.

Ver illud erat

(Vergilius, Georgica II 338)

Zolang het winter is
de aarde niet bewerken.
Komt daar ooit een einde aan?
Ik sta hier met een wijnstok
geklemd in mijn hand, en gis
vanwaar de wind zal waaien.

In het bos steekt het blad de
kop op. Het heeft klokken
gesneeuwd. Je bent ontloken
met het eerste licht en het vee.
Het voorjaar neem je mee
in de getrokken voren.

Geloof je het wel? Ga je mee?
Ik zing weer na een zee
vol ondergelopen sterren.
De vorm doorbroken en
hersteld. ‘Anything goes’
vermeld in margine.

Ik kon de tijd omkeren
maar heb hem vooruit gedraaid
om jou te confronteren
boven het klokgeluid
dat krullen heeft gezet
in de spijlen van je bed.

Nooit voor het eerst gezien,
maar tussen een rij van beelden
in een Italiaanse tuin.
Daaruit geklommen is
je huid doorschijnend, en aderen
stromen over je handen.

Light Verse

Twee gedichten
Inge Boulonois

De dichtgetijden

Hier peest en racet de postmoderne geest:
we moeten dringend dit en instant dat,
bij voorkeur weer wat anders dan men had;
zelfs de Parnassus schoeit op snelle leest.

Geen tijd voor metrum, rijm, superbe vorm,
poëten braken trendy losse flodders,
veelzeggend als met verf gesmeten klodders;
het stijlloos vrije vers brak uit, werd norm.

Een leger dichters lijdt zwaar aan de tijd
want vrijheid remt de creativiteit
en verkoop van hun bundels blijft stagneren.

Maar binnenkort zal deze trend wel keren,
de ware muze kan niet zonder wetten:
straks dweept de avant-garde met sonnetten!

Tussen onze oren

Als het dik en zwaar dan liever dun
en als we bruin dan moet het blond
of kraaiend rood of neo-gotisch
zwart, nee coupe soleil met tevens
coupe sommeil. Indien te steil dan
watergolf, een papilottenkrul voor
even of een permanente wave of nee
misschien pardoes zo'n afro-kroes?

Wanneer het kort dan juist weer lang
met scheiding hier of daar of overal
dus nergens goed te zien, daarbij
een knot chignon rouleau of wrong,
wellicht eens dreads, wat bonte locks,
een echte vlecht, twee pippi-staartjes,
rechte pony met een paardenstaart of
juist heel sexy al die wilde haren los?

Is het drie maanden lang dan moet
het mes de schaar erin: en brosse
of weer een bob, een kale knikker
of zo'n oude pagekop met ossen-
staart nu in de nek, geraffineerde
piek stram op de wang, een vetkuif
met gul glittergel en sprieten groen
oranje paars, ook eens de hanekam?

Want altijd altijd moet het anders. Daar, ja
enkel daar krijg je nu grijze haren van!

Drie gedichten
Kees Jiskoot

Leesles

(Genesis 3)

Het blijft me steeds verbazen
dat Milton, Vondel, Schmidt
dit hoofdstuk nooit goed lazen:
het rept van appels niet.

Nee, Eva heeft in Eden
die boom een *vrúcht* ontrukt
(een daad waar elk tot heden
de wrange vrucht van plukt).

Die lusthof lag in streken,
bloedheet - ze liepen naakt! -,
wat appelteelt, o leken,
zeer onwaarschijnlijk maakt.

(Sub)trópisch fruit hing daar, en
waar denken we dan aan?
Precies! aan wat zij waren:
de pisang, de banaan.

Ansichtkaart uit Chamonix. Fragment

(...) Aan ommezijde, bij dat kruis,
ons gammele vacantiehuis.
We zaten in de winterzon
gezessen krap op ons balkon.
Toen viel het eensklaps naar benee
en met de ruimte ook weer mee (...)

Een genezing op sabbat

Een zondagsdienst is een onrustig iets,
van zenuwen, van stress en sores zwaar. -
Men belt: ‘Een man, gevallen van zijn fiets,
kom gauw, hij schreeuwt het uit en ligt daar maar!’

Ik race erheen. Het volk rond de patiënt
verleent me zwijgend doortocht. In de berm
ligt Hans, mij als hystericus bekend,
met rollend oog en bestudeerd gekerm.

Als schriftgelovig man grijp ik mijn kans:
de knul heeft niets, dus speel ik voor profeet,
en bars, met luider stemme, roep ik: ‘Hans,
sta op!’ Wat hij, tot elks verbazing, deed.

Als wonderarts werd ik beroemd en rijk.
Vervelend echter blijft dat mijn confrère,
de atheïst uit onze groepspraktijk,
me steeds begroet met: Jezus-titulair.

Vier gedichten
Aaike Jordans

Blues in B flat

Mijn eerste bandje speelde rockmuziek
waarmee we het publiek dat met ons dweepte
gedreven tot uitzinnigheid opzweepten.
We waren jong en wild en energiek.

Vaak heb ik mij in jeugdhonk, zaal en kroeg
met vuur van een bevlogen taak gekweten,
ik ranselde mijn snaren als bezeten
en elke avond eindigde te vroeg.

Maar nu ik als aftandse oude sok
vermoeid en futloos door het leven sjok
is het ook de muziek die somber stemt.

Want mijn gitaar klinkt droevig en beklemd,
veel meer dan het spreekwoordelijke hemd
is mij de blues thans nader dan de rock.

Joechei!

Het leven is niet enkel as en schuim,
er is ook leegheid, er zijn doodsgezangen,
weemoedigheid en uitzichtloos verlangen
en tussendoor een rochel of een fluim.

Terwijl de boeren BSE-vee ruimen
maakt de chirurg weer een fatale fout.
Er sneuvelt een hectare regenwoud
en timmerlieden slaan zich op de duimen.

Na nachten die in slapeloosheid strandden
ontbloot de ochtendstond haar gouden tanden
als om hernieuwde rampspoed te begroeten.

Dus koester ik de schimmel op mijn voeten,
vals zingend streel ik met vereelte knuisten
heel liefdevol mijn wratten en mijn puisten.

Klacht

Wanneer ik zeg: ‘De soep is wat te zout’
ontsteekt zij in een storm van onbehagen
en ook moet ik het zeer beslist niet wagen
te reppen van te heet of juist te koud.

Zij reageert alsof ze werd geslagen
en ik krijg bars en bitter toegesnauwd
dat ik mijn grote mond maar beter houd
en niet zoveel moet zeveren en zagen.

Vaak is het slikken, als je bent getrouwd
met iemand die kritiek niet kan verdragen.
Dus zwijg ik, ook al is dat klatergoud.

En als mijn vrienden af en toe eens vragen
hoe 't met mij gaat, antwoord ik wat benauwd
geheel naar waarheid: ‘Ach, ik mag niet klagen.’

50+

Eens was ik jong, mijn leven werd bepaald
door overmoed, mijn lef had geen limiet.
Nu ben ik oud, lankmoedig, erudiet.
Ik weet waar Abraham de mosterd haalt.

Er is een kalmte in mij neergedaald
die men bij jonge lieden zelden ziet
en wijsheid is het thans, die mij gebiedt.
Ik weet waar Abraham de mosterd haalt.

Terwijl mijn blik door 't keukenkastje dwaalt
denk ik: ‘Waarom vind ik dat potje niet?’
O, ouderdom, als het geheugen faalt!

Dat is inmiddels lek als een vergiet.
Ik weet waar Abraham de mosterd haalt
maar ik vergeet steeds weer waar hij die liet.

Twee vaderlandse verzen
Jan Kal

Vaderlandse geschiedenis

De vroegste Hollandse geschiedenis
(69: opstand der Bataven,
behandeld door Vitellius als slaven)
ging om zelfstandigheid, al liep het mis.

Leider Civílis (dus niet Syfilis)
zou ooit als vader van ons volk opdraven.
Zijn wij het *nakroost dier gespierde braven*?
We weten best dat het een mythe is.

Ik las van onze fiere tegenstand
aan de Romeinen, om der vrijheid wille,
toen ik acht jaar was, in *Der Vaderen Erf*.

Wegens de kleurplaatjes, in waterverf,
aten we thuis alleen beschuit van Hille.
Ook een voorgoed verzonken Nederland.

Dichter des Vaderlands

't Ambassadeurschap van de poëzie
berust vier jaar bij een *light-verse*-bedrijver.
Van Wissen heeft niet ieders sympathie:
't is maar een geestige sonnettenschrijver.

‘Een zwarte dag voor de democratie,’
luidde het commentaar van Ilja Pfeijffer.
Gelukkig, in de dichterscoterie
is er geen sprake van beroepsnaijver.

De man van Marken, uit zijn stoel te Rome,
Michaël Zeeman, heeft zijn oordeel klaar:
‘Een Gronings drinkebroer en rijmelaar.

Het ambt waarin zelfs Komrij is versuft
vraagt om ontregeling, niet om vernuft.’
Driek, ik ben blij dat jij er bent gekomen.

Twee gedichten

Drs. P

[Wij zijn hier in een rijtuig van het spoor]

Wij zijn hier in een rijtuig van het spoor
Transportgebruikers zitten overal
Te kwebbelen in hun mobiele krengen

Let nu op die geleerde daar. Hij zal
Daar resoluut verandering in brengen:
Hij drukt een knop in van zijn apparaat

Dit blijkt terstond die dingen te verzengen
Veel ernstig letsel is het resultaat
En veel contact gaat reddeloos teloor

Het zal, zo vrees ik, onuitvoerbaar zijn
Maar als het kon... Voorwaar, een groots festijn

Dit zal bij u wellicht ontzetting baren:]

Dit zal bij u wellicht ontzetting baren:
Eens heerste hier een literair gemis

Toen kwam het tijdschrift dat er nu nog is
We zouden 't als een ommekeer ervaren
Eureka! (Grieks, tenzij ik me vergis)
Eilieve, dit was zowel vlees als vis
De lezerskring kwam nauwlijks tot bedaren -
Erkende het als sui generis

Rondborstig lachend kan ik dus verklaren:
Ooit kwam de haute cuisine op onze dis
Nu kunnen wij het resultaat ontwaren
De rijke oogst van vijfentwintig jaren
Een kleinood der cultuurgeschiedenis

Drie gedichten
Francisco de Quevedo
(Vertaling Erik Coenen)

Aan de vliegjes in mijn wijn

Germaanse vliegjes, van een teugje zat;
beschonken pluisjes, gratis meegeschonken,
die daar de vuurvlieg in het droog kan vonken
als wijnvlieg willen vonken in het nat;

vliegende droesem; hoofdroos van het vat;
bezinksel, nog niet diep genoeg gezonken;
drankzuchtige atomen, veel te dronken
om nog te kunnen spartelen in bad:

vlieg mij maar naar de strot, druifparasieten,
maar laat mij eer ik dat genoegen smaak
op jullie afloop in mijn keelgat klinken!

Vooruit, naar binnen toe, muskaatmuskieten:
ik laat jullie, als allerzoetste wraak
voor 't drinken van mijn drank, in mij verdrinken.

A los mosquitos en una copa de vino

Tudescos moscos de los sorbos finos,
caspa de las azumbres más sabrosas,
que porque el fuego tiene mariposas,
queréis que el mosto tenga marivinos;

aves luquetes, átomos mezquinos,
motas borrachas, pájaras vinosas,
pelusas de los vinos invidiosas,
abejas de la miel de los tocinos;

liendres de la vendimia, yo os admito
en mi gaznate, pues tenéis por soga
al nieto de la vid, licor bendito.

Tomá en el trago hacia mi nuez la boga;
que bebiéndoos a todos, me desquito
del vino que bebisteis y os ahoga.

Aan een kiezentrekker

Jij die je mijn gebit zo goed laat smaken,
en eet van andermans verrotte tanden;
jij die met peuzelgrage dievenhanden
mijn tandvlees rollen wilt, mijn kaak wilt kraken;

jij die van elke hap een hel wilt maken
en zelfs in soep mijn beet wilt laten branden
- want wat een kwelling als croûtons belanden
in mijn door jou vermaledijde kaken! -:

je doet me om een broodkorst trekkebekken,
je laat me sidderen voor appelschillen,
je dwingt me zelfs puree of moes te prakken;

maar kiespijn stillen door de kies te trekken
is net zoiets als hoofdpijn willen stillen
door 't hoofd waarin de pijn zit, af te hakken!

A un sacamuelas

¡Oh tú que comes con ajenas muelas,
mascando con los dientes que nos mascas,
y con los dedos gomias y tarascas
las encías pellizcas y repelas;

tú que los mordiscones desconsuelas
pues en las mismas sopas las atascas,
cuando en el migajón corren borrascas
las quijadas que dejas bisabuelas;

por ti reta las bocas la corteza,
revienta la avellana de valiente,
y su cáscara ostenta fortaleza!

Quitarnos el dolor, quitando el diente,
es quitar el dolor de la cabeza,
quitando la cabeza que le siente.

Grafschrift

Hier rust, bezijden Lidius, zijn vrouw
Helvidia. Zij ging als eerste heen,
en dat hij haar postuum voor zich alleen
zou krijgen was een lichtpunt in zijn rouw.

Hij wou dat in hard marmer huizen zou
wie in week vlees zo vaak uit huis verdween,
en dat haar hondje, als gehouwen steen,
een zinnebeeld zou blijven van haar trouw.

Fideel, zo heet de hond hier neergezet
als knipoog naar het losse huwelijksbed,
ironisch aan hun voeten neergevlijd;

hij blafte niet naar vrijers, wel naar dieven,
geriefde hem dus zonder haar te grieven;
maar trap niet op zijn staart, passant: hij bijt.

Epitafio

Yacen en esta rica sepoltura
Lidio y su mujer Helvidia Pada,
Y por tenerla solo, aunque enterrada,
al cielo agradeció su desventura.

Mandó guardar en esta piedra dura
La que de blanda fue tan mal guardada;
Y que en memoria suya, dibujada
Fuese de aquel perrillo la figura.

Leal, el perro que miráis se llama,
pulla de piedra al tálamo inconstante,
ironía de mármol a su fama.

Ladró al ladrón, pero calló al amante;
ansí agradó a su amo y a su ama;
no le pises, que muerde, caminante.

Twee gedichten
Patty Scholten

De Spaanse danseres

(Hexabranchus sanguineus)

Een zeenaaktslak (ze heeft haar naam niet mee)
is plots in Spaanse passie losgebroken.
Bloedrood en afgebiesd met witte stroken
pulseert ze rokkend, klokkend door de zee.

Ze strekt en buigt, een echte coryfee,
twee rode horentjes omhooggestoken.
Toch is haar fiere kuisheid onbesproken:
ze danst slechts voor de zee, haar fiancé.

Ik heb haar niet gezien, de Grande Dame,
omdat twee duikers haar uit zee meenamen,
gefascineerd door 't zwierig wit en rood.

Ze maakten foto's van haar op het strand.
Die werden vast heel mooi. De laatste, want
ze wilde niet meer dansen, ze was dood.

De haaien

De haaien flitsen elegant door 't nat
als onderwaterstraaljagerpiloten
of strak gestroomlijnde torpedoboten.
In elk geval iets op het oorlogspad.

Straks gaan ze af. Kaboem, zodra het spat.
De regenmeesters maken wolken rood en
ze dansen in het schuldeloos vergoten
gebloed van vis of mens, vreten zich zat.

Ik snorkel langs het rif. Een peilloos blauw
met daarin schaduwen van kwade trouw,
die mij misschien een poot uit willen draaien.

Wij worden oud vol kwalen, eenzaamheid.
Voor mij straks geen euthanasiebeleid,
geen Drionpil maar snelle, felle haaien.

Bespiegeling
Peter van den Tillaart

Met bonkend hoofd, zijn ogen amper open,
beseft hij spijts zijn katterige geest:
‘Ik heb vannacht weer veel te veel gezopen.’

Want op een rijk met drank besprenkeld feest
was hij - de kelners liepen zich de blaren -
de meest innemende persoon geweest.

Maar als hij nu zijn ongewassen haren
en grauwe tronie in de spiegel ziet
hoort hij zich op ontstelde toon verklaren:

‘Vergis je niet, jij dronken stuk verdriet,
ik moet je wassen, maar ik mag je niet.’

Vijf gedichten
Rikkert Zuiderveld

Zeventien

Zeventien kinderen
Had ze al grootgebracht,
Allemaal engeltjes,
Blozend en blond.
Tot ze een kind kreeg met
Melkboerenhondenhaar,
Dat van de melkboer was
Of van de hond.

Tandarts

Naast zijn praktijk op de Oudezijds
Drijft tandarts Slim twee stalletjes
Met snoepgoed op de Nieuwezijds:
Zo eet hij van twee walletjes.

Vrouw

Op straat keek iedereen haar na,
Een vrouw zonder gebreken.
Ja, zelfs de dokter heeft haar nog
Uitvoerig nagekeken.

Boer (1)

Zolang hij zaait
Dan drinkt hij niet,
Zolang hij maait
Dan drinkt hij niet,
De boer, de brave borst.
Zolang hij oogst
Dan drinkt hij niet,
Hij drinkt pas als hij dorst.

Dan proost en klinkt
Hij, heft en drinkt
Het glas, hij slurpt en morst.
Hij galmt een lied
Met zware stem
En na tien glazen
Laat hij hem,
De boer, uit volle borst.

Boer (2)

De boer riep: ‘Hortsik!’ doch het paard
Ontwikkelde zo weinig vaart
Dat hij de kar heeft meegeduwd.
De vrouw met wie hij was gehuwd
Werd spoedig daarop weduwe.
Dat kwam van al dat meeduwen.

Essay

Uit: ‘Mein Leben’*

Marcel Reich-Ranicki
(Vertaling Paul van den Hout)

Ik had een kennis bezocht, van wie ik iets nodig had. Bij hem trof ik dingen, waarop ik niet had gerekend: Duitse boeken. Opeens viel mijn oog op een kleine, fraai uitgevoerde bundel: *Doktor Erich Kästners Lyrische Hausapotheke*, in 1936 in Zürich gepubliceerd. Ik las meteen het gedicht waarmee de bundel opent: *Das Eisenbahngleichnis*. Het begint aldus: ‘*Wir sitzen alle im gleichen Zug/ und reisen quer durch die Zeit,*’ en eindigt: *‘Wir sitzen alle im gleichen Zug./ Und viele im falschen Coupé.’*

Ik wilde die bundel per se hebben: ik zou hem meteen hebben gekocht, als dat mogelijk was geweest. Nee, overnemen kon ik hem niet, en hij was ook in geen enkel antquariaat in het getto te vinden. Niettemin werd hij mij uitgeleend - voor een beperkte tijd, wel te verstaan. Een meisje, dat Teofila heette maar Tosia werd genoemd, en dat hierna nog vaker ter sprake zal komen - Tosia, dus, heeft voor mij Kastners *Lyrische Hausapotheke* met de hand gekopieerd. Ze heeft de gedichten ook geïllustreerd en ten slotte de bladzijden zorgvuldig aan elkaar genaaid. Het op die manier ontstane boek kreeg ik voor mijn eenentwintigste verjaardag - op 2 juni 1941 in het getto van Warschau. Heeft iemand ooit een mooier cadeau voor mij bedacht? Ik weet het niet. Maar nooit heb ik een geschenk gekregen, waaraan meer moeite was besteed - en meer liefde.

Daar zaten we dus met ons tweeën, Tosia en ik, en langzaam en peinzend lazen wij in het donker en bij het schaarse licht die Duitse verzen, die zij voor mij had overgeschreven. Van een nabijgelegen ingang naar het getto hoorden we af en toe Duitse schoten en joodse kreten. We krompen ineen, en we rilden. Maar die nacht hebben we dóórgelezen - in *Die Lyrische Hausoptheke*. Verrukt waren wij, nog niet lang bekend als we waren met de liefde, van de ietwat weemoedige, maar prachtige ‘Sachliche Romanze’. Zo lazen we dus van die twee mensen die de liefde na acht jaar plotseling kwijt waren geraakt, ‘wie anderen Leute ein Stock oder Hut.’ En die

* *Zie ook ‘Vertaalde poëzie’*

domweg niet konden begrijpen hoe dat was gebeurd. We dachten aan onze gezamenlijke toekomst waarvan - daarvan waren we overtuigd - geen sprake kon zijn - tenzij misschien in een concentratiekamp. We lazen de irriterende vragen ‘Kennst du das Land, wo die Kanonen blühn?’ en ‘Wo bleibt das Positive, Herr Kästner?’ We glimlachten om de typering van de streber (‘Die Ahnen kletterten im Urwald./ Er is der Affe im Kulturwald’). We schrokken van de vermaning: ‘Nie dürft ihr so tief sinken,/ von dem Kakao, durch den man euch zieht,/ auch noch zu trinken.’ Midden in ons ellendige bestaan troffen ons de twee regels met de titel ‘Moral’, die acht woorden: ‘Es gibt nichts gutes,/ ausser: man tut es!’

Ik weet het: tot de grote Duitse poëzie kan men Kästners gebruikslyriek beslist niet rekenen. Toch hebben zijn intelligente, elegante en toch ietwat sentimentele gedichten mij indertijd geroerd en geboeid, me enthouisast gemaakt. Wat zich dagelijks om mij heen afspeelde, kon niet zonder invloed blijven op wat ik las. Te midden van de ellende in het getto van Warschau, in een tijd dus waarin ik dagelijks rekening moest houden met de dood, viel het mij zwaar romans of zelfs maar verhalen te lezen. [...]

Dat ik ooit nog kennis zou maken met Kästner, op die gedachte ben ik nooit gekomen. Los van het feit dat mijn kansen om de oorlog te overleven microscopisch klein waren, zou ik tegen iemand die mij een ontmoeting met Kästner zou hebben voorspeld waarschijnlijk hebben gezegd dat zoiets even absurd was als het idee van een ontmoeting met Wilhelm Busch of Christian Morgenstern. In de herfst van 1957, toen ik nog steeds in Polen woonde, bezocht ik de Bondsrepubliek. Mijn reis begon in Hamburg en voerde mij over Keulen en Frankfurt naar München. Ik probeerde meteen Kästners telefoonnummer te achterhalen. Dat bleek allerminst eenvoudig, maar ten slotte lukte het me. Toen Kästner hoorde dat ik een literatuurcriticus uit Warschau was - zulke lieden zag je toen zelden in München - maakte hij geen bezwaar: hij stelde voor dat we elkaar in Café Leopold in Schwabing zouden ontmoeten.

Hij was weer populair, zoals indertijd, vlak vóór 1933. Hij werd gewaardeerd, zij het, geloof ik, nog steeds ondergewaardeerd. Zojuist was hem de Büchnerpreis toegekend. Een zevendelige uitgave van zijn ‘Verzamelde Geschriften’ was in voorbereiding. Met dat al maakte hij de indruk van een niet zozeer respectabel als wel uiterst aimabel mens, slank en charmant, vlot en elegant. Wanneer je be-

dacht dat hij 58 was, kwam hij verbluffend jong op je over.

Nadat Kästner voorkomend antwoord had gegeven op mijn vragen, wilde hij weten hoe het mij in de oorlog was vergaan. Zo beknopt mogelijk vertelde ik hem over het getto van Warschau, waardoor ik als vanzelf over zijn gedichten kwam te spreken. Ik liet hem mijn handgeschreven, toevallig bewaard gebleven en inmiddels danig verfomfaaide exemplaar zien van zijn *Lyrische Hausapotheke*. Hij was verrast en werd zwijgzaam. Hij had zich van alles kunnen voorstellen, zei hij, maar niet dat zijn verzen in het getto van Warschau gelezen, laat staan met de hand gekopieerd waren - zoals men dat in de Middeleeuwen met literaire teksten had gedaan. Hij was ontroerd. Ik geloof dat de mondaine dichter tranen in zijn ogen kreeg.

Dankwoord
Anne Stoffel

Dames en heren,

In de eerste plaats wil ik mijn hartelijke dank betuigen aan de jury, die mij dit jaar de Aleida Schot-prijs waardig heeft bevonden, en aan het bestuur van de Aleida Schot Stichting voor het toekennen en daadwerkelijk overhandigen van die prijs. Ik vind het een grote eer en ik ben er heel blij mee.

Aleida Schot heb ik niet persoonlijk gekend, maar ik heb wel wat van haar geleerd. Vertalen heb ik geleerd door de vertaalcolleges van Bella Bekker. Zij had een uitstekende methode: je moest een stuk uit het Russische tijdschrift Sputnik in het Nederlands vertalen, dan iets anders gaan doen en later je vertaling van dat stuk weer terugvertalen in het Russisch. En dan je eigen Russisch vergelijken met het origineel. Zo leerde je begrijpen hoe die twee talen van elkaar verschillen. Dat was bijzonder nuttig. Maar de tentamens waren gruwelijk moeilijk. Dus ik ging op zoek naar extra oefenmateriaal. Ik had een paar Russische delen Tsjechov in huis en de openbare bibliotheek stond vol met vertalingen. Ik leende een vertaling van Aleida Schot, vertaalde haar Nederlands in mijn Russisch en vergeleek dat met het origineel. Dat was nog eens leuk werk! Heel interessant en spannend om op die manier te ontdekken wat een vertaler eigenlijk doet. En ineens haalde ik ook voldoendes voor die tentamens, de laatste keer zelfs een 9. Dus ik kan iedereen mijn variant van de methode-Bella van harte aanbevelen.

Dat ik uitgerekend nu ik de Aleida Schot-prijs krijg, weer Tsjechov vertaal, ditmaal van het Russisch in het Nederlands, is denk ik stom toeval, maar het geeft me tegelijk het gevoel dat er een cirkel rond is.

Er is nog een andere cirkel. Wat eerder in mijn studententijd, tijdens de voortreffelijke opleiding voor het kandidaatsexamen hier in Amsterdam, volgde ik onder meer colleges Russische poëzie van Kees Verheul. Dat waren inspirerende colleges. Kees kon (en kan nog steeds) heel bevlogen over poëzie praten, en sterker nog, hij ging ook wel eens naar Rusland, iets wat in die tijd bepaald niet voor iedereen was weggelegd. Hij had Achmatova gekend en kwam

over de vloer bij de weduwe van Mandelstam. Op een dag vertelde hij tijdens een college, weer eens terug van een reis, dat hij een jonge dichter had ontmoet van wie hij zeer onder de indruk was. Een leeftijdgenoot van hem. Iosif Brodski. Zo'n dertig jaar later ontmoette Kees een jonge dichter van wie hij op dezelfde manier onder de indruk was: Boris Ryzji. En nu is diezelfde Ryzji een van de redenen dat ik hier sta.

Een andere reden is Marina Tsvetajeva. Bij het vertalen van haar gedichten heb ik nauw samengewerkt met Marko Fondse. Marko kon heel gul zijn met lof, en daar was ik dan geweldig door vereerd, natuurlijk. Ik kwam in die tijd pas kijken en had het gevoel dat ik ieder moment door de mand kon vallen. Maar Marko wilde graag met vereende krachten een Tsvetajeva-bundel maken voor uitgeverij Van Oorschot. En ineens zat ik bij die beroemde uitgeverij om de tafel met de uitgevers en de coryfeeën Fondse, Wiebes en Berg en ik voelde me een kind dat mocht meedoen met de grote mensen. Het was te vergelijken met het gevoel dat ik had bij die negen van Bella Bekker.

Marko vroeg een keer, toen ik hem een nieuwe vertaling van een gedicht liet zien: ‘Hoe doe je dat toch?’ Op een bewonderende toon waar ik zo verlegen van werd dat ik niet zo gauw een antwoord wist. Later bedacht ik dat ik had moeten zeggen: ‘Heel erg langzaam.’ Want het kost verschrikkelijk veel tijd, poëzie vertalen. Tenminste wanneer je in je eigen taal een zelfde synthese van vorm en inhoud nastreeft als je in het origineel ziet, en wanneer je ook nog vindt dat er niets verloren mag gaan. ‘Je raakt altijd iets kwijt’ is iets wat je soms achteraf met spijt moet constateren, maar je mag er nooit bij voorbaat van uitgaan, vind ik.

Poëzie voel ik als een soort muziek, muziek die gemaakt is van taal, muziek die uit woorden bestaat. En een vertaling van een gedicht vind ik pas gelukt als er iets gaat zingen. Of als er iets anders magisch gebeurt dat met zingen te vergelijken is. Als er, net als bij het origineel, een geheel is ontstaan dat meer is dan de som van de delen.

Hans Boland stelde zichzelf twee jaar geleden de vraag of een vertaler zich persoonlijk verbonden moet voelen met de dichter wiens werk hij vertaalt. Mij worden zulke vragen soms door anderen gesteld; zo vraagt er weleens iemand of je in de huid van de dichter moet kruipen. Nee, ik doe dat niet. En me verbonden voelen in de zin van op hem of haar lijken, dat heb ik ook niet. Als ik

Tsvetajeva, Nabokov of Ryzji persoonlijk had gekend, dan weet ik niet hoe dat geweest zou zijn. Wat ik wel weet, is wat ze met hun taal hebben gedaan. En dat probeer ik ook met het Nederlands te doen.

Ook wordt je als poëzievertaler wel gevraagd of je niet stiekem zelf ook gedichten schrijft - voor zover je dat niet openlijk doet. Of je niet een dichter moet zijn om gedichten te kunnen vertalen. Nee, ik denk van niet. Je moet wel de techniek van het verzen maken beheersen, maar je hoeft de thema's en de formuleringen niet zelf te kunnen bedenken. Ongeveer zoals je, om goed viool te kunnen spelen, geen componist hoeft te zijn.

Dat de gedichten die ik heb vertaald, ook zijn gepubliceerd, dank ik in de eerste plaats aan de redactie van het tijdschrift De Tweede Ronde. Dat ik die redactie ken, dank ik aan de dichter en vertaler Paul van den Hout. Dat mijn poëzievertalingen ook in boekvorm zijn uitgegeven, dank ik aan twee uitgeverijen; de ene heb ik al genoemd, de andere is uitgeverij Hoogland & Van Klaveren - Arthur Hoogland en Frank van Klaveren, die bereid waren om zowel de onbekende gedichten van de bekende romanschrijver Nabokov als die van de onbekende Ryzji in mijn vertaling uit te geven.

En tot slot: veel heb ik te danken aan mijn ouders, die niet alleen op het juiste moment een bundel Tsvetajeva voor me meebrachten van een reis door Rusland, maar dankzij wie ik ben opgegroeid in een huis waar lezen alleen tijdens het eten verboden was en waar ‘de Russen’ een begrip waren.

Ik dank u voor uw aandacht.

Het meisje met de vlechten
Monse Weijers

Op een van de eerste mooie dagen van wat later de warmste aprilmaand van de twintigste eeuw zou blijken te zijn, liep ik door het Vondelpark naar het filmmuseum. Daar zou een persvoorstelling plaatsvinden van de film naar het boek *De bonte hond die langs de zee loopt* van de Kirgizische, Russisch schrijvende, auteur Tsjingiz Ajtmatov. Ter gelegenheid hiervan zou deze een persconferentie geven, en omdat ik het boek had vertaald, had men mij gevraagd hierbij aanwezig te zijn als tolk.

Toen de Sovjetunie nog bestond was ik medewerker geweest van het *Ruslandbulletin*, een blad dat was opgericht om de strijd van de Russische dissidenten in Nederland meer bekendheid te geven. In die tijd las ik voornamelijk de dissidente, veelal geëmigreerde of verbannen schrijvers, als Sinjavski, Vojnovitsj en Solzjenitsyn. Tijdens de perestrojka verlegde mijn belangstelling zich echter naar de sovjetschrijvers. Het was natuurlijk goed dat de dissidenten het leven in de kampen hadden beschreven en dat ze de uitwassen van het communisme aan de kaak stelden; maar ‘Rusland an sich’ interesseerde mij ook, en daar kreeg je een beter beeld van in het werk van de sovjetschrijvers. Die hadden misschien niet zulke uitgesproken politieke opvattingen, maar hun werk getuigde wel vaak van een grote liefde voor Rusland, voor zijn natuur, zijn geschiedenis en zijn bonte verscheidenheid aan menselijke typen.

Tsjingiz Ajtmatov was zo'n sovjetschrijver.*

Het was mij dan ook niet onwelkom dat uitgeverij De Geus mij vroeg om zijn werk te vertalen. Ik kende hem tot dan toe alleen via de film *De eerste leraar*, na *Ivan Roebljov* mijn favoriete sovjetfilm, gemaakt naar een novelle van Ajtmatov. Niettemin vroeg ik een week bedenktijd. In die week las ik een paar boeken van hem. En die vielen me niet tegen. Mythen en dieren bleken een grote rol te spelen in zijn werk, vaak in combinatie met elkaar. Kinderen speelden er vaak een belangrijke rol in. Hij schreef veel over het stalinisme, iets wat weliswaar niet officieel verboden was, maar toch verre van

* *Zie voor een verhaal van deze schrijver pagina 120.*

populair bij de machthebbers. En hij oefende vaak stevige kritiek uit op de sovjetwerkelijkheid van zijn eigen tijd. De komst van Gorbatsjov leidde bij hem dan ook tot veel bijval. Gorbatsjov van zijn kant was een bewonderaar van Ajtmatov en benoemde hem, samen met zijn collega-schrijver Valentin Raspoetin, in een commissie die hem in kwesties die zich daarvoor leenden van advies moest dienen.

Allemaal zaken die mij sympathiek waren, dus ik nam de opdracht aan.

Toen ik al bezig was met vertalen verdiepte ik me wat meer in het leven van Ajtmatov en schrok toen toch wel een beetje: hij was secretaris geweest van dit en voorzitter van dat; en wat het ergste was: in 1974 had hij samen met een twintigtal andere schrijvers een petitie ondertekend aan de Schrijversbond met het verzoek om Solzjenitsyn te royeren. Solzjenitsyn was mijn grote held in die jaren en ik had een en ander van hem vertaald. Daarom zat ik er mee in mijn maag. Maar het zou een pathetische indruk gemaakt hebben als ik de vertaling hierom alsnog had geweigerd. Bovendien waren opdrachten schaars en zat ik in geldnood.

Wat ik ook nog te weten kwam, was dat Ajtmatov zich tijdens de perestrojka als hoofdredacteur van het blad *Buitenlandse literatuur* had verzet tegen de publicatie van Nabokovs *Lolita* in dat blad.

Omdat over de beslissing gestemd werd en een meerderheid van de redactie voor stemde, was het toch opgenomen. *Lolita* was een van mijn lievelingsboeken, maar toch tilde ik hier minder zwaar aan dan aan de petitie tegen Solzjenitsyn. Ik meende dat Ajtmatov enig recht van spreken had, omdat hij *De eerste leraar* had geschreven. In deze novelle wordt een meisje van een jaar of veertien uitgehuwelijkt aan een bey, een rijke oude man, de bezitter van een grote kudde schapen. Maar een paar dagen later wordt ze door haar leraar met behulp van de sovjetmacht teruggehaald en naar de stad gebracht. De schrijver beziet het verhaal geheel vanuit het gezichtspunt van het meisje (of van de leraar, die aan haar kant staat). Geen wonder dat hij enige moeite had om vanuit het gezichtspunt van Humbert Humbert naar Lolita te kijken.

De twee eerste boeken die ik van Ajtmatov vertaalde werden slecht besproken en slecht verkocht. Toen in de pers het bericht verscheen dat de film naar het boek *De bonte hond die langs de zee loopt* van de Armeense regisseur Karen Gevorkjan de eerste prijs had gewonnen op het filmfestival van Moskou, speelde uitgeverij De

Geus daar meteen op in en vroeg mij om ook dit boek te vertalen.

In *De bonte hond* speelt de politiek overigens geen enkele rol. Het speelt zich af onder het volk van de Nivchen op Sachalin, een langwerpig eiland voor de kust van Oost-Siberië. Vier mannen, of juister een jongen, Kirisk genaamd, en drie mannen - de clanoudste, de vader en een oom van de jongen - gaan de zee op om op zeehonden te jagen. Het is de bedoeling dat Kirisk hierbij ingewijd wordt in de kneepjes van het vak. Ze verschalken inderdaad een zeehond, maar komen dan in een storm terecht. Om het vege lijf te redden zijn ze gedwongen hun proviand over boord te gooien. Ze houden nog slechts een half gevuld tonnetje met drinkwater over. Na het luwen van de storm zijn ze er nog niet, want dan komen ze in een mistbank terecht. Als die mist dagen blijkt aan te houden, springen de drie volwassen mannen de een na de ander over boord, de vader van Kirisk als laatste. Ze offeren zich op voor Kirisk, die met het overgebleven drinkwater misschien een kans heeft om de dans te ontspringen. De mist trekt dan eindelijk op en Kirisk weet de boot, door zich te oriënteren op de poolster, naar het vasteland te sturen. Als hij op een ochtend wakker wordt ziet hij ‘de bonte hond die langs de zee loopt’ voor zich en weet dat hij gered is. Het gaat hier namelijk om een met eeuwige sneeuw bedekte rots langs de kust, die in de zomer een paar dooiplekken heeft, en daardoor doet denken aan een hond.

Na de val van Gorbatsjov is Ajtmatov ambassadeur van Rusland in Luxemburg geworden. Vandaar dat hij even na mij in een auto met chauffeur, een Wolga, bij het filmmuseum arriveert. Hij heeft twee jonge vrouwen bij zich, zijn dochter en een vriendin, naar blijkt, die meteen weer met de auto en de chauffeur verdwijnen om naar de musea te gaan.

Ajtmatov, die ondanks de warmte een dikke winterjas aan heeft, is geen Mongools type zoals veel Kirgiezen, misschien omdat zijn moeder een Tartaarse was. Hij heeft een vlezig gezicht, een grote bos achterovergekamd grijs haar en een grote neus, die enigszins scheef in zijn gezicht staat. Verder is hij niet echt corpulent, maar ook allesbehalve slank. Niet iemand in wie je op het eerste gezicht een schrijver zou zien, maar zijn boeken zijn er om het tegendeel te bewijzen.

Omdat het zulk mooi weer is, gaan we niet naar binnen, maar blijven buiten voor de ingang van het filmmuseum staan.

Ik heb Ajtmatov al eens eerder ontmoet op de uitgeverij in Breda, maar toen waren we steeds met anderen en moest ik vooral tolken. Nu zijn we met ons tweeën en hebben de gelegenheid om wat persoonlijke gegevens uit te wisselen. We blijken vijftien jaar in leeftijd te schelen: Ajtmatov is vijfenzestig en ik vijftig. Ik vertel hem dat ik dat eigenlijk al veel te oud vind, maar daar moet hij om lachen: 'Kom nou, wat is nou vijftig? Dan heb je nog een heel leven voor je. Als je zestig bent, dan begin je pas echt oud te worden.'

Ajtmatov is aan zijn tweede huwelijk bezig en heeft uit elk huwelijk twee kinderen, terwijl ik net gescheiden ben en een zoon heb. In de loop van het gesprek blijkt dat we allebei geen rijbewijs hebben. We slaan elkaar lachend op de schouder en ik spreek mijn verbazing erover uit dat hij zonder zelf te kunnen rijden de eveneens door mij vertaalde roman *De liefde van een vrachtrijder* heeft geschreven, waarin de hoofdpersoon een groot gedeelte van het boek achter het stuur zit. Maar hij wuift die lof glimlachend weg alsof het iets is wat iedere schrijver moet kunnen.

Het is nu bijna half drie en er komt een medewerker van het filmmuseum naar ons toe om ons te informeren over de gang van zaken. Deze blijkt anders te zijn dan wij gedacht hadden: eerst zal de film vertoond worden en daarna vindt de persconferentie plaats. Logisch natuurlijk, want wat zouden de recensenten zonder de film gezien te hebben, moeten vragen.

Ajtmatov heeft de film al gezien, en heeft er geen behoefte aan om hem nog eens te bekijken. En ik heb hem ook al gezien: bij de première voor Nederland op het filmfestival van Rotterdam. Inmiddels hebben de directeur en de promotiemedewerker van uitgeverij De Geus zich bij ons gevoegd. Ze nodigen ons uit om in Vertigo, het café van het filmmuseum, te gaan zitten om koffie te drinken en wat zaken te regelen. In Vertigo, een gewelfachtige ruimte zonder ramen maar met veel sfeer, treffen we ook de twee medewerkers van het filmmuseum die zich bezig hebben gehouden met het uitbrengen van de film en die zich voorstellen als Jur en Hans. Eric, de directeur van de De Geus, heeft een doos bij zich met exemplaren van het enige weken daarvoor uitgekomen boek. Het heeft een blauwe omslag, een foto uit de film op het voorplat en een foto van de schrijver op het achterplat. Ajtmatov krijgt een exemplaar en is zeer ingenomen met de manier waarop het is uitgegeven. Hij vraagt - via mij - om een voorschot aan Eric en krijgt

dit in een enveloppe overhandigd. Jur laat het affiche zien dat ze voor deze gelegenheid gemaakt hebben, ook met een foto uit de film erop. De titel van de film is: *De gevlekte hond*.

Het is zonde om met dit mooie weer in deze bedompte ruimte te blijven zitten. Daarom nodig ik Ajtmatov, als we alles hebben afgehandeld, uit om een stukje te gaan wandelen. We gaan naar buiten en wandelen door het hier en daar al ontluikende Vondelpark richting Leidseplein. We komen veel joggers en wandelaars tegen die net als wij profiteren van het mooie weer. Weinigen, of waarschijnlijk zelfs helemaal niemand van hen, zal in de bedaard voortstappende middelbare en oudere heer, de (volgens gegevens van de Unesco) meest vertaalde schrijver ter wereld en zijn vertaler herkend hebben, maar dat doet er niet toe, de anonimiteit misstaat ons niet.

Ik vraag Ajtmatov of hij zin heeft om naar een van de bekende musea te gaan, maar daar voelt hij niets voor. En eigenlijk is de tijd er ook te kort voor. Om hem de gebouwen dan toch van de buitenkant te laten zien, besluit ik het park door de uitgang aan de van Baerlestraat te verlaten.

Om Ajtmatov uit zijn tent te lokken vraag ik hem of hij nog steeds vindt dat Lolita niet in zijn tijdschrift gepubliceerd had moeten worden. Hij antwoordt bevestigend.

‘Waarom dan niet?’ vraag ik

‘Zo'n jong ding met een middelbare man...’ zegt hij op gedecideerde toon, ‘Nee...’ Einde onderwerp.

Toch min of meer voortbordurend op dit thema vraag ik hem of het meisje dat de hoofdrol speelt in *De eerste leraar*, een soort Kazachse Lolita, later nog carrière heeft gemaakt in de filmwereld. Het is een vraag die me interesseert en die, naar ik vermoed, ook Ajtmatov, blijkens zijn boeken toch een liefhebber van vrouwelijk schoon, niet onverschillig zal laten. Maar hij antwoordt er op enigszins vermoeide toon op, alsof het een uitgekauwd onderwerp is: ja, in het begin zag het er naar uit dat ze carrière zou maken, maar later ook weer niet.

‘Maar ze is wel met Michalkov-Kontsjalovski, de regisseur, getrouwd geweest,’ weet ik.

‘Ja, dat is zo,’ zegt hij, op een toon alsof het niet veel voorstelde. ‘Een paar jaar.’

Terwijl we al keuvelend door de van Baerlestaart wandelen, ver-

schijnt het beeld van Altynaj, de kazachse Lolita met grote helderheid voor mijn geestesoog. Opeens wordt me in een flits iets duidelijk wat ik eigenlijk al eerder wist, maar waar ik nooit zo bij stil had gestaan: ik was *De eerste leraar* drie keer gaan zien omdat ze me deed denken aan mijn anderhalf jaar jongere zusje toen ze een jaar of veertien was. Ze wist absoluut niet hoe mooi ze was, maar ik, pukkelige puber die ik was, zag dat maar al te goed. Voor mij was ze het middelpunt van het huis, zoals Lolita dat is voor Humbert Humbert voordat zijn echtgenote overlijdt.

Als we voor het Rijksmuseum staan, zegt Ajtmatov: ‘Ik wil terug, ik moet mijn medicijnen innemen.’

De film is nog aan de gang als we weer terug zijn. We gaan allebei op een van de rieten stoelen zitten, die aan weerszijden van een tafeltje in een soort nis naast de trap staan, en kijken zonder iets te zeggen naar buiten.

Het terras van het filmmuseum is nog niet geopend, maar vlak voor het raam zien we drie jongelui die alvast een voorschot nemen op de zomer. Ze zitten op de grond met hun rug tegen de muur of tegen een pilaar met hun benen gestrekt voor zich. Voor hen staan wat flessen mineraalwater en liggen een paar pakjes halfzware shag. Daar doen ze het mee. Met lome, trage bewegingen rollen ze af en toe een sjekkie of nemen een slok mineraalwater. Soms wisselen ze een paar woorden. Al ontplofte het filmmuseum of verging de wereld, had ik de indruk, dan zouden ze zich nog niet druk maken. Er was een meisje bij van een jaar of zestien. Ze leek niet op de Kazachse of op mijn zusje, maar was op haar manier een schoonheid. Ze had stroblond haar met vlechten, een ronde kin en frisse rode wangen, droeg een beige T-shirt en een spijkerbroek, waarop hier en daar een hartje van een roze stof was gezet en die op de knieën een pikante scheur vertoonde. In haar ogen stond onschuld te lezen, maar ook een blik die nergens vreemd van opkeek.

Tegenover haar zat een tamelijk lange man van een jaar of dertig met een fijnbesneden gezicht, een grote bos krullend haar en een puntbaardje. Hij droeg zijn bretels over zijn overhemd. Ook hij straalde zorgeloosheid en rust uit, een weloverwogen rust. Hij leek me de goeroe van het gezelschap. Naast hem zat nog een jongen van begin twintig in een zwart leren jack met grote revers. Hij had een kaal hoofd en een guitige blik zijn ogen.

Het drietal leek afgezien van het kale hoofd van de jongen zo

weggelopen uit de jaren zestig, de jaren waarin ik me zo thuis had gevoeld, en waar ik me nu zo hopeloos ver van had verwijderd. Natuurlijk was deze dag een hoogtepunt voor mij, een welkome afwisseling in het monotone bestaan van een vertaler, een dag waar ik lang naar uit had gezien en waarop ik van gedachten kon wisselen met de schrijver die ik vertaalde en bewonderde. Maar afgezien daarvan zou ik ook wel in de zon willen liggen, mineraalwater drinken, een sjekkie roken, en af en toe iets te berde brengen. Dat zou me misschien de rust geven die nodig was om alleen nog te doen wat essentieel was in het leven, alleen de dingen te doen waar ik voor honderd procent achter stond en geen schrijvers vertalen die een petitie tegen Solzjenitsyn hadden ondertekend.

'*Vot eto ja ne ponimajoe,*' hoor ik Ajtmatov tegenover me zeggen. 'Dat begrijp ik nu niet: hoe je zo je tijd kunt verdoen.'

'Dat meent u niet?' zeg ik ongelovig.

'Zeker wel,' antwoordt Ajtmatov met de hem eigen beslistheid. 'Ik vind dat je je tijd ieder ogenblik nuttig moet besteden.'

Hoewel ik al heb ondervonden dat het met Ajtmatov lastig discussiëren is, zin ik toch op een tegenargument. Maar voordat ik dat gevonden heb, gaat de deur van de filmzaal open en komt iemand van het filmmuseum ons roepen. Hij gaat ons voor naar de deur van de filmzaal en we betreden het interieur met de pluchen stoelen en de donkerbruine lambrizering dat het filmmuseum indertijd uit de failliete boedel van de sexbioscoop *cinema Parisien* op de Nieuwendijk heeft overgenomen.

De film is in zekere zin authentieker dan het boek. Ajtmatov is nooit op Sachalin geweest, het gegeven is hem ter ore gekomen via een vriend van hem, een Nivchische schrijver en met diens toestemming heeft hij het verwerkt tot een novelle. De film Karen daarentegen is opgenomen op Sachalin, in het Nivchisch gsproken en met Nivchen in de bijrollen.

We gaan aan een tafeltje zitten dat is opgesteld voor de eerste rij met stoelen. Tegenover ons zitten, verspreid over het zaaltje, een stuk of vijftien filmkritici, die ons landerig aanstaren. Een medewerker van het filmmuseum leidt Ajtmatov met een paar woorden in.

Hoewel ik zoiets nog nooit bij de hand heb gehad, gaat het me redelijk vlot af: de vragen zijn niet al te lastig om te vertalen en Ajtmatov is voor mij makkelijk te verstaan, zoals dat wel vaker het geval is bij iemand die niet zijn moedertaal spreekt. Een van de eer-

ste vragen is er een waarmee het boek, en ook de film staat of valt: vindt Ajtmatov het waarschijnlijk dat drie volwassenen zich opofferen om het leven van een jongen te redden?

Ajtmatov gaat er eens goed voor zitten om deze vraag te beantwoorden. Wat hij zegt komt er op neer dat het in de westerse maatschappij, waarin iedereen zoveel egoïstischer is, waarschijnlijk niet zal voorkomen, maar bij primitieve volkeren die dichter bij de natuur staan, zoals de Nivchen wel. Ik vertaal zijn woorden nauwgezet, maar vraag me ondertussen af of de zogenaamde noordelijke volkeren in Rusland wel zo altruïstisch zijn als hij het doet voorkomen: het is bekend dat ze in de strenge winters uit voedselgebrek soms vervallen tot kannibalisme; hun vrouwen behandelen ze, met name de Nivchen, vaak als dieren.

Tot mijn eigen verbazing voel ik een vaderlijk gevoel ten opzichte van Ajtmatov bij me opkomen, een soort plaatsvervangende schaamte, niet voor wat hij zegt, maar voor wat hij zou kunnen zeggen. Hij zou er blijk van kunnen geven dat hij nog steeds een sovjetmentaliteit heeft, iets kunnen verdedigen wat niet te verdedigen is. Maar het valt mee: Ajtmatov laat zich vooralsnog op geen enkele ongerechtigheid betrappen.

Er zijn niet zoveel vragen, maar omdat Ajtmatov uitvoerig antwoordt en ik het dan nog moet vertalen, neemt een en ander toch nog wel drie kwartier in beslag. Als er geen vragen meer zijn over de film, gooit een van de kritici, een lange man met blond krulhaar en een montuurloze bril, het over een andere boeg en stelt een politieke vraag: staat Ajtmatov nog steeds achter alles wat hij in de sovjettijd gezegd en geschreven heeft. Ik houd mijn hart vast, maar Ajtmatov weet zich er aardig uit te redden: hij heeft zich op openbare bijeenkomsten misschien wel eens iets laten ontvallen dat hij nu niet meer zo zou zeggen, antwoordt hij, maar hij staat nog steeds achter elk woord dat hij heeft geschreven.

Na de persconferentie vraag ik Ajtmatov of hij zin heeft om nog een pilsje te drinken in Vertigo, maar hij gaat liever meteen naar huis. We lopen samen weer naar de uitgang aan de Van Baerlestraat, waar zijn chauffeur op hem wacht.

Onder het lopen herinner ik me opeens dat mijn zusje toen ze klein was ook vlechten had. En ook begrijp ik nu dat ze geen hooghartig karakter had, zoals ik altijd dacht: ik interpreteerde gewoon haar gelaatsuitdrukking verkeerd.

Als we bij de uitgang zijn, zie ik de zwarte Wolga meteen; hij

staat langs het trottoir geparkeerd. Halverwege het brede trottoir draait Ajtmatov zich om teneinde me ten afscheid een hand te geven.

‘Ga je ook naar huis?’ vraagt hij.

‘Nee,’ zeg ik aarzelend, ‘ik ga weer naar het filmmuseum.’

‘Wat wil je daar nog doen dan?’ vraagt Ajtmatov?

‘Ik wil kijken of het meisje met de vlechten er nog is.’

‘En als ze er nog is, wat dan?’

‘Dat weet ik nog niet,’ antwoord ik naar waarheid.

‘Dat weet je best,’ zegt hij op een toon alsof hij me helemaal doorheeft. ‘Denk toch na, man, dat is toch niet iets voor een man van vijftig. Realiseer je je wel hoe oud dat is, vijftig - een halve eeuw. Zij is misschien zestien en jij staat al met je ene been in het graf. Dat gaat toch niet?’

‘Nee, daar heeft u gelijk in, zeg ik.’

Ajtmatov stapt in de auto, waarvan het portier door de chauffeur wordt opengehouden. De chauffeur stapt vervolgens ook in en stuurt de auto het drukke verkeer in.

Voor de derde keer die dag loop ik door het Vondelpark in de richting van het filmmuseum.

De zon schijnt en ik heb nog een heel leven voor me.

Vertaald proza

De witte regen

Tsjingiz Ajtmatov[*]
(Vertaling Monse Weijers)

De wind, die was afgekoeld tussen de steile rotswanden, rukte zich met kracht los uit de donkere diepte van de kloof en joeg naar de voet van het gebergte. Daar, beneden, sliep het dorp.

Overal was het stil, achter de ramen doofden de lichten, de maan zette de harde met lenterijp overdekte bloemknoppen, die ieder moment open konden barsten, in een zilverig licht. Alleen de wind ritselde in het rieten dak en een hond gromde slaperig. Uit de verte drong het nauwelijks hoorbare gemurmel van de bergrivier en motorgeronk door...

In het duister naderden twee gestalten snel de rand van het dorp. Ze vertraagden hun pas en bleven staan.

‘Verder vind ik het zelf wel... dank je,’ zei een vrouwenstem.

‘Laat ik nog een eindje meelopen, dadelijk bijten de honden je nog.’

‘Ik ben niet bang voor honden.’

‘En toch...’

‘Nee, Kasymdzjan, zo kom je te laat op je werk.’

‘Ik heb tijd genoeg.’

Kasymdzjan stak een lucifer aan. Het trillende vlammetje lichtte een moment een meisje en een jongeman uit in de duisternis, een meisje met een geruite hoofddoek om en een jongeman in een sportief leren jack met een rits en in kunstleren laarzen. Ach, ik heb nog tijd, Saadat, nog tweeëneenhalf uur...’ zei hij na een blik op zijn horloge geworpen te hebben.

‘Laat maar, Kasymdzjan, ga... Dadelijk ziet iemand je nog en komen er praatjes van... Bovendien maak ik me zorgen: waarom heeft mijn moeder me weggeroepen. Hopelijk is ze niet ziek.’

‘Ja, als dat zo is, dan kun je haar niet alleen laten. Maar wees niet bedroefd, we bedenken wel iets.’

Ze bleven nog even staan en gingen toen uiteen: Saadat liep naar huis en Kasymdzjan nam de weg naar de bergen. Na een paar passen draaide hij zich om.

* *Zie voor de Kirgizische schrijver Ajtmatov het essay ‘Het meisje met de vlechten’ op pagina 107.*

‘Als er iets is, laat het dan weten... ik wacht wel...’

‘Goed,’ antwoordde Saadat met gedempte stem.

Ze deed een paar stappen, bleef toen staan en keek om. Kasymdzjan was al niet meer te zien. Het was donker. Saadat haastte zich naar huis. Hoe dichter ze bij huis kwam, hoe sneller ze liep. Saadat hield het ten slotte niet meer en begon te hollen. Allerlei gedachten woelden door haar hoofd, de een nog somberder dan de andere. Het scheen het meisje toe dat ze zo meteen de deur open zou doen en haar zieke, hologige moeder in bed zou vinden... ‘Apa[1]... lieve, dierbare apa!’ wilde ze roepen, maar haar stem begaf het. Daar was het vertrouwde hek al. En plotseling zag ze dat een schaduw haar tegemoet kwam.

‘Ben jij dat, Saadat?’ vroeg haar moeder.

‘Moeder, wat is er gebeurd?’

‘Ben je in je eentje gekomen, in zo'n nacht?’

‘Ja,’ loog Saadat.

‘Mijn God!’ Sejnep-apa sloeg haar handen ineen. ‘Hoe kon je dat nou doen?’

‘Nee, ik heb een lift gehad van een brik,’ verzon Saadat nog net op tijd.

Sejnep-apa omhelsde haar dochter en begon te huilen: ‘Ik was ten einde raad. Ik heb de hele tijd naar je uitgekeken, maar je kwam maar niet. Ik dacht: misschien is er iets gebeurd onderweg... Ik stond al op het punt om je tegemoet te gaan...’

‘Wat is er met je, apa, we hebben elkaar vorige week toch nog gezien...’

Saadat werkte als trailerrijdster bij de tractorbrigade en bracht bijna de hele zomer in het veldkampement door. Iedere keer was het een ware feestdag voor Sejnep-apa als ze thuiskwam. Ze verlangde zo naar haar dochter dat ze, wanneer ze er was, geen stap van haar zijde week. Ze stookten samen de haard op en werkten in het huishouden: de een kneedde deeg, de ander kookte vlees. Als Saadat de koe molk, stond haar moeder naast haar en maakte de drinkbak klaar. En ze praatten honderd uit. Zowel in de kolchoze, waar Sejnep-apa werkte, als in de tractorbrigade waren altijd veel nieuwtjes. Alleen wanneer Saadat naar de rivier ging om water te halen bleef Sejnep-apa bij het hek staan en volgde haar met haar blik. De moeder wilde niet inzien dat haar dochter al volwassen was. Geroerd keek Sejnep-apa naar de soepele, goed gevormde schouders van Saadat. Met wat een gemak droeg ze het juk, het

ondersteunend met haar volle, gebruinde arm met de geciseleerde zilveren armband, hoe gracieus stapten haar benen. Hoe vrij ademde haar boezem, ritmisch de ruches van haar jurk bewegend.

‘Dochtertje, licht van mijn ogen, laat de rampspoed aan jou voorbijgaan en neerdalen op mijn hoofd!’ liet de moeder zich onwillekeurig ontvallen.

Vandaag waren moeder en dochter bijzonder liefdevol en teder tegen elkaar. Saadat voelde dat haar moeder haar niet voor niets had weggeroepen, dat ze haar iets belangrijks wilde zeggen. En inderdaad had Sejnep-apa zich lang voorbereid op dit gesprek.

De laatste tijd was er iets onbegrijpelijks aan de hand met haar dochter. Wat zou dat kunnen betekenen?

Op een keer vroeg in de lente, de sneeuw was nog maar net gesmolten, was Saadat buiten adem thuisgekomen.

‘Apa,' riep ze opgewonden vanaf de drempel,' de komsomolbrigade[2] is gekomen!’

‘Welke brigade?’

‘Weet je dat dan niet - de komsomolbrigade van het MTS[3]. De komsomollers gaan op de nieuwe grond werken. Ik heb zelf gezien, apa, hoe ze op vrachtwagens en tractors de molen passeerden, ze hebben ploegen en zaaimachines bij zich.

Waarom is ze zo opgewonden? had Sejnep-apa zich toen verbaasd afgevraagd, laat ze komen, wat is daar zo bijzonder aan?

Maar haar dochter vervolgde haar verhaal met vuur: ‘Ik weet waar ze gaan ploegen, apa. Niet ver van ons vandaan. Tokoj-ake[4] zegt dat ze dit jaar het hele “Oude Nomadenkamp” gaan ontginnen.

Een paar jaar geleden had Saadat haar moeder om toestemming gevraagd om bij het MTS te gaan werken als trailerrijdster. Sejnepapa wilde toen niet dat haar dochter het huis uitging, maar Saadat was koppig, had voet bij stuk gehouden, en haar moeder had met tegenzin toegegeven.

Dit jaar zal ik trailerrijdster zijn en daarna zullen ze ons opleiden tot tractorbestuurders. Ik moet toch de belofte nakomen die ik op de komsomolvergadering heb gedaan.

Maar die argumenten zouden nauwelijks indruk gemaakt hebben op de moeder, als Tokoj-aka, Saadats oom, zich er niet mee bemoeid had.

‘Leg de jongeren niets in de weg, zij weten het beter, laat ze gaan!’ adviseerde hij de moeder.

En Saadat was vertrokken, terwijl haar moeder bittere tranen

weende. Ze zag dat Saadat nu niet alleen aan haar toebehoorde, dat er een andere machtige kracht was, die haar dochter meer en meer in zijn greep kreeg.

Soms scheen het haar toe dat Saadat haar qua verstand overvleugelde. Was dat niet al te veel voor een meisje? Saadat kreeg haar eigen zorgen, die zij, haar moeder, niet begreep. Waarom haastte Saadat, die naar huis kwam omdat ze zo naar haar moeder verlangde, zich bij het aanbreken van de dag weer terug naar de brigade?

Vreemd, de ene keer was Saadat ernstig en zakelijk, de andere keer ongewoon vrolijk, dan zong ze en lachte ze, bedolf haar moeder onder liefkozingen, maar soms trok er ook plotseling een waas over haar ogen als bij een verweesd kameeltje, en zat ze er stil en verdrietig bij.

‘Ben je tevreden met je werk, Saadat?’ vroeg Sejnep-apa tersluiks. ‘Wat voor mensen zitten er in jullie brigade?’

‘Ik ben erg tevreden!’ antwoordde Saadat dan altijd en begon enthousiast te vertellen over haar kameraden. Ze waren van ver gekomen en kenden de machines goed. Voor een deel hadden ze die zelf op de fabriek gemaakt. ‘Zo iemand zou ik ook willen worden!’ zei Saadat. En haar ogen lichtten op. Op zo'n moment werd ze voor haar moeder een vreemde, een onbegrijpelijk wezen. Maar Saadat merkte de onrust in de ogen van haar moeder niet op en vertelde over alles wat haar bezig hield, over de komsomolvergadering, over de muurkrant, waarin ze een luie tractorbestuurder onder vuur hadden genomen en over nog veel meer zaken die haar moeder niet altijd begreep.

Nadat ze thee hadden gedronken, ruimde Saadat het tafelkleed op, waste de kommen af en zette ze op de plank. Het was tijd om te gaan slapen, maar Sejnep-apa bleef op het viltlaken zitten en keek aandachtig naar Saadat..

‘Kom eens bij me dochtertje, en ga zitten,’ wees ze op een plek naast zich op het viltlaken. ‘Ik wil met je praten.’

‘Praat maar, apa, ik luister...’

Sejnep-apa moest haar gedachten lang verzamelen, wist niet waar ze moest beginnen.

‘Je bent mijn enig kind, Saadat,’ zei ze, haar dochter strak aankijkend. ‘Je bent voor mij zowel een zoon als een dochter. Ik heb niemand behalve jou. Denk je dat ik het makkelijk heb in mijn eentje?’ Er welden tranen op in de ogen van de moeder. Alleen als ik

werk kan ik mijn zinnen verzetten, maar zodra ik thuiskom... bloedt mijn hart... Waar ben je, hoe is het met je, ben je gezond... Dat is geen vrouwenwerk dat je doet, Saadat. Een meisje hoort toch niet achter de ploeg... Hou er mee op, Saadat, en kom naar huis... in de kolchoze is ook genoeg te doen...'

Sejnep-apa droogde haar tranen en slaakte een diepe zucht. Je zou zeggen dat het genoeg geweest was om te begrijpen wat ze wilde, maar Saadat voelde dat haar moeder het belangrijkste nog niet had gezegd.

'Ik ben toch niet het enige meisje in ons veldkampement? Er zijn nog meer meisjes uit onze kolchoze. En hoeveel zijn er niet in het MTS! En ze werken niet slechter dan de mannen. Waarom moet ik alles in de steek laten?'

'Je moet je niet op een lijn stellen met ze!' maakte Sejnep-apa zich boos. 'Zij zijn geen enige kinderen.'

Saadat omhelsde haar moeder en drukte haar zwijgend tegen zich aan. Ze was absoluut niet in staat om ruzie met haar moeder te maken..

'Goed dan, apa, jij krijgt je zin. Maar laat me daar nog even blijven. Binnenkort is de lenteoogst afgelopen en dan kom ik terug. Het is niet lang meer, heb geduld, apa...'

Haar moeder kwam tot rust. Het was tijd om te gaan slapen.

De oogleden van Sejnep-apa begonnen al zwaar te worden toen er plotseling een geritsel te horen was. Sejnep-apa opende haar ogen en zag dat Saadat was opgestaan en zachtjes, op de tast, naar het raam liep. Het blauwige maanlicht viel op het hoofd en de schouders van het meisje. Saadat keek ongerust om naar haar moeder, en ging toen voorzichtig op de vensterbank zitten, sloeg haar armen om haar knieën en verstomde. Kennelijk dacht ze ergens over na. Haar handen frunnikten nerveus aan de vlechten, die op haar boezem vielen.

Waarom kan ze niet slapen? Het moederhart bloedde opnieuw.

Tegen het raam aangedrukt keek Saadat ingespannen naar de bergen, waar op de steile hellingen af en toe de koplampen van tractors oplichtten. Ze luisterde aandachtig naar het verre motorgeronk. Het geluid naderde nu eens - dan leek het of de tractoren vlakbij waren - en verwijderde zich dan weer, het meisje dwingend om haar oren te spitsen.

'Ze luistert naar de tractors,' raadde Sejnep-apa en betrapte zich erop dat ze zelf ook voortdurend naar het geronk luisterde. Haar

dochter werkte daar, op de akkers, en als ze niet thuis was, werkte het geronk rustgevend op haar. Ja, haar dochter zat niet voor niets bij het raam, Sejnep-apa begreep dat Saadat zich met haar hart niet hier bevond, maar ginds, op het bouwland.

Saadat keek naar de verre koplampen en het leek of ze zag hoe de ploegscharen het braakland omploegden. Lange jaren had de aarde daar onaangeroerd gelegen. En nu wekten Kasymdzjan en zij deze onherbergzame gronden als eersten tot leven. Nu zullen hier aren opschieten, en binnenkort zullen er wegen aangelegd worden, er zullen huizen verrijzen tussen de bergen, in de vallei het 'Oude Nomadenkamp', en de mensen zullen zelfverzekerd tegen een nieuwkomer zeggen: 'Als u dat veld passeert, zult u daar de veestallen zien, en daar weer achter straten, dat is onze kolchoze.' Ja, dat zullen we allemaal voor elkaar krijgen! dacht Saadat, en ze voelde een golf van vreugde in haar hart opkomen. Was dat soms geen echt geluk, was dat soms geen zaak die het waard was om je leven aan te wijden!

Ze ziet de zwarte terreinplooien van de ontginning onder de stralen van de felle zon liggen, dampend als een levend wezen. De vochtige lucht van verse aarde komt er vandaan. Wat heerlijk...!

Op het einde van het veld, waar ze moeten draaien, zet Saadat snel de ploegboom om. De spiegelglad gepolijste ploegscharen komen omhoog uit de akker. En in elk van hen schijnt een zonnetje.'

Terwijl Kasymdzjan de tractor draait, lacht hij haar toe. En Saadat roept: 'Vooruit Kasymdzjan! Vandaag worden wij de eersten...! Zet 'm op...!'

Kasymdzjan... wat goed dat wij elkaar ontmoet hebben, wat goed dat we samen werken! Ik ben bereid om met jou naar het einde van de wereld te gaan! fluistert Saadat in zichzelf...

Sejnep-Apa kon geen rust vinden. Ze wist niet wat ze moest doen, wat ze haar dochter moest zeggen en draaide zich met een zware zucht op haar andere zij. Saadat huiverde. Ze zat daar nog lang zwijgend naar haar moeder te kijken, daarna liep ze geruisloos naar haar bed en ging liggen. Beiden werden in beslag genomen door de eigen gedachten. De dochter noch de moeder sliep.

Sejnep-apa dacht erover na dat haar dochter al volwassen was en dat het tijd werd zich te bekommeren om haar verdere lot. Het zou mooi zijn als ze voor de dag kwam met een geschikte dzjigit[5] uit het eigen dorp - dan zou haar dochter altijd in de buurt zijn.

Maar het zou nog beter zijn als haar schoonzoon alleenstaand zou zijn, dan zouden ze bij haar komen wonen. Haar dochter wist niet dat de bruidsschat al bijna klaar was. Er was een *toesj-kijiz*, een met ornamenten versierd wandkleed en er waren *ala-kijiz*, met ornamenten getooide dekens, ze moest alleen nog aan zijde zien te komen voor een bedgordijn.

Saadat dacht aan Kasymdzjan, aan hun eerste ontmoeting. Ze werkten toen bij hetzelfde aggregaat. Iedere keer dat de tractor stilstond, kwam Kasymdzjan op haar toe en vroeg: 'Ben je niet moe, Saadat? Rust wat uit.'

'Wat wil hij van me?' dacht Saadat boos. 'Ik ben toch geen kind meer!'

Maar wanneer Kasymdzjan niets vroeg, werd Saadat ook boos: 'Waarom vraagt hij me niets? Is hij beledigd, of verveel ik hem?'

Maar toen ze een keer op een hoger gelegen gedeelte waren, besloten ze om naar de allerhoogste rots te klimmen. Saadat zou die dag nooit vergeten. De helling was steil, maar ze vergaten hun vermoeidheid en gingen alsmaar verder, alsof ze een eed gezworen hadden om ten koste van alles de top te bereiken. Beiden dachten dat ze elkaar daar iets heel belangrijks zouden zeggen. Die woorden zou immers niemand behalve zij te horen krijgen, kilometers in het rond was er geen levende ziel te bekennen. Maar toen ze de top bereikt hadden, durfde geen van beiden te zeggen waar het hart vol van was. Alleen bij de afdaling, toen Saadat onverwacht uitgleed, ving Kasymdzjan haar in zijn armen op en drukte een kus op haar lippen. Maar Saadat werd niet kwaad. Ze was zo gelukkig als ze nog nooit geweest was.

*

Sejnep-apa leunde tegen de post van de wijd geopende deur en keek de kamer in. Haar roerloze, sombere pose, haar verbaasd opgetrokken wenkbrauwen, de bittere plooien rond haar stijf gesloten mond verrieden een doffe wanhoop. Durfde ze de drempel niet over te gaan, omdat ze iets verschrikkelijks verwachtte, was haar iets te binnen geschoten dat haar tot staan had gebracht, of luisterde ze misschien naar het door windvlagen meegevoerde geluid van de bergen? De wijde, lange mouwen van haar jurk slobberden om haar magere schouders. Voor haar lag het weggeworpen juk op de grond en stonden de emmers in het over de rand geklotste water.

Sejnep-apa was net terug van de rivier. Daar had men haar verteld dat Saadat getrouwd was. Datgene was gebeurd wat de moeder het meest van alles vreesde. En nu was ze alleen achtergebleven in dit huis. Schijnbaar ontbrak het haar aan niets, maar met het vertrek van haar dochter had alles voor haar zijn zin verloren.

Wie weet hoe lang Sejnep-apa daar gestaan zou hebben als Zjijdegoel, de vrouw van Tokoj-ake, haar schoonzuster, niet was gekomen. Zodra ze haar zag, begon Sejnep-apa te jammeren: ‘Dat krijg je dus als je een dochter hebt! Ach, ik ongelukkige! God heeft me gestraft, hij heeft me geen zoon gegeven. Die had het eigen nest niet verlaten, maar had een schoondochter het huis binnengebracht.

Geschrokken keek Zjijdegoel naar de schriele, anders altijd zo rustige, maar nu geheel veranderde vrouw.

‘Saadat heeft me te schande gemaakt!’ vervolgde Sejnep-apa. ‘Ze is vertrokken als iemand die van huis wegloopt, zonder eerbetoon, zonder uitgeleide, om een landloper achterna te gaan. Hij neemt haar mee en ik zal haar nooit meer zien...’

‘Welnee, Sejnep-Apa, ze is hier, vlak in de buurt!’ nam Zjijdegoel het voor Saadat op.

‘Zwijg! Jullie hebben net zo goed schuld aan mijn ellende. Jouw Tokoj heeft Saadat ertoe aangezet om naar het MTS te gaan. En ik ben zo stom geweest om naar hem te luisteren - omdat hij de broer van mijn man is... Ga, en zeg hem, als de herinnering aan zijn broer en de eer van ons geslacht hem dierbaar zijn, dat hij Saadat terug moet halen...!’

Op diezelfde dag stuurde Tokoj-ake volgens het recht van de oudste zijn vrouw om Sejnep op te halen.

In afwachting van zijn schoonzuster zat hij met een ernstig gezicht op een schapenvacht die over de viltlakens was uitgespreid. Heel zijn grote gezin was aanwezig. Het was warm, in de ketel stoofde het vlees, op de tafel pruttelde de samowar.

‘Ik weet alles, Sejnep,’ begon Tokoj, haar eerbiedig een kom thee aanreikend. ‘En ik schaam me voor je. Als Saadat verkeerd heeft gehandeld, zadel ik nu meteen een paard en sleur haar aan haar haren hierheen!’ De ogen van de oude man fonkelden kwaad. ‘Maar ik doe dat niet. Laten mijn handen liever verdorren... De grond van het Oude Nomadenkamp heeft lang gewacht op zulke mensen als jouw dochter. Ik ben niet van plan, Sejnep, om je te troosten of je om te praten, maar wil je iets in herinnering bren-

gen.' Tokoj legde een rolletje tabak achter zijn lip en streek bedachtzaam over zijn al grijzende snor. 'Ze zijn nu bezig om de grond van het Oude Nomadenkamp te ontginnen. Maar er is een tijd geweest, dat weet je zelf, dat wij daar niet toe in staat waren. Toen durfden we er niet eens van te dromen dat we land zouden krijgen bij de benedenloop van de rivier. De bey's drongen ons voortdurend terug en verjoegen ons ten slotte naar het Oude Nomadenkamp. De grond was daar moeilijk te ploegen en nauwelijks te bevloeien.

Weet je nog hoe je verliefd werd op mijn broer, hoe jullie samen hierheen gevlucht zijn? Om niet te sterven van de honger hebben we toen besloten een klein stukje grond, niet groter dan deze schapenvacht hier om te ploegen. Je bent waarschijnlijk niet vergeten hoe wij het veld schoon hebben gemaakt, de stenen met onze handen hebben weggesleept, hoe we op de helling een irrigatiekanaal gegraven hebben en hoe het water naast de Slangenrots niet omhoog wilde komen via dat kanaal.

Weet je dat nog, Sejnep? We konden toch met blote handen geen rotsen afbreken? Ons werk was voor niets geweest, het zaaigoed verdorde. Herinner je je, Sejnep, hoe je toen gehuild hebt? Zelfs wij mannen konden onze tranen nauwelijks bedwingen. We konden op het Oude Nomadenkamp nog geen handbreed grond bebouwen. En we hadden bijna niets nodig! Net genoeg om niet om te komen van de honger... Nu zijn onze kinderen het Oude Nomadenkamp gaan ontginnen en je zou eens moeten zien wat ze al gedaan hebben. Ze nemen geen enkel risico, ze beschikken over kennis en machines... Binnenkort zullen we graan in overvloed hebben. Ach, Sejnep, in je jeugd ben je ondanks alle problemen met je geliefde man getrouwd, waarom heeft jouw dochter dan niet het recht om haar eigen leven te leiden en samen met haar geliefde te werken?'

Sejnep-apa zweeg.

'Je bent een verstandige vrouw,' vervolgde Tokoj, 'en je moet begrijpen dat Saadat niet anders kon handelen. Je schoonzoon Kasymdzjan is geen landloper, maar een uitstekende dzjigit, de beste tractorbestuurder in de ploeg. Zijn ouders wonen in de stad. Het schijnen brave, alom gerespecteerde mensen te zijn... En wat Saadat betreft, zij is niet iemand die haar moeder zal vergeten. Zondag komen ze naar jou toe, en in de herfst ga jij, zoals dat de gewoonte is, hen opzoeken. De bruiloft vieren we zodra zij de eer-

ste oogst binnengebracht hebben en hun nieuwe huis hebben ingericht.'

Sejnep-apa hoorde wat de oude Tokoj zei zwijgend aan. Vervolgens stond ze op en liep naar de deur. Op die manier wist niemand of ze het met haar broer eens was of niet.

Tokoj ging naar buiten om zijn gast uitgeleide te doen. Het regende zo hard dat de bergen noch de bloemen noch de huizen in de verte te zien waren. Alles was gehuld in een waterige nevel.

'Mijn God, wat een weer! Dat is de witte regen, reken er maar op dat het nog twee of drie dagen zonder onderbreking zo doorgaat...'

'De witte regen, zeg je?' vroeg Sejnep-apa met toonloze stem. En zonder op een antwoord te wachten liep ze weg.

*

Toen ze thuis was gekomen ging Sejnep-apa in een soort schemertoestand in een hoek zitten en keek naar de betraande ramen,

'De witte regen!' fluisterde ze alsof ze zich iets herinnerde.

Al op de weg naar huis was Sejnep-apa tot de conclusie gekomen dat Tokoj wellicht gelijk had. Maar ze was de drempel van haar huis nog niet over of haar handen vielen slap langs haar lichaam en ze voelde zich weer eenzaam en ellendig. Ze wilde iets in het huishouden gaan doen, maar haar hoofd stond er niet naar. Ze had steeds het gevoel dat ze iets miste, maar ze wist niet wat. En ten slotte begreep ze het: ze miste het gebruikelijke, van de bergen komende motorgeronk. Gewoonlijk gaf het geluid van de tractors haar rust, omdat het verbonden was met de toekomst van haar dochter. Nu werd Sejnep-apa ongerust: de tractors waren verstomd, de witte regen zou waarschijnlijk nog twee of drie dagen aanhouden... Hoe ging het met ze, de arme stakkers, in hun tenten. Het was nat en koud. Ze hadden geen kachel. Ze kreeg medelijden met de jonggehuwden. Ten slotte waren het hun wittebroodsweken. Was het maar vast zondag!

Sejnep-apa telde op haar vingers af hoeveel dagen er nog waren tot zondag. Vier! Wat lang nog! Ze wilde Saadat en Kasymdzjan graag zo snel mogelijk zien. Ze bleef nog een poosje zitten, stond toen vastbesloten op, haalde uit een koffer wit linnen en knipte daaruit genoeg stof voor een mannenoverhemd. Vervolgens stak ze de kachel aan. Het werd meteen gezelliger in de kamer. Terwijl het

vlees stoofde, naaide Sejnep-apa een overhemd op de naaimachine. Maar ook daarna vond ze iets om te doen: ze was in de weer bij de ketel, waarin ze boorsoki, stukken deeg in vet, bakte. Haar door het vuur verhitte gezicht raakte overdekt met kleine zweetdruppeltjes. Haar ogen glansden van voorpret. Een buitenstaander zou de indruk kunnen krijgen dat Sejnep-apa zich voorbereidde op een grote feestdag. En dat was ook zo. Ze had besloten om nu meteen naar het Oude Nomadenkamp te gaan. Toen ze klaar was met haar voorbereidingen, haalde Sejnep-apa een voor Saadats bruidschat gereserveerde kleurige sjaal tevoorschijn en stopte die samen met het overhemd in de ene helft van haar zadeltas, terwijl ze de andere helft vulde met vlees en boorsoki. Nu zou ze kunnen gaan, maar ze aarzelde nog - het is niet gebruikelijk om zonder uitnodiging bij je getrouwde dochter op bezoek te gaan. Tokoj had haar geadviseerd om te wachten tot de herfst. Maar nee, dat duurde te lang. Saadat en Kasymdzjan zouden zondag komen; maar het was nog vier hele dagen tot zondag. Zij wilde haar kinderen nu zien en zich er met eigen ogen van vergewissen wat er op het Oude Nomadenkamp gebeurde. Dadelijk lachten ze haar nog uit! Ach, laat ze maar denken wat ze willen, zij ging er heen.

Sejnep-apa trok haar nieuwe zijden jurk aan, nieuwe itsjigi[6] en overschoenen en haar beste opperkleed, gooide de zadeltas over haar schouder, trok een grote zak over zich heen en verliet het huis.

Buiten plensde nog steeds de witte regen.

*

In de grauwe regennevel reed een vrouw langzaam over het paadje door het bouwland. Tokoj had de waarheid verteld: een hele zee van land was omgeploegd, er waren grote irrigatiekanalen gegraven, en de eerste, vochtig-groene halmpjes van de zomertarwe baanden zich schuchter een weg door de dikke laag aarde. Het Oude Nomadenkamp was onherkenbaar! Waar was het lapje grond gebleven dat toen geen vrucht had gedragen? Waar was het irrigatiekanaal gebleven waar het water niet door omhoog kwam?

Sejnep-apa steeg van haar paard, ging op een steen zitten en begon te huilen. Maar nu waren het tranen van trots vanwege haar kinderen, vanwege hun grote daden.

Eindnoten:

1 Apa - moeder (in het Kirgizisch).
2 Komsomol - afkorting van “Kommunistitsjeski sojoez molodjozi”: (kommunistische jeugdbond), een organisatie in de Sovjetunie voor jongeren van 14 tot 28 jaar.
3 MTS - afkorting van “masjinno-traktornaja stancija” - werkplaats voor de reparatie van landbouwmachines in de Sovjetunie (tot 1958)
4 Ake - eerbiedige aanspreekvorm van een oudere man
5 Dzjigit - ruiter, volwassen man.
6 Itsjigi - bij Aziatische volkeren: over de blote voeten gedragen hakloze marokijnen laarsjes, waaroverheen ander schoeisel wordt gedragen.

De nacht in het hotel

Siegfried Lenz[*]

(Vertaling Marc Coussement)

De nachtportier streek met afgebeten vingernagels over een beduimeld register, stak verontschuldigend de schouders op en draaide zijn bovenlichaam naar links. De stof van zijn uniform spande gevaarlijk onder zijn arm.

‘Ik zie alleen die mogelijkheid,’ zei hij. ‘Zo laat vindt u nergens meer een kamer. U mag natuurlijk in andere hotels gaan kijken. Maar ik kan u nu al verzekeren dat wij u niet meer van dienst zullen kunnen zijn als u ergens anders niet terechtkunt. Het vrije bed in de tweepersoonskamer - dat u om ik weet niet welke reden niet wil - zal dan ook bezet zijn.’

‘O.K.’, zei Schwamm, ‘ik neem het. Alleen wou ik wel heel graag weten - u begrijpt me wel - met wie ik de kamer moet delen. Niet dat ik bang ben, zeker niet, wie of wat zou ik moeten vrezen. Maar is mijn partner - mensen met wie men de nacht doorbrengt mag men toch wel zo noemen - al op de kamer?’

‘Jawel, hij is er al en hij slaapt.’

‘Hij slaapt al,’ herhaalde Schwamm, nam de aanmeldingsformulieren in ontvangst, vulde ze in en gaf ze de nachtportier terug; toen ging hij naar boven.

Onwillekeurig vertraagde Schwamm zijn pas toen hij de deur met het genoemde nummer in het oog kreeg, hield de adem in, hoopte de geluiden die de vreemdeling misschien maakte te kunnen horen en ging op zijn hurken voor het sleutelgat zitten. Het was donker in de kamer. Op dat moment hoorde hij iemand de trap opkomen, dus moest er gehandeld worden. Hij kon weggaan, natuurlijk, en doen alsof hij zich in de gang vergist had. Of hij kon de kamer binnengaan waar hij toch voor betaald had en waar al een man lag te slapen.

Schwamm drukte de klink naar beneden. Hij sloot de deur ach-

* *Siegfried Lenz (1926 - Lyck, Mazurië, Oost-Pruisen) woont en werkt in Hamburg. Ter gelegenheid van zijn 75ste verjaardag verschenen zijn verzamelde werken (verhalen, o.a.* So zärtlich war Suleyken *1955; romans, o.a.* Deutschstunde *1968; toneel- en hoorspelen; essays) in twintig delen.*

ter zich en tastte met gestrekte hand naar de lichtschakelaar. Toen hield hij plotseling in: naast hem - zo werd meteen duidelijk waar de bedden stonden - zei een diepe, maar vrij krachtige stem:

‘Stop! Geen licht maken alstublieft. U zou mij een plezier doen als u de kamer donker liet.’

‘Hebt u op mij liggen wachten?’ vroeg Schwamm geschrokken. Maar hij kreeg geen antwoord. De vreemdeling zei wel:

‘Val niet over mijn krukken, en pas op, dat u niet over mijn koffer struikelt. Die staat daar ergens in het midden van de kamer. Ik zal u wel veilig naar uw bed loodsen: Ga drie stappen langs de muur, ga dan naar links, en na weer drie stappen kunt u de bedstijl al voelen.’

Schwamm gehoorzaamde, raakte zonder ongelukken tot aan zijn bed, trok zijn kleren uit en gleed onder de lakens. Hij hoorde zijn buurman ademen en voelde dat hij niet rap zou inslapen.

‘Nog iets,’ zei hij aarzelend enkele ogenblikken later, ‘mijn naam is Schwamm.’

‘Zo,’ zei de ander.

‘Ja.’

‘Komt u hier voor het congres?’

‘Nee. En u?’

‘Nee.’

‘Voor zaken?’

‘Nee, zo zou ik dat niet noemen.’

‘Misschien heb ik wel de gekste reden die een mens ooit had om naar deze stad te komen,’ zei Schwamm. In het station vlakbij rangeerde een trein. De aarde beefde en de bedden waarin de mannen lagen, trilden op hun poten.

‘Wilt u hier misschien zelfmoord plegen?’ vroeg de ander.

‘Nee,’ zei Schwamm, ‘zie ik daar misschien naar uit?’

‘Ik zou bij god niet weten hoe u eruit ziet,’ zei de ander, ‘het is donker.’

Schwamm verklaarde zich nader, met iets van schaamte én vrolijkheid in zijn stem:

‘God beware me, nee. Maar ik heb een zoontje, mijnheer...(de ander noemde zijn naam niet), een kleine deugniet, en omwille van hem ben ik hier naartoe gekomen.’

‘Ligt hij in het ziekenhuis?’

‘Hoezo? Hij is gezond, een beetje bleekjes weliswaar, maar kerngezond voor de rest. Ik zal u maar vertellen waarom ik hier bij u in

deze kamer ben. Zoals ik al zei, heeft het allemaal met mijn zoontje te maken. Hij is uiterst gevoelig, overgevoelig mag je wel zeggen; hij reageert al als er een schaduw op hem valt.'

'Dus is hij toch in het ziekenhuis.'

'Nee,' Schwamm riep het bijna, 'ik zei toch al dat er met hem niks mis is. Maar hij loopt een risico, die kleine bengel van mij heeft een zieltje van glas en daarom loopt hij gevaar.'

'Waarom pleegt hij dan geen zelfmoord?' vroeg de ander.

'Luister nu eens, hij is nog maar een kind, niet eens volgroeid, zo jong nog! Hoe durft u zoiets zeggen? Nee, mijn jongen loopt een groot gevaar, en wel om deze reden. Elke morgen als hij naar school gaat - hij gaat daar altijd alleen naartoe - elke morgen moet hij voor een slagboom staan wachten tot de vroegtrein voorbij is. Daar staat hij dan, het kereltje, en zwaait en zwaait, heftig en o zo vriendelijk en zo wanhopig.'

'Ja, en dan?'

'Dan,' zei Schwamm, 'dan gaat hij naar school, en als hij weer thuiskomt, is hij overstuur en helemaal van zijn stuk gebracht, soms moet hij erg huilen. Hij is niet meer in staat om zijn schoolwerk te doen, hij wil niet spelen, zegt niets meer: zo gaat dat nu al maanden, dag na dag hetzelfde liedje, mijn zoon gaat eraan kapot!'

'Waarom gedraagt hij zich zo vreemd?'

'Kijk,' zei Schwamm, 'dat is nu het rare: de jongen zwaait en tot zijn verdriet - zwaait er niet één reiziger terug. En dat raakt hem zo diep, dat wij - mijn vrouw en ik - het ergste vrezen. Hij zwaait, maar niemand zwaait terug. Men kan de treinreizigers daar natuurlijk moeilijk toe dwingen, en het ware absurd en grenzeloos belachelijk om een dergelijke maatregel te nemen, maar...'

'En nu wilt u, mijnheer Schwamm, het verdriet van uw zoon oplossen door morgen de vroegtrein te nemen en naar de kleine te zwaaien?'

'Ja,' zei Schwamm.

'Van kinderen,' zei de vreemde, 'moet ik niks hebben. Ik haat ze en ik ontwijk ze, want omwille van hen heb ik - als ik dat zo stellen mag - mijn vrouw verloren. Ze stierf bij de geboorte van onze eerste.'

'Het spijt me,' zei Schwamm en hij ging iets gemakkelijker liggen. Een aangename warmte verspreidde zich in zijn lichaam; hij merkte dat hij goed zou kunnen slapen.

De ander vroeg: 'U gaat naar Kurzbach, niet?'

‘Ja.’

‘En uw plannen lijken u heel plausibel? Of beter gezegd: u schaamt zich niet om uw jongen te bedriegen? Want wat u daar van plan bent, dat moet u toch toegeven, is je reinste leugen, puur boerenbedrog.’

Schwamm werd nijdig: ‘Hoe durft u zoiets te beweren, hoe komt u daarbij!’ Hij ging dieper liggen, trok de deken tot over zijn oren, dacht nog wat over het gesprek na en sliep in.

Toen hij de volgende ochtend wakker werd, stelde hij vast dat hij alleen in de kamer was. Hij keek op de klok en schrok: er restten hem nog maar 5 minuten, uitgesloten dat hij de ochtendttrein nog haalde.

Het was al namiddag - hij kon zich geen tweede nacht in de stad permitteren - toen hij terneergeslagen en ontgoocheld thuiskwam.

Zijn zoontje opende de deur, uitzinnig van vreugde. Hij vloog tegen zijn vader aan, hamerde met zijn vuistjes op diens dijen en riep:

‘Er heeft iemand gezwaaid, er heeft iemand heel lang naar mij gezwaaid.’

‘Iemand met een kruk?’ vroeg Schwamm.

‘Ja, iemand met een stok. En op het laatst heeft hij zijn zakdoek aan de stok gebonden en die zolang uit het raam gehouden tot ik hem niet meer zien kon.’

Vertaalde poëzie

Twee gedichten
Bella Achmadoelina
(Vertaling Nina Targan Mouravi)

[Graag was ik vrouw geweest, en echtgenote,]

Graag was ik vrouw geweest, en echtgenote,
Het lijkt me een begeerlijke gewoonte,
Dat mocht niet, het is niks met mij geworden,
Zo heeft de hemel over mij besloten.
Behoed me telkens, o genadeloze,
Alziende voogd, voor zelfs een schijn van weelde,
Maar strek je wrede zorg niet tot dat tweetal,
Die meisjes daar, bekliederd met frambozen.
Zij scharrelden en lachten nog maar net, maar
Plots zie ik in hun blik mijn eigen weemoed,
Ik zoogde hen, ik deed wat iedereen doet,
Toch kregen zij venijn in plaats van nectar.
Zo onherstelbaar, wonderlijk en dreigend
Zijn zij getekend door ons samenhoren.
Is iemand als een witte raaf geboren,
Dan moet ze maar vooral geen kiekens krijgen.
Wit zijn is ongepast, en zwart - verouderd.
Zwart zijn is zo voorbij, en wit - oneindig.
Mijn schuld aan mensen wordt alleen maar kleiner,
Mijn schuld aan kinderen alleen maar groter.

[Завидна мне извечная привычка]

Завидна мне извечная привычка
Быть женщиной и мужнею женою,
Но уж таков присмотр небес за мною,
Что ничего из этого не вышло.

Храни меня, прищур неумолимый,
В сохранности от всех благополучий,
Но обойди своей опекой жгучей
Двух девочек, замаранных малиной.

Ещё смеются, рыщут в листьях ягод,
И вдруг, как я, глядят с такой же грустью.
Хотела - мёдом, а вспоила - ядом.
Непоправима и невероятна
В их лицах мета нашего единства.
Уж коль ворона белой уродится,
Не дай ей бог, чтоб были воронята.

Белеть - нелепо, а чернеть - не ново.
Чернеть - недолго, а белеть - безбрежно.
Всё более я пред людьми безгрешна,
Всё более я пред детьми виновна.

[Mijn vrienden trekken weg, jaar in jaar uit,]

Mijn vrienden trekken weg, jaar in jaar uit,
Hun stappen sterven weg in stille straten.
Tevreden kijkt het donker door de ruit
Hoe, één voor één, mijn vrienden mij verlaten.
Zij zetten mij voor zaken aan de kant,
Hun huizen moeten zang en spel ontberen,
Alleen de danseresjes van Degas
Herschikken nog altijd hun blauwe veren.
Ik hoop dat hun het slapen niet vergaat,
Wat moet je 's nachts, alleen met nare dromen?
Hun ogen zijn vertroebeld door verraad,
't Is mij een raadsel hoe dat is gekomen.
O eenzaamheid, je hebt een hart van steen!
Je luistert niet - wat baat mij nu het smeken,
Wanneer je stalen passer om mij heen
Zo rigoureus die kille cirkel tekent.
Nu, roep me dan, beloon me, onderscheid
Je gunsteling, ik zal je gulheid prijzen,
Verschijnen voor de allerlaatste keer
Die dierbare gezichten - en verdwijnen.

[По улице моей который год]

По улице моей который год
Звучат шаги - мои друзья уходят.
Друзей моих медлительный уход
Той темноте за окнами угоден.

Запущены моих друзей дела,
Нет в их домах ни музыки, ни пенья,
И лишь, как прежде, девочки Дега
Голубенькие оправляют перья.

Ну что ж, ну что ж, да не разбудит страх
Вас, беззащитных, среди этой ночи.
К предательству таинственная страсть,
Друзья мои, гуманит ваши очи.
О одиночество, как твой характер крут!
Посверкивая циркулем железным,
Как холодно ты замыкаешь круг,
Не внемля увереньям бесполезным.

Так призови меня и награди!
Твой баловень, обласканный тобою,
Утешусь, прислонясь к твоей груди,
Умоюсь твоей стужей голубою.

[Vervolg Nederlands]

Mij aan je brede, koele borst gevlijd,
Zal ik me laven aan je sneeuw en ijzel.
'k Zal in je wouden op mijn tenen staan
En in precieze, langzame gebaren
Naar lommer reiken, ruiken eraan
En mijn verweesdheid als geluk ervaren.
In je concerten en je leeszaal, steeds
Door je serene waardigheid omgeven,
Laat ik - verlicht - degenen los die reeds
Gestorven zijn of tot op heden leven.
Ik weet dat ik bij jou de wijsheid vind,
Dat vorm en inhoud telkens zullen rijmen,
En de natuur komt bij me als een kind
Met al haar akkefietjes en geheimen.
En dan alleen, door tranen van weleer,
Door armoe, en verdriet, en oude pijnen.

[Vervolg Russisch]

Дай встать на цыпочки в твоём лесу,
На том конце замедленного жеста,
Найти листву, и поднести к лицу,
И ощутить сиротство, как блаженство.

Даруй мне тишь твоих библиотек,
Твоих концертов строгие мотивы,
И - мудрая - я позабуду тех,
Кто умерли или доселе живы.
И я иознаю мудрость и печаль,
Свой тайный смысл доверят мне предметы,
Природа, прислонясь к моим плечам,
Объявит свои детские секреты.

И вот тогда - из слёз, из темноты,
Из бедного невежества былого
Друзей моих прекрасные черты
Появятся и растворятся снова.

Zes gedichten
Anna Achmatova
(Vertaling Margriet Berg en Marja Wiebes)

Kamer bij avond

Ik spreek nu deze woorden, die zo-even
Voor eenmaal diep van binnen zijn ontstaan.
Een bijtje zoemt op een chrysant, er zweven
Aroma's van lavendelzakjes aan.

't Vertrek met smalle ramen, dat verleden
En liefde koestert en herleven laat,
Een bed waarboven in het Frans de bede:
‘Seigneur, ayez pitié’ te lezen staat.

Mijn ziel, niet zoeken naar het droeve teken
Van sprookjes die al lang vervlogen zijn...
Ik zie hoe duisternis komt neergestreken
Op 't fonkelende sèvresporselein.

Een laatste zonnestraal, een zware, gele,
Verkilt in 't stralend dahliaboeket,
Ik hoor als in een droom violen spelen
En 't ijle slotakkoord van een spinet.

Вечерняя комната

Я говорю сейчас словами теми,
Что только раз рождаются в душе.
Жужжит пчела на белой хризантеме,
Так душно пахнет старое саше.

И комната, где окна слишком узки,
Хранит любовь и помнит старину,
А над кроватью надпись по-французски
Гласит: ‘Сеигнеур, аыез питиé де ноус’.
Ты сказки давней горестных заметок,
Душа моя, не тронь и не ищи...
Смотрю, блестящих севрских статуэток
Померкли глянцевитые плащи

Последний луч, и желтый и тяжелый,
Застыл в букете ярких георгин,
И, как во сне, я слышу звук виолы
И редкие аккорды клавесин.

Bijschrift bij een onvoltooid portret

O, wees toch niet bedroefd om mij,
Verdriet is zinloos, uit den boze.
Hier, op dit grijze schilderij,
Verrijs ik in een vreemde pose.

De armen hoog gestrekt in pijn,
De ogen vol verrukte schitter.
Hoe had ik anders kunnen zijn
Voor 't uur zo zoet en toch zo bitter.

Met woorden kwaad en kil gebood
Hij te voldoen aan zijn verlangen.
Mijn mond werd verontrustend rood,
En wit als sneeuw werden mijn wangen.

Hem treft geen schuld, hij is gegaan,
En zal in andere ogen kijken.
Mijn dromen hebben afgedaan,
Mijn lethargie zal niet meer wijken.

Надпись на неоконченном портрете

О, не вздыхайте обо мне,
Печаль преступна и напрасна,
Я здесь, на сером полотне,
Возникла странно и неясно.

Взлетевших рук излом болньной,
В глазах улыбка исступленья,
Я не могла бы стать иной
Пред горьким часом наслажденья.

Он так хотел, он так велел
Словами мертвыми и злыми.
Мой рот тревожно заалел,
И щеки стали снеговыми.

И нет греха в его вине,
Ушел, глядит в глаза другие,
Но ничего не снится мне
В моей предсмерной летаргии.

De tuin

De tuin kraakt onder 't ijzig dek
Dat felle vonken schiet.
Hij is bedroefd na zijn vertrek,
Een terugweg is er niet.

De zon is een rond raam, vergeeld,
Dof is haar aangezicht;
Iets in mij weet wiens evenbeeld
Zich ooit boog naar dit licht.

Hier werd mijn rust voorgoed verstoord
Door 't leed dat ik voorzag,
Door 't dunne ijs schijnt nog het spoor
Van de voorbije dag.

Het dof doods aangezicht vergleed
Naar 't slaperig veld en zonk,
Terwijl de laatste schelle kreet
Der kraanvogels verklonk.

Сад

Он весь сверкает и хрустит,
Обледенелый сад.
Ушедший от меня грустит,
Но нет пути назад.

И солнца бледный тусклый лик -
Лишь круглое окно;
Я тайно знаю, чей двойник
Приник к нему давно.

Здесь мой покой навеки взят
Предчувствием беды,
Сквозь тонкий лед еще сквозят
Вчерашние следы.

Склонился тусклый мертвый лик
К немому сну полей,
И замирает острый крик
Отсталых журавлей.

[Op de dag dat wij elkaar verwensten]

Op de dag dat wij elkaar verwensten
Diepgeschokt, witheet van hartepijn,
Wisten wij nog niet dat voor twee mensen
Soms de wereld veel te klein kan zijn,
Dat herinneringen grimmig kwellen,
Foltering der sterken - hels verdriet! -
Dat het hart 's nachts leert de vraag te stellen:
O, waar is de vriend die mij verliet?
En als 't koor, soms dreigend, soms bevlogen,
Door een waas van wierook galmend zingt,
Is 't alsof de blik uit deze ogen
Onontkoombaar, streng, de ziel doordringt.

[И когда друг друга проклинали]

И когда друг друга проклинали
В страсти, раскаленной добела,
Оба мы еще не понимали,
Как земля для двух людей мала,
И что память яростная мучит,
Пытка сильных - огненный недуг! -
И в ночи бездонной сердце учит
Спрашивать: о, где ушедший друг?
А когда сквозь волны фимиама
Хор гремит, ликуя и грозя,
Смотрят в душу строго и упрямо
Те же неизбежные глаза.

[Ik leerde wijs en simpel te bestaan,]

Ik leerde wijs en simpel te bestaan,
Omhoog te zien en mij tot God te richten,
En 's avonds lang uit wandelen te gaan,
Om nutteloze zorgen te verlichten.

Wanneer de klissen ruisen in 't ravijn
En trossen lijsterbessen geel-rood beven,
Dan maak ik vaak een opgewekt kwatrijn
Over 't vergankelijke mooie leven.

Ik keer terug naar huis. De donzen kat
Spint heel vertederend en likt mijn handen,
Bij 't meertje gloeit een helder lichtje dat
Hoog op de houtzaagmolen staat te branden.

Een ooievaar die op het dak landt kan
De stilte af en toe nog wel verstoren.
En als je op mijn deur zou kloppen, dan
Zou ik het hoogstwaarschijnlijk niet eens horen.

[Я научилась просто, мудро жить,]

Я научилась просто, мудро жить,
Смотреть на небо и молиться богу,
И долго перед вечером бродить,
Чтоб утомить ненужную тревогу.

Когда шуршат в овраге лопухи
И никнет гроздь рябины желто-красной,
Слагаю я веселые стихи
О жизни тленной, тленной и прекрасной.

Я возвращаюсь. Лижет мне ладонь
Пушистый кот, мурлыкает умильней,
И яркий загорается огонь
На башенке озерной лесопильни.

Лишь изредка прорезывает тишь
Крик аиста, слетевшего на крышу.
И если в дверь мою ты постучишь,
Мне кажется, я даже не услышу.

[De Heer is maaiers, tuinders niet genadig.]

De Heer is maaiers, tuinders niet genadig.
De regen ruist in schuine banen neer,
En wijde mantels geven kleur aan 't water,
Waarin de hemel reflecteert.

In 't onderwaterrijk zijn weiden, akkers,
En zingen, zingen stroompjes van genot,
De pruimen barsten aan gezwollen takken
En het geplette gras verrot.

En door het dichte netwerk van de regen
Zie ik je lief gezicht, 't verstild plantsoen,
En ook het landhuis met de ronde gevel
En het Chinese paviljoen.

[Господь немилостив к жнецам и садоводам.]

Господь немилостив к жнецам и садоводам.
Звеня, косые падают дожди
И прежде небо отражавшим водам
Пестрят широкие плащи.

В подводном царстве и луга, и нивы,
А струи вольные поют, поют,
На взбухших ветках лопаются сливы,
И травы легшие гниют.

И сквозь густую водяную сетку
Я вижу милое твое лицо,
Притихший парк, китайскую беседку
И дома круглое крыльцо.

Drie gedichten

Iosif Brodski

(Vertaling Nina Targan Mouravi)

Fragment uit ‘Rede over gemorste melk’

1

Kerstmis voor de deur, en ik heb geen stuiver.
Mijn roman is gestrand bij de uitgever.
De kalender van Moskou is onderhevig
Aan de Koran. Ik zou naar een meisje moeten,
Op familiebezoek, of langs die bekende
Met zijn huilende koters, maar zonder centen
Kan ik rne bij de een noch de ander melden.
Ik zit op de stoel en ik ril van woede.

2

Dat verrekte dichterschap met zijn lasten!
Niemand belt me nog, het wordt stellig vasten.
Lenen van een vakbond zou ongepast zijn,
Want je leent toch ook niet van meiden.
En als iemand zijn waardigheid wordt ontnomen
Is ontmaagding er niets bij. Ik stel me zomaar
Voor dat vrouwen graag van een gade dromen,
En verzuchten: ‘Het wordt wel tijd, zeg’.

Речь О Пролитом Молоке

I.

Я пришел к Рождеству с пустым карманом.
Издатель тянет с моим романом.
Календарь Москвы заражен Кораном.
Не могу я встать и поехать в гости
ни к приятелю, у которого плачут детки,
ни в семейный дом, ни к знакомой девке.
Всюду необходимы деньги.
Я сижу на стуле, трясусь от злости.

2.

Ах, проклятое ремесло поэта.
Телефон молчит, впереди диета.
Можно в месткоме занять, но это -
все равно, что занять у бабы.
Потерять независимость много хуже,
чем потерять невинность. Вчуже
полагаю, приятно мечтать о муже,

приятно произносить ‘пора бы’.

[Vervolg Nederlands]

3

Mijn verloofde kent mijn omstandigheden,
Houdt me aan het lijntje om deze reden
Al een jaar of vier, en ik zou niet weten
Waar ze aan het toeven is, tegenwoordig.
Zij verwoordt het aldus: ‘Niet zo neerslachtig,
Wij begrijpen elkaar! 't Gaat om de gedachte!’
Wat haar siert. Desalniettemin verwacht ik
Dat ze ergens zit waar veel drank aan boord is.

4

Ik bekijk mijn naasten met argusogen,
Ik bedreig hun voorraad en hun vermogen,
Val ze tevens lastig met mijn betogen
Over iemands plaats in het leven.
Mensen zien mij aan voor een maffioso,
Trachten mij meestal dan ook te lozen,
En vooral mijn eetlust is uit den boze:
‘Zeg, je moet hem geen saus meer geven!’

5

In de spiegel zie ik mezelf: een single.
Waarlijk, het is een van de raarste dingen
Dat ik het nog uit heb kunnen zingen
Tot het jaar negentien zevenenzestig
Na Jezus Christus. Talloze keren
Stommetje spelen met al die heren
Van de justitie, bajes, fouilleren.
Zesentwintig jaar in de nesten.

[Vervolg Russisch]

3

Зная мой статус, моя невеста
пятый год за меня ни с места;
и где она нынче, мне неизвестно:
правды сам черт из нее не выбьет.
Она говорит: ‘Не горюй напрасно.
Главное - чувства! Единогласно?’
И это с ее стороны прекрасно.
Но сама она, видимо, там, где выпьет.

4

Я вообще отношусь с недоверьем к ближним.
Оскорбляю кухню желудком лишним.
В довершенье всего досаждаю личным
взглядом на роль человека в жизни.
Они считают меня бандитом,
издеваются над моим аппетитом.
Я не пользуюсь у них кредитом.
‘Наливайте ему пожиже!’

5

Я вижу в стекле себя холостого.
Я факта в толк не возьму простого,
как дожил до от Рождества Христова
Тысяча Девятьсот Шестьдесят Седьмого.
Двадцать шесть лет непрерывной тряски,
рытья по карманам, судейской таски,
ученья строить Закону глазки,
изображать немого.

Theedrinken

‘Soms droom ik van Petrov. Ik zag hem laatst
Vlak naast mijn bed, zo echt alsof ik waakte.
Ik had nog willen vragen hoe hij 't maakte,
Maar deed het niet, het leek me toch misplaatst.’
Zij zucht. Haar blik raakt van de mijne los
en zoekt de steendruk in een houten lijstje,
waarop een man met strohoed op een rijstveld
is afgebeeld, achter een stuurse os.
Hoewel Petrov getrouwd was met haar zuster,
hield hij van háár. De één na laatste zomer
was hij met dat verhaal bij haar gekomen,
nam vrij en is verdronken in de Dnjestr.
De ploeg. De os, gedreven door de man.
De verse voren en de tekst daarboven,
als korreltjes: ‘Met liefs, voor Ivanova,’
en dan al helemaal onleesbaar: ‘van...’
Ik ben van tafel opgestaan. De thee
is op. Er glimt een ster in haar pupillen
en het besef dat zij nu wel zou willen
dat hij verrees, en zij het met hem dee.
Zij loopt met mij de voordeur uit en stelt
haar ogen, door een nevelfloers versluierd,
ofwel erdoor verscherpt, af op een ster,
wiskundig ver van haar gezicht verwijderd.

Чаепитие

‘Сегодня ночью снился мне Петров.
Он, как живой, стоял у изголовья.
Я думала спросить насчет здоровья,
но поняла бестактность этих слов’.

Она вздохнула и перевела
взгляд на гравюру в деревянной рамке,
где человек в соломенной панамке
сопровождал угрюмого вола.

Петров женат был на ее сестре,
но он любил свояченицу; в этом
сознавшись ей, он позапрошлым летом,
поехав в отпуск, утонул в Днестре.
Вол. Рисовое поле. Небосвод.
Погонщик. Плуг. Под бороздою новой
как зернышки; ‘на память Ивановой’
и вовсе неразборчивое! ‘от...’

Чай выпит. Я встаю из-за стола.
В ее зрачке поблескивает точка
звезды Ч и понимание того, что,
воскресни он, она 6 ему дала.

Она спускается за мной во двор
и обращает скрытый поволокой,
верней, вооруженный его взор
к звезде, математически далекой.

[Eerst viel de stoel in een diepe kloof,]

Eerst viel de stoel in een diepe kloof,
Vervolgens - het ledikant,
Daarna - mijn tafel. Nou ja... die schoof
Ik zelf wel over de rand.
Daarna - het schoolboek ‘Literatuur,’
Het kiekje van ons gezin.
Daarna - de kachel, de laatste muur,
De jas bleef, met mij erin.
Vaarwel, mijn lieve. Doe af die ring,
Geef je voor een modeblad op.
En geef voor mijn part je volgende vrind
Een flinke knal voor zijn kop.

[Сначала в бездну свалился стул,]

Сначала в бездну свалился стул,
потом - упала кровать,
потом - мой стол. Я его столкнул
сам. Не хочу скрывать.

Потом - учебник ‘Родная речь’,
фото, где вся семья.
Потом четыре стены и печь.
Остались пальто и я.

Прощай, дорогая. Сними кольцо,
выпиши вестник мод.
И можешь плюнуть тому в лицо,
кто место моё займёт.

Twee gedichten
Hugo von Hofmannsthal[*]
(Vertaling Victor Bulthuis)

De jongeling in het landschap

De hoveniers legden hun perken bloot
en overal liepen er bedelaars
met zwart verbonden ogen en met krukken -
maar ook met harpen en met nieuwe bloemen,
de sterke geur van zwakke voorjaarsbloemen.

De naakte bomen lieten alles bloot:
men keek stroomafwaarts en zag ginds de markt
en kinderscharen spelend langs de vijvers.
Hier in dit landschap ging hij langzaam voort,
voelde de macht ervan en wist - dat zich
op hem het lot der wereld had betrokken.

Der Jüngling in der Landschaft

Die Gärtner legten ihre Beete frei,
Und viele Bettler waren überall
Mit schwarzverbundnen Augen und mit Krücken -
Doch auch mit Harfen und den neuen Blumen,
Den starken Duft der schwachen Frühlingsblumen.

Die nackten Bäume liessen alles frei:
Man sah den Fluss hinab und sah den Markt,
Und viele Kinder spielen längs den Teichen.
Durch diese Landschaft ging er langsam hin
Und fühlte ihre Macht und wusste - dass
Auf ihn die Weltgeschicke sich bezogen.

* *Hugo von Hofmannsthal (1874-1929) schreef gedichten, verhalen, essays en - veelal korte - toneelstukken, zoals* Der Tor und der Tod, Der Schwierige *en* Der Unbestechliche. *Met Max Reinhardt was hij de inspirator van de Salzburger Festspiele. De componist Richard Strauss voorzag hij van diverse operalibretti, waaronder* Elektra, Der Rosenkavalier *en* Die Frau ohne Schatten. *Vreemd genoeg koesterde Hofmannsthal ondanks zijn literaire productiviteit een zeker wantrouwen tegen het geschreven woord: vandaar dat hij zich ook bezighield met ballet en pantomime en zelfs met de - in zijn tijd nog stomme - film.*

[Vervolg Nederlands]

Hij naderde die vreemde kinderen
en was bereid, daar in het onbekende
een nieuw bestaan al dienend door te brengen.
Het kwam niet in hem op zijn zielerijkdom,
wegen van toen, herinneringen aan
vervlochten vingers en verruilde zielen
als méér te zien dan als nietig bezit.

Het geuren van de bloemen sprak hem slechts
van vreemde schoonheid - en de nieuwe lucht
ademde hij stil, maar zonder smachten:
slechts dat hij dienen mocht, verheugde hem.

[Vervolg Duits]

Auf jene fremden Kinder ging er zu
Und war bereit, an unbekannter Schwelle
Ein neues Leben dienend hinzubringen.
Ihm fiel nicht ein, den Reichtum seiner Seele,
Die frühern Wege und Erinnerung
Verschlungner Finger und getauschter Seelen
Für mehr als nichtigen Besitz zu achten.

Der Duft der Blumen redete ihm nur
Von fremder Schönheit - und die neue Luft
Nahm er stillatmend ein, doch ohne Sehnsucht:
Nur dass er dienen durfte, freute ihn.

Wij liepen op een weg...

Wij liepen op een weg met vele bruggen;
voor ons liepen er drie die rustig zongen.
Ik zegje dit, opdat je het weer weet.
Toen sprak je en je wees mij naar de berg,
die schaduw droeg van wolken en de schaduw
van steile wanden met onvaste paden,
je sprak: ‘Waren wij twee daar maar alleen!’
Elk van je woorden had een klank
vreemd als de geur van sandelhout en mirre.
- En ook je wangen waren niet als anders.
Toen overviel mij plots een dronken vreugde,
zoals gebeurt wanneer de aarde trilt
en omgevallen huisraad, rijk bewerkt,
rondtolt en water uit de bodem spuit
en het je duizelt en je dubbel ziet:
want ik was hier, maar tegelijk ook daar,
jou in mijn armen, en de vreugd daarvan
leek zich te mengen met de vele vreugden

Wir gingen einen Weg...

Wir gingen einen Weg mit vielen Brücken,
Und vor uns gingen drei, die ruhig sangen.
Ich sage dies, damit du dich entsinnst.
Da sagtest du und zeigtest nach dem Berg,
Der Schatten trug von Wolken und den Schatten
Der steilen Wande mit unsicheren Pfaden,
Du sagtest: ‘Waren dort wir zwei allein!’
Und deine Worte hatten einen Ton
So fremd wie Duft von Sandelholz und Myrrhen.
- Auch deine Wangen waren nicht wie sonst.
Und mir geschah, dass eine trunkene Lust
Mich fasste, so wie wenn die Erde bebt
Und umgestürztes prunkvolles Gerät
Rings rollt und Wasser aus dem Boden quillt
Und einer taumelnd steht und doppelt sieht:
Denn ich war da und war zugleich auch dort,
Mir dir im Arm, und alle Lust davon
War irgendwie vermengt mit aller Lust,

[Vervolg Nederlands]

die deze grote berg met al zijn kloven
prijsgeeft, als je er rustig als de arend,
de vleugels wijd gestrekt, omheen zou vliegen.
Ik was daar op de berg, jou in mijn armen,
en wist plotseling alles van zijn hoogte,
zijn eenzaamheid, zijn nooit begane paden,
jou in mijn armen en de vreugd daarvan...
En toen ik aan de koele wand van 't tuinhuis
vanochtend, wakker wordend, het portret zag
van goden en hun wonderlijke vreugden,
hoe zij met lichte tred, bijna gewichtloos,
van een dun dak, uit wijnranken gevormd,
het blauw betredend leken op te stijgen
als vlammen zonder zwaarte, met de klank
van liederen en de heldere lier
hierheen gewaaid, kwam het mij voor alsof
met toegenegenheid ik het gewaad
van hen, de aarde schijnbaar nog nabij,
aanraken mocht, zoals een huisvriend mag,
gelijk van rang, eender in lotsbeschikking,
doordat ik dacht aan wat er toen gebeurd was.

[Vervolg Duits]

Die dieser grosse Berg mit vielen Klüften
Hingibt, wenn einer ruhig wie der Adler
Mit ausgespannten Flügeln ihn umflöge.
Ich war mit dir im Arm auf jenem Berg,
Ich hatte alles Wissen seiner Höhe,
Der Einsamkeit, des nie betretnen Pfades
Und dich im Arm und alle Lust davon...
Und als ich heut im Lusthaus beim Erwachen
An einer kühlen Wand das Bild der Götter
Und ihrer wunderbaren Freuden sah:
Wie sie mit leichtem Fusse, kaum mehr lastend,
Vom dünnen Dache weinumrankter Lauben
Ins Blaue tretend aufzuschweben schienen,
Wie Flammen ohne Schwere, mit dem Laut
Von Liedern und dem Klang der hellen Leier
Emporgeweht; da wurde es mir so,
Als dürft ich jenen letzten, die noch nah
Der Erde schienen, freundlich ihr Gewand
Anrühren, wie ein Gastfreund tuen darf
Von gleichem Rang und ähnlichem Geschick:
Denn ich gedachte jenes Abenteuers.

Vijf gedichten*
Erich Kästner
(Vertaling Paul van den Hout)

De spoorwegmetafoor

We stuiven allen in één trein
dwars door de tijd heen, enkele reis.
Het uitzicht boeit, of doet ons pijn.
We zitten allen in één trein
en voor dezelfde prijs.

Eén buurman slaapt. Een ander klaagt.
De derde knikt verstrooid.
Naar kaartjes wordt niet eens gevraagd.
De trein die door de jaren jaagt,
bereikt zijn eindpunt nooit.

We pakken in. We pakken uit.
We vinden zin noch grond.
We gaan naar morgen, naar verluidt.
De conducteur kijkt door een ruit,
een glimlach om zijn mond.

Das eisenbahngleichnis

Wir sitzen alle im gleichen Zug
Und reisen quer durch die Zeit.
Wir sehen hinaus, wir sahen genug.
Wir fahren alle im gleichen Zug.
Und keiner weiss, wie weit.
Ein Nachbar schläft. Ein andrer klagt.
Der dritte redet viel.
Stationen werden angesagt.
Der Zug der durch die Jahre jagt,
kommt niemals an sein Ziel.

Wir packen aus. Wir packen ein.
Wir finden keinen Sinn.
Wo werden wir wohl morgen sein?
Der Schäffner schaut zur Tür hinein
und lächelt vor sich hin.

* *Uit de* Lyrische Hausapotheke. *Zie ook de rubriek 'Essay' en de vertalingen door Dnek van Wissen op pag. 162 e.v.*

[Vervolg Nederlands]

Ook hij weet niet, waarheen hij wil.
Hij zwijgt en loopt weer door.
Dan snerpt de stoomfluit, hoog en schril.
De trein vertraagt. Dan staat hij stil.
De doden stappen uit.

Een kind stapt uit. Zijn moeder schreit.
De doden, stram en stom,
staan langs perron ‘Vergetelheid’.
De trein rijdt door, raast door de tijd,
en niemand weet waarom.

De eerste klas is leeg welhaast.
Alleen een dikzak vouwt
zijn vet in 't pluche en puft en blaast.
Hij zit alleen, geenszins verbaasd.
De rest zit op hard hout.

We reizen allen in één trein
Op weg naar ons heden-in-spe.
Het uitzicht boeit, of doet ons pijn.
We zitten allen in één trein,
vaak in de verkeerde coupé.

[Vervolg Duits]

Auch er weiss nicht, wohin er will.
Er schweigt und geht hinaus.
Da heult die Zugsirene schrill!
Der Zug lahrt langsam un hält still.
Die Toten steigen aus.

Ein Kind steigt aus. Die Mutter schreit.
Die Toten stehen stumm
am Bahnsteig der Vergangenheit.
Der Zug fährt weiter, er jagt durch die Zeit.
Und niemand weiss, warum
Die erste Klasse ist fast leer.
Ein dicker Mensch sitzt stolz
im roten Plusch und atmet schwer.
Er ist allein und fühlt das sehr.
Die Menschheit sitzt auf Holz.

Wir reisen all im gleichem Zug
Zur Gegenwart in Spe.
Wir sehen hinaus, wir sahen genug.
Wir sitzen alle im gleichem Zug.
Und viele im falschen Coupé.

Hotelsolo voor mannenstem

Dit is mijn kamer, maar niet echt de mijne.
Twee bedden staan er, hand in hand, aaneen.
Twee bedden. Ach, één kan er wel verdwijnen.
Want ik ben weer eens moederziel alleen.

De koffer gaapt. Ook ik gevoel mij moede.
Jij reist naar een heel andere man - een stuk.
Ik ken hem goed. Ik wens je al het goede.
En hoop haast op een spoorwegongeluk.

Waarom liet ik je gaan? Ik zal je missen.
(Al kan ik het alleenzijn heel goed aan.)
Maar, willen vrouwen zich per se vergissen,
dan moet je ze hun gang maar laten gaan..

De wereld is zo groot. Je zult verdwalen.
Als jij jezelf maar niet in rampen stort.
Maar ik ga straks een straffe borrel halen
en hopen dat je toch gelukkig wordt.

Hotelsolo für eine mannenstimme

Das ist mein Zimmer und ist doch nicht meines.
Zwei Betten stehen Hand in Hand darin.
Zwei Betten sind es. Doch ich branch nur eines.
Weil ich schon wieder mal alleine bin.

Der Koffer gähnt. Auch mir ist müd zumute.
Du fuhrst zu einem ziemlich andren Mann.
Ich kenn ihn gut. Ich wünsch dir alles Gute.
Und wünsche fast, du kamest niemals an.
Ich hätte dich nicht gehen lassen sollen!
(Nicht meinetwegen. Ich bin gem allein.)
Und doch: Wenn Frauen Fehler machen wollen,
dann soll man ihnen nicht im Wege sein.

Die Welt ist gross. Du wirst dich drin verlaufen.
Wenn du dich nur nicht allzu weit verirrst...
Ich aber werd mich heute nacht besaufen
und bisschen beten, dass du glücklich wirst.

Sluitpost

Hij had veel geld. En dronk en at,
in het hotel waarin hij zat,
het meest extravagante.
Hij dronk en at, zéér in zijn sas,
en hief zijn leeg, of wéér vol, glas
naar kelners of op klanten.

De bloemenvrouw, naast hem beland,
kocht hij de bloemen uit haar hand
met knisperende bankjes.
De rozen waren wondermooi,
maar toch... ruim dertig knaken fooi!
Ze snikte haar bedankje.

Het zes man tellend huisorkest
deed voor tweehonderd piek zijn best,
maar kon dra schier nog spelen.
Hij gaf de boys, de piccolo's,
de meisjes en de gigolo's.
Hoe veel kon hem niet schelen.

Bilanz per zufall

Er hatte Geld. Und trank und ass
in dem Hotel, in dem er sass,
vom Teuersten und Besten.
Er war vergnügt und trank und ass,
und winkte mit erhobenem Glas
den Kellnem und den Gästen.

Der Blumenfrau, die bei ihm stand,
nahm er die Blumen auss der Hand
und zahlte mit zwei Scheinen.
Die Rosen waren rot und kühl.
Er gab ihr dreissig Mark zuviel.
Da ling sie an zu weinen.
Die Hauskapelle, sechs Mann stark,
erhielt von ihm zweihundert Mark.
Sie konnte kaum noch spielen.
Er gab den Boys und Pikkolos,
den Fraülein und den Gigolos.
Er gab ohne zu zielen.

[Vervolg Nederlands]

De nota telde hij niet na.
Hij wierp wat flappen neer ‘Voilà!,’
en liep de zaal uit, waardig.
Bewonderend liepen, schree voor schree,
de dansers, boys en kelners mee.
Wat vonden ze hem aardig!

Zéér vergenoegd, sprak hij: ‘Heel goed,’
en pakte mantel, stok en hoed.
De garderobedame
Riep luid: ‘Ik krijg drie duppies voor
het passen op je kleren, hoor!
Schlemiel! Je mos je schame!’

Geschrokken lachte hij en stak
zijn hand in vest- en binnenzak,
maar kon geen sou meer vinden.
De bloemenvrouw, de gigolo's,
de kelners en de piccolo's
ze bleken ziende blinden.

Hij keek, haast smekend, in het rond.
Men deed alsof hij niet bestond,
géén die hem helpen wou.
Hij trok zijn jas uit, snel, en gaf
die aan de vrouw, liep de trap af
en dacht alleen: ‘Ach, nou.’

[Vervolg Duits]

Die Rechnung sah er gar nicht an.
Er warf paar Scheine hin, und dann
verliess er jene Halle.
Bewundemd gingen, Schritt um Shritt,
die Tänzer, Boys und Kellner mit.
So liebten sie ihn alle!

Er freute sich und sprach: ‘Schon gut’,
und nahm den Mantel und den Hut.
Da rief die Garderobiere:
‘Ich kriege dreissig Pfennig fúr
die Kleideraufbewahrung hier!
Nicht zahlen, wie? Das wäre!’
Da blieb er stehen. Da lachte er
und suchte Geld und fand keins mehr.
Und konnte ihr nichts geben.
Die Blumenfrau, die Gigolos,
die Kellner, Boys und Pikkolos,
sie standen fremd daneben.

Er blickte sich, fast bittend, um.

Die andren standen steif und stumm,
als sei er nicht mehr da.
Da zog er schnell den Mantel aus,
gab ihn der Frau, trat aus dem Haus
und dachte nur: ‘Na, ja.’

Het bejaardentehuis

Hier woont alleen wie oud en grijs is,
geen klok meer kijkt.
Het eindpunt van de levensreis is
vrijwel bereikt.

Gisteren leerde je nog fietsen;
heden één been in het graf;
morgen reis je 't eeuwig niets in,
weer terug naar af.

Ach, amper heb je tijd van leven,
hoe oud je ook wordt.
Je bent er net je wilt nog even!
Dit was te kort.

Wie hier zitten weg te kwijnen,
zij weten één ding goed:
dat de trein naar 't levenseinde
geen halte meer aandoet.

Das altersheim

Das is ein Pensionat für Greise.
Hier hat man Zeit.
Die Endstation der Lebensreise
ist nicht mehr weit.

Gestern trug man Kinderschuhe.
Heute sitzt man hier vorm Haus.
Morgen fährt man zur ewigen Ruhe
ins Jenseits hinaus
Ach, so ein Leben ist rasch vergangen,
wie lange es auch sei.
Hat es nicht eben erst angefangen?
Schon ist's vorbei.

Die sich hier zur Ruhe setzten,
wissen vor allem das Eine:
Das ist die letzte Station vor der letzten.
Dazwischen liegt keine.

Sommige echtparen

Waar ze ook gaan of staan, ze kijken tegen
elkaar steeds aan.
Ze zijn nu uitgepraat en uitgezwegen.
Het is gedaan.

Hun haar wordt dun, hun huid krijgt bruine vlekken.
Ze ogen broos,
maar vinden steeds elkanders zwakke plekken,
meedogenloos.

Ze zwijgen, maar hun zwijgen spreekt boekdelen.
Elk heeft ze uit.
Doodstil, laat elk zijn eigen film afspelen:
beeld, geen geluid.

De aanblik van hun ziel, hun doen en laten,
maakt hen nerveus.
Ze zijn als grammofoons met maar drie platen.
Te weinig keus.

Gewisse ehepaare

Ob sie nun gehen, sitzen, oder liegen,
sie sind zur zweit.
Man sprach sich aus, man hat sich ausgeschwiegen.
Es ist soweit.

Das Haar wird dunner, und die Haut wird gelber,
von Jahr zu Jahr.
Man kennt den andren besser als sich selber.
Der Fall liegt klar.
Man spricht durch Schweigen. Und man schweigt mit Worten.
Der Mund lauft leer
Die Schweigsamkeit besteht aus neunzehn Sorten.
(Wenn nicht aus mehr.)

Vom Anblick ihrer Seelen und Krawatten
wurden sie bös..
Sie sind wie Gramophone mit drei Platten.
Das macht nervös.

[Vervolg Nederlands]

Ze waren meesters in elkaar bedriegen,
heel hypocriet.
Maar, ach, je eigen hart kun je beliegen,
het andere niet.

Ze hebben laf geleefd, als kleine zielen,
voor 't eigen ik,
en lijken op elkaar nu, twee schlemielen,
zien ze met schrik.

Ze zijn zo afgestompt geraakt als dieren.
Te lang gekooid.
Ze konden weg, op allerlei manieren,
maar vluchtten nooit.

's Nachts liggen ze, gekooid elk, in hun sponde,
en steunen zwaar.
Hun droom heeft aan hun bed hen vastgebonden,
en opgebaard.

Waar ze ook gaan of staan, ze kijken tegen
elkaar steeds aan.
Ze zijn nu uitgepraat en uitgezwegen.
Ze gaan eraan ...

[Vervolg Duits]

Wie oft sah man einander beim Betrügen
voll ins Gesicht!
Man kann zur Not das eigne Herz belügen,
das andre nicht.

Sie lebten feig und warden unansehnlich.
Jetzt sind sie echt.
Sie sind einander zum Erschrecken ahnlich.
Und das mit Recht.

Sie warden stumpf wie Fiere hinterm Gitter.
Sie flohen nie.
Und manchmal steht vorm Käfige ein Dritter.
Der ärgert sie.
Nachts liegen sie gefangen in den Betten
und stohnen sacht,
während ihr Traum aus Bett und Kissen Ketten
und Särge macht.

Sie mögen gehen, sitzen oder liegen,
sie sind zur zweit.
Man sprach sich aus. Man hat sich ausgeschwiegen.
Nun ist es Zeit ...

Drie gedichten*

Erich Kästner
(Vertaling Driek van Wissen)

De spoorweggelijkenis

Wij zitten allen in één trein
en reizen de tijd uit elkaar.
Het is een uitzichtloze lijn.
Wij rijden allen in één trein.
En niemand weet tot waar.

Een buurman slaapt. Een ander zeurt.
De derde neemt het woord.
Men hoort de haltes om de beurt.
De trein, die door de jaren scheurt,
rijdt almaar doelloos voort.

Het maakt niet uit waarheen wij gaan.
Wij pakken uit en in.
Welke stations doen wij nog aan?
De conducteur blijft even staan
en krabt onder zijn kin.

Ook hij weet niet waarheen hij wil.
Hij gaat zonder geluid.
Maar dan weerklinkt de stoomfluit schril!
De trein rijdt langzaam en houdt stil.
De doden stappen uit.

* *Uit de* Lyrische Hausapotheke, *vgl. pag. 154 e.v., alwaar ook het Duits*.

Een kind stapt uit. De moeder schreit.
Daar staan de doden stom
op het perron Vergetelheid.
De trein rijdt verder, hij scheurt door de tijd.
En niemand weet waarom.

Een vadsige industrieel
zit eerste klas apart.
Gewichtig schraapt hij soms zijn keel.
Hij voelt zich eenzaam op fluweel.
De rest zit spijkerhard.

Wij reizen allen in één trein
het heden tegemoet.
Het is een uitzichtloze lijn.
Wij zitten allen in één trein.
En velen zitten niet goed.

Hotelsolo voor een mannenstem

Dit is mijn kamer en toch ook weer niet.
Er staat hier hand in hand een tweetal bedden.
Maar aangezien ook jij me nu verliet
kan ik mezelf met een daarvan wel redden.

De koffer gaapt. Het zijn ook drukke tijden.
Jij zocht een man op die heel anders is.
Ik ken hem wel. Het beste met je beiden!
Of loop nog liever maar die ander mis.

Het was verkeerd dat ik je liet vertrekken!
(Nee, niet voor mij. Alleenzijn kan ik goed.)
Maar blijkbaar moet een vrouw het zelf ontdekken
wanneer zij weer iets onverstandigs doet.

De wereld is zo groot. Je zult verdwalen.
Wie weet loop je er zelfs volledig stuk....
Ik denk dat ik vannacht maar door zal halen
en god z'n hulp inroep voor jouw geluk.

Toevallige afweging

Hij had veel geld. En dronk en at
wat het hotel voorhanden had
om heerlijk toe te tasten.
Hij had het goed en dronk en at
en hief het glas, toen hij daar zat,
op personeel en gasten.

De bloemenkoopvrouw met haar bos
was dankzij hem in één keer los,
ze kreeg een klein vermogen.
De rozen waren fris en rood.
Het geldbedrag was veel te groot.
Ze hield geen droge ogen.

Het strijkje van het restaurant
kreeg duizend euro in de hand.
Ze konden amper spelen.
De obers, liftboy en chasseur
liet hij naar eigen willekeur
ook in zijn rijkdom delen.

Toen hij tot slot naar buiten ging
betaalde hij de rekening
vrijgevig in den blinde.
Van chef-kok tot aan keukenmeid
werd hij door allen begeleid.
Het waren dikke vrinden!

Voldaan sprak hij: ‘Het is wel goed’.
Hij nam zijn jas en ook zijn hoed.
Toen riep een boze dame:
‘Daar krijg ik nog bewaarloon voor
of wou u er maar zo vandoor?
Foei toch! U moest u schamen!’

Hij maakte lachend rechtsomkeert
en zocht naar geld en vond niks meer.
Hij kon haar niet betalen.
Toen stonden liftboy en chasseur
en alle obers bij de deur
hun schouders op te halen.

Ode aan een nachtegaal

John Keats

(Vertaling W. Hogendoorn)

I

Mijn hart doet pijn, bedwelming houdt mijn hoofd
Beklemd, als had ik scheerlingsap gedronken
Of had een drank verzwolgen die verdooft,
Zo-even, en was Lethewaarts gezonken.
't Is niet uit afgunst jegens uw geluk:
In uw geluk vind ik geluk te over,
Omdat gij, boomdryade, lichtgeveerd
In een zoetklinkend stuk
Van 't groene, schaduwrijke beukenlover
Orgelend van de zomer kwinkeleert.

II

O, nu een dronk! Wijn, die men koel bewaarde
In diepgedolven grond, geruime tijd;
Die smaakt naar Flora, naar de groene aarde,
Dans, Provençaalse zang, gebruind jolijt!
Nu een bokaal die 't warme zuiden bood,
Vol van de blos der echte Hippocreen,
Met pareling van belletjesgeflonker,
De rand gevlekt met rood:
Zo'n dronk! waarna ik ongezien verdween
Uit dit bestaan, met u in het belommerd donker.

Ode to a Nightingale

I

My heart aches, and a drowsy numbness pains
My sense, as though of hemlock I had drunk,
Or emptied some dull opiate to the drains,
One minute past, and Lethe-wards had sunk:
'T is not through envy of thy happy lot,
But being too happy in thy happiness, --
That thou, light-winged Dryad of the trees,
In some melodious plot
Of beechen green, and shadows numberless,
Singest of summer in full-throated ease.

II

O, for a draught of vintage! that hath been
Cool'd a long age in the deep-delved earth,
Tasting of Flora and the country green,

Dance, and Provençal song, and sunburnt mirth!
O for a beaker full of the warm South,
Full of the true, the blushful Hippocrene,
With beaded bubbles winking at the brim,
And purple-stained mouth;
That I might drink, and leave the world unseen.
And with thee fade away into the forest dim:

[Vervolg Nederlands]

III

Ver weg met u, ontbinden, en vergeten
  Wat gij tussen de bladeren nooit kende:
De moeheid, het getob, het koortsig zweten;
  Men hoort elkaar hier kreunen van ellende;
Door tremors trillen trieste grijze haren,
  De jeugd wordt bleek, vliesdun en laat het leven;
    Alleen het denken al vervult met smart
      En met wanhopig staren.
De ogenglans der Schoonheid duurt maar even,
  Slechts één dag smacht ernaar het minnend hart.

IV

Ver weg! Ver weg! Op u ben ik gericht,
  Niet door de vaart van Bacchus' luipaardwagen,
Maar op de ijle wieken van 't gedicht,
  Al blijft het brein verwarren en vertragen.
Reeds ben ik bij u! teder is de nacht,
  Wellicht spreidt dan de maangodin haar luister,
    Door al haar sterrenfeeën dicht omfonkeld;
      Maar hier ontbreekt die pracht,
Tenzij de bries wat licht blaast door het duister,
  Waar in het schaduwgroen het mospad kronkelt.

[Vervolg Engels]

III

Fade far away, dissolve, and quite forget
  What thou among the leaves hast never known,
The weariness, the fever, and the fret
  Here, where men sit and hear each other groan;
Where palsy shakes a few, sad, last gray hairs,
  Where youth grows pale, and spectre-thin, and dies;
    Where but to think is to be full of sorrow
      And leaden-eyed despairs,
Where Beauty cannot keep her lustrous eyes,
  Or new Love pine at them beyond to-morrow.

IV

Away! away! for I will fly to thee,
  Not charioted by Bacchus and his pards,
But on the viewless wings of Poesy,
  Though the dull brain perplexes and retards:

Already with thee! tender is the night,
And haply the Queen-Moon is on her throne,
Cluster'd around by all her starry Fays;
But here there is no light,
Save what from heaven is with the breezes blown
Through verdurous glooms and winding mossy ways.

[Vervolg Nederlands]

V

Ik zie de bloemen niet, hier aan mijn voet,
De zachte wierook, hangend in de bomen,
Maar gis in 't geurig duister al het zoet,
Geschonken door het goed seizoen, aromen
Van bosjes, wilde vruchten en de wei,
Meidoorn en egelantier, het landelijk hout,
't Viooltje, bladbedekt, dat snel vergaat,
En 't oudste kind van Mei,
De prille muskusroos, met wijn bedauwd,
Het zoemend honk van vliegen, 's zomers laat.

VI

In 't duister luister ik: zo menigmaal
Kon de geruste dood mij half verblijden.
Ik vroeg hem vaak in zoete dichtertaal
Mijn kalme adem in de lucht te leiden.
Nu meer dan ooit lijkt sterven mij volmaakt,
Te middernacht te scheiden zonder pijn,
Terwijl gij buiten heel uw ziel uitstort,
In zulk een trance geraakt!
Nog zingt gij door als ik, die doof zal zijn,
Bij uw hoog requiem een zode word.

[Vervolg Engels]

V

I cannot see what flowers are at my feet,
Nor what soft incense hangs upon the boughs,
But, in enbalmed sweetness, guess each sweet
Wherewith the seasonable month endows
The grass, the thicket, and the fruit-tree wild;
White hawthorn, and the pastoral eglantine;
Fast fading violets cover'd up in leaves;
And mid-May's eldest child,
The coming musk-rose, full of dewy wine,
The murmurous haunt of flies on summer eves.

VI

Darkling I listen; and, for many a time
I have been half in love with easeful Death,
Call'd him sweet names in many a mused rhyme,
To take into the air my quiet breath;

Now more than ever seems it rich to die,
To cease upon the midnight with no pain,
While thou art pouring forth thy soul abroad
In such an extasy!
Still wouldst thou sing, and I have ears in vain --
To thy high requiem become a sod.

[Vervolg Nederlands]

VII

Onsterflijk dier, niet voor de dood geboren!
Dat door geen hongerig geslacht verging!
De stem die ik vannacht gehoord heb, horen
Vanouds de keizer en de dorpeling.
Misschien hetzelfde lied dat heeft gebeefd
Door het droef hart van Ruth, die ver van huis
Betraand in het uitheemse koren stond;
Dat vaak betoverd heeft
Magische vensters, open op 't gebruis
Der diepzee, in een droomland dat verzwond.

VIII

Verzwond! Zoals een kerkklok klinkt dat woord,
Dat mij van u terugluidt naar mijzelf!
Adieu! Verbeelding brengt geen drogbeeld voort
Dat met de faam strookt van die valse elf.
Adieu! Adieu! Uw klacht verflauwt, zij trekt
De weiden langs, over het stille stromen,
De heuvel op; om overhuifd te raken
Waar 't volgend dal zich strekt.
Was het een visioen of wakend dromen?
Het lied vervloog: - Slaap ik of is dit waken?

[Vervolg Engels]

VII

Thou wast not born for death, immortal Bird!
No hungry generations tread thee down;
The voice I hear this passing night was heard
In ancient days by emperor and clown:
Perhaps the self-same song that found a path
Through the sad heart of Ruth, when, sick for home,
She stood in tears amid the alien corn;
The same that oft-times hath
Charm'd magic casements, opening on the foam
Of perilous seas, in faery lands forlorn.

VIII

Forlorn! the very word is like a bell
To toll me back from thee to my sole self!
Adieu! the fancy cannot cheat so well
As she is fam'd to do, deceiving elf.

Adieu! adieu! thy plaintive anthem fades
Past the near meadows, over the still stream,
Up the hill-side; and now 't is buried deep
In the next valley-glades:
Was it a vision, or a waking dream?
Fled is that music: - Do I wake or sleep?

Drie gedichten
Michail Lermontov
(Vertaling Kees Jiskoot)

Voorspelling

Een jaar komt, een voor Rusland donker jaar,
waarin de kroon zal rollen van de tsaar,
het grauw vergeet hoe het hem heeft vergood
en veler spijs bestaat uit bloed en dood,
dat kind noch vrouw beschermd wordt door een wet
die listig buiten werking is gezet,
uit halfvergane lichamen de pest
gaat waren door het treurige gewest,
uit hutten mensen nodend met haar doek,*
dat honger toeslaat in de armenhoek,
rivieren tinten krijgen rood als vuur:
die dag verschijnt een machtige figuur,
en u herkent hem - en begrijpt heel goed
waar zijn gevlamde mes toe dienen moet;
en wee u, wee! - uw traan, uw jammerklacht
is iets waar hij alleen nog maar om lacht;
aan hem is alles ijzig, somber als
zijn jas, compleet met trots gestrekte hals.

Предсказание

Настанет год, России черный год,
Когда царей корона упадет;
Забудет чернь к ним прежнюю любовь,
И пища многих будет смерть и кровъ;
Когда детей, когда невинных жен
Низвергнуты не защитит закон;
Когда чума от смрадных, мертвых тел
Начнет бродить среди печальных сел,
Чтобы платком из хижин вызывать.
И станет глад сей бедный край терзать;
И зарево окрасит волны рек:
В тот день явится мощный человек,
И ты его узнаешь - и поймешь,
Зачем в руке его булатный нож:
И горе для тебя! - твой плач, твой стон
Ему тогда покажется смешон;
И будет все ужасно, мрачно в нем,
Как плащ его с возвышенным челом.

* *De doek verwijst naar de (hoofd)doek waarmee bij een rondedans een vrouw een partner ten dans noodt. (Vert.)*

Aan een bekoorlijk meisje

Al spreekt dan ook de wereld schande
van ons onwettige verbond,
al rooft jou van familiebanden
het vooroordeel uit 's mensen mond, -
toch, voor geen afgod dezer aarde
buig ik mijn knieën idolaat,
precies als jij ontdek ik daarin
noch liefde, noch reusachtig kwaad.
Ik stort, als jij, me in de heisa,
vereer aan heersers er niet één,
verkeer met ezels en met wijzen,
ik leef voor 't eigen hart alleen;
leef doelloos, zorgeloos, ontspannen,
voor voorspoed doof, voor treurnis blind,
schud opgewekt de hand van mannen
die ik intussen walglijk vind!
We doen hun schimpen af met lachjes,
geen laster scheidt ons, krijgt ons klein;
geluk, zoveel als mooglijk, wacht ons,
zij zijn maar die ze víllen zijn!

Прелестнице

Пускай ханжа глядит с презреньем
На беззаконный наш союз,
Пускай людским предубежденьем
Ты лишена семейных уз,
Но перед идолами света
Не гну колена я мои,
Как ты, не знаю в нем предмета
Ни сильной злобы, ни любви.
Как ты, кружусь в веселье шумном,
Не чту владыкой никого,
Делюся с умным и безумным,
Живу для сердца своего;
Живу без цели, беззаботно,
Для счастья глух, для горя нем,
И людям руки жму ожотно,
Хоть презираю их меж тем!..
Мы смехом брань их уничтожим,
Нас клеветы не разлучат;
Мы будем счастливы, как можем,
Они пусть будут, как хотят!

[In gepeinzen wend ik naar het]

In gepeinzen wend ik naar het
zilveren sporenpaar de blik;
over jou, mijn snelle paardje,
en jouw flanken in zit ik.

Sporen kende men niet vroeger;
fier te paard de steppen op!
Met een dikke rijzweep joeg men
halfgetemde kleppers op.

De beschaving, voortgeschreden
evenwel van lieverlee,
bracht in plaats van 't ruw verleden
vindingen van elders mee;

heden zorgt men, geeft te bikken
en men spaart de paardenreet...
Vroeger sloeg men - heden prikt men!
Wat meer opbrengt? - God die 't weet!

[На серебряные шпоры]

На серебряные шпоры
Я в раздумии гляжу;
За тебя, скакун мой скорый,
За бока твои дрожу.

Наши предки их не знали
И, гарцуя средь степей,
Толстой плеткой погоняли
Недоезженных коней.

Но с успехом просвещенья,
Вместо грубой старины,
Введены изобретенья
Чужеземной стороны;

В наше время кормят, холют,
Берегут спинную честь...
Прежде били - нынче колют!
Что же выгодней? - Бог весть!

Twee gedichten
Francisco de Quevedo
(Vertaling Erik Coenen)

[Verpletterend en ijzingwekkend luidt]

Verpletterend en ijzingwekkend luidt
mijn laatste dag zijn klok al in mijn hart,
en werpt mijn stervensuur, zo kil en zwart,
verschrikkelijke schaduwen vooruit;

maar als de Dood toch op verlossing duidt,
- verhuld als vrees en ingekleed in smart -
dan heb ik gunstbewijs met straf verward,
en zal hij vrede schenken tot besluit.

Vanwaar dan toch die angst, als straks mijn geest,
die nu in aardse jammer is verstrikt,
de zo verlangde rust zal zijn gegeven?

Wees daarom welkom, Dood, en niet gevreesd;
wees hartelijk onthaald, en niet verschrikt;
schep met mijn sterven orde in mijn leven.

[Ya formidable y espantoso suena]

Ya formidable y espantoso suena
dentro del corazón el postrer día
y la última hora, negra y fría,
se acerca, de temor y sombras llena.

Si agradable descanso, paz serena
la muerte en traje de dolor envía,
señas da su desdén de cortesía:
más tiene de caricia que de pena.

¿Qué pretende el temor desacordado
de la que a rescatar piadosa viene
espíritu en miserias anudado?

Llegue rogada, pues mi bien previene;
hálleme agradecido, no asustado;
mi vida acabe, y mi vivir ordene.

[De laatste nacht waarin mijn dag vervliedt]

De laatste nacht waarin mijn dag vervliedt
kan uit mijn ogen al het licht doen vloeien;
mijn ziel verlossen uit haar aardse boeien
zal 't laatste uur dat ligt in het verschiet;

maar op de oever laten kan het niet
de heugenis aan wat haar hier deed gloeien:
mijn vuur kan over 't kille water roeien,
in weerwil van de wet die zulks verbiedt.

Mijn ziel, die door een godheid werd gevangen;
mijn beenmerg, dat het vuur der liefde trof;
mijn bloed, dat voor die vlammen brandstof was;

zal 't lijf verlaten, niet des lijfs verlangen;
zal stof zijn, maar dan wel gevoelig stof;
zal as zijn, maar dan wel verliefde as.

[Cerrar podra mis ojos la postrera]

Cerrar podrá mis ojos la postrera
sombra que me llevare el blanco día,
y podrá desatar esta alma mía
hora a su afán ansioso lisonjera;

mas no de esotra parte en la ribera
dejará la memoria, en donde ardía:
nadar sabe mi llama el agua fría,
y perder el respeto a ley severa.

Alma, a quien todo un dios prisión ha sido;
venas, que humor a tanto fuego han dado;
medulas que han gloriosamente ardido;

su cuerpo dejará, no su cuidado;
serán ceniza, mas tendrá sentido;
polvo serán, mas polvo enamorado.

Twee gedichten
Paul Verlaine
(Vertaling Robert de Does)

Op een standbeeld van Ganymedes*

Ha! in dit kuuroord aan het meer,
Verademing, zo'n vredig plaatsje,
Vind ik mijn Ganymedes weer,
Jij, mijn gracieuze kameraadje.

De arend, minnaar wil ik denken,
Ontvoert jou uit een bloemenzee,
En zijn verstarde vleugels zwenken,
Zo lijkt me, en voeren jou niet mee

Naar heer Jupijn die onmeedogend
Heerst op Revard[1], zo dagdroom ik,
En treiterig naar ons knipogend,
Werpt hij op jou een troebele blik.

Ach, lieve jongen, blijf toch hier,
Om onze spleen wat te verdrijven
Op een beetje aardige manier,
Je wilt toch wel ons broertje blijven?

Sur une statue de Ganymède

Eh quoi! Dans cette ville d'eaux,
Trêve, repos, paix, intermède,
Encor toi de face et de dos,
Beau petit ami Ganymède,

L'aigle t'emporte, on dirait comme
Amoureux, de parmi les fleurs.
Son aile, d'élans économe,
Semble te vouloir par ailleurs

Que chez ce Jupin tyrannique,
Comme qui dirait au Revard,
Et son oeil qui nous fait la nique
Te coule un drôle de regard.

Bah! reste avec nous, bon garçon,
Notre ennui, viens donc le distraire
Un peu de la bonne façon.

* *Dit gedicht komt uit de tweede editie van de bundel* Parallèlement *(1894). In 1889 brengt de zieke Verlaine enige weken door in de badplaats Aix-les-Bains, aan het Lac du Bourget. In een van zijn talrijke brieven aan zijn vriend F.A. Cazals beschrijft hij het standbeeld van Ganymedes die door een adelaar naar Jupiter wordt ontvoerd: 'Dit standbeeld, aan de voet omringd door bloemen, (...) is mooi en in mijn ogen heel wellustig. Het naakte kind, een knaap van een jaar of vijftien, slaapt, met hangende benen, op de rug van een adelaar met ontplooide vleugels die zich verheft op zijn klauwen. Ganymedes slaapt of schijnt te slapen, - fijne gelaatstrekken, krullende, neervallende lokken, een tenger maar volgroeid lichaam...'*

1 *Berg in de omgeving van Aix-les-Bains. (noot van Verlaine)*

N'es-tu pas notre petit frère?

Laeti et errabundi*

Wij zwierven samen, onverdroten,
(Hoe zwaar valt mij dit vadsig leven!)
In snelle treinen, grote boten.
(Wat kan dit droeve home mij geven?)

Wij zweefden, - staat het jou nog bij,
Jij reiziger, gevlucht waarheen? -
In de ijle lucht, gerust en blij,
Twee vrije schimmen, zo het scheen!

Want onze hartstochten beloofden
Een schaamteloos en fel beminnen,
En vierden feest in onze hoofden
En in onze gesterkte zinnen,

En alles, vriendschap, jeugdigheid
En onze harten, ha! geheel
Bevrijd van vrouwen, zonder spijt,
En van dat domme vooroordeel.

We lieten de angst voor bacchanalen
Maar aan de goede heremieten:
Voor wie geen grenzen wil bepalen
Voorziet Ponsard zelfs geen limieten.

In menig schandelijk festijn
Dronken wij alles wat men brouwt,
Van de allergrootste Franse wijn
Tot faro toe en donker stout,

Laeti et errabundi

Les courses furent intrépides
(Comme aujourd'hui le repos pèse!)
Par les steamers et les rapides.
(Que me veut cet at home obèse?)

Nous allions, - vous en souvient-il,
Voyageur où ça disparu? -
Filant légers dans l'air subtil,
Deux spectres joyeux, on eût cru!

Car les passions satisfaites
Insolemment outre mesure
Mettaient dans nos têtes des fêtes
Et dans nos sens, que tout rassure,

* *De inhoud van dit gedicht uit de bundel* Parallèlement *(1889) betreft de nostalgie van Verlaine naar het avontuur van 1872-73 met Arthur Rimbaud, verdwenen zonder dat hij weet of die nog leeft. De titel* Laeti et errabundi *(vrolijk en zwervend) is een toespeling op de titel* Moesta et errabunda *(droevig en zwervend) van een gedicht van Baudelaire uit* Les fleurs du mal.

Tout, la jeunesse, l'amitié,
Et nos coeurs, ah! que dégagés
Des femmes prises en pitié
Et du dernier des préjugés,

Laissant la crainte de l'orgie
Et le scrupule au bon ermite,
Puisque quand la borne est franchie
Ponsard ne veut plus de limite.

Entre autres blâmables excès
Je crois que nous bûmes de tout,
Depuis les plus grands vins français
Jusqu'à ce faro, jusqu'au stout,

[vervolg Nederlands]

Met brandewijntjes tussenbeide,
Gevaarlijk om zo grif te drinken:
De ziel liet zich ten hemel leiden,
Het lichaam onder tafel zinken.

Landschappen, steden, wijd en zijd,
Poseerden voor onze arendsblik,
Bezeten van nieuwsgierigheid
Vraten we de atlas, jij en ik.

Brons, marmersteen, en bergen, stromen,
Geel avondgoud, blond ochtendgloren,
Groen Engeland, schoot van haar bomen,
Trots België, in 't belfort geboren,

En ook de zee, geducht en zacht, -
Stoffeerden samen de roman,
Die tot voltooiing werd gebracht
In onze ziel, - en 't lichaam dan?...

Roman van mannen, in een leven,
Schoner dan van brave echtgenoten,
Door sterke hartstochten gedreven,
Een pakt in liefde en trouw gesloten.

Het basilisk-oog van de nijd
Verketterde die levenswijs:
De lunch was een massaal verwijt,
En de avondprak dezelfde spijs.

En als weleens in de commune
De armoe dreigde post te vatten,
Vulden wij vrolijk de lacune
Met heldenmoed en met patatten.

Infaam, en je wist niet waarom,
(Omdat men het begeerlijk vond?)
Ons paar hield zich manmoedig stom,
Als vaandeldragers aan het front,

[Vervolg Frans]

En passant par les eaux-de-vie
Qu'on cite comme redoutables,
L'âme au septième ciel ravie,
Le corps, plus humble, sous la table.

Des paysages, des cités
Posaient pour nos yeux jamais las;
Nos belles curiosités
Eussent mangé tous les atlas.

Fleuves et monts, bronzes et marbres,
Les couchants d'or, l'aube magique,
L'Angleterre, mère des arbres,
Fille des beffrois, la Belgique,

La mer, terrible et douce au point, -
Brochaient sur le roman très cher
Que ne discontinuait point
Notre âme, - et quid de notre chair?...

Le roman de vivre à deux hommes
Mieux que non pas d'époux modèles,
Chacun au tas versant des sommes
De sentiments forts et fidèles.

L'envie au yeux de basilic
Censurait ce mode d'écot:
Nous dînions du blâme public
Et soupions du même fricot.

La misère aussi faisait rage
Par des fois dans le phalanstère:
On ripostait par le courage,
La joie et les pommes de terre.

Scandaleux sans savoir pourquoi,
(Peut-être que c'était trop beau)
Mais notre couple restait coi
Comme deux bons porte-drapeaux,

[vervolg Nederlands]

Stom, onze trots om vrij te wezen,
Veel meer dan de allervrijste mensen,
Zonder hun hoongelach te vrezen,
Doof voor hun grofste onheilswensen.

Wij lieten graag, dat sprak vanzelf,
De spelbrekers in 't ver Parijs,
Hij een stel gekken, en ikzelf
Prinsesje Muis in haar paleis,

Een dwaasje, en erger nog geworden...
Maar toen daalde onze roem, als 't ware
Die van de maarschalken, verworden
Tot boevenbende van de Loire,

Verworden in vrijwilligheid,
Met groot verlof, in legertaal,
Voor altijd uit de dienst bevrijd,
Groot afscheid van hen allemaal,

Verlof voor 't vrije zwerversleven,
Na al die vreselijke oorlogszaken!
Kon jij het vrouwvolk nog vergeven?
Ik heb er weinig mee te maken,

Te veel toch voor mijn hartennood.
O hart, zo zwak, dit droevig hart!
Maar liever lijden dan de dood,
En zeker niet uit levenssmart.

Jij bent, bericht men mij, gestorven.
De Duivel hale deze tijding,
Die al mijn vreugde heeft verdorven,
Dat nieuws van de fatale scheiding!

Het is niet waar! Gestorven jij,
Van alle halfgoden vergood!
Een gek die dat vertelde aan mij,
Mijn schitterende zonde, dood,

[Vervolg Frans]

Coi dans l'orgueil d'être plus libres
Que les plus libres de ce monde,
Sourd au gros mots de tous calibres,
Inaccessible au rire immonde.

Nous avions laissé sans émoi
Tous impédiments dans Paris,
Lui quelques sots bernés, et moi
Certaine princesse Souris,

Une sotte qui tourna pire...
Puis soudain tourna notre gloire,
Tels nous des maréchaux d'empire
Déchus en brigands de la Loire,

Mais déchus volontairement.
C'était une permission,
Pour parler militairement,
Que notre séparation,

Permission sous nos semelles,
Et depuis combien de campagnes!
Pardonnâtes-vous aux femelles?
Moi j'ai peu revu ces compagnes,

Assez toutefois pour souffrir.
Ah, quel coeur faible que mon coeur!
Mais mieux vaut souffrir que mourir
Et surtout mourir de langueur.

On vous dit mort, vous. Que le
Diable
Emporte avec qui la colporte
La nouvelle irrémédiable
Qui vient ainsi battre ma porte!

Je n'y veux rien croire. Mort, vous,
Toi, dieu parmi les demi-dieux!
Ceux qui le disent sont des fous.
Mort, mon grand péché radieux,

[vervolg Nederlands]

En heel dat brandende verleden,
Dat in mijn aderen blijft broeien,
Dat straalt en fonkelt in mijn heden,
En weer mijn hartstocht op doet gloeien!

Dood ook, die trotse zegepraal,
Muziek, weerklinkend op de maat,
Onwankelbaar en magistraal,
Die in mijn hart zo goddelijk slaat!

Wat! het gedicht en zijn magieën,
En de al-filosofie beleven,
Mijn zwerversgeest, mijn nostalgieën,
Dood nu? Ach kom! Jij leeft mijn leven!

[Vervolg Frans]

Tout ce passé brûlant encore
Dans mes veines et ma cervelle
Et qui rayonne et qui fulgore
Sur ma ferveur toujours nouvelle!

Mort tout ce triomphe inouï
Retentissant sans frein ni fin
Sur l'air jamais évanoui
Que bat mon coeur qui fut divin!

Quoi, le miraculeux poème
Et la toute-philosophie,
Et ma patrie et ma bohème
Morts? Allons donc! tu vis ma vie!

Eindnoten:

Strofe 5
François Ponsard schrijft in zijn toneelstuk Charlotte Corday *(1850) het vers:* Quand la borne est franchie, il n'est plus de limite.
Strofe 12
De basilisk is een mythologisch reptiel aan wiens blik dodende kracht werd toegekend.
Strofe 16
Princesse Souris *is Verlaines vrouw Mathilde, ook zo genoemd in* Madrigal *uit* Jadis et naguère *en in een scheldbrief aan haar.*
Strofe 17
Na de slag bij Waterloo van 1815 werd het tot de Loire teruggetrokken napoleontische leger in de royalistische pers prompt gedegradeerd tot brigands de la Loire.

Drie gedichten
Oscar Wilde
(Vertaling Marja Wiebes)

Requiescat

Loop licht, onder de sneeuw
Is ze, vlakbij,
Spreek zacht, want elke bloem
Die groeit hoort zij.

Het glanzend gouden haar
Nu roestig, dof,
Zij, eens zo jong en mooi,
Vergaan tot stof.

Een lelie, blank als sneeuw,
Zich nauw bewust
Een vrouw te zijn, zo lief,
Vol levenslust.

Zij ligt nu in haar kist,
Onder een steen,
En heeft nu rust. Ik kwel
Mijzelf alleen.

Vrede, zij hoort hier geen
Sonnet of lier,
Strooi aarde op dit graf,
Ook ik lig hier.

Requiescat

Tread lightly, she is near
Under the snow,
Speak gently, she can hear
The daisies grow.

All her bright golden hair
Tarnished with rust,
She that was young and fair
Fallen to dust.

Lily-like, white as snow,
She hardly knew
She was a woman, so
Sweetly she grew.

Coffin-board, heavy stone,
Lie on her breast,
I vex my heart alone,
She is at rest.

Peace, peace, she cannot hear

Lyre or sonnet,
All my life's buried here,
Heap earth upon it.

Het hoerenhuis

We hoorden voeten dansend gaan,
En liepen bij het licht der maan
De straat door, tot bij 't hoerenhuis.

Daarbinnen klonk lawaai, gescherts,
Een wals van Strauss, ‘Treues Liebes Herz’,
Die uitsteeg boven het gedruis.

En vreemd, mechanisch en grotesk
Verstrengeld tot een arabesk
Wervelden schimmen als ontzind

Langs de gordijnen voor de ruit
Bij klanken van viool en fluit,
Als zwarte blaren in de wind.

Men danste als een marionet -
Als een skelet hun silhouet -
Een langzame quadrille in stijl.

Men nam elkander bij de hand
Voor een gedragen saraband,
Hun lach echode schril en ijl.

The Harlot's House

We caught the tread of dancing feet,
We loitered down the moonlit street,
And stopped beneath the harlot's house.

Inside, above the din and fray,
We heard the loud musicians play
The 'Treues Liebes Herz' of Strauss.

Like strange mechanical grotesques,
Making fantastic arabesques,
The shadows raced across the blind.
We watched the ghostly dancers spin
To sound of horn and violin,
Like black leaves wheeling in the wind.

Like wire-pulled automatons,
Slim silhouetted skeletons
Went sidling through the slow quadrille.

They took each other by the hand,
And danced a stately saraband;
Their laughter echoed thin and shrill.

[Vervolg Nederlands]

Soms trok zo'n ledepop spontaan
Haar schimmig lief tegen zich aan,
Soms leek het of men zingen ging.

Soms kwam zo'n enge marionet
Naar buiten, rookte een sigaret
Op 't stoepje, als een levend ding.

En ik zei tot mijn lief: ‘Ziedaar,
De doden dansen met elkaar,
En stof en stof gaan hand in hand.’

Maar zij had de viool gehoord
En liet mij staan, betrad dat oord:
Liefde betrad 't wellustig pand.

Dan klinkt opeens het wijsje vals,
De dansers staken hun gewals,
De schimmen draaien niet meer rond.

En door de lange stille straat
Sluipt of er een bang meisje gaat,
Op zilvren voet de morgenstond.

[Vervolg Engels]

Sometimes a clockwork puppet pressed
A phantom lover to her breast,
Sometimes they seemed to try to sing.

Sometimes a horrible marionette
Came out, and smoked its cigarette
Upon the steps like a live thing.

Then turning to my love, I said,
‘The dead are dancing with the dead,
The dust is whirling with the dust.’
But she - she heard the violin,
And left my side, and entered in:
Love passed into the house of lust.

Then suddenly the tune went false,
The dancers wearied of the waltz,
The shadows ceased to wheel and whirl.

And down the long and silent street,
The dawn, with silver-sandalled feet,
Crept like a frightened girl.

Silentium Amoris

Zoals het felle zonlicht menigmaal
De bleke maan haar somber hol in dwingt
Tegen haar wil, voor zij de nachtegaal
Eén enkele ballade heeft ontlokt,
Zo maakt uw Schoonheid dat mijn stem soms stokt
En dat mijn zoetste zang niet zuiver klinkt.

Zoals onstuimig fel de wind opsteekt
Boven een vlakke wei bij dageraad,
En 't riet met zijn te ruwe kussen breekt,
Dat 't enig instrument was voor zijn lied,
Zo brengt mijn felle hartstocht slechts verdriet,
En is mijn Liefde stom uit overmaat.

Maar Gij ziet vast wel in mijn ogen staan
Waarom ik zwijg net als mijn luit; zo niet
Dan moeten wij maar uit elkander gaan:
Gij naar een mond die zoeter zingen kan,
Ik om 't armzalig beeld te koesteren van
Gemiste kussen, 't nooit gezongen lied.

Silentium Amoris

As oftentimes the too resplendent sun
Hurries the pallid and reluctant moon
Back to her sombre cave, ere she hath won
A single ballad from the nightingale,
So doth thy Beauty make my lips to fail,
And all my sweetest singing out of tune.

And as at dawn across the level mead
On wings impetuous some wind will come,
And with its too harsh kisses break the reed
Which was its only instrument of song,
So my too stormy passions work me wrong,
And for excess of Love my Love is dumb.
But surely unto thee mine eyes did show
Why I am silent, and my lute unstrung;
Else it were better we should part, and go,
Thou to some lips of sweeter melody,
And I to nurse the barren memory
Of unkissed kisses, and songs never sung.

[Nummer 3]

Voorwoord

Dit nummer is het pendant van het Lake District-nummer (herfst 2003). Daarin ging het om de auteurs die de Noord-Engelse meren beroemd hebben gemaakt; dit nummer is gecomponeerd rond de Harz en speciaal de Brocken-berg, vermaard om zijn aureool van heksensabbats, demonie en zwarte kunst. De beroemde Duitse romantici zijn vertegenwoordigd, maar ook auteurs van elders, zoals Andersen, Coleridge, De Quincey, Gautier en Vestdijk, die pelgrimages naar de Harz hebben gemaakt en daar in geschrifte verslag van hebben gedaan.

In *Vertaald proza* komen diverse befaamde Brockenbeklimmers aan het woord; allereerst Andersen, wiens geboorte dit hele jaar nog wordt herdacht, dan Coleridge en Goethe met brieven vanuit de Harz, gericht aan hun geliefden, en van Goethe - die geologische pretenties had - ook een verhandeling over het plaatselijke graniet. Het *pièce de résistance* van deze rubriek is de *Harzreise* van Heine, waarin hij onder meer satirisch verslag doet over ontboezemingen van diverse beroemdheden in het gastenboek van een hotel op de top van de Brocken.

In *Vertaalde poëzie* werk van Coleridge (zijn gedicht in voornoemd gastenboek), Gautier, Goethe (*Harzreise im Winter*), Novalis, Rosenlöcher en de jonge Vestdijk, die verrassend genoeg in het Duits twee gedichten wijdde aan de Harz, die hier zijn vertaald, en Friedrich Theodor Vischer, die Goethe pasticheerde in zijn *Faust III*. In *Essay* een hedendaags reisverslag over de Harz van onze gastredacteur Jeroen van Kan, een stuk van de gebroeders Alfred en Dieter Linke over de aard van de Harz-romantiek, en De Quincey over het Spook van de Brocken.

In *Nederlands proza* één debutant, Mirjam Janssen, die geflankeerd wordt door twee oude rotten, J.P. Guépin, die nieuw licht werpt op de middeleeuwse Assassijnen, en Klaus Siegel die zich liet inspireren door de toverkollenkant van de Brocken. In *Nederlandse poëzie* werk van een dozijn dichters die sinds jaar en dag in ons blad publiceren en ook in *Light Verse* vele oude getrouwen, al dan niet gegrepen door het thema van dit nummer. Graag signaleren wij speciaal de bijdrage van Jean Pierre Rawie en Driek van Wissen over de geschiedenislessen van onze kroonprins aan zijn dochter Amalia, een eerste voorpublicatie uit hun ‘Rijmkroniek des vaderlands’.

Redactie

Nederlands proza

De ketterij van de Assassijnen*

J.P. Guépin

Alamut, wie huivert niet als hij deze naam hoort uitspreken, door een oude Arabier, wellicht in de soek van Akko?

Alamut, het ‘adelaarsnest’ in de bergen van de Elbroes ten noordwesten van Teheran. De schaarse reiziger slaat net voor Qavzin rechtsaf en klimt over de kale passen van vallei naar vallei. Soms zijn ze bebouwd met gierst of tarwe, maar overigens is er geen groen van boom of struik te bekennen. Men ziet zwarte bergen met hellingen van grijs puin, totdat men op het dorpje Ghuzur Khan stuit, aan het begin van de laatste vallei. Nu komt de burcht van de Assassijnen in zicht, verdwijnt weer en rijst op bij een bocht, elke keer weer dreigender. Het is onverstandig verder te gaan, ja, onverstandig de hele reis te ondernemen.

De burcht staat op een rots, omringd door hoge bergen, beschermd door loodrechte afgronden. Het smalle toegangspad loopt zigzag over een steile puinhelling. Daar heerst de Oude Man op de Berg, de heerser van de ketterse shiitische terroristenorde van de Assassijnen, de Hashishin. Op het hoogste punt van de berg is een paradijs aangelegd, als het al niet de oorspronkelijke Hof van Eden is, die hier immers in de buurt heeft gelegen. De geschiedenis verhaalt dat uitgelezen jongelui naar de burcht genodigd werden, daar hashish te eten kregen, in de tuin alle geneugten van het paradijs kregen te proeven en, als ze wakker werden uit hun roes, te horen kregen dat dit een voorproefje van het paradijs was, dat ze zeker zouden beërven, als ze aarzelloos het bevel van de Oude Man opvolgden, dat altijd inhield iemand met de dolk te vermoorden.

De Hoeri's van het paradijs bestaan echt, althans dat ondervond een zekere Ali ben Laden, die op het slagveld achtergebleven was onder een stapel lijken en toen zag hoe zijn dode kameraden een voor een gehaald werden door meisjes met gazellenogen, blanke boezem en brede heupen die hen schielijk naar boven meedroegen; eentje had ook hem bijna te pakken, maar ze merkte bijtijds dat hij

* *Dit verhaal is een fragment uit een roman over keizer Frederik de Tweede, die onder de titel* Drie bedriegers: Mozes, Jezus en Mohammed *zal verschijnen bij Athenaeum - Polak & Van Gennep*.

niet dood was. Sindsdien was het Ben Ladens grootste wens in de strijd tegen de ongelovigen te sneven.

Geen wonder dat de sekte gedijde en dat de Assassijnen elders, niet alleen in Perzië, maar ook in Syrië, even onneembare burchten stichtten. Met een van die dependances kreeg keizer Frederik te maken tijdens zijn verblijf in het Heilige Land. Het hoofd van de Syrische dependance was toen Majd al-din.

De Syrische Assassijnen waren te huur. Richard Leeuwenhart had de diensten van de sluipmoordenaars ingeroepen om Koenraad van Montferrat uit de weg te ruimen. De moordenaars hadden de markies zes maanden lang geobserveerd. Ze liepen als monniken verkleed, de kap diep over het gezicht getrokken, getweeën door de nauwe stegen van Jeruzalem, toen ze onverhoeds de dolken uit hun pijen tevoorschijn trokken. Op die manier pleegden ze altijd hun aanslagen, vermomd en getweeën. Ze deden dat in een lange traditie die begon met de Joodse guerrilla tegen de Romeinse bezetters en, als je het evangelie goed leest, in navolging ook van Jezus Christus, die zeloten onder zijn apostelen telde die de gewapende vleugel van deze vredesbeweging vormden. Alle apostelen waren trouwens gewapend.

Je zou denken dat de Assassijnen het vooral op de kruisvaarders gemunt zouden hebben. Maar dat is niet zo. Van de twaalf aanslagen tussen 1103 en 1213 in een gebied dat zich uitstrekt van Damascus tot Cairo waren er maar twee tegen kruisvaarders gericht. De Assassijnen waren even hard in oorlog met de moslims als met de christenen, ja, hun aanslagen werkten in het voordeel van de kruisvaarders.

De twee ridderorden die elkaar de bewaking van de heiligdommen van het Heilige Land betwistten, de Johannieters en de Tempeliers, waren ook elkaars rivalen in het bestrijden of in het steunen van de Assassijnen. Vandaar dat Majd al-din onderhandelingen opende met de keizer om een bondgenootschap te sluiten, dat de keizer verwelkomde.

De keizer voerde, met mij als getuige en met onze Theodoor als mijn tolk, lange gesprekken over godsdienst met de afgezanten van deze Shiitische sekte. De basis van alle geloof, leerde ik, is voor moslims het absoluut transcendente karakter van Allah. Hij heerst als God over al het menselijke doen en laten, zijn raadsbesluiten zijn ondoorgrondelijk voor het beperkte mensenverstand, zijn optreden lijkt dus willekeurig en hij eist absolute gehoorzaamheid.

Zo'n tiran in de Hemel vraagt om een tiran hier op aarde.

Hier onderbrak de keizer de woordenvloed van de gezant: ‘Wij christenen geloven dat God de Vader zijn Zoon Jezus Christus onze Heer uit liefde voor de zondige mens heeft geïncarneerd en aan het kruis heeft laten sterven. Uw God heerst naar willekeur, zegt u. Heeft hij dan geen erbarmen met ons ongelukkigen? Hoe toont Allah zijn liefde?’

‘In de voor moslims heilige Koran verkondigt Allah: “Doch zij die geloven en heilzame werken bedrijven, hen zal hun Heer doen binnengaan in Zijn barmhartigheid.”’

De keizer keek er van op: ‘Dat klinkt alsof het paradijs een gunst is, of Allah barmhartig de hand over zijn hart gestreken heeft, om de volijverige gelovigen het paradijs te laten binnengaan. Goed, die bemint hij. Maar kent hij liefde voor de ongelovigen? Onze God leert de gelovigen juist hun vijanden lief te hebben.’

De Assassijn werd bleek. ‘Hypocriete christenen!’ riep hij uit. ‘Denk aan het bloedbad in Jeruzalem, denk aan de drieduizend geketende gevangenen die Richard Leeuwenhart na de inname van Akko heeft afgeslacht, ondanks de wapenstilstand!’

‘Ongelovigen doden is in iedere godsdienst een verdienstelijke zaak.’ De keizer zei dit ironisch.

De Assassijn antwoordde: ‘Allah Akbar, jullie aanbidden als god een kind in de wieg en een gestrafte misdadiger. Dat is voor ons kleinering en godslastering. Allah is groot en almachtig, zo almachtig dat zelfs Satan hem aanbidt.’

De keizer reageerde geschokt, maar ook wel nieuwsgierig, want macht interesseerde hem en almacht dus het meest. ‘Hoe kan uw God zo almachtig zijn dat zelfs zijn tegenstanders hem aanbidden?’ vroeg hij.

‘Voor christenen en ook voor moslims is Satan de weerstrever van de wil van God. Voor ons Assassijnen is dat een teken van dualisme. Wij verwerpen het tweegodendom, een van het goede en een van het kwaad. Voor ons mystici is Satan het voorbeeld van ongedeelde liefde voor Allah. De Koran verhaalt weliswaar dat de Heer tot de engelen had gezegd: “Ik ga een mensengeslacht scheppen van leem,” en dat hij de engelen beval: “Valt dan neder voor hem om u te onderwerpen,” en dat alle engelen gehoorzaamden, behalve Satan, die zich verhovaardigde, omdat hij zichzelf beter achtte dan de mens. Zo is het de mohammedanen in hun heilige boek geopenbaard. Maar wij Ismailieten kennen de ware reden:

Satan was de enige engel die alleen van God hield en dus geen schepsel kon aanbidden. Satan is wegens déze ongehoorzaamheid vervloekt en hij valt nu al miljoenen jaren in de afgrond. Toch is Satan gelukkig. Want God heeft hem aangekeken.'

'Dat was geen antwoord op mijn vraag. Uw antwoord slaat op de onvoorwaardelijke liefde van de mens voor Allah, maar geenszins op de barmhartige liefde van Allah voor al zijn schepselen. Maar u bent geen mohammedaan, merk ik. Vertel me meer over uw geloof.'

De gezant antwoordde: 'Onze godsdienst eist een jarenlange scholing. Eerst wordt de inwijdeling door een dialectiek van tegenspraak in verwarring gebracht: alles wat hij ziet is schijn, zoals een stok die in het water wordt gestoken, gebroken lijkt. Hem worden vragen voorgelegd als: hebben de dingen een kleur in het donker, hebben portretten een achterhoofd? Deze verwarringstechniek wordt voortgezet totdat de leerling bereid is niets en niemand meer te geloven - behalve zijn leermeester.

In de tweede fase wordt de kandidaat geleerd dat het geen zin heeft om naar Gods goedkeuring te streven door de voorschriften van de Islam te volgen, tenzij hij bereid is de Innerlijke Doctrine te aanvaarden van de imam onder wiens leiding hij staat. In het derde stadium leert hij in te zien dat er niet meer dan zeven profeten zijn geweest om zich zodoende los te maken van de shiitische doctrine van de twaalf imams. Hij ziet ook in dat Mohammed niet de laatste profeet is geweest en dat de Koran niet de uiteindelijke openbaring is. Met Mohammed ben Ismaili, de Zevende en de Laatste Natiq, de Qu'im ('Hij die verrijst'), de Sahibu 'i-amir ('De Meester van de Materie'), komt er een einde aan de 'Wetenschap der Ouden' (Ulumu 'l-awwalin), en de Esoterische Leer (Batini), en de Wetenschap van de Allegorische Interpretatie (Ta'wil) wordt hem geopenbaard.

In de Vijfde Trap wordt de inwijdeling verder geïnstrueerd in de Wetenschap van de Getallen en de toepassing van de Ta'wil, zodat hij leert om minachtend te spreken over de huidige staat van de godsdienst...'

Hier onderbrak de keizer, die nergens zoveel hekel aan heeft als aan pedanterie, de dai, wiens hoge stem en zelfingenomen vrouwelijke gebaren ook mij waren gaan vervelen. 'Vertel uw meester dat wij over zeven dagen bij hem te gast zullen zijn,' beval hij.

Een week later, vroeg in de ochtend, trok een karavaan snelle dromedarissen op uit het keizerlijk kamp ten zuiden van Akko, op weg naar de burcht Anyas. In de luchtige ontvangstzaal van het paleis gingen de keizer en de sjeik elk aan een kant van het enorme tapijt zitten. Na de uitwisseling van kostbare geschenken en beleefdheden begonnen de twee heersers al spoedig te spreken over kwesties van logica en metafysica.

Het zou een vergissing zijn te denken dat deze Assassijnen en sjeiks, absolute heersers over leven en dood, van cultuur verstoken waren. Ze hoefden maar met hun vingers te knippen en hun volgelingen stortten zich van de tinnen om geen andere reden dan gehoorzaamheid, maar ze zijn evengoed meesters in de vrije kunsten, met een voorliefde - uiteraard - voor de strenge theologie, maar als tweede kwam wel die meedogenloze kunst, de kunst van de onverbiddelijke bewijzen: de wiskunde, en vooral het ruimtelijke aspect ervan, de geometria. Zij die onvoorwaardelijke gehoorzaamheid gewend waren, zagen met genoegen hoe de wiskundige bewijzen zich dwingend aaneenreiden.

Het gesprek ging over de problemen die in de *Geometria* van Euclides onoplosbaar zijn, zoals de kwadratuur van de cirkel. Al gauw trok de driedeling van de hoek met passer en liniaal hun aandacht. De geleerden verhuisden naar de tuin, waar ze naast elkaar gingen zitten op een sofa. Voor hen werd met fijn zand een strijdperk aangelegd. De Assassijn verdedigde de stelling dat de trisectie mogelijk was; de keizer die vertrouwd was met het mysterie van de Drie-eenheid, die immers ondeelbaar is, verklaarde zich tegen elke poging een hoek *more geometrico* in drieën te delen. De sjeik begon het toernooi. Hij tekende een koorde AB van een cirkel met de straal *r*, zodat het verlengde daarvan, BC, gelijk was aan *r*. Hij verbond vervolgens C met het middelpunt O van de cirkel en bepaalde de snijpunten D en E van co met de cirkel. Nu is bg (AD) = 3.bg (BE).

De keizer lachte fijntjes, want hij herkende de methode van Archimedes, die echter met Euclides spot, want bij de bepaling van de snijpunten D en E wordt de lineaal gemarkeerd. Hij stelde voor om een stelsel van stalen stangen te laten maken waarmee elke hoek mechanisch in drieën gedeeld zou worden.

Wee wie door de woede van de Assassijn getroffen wordt! De sjeik sprong op en vertrapte de cirkels in het zand. De keizer wachtte intussen rustig af, want hij wist dat de grootmoedige sjeik

een beschuldiging van vals spel niet met een lage moord zou beantwoorden.

De sjeik stond op en nodigde ons allen uit hem te volgen naar de arena. Deze arena was een kokervormig gebouw met blinde muren aan de buitenkant. Binnen lag een ronde arena, omgeven door galerijen, waar een publiek van oosterlingen zwijgend stond te wachten op wat komen ging. De grond was met schoon zand bedekt, dat nog aangeharkt werd. In het midden stond een paal, aan de top hing een touw. Het orkestje begon te spelen: langzame slagen van de grote trom, een lange melodie van de hobo en belgerinkel dat de maat omspeelde.

Dan treden vier mannen in het perk, die diep voor elkaar buigen. Ze beginnen langzaam te wervelen. Hun ene hand wijst omhoog met de palm naar boven, hun andere hand wijst naar beneden, met de palm naar de aarde gedraaid. Naarmate ze sneller ronddraaien wordt de muziek scheller, hun wijde mantels staan nu horizontaal. De muziek houdt abrupt op, de mannen buigen naar elkaar en beginnen opnieuw te draaien. Het publiek begint onrustig te worden. Na een laatste buiging, nu ook naar ons, verdwijnen de mannen met een huppelpas.

Dan begint de trom weer, en op het geluid van de trom komt een magere oude man, slechts gekleed in een lendendoekje, de arena binnen. Onze tolk Theodoor legt ons fluisterend uit dat deze grijsaard straks zal sterven. Zijn beul komt op en buigt voor zijn slachtoffer. De twee zijn aan elkaar verknocht geraakt door jarenlange oefening op het droge. De beul kerft een snede in de buik van de grijsaard, snijdt een stuk darm los van de aanhechting aan de maag en bindt het touw eraan vast. Dan tikt de beul met zijn zweep op de billen, zo behendig mikkend dat de man opspringt als hij dreigt te vallen. De oude man danst zo hoog mogelijke passen om de paal heen, geleid door de zweep van de beul. Als hij, met zijn buik naar de paal gericht, een volmaakte cirkel zou draaien, was er niets aan de hand. Het is de kunst van de beul hem iets te laten terugdeinzen, maar niet teveel, en hem op de been te houden. Zo wikkelt de martelaar zelf zijn darmen uit zijn buik.

Wij namen beduusd afscheid van de sjeik en keerden dezelfde dag nog, in het maanlicht, op onze snelle kamelen naar huis.

Zeven dagen later zag de keizer vanuit zijn paviljoen een karavaan naderen. De sjeik bracht een tegenbezoek en kwam met een extra

geschenk. Dit bestond uit drie identieke meisjes. De meisjes hadden gazellenogen, blanke borsten en brede heupen, ze dansten alledrie met dezelfde passen, dezelfde zoete bewegingen van de heupen, hetzelfde slangachtige zwaaien van de armen boven het hoofd en ze zongen unisono:

> ‘Wij zijn drie zussen, tegelijk geboren.
> Ons is precies hetzelfde lot beschoren.
> In dansen, denken, praten en mimiek
> Zijn wij hetzelfde: alledrie uniek.’

Toen de sjeik zag dat de keizer zonderling ontroerd was door de schoonheid van het drietal, vroeg hij lachend: ‘Net de Driehoek, nietwaar?’ De keizer boog en antwoordde: ‘Een dans des levens.’ En de sjeik zei lachend: ‘Als je een van hen toespreekt, antwoorden ze alle drie, en als je een van hen pijn doet, schreeuwen ze het alle drie uit. Dus, om in hun dichterlijke stijl te spreken: Wie één bemint moet alle drie beminnen.’

Waarop de keizer antwoordde: ‘Wie elk bemint moet toch met één beginnen.’

Negen maanden later kreeg de keizer een zoon, die dichter werd.

Onder water

Mirjam Janssen

Eerst was er het ritme van de ruitenwissers: 'woesj, woesj.' Mama reed, Sara en ik vlochten het haar van onze poppen. Toen begonnen we te zingen. Vader Jacob, De uil zat in de olmen en het vrolijkste lied dat ik kende: De Wielewaal. Mama deed één stem, Sara en ik de andere. Kom mee naar buiten allemaal, dan zoeken wij de wielewaal! Mama had een krachtige, hoge stem en bewoog haar schouders op de maat terwijl ze stuurde. Sara zei 'wiedewaal'. Maar volgens mama gaf dat niet. Zo reden we over de dijk langs het kanaal. Het water was zwart en wij zongen van dudeljo en wiedewaal.

De zoon van de hotelhouder kijkt steeds naar mij. Bij de receptie, aan het diner en nu weer op het terras. Ik ben twee keer zo oud. Ik concentreer me op de lezing die ik morgen moet houden. Af en toe dwaalt mijn blik over het meer, een zuigend gat.

'Mai faddur told me joe ar ee arkeolozjist.' Opeens staat hij naast me. Hij heeft te veel fluor gehad als kind: op zijn tanden zitten witte vlekken. In de opening van zijn bloes hangt een kruis tegen zijn platte, haarloze borst. Ik knik. Daarna zwijgt hij. Net als ik iets wil opmerken over de mooie omgeving, zegt hij: 'Wilt u met mij gaan zwemmen?' Hij glimlacht naar een vriendje dat op afstand tegen een boom leunt. Het is twintig jaar geleden dat een jongen mij probeerde te vérsieren terwijl zijn maat verderop wachtte. Toen begreep ik al niet waarom ze dat zo aanpakten.

'Ik zwem niet,' zeg ik in het Frans. 'Ik zwem nooit.'

'Het is erg interessant,' houdt hij aan.

'Ik moet werken,' antwoord ik. Ik denk aan mijn moeder alleen op haar flat. In haar boekenkast staan al mijn publicaties gesorteerd op kleur.

De jongen loopt weg. Met een klap schuift hij een lege stoel bij een andere tafel aan.

Ik blader door de congresmap en lees wat de organisatie over mij heeft geschreven: 'Mevrouw Prof. Dr. A.E.M. Pepping geeft een feministische kijk op de Cro-Magnon-mens.

Tot nu toe werd aangenomen dat dit prehistorische volk vooral jachtdieren vereerde zoals blijkt uit rotsschilderingen van mam-

moeten, beren en runderen in de beroemde grot van Lascaux. Prof. Pepping zal aantonen dat de Cro-Magnons er een godinnencultus op nahielden.' Ik neem mijn lezing door en probeer te begrijpen wat me bezielde toen ik mijn congresbijdrage inzond. Ik heb een vage schildering van een borst gevonden in een uithoek van een grot. Het zou ook een mislukte paardenkop kunnen zijn.

De wind viel onze auto aan. 'Nee,' riep mama en zette zich schrap. De wind was sterker en duwde ons het kanaal in. Na de klap werd het stil en donker. Toen kwam het water binnen. Eerst met kleine stralen, maar al gauw vond het nieuwe wegen. Krachtig en snel stroomde het binnen. 'Doe je schoenen uit,' gilde mama. 'We gaan zwemmen.' Ze draaide het raam open. Het water stortte zich naar binnen, de auto kantelde.

De zaal vult zich met congresgangers die in hun bank gaan zitten kletsen of hun consumptiebonnen tellen. Als de voorzitter het woord neemt en mij aankondigt, vallen ze langzaam stil. Ik laat de dia's zien en houd mijn verhaal. Dan begint het eerste geschuifel, dat aangroeit tot ongeïnteresseerd gekuch, smalend gesis. Mijn toehoorders maken tijdens de vragenronde veel opmerkingen over details en technische kwesties. Ik krijg een lauw applaus. In de pauze komt alleen de Russische collega met eczeem bij me zitten.

Sara kreeg haar gordel niet los. Ik sloeg om me heen, zwom tegen het dak, de achterbank, trapte tegen iets zachts, maaide de poppen weg, een plastic zak kleefde aan mijn arm, mijn trui leek van lood, haren slierten voor mijn ogen. Mama pakte me beet, ik wilde de andere kant uit, spartelde tegen, maar ze duwde me tegen de stroom in. Naar buiten, omhoog. Spreid, sluit, spreid, sluit. Precies zoals ik had geleerd.

Aan het ontbijt is de jongen er weer. Hij vult het brood aan het buffet bij en staart naar me. Dan vermant hij zich en komt naar me toe. 'I 'ev picture,' zegt hij. Voor ik hem kan afwijzen, legt hij een polaroid van een grotschildering voor me neer: twee grote borsten met onmiskenbare tepels.

'Waar heb je die foto gemaakt?' vraag ik.

Hij wijst naar het meer. 'In een grot.'

Het vriendje is nergens te zien, ik frunnik aan mijn horlogebandje.

'Wie heeft die schildering gemaakt?'

'Hier een tekening van iemand die zit te poepen.' Nonchalant gooit hij nog een foto op tafel. Zwarte lijnen verbeelden een gehurkte vrouw. Een barende vrouw, een vruchtbaarheidsgodin.

'Dit wil ik zien.'

'De ingang is moeilijk te bereiken,' zegt hij.

‘Maakt me niet uit, in mijn beroep ben ik wel wat gewend.’
‘In dit geval zult u moeten zwemmen.’
‘Ik zwem niet.’
‘Het is maar een klein stukje. De ingang van de grot zit aan het meer.’
‘We nemen een boot.’
‘Daarvoor zit de ingang te ver verscholen. U zult moeten zwemmen.’
‘Waarom kom je bij mij en niet bij een andere archeoloog?’
‘U ziet er niet uit als een professor,’ zegt hij en bloost.

Ik heb een badpak geleend van de bejaarde dame in de kamer naast mij. De voorgevormde cups zijn ingedeukt, aderen schijnen door de witte huid van mijn bovenbenen. Thierry kijkt strak voor zich uit. Zwikkend over de keienbodem loop ik naast hem het meer in. Het water is bijtend koud. Als het tot mijn buik komt, laat ik me drijven. Spreid, sluit. Het gaat zo langzaam, dat Thierry voor komt te liggen, maar ik kan het nog wel. We zwemmen om een rots heen. Ik krijg kramp in mijn voet. Spreid, sluit. ‘Vanaf hier moeten we een eindje onder water,’ zegt Thierry. Hij legt uit wat ik moet doen. Ik luister niet, ik wil terug. Voor ik iets heb kunnen zeggen, is Thierry verdwenen. Ik neem een hap lucht en kijk onder water. Hij heeft op me gewacht en schijnt met een lantaarn op een gat in de rots ter grootte van een fietswiel. Ik schud nee en ga naar boven. Thierry volgt me. ‘Ik blijf bij u, ik zal u niet in de steek laten,’ zegt hij met een hand op zijn hart. Weer geeft hij instructies die ik niet hoor. Hij telt af. Nog een diepe ademteug en ik ga mee.

Ik trek mezelf de tunnel in en loop verder op mijn handen. Ik voel harige waterplanten, zachte modder, een punt prikt in mijn rug, kleine stenen verschuiven. Ik hoor het bloed in mijn oren. Voor me zie ik de zaklamp flitsen. Opeens is Thierry verdwenen. Ik bots tegen de rotswand, de gang loopt dood, ik kan niet draaien, ik moet achteruit terug, mijn borstkas staat op knappen, ik sla om me heen, tegen steen, tegen zand, tegen niets. Tegen niets! Boven me gaat de tunnel verder. Ik zie het schijnsel van de zaklamp weer. Ik draai me omhoog. De tunnel is hier nog smaller, mijn heupen passen er nauwelijks door. Ik trek me voort, probeer me af te zetten met mijn voeten, de rots snijdt in mijn bovenbenen. Een hand pakt me vast, ik zit klem, dit gaat niet, ik wil omlaag, de hand spant zich en trekt me omhoog. ‘Sara,’ roep ik als ik bovenkom.

Mijn nagels zijn gescheurd, mijn bovenbenen bloeden. Thierry slaat een handdoek om me heen. ‘Welkom in mijn grot,’ zegt hij en steekt kaarsen aan. ‘Wilt u iets drinken?’ Hij zet een steelpan op een primusbrander.

‘Woon je hier?’

‘Alleen als ik ruzie met mijn ouders heb.’

Ik trek de handdoek strakker. De grot is beschilderd met vrouwen. Ronde, weelderige vrouwen. Vrouwen die baren, vrouwen die zogen, vrouwen die luieren, vrouwen met paarden, vrouwen met vruchten. Vrouwen in alle formaten in woeste vegen neergezet in zwart, rood, geel en bruin. ‘Hetzelfde als Lascaux,’ zeg ik en veeg voorzichtig over een wand.

‘Hij hield van vrouwen denkt u niet?’ zegt Thierry en komt dicht bij me staan.

‘Hij aanbad ze,’ antwoord ik.

Ik leg het badpak gauw te weken in de wastafel van mijn hotelkamer. Daarna bel ik mijn moeder.

‘Ik heb de vondst van de eeuw gedaan, mam.’

‘Dat is fijn, lieverd.’

‘Ik heb het bewijs gevonden dat de Cro-Magnons godinnen vereerden.’

‘De Cro-Magnons?’ Aan haar stem hoor ik dat ze iets anders aan het doen is, waarschijnlijk plukt ze dorre bladeren van haar kamerplanten. Mijn moeder is erg gesteld op haar kamerplanten.

‘Dat prehistorische volk waarop ik ben gepromoveerd.’

‘O ja.’ Ze voelt of de potgrond nog vochtig genoeg is.

‘Ik ben door een tunnel naar een verborgen grot gezwommen.’ Ze zegt niets, maar ik merk dat ze nu luistert.

‘Het was griezelig, maar ...’

‘Kun je me volgende week woensdag naar de pedicure brengen?’ vraagt ze.

Ik hang op en kijk uit het raam naar het meer, een ongenaakbare spiegel in de zon.

De Brocken
Klaus Siegel

> Volkssprookjes zijn geen kindersprookjes, want een volk - dat weet iedereen - bestaat niet slechts uit kinderen, maar voor het merendeel uit volwassen lieden. In de dagelijkse omgang pleegt men met ontwikkelde stervelingen op een andere manier te praten dan met onvolwassen mensjes. Het is zonder meer een dwaas idee om er van uit te gaan, dat alle sprookjes op dezelfde kinderachtige manier dienen te worden opgedist als in *Contes de ma mère l'Oye* het geval is [...] Men diene er bijgevolg nota van te nemen dat ik mijn best heb gedaan stijl en toon van mijn verhalen zo goed mogelijk toe te snijden op de aard van het onderwerp en op het oor van de toehoorder. Dat wil zeggen voor een gemengd gezelschap. [...] Men doet er wellicht goed aan zich de verteller als een componist voor te stellen die een landelijk wijsje voorziet van een *basso continuo* en van de meest geëigende instrumentatie.
> J.K.A. Musäus, *Vorbericht zu den Volksmärchen der Deutschen*, in de Rozenmaand, 1782

Tegendraads Walpurgisfeestje

Toen ik na een voorspoedige rit vanaf de grens van Nederland tenslotte een hoge berg in mijn vizier zag opdoemen die de Brocken moest zijn, werd ik overvallen door een onplezierig gevoel. Ik noem de ster op de neus van mijn Mercedes SLs cabrio schertsenderwijs ‘mijn vizier’. Ik vond het ronduit vervelend, dat gevoel. Het was een gewaarwording die ik niet vaak had ervaren. De Brocken kon de oorzaak niet zijn. Ik heb als geoloog waarachtig wel meer wat onvriendelijk ogende bergformaties gezien. De Harz was voor mij trouwens niet onbekend. Ik ben petroloog en begreep dat ik me na een aantal jaren als werknemer bij olieconcerns beter maar eens zelfstandig kon maken. Sedertdien heb ik tot tevredenheid van Shell en Texaco (en mijn account-manager) op nagenoeg alle continenten onderaardse oliebekkens opgespoord. Nu de fossiele brandstoffen zo'n beetje opraken, heb ik rne toegelegd op het traceren van uraan. Aangezien er in de Harz direct boven het precambrisch basisgesteente branneriet en monzaziet voorkomt was ik er al enkele keren eerder naar op zoek gegaan in dat gebergte. Zonder resultaat. Deze keer zou ik het spul vinden. Waarom was ik daar zo

zeker van? Een vriend van me had me een oud in leer gebonden boek cadeau gedaan: ‘Ik zag dit in Deventer op de markt. Dacht meteen: vast iets voor jou. De schrijver is een zekere Von Groddeck. Collega?’ ‘Aardig van je, maar de naam zegt me niets. Het heette *Abriss der Geognosie des Harzes* en het was een tweede druk uit 1883.

Waarom zag de Brocken er anders uit dan anders? Meestal, tenminste dat meende ik me te herinneren, hing er een grappige wolkenformatie boven de berg, maar nu toverden de laatste stralen van de zon door de reflectie op de gesteenten kwartsporfier, dibbes, melafier en gabbro een merkwaardig kleurenpalet boven op de boomloze top. Ik naderde het gebergte min of meer vanuit het noorden. Vanaf die kant kende ik het massief nog niet. In de *Abriss* was ik een hoofdstuk tegengekomen dat me ervan had overtuigd dat ik deze keer geluk zou hebben.

Al sedert de vijftiende eeuw werd in dit aan mineralen rijke gebergte mijnbouw beoefend. Een van de eerste exploitanten was een vrouwelijke kloosterorde: ‘de Zusters van Tzale’. Lijfeigenen waren diep in grotten en schachten afgedaald en verrasten de nonnen met allerlei interessante kwartssoorten. Twee van de mijnhouwers legden trots een onbekend glimmend, van citroengeel in lichtgroen overgaand kristal voor hen neer. Von Groddeck verhaalde in een hoofdstuk over de geschiedenis van de mijnbouw dat rond de lichamen van de twee kompels na hun tocht, zodra de nacht viel een merkwaardige straling te zien was. Daardoor kwamen ze weldra in een geur van heiligheid te verkeren. De nonnen waren zeer enthousiast: dit bracht meer voor hun communiteit op dan als hun werkers een goudader hadden gevonden. Ze stierven weliswaar binnen enkele maanden, maar hun tombes trokken menige bezoeker. Dat gaf me te denken.

Na de bijzonder aardige rit beviel de kentering in mijn stemming me al helemaal niet. Het panorama dat zich voor mijn ogen ontvouwde, was toch zeker op zijn minst eersteklas! Als het niet zo overdreven klonk, zou ik zeggen dat het een magische schoonheid uitstraalde. Waar kwam dan ineens die in mijn gemoed doorgaans niet voorkomende emotie vandaan? Het lukte me niet een voorgevoel te verdrijven dat me hier iets onbekends, iets vervelends stond te wachten.

Wat een genot om over *Bundesstrassen* te rijden. De regering van

dit land kende geen kinderachtige snelheidslimiet. Welke ongelukkige constellatie had ons volk kabinet na kabinet bewindspersonen van de vrouwelijke kunne ten deel doen vallen? Goedbedoelende, overbezorgde moeders van de porseleinkast die ongetwijfeld het beste met ons voor hadden. In dit land daarentegen, zodra de grens was overschreden: groot licht en onbeschroomd plankgas op de linker rijbaan. Heerlijk! Het merendeel van de gedisciplineerde weggebruikers had zich *höflich* naar de rechter rijbaan gehaast zodra ze mijn bolide vijfhonderd meter achter hun auto zagen opdoemen. Misschien werd ik betoverd door de luttele drie uur die mijn rit me tot nu toe had gekost. Ik wilde ineens iets anders. Meestal sla ik bij Göttingen af en kronkel dan naar het vriendelijke Bad Lautersberg aan de zuidelijke voet van de Harz.

Misschien had ik ook de schurft in omdat het me nog steeds niet was gelukt een Lamborghini in te halen, terwijl de bijna lege weg me leek uit te dagen om dat Italiaanse poenblik een poepje te laten ruiken. Het was zo'n Diablo VT 60. Het ding maakte me extra pissig omdat ik er ooit ook een had willen aanschaffen, maar hij werd in een beperkte oplage gemaakt en ik had achter het net gevist. Deze was ook nog in de kleur *marrone eklipsis* die op dit uur van de dag in een wonderlijk wisselend kleurenspel de zonsondergang weerkaatste.

Toen ik op het punt stond het monster te passeren, hoorde en zag ik uit de rechter uitlaat een zwarte scheet en uit de linker een gele veest spuiten. Nu maak ik me meestal niet zo gauw dik, maar die zwarte wolk waarin ik even niets meer zag, en die zwavelige stank! Maar niettemin, bwang..., daar gingen we! Voor ik het wist, waren de bijna 70 kilometer tot de afslag Goslar onder me uitgegleden. Het werd tijd rechtsaf te slaan. Maar waarheen? Bordjes met *World Heritage Site* en *Scenic road* vermeldden ook *Nationalpark Harz*. Dat zat dus goed. Het werd met de minuut donkerder. Ik had een kamer gereserveerd in Hotel Riemann in Lautersberg aan de andere zijde van het gebergte. Enfin, kwestie van een belletje als ik hier aan de Noordkant nog iets vond.

Na een bocht doemde de massieve gestalte van de Brocken voor me op. Tot dusver werd ik, uit het Zuiden naderende poldermens, langzamerhand voorbereid op een berglandschap. De immense steenmassa leek vandaag te leven. Ik werd zo door het kleurenspel op het zwarte gedrocht in beslag genomen dat ik, voor ik het wist, een in de berm liggend figuurtje was voorbij gestoven. Zodra het

tot me doordrong dat daar kennelijk iemand in nood verkeerde, reed ik over de vluchtstrook achteruit en bracht de auto tot stilstand naast de zo te zien aangereden persoon. Toen ik mijn portier opende, zag ik een vrouw liggen. Ze had nog geluk gehad: naast haar gaapte een akelige afgrond. Haar rok was opgeschoven zodat mijn blik onwillekeurig naar de bekoorlijke lichtroze roos tussen de twee melkblanke dijen van de verongelukte werd getrokken. Vaag herinnerde ik me ooit iets te hebben gelezen over dergelijke indiscrete confrontaties. De naam Baschwitz kwam in me op, en mijn onaangename gewaarwording van zoëven werd nog versterkt. Verdere reminiscenties bleven echter uit.

Hoe dan ook, toen de vrouw - het bleek een jong meisje te zijn - kans had gezien zich op haar zij te draaien werd ik overvallen door een vreemde fascinatie. Alle onprettige gevoelens losten als bij toverslag op. Ik zag een madonnagezichtje met verlegen neergeslagen oogleden. Toen de gordijntjes van krullende wimperfranje omhoog waren getrokken, gloeiden me twee donkerbruine ogen uit een wit gezichtje tegemoet. Haar kleine kersrode mond contrasteerde met de kleur van het haar, dat zwart glom en in pieken uitstond. Je ziet zoiets tegenwoordig bij sommige jongeren. Ik geloof dat ze deze manier om zich op te maken zelf *gothic* noemen.

'*Was ist Ihnen passiert?*' vroeg ik in mijn beste Duits.

'U kunt gerust Nederlands met me spreken,' zei het slachtoffer op laatdunkende toon.

Als ik het niet dacht, ging het door me heen. Alleen Nederlandse jongeren dossen zich zo uit. Het gemiddelde Duitse *Dirndl* uit deze bergstreek zou ook nooit zonder onderbroekje het huis hebben verlaten. Een glimlach voer over het gelaat van de jonge vrouw alsof ze mijn gedachten kon raden: 'Mijn Hoover gleed onder me weg, dat rotravijn in. Ik kon er nog juist afspringen.'

'Uw Hoover,' vroeg ik verbaasd, 'heeft u zo'n luchtkussenvoertuig?'

'U kunt gerust "jij" zeggen. Nee, ik bedoel gewoon een Hoover.' Ik vroeg niet verder; het was vast een scooter- of bromfietsmerk dat ik niet kende.

'Stap dan maar in, jongedame. Dat voertuig van jou vist een of ander garagebedrijf morgen wel op. Over een kwartier is het donker. Waar moet je naar toe?'

'Waar moet mijn redder zelf heen?' klonk het cynisch.

'Al sla je me dood, geen idee. Ik rij er maar wat op los.'

‘Meneer is hier op de weg naar Wernigerode, een prachtig middeleeuws plaatsje, zeggen de folders. Je hebt er een vijfsterrenhotel, dat echt *first class* ingericht is voor gasten met een dikdoenerige auto als de uwe.’ Ze wist niet hoe gelukkig ze me maakte met dat ‘dikdoenerig’. Ik heb maar één zwak: auto's. Vrienden van me beweren wel eens dat de auto voor mij een religie vertegenwoordigt: ‘Jij vereert het statusblik als anderen hun heilige koe. Dat deden de Egyptenaren ook al; Apis heette dat beest.’

Wisten zij veel! Shiva bijvoorbeeld reed op een witte stier door het heelal. Dat was de reden dat mijn Mercedessen wit waren. Geen mens kan bevroeden welke laaiende lust er in me ontvlamde nu de onbekende me niet alleen op mijn ziel had getrapt, maar ook in mijn diepste religieuze gevoelens had gekwetst. Ik meende zelf dat ze dat besefte toen er heel even een schaduw van een schamper glimlachje over haar boze gezichtje gleed. Uitgelaten trapte ik het gas in en stoof met alle paardenkrachten die in mijn twaalf cilinders schuilen richting horizont.

Vreemd? Sinds mijn puberteit kunnen mooie jonge meiden me niet genoeg folteren. Mijn beledigende gaste werd met grote kracht in haar stoel achteruit geduwd, maar de startsnelheid maakte kennelijk geen enkele indruk op haar. Heerlijk! Ik raakte zogenaamd per ongeluk het knopje aan waardoor de *hard-top* van de cabrio omhoog scharniert om in de kofferbak te verdwijnen. Opnieuw niet de minste reactie; zelfs haar punkkapsel bleef strak zitten: hemels vooruitzicht als het me zou lukken een nieuwe ontmoeting met haar te regelen. ‘Hoe heet dat hotel dan wel?’ zei ik gespeeld gebelgd. ‘*Gothischer Hof*. Het ligt direct naast de beroemde *Marktplatz*.’ ‘Hm... gotisch, zei je. Ben je niet een beetje bevooroordeeld, is die *Hof* echt zo goed?’

Ze deed net of ze mijn toespeling op haar voorkomen en haardracht niet had begrepen, en haalde haar schouders op. Vol verachting. Verrukkelijk!

‘Ze hebben daar voorzover ik weet een compleet sauna- en whirlpoolpark met willige masseuses, en zelfs een inpandig naaktstrand met imitatie uva- en uvb-zonnetjes. Trouwens ook wel vier restaurants met regionale specialiteiten. Stopt u overigens hier maar!’

‘Hier midden in de wildernis? Je moet het zelf weten.’ Ze beduidde me midden in een dicht bos te stoppen. Er kon geen bedankje, niet eens een vriendelijk knikje af. Ze had geen idee wat

voor plezier ze me juist daarmee deed. Wat bedonderd voor me. Ik had in haar een dochter van Eva herkend waartegen de dominee, toen ik nog kerkte, in zijn zondagspreek keer op keer had gewaarschuwd. Temidden van de kerkgangers zaten altijd enkele van die juffertjes kwasi zedig tussen het ouderlijk paar ingeklemd. Ze keurden geen van ons knapen een blik waardig.

Maar juist door die minachtende blikken prikkelden ze mijn lendenen tot ze 's nachts overkookten. Ik ben er nog steeds van overtuigd dat de dienaar des woords al evenzeer onder hun hovaardigheid moet hebben geleden. Verdacht vaak vertelde hij het verhaal van koning Ahasveros die over honderdzevenentwintig gewesten regeerde van Indië tot Ethiopië, en die zijn jonge vrouw Vasthi de woestijn in stuurde omdat ze het verdomde haar schoonheid aan lage hovelingen te tonen. Die oud-testamentische koningin was even verwaand als de meiden uit onze gemeente. En nu was ik uitgerekend weer zo'n Vasthi-jongedame tegengekomen, een wicht van even in de twintig met een blik van verachting die zoëven een stoot in mijn onderbuik had veroorzaakt. Dat gebeurde de laatste tijd niet vaak meer. De jonge vrouwen die ik tegenwoordig ontmoette, waren veel hoffelijker geworden. Ik *moest* dit wezen nog eens zien. Heerlijk hoe ze me aankeek bij het uitstappen. Geen glimlachje. Alsof ik er als de eerste de beste uitzag... Ik ben niet wereldvreemd en heb een paar keer mijn ietwat ongebruikelijke, door de Schrift geïnspireerde heil bij bondage-cocottes gezocht. Nee, hun scene kon me niet bekoren. Tot drie keer toe was ik vrij letterlijk afgedropen.

Eenmaal in Wernigerode bleek de *Gothischer Hof* makkelijk te vinden. Ik overhandigde mijn autosleuteltje aan een toegeschoten chasseur en betrad de vestibule. Een man maakte zich los uit een stoel achter de receptie, hinkte op me af en leunde nonchalant met zijn elleboog op de balie. Hij keek me met zijn barnsteen-gelige ogen vrijpostig aan.

‘*Bedau're sehr...* er is helaas geen kamer vrij.’

‘Bedau're, bedau're... Uw chasseur heeft mijn auto al in de garage gereden.’

Dat leek de zaak te veranderen. ‘*Wir könnten Ihnen die* Presidential Suite *im höchsten Stock gegen gemässigte Gebühr überlassen. Privatfahrstuhl, Dachgarten*. Wat konden ze dat mooi zeggen: “tegen speciaal tarief”; ik durfde te wedden dat het halve hotel leegstond. Ik knikte gelaten; de man gniffelde triomfantelijk. Nadien kostte het me weinig moei-

te zijn lachje, de gelige ogen en zijn getrekkebeen in de juiste context te plaatsen. De regionale hoogstandjes-keuken bleek al gesloten. Er was alleen nog maar *Eichsfelder Feldgieker*. De naam alleen al deed me rillen, dus legde ik me neer bij een nog serveerbaar koud buffet, een zogeheten *Schlachteplatte*. Bij eerdere gelegenheden had ik dit soort immense zilveren schalen, overladen met carpaccio van recent geslacht zooggedierte, Rettich-slaatjes, *Salzgurken* en selderiekwark leren waarderen. Alleen smaakten de halfrauwe plakken gems erg naar geitenbok. Toen ik er mijn beklag over deed, raadde de half slapende kelner me aan het vlees met een laag mierikswortel te bedekken, en inderdaad smaakte de springende bergbewoner onder deze drabbige witte lijkwade aanvaardbaarder.

De receptionist zelf voerde me in mijn privélift hemelwaarts. Hij stond op het punt mijn koffers uit te pakken toen ik hem met zo'n voddig lapje van vijf euro wegbonjourde. Ik was geenszins van plan hier langer dan één nacht te blijven. De rit had me toch meer vermoeid dan ik dacht, en toen ik me ruggelings op het bed had geworpen - ik heb als gewoonte vooraf de kwaliteit van de matras te onderzoeken - moet ik met mijn kleren nog aan in slaap zijn gevallen. Tenminste: in die toestand werd ik door een hard geluid gewekt.

De wijzers op een mat verlicht uurwerk op mijn nachtkastje wezen elf uur aan. Ik liep verstoord naar de liftdeur, maar de *Fahrstuhl* was niet boven. Het geluid kwam van de glazen deur naar het dakterras en daar stond tot mijn verbazing: ZIJ die door haar gedrag een lang niet meer gevoelde koorts in me had doen oplaaien. De onvervulde lusten van mijn jongensnachten moeten het zijn geweest die me nu naar de deur dreven om het spanjoletslot te openen. Vol onweerstaanbare minachting nodigde ze met een gebiedend gebaar uit tegenover haar te gaan staan. Nu drong het tot me door wat ze met haar Hoover had bedoeld. Het was zo'n Amerikaanse stofzuiger van het type waarbij het eigenlijke schoonmaakwerk door rolborstels onder een soort platform wordt uitgevoerd. Handeling en apparaat waren me bijgebleven uit een Hollywood-film met Doris Day, in de rol van een in bed voortdurend telefonerende huisvrouw. De Amerikaanse vrouw, in dit geval mevrouw Day, duwde met behulp van een steel waaraan een vormeloze zak hing een van wieltjes en een nieuwsgierig lampje voorziene rechthoekige trommel voor zich uit om haar luxueuze pastelkleurige droomhuis zwijmelend aan kant te maken.

De donkere ogen van mijn heerlijk wrede medepassagier keken vanaf het platform van haar vacuümreiniger zo laatdunkend op me neer dat mij niets anders overbleef dan te gehoorzamen. Ik stapte op de trommel, vis à vis met mijn kwelgeest, plaatste mijn handen op de dwarsstang tussen de hare die met zwarte handschoenen waren bekleed. Haar nagels waren puntig geknipt en groen. O mijn punkengeltje, mijn necroliefje, mijn zwart geverfde chick, mijn blitskikkertje! Als je me toch eens met die kattenklauwtjes...

Een rilling van voorpret voer door me heen. Ik zag nu ook dat haar irissen zo zwart waren dat je geen verschil tussen haar pupil en het regenboogvlies zag. We stegen op en met een elegante zwaai koerste ze het nachtelijk zwerk in. Ik stond doodsangsten uit. Haar uitdagende mondje zei ‘Schijtlaars!’ Letterlijk een hemels genoegen voor een man als ik. Bij iedere nieuwe wending onderdrukte ik met moeite een angstschreeuw. ‘Labbekak!’ zeiden haar lippen die ze nu zwart had gestift. Goddelijk genot! Mijn gezagvoerster leek volkomen zeker van haar zaak. Nu en dan gaf ze me een knietje als ik kleinhartig ineenkromp. Tot mijn teleurstelling verschenen er weldra links en rechts van ons slordig geklede dames op merkwaardige vliegtoestellen die eveneens door het luchtruim zweefden. Sommigen klampten zich vast aan heidebezems, anderen hurkten wat gemakkelijker op bezemwagens; hier en daar herkende ik een Brabantia linoleumboener. De stroom luchtreizigers verdichtte zich; we leken allemaal op weg naar een bepaalde landingsbaan.

Er waren maar weinig dames die een mannelijke medepassagier vervoerden. De kerels zwaaiden uitbundig in mijn richting, maar hun gezichten drukten heel wat minder branie uit. Een van hen, die als duo-passagier op een traditionele stofzuiger zat, verloor door het wuiven bijna zijn evenwicht. Trouwens, er was een vent die zich kennelijk als blinde astronaut aan een steel had vastgeklampt. Hij slaagde er niet in zijn vingers nog langer om de steel te klemmen en tuimelde, om zijn as wentelend, de donkerte beneden ons in. Zijn ‘voorzitster’ stiet een schril lachje uit. Nu pas viel me de stilte op. Behalve een zacht suizen van de althans in mijn ogen wonderlijke objecten in het schemerdonker rondom ons viel er niets te horen.

Het wezen tegenover me zette helaas weldra de daling in. Ik zuchtte; ik had graag nog wat doodsangsten uitgestaan! Heeft een beetje kerel als ik er niet op zijn minst zijn leven voor over om mogelijkerwijs het delicate vlees van een stekelvrucht te mogen

proeven? Ik zag een parkeerterrein met een grote verscheidenheid aan veegwerktuigen voor me. Ze vormden het merendeel van de uitzonderlijke ‘luchtvloot’. Maar ik merkte ook andere vervoermiddelen op: geitenhokken met grote hoorns om je aan vast te houden, gevleugelde wolven en ook tijgerkatten en Deense doggen met een zadel op de rug. Zo te zien moesten er ook dames op grote hooispaden en mestvorken zijn gearriveerd. Het vreemdste middel van luchttransport was wel een pikzwarte hengst op drie benen van wie de staart nog steeds bleef ronddraaien als de stabilisatiepropeller van een helikopter.

Je zou zo zeggen dat dit de top van de Brocken was. Maar als dat zo was, verbaasde me het tafereel dat zich voor mijn ogen ontvouwde. Kennissen die ooit het boemeltje naar de top hadden genomen, ontrieden me hun voorbeeld te volgen. Behalve wat stalletjes met afschuwelijke *Andenken* viel er niets anders te beleven dan een waarschijnlijk bij daglicht magnifiek uitzicht op het omringende landschap, ware het niet dat er vrijwel altijd een sponsachtig natte wolk rond de top hing. Maar hier heerste in een soort parklandschap juist een drukte van belang. Honderden dames en een handvol genodigden als ik verdrongen zich rond een immense vijver met gifgroen fluorescerend water, waaruit vreemde meervalachtige gedrochten, happend naar lucht, hun roodbesnorde bekken staken.

De mannelijke gasten van wat kennelijk een damesuitje was, werden naast een massief blok neergezet en ons werd een campariachtig smakend, blauwgekleurd drankje aangeboden. Op een gegeven moment drukte mijn ‘belle’, die hier even ontoegankelijk, je zou bijna zeggen nog vijandiger bleek, hardhandig een krans in mijn hoofdhuid. Dat vond ik niet echt prettig en ik duwde haar van me af. Voor het eerst raakte ik mijn punkmeisje aan. Ze voelde verrukkelijk solide. ‘Poten thuis, mijn doddige pitskater.’ ‘Pitskater?’ Ze legde me snauwerig uit dat dit het mannelijke equivalent van pitspoes was. ‘Wat voor doornenkroon was dat?’ ‘Niks doornenkroon: duizendguldenkruid prikt nu eenmaal een beetje.’ ‘Kind, je kon me geen groter plezier doen.’

Op een gegeven moment kregen wij heren een papiertje met een onbegrijpelijke tekst in handen gedrukt. Wij stonden nog steeds naast het blok, waaruit een koperkleurige vloeistof naar beneden droop. Naderhand hoorde ik dat dit stuk steen de duivelsnap heette. Ik was tijdens mijn studie wel vaker de naarn van de engel der

duisternis tegengekomen als aardrijkskundige naam, zoals *the Devils pulpit*. Het drong tot ons door dat de dames, bij wie zich nu ook een heer had gevoegd, het op prijs zouden stellen als we de tekst zouden voorlezen. Ik heb het blaadje bewaard: '*Ik verswâere ûsen Herrgot un glôeve an dessen pott*.' Door het ongewone van de situatie klonken onze stemmen hees en donker.

Het zonderlinge heerschap dat zich bij de dames had gevoegd schepte nu en dan met een grote nautilusschelp wat koperkleurige vloeistof uit het bekken en sprenkelde het over de vrouwen heen, die er overdreven geëxalteerd van leken te raken. Ze renden naar een zwartmarmeren beeld dat op het eerste gezicht een bok op een troon voorstelde. Het dier knielde omgekeerd op de zitting van het gestoelte waardoor het zijn achterste naar ons toegekeerd hield. Het beest leek overigens te bewegen. Als het niet zo idioot klonk, zou je haast zeggen dat het leefde. Ik hoopte maar van niet, want de vrouwen drukten een kus op de derrière van de bok. Toch meende ik keer op keer een tevreden geblèr uit die richting op te vangen.

Op een gegeven ogenblik stapte de verschijning die het vrouwvolk zo opwond op mijn hooverende aanbedene en mij af. Waar had ik dat heerschap eerder gezien? 'En hoe bevalt je onze soiree?' Ik herkende zijn stem. Het was de receptionist uit de *Gothische Hof*. Ik bromde maar wat, want ik had een duchtige hekel aan de gluiperd gehouden. 'En ons prinsesje Obizza*, hoe vindt u haar? U zult wel gemerkt hebben dat ze aan een zeldzame tekortkoming van haar sekse lijdt: ze koestert een onoverwinbare afkeer tegen het andere geslacht. Zijn tijding deed me alle afkeer van de man vergeten en ik riep opgetogen uit: 'Juist zo'n vrouw heb ik mijn hele leven willen ontmoeten! Ik ben vanaf onze eerste ontmoeting stapelverliefd op haar geraakt.' Ik zei tegen haar: 'Mocht je me je hart willen schenken, dan zou ik mezelf de gelukkigste sterveling op aarde vinden.' Obizza keek bij mijn liefdesverklaring als een uil in doodsnood. 'Nou ja, je hebt tenminste "sterveling" en niet "man" gezegd.'

* *De figuur van Obizza is afkomstig uit het* Manuel biographique ou Dictionnaire historique abrégé des grandes hommes depuis les temps les plus reculés jusq'à nos jours; *Parijs, 1825. Prinses Obizza was de dochter van koning Cruco, heerser over de Oboriten, de tegenwoordige inwoners van Mecklenburg. Obizza weigerde iedere man haar gunsten, ook de door al zijn minnaressen als een ware Adonis erkende vorst Udo. Na een huwelijk van slechts vier dagen voelde hij zich zo gefroisseerd dat hij Obizza wurgde*.

‘*Mach mir keinen Mist mehr*,’ riep de barnsteenogige receptionist. ‘Er wordt getrouwd, en wel onmiddellijk. Je mag de bruid kussen.’ Voor ze het wist had ik mijn lippen op het heerlijk wrede mondje van Obizza gedrukt. Ik voelde hoe haar verstarring week tot ik een heerlijk soepel lichaam in mijn armen hield. Soepel, maar ook, zoals ik tot mijn verbijstering gewaarwerd, deerlijk gerimpeld. Ik bleek onvermoed een oeroud mensje aan mijn hart te drukken. Het gezelschap om me heen bescheurde zich. Obizza's tandeloze mond echter straalde van geluk. ‘Je hebt me verlost,’ mummelde ze haast onverstaanbaar. ‘Je kent vast wel verhalen over een prinses die een kikker kust, die vervolgens de erfopvolger van een koninkrijk blijkt te zijn. Ik werd toen ik zeventien was door een orthodox roomse petemoei vervloekt, omdat ze vond dat ik altijd zo uit de hoogte tegen haar deed. Alleen een man die me ondanks mijn aanmatigende air zou kussen kon me verlossen. Jij hebt, nadat ik twee eeuwen afwerend tegen alle mannen deed, de vervloeking opgeheven.’

Er brak een feest los van heb ik jou daar. Met haaiengraten werden melodieën op een dode ezel gestreken. Als trom diende de schedel van een stier. Tot het eerste kraaien van de haan klonk, werd er door alles en iedereen gedanst. Ik deed om de pret niet te drukken nu en dan mee, maar van harte ging dat niet, teleurgesteld als ik was. Obizza, althans wat er van haar restte, ontging mijn neerslachtigheid niet. ‘Ik heb misschien een medicijn tegen je troosteloosheid. Mijn groomoeder gaf me ooit een ring cadeau. Ik heb er nu toch niets meer aan, behalve dan als herinnering aan het lieve mens.’ Ik haalde mijn schouders op.

Ze schoof een ring met een onmogelijk grote steen aan mijn vinger. ‘Dat sieraad kan ik nooit dragen,’ zei ik kinderachtig, ‘Veel te opzichtig in mijn professie.’

‘Hij is ook niet om te dragen. Bekijk het kristal maar eens goed.’ Ik zag toen dat er in de steen een petieterig poppetje zat, een soort duiveltje dat zijn armpjes naar me uitstrekte en me vriendelijk aangrijnsde. ‘Je kunt alles aan hem vragen en in een ommezien gaan al je wensen, hoe apart ook, in vervulling. Weerstrevend nam ik haar geschenk in ontvangst. “Als je het niet langer wilt hebben, kun je Droes de opdracht geven via *de rode valk* de ring aan mij te retourneren.”

Er verscheen een mager zonnetje aan de horizon en de bizarre feestgangers begonnen op hun vreemdsoortige luchtvaartuigen af te reizen. Hoe moest ik naar mijn hotel komen? Van Obizza viel

niet veel meer te verwachten: ze lag als een hoopje ellende op de grond.

‘Zin om met me mee terug te vliegen? Mijn nachtpauze is bijna ten einde.’ Er zat niets anders op dan met de nodige weerzin op het aanbod van de receptionist in te gaan. Hij floot op twee vingers en meteen verscheen er een vrijwel normaal transportmiddel: een reusachtige ekster. We stapten op en landden weldra op mijn dakterras.

Ik wist niet hoe vlug ik de *Gothische Hof* moest verlaten. Had nog maar één gedachte: Holland! De koffers, naar beneden, de auto in en hals over kop richting vaderland. Na tien kilometer sputterde de motor en hield mijn SLS tenslotte stil. Een blik op de benzinemeter verried het probleem. Vergeten te tanken! Het kon uren duren voordat ik zo vroeg in de ochtend iemand kon aanhouden. Obizza's ring? Eens kijken of ik die nacht werkelijk al die flauwiteiten had meegemaakt. Tot mijn verrassing slaagde ik er in het kleinood uit mijn zak op te diepen. Het was dus waar! Nu maar eens kijken wat het ding in zijn mars had. Het duveltje in het kristal trok vragend zijn wenkbrauwen op. Ik schreeuwde: ‘Benzine!’

Het ventje hield zijn spitse oren dicht alsof het wilde zeggen: ‘Niet zo hard.’ Ik keek hoopvol op de meter, maar er gebeurde niets. Wel werd het donker, en toen ik door de voorruit naar boven tuurde of ik ook nog een bui op mijn kop zou krijgen, zag ik een donkere wolk laag op ons af komen drijven. Het leek of er een dunne draad uit naar beneden bungelde. De draad werd allengs dikker. Toen hij vlak voor de motorkap hing, zag ik dat het een benzineslang was met op het tappistool het opschrift: *Euro Bleifrei 98*. Ik vulde mijn tank en de slang verdween weer in de wolk. Ik had langzamerhand mijn bekomst van de hele sprookjeszooi, pakte de ring uit mijn zak en zei tegen het duveltje dat hij de rode valk moest oproepen om het kleinood bij Obizza terug te bezorgen. Dikke stroperige tranen biggelden uit zijn ogen en hij maakte een kruisteken. Wie had dat nu verwacht van een engeltje der duisternis, hoe klein ook? Ik begreep dat Obizza ten langen leste voor honderd procent verlost was: ze was gestorven. En ik, verdomme, zat nu voor eeuwig opgescheept met astrale lichamen, alruintjes, boeba's en wat al niet meer voor duivelsgebroed!

Ik wierp de ring in de struiken en startte de motor.

Nederlandse poëzie

Twee gedichten

Bernd Bevers

1959

De hemel een lichtreclame,
aan en uit flitsend in het raam.
De hele nacht zaten we op de stoelen
in onze jassen gehuld.
Mijn moeder met de doos papieren op schoot,
mijn vader drinkend op de oude god van Goed en Kwaad
en de gezondheid van zijn schuldeisers.
Ik dacht aan de vogels op hun schuiladressen,
de kermisattracties met hun bonte verlokkingen
die ik die dag had gezien.
De beer aan zijn ketting. De vrouw met de twee hoofden.
Waarvan het ene de toekomst voorzag.

[Altijd duikt hij weer op,]

Altijd duikt hij weer op,
schaduwgrijs op groepsportretten,
stoelen, takken, drapering.
Reumatisch, halfblind, doof
als geschiedenis, ziek van het wachten:
de erfelijke hond, oudste lid van de familie,
die van zijn wedergeboortes alleen
het blaffen overhoudt
en een neus voor de honger.

Twee gedichten
Fred Bloemink

Haagse School

Alle schepen weg. De kade
kalm en ledig. Het zeebord
groenblauw. Zonder bestek.
Achter het grijs werd gewerkt
aan zoute maaltijden.

IJle dampen begonnen de
zon weg te schilderen. Honger
kwam aanzetten over de kust.
Nog geen wolken. Het werd zaak
om hand in hand te gaan lopen.

Las Ventas

Een Spaanse man
tussen je knieën hoort
bij het harde van steen
zonder kussen en zon
tegen in Las Vegas in
Madrid. Blinde paarden
en het eerste bloed.

Het orkest speelt. Een
stier heeft een kwartier.
De pijn neemt toe.
Er wordt gestoken
in Las Ventas in Madrid.

De laatste artiest nu.
Tussen harde schouders
glijdt de sabel naar binnen.
Hij doet dat mooi. Daarna
loopt Las Ventas leeg. Het
is negen uur in de avond
en iedereen is een man.

Brocken Spectre*

Job Degenaar

Nichts ist dauernd, als der Wechsel; nichts beständig, als der Tod.
Börne, 1825

Twee eeuwen later alsnog
de Spitz bestegen, in het spoor
van Goethe, Hoffmann, Heine

Ook ik zag achter dennen glippen
het volkje dat 's nachts broden steelt
en de room likt van de melk

en over mij vloog een kattenschim
die een heks op bezem werd
op weg naar het Walpurgisfest

Bijna boven, op het stomp plateau
verwaterde de morgenzon terwijl
de schaduw van m'n hoofd maar zwol

en, zwaar van het aureool, tegen
een mistbank leunde: droom die telkens
me bezoekt, het eind nabij zie ik

die laat-romantische kop van mij
potsierlijk uitvergroot -
en daarna krimpen tot het bot

* *Optisch verschijnsel: de eigen schaduw in de mist, voorzien van een aureool, wordt driedimensionaal afgebeeld als een schijnbaar gigantische figuur.*

Drie gedichten
Leo Dooper

Een vleugje dorp

Een dorp waaraan de stilte kleeft,
waar dood en leven even ongelukkig zijn
als elders, heeft voor wat onbespreekbaar is
geen woorden nodig.

In het café bloeien als bloemen in de lentezon
dames uit de vrije sector. Men fluistert over wie
aflijvig is of zojuist het leven heeft gelaten.

Hoe mooi de diepe gleuf tussen borsten
waaraan de dorpsgek het Herenrecht ontleent.
Waarnemen loopt met denken over straat, heeft
niets van doen met elke ademtocht die zich
herhalen kan op één na.

Men lost gedachten over anderen op in zoutzuur.
Het dorp staat met zijn ego aan de rand
van een vulkaan.

De flessen in het wijnrek weten:
de dag lijkt langer dan hij is.

Tweeluik

1

Zij houdt het Noorderlicht
bij haar gezicht.
Een raster couperose zet
neuspunt op een digitale foto.

Vroeger tatoeëert herinneringen
op haar buik, uit brabbeltaal kruipt nu.
Ze leeft in geleende tijd, betaalt aan het
verleden hoge rente.

Haar armen rusten op het schemeruur,
de dag ter ziele gaand, zoekt toevlucht
in haar schoot.

Wie haar bereiken wil stuit
op haar achterhoofd. Van elke foto
wist zij haar gezicht om in de lege plek
zichzelf te herkennen.

Nu zij zich verre houdt
van roddels over haar bestaan
verdwijnt zij in het niets waardoor
haar zelfbeeld onherkenbaar is voor anderen.

2

Hij spit herinneringen uit de kleigrond
van zijn denken, zoekt in wensdromen zijn houding
naar anderen.

Sinds zijn hoofd naar anderen haakt,
onherkenbaar voor familieleden, mengt hij
grootspraak door de wijn, verzuurd door wachten
op de smaaktest. Uit zijn mond druipt speeksel op
genegenheid voor tegenstanders van de Romantiek
in de schilderkunst.

Hij geeft de bloemen op zijn overhemd
driemaal daags lauw water, schuifelt
over het trottoir in
scherven overleven.

Capitulatie

Nu het gezicht de groeven toont
van een verloren handgemeen met denken
over anderen, spreekt het de taal der overwonnenen,
zijn bevriende vijanden een leugen waard.

Wie na verlies een weerwoord zoekt,
hoort slechts het ruisen van de wind,
verwacht achterklap door kieren
in de voordeur.

Na deze slag het strijdtoneel ontdaan van sporen
duidend op geweld. Men neemt zijn hoofd niet
af voor onbekenden, groet de stilte
in zichzelf.

Drie gedichten
Cécile Evers

De tijd

veel blijft er eender smaken, zeg maar
als does en duif, als bok, als lam en schapen
zo vallen nog in mijn figurendoos
dezelfde stukken op hun plaats
ook haar fluweelboom draagt tot in
zijn toppen het foezelgrijs van vroeger

in mijn gedachtejacht klinkt uit de jukebox
weer de vogel die op zijn wijze vrij wil zijn
en om de hoek staat als een huis het nooit
meer te ontlopen chelsea hotel
als ik de strakke stem geloven mag,
de middeleeuwse mond, de funeraire tong

de onversneden blik is lang vervaagd
wat rest zijn de verschoten ogen van vandaag
het hijgend hert, het dampend land bestaat
niet meer, bossen zijn ondergronds gegaan
het laatste licht breekt door de grenslaag van
het glas, de wijn verweert, de melodie houdt aan

Herfsttij

vandaag kruipt het bloed door de kieren van allerzielen,
glipt door de mazen van het net - de dag is zojuist begonnen
later zullen we zeker langer stilstaan bij de gestorvenen

vragen we eerst de voorbijganger met de paraplu hoe laat
het is, wat hij van het klimaat vindt, of hij de bui al zag
hangen en dit alles een storm in een glas water betekent

misschien maakt hij als de man in de krant foto's van de wind,
misschien antwoordt hij dat te veel tijd verloren is gegaan, het weer
is verslechterd of - anders - dat na regen zonneschijn komt

dan ineens herleven de donkere eeuwen, tast onze klok
in het duister, de polder is niet langer in beeld, de mus vindt
geen huis meer, het leven schijnt over nieuwe gebeden verdeeld,
zelfs het blauwe uur krijgt zijn portie

maar wie ook straks zijn tanden zet in ons vlees, vandaag
kruipt het naar broom zwemend bloed waar het niet gaan kan

Van de herfst

van de herfst het melkwitte midden
de wolk als de hand van een man
voor de nog steeds hete mond van de zon
die laag staat en dicht bij het vlees

van de herfst het hoge grijsblauw,
grenzend aan gotische bogen,
zwemend naar trage gebeden,
naar het woord dat onder ons heeft gewoond

van de herfst het getemperde licht
dat zwaarte verleent aan de bramen
op de plattegrond van de dagen
dat het blad van de rozen verkleurt

van de herfst is met metaalzoute pennen
in ramen gegrift wat ik lees
leert het boek niet dat alles ijdelheid is,
het najagen van wind?

De vlucht

Marianne van den Herik

zweet parelt langs de pen, zijn vingers trillen
een zin glijdt uit maar krabbelt martiaal
weer overeind en, zonder het te willen,
hinkelt hij naar de kantlijn van de taal

het schip van staat met eervergeten wetten
smijt vrijheid van nuance overboord
zijn angst ontzielt de inkt na elke letter
ten dode opgeschreven is het woord

hij vroeg asiel aan in de poëzie
kreeg taalles van een mus, de dageraad
een roos, de morgendauw - maar ironie
of hyperbool, 't stond niet in het dictaat

en ja, de roos was rood, de dauw was fris
waarom dacht hij aan 't woord gevangenis?

's Middags in en uit de Tate Gallery

Jos Houtsma

Hommage aan Brian de Palma

Vrouwenvoeten: pumps tikken waarschuwend
Op het parket. De tijd der Jacobijnen
Is voorbij. Het uur dat de schuld
Moet worden ingelost is aangebroken.
Suppoosten sluiten de bezoekers in.

Snel glip je een andere zaal in. Daar
Praat een man met een andere man:
Lang haar, broek met wijde pijpen,
Begin jaren tachtig, de tragische
Sigaret schuin in de mond. De wenk
Naar iemand achter zijn rug.
Een jongen, een kind. Terwijl

Het zaad nog vloeit, en de schoot
Nog niet eens is bevrucht, is alles
Al volledig gericht op archiveren,
Opbergen, afleggen. Op deze foto
Verzamelt zich stof. Deze film

Wordt nooit meer gedraaid. En trots,
Een mannetjesputter met geoliede spieren
Die nooit verslappen, nooit slinken,
Vertoont zich even in een deuropening,

Glijdt even voorbij in een raam-
Opening, groot, sterk en onoprecht grijnzend,
Een Rambo, met de luie lach van een
Ondergeschikte, de ultieme ober, de dood.

Eiland

Jean Pierre Rawie

Door het water ingesloten,
ingesloten door de zee -
halfgezonken vissersboten
aan de halfverzonken ree.

Onbekend en hier begraven,
gele laarzen, schippersfluit.
Van de dichtgeslibde haven
vaart allang geen schip meer uit.

Rond de hoeven ruisen bomen.
Alles wat het water gaf
heeft het later weer genomen.
Langzaam kalft het eiland af.

Brockenklacht

Wim Reilingh

Een tijdspook als een zak verdriet omgeeft
de grauwe staat van een verwend
amoebenras dat als een baarlijk *Het*
zijn welbehagen peurt uit machinale
geurloosheid. Een walging zonder ziel
smeert duizend bleke gunsten uit over de
eisen van de tijd. Walpurga's santenzeep
verdrijft de laatste broeierige vleug van een
verloren onbevangenheid.

De stille knekeldans van het geluk verdwijnt
uit de herinnering. Een lege vijand heeft,
meebrullend met de autoradio, de sluier die
een stofgroen heidendom omgaf, gekerstend
en verkracht. Op een vergeten pad getuigt
een hamerspoor in het graniet nog van
een hoge wandelaar, vervlogen echter is
de wilde geur van vrouwenzweet.
Verdampt in geile schoonheid zijn
Jorinde en Undine en de gemberhete
dochters van Rosine Leckermaul.

Drie gedichten
Thom Schrijer

[Gezien hoe de man aankwam in de overvloedige]

Gezien hoe de man aankwam in de overvloedige
middag, hoe hij zijn fiets tegen de muur van het
bruidshuis smeet en bleef wachten,

hoe hij zijn hand keer op keer onder het zadel legde
en zich bewoog alsof hij daar niet blijven kon,

hoe hij bleef en hardop dezelfde woorden herhaalde,
luider steeds, verschraalde vloeken leken het wel,

zodat de kleinstedelijk in het rond sprekende vrouwen
een stap achteruit deden.

Hoe de bruid in de deuropening verscheen in de
verwarde windsels van haar bezwangering

en hoe de man verstilde, opstapte en langdurig begon
weg te fietsen.

[Gezien hoe de in rubber afgegoten]

Gezien hoe de in rubber afgegoten
plankzeiler overliep van belangstelling
voor de dag waarin hij zich staande
hield,

hoe hij zijn kleuren naar de hemel richtte,
zich boog en strekte, de tekens las en

zich met hand en pijn en voeten schikte naar
wat wind beweegt en water,

zijn rakken schreef in snelle halen tussen
kant en overkant

en staande op water vechten bleef met taai,
gevestigd ongeloof.

[Gezien hoe de postbode knielde]

Gezien hoe de postbode knielde
op de trappen van de kathedraal

en na een diepe buiging zijn tas
begon leeg te maken,

de stukken op grootte sorteerde
en stapel voor stapel in brand stak,

hoe hij opstond en in meer dan
één taal begon te spreken,

hoe enkele kerkgangers de man
vervloekten en een gebedsboek
naar zijn hoofd smeten

en hoe hij later huilde van wat leek
op een onnavolgbaar groot geluk.

Drie gedichten
Cornelia Stoel

Herfst

Zagen wij, toen het klagen over het weer was begonnen,
een uitgemolken zonnetje, jagende wolken, gestaag
trekkende ganzen en anders gebekte vogels het land
in logische formatie verlaten, ruimte verkiezen,

wij lieten ons niet gaan, bleven met de voeten op aarde,
stonden droog naast elkaar omgeven door regen. Wind keerde,
ontnam ons de adem, de bomen het fonkelend bladgoud,
het werd kaler en koud. Wij leerden maar traag te verliezen.

Winter

Ik ging voor zaken naar een stad in het noorden
het vroor dat het kraakte, kou beet, sloeg haken
in mijn adem, ik gleed over beijzelde straten,

in een hotel van nikkel je verbijsterende e-mail
vol verwijten en spijt, ik keek op de achtste verdieping
over de stad, fonkelend in de vinnige winter,

's nachts werd ik wakker van het zingen van water
in een zinken emmer, de stem van mijn moeder,
zij staat op een trapje, lapt tot spiegel het raam,

achter het glas de maan, hard, ondubbelzinnig.

Droogte

De zon stond hoog te schijnen, al maanden
geen regen van enig belang, wind sloeg
ons droog om de oren en bladeren
vielen te vroeg, krulden zich op de grond.
Onze monden waren van water vervuld,
praatten over waarnaar wij verlangden,
wat ons werd onthouden. Wij bleken oud.

Wij beschouwden verschrompelde vruchten,
gerimpelde bessen, stof joeg ons na.
Wij smachtten, lieten los, vergingen van
dorst, wisten niet hoe die nog te lessen.

Panorama
Mayra Verheyen

1. Daggezicht

Wij gaan de berg op, tussen bizarre stenen
uit grijswitte kruinen en flanken losgebroken, ooit
in het gat in de grond, daar links, tot kalk gebrand
om de huizen te witten voor Pasen
zo weerstonden ze met hernieuwde kracht
de vergruizing door de zon -
ik klim achter je aan, terwijl ik gister al
rechtsomkeert wou maken
werp een bundel kleren naar je rechte achterkant
jij, man, kijkt niet op of om - bestendig rugschild
dat de vrouw langs zich laat afglijden

De steenarend vliegt ringen om de zon
daalt Olympisch kalm af naar waar wij zijn
zweeft - een triomfwagen zijn spanwijdte -
boven ons en maakt opnieuw een ring
jij hebt de arend lief
ik verdraag het brandglas in zijn blikken niet
schat mijn slingerworp, jij kijkt niet om
de berg wordt voor het eerst door jou
betreden en beklonken, het pad uitgelegd -
want waren wij niet onderweg naar
die ene mysterieuze witte plek in het landschap?

2. Nachtgezicht

Ik, reizigster
op een hoog ruig rustpunt beland
schrijlings op het scherpe zitvlak van een rots
in de kooi van mijn nachtelijk panorama -
één stap voorbij het willige daggezicht
nog één voet over de fijnbesneden rand
en daar ligt mijn grillig opgestapeld bouwwerk
hitsig rolrond pandemonium, duister vat vol furies
schrapend met roodgloeiende ijzers, bijtend
in eigen kont om hem, volgevreten, te stutten met
nog grotere happen, nog majestueuzere billen -

Ik hoor de paradijsvloek van mijn furies aan
stikkend in de kwade pit van mijn eigen cantate
die zich (furioso) niet als eenstemmig minnedicht
door roosvenster of galmgat
naar buiten laat persen, maar de binnenhitte opvoert
ach, geef me lucht in deze kathedrale kakofonie -
want was ik niet op reis
naar die ene mysterieuze plek
midden in mijn toornhoge lichtstad
naar het binnenste binnen lied, de liefdesbeet
waarin alle hitte zichzelf schoonbrandt?

Zondag
Een poging tot conflict
Nico Weber

We lagen op de donkerblauwe loper
te luisteren voor de gesloten deur.
We hoorden water stromen, en je moeder
iets zeggen. Het werd ochtend, het eerste licht

scheen op je dikke haar - de kleur van koper.
‘We gaan in bad,’ je moeder zei het zacht.
Jij fluisterde: ‘Ik voel me opgelaten,
ik droomde weer zo idioot vannacht.’

Ik wilde liever naar je kamer terug,
maar jouw nieuwsgierigheid dwong ons te blijven.
Je moeder zei iets luider: ‘Op mijn rug.
En hier mag je gerust iets harder wrijven.’

Een stem klonk, 't was dat buurjochie, die blonde.
Ik kon me van ontzetting niet bewegen
toen jij me zei: ‘Het is niet eens mijn moeder.
Ze is mijn vrouw en houdt van jonge lijven.’

Light Verse

Drie gedichten
Jaap van den Born

[Jeetje wat smakelijk!]

Jeetje wat smakelijk!
Smelt op de tong gewoon!
Zelden heb ik
Zúlke baby's geproefd!

Jij lust die voetjes niet?
Gastronomiebarbaar!
Kijk toch hoe mals
En totaal ongehoefd!

[Handig zo'n bezemsteel!]

Handig zo'n bezemsteel!
Prima vervoermiddel!
Vaak heb ik hierop
Mijn vliegkunst geshowd

Satan zélf riep laatst op
Complimenterende
Toon enthousiast
‘Wát een Brockenpiloot!’

[Kind, luister nooit naar geile oude bokken]

Kind, luister nooit naar geile oude bokken
Als die je tot een wandeling verlokken
Bijvoorbeeld naar een enge hoge berg:
Na afloop zit je lelijk met de brokken.

Decodering

Hendrik Jan Bosman

1

Hoewel het minder vlak dan in Den Burg is
Is tot op nu mijn trektocht door de Harz
Nog niet echt spannend. 'k Zit maar wat te lezen:

Een boekje met iets vaags over een arts
Of wetenschapper, knap en veelgeprezen
Iets met een meisje, Greetje, en een louche,

Ongunstig heer, waarin al wordt verwezen
Naar een lokale berg, bron van gesmoes
Omtrent een Sint Walburgis of Walpurgis

Ik weet genoeg: weer zo'n occult verhaal
Ik kalk eronder: VBI SITVS GRAAL

2

Ik kalk eronder: VBI SITVS GRAAL
Uit meligheid, maar blijf er toch naar staren
Ik heb ook niet veel anders hier te doen

De letters dansen na een aantal uren
Een heksendans, het ziet mij geel en groen
Tot iets ze plotseling begint te schikken

ISTA VALBVRGIS toont mijn visioen
Ineens begrijp ik alles. Het is schrikken:
Dan Brown zat er ver naast met zijn verhaal

De Vindplaats is, het zal de wereld schokken,
Niet Rosslyn of het Louvre, maar de Brocken!

3

Niet Rosslyn of het Louvre, maar de Brocken
Want ga maar na: dat met die heksendans
Stamt uit de heidense, Germaanse zeden

De Blocksberg geeft aan Freya weer een kans
Hier wordt een moedergodheid aangebeden
De rol van Goethe lijkt ook zonneklaar:

Dat was een Priorist! Intens tevreden
Schrijf ik mijn inzicht op. Versturen maar!
Nu het hier staat, doet het mijn adem stokken:

Zo simpel wordt de mensheid dus bedrogen
Zelfs de redactie is erin gevlogen...

Vraag & antwoord*

Frits Criens

Wat is het ‘toppunt’ van de Harz, zo quizt
De site van een vakantieboer euforisch
Met zulke vragen paait hij de toerist
Waar ik dus geen moment van wakker lig

Ik mijd Noord-Duitsland altijd categorisch
En argumenten daarvoor heb ik tig
Al klinkt die stelligheid wellicht retorisch

‘Der Brocken’ haast de reisaanbieder zich
En tussen haakjes meldt hij ‘let. & fig.’

* *De Vraag & antwoord is een nieuwe versvorm. Het eerste deel bevat een vraag die wordt toegelicht of uitgewerkt. Het distichon, deel twee, geeft min of meer het antwoord. Het verplichte rijmschema is abca bcb cc. Bij voorkeur zijn de regels 2, 5 en 7 vrouwelijk, de andere mannelijk. Het metrum is naar keuze*.

Goethe
Koos Dijksterhuis

Ja, Goethe had iets heel aparts
Beklom de heuveltop de Brocken
Om weer naar Sorge af te zakken

De Duivelsstoel, een troon van kwarts
Daar werd Mephisto op betrokken
Ja, Goethe had iets heel aparts

De eikenwouden van de Harz
Die hij bezong maar onverschrokken
Als functionaris om liet hakken
Ja, Goethe had iets heel aparts

Harztocht
Paul van den Hout

Ik weet nog hoe ik toen met Adelheid
daar in die bergwei heel hoog in de Harz lag.
Het leek zo mooi, totdat mij na een tijd
omdat ik onverhoeds mijn hoofd een kwartslag
had afgewend, een duizeling beving,
daar ik met één been in een afgrond hing.
Hoe hoog mijn lid ook boven haar verrees,
veel hoger rees, helaas, mijn hoogtevrees.
Ach, al met al had het wel iets aparts,
maar vreemdgaan zal ik nooit meer in de Harz.

Twee gedichten
Kees Jiskoot

Mijn Harzreis

Ik was mistroostig, moe en mat,
mezelf en heel de wereld zat.
- Wat jíj moet doen, zei Floor, mijn arts,
de fiets gepakt en naar de Harz,
om daar het bloed van kwaaie sappen
te zuiveren door ferm te trappen.

Ik volgde Heinrich Heine's spoor,
bergop, bergaf, op last van Floor,
en werkte zwetend aan mijn ziel,
zo tussen voor- en achterwiel;
een fietser, naar zich vast liet stellen,
daalt af ten hemel, stijgt ter helle.

Naar lijf en ziel gerestaureerd,
als nieuw, ben ik teruggekeerd.
- Naar lijf ook? vroeg mijn vrouw. - O ja,
ik ging toch Heine achterna?
Ook ik werd 's avonds in taveernen
onthaald én aangehaald door deernen.

Hoogten

Mount Everest, de Ararat,
de Posbank... hoogten lokken:
de skiërs op de lange lat,
de wandelaars met stokken;
je ziet ze langs Petrarca's pad
de Mont Ventoux op sjokken,
maar, lieve wielervrienden, wat
had Zoetemelk met Brocken?

Gedicht

Drs. P

Das Mittelalter war die schönste Zeit
Zum Beispiel, wie erfreut man mich empfing
Am jährlichen Ereignis auf dem Brocken!

Potztausend! Was da alles vor sich ging!
Die Weiber flogen nackt und unerschrocken
Dorthin. Und man benahm sich hemmungslos

Viel Jubel (nur beileibe keine Glocken!)!
Walpurgis! Tolle Sache! Ganz famos!
Ich sehne mich nach die Vergangenheit...

Der Brocken wird schon längst nicht mehr besucht
Jetzt heiszt es, ich bestehe nicht... Verflucht!

Lofzang op de tandarts
Ton Peters

Met een mond vol nieuwe tanden
smaakt het leven als weleer,
niets belemmert liefde meer
dan die groezelgele schande

Zelfs de taal die haast verzandde
door mijn chronisch wanbeheer
vloeit weer als de Rio Grande
uit mijn mond vol nieuwe tanden

Vul de glazen tot de randen,
laat vol vreugde beide handen
ritmisch op elkander neer.
Halleluja, loof de Heer
met een mond vol nieuwe tanden

Rijmkroniek des vaderlands*

Jean Pierre Rawie en Driek van Wissen

‘Dat alles is zoals het is
Komt voort uit de geschiedenis,’
Sprak vader Willem-Alexander.
‘Het een volgt altijd op het ander;
Zo is het en niet omgekeerd,
Dat heb ik als student geleerd.
Laat mij je uit ons eigen leven
Daarvan een simpel voorbeeld geven:
Nu zit je oma op de troon,
Daarna kom ik als oudste zoon
En dan, als alles meezit, jij.
Zo staat de mensheid in de rij
En volgen jaar na jaar na jaar
De dingen keurig op elkaar.
Maar aan de universiteit
Is men de draad volledig kwijt
Die ons verbindt met wat er was.
En ook op school en in de klas
Heeft men geen weet van het verleden
En dat is nou precies de reden
Dat ik jou hierin onderricht
Terwijl je in je bedje ligt.
Wat er gebeurd is in ons land
Zal ik vertellen aan de hand
Van dit voortreffelijke boek
Dat op mijn nederig verzoek
Gemaakt is door Jean Pierre en Driek:
De Vaderlandse Rijmkroniek.

* *De complete* Rijmkroniek des vaderlands *zal t.z.t. verschijnen bij Uitgeverij Prometheus*.

I. De prehistorie

Steeds als het dagwerk is gedaan,
De zon weer plaatsmaakt voor de maan,
Het park iets toverachtigs krijgt
En zelfs de waakse hofhond zwijgt
Die verder almaar blaft of gromt,
Wanneer, kortom, de avond komt,
Lig jij te wachten op Klaas Vaak
En rust op mij de mooie taak
Jou in je kleine ledikant
Iets te vertellen van ons land.

Kom, ik begin bij het begin
Al ga ik daar niet diep op in,
Want veel viel uit de oude tijd
Ten prooi aan de vergetelheid
En valt ook niet meer na te zoeken
(Er waren immers nog geen boeken);
Een tijd waarvan men weinig weet
En die dus prehistorie heet
Omdat er niets is opgeschreven.
Maar wat wel over is gebleven
Ten teken dat er iets bestond,
Is wat men in de bodem vond:
Een vuistbijl in de boerenkool,
Een kakebeen, een halve zool,
Een veenlijk en een paardenkop,
Al houdt het daar ook wel mee op.
Meer geeft de aarde ons niet prijs.
Maar het onwankelbaar bewijs
Dat hier door mensen is geleefd
Is dat men ze begraven heeft.

Het waren wel geen monumenten
(Zoals de onze), daar in Drenthe
Waarin ze werden bijgezet,
Men deed het in een hunebed.
Nu was die hunebeddenbouw
Zelfs voor die lui een hele sjouw

Zodat ze na verloop van jaren
Volledig uitgestorven waren.
Daarna was het een dooie boel,
Als je begrijpt wat ik bedoel.
De komst van het Germaanse ras
Maakte aan deze toestand pas
Een eind in de Romeinse tijd.
Om reden van zijn dapperheid
Werd dit krijgshaftig volk geprezen
Zoals nog altijd staat te lezen
Bij Tacitus (in het Latijn,
Dus kan het niet gelogen zijn),
Al was er wel een schaduwzijde,
Want de Germanen waren heiden
Terwijl het al na Christus was.
Maar niemand die de Bijbel las
Zodat ze daar ook niks van wisten
En daarom waren ze geen christen.
Dat kwam pas met de kerstening.
En wie daarin het verste ging
Was eerst Servaas, toen Willibrord,
Ofschoon aan hen ook weer iets schort:
De beide heren waren Rooms
(Net als je Argentijnse ooms)
En niet fatsoenlijk protestant
Zoals het hoort in Nederland.
Doch deze delicate zaken
Breng ik zelf liever niet ter sprake,
Dat is meer iets voor theologen.
Ik heb daarbij twee broers voor ogen
Die dominee Ter Linde heten
En alles van de Bijbel weten.
Maar goed, terug naar voorbije tijden
Waarover ik niet uit wil weiden
Omdat ons land nog niet bestond
En niets het volk tezamen bond.
Wij noemen dit de Middeleeuwen:
De Friezen vochten met de Zeeuwen,
Bourgondië met Henegouwen,
De Hoeken met de Kabeljauwen,

De Kabeljauwen met de Hoeken -
Kortom, de rust was ver te zoeken.
Ja, zelfs de oude adeldom
Ging kwalijk met elkander om.
Ik denk hier aan het droevig lot
Van Floris Vijf, der Keerlen God,
Die met zijn makkers was gaan jagen
En toen pardoes werd doodgeslagen.
Ach, veel wat vroeger is gebeurd
Moet ethisch worden afgekeurd
Hoewel er in de duisternis
Soms ook een enkel lichtpunt is.
Neem nu het nobele gebaar
Gemaakt door Jan van Schaffelaar:
Wars van het zinloze geweld
Is hij spontaan in Barneveld
Hup! van de toren afgesprongen,
Ook al beweren boze tongen
Dat hij niet durfde (‘Hij was laf’)
En iemand hem een zetje gaf.
Wel, je begrijpt dat dit soort dingen
Die steeds van kwaad tot erger gingen
Met almaar duisterder figuren
Zo op den duur niet konden duren.
Maar als een volk niet verder kan
Verlangt het naar een sterke man
Die boven de partijen staat
En onbaatzuchtig en kordaat,
Met goddelijk gezag bekleed,
De natie tot een eenheid smeedt.
Godlof, zo is het ook gegaan:
Er diende zich een redder aan.
Met hem begint, naar men wel zegt,
Onze geschiedenis pas echt.

Essay

De Harzreis
In de voetsporen van de voetsporenzoeker
Jeroen van Kan

Voor wie van ronde getallen houdt komt dit stuk een jaar te laat. September vorig jaar was het precies 180 jaar geleden dat de Duitse dichter Heinrich Heine als 26-jarige rechtenstudent een voettocht door de Harz ondernam, en precies 30 jaar geleden dat journalist Martin van Amerongen hem achterna liep. Gelukkig blijft er nog een aanleiding over: in 1975 verscheen in de serie Privé-domein van De Arbeiderspers een vertaling van *Die Harzreise*, het boek dat Heine schreef over zijn verblijf in het berggebied. Die vertaling bevatte het naschrift *In het voetspoor van de dichter*, waarin Van Amerongen verslag uitbrengt van zijn eigen kleine Harzreis.

Het volgen van Heine's voetsporen was in 1974 een aanmerkelijk gecompliceerdere onderneming dan in 2005. De Harz lag tot aan de *Wiedervereinigung* precies op de grens tussen Oost- en West-Duitsland. De Brocken, met zijn 1141 meter de hoogste berg van de Harz, lag in militair *Sperrgebiet* en kon dus in het geheel niet bezocht worden. ‘Lokkend steekt Duitslands beroemdste berg, de Brocken, zijn kruin boven de nevelen uit. Lokkend, maar onbereikbaar, behalve als men zich de zeshonderd kilometer lange omweg via Helmstedt, Berlijn, Dessau, Halle, Sangerhausen en Nordhausen getroost,’ schrijft Van Amerongen teleurgesteld. ‘Want waar de dichter tezamen met een blonde herdersknaap een uit brood met kaas samengesteld *déjeuner dînatoire* nuttigde, liggen nu de mijnenvelden die de grens markeren tussen Oost en West.’ Van Amerongen maakte de omweg weliswaar, om ook het onfortuinlijke Harzdeel dat in de communistische heilstaat terecht was gekomen te bezoeken, maar de Brocken bleef ook van die kant af onbereikbaar.

Intussen is de *innendeutsche Grenze* met zoveel Duitse grondigheid opgeruimd en het landschap zo keurig gladgestreken dat niets meer herinnert aan de jaren van deling. De voormalige grens bestaat nu alleen nog in de hoofden van de bewoners aan weerszijden. Een scheidslijn die door niemand meer wordt gezien, maar door iedereen gevoeld. Enige fysieke overblijfselen zijn de relikwieën in het Brockenmuseum, nu al dermate vergeeld dat ze zestig jaar oud lij-

ken. Recente geschiedenis veroudert nergens sneller dan hier.

Ik heb het verslag van Martin van Amerongen als leidraad gebruikt. In zijn voetsporen volg ik de voetsporen van Heinrich Heine, wat een dubbel genoegen is. Wonderlijk genoeg lijkt het Duitsland van Heine soms dichterbij dan dat van Van Amerongen, voor zover het de DDR betreft althans. Er is hier een land van de kaart geveegd, ontmanteld en prijsgegeven aan de hoogst denkbare dosis vergetelheid. Alle wachttorens, Vopo's, betonnen afscheidingen, landmijnen en prikkeldraadversperringen zijn op de puinhoop van de geschiedenis terecht gekomen. De Oost-Duitse Harz is als een oude verwaarloosde woning schoongeveegd en opnieuw ingericht. Die nieuwe inrichting zegt iets over het nieuwe Duitsland, alleen al omdat de complete Harz na de *Wende* integraal opnieuw is bewegwijzerd en de gevelstenendiensten van de nieuwe bondstanden overuren hebben gedraaid de afgelopen jaren.

Wie in Duitsland over Heine schrijft, schrijft altijd voor hem of tegen hem, merkte de literatuurcriticus Marcel Reich Ranicki in 1989 nog op in zijn boek *Über Ruhestörer. Juden in der deutschen Literatur*. In die studie neemt Heine uiteraard een ereplaats in, als een van de vroegste ordeverstoorders in de Duitse letteren. Het was zijn grote talent het burgerdom te bespotten, aan te schoppen tegen alle instituties en mentaliteiten die hem niet zinden. Het tand betaalde hem terug door hem de rug toe te keren, niet alleen tijdens zijn leven, maar vooral ook postuum. Het is nog niet zo lang geleden dat in Düsseldorf een verbeten polemiek werd uitgevochten over de vraag of Heine een standbeeld verdiende in zijn geboortestad. En de DDR probeerde hem weliswaar in te lijven en van hem een revolutionair volksheld en communist *avant la lettre* te maken, wat hij voor alle duidelijkheid allerminst was, maar dat heeft toch niet echt geleid tot de beoogde popularisering van zijn werk. De SED drukte Heine dermate demonstratief tegen de borst van het reëel-existerend socialisme dat het eerder een averechts effect had. ‘Ik heb door al die propaganda die er bij ons met die man wordt gemaakt een beetje een aversie tegen hem gekregen,’ zegt een Oost-Duitse journalist tegen Van Amerongen.

De poging tot annexatie was overigens bij voorbaat al kansloos. Het is eenvoudiger met een dartpijl een vogel uit de lucht te schieten dan Heine in te lijven bij wat voor stroming dan ook. Navolgers bleven dus uit.

Het is Martin van Amerongen niet vergund geweest zijn grote held te volgen tot op de kale top van de Brocken. Bij mijn weten is hij na de nooit teruggegaan naar de Harz. Hij werd ziek. Er werd kanker bij hem geconstateerd. Hij overleed in 2002. ‘Ik ben er trouwens tamelijk rustig onder, al had ik graag nog een paar jaar geleefd.’

Van Amerongen was een bewonderaar van Heine. Vooral zijn vlijmscherpe polemieken en de compromisloze houding die hij daarin aannam moeten hem hebben aangestaan. De stijl, de ironie, de vileine typering, allemaal kenmerken van Heine's werk die moeiteloos zijn terug te vinden in dat van Van Amerongen. Hij voelde zich verwant met de joodse ordeverstoorder uit de eerste helft van de negentiende eeuw. Het bleef dan ook niet bij de Harzreis die, vertaald door zijn vrouw, door hem van een nawoord werd voorzien. Hij schreef ook een boek over de laatste levensjaren van de dichter: *Het matrassengraf - Heine's sterfbed*, waarin hij Heine's martelgang op weg naar een onvermijdelijke dood beschrijft.

‘Hij of zij die, met Heinrich Heine's honderdvijftig jaar oude *Harzreise* in de hand, een poging tot inventarisatie doet van de gevoelens van genegenheid, afkeer, bewondering of onverschilligheid die de dode maar levende dichter in de respectieve Duitslanden worden toegedragen, begint onvermijdelijk met het zoeken naar standbeelden en gevelstenen,’ schrijft Van Amerongen in zijn nawoord bij de Nederlandse vertaling van de *Harzreise*. Welnu, dat zoeken naar beelden en stenen bleek grotendeels tevergeefs. Maar intussen zijn we meer dan dertig jaar verder. Hoe zit het nu met de verhouding tussen Duitsland en Heine? Is er wat veranderd en zo ja, heeft dat zich geuit in standbeelden en gevelstenen? Het leek me interessant om dat uit te zoeken, de uitspraak indachtig van Kurt Tucholsky, een andere joodse ordeverstoorder, dat ‘het aantal Heine-gedenktekens, afgewogen tegen het aantal oorlogsmonumenten, een goed beeld geeft van de verhouding tussen geest en macht in Duitsland.’

Göttingen. De universiteitsstad in de nabijheid van de Harz waar de reis begint. Op z'n aangenaamst ‘als men er met de rug naar toe staat,’ schreef Heine. ‘In het algemeen worden de inwoners van Göttingen onderverdeeld in vier onderling streng gescheiden standen: studenten, professoren, filisters en vee. De veestapel staat het hoogst in aanzien.’ Bepaald vleiend liet de dichter zich dus niet uit

over de stad waar hij tussen 1820 en 1825 rechten studeerde. Niet geheel ten onrechte overigens. De burgerij was bekrompen in het Göttingen van Heine en over het academisch milieu liet zich ook niet veel goeds zeggen. Hij beklaagt zich meerdere malen over de ‘kleingeestige, droge jacht op onnutte kennis’ die de universiteit wat hem betreft kenmerkte. Een stad, kortom, waar Heine zich onmogelijk prettig kon voelen. Het was dan ook niet voor niets dat hij in 1824 besloot om een voetreis door de Harz te gaan maken, te vluchten uit Göttingen om zich te laten troosten ‘aan de met denne- en eikeloof gestoffeerde boezem van Moeder Natuur’. Woorden van Van Amerongen.

Over de toenmalige bevolking valt weinig meer te zeggen, maar dat Göttingen bepaald geen schoonheid is, daar had Heine zonder meer gelijk in. Van Amerongen vond in 1974 dat hij overdreef, maar in 2005 zien wij niet meer dan een onaanzienlijk stadje, zonder noemenswaardige sfeer, omgeven door een ring van zielloze nieuwbouw die doet vermoeden dat deze stad deel uit heeft gemaakt van de DDR. De lompe universiteitsgebouwen die rondom de historische stadskern zijn verrezen, lijken afkomstig uit Karl Marx Stadt, alsof de stadsuitbreidingen tot stand zijn gekomen in een land vol reëel-existerend socialisme en bijbehorende architectuuropvattingen. Maar dat kan niet. Göttingen heeft nooit in de DDR gelegen. We zijn hier in de voormalige BRD.

Heine is afwezig in het straatbeeld. Geen van de standbeelden en gedenkstenen in de stad is aan hem gewijd, en dat terwijl de gevelstenentikker van Göttingen toch de rijkste van de hele streek moet zijn. Geen academische prestatie zo klein of hij wordt op ruim bemeten graniet gememoreerd. Niettemin meldt de website van het stadsarchief van de gemeente Göttingen, waar alle adressen waar Heine heeft gewoond nauwgezet staan opgesomd, dat zich in de Weender Strasse een gedenkteken moet bevinden. Helaas blijft dat, ook na lang zoeken, onvindbaar.

De *Harzreise* van Heine is een vrucht van de Romantiek, zij het een zeer eigenzinnige. Zijn reisbeschrijving staat in een traditie. Het is niet makkelijk de Romantiek te definiëren. Mario Praz had er al moeite mee in zijn klassieke studie *The Romantic Agony*: ‘Het begrip romantisch en de tegenstelling klassiek/romantisch zijn sinds lang gebezigde, maar niet meer dan benaderende termen.’ Praz probeert een uitweg te vinden door alle classificaties weg te gooien,

maar ze ‘sluipen heimelijk door het raam naar binnen.’ De oplossing is: de Romantiek zo min mogelijk strak definiëren en niet verwachten wat er niet kan zijn, ‘namelijk exacte, strenge definieerbaarheid.’

De Duitse schrijver Hermann Hesse, zelf een verklaard neo-neoromanticus, maakt het zichzelf een stuk eenvoudiger: ‘Wat het woord romantisch betekent weet niemand.’ Waarna hij betoogt dat de Romantiek voor iedereen een andere betekenis had.

Zelfs als we ons beperken tot de Duitse Romantiek - het begrip werd gemunt in Engeland; Samuel Pepys omschreef Windsor Castle al in 1666 als ‘the most romantique castle that is in the world’ - blijft het moeilijk. Wilhelm Schlegel, Friedrich Schlegel, Tieck, Novalis, voor al die vroege Duitse romantici betekende het iets anders. Zoals wel vaker gebeurt als een nieuwe stroming haar eigen vorm nog niet heeft gevonden.

Als we dan toch de mal moeten aanwijzen waaruit de Duitse Romantiek gegoten is, komen we onherroepelijk uit bij Novalis, door Hesse omstandig uitgeroepen tot het literaire genie van de beweging. Friedrich von Hardenberg werd in de nabijheid van de Harz geboren in 1772. Hij scheelde precies 25 jaar met Heine en stierf toen de kleine Heinrich vier was. De dichter was toen pas 28 jaar oud. In de beste romantische traditie blijft de mythe voortbestaan dat hij zijn jonggestorven geliefde nastierf, maar hij overleed gewoon aan tuberculose. Novalis groeide postuum uit tot de aartsvader van de Duitse Romantiek, ook al was dat later, met terugwerkende kracht, en niet direct na zijn dood.

In de paar creatieve jaren die hem vergund waren schreef Novalis een oeuvre bij elkaar dat op z'n poëzie na grotendeels fragmentarisch is gebleven. Zijn belangrijkste prozawerk is de roman *Heinrich von Ofterdingen*, die op het eerste deel na onvoltooid was toen hij stierf. In zijn inleiding bij de Engelse vertaling van Heine's Harzreis staat de Italiaanse germanist en criticus Claudio Magris uitgebreid stil bij Novalis en de rol die de reis speelt in zijn roman. ‘De held van Novalis stort zich in de duizelingwekkende draaikolk van dingen om te vinden, om uiteindelijk bij zichzelf uit te komen, zijn reis leidt ertoe dat hij zijn eigen waarheid vindt, die eerst zwak in hem had gesluimerd, als een soort verborgen kracht, maar in confrontatie met de wereld pas tot volle wasdom komt.’ De reis als weg naar jezelf. ‘Daarom wordt de vraag die gesteld wordt in Novalis’ *Heinrich von Ofterdingen*, ‘Waar ga je heen?’, beantwoord

met ‘Huiswaarts, altijd huiswaarts’.'

Dit motief, van de romanticus die niet reist om ergens aan te komen maar om zichzelf te vinden, trekt een spoor door de Duitse letteren, van Eichendorff's *Taugenichts* tot aan de romans van Hermann Hesse. Het romantisch motief bij uitstek.

De Grand Tour van de achttiende eeuw werd nog ondernomen om kennis op te doen, kennis die in het latere beroepsleven van nut zou kunnen zijn. Bij de romantische reis is dit aspect volledig verdwenen. Goethe maakte uitgebreide geologische studies in de Harz, bezocht verscheidene mijnen en bestudeerde natuurfenomenen. Heine bezoekt weliswaar een mijnbouwschacht, maar doet daar verslag van als van een persoonlijk avontuur.

Heine is de eeuwige *Wanderer*, iemand die nooit ergens thuis is. Al had hij het gewild, hij hoort nergens bij. Erg joods ook natuurlijk - het was Heine die zei dat voor elke jood alleen de bijbel een soort *portable* vaderland is - maar het is ook een rol die bij uitstek hoort bij wat je het romantische levensgevoel zou kunnen noemen.

Het is half september 1824 als Heine zich opmaakt voor zijn romantische reis door de Harz, in de hoop enige ordening in zijn gemengde gevoelens te kunnen brengen. Hij maakt zich zorgen over zijn aanstaande promotie, hij voelt zich verre van gezond en bovendien ziet hij er enorm tegenop om zich te laten dopen tot christen, wat destijds werd gezien als het ‘entreebiljet tot de Europese cultuur’. De Pruisische regering weerde alle joden uit publieke ambten, dus zonder een doopbewijs kon hij een carrière als jurist wel vergeten.

Heine veroorlooft zich die kleine romantische reis door de Harz dus als vlucht uit zijn studentenbestaan en schrijft daar een verslag van dat in weerwil van zijn gemoedsgesteldheid op elke bladzijde van ongebreidelde levensvreugde getuigt. Hoewel zijn beschrijving dus in een romantische traditie past, doet Heine het volkomen anders dan zijn voorgangers. Bij hem geen spoor van de loden ernst van Novalis. De *Harzreise* is deels een lyrische ode aan het ruisend lover, de groene heuvelkammen en het rustiek kabbelend beekwater van de streek, maar tegelijkertijd ook een satire, een vileine tekst vol ironie en zelfspot. Dat was volkomen nieuw. Het maakte hem in het Duitse taalgebied zowel uniek als onbegrepen. Zelfs sommigen van zijn vrienden begrepen niets van zijn spotlust en de harde manier waarop hij alles en iedereen verbaal te lijf ging.

Met zijn proza plaatste hij zich definitief buiten de orde.

‘Een genie van de haatliefde was hij - en voor niemand voelde hij meer haat en liefde dan voor de Duitsers en de joden.’ Zo karakteriseert Marcel Reich Ranicki de ordeverstoorder. Hij haatte datgene waarvan hij hield en andersom.

Hoe dan ook, weinig oeuvres uit de negentiende eeuw zijn nog zo fris als dat van Heine. Hij schrijft vilein, scherp, vrolijk, geestig, licht van toon. Noem me ook maar één Duitse tijdgenoot van wie hetzelfde gezegd kan worden. U zoekt tevergeefs. Van de vertegenwoordigers van de klassieke Duitse letteren kan men veel zeggen, maar niet dat het lachebekjes zijn. Ze zijn niet bepaald in hun eerste zwaarwichtigheid gestikt. Zonder joodse ordeverstoorders was de Duitse literatuur waarschijnlijk in z'n eigen ernst verdronken.

‘Moe als een hond’ is Heine als hij na een wandeltocht van 42 kilometer Osterode bereikt, het eerste plaatsje in de Harz. Hij komt midden in de nacht aan, valt als een blok in slaap en droomt dat hij bezoek krijgt van Themis, de Griekse godin van het recht. Examenvrees.

‘Ik heb al besloten om het bezoek aan Osterode niet langer dan twintig minuten te laten duren,’ meldt Van Amerongen, ‘als ik plotseling op de Kornmarkt de gevelsteen zie die mededeelt dat dit het pand is waar zich het Englische Hof bevond waarin Heinrich Heine gedurende zijn Harzreis heeft gelogeerd.’ Die gevelsteen is er nog, maar vermag me niet dermate te boeien dat ik m'n vei blijf hier graag zou verlengen.

‘Toen ik wakker werd hoorde ik nog steeds een vriendelijk getinkel. De koeien gingen naar hun weiden en lieten hun bellen klingelen.’ Zo idyllisch is Osterode en omgeving niet meer. Een drukke autoweg slingert zich naar boven, naar Claustal-Zellerfeld, het dubbeldorp dat midden in de Oberharz ligt, de Bovenharz zogezegd. Osterode ligt aan de voet.

Net als Van Amerongen leg ik delen van de tocht per auto af, net als Van Amerongen met in de kofferbak de volledige werken van Heine. Erg praktisch, zo'n auto, maar funest voor je sociale contacten. Het is sowieso al opvallend dat Heine onderweg werkelijk met iedereen praat die hij tegenkomt. In de huidige omstandigheden lijkt dat ondenkbaar. Mensen zijn vriendelijk, maar terloopse gesprekken worden zelden gevoerd.

We weten vrij nauwkeurig hoe Heine eruitzag op de dag dat hij

van Osterode naar Clausthal liep, en wel dankzij de handelsreiziger Karl Dörne die de dichter op de route ontmoette en later tot zijn verbazing zou figureren in zijn *Harzreise*. In een brief die hij later aan een literair tijdschrift stuurt, beschrijft hij Heine als volgt: ‘Hij was ongeveer vijf voet en zes duim groot, kon tussen de 25 en 27 jaar oud zijn, had blond haar, blauwe ogen, innemende gelaatstrekken, was slank van gestalte, droeg een bruine overjas, een gele broek, een gestreept vest, een zwarte sjaal, een groene muts en had een ransel van wasdoek op zijn rug.’ Dörne was Heine tegengekomen toen hij op de terugweg was van een zakenreis. Samen met een vriend had hij net een hele fles *Serons de salvenette* leeggedronken, dus ‘men kon mij voor uitgelaten houden’. Hij begroette Heine dan ook vrolijk en vroeg hem wie hij was. ‘Ik ben Peregrinus,’ antwoordde Heine met een sardonische glimlach. ‘Ik ben een kosmopoliet die in dienst van de Turkse keizer recruten werft. Lijkt u dat wat?’ Dörne bedankte voor de eer, maar besloot het spel van Heine mee te spelen: ‘Om hem met gelijke munt terug te betalen zeg ik tegen de Turkse zaakgelastigde dat ik net uit Braunschweig kom, waar zich het gerucht verspreidt dat de jonge hertog aldaar op een reis naar het Beloofde Land door de Turken gevangen is genomen en een ongehoord hoog losgeld dient te betalen. De heer Peregrinus belooft dat hij zich tot de Sultan zal wenden. Hij vertelt me dat hij grote invloed heeft op Zijne Koninklijke Hoogheid.’

Niet lang daarna scheiden zich hun wegen. Dörne heeft ‘het hele reisavontuur alweer aan de vergetelheid prijsgegeven’ als hij een paar maanden later nietsvermoedend door de *Gesellschafter* bladert en daarin het verhaal *Harzreise von H. Heine im Herbst 1824* aantreft, waarin hun ontmoeting als volgt beschreven wordt: ‘Nadat ik een stuk had gelopen, trof ik een reizende handwerksgezel, die uit Braunschweig kwam en mij het plaatselijk circulerende gerucht ter ore bracht dat de jonge hertog op weg naar het Beloofde Land door de Turken gevangen zou zijn genomen en slechts tegen een hoge losprijs in vrijheid zou worden gesteld.’ Dörne is dermate geamuseerd - vooral dat hij Heine het verhaal over de hertog op de mouw heeft weten te spelden doet hem goed - dat hij de redactie van het tijdschrift de brief stuurt waaraan bovenstaande citaten zijn ontleend.

Heine beschrijft de jonge Dörne als volgt: ‘De verteller van dit verhaal was zo mager dat de sterren door hem heen schenen (...) Hij was een volks en barok mengsel van vrolijkheid en weemoed.’

Waarop Dörne schrijft: ‘Het ware aan de hele zaak is dat ik mezelf iets meer corpulentie toewens, maar met heer Heine's welnemen zou ik die weemoed graag schrappen, en beroep me daarbij op geheel Clausthal.’ Dörne besluit zijn brief met de mededeling dat hij erg heeft moeten lachen om Heine's beschrijving en dat hij hoopt de schrijver ooit nog eens te ontmoeten, wat bij mijn weten nooit is gebeurd. Het is zelfs niet zeker of Heine de brief ooit heeft gelezen. Er is in ieder geval geen reactie van zijn kant bewaard gebleven.

‘Ik ging in “De Kroon” in Clausthal het middagmaal gebruiken. Ik kreeg er lentegroene perterselie, viooltjesblauwe kool, een stuk kalfsvlees zo groot als de berg Chimborasso-in-miniatuur, benevens een soort gerookte haring die “bokking” heet, naar de naam van zijn uitvinder Wilhelm Bücking, die in 1447 is gestorven en die vanwege zijn uitvinding door Karel V zo werd vereerd dat deze anno 1556 van Middelburg naar Biervliet in Zeeland pelgrimeerde, enkel en alleen om daar het graf van deze grote man te zien.’ Natuurlijk betreft het hier een amusant ouwehoerverhaal van het soort waar Heine in grossiert. In menige druk is aan dit verhaal een ernstige voetnoot gewijd, maar het verhaal blijft vermakelijk onzinnig. Wilhelm Bücking heeft niet bestaan, en als hij wel bestaan heeft is hij in ieder geval niet de uitvinder van de bokking.

Hotel De Kroon bestaat nog. In 1974 werd het gerund door ‘een jong echtpaar dat bezig is om het totaal vervallen en door de gezondheidsdienst voor logies ongeschikt verklaarde pand weer enigszins bewoonbaar te maken.’ Dat echtpaar heeft het hotel sindsdien waarschijnlijk met hoge winst doorverkocht. Het ligt er thans zeer opgepoetst bij en is eigendom van een grote hotelketen. Een niet te missen bord op de gevel vermeldt het verblijf van Heine hier, en een nacht in de Heinekamer kost extra. Daar waar aan Heine geld verdiend kan worden is de vergevingsgezindheid het grootst. Het wekt nogal wat verbazing van de Turkse stoepaanveger als ik een foto maak van het bordje aan de gevel. Hij kijkt er nu zelf ook naar alsof hij het voor het eerst ziet. ‘Kost geld hoor, foto maken,’ zegt hij in zijn beste Duits.

Geen betere graadmeter voor de populariteit van een auteur dan de plaatselijke boekhandel. Een schier eindeloze verzameling Heimatliteratur is er te vinden. In nepleder gebonden delen van een in facsimile afgedrukte tekst over de mijnbouw in de achttiende

eeuw, tientallen boekjes van streekbewoners die hun persoonlijke herinneringen te boek hebben gesteld, en ja, ook van de *Harzreise* van Heine hebben ze één exemplaar liggen. Het is tegelijk ook het enige werk van Heine dat ze in voorraad hebben. Wel ligt er een bescheiden stapeltje boeken van dichter en voormalig DDR-bewoner Thomas Rosenlöcher: *Die Wiederentdeckung des Gehens beim Wandern*. De uit Dresden afkomstige Rosenlöcher doet daarin verslag van zijn voettocht door de Harz, daags na het openstellen van de grenzen. Ik hoopte uiteraard dat hij niet in de voetsporen van Heine was getreden. Dat zou mijn onderneming immers een stuk onaantrekkelijker maken. Voetsporen traceren doet men bij voorkeur niet op gebaande paden. Gelukkig bleek mijn vrees al snel ongegrond, want in het boekje wordt de naam Heine niet één keer genoemd. Rosenlöcher identificeert zich vooral met Goethe. Hij beeldt zich in de grootmeester zelf te zijn en doorkuiert de Harz goedmoedig en voldaan. Opmerkelijk dat iemand die 166 jaar na Heine een Harzreis onderneemt, daar een boek over schrijft zonder ook maar één keer naar Heine te verwijzen. Dat is geen toeval, dat is een statement.

Het is verleidelijk Goethe en Heine als antipoden tegenover elkaar te zetten. Goethe de reeds bij leven gevierde schrijver, Heine die tegen zoveel schenen trapt dat hij generaties later nog wordt gehaat. Goethe die in goede gezondheid de tachtig passeert, Heine die na jaren martelen in zijn matrassengraf de geest geeft. De beheerste Goethe, de uitbundige Heine. De burger, de kunstenaar. En dan dat adagium waarin Goethe de Romantiek resoluut afwijst: ‘Das Klassische nenne ich das Gesunde und das Romantische das Kranke.’ Treffend misschien als het om beider gezondheid gaat, maar Heine daarmee als de Dionysus van dit godenpaar neer te zetten en Goethe als de Apollo zou te ver voeren: Heine en Goethe zijn geen antipoden. Heine was een bewonderaar van het werk van de tovenaar uit Weimar, en zeker geen bestrijder. ‘Ondanks Heine's ondubbelzinnige waardering voor Goethe hebben zijn bestrijders alles gedaan om de mythe van een soort bittere vijandschap tussen beide dichters te construeren.’ Aldus Van Amerongen. Nou, daar zijn ze dus in geslaagd.

Goethe en Heine hebben nog iets gemeen: ondanks alle dichterlijke bemoeienis met de Brocken en de omliggende wouden zijn zij de twee schrijvers wier namen het meest met het gebied zijn ver-

bonden. Goethe situeert de Walpurgisnacht in zijn *Faust* boven op de Brocken, hij schrijft een befaamd gedicht over de berg en bovendien bestaat er een prachtige brief van hem die hij in 1777, een paar dagen na zijn verblijf in Altenau, aan zijn Charlotte stuurde. Hij kijkt vanuit Torfhaus uit op de Brocken, maar kan er vanwege de weersomstandigheden niet op.

Als Heine 47 jaar later op de top staat, besluit hij niet rechtstreeks terug te keren naar Göttingen, maar onderweg Weimar aan te doen. Hij schrijft een briefje aan Goethe: ‘Op de Brocken werd ik overvallen door het verlangen om, ter verering van Goethe, naar Weimar te pelgrimeren.’ Heine krijgt toestemming om langs te komen. Later beschrijft hij het bezoek als volgt: ‘Ik heb in menige doorwaakte nacht bedacht hoeveel verhevenheden en diepzinnigheden ik Goethe, als ik eenmaal oog in oog met hem zou staan, zou toevoegen. En toen het eenmaal zover was prees ik de smaak van de Saksische pruim. En Goethe glimlachte.’ Het bezoek moet bij de literaire Olympiër weinig indruk hebben achtergelaten. Om de woorden die hij aan de ontmoeting heeft vuilgemaakt beknopt te noemen zou nogal een understatement zijn. ‘Heine von Göttingen’ schreef hij in zijn dagboek.

‘De naam Goslar klinkt zo opgewekt en er zijn zo veel oeroude, keizerlijke herinneringen aan verbonden, dat ik een imposante, statige stad had verwacht. Maar hoe gaat het wanneer men beroemdheden van nabij ziet? (waarschijnlijk een toespeling op Heine's bezoek aan Goethe, vlak na zijn reis door de Harz, jvk) Ik vond een nest met smalle, labyrintachtige stegen, waardoorheen een klein watertje stroomt, waarschijnlijk de Gose, vervallen, bedompt - en het plaveisel is zo hobbelig als Berlijnse hexameters.’ En zo gaat Heine nog even door. Van Amerongen is niet erg onder de indruk: ‘Het moet gezegd: Heine heeft andermaal overdreven, Goslar blijkt qua stedenschoon zonder meer de moeite waard te zijn.’ Dit keer heeft hij gelijk. Göttingen mag dan het Karl Marx Stadt van de Bundesrepublik zijn, Goslar is een prachtig stadje. Wat niet wegneemt dat die constatering aanmerkelijk minder op de lachspieren werkt dan Heine's tirade. ‘Het raadhuis van Goslar lijkt op een witgepleisterde wachtkamer. Het daarnaast opgetrokken gildehuis ziet er wat beter uit. Midden in de gevel staan de standbeelden der Duitse keizers, rokerig zwart, deels verguld, in de ene hand de scepter, in de andere hand de wereldbol - zij zien eruit als gebraden

universiteitspedellen.' Het is een beschrijving die Goslar Heine nooit heeft vergeven.

De dichter logeerde in de Worthstrasse, vlak om de hoek van de gebraden universiteitspedellen. Van Amerongen trof aan de gevel van dat voormalige logement welgeteld drie gevelstenen aan: 'De eerste is opgedragen aan de nagedachtenis van Heine's gewaardeerde collega Johann Wolfgang von Goethe, de andere twee zijn opgedragen aan de nagedachtenis van Generalfeldmarschall Erwin Rommel, respectievelijk General-oberst Heinz Guderian, Schöpfer der Deutsche Panzerwaffe.' De gedenksteen voor de laatstgenoemde ijzervreter heb ik nooit gezien, maar tot een paar jaar geleden memoreerde deze gevel inderdaad het aangename verblijf hier van nazi-generaal Erwin Rommel. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog waren hij en zijn bergcommando hier gelegerd. Alle reden dus voor een klein aandenken.

Nu, een paar jaar na mijn laatste bezoek, is de gevel grondig geherprofileerd. Alleen de gedenksteen voor Goethe is gebleven. Maar ja, Goethe gedenken heeft in Duitsland nu eenmaal epidemische vormen aangenomen. Wie alle gevelstenen die aan hem gewijd zijn achter elkaar zou leggen, zou er met gemak een weg tussen de Brocken en de Olympus mee kunnen plaveien. Alleen des dichters stoelgang en scheerbeurten worden in Duitsland niet in een steen gebeiteld. Het meest lachwekkende voorbeeld bevindt zich in Altenau, een klein dorpje dat een paar kilometer bij Goslar vandaan ligt. Op de gevel van het voormalige hotel waar Goethe heeft gelogeerd staat: 'Hier woonde Goethe van 9 tot 10 december 1777'.

De gedenksteen voor Rommel is dus plotseling verdwenen, maar helaas is Heine er niet voor in de plaats gekomen. 'Welzeker,' zegt de mevrouw van het plaatselijke Toeristenbureau tegen Martin van Amerongen. 'Wij hebben hier in Goslar wel degelijk een gevelsteen ter nagedachtenis van Heinrich Heine.' Op een kaartje geeft ze de plek aan waar hij de gedenksteen kan vinden. 'Neerslachtig gestemd - want wie ziet graag een gaaf vooroordeel sneuvelen? - wandel ik in de richting van het Frankenbergerplan. Daar adem ik verlicht op. Want vanaf de pui van het hoekhuis kijkt een vent met een geitenbaard mij aan, die blijkens de inscriptie van de maquette *Heinrich Heyne, der Rechenmeister der Bürger-Knabenschule (...)* moet voorstellen.'

De sympathiek ogende geitenbaard heb ik gevonden, maar anders dan Van Amerongen heb ik tevens de steen ontdekt die hij

zocht. Toegegeven, bepaald eenvoudig was dat niet. Het betreft hier zonder twijfel een van Duitslands minst gunstig gesitueerde gedenktekens, maar de mevrouw van het Toeristenbureau had gelijk: de gevelsteen bestaat. Aangebracht op de linkerflank van de Kaiserstuhl, om precies te zijn, een overblijfsel van een reeds lang verdwenen Dom. De steen kijkt uit over een veld vol geparkeerde auto's en vermeldt helaas weinig noemenswaardigs.

Als we ons Duitsland voorstellen als een poëtisch lichaam, dan kunnen we de Harz aanmerken als een van de belangrijkste erogene zones. Weinig andere streken in Duitsland hebben zich kunnen verheugen in zoveel aandacht van het vaderlands dichterskorps. Vooral de romantici zijn ruim vertegenwoordigd. Eichendorff, Wieland, Uhland, Novalis, de lijst is eindeloos...

Alle elementen van het romantisch levensgevoel zijn samengebald in de Harz. Het wemelt er van de ruisende beekjes, de pittoreske rotspartijen die mooi contrasteren met het groene lover dat ze omringt, de golvende heuvels, en bovenal betreft het hier een mythisch landschap waar elke steen z'n eigen verhaal bezit. De Harz als sprookjestuin. Wat kan een romantisch *angehaucht* dichter zich meer wensen?

'Het DDR-gedeelte van de Harz is schilderachtiger, romantischer dan het deel ten westen van de grens,' schrijft Van Amerongen na het maken van de omweg van vierhonderd kilometer langs de enig passeerbare grens tussen BDR en DDR. Minder schilderachtig en minder romantisch zijn de over het grensgebied uitgestrooide, in kameleonesk groen gestoken, Volkspolizisten. Helaas, een bezoek aan de Brocken (...) kunnen wij wel vergeten: de bij deze mysterieuze berg behorende heksen en aardmannen hebben plaats moeten maken voor bewapende grenspolitie.'

Van Amerongens eerste stop in de Harz is Wernigerode. 'De propere, gezette waardin van de taveerne "Zum Baeren", die ons bier bracht, scheen zich in haar vet bijzonder behaaglijk te voelen,' schrijft Heine in 1824. In 1974 noteert Van Amerongen: 'Het bedrijf bestaat nog, in het pand is thans de "Pinguin"-melksalon gevestigd. Bier wordt er niet verkocht, wel Pfirsch-ijsbekers en Florida-milkshakes.' Kortom, alle gelijkgeschakelde geneugten waarin een socialistische heilstaat vermag te voorzien zijn er verkrijgbaar. 'De jukebox speelt het lied "Josephine, du bist bestimmt nicht ungtfühlig".' De op communistische leest geschoeide snackbar bestaat niet meer.

Er is een winkelketen voor in de plaats gekomen.

In het Wernigerode onder Honecker waren alle hotels vernoemd naar Dimitroff, Tolstoj en Karl Liebknecht en waren de namen van het plaatselijke vorstenhuis weggebeiteld uit de voet van de fontein op het centrale plein. In het Wernigerode onder het bewind van Schröder is van het DDR-verleden niets meer te bespeuren. De sombere stad die ik vlak na de *Wende* bezocht - beroet, verwaarloosd, bouwvallig - is onherkenbaar veranderd, met geld uit het westen integraal opgeknapt. De stad lijkt gisteren gebouwd te zijn als onderdeel van een historisch pretpark. Alle antieke vakwerkhuizen zien eruit alsof ze door dezelfde firma gemaakt zijn die ook De Efteling van sprookjeshuizen heeft voorzien en in de winkelstraat zijn alle winkelketens vertegenwoordigd die je elders ook aantreft, tot een filiaal van onze eigen Blokker aan toe. De hotels zijn geprivatiseerd en de vorstennamen teruggekeerd op de fontein alsof ze nooit zijn verwijderd.

Alle communistische ongemakken ten spijt, het *bessere Deutschland*, zoals het zich graag afficheerde, kende ook zo z'n voordelen: ‘De plaatselijke boekhandel heeft een plank vol, slechts enkele kwartjes kostende, Heine-pockets in huis,’ schrijft Van Amerongen. Nu de vrije markt z'n intrede heeft gedaan telt Wernigerode twee plaatselijke boekhandels, maar beide hebben nauwelijks Heine-pockets op voorraad, laat staan van een gunstig geprijsde soort. Wel zijn er vertalingen van Nooteboom, Möring, Palmen en Hirsi Ali te koop.

Uiteraard hebben we het kasteel bezocht dat boven op een heuvel de stad domineert. Heine had daar geen zin in. ‘Als wij naar boven waren geklommen, had men wellicht gedacht dat wij zo nodig meneer de graaf hadden willen spreken.’ Hij zat liever in ‘Zum Baeren’ aan het bier. Volgens de overlevering is dit uitzicht door Novalis als romantisch bestempeld. Het moet een noviteit geweest zijn toen, maar de observatie is nu tamelijk alledaags. Inderdaad, een romantisch uitzicht, met de heuvels van de Harz voor ons en de Brocken hoog daarboven in de rode gloed van de namiddag.

Welke route Heine precies volgde naar de Brocken is niet precies meer te reconstrueren. Van Amerongen kon slechts een paar dagen in de DDR doorbrengen en heeft zich dus niet gewijd aan een reconstructie van die wandeling. Wat we wel weten is dat Heine vertrok vanuit Goslar en halverwege op een schapenhoeder stuitte

met wie hij een eenvoudige lunch gebruikte alvorens verder te klimmen. ‘De herder, een vriendelijke blonde knaap, vertelde mij dat de hoge berg aan welks voeten ik stond de oude, wereldberoemde Brocken was. Vele uren in de omtrek valt geen huis te bekennen en ik was erg blij dat de jongeman mij uitnodigde om met hem de maaltijd te nuttigen. Wij streken neer voor een *déjeuner dînatoire* dat bestond uit kaas en brood, de schaapjes bemachtigden de kruimels, de lieve, blanke koetjes sprongen om ons heen en klingelden met hun bellen en lachten ons toe met vergenoegde ogen.’

En terwijl we Heine verder laten klimmen naar de top, nemen wij de route die inmiddels zijn naam is gaan dragen. Martin van Amerongen besteedde zijn laatste Oost-Duitse dag hier in het Ilsedal. ‘Het reisdoel is de ruïne van Ilsestein, de achthonderd meter hoog gelegen restanten van het slot waarvoor ook Heine belangstelling had. De berg die wij daartoe dienen te bestijgen, is tot mijn teleurstelling geheel afgegraasd.’ Wonderlijk hoe snel de natuur zich kennelijk kan herstellen, want de berg die ik bestijg - langs een oud ezelspad dat naar het kasteel voert - is allerminst aangevreten. Dichte bossen en overvloedig groen. Eenmaal boven klim ik naar het kruis dat Heine pas op de terugweg zal bereiken. Op een rotspunt die overal vanuit het dal te zien is, staat een groot ijzeren kruis dat daar in 1814 is neergezet door Anton Graf von Stolberg-Wernigerode - de voormalige bewoner van het neo-gotische bouwsel dat Wernigerode z'n sprookjesachtige aanzicht verleent - ter herinnering aan zijn gevallen vrienden. Maar aangezien Heine deze plek pas zou bezoeken op de terugweg van zijn klim naar de Brocken loop ik snel door. Ik neem tijdelijk afscheid van de schim van Van Amerongen, laat hem achter terwijl hij genoeglijk van de Rübeländer Höhlentropfen nipt die hier in een kleine uitspanning wordt gedronken. Een plaatselijk drankje dat naar verluidt onverteerbaar is, maar waarvan de beroepsdrinker Van Amerongen niettemin enige glazen achterover sloeg alvorens de berg weer af te dalen.

Hier hield Van Amerongens queeste op. Dichter kon hij de Brocken niet benaderen. Onbereikbaar beneveld (‘beneveld naar boven, beneveld naar beneden’ was de meest voorkomende opmerking die bezoekers van de berg in het gastenboek van het Brockenhaus schreven alvorens weer naar beneden te wandelen; er werd nogal gedronken daar op die top, zoals ook Heine uitgebreid beschrijft).

Heine komen we boven pas weer tegen. ‘Het is een uiterst vermoeiende weg en ik was blij toen ik eindelijk het langverwachte Brockenhuis in het vizier kreeg.’ De weg is ook nu nog zwaar en vermoeiend, maar het panoramische uitzicht vergoedt veel. Ik heb geluk. Zo'n driehonderd dagen per jaar is de top beneveld en staart men hier in een dichte mist, maar vandaag straalt de zon.

Grosse Steine,
müde Beine,
saure Weine,
Aussicht keine.

Heinrich Heine

Dit versje staat geschreven in het gastenboek van het Brockenhaus, maar het lijkt allerminst zeker dat Heine ook de vervaardiger is, al is het alleen maar omdat hij in de *Harzreise* uitgebreid het weidse uitzicht beschrijft.

De bergtop is kaal en voorzien van lelijke gebouwen. Het oude Brockenhaus dat hier in de tijd van Heine stond bestaat allang niet meer en het vermaarde Brockenhotel waar onze eigen Vestdijk nog heeft gelogeerd is door de geallieerden aan stukken gebombardeerd. De gebouwen die er nu staan zijn er neergezet ten tijde van de Duitse Democratische Republiek en nu grotendeels verbouwd. De afluistertoren van de geheime dienst is nu een museum en in het gebouw ernaast is een nieuw hotel gehuisvest, waar bovendien de onvermijdelijke worst en bier geconsumeerd kunnen worden. Het meest dominant aanwezig is de enorme televisie-antenne waarmee de DDR de ether van het Westen trachtte te voorzien van het echte nieuws; een bouwwerk dat nog het meest doet denken aan de raket waarmee Kuifje naar de maan vloog.

De Brocken en zijn omgeving zijn de afgelopen jaren dus grondig geherprofileerd, als nieuw verworven grond van het verenigde Duitsland. De ring betonnen platen die elke toegang moest verhinderen is weggehaald (door dezelfde mensen overigens die de afscheiding ooit hebben geplaatst), de resten van een militaire basis van de Russen afgebroken en afgevoerd en de rondweg langs de bergtop in ere hersteld. Ooit een van de meest afgeschermde militaire zones van Duitsland, nu een attractie die twee miljoen bezoekers per jaar trekt.

Zegt de manier waarop die nieuwe openbare ruimte is ingericht iets over de relatie tussen Duitsland en Heine? Van Amerongens missie indachtig ga ik op zoek naar sporen van de dichter op en rond de top en kom tot een opmerkelijke conclusie: Heine is hier alomtegenwoordig. Hij verslaat zelfs Goethe, die alleen met een gedenkteken wordt geëerd. Voor Heine is recht tegenover Goethe een monument opgericht, bestaande uit een flinke plaat steen met daarop des dichters gelaat in edelmetaal. Iets verderop siert een citaat uit de *Harzreise* een informatiebord: 'De Brocken is een Duitser, met Duitse degelijkheid toont hij ons helder en duidelijk, in één reuzenpanorama, de vele honderden, veelal aan de noordkant gesitueerde steden, stadjes en dorpen en de rondom gelegen bergen, bossen, rivieren en vlakten - oneindig ver uitgestrekt.' Helaas betreft het hier wel een selectief citaat waaruit de toch niet geheel gunstige conclusie is weggelaten: 'Zo gaat het altijd als wij, Duitse rekenaars, door onze eerlijke nauwgezetheid alles en alles willen weergeven en er dan nooit eens aan denken juist dat ene detail op een extra mooie manier te schetsen.' Misschien is de Heinehaat nu zoveel minder geworden omdat hij niet meer gelezen wordt, en als hij al gelezen wordt, dan alleen in selectieve citaten. Anders dan in de DDR is zijn werk niet meer voor een paar stuivers te koop. Heine is een ongelezen Harz-ikoon geworden die niemand nog bijt omdat niemand hem leest.

Niettemin is de Brocken nu bereikbaar langs twee wandelwegen: via de Heineweg, vanuit het oosten, en via de Goetheweg, vanuit het westen. In het ongedeelde Duitsland wordt de Brocken door Heine en Goethe gedeeld. Het had Martin van Amerongen tot vreugde gestemd. Gepast ironisch geuite vreugde uiteraard, dat wel.

'Het is niet te beschrijven met welk een vrolijkheid, naïviteit en lieftalligheid de Ilse zich naar beneden stort over de grillig gevormde rotsblokken die ze op haar weg vindt, zodat het water hier wild bruist en schuimt, daar uit allerlei rotsspleten als uit geweldige schenkkannen in prachtige bogen wordt uitgegoten en beneden weer over kleine stenen heen trippelt als een opgewekt meisje. Ja, de sage is waar, de Ilse is een prinses die lachend en bloeiend de berg af huppelt.' Zo gaat Heine nog wel een paar bladzijden door. Hij is lyrisch over de Ilse en haar natuurlijke omgeving. Hij volgt de loop van het water naar beneden tot aan Ilsestein, waar we

tevens Martin van Amerongen weer treffen, intussen aanmerkelijk benevelder dan de Brocken op deze heldere dag.

Als Heine het pad heeft gevolgd dat naar het ijzeren kruis leidt, schrijft hij het volgende: ‘Toen ik daar in gedachten verzonken stond, hoorde ik plotseling de onderaardse muziek van het toverslot en ik zag hoe de bergen rondom op hun kop gingen staan en de rode daken van Ilsenburg begonnen te dansen en de groene bomen vlogen door de lucht, zodat het mij blauw en groen voor ogen werd, en ik zou zeker door een duizeling bevangen in de afgrond zijn gestort, als ik mij niet in mijn zielenood aan het ijzeren kruis had vastgeklemd. Dat ik in een zo hachelijke situatie het laatste heb gedaan, zal niemand mij kwalijk nemen en ik heb er tot op dit moment geen spijt van.’

Misschien is dit wel de belangrijkste passage uit de *Harzreise*. De conclusie, zou je kunnen zeggen. Want het gaat hier niet om een duizelige dichter die zich aan het kruis moet vastklampen om niet in de diepte te storten, het gaat hier om des dichters zelfrechtvaardiging. Heine ondernam zijn reis aan de vooravond van zijn besluit zich noodgedwongen tot het christendom te bekeren. Een moeilijke beslissing moet dat voor hem geweest zijn. Conformisme was niet bepaald een van zijn sterkste eigenschappen, maar hij had geen andere keus. Wilde hij zich na zijn afstuderen als jurist vestigen, dan moest hij beschikken over een doopbewijs. Het compromis was onvermijdelijk. Deze regels schreef hij toen hij zich inmiddels had bekeerd. De reis door de Harz vormde, zou je kunnen zeggen, een soort verzoening met het onvermijdelijke.

Ook Van Amerongen vindt aan de oever van de Ilse wat hij zoekt. Zijn eindeloze speurtocht wordt, op de valreep, beloond: ‘Dan stuit ik opeens op datgene wat ik twee weken lang tevergeefs in beide Duitslanden heb gezocht. Een Heinemonument. De in brons gegoten kop van de dichter is in een rotsblok gevat. Omspeeld door het water van de beek en het gefladder der insecten. Het is ongetwijfeld het moeilijkst bereikbare monument ter wereld maar het staat er.’

Het door water omspeelde bronzen beeld heb ik niet gevonden, wel tref ik langs de Ilse een wildgroei aan van borden die vermelden dat Heine hier is geweest en dat de weg die hier vandaan naar boven voert de Heinrich Heineweg heet. Bovendien hangen overal langs de route borden met korte citaten erop, allemaal net zo verstandig geknipt als in het geval van het bord boven op de berg; wie

alle gebruikte citaten achter elkaar zou leggen, zou een onschadelijke, maar lyrische Heine overhouden.

De reis eindigt in Ilsenburg, het plaatsje dat pal in de opening van het Ilsedal ligt. ‘Een schoon, vaderlandslievend lied zingend,’ schrijft Heine, ‘trokken wij door het vrolijke Ilsenburg en legden aan bij “De Rode Forel”. Bezijden deze uitstekende herberg, waarvan de baten ten goede komen aan de graaf van Wernigerode, ligt een heerlijke tuin, waar ik lieflijke meisjesgezichten en mooie bloemen zag.’

Ook Ilsenburg ziet eruit alsof het afkomstig is uit het sprookjesbos in De Efteling. Dankzij westerse euro's is dit dorpje zo grondig gerestaureerd dat alles er splinternieuw lijkt en elk authentiek verval er vakkundig uit is weggesneden.

Er wringt iets in dit nagelnieuwe Duitsland. Alle wegen zijn vers geasfalteerd en belijnd, alle bedrijfsterreinen vers beplant, alle dorpskernen voorzien van vrolijke gerania en authentiek ogend straatmeubilair, maar er blijft iets wringen. De deling mag dan optisch tot het verleden behoren, overal kom je sporen tegen van *ostalgie* en sociale onvrede. Meerdere malen zie ik het woord euro verbasterd tot Teuro, meerdere mensen dragen het T shirt *Ich bin stolz ein Ossi zu sein*, meerdere luid ronkende DDR-mobielen zijn voorzien van een sticker op de achterruit waarop staat ‘Trabant, een kwestie van eer’. Een kleine halve eeuw Oost-Duitse geschiedenis laat zich niet kosmetisch wegwerken, zo blijkt.

‘En zie: de Ilsenburger herberg “Zu der roten Forelle” bestaat nog, zij het in de vorm van een café-restaurant onder patronaat van de Oostduitse vakvereniging,’ aldus Van Amerongen. Thans is ook deze uitspanning geprivatiseerd. Er is een complex aangebouwd met luxekamers en een maaltijd in het bijbehorende restaurant kost een slordig Oost-Duits maandsalaris. Het zullen vooral de rijke *Wessi's* zijn die hier komen logeren. Mooie bloemen zie ik genoeg in het nauwkeurig gemanicuurde groen rondom de vijfsterren-accommodatie, maar er is geen lieflijk meisjesgezichtje te bekennen.

Als ik in Ilsenburg moet kiezen of ik linksaf of rechtsaf zal slaan, twijfel ik. Rechtsaf voert de weg naar Wernigerode en vandaaruit via Eisleben naar Weimar, de weg die Heine volgde na zijn reis door de Harz hier te hebben afgesloten. Ik probeer me een voorstelling te maken van het bezoek dat ik zou brengen aan Goethe.

Godzijdank heb ik nooit Saksische pruimen geproefd, dus daar kan onze conversatie niet op stuklopen.

Aangezien dromerijen op kruisingen de doorstroming danig in de weg kunnen zitten, toetert achter me al snel een Trabant. Ik sla linksaf. Geen Weimar. Even later moet ik weer kiezen. Linksaf het westen in of rechtsaf door naar Berlijn, de route van Van Amerongen, die helemaal terug moest naar de enig beschikbare grensovergang tussen de beide Duitslanden. Ik ga linksaf, terug de Harz in, terug naar het hotel. Zoals ik eerder ongaarne Heine liet gaan, zo neem ik nu even onwillig afscheid van Van Amerongen.

De Brocken*

Alfred en Dieter Linke
(Vertaling Jos Versteegen)

Het is onbekend wanneer de hoogste berg van de Harz zijn naam heeft gekregen, en wat de naam betekent staat nog niet voor honderd procent vast. Misschien is er verwantschap met ‘breken’ en is de Brocken de ‘gebroken berg’. Misschien mogen we de naam van de berg, die in een oorkonde uit 1490 ‘Brackenberg’ wordt genoemd, herleiden tot ‘Bracke’ (meervoud ‘Bracken’), een woord dat in het Nederduits betekent: ‘oude bomen die niet als timmerhout te gebruiken zijn’ en ook: ‘verstrengeld, moeilijk toegankelijk kreupelhout’. Maar in de oudste lokale oorkonde waarin de naam voorkomt, gedateerd 27 oktober 1401, is sprake van de ‘Brockenberg’. In 1424 is het weer ‘Brockenberch’ en in 1438 ‘Brockenberg’, niet ‘Brackenberg’. Op de oudst overgeleverde kaart van de Harz, vervaardigd tussen 1527 en 1542, is sprake van de ‘Brockenberg’.

Hoewel de Harz sinds de tiende eeuw door bloeiende steden was omgeven en de Brocken bij mooi weer zichtbaar was, leidde er in de Middeleeuwen nog geen geplaveid pad naar de top, waar het wildemanskruid, de zwarte kraaiheide en het nagelkruid gedijden. Bergspleten, moerassen, poelen, klippen, bossen, kreupelhout, waarin - zij het niet in groten getale - wilde dieren leefden zoals wolven, lynxen, zwijnen en waarschijnlijk ook beren maakten de berg moeilijk toegankelijk. Op de Brocken werd geen hout gewonnen, hoewel de berg tot bij de top was bedekt met een rijke mengeling van boomsoorten, vooral sparren. Geen enkel huis stond op de berg, en ook waren er daarboven geen offer- of gerechtsplaatsen. Nooit zijn er op de Brocken sporen gevonden van oude, heidense erediensten. De heidense offerplaatsen bevonden zich niet in verlaten, maar in bewoonde gebieden. Dat in de tijd van Karel de Grote, toen het christendom binnendrong, de Duitse heidense priesters werden verdreven uit hun bossen, zich aan het begin van de lente met hun trouwe aanhangers terugtrokken op de ruige, ontoegankelijke bergen van de Harz om daar op de oude wijze hun

* *Dit artikel is met enige bekortingen en bewerkingen vertaald uit: Alfred und Dieter Linke,* Gruss vom Brocken *(Bad Lauterberg/Herzberg, 1993), p. 10-14*.

gebeden en vlammen naar de goden te laten opstijgen, en dat de sage van de Walpurgisnacht is ontstaan doordat een aantal van hen zich had vermomd als duivel om veilig te zijn tegenover de bewapende bekeerlingen en om die bijgelovige tegenstanders af te schrikken - dat is alleen maar een verzinsel van een geleerde (Decker) uit het midden van de achttiende eeuw, die Goethe in zijn 'Erste Walpurgisnacht' poëtisch gestalte gaf. Historisch gezien is er niets van waar. De Brocken was ten tijde van de bekering van de Saksen nog helemaal niet toegankelijk. De fabel van de heksen in de Walpurgisnacht bestond tot in de late Middeleeuwen nog niet, althans niet in relatie tot de Brocken. De Brocken droeg destijds ook nog niet de Slavische naam Blocksberg.

Maar de opper-Harz was in de Middeleeuwen al een jachtgebied, dat aanvankelijk toebehoorde aan de keizer, wiens jachtrechten later overgingen op de graven van Wernigerode. Saksische en Salische keizers hebben er in de tiende en elfde eeuw vaak gejaagd en ook wel jachthuizen gebouwd, hoewel uit de overlevering geen dateerbare jachtpartijen bekend zijn. Na hen hebben de plaatselijke graven er de jacht beoefend.

In het centrale gedeelte van de Harz ontstond in de Middeleeuwen mijnbouw en er werd een pad aangelegd dat leidde van Schimmelwald, omhoog langs de Ecker, onder de Brocken langs en vandaar recht door de Harz naar beneden. Aan het pad stonden herbergjes. Maar door de pest raakte in de veertiende eeuw de mijnbouw in verval. Religieuze gebouwen werden verlaten als gevolg van roverspraktijken en voortdurende twisten. In die eeuw nam de onveiligheid in de Harz toe, en vorsten en steden moesten in de omgeving vaak optreden tegen struikrovers en andere licht ontvlambare vagebonden.

Meer nauwkeurige en samenhangende kennis over de Brocken hebben we pas sinds het begin van de nieuwe tijd. In een afschrift van de *Weltchronik* van Ekkehard von Aura (begin twaalfde eeuw), dat dateert van kort voor 1460, wordt de 'mons Brockenberg' vermeld; in de marge staat in ongeveer hetzelfde handschrift de opmerking: 'Hic nions est prope Werninchrode altissimus, habens fontem in summo cacumine' ('Dit is de hoogste berg bij Wernigerode, die op de top een bron heeft'). Vaak is er sprake van een bron op de Brocken, waaraan wandelaars zich laven. Op de oudste kaart van de Harz staat op de top van de Brocken ook een klein meertje, niet te verwarren met de bron. Waarschijnlijk bevond het zich tus-

sen de Brocken en Heinrichshöhe en is het tussen 1741 en 1783 verdwenen door het steken van turf tot op dezelfde diepte als het meertje.

In de nieuwe tijd begonnen ook de Brockenreizen. Tijdens de Reformatie trokken allerlei geleerden de Harz in via de kloosterscholen, zoals in Ilfeld, Walkenries en Michaelstein. Voor de geleerde onderzoeker in de Harz was de Brocken een terrein om te ontsluiten en te ontdekken. De eerste beklimming van de Brocken met geografische doeleinden vond plaats in het midden van de zestiende eeuw. Het was de in 1524 of 1525 in Siegen geboren Reformatie-geleerde Tilemann Stolz die deze beklimming ondernam en een grote landkaart vervaardigde.

Op verzoek van hertog Julius von Braunschweig gingen Heinrich Cramer en C. Schelhagen zich in juli 1571 oriënteren op de mogelijkheden van turfwinning in Rothenbruch. Zij beklommen de opper-Harz en vertoefden enige tijd op de kleine en de grote Brocken. Rond dezelfde tijd bezong Wendelin von Helbach uit Mühlberg de Brocken:

Diep uit het bergwoud verrijst de geweldige top van de Harz,
Die uit zijn Buda-bron rijkelijk het water laat stromen.
Reeds van ver ziet men hem. 'Proculus', 'Die men van verre aanschouwt',
Wordt hij met recht in de tale van Latium genoemd.
Net als in Thüringen ziet men in Saksen en Hessen zijn kruin,
Die men ook ziet vanuit Eichsfeld, vanaf eigen land.

De in Erfurt geboren arts en botanicus Johannes Thal heeft in de periode 1572-1577 meerdere malen de Brocken beklommen; lange tijd gold hij ten onrechte als de eerste Brockenganger. Hij doorvorste de Harz aan alle kanten en schreef nog in Stolberg zijn *Silvia Hercynia* (1577), het eerste plantenboek over de Harz. Op de Brocken vond hij bijvoorbeeld de anemoon (*Pulsatilla alpina*) en de *Erica baccifera Matthioli*. Achtentwintig keer vermeldt hij in de *Silvia Hercynia* de Brocken als vindplaats van planten. Zijn navolger was, in de eerste helft van de zeventiende eeuw, tuinman Johann Royer van het vorstelijke hof van Braunschweig. De eerste exact gedateerde Brockenbeklimming werd ondernomen op 3 augustus 1579 door Henri Arneken, burgemeester van Hildesheim. Hij werd gedreven door nieuwsgierigheid.

Maar niet alleen uit onderzoeksdrang, wetenschappelijke belang-

stelling en nieuwsgierigheid wendde men in de tijd van de Reformatie en het humanisme zijn schreden naar de Brocken; ook het bijgeloof en de waan van die tijd namen bezit van de berg, en al in het midden van de zestiende eeuw stond de Brocken bekend als Blocksberg, als Brochelsberg, als Heksenberg, terwijl de Blocksbergen eerder alleen te vinden waren in Pruisen, Pommeren, Brandenburg, Mecklenburg en Sleeswijk-Holstein, dus oorspronkelijk Slavisch gebied. De sage van door de nacht vliegende vrouwelijke demonen, die langzaam is gegroeid uit allerlei West-Europese voorstellingen van het heidendom, duikt in Duitsland rond 900 voor het eerst op en heeft tegen het einde van de dertiende eeuw haar definitieve vorm gevonden, al wordt ze door de geestelijkheid afgedaan als ‘oude-wijvengedroom’. Tegen het einde van de Middeleeuwen, vooral sinds de bul van paus Innocentius VIII van 5 december 1484, begonnen clerus en leken geloof te hechten aan de sage, die van de verre Blocksbergen werd overgeplant naar de Brocken, die nu werd omgedoopt tot Blocksberg. De lokale bevolking lachte aanvankelijk om al die onzin. Het was Grete Wroistes, de tovenares van Elbingerode, die pas op 10 januari 1540 verklaarde dat ‘de echte tovenaressen in de Walpurgisnacht de Brocken plegen op te vliegen’, en pas in de zeventiende eeuw raakten namen als Duivelskansel, Heksenwasbekken en Heksenaltaar verbonden met de Brocken. De sage van de heksen van de Walpurgisnacht, die historisch gezien een onmogelijkheid is, bleef vooral hangen aan de Brocken nadat ze in 1668 door magister Johannes Praetorius (Hans Schultze) uit Leipzig met levendige fantasie was geschetst in zijn geschrift *Blockesberges Vemchtung*. Daar kwam bij dat in de zestiende en zeventiende eeuw de Harz en ook het gebied rond de Brocken een schuilplaats werd van zigeuners, die door het gewone volk op één lijn werden gesteld met heksen en tovenaars. Uit de doornappel (*Datura Stramonium*) maakten de zigeuners een zalf die, als je ze op de huid smeerde, de sensatie gaf dat je vloog; dat voedde het geloof aan vliegende vrouwen. Zo groeide in de tweede helft van de zestiende eeuw in de Harz de heksenwaan, die in het midden van de zeventiende eeuw tot volle bloei kwam en onheil bracht over talloze onschuldige mensen. Pas de Verlichting maakte er in de eerste helft van de achttiende eeuw een eind aan. En toen de waan zijn stekels had verloren en onschadelijk was geworden, kon Goethe hem overplanten naar het rijk van de poëzie en op die manier de Brocken onsterfelijk maken.

Ondanks de heksenwaan met zijn afschrikwekkende werking, en deels zelfs dankzij dat bijgeloof, nam in de tijd van de heksenprocessen het aantal reizen naar de Brocken toe. Zo maakte bijvoorbeeld hertog Heinrich Julius von Braunschweig in april 1591 een reis naar de Brocken met zijn gemalin Elisabeth van Denemarken, die de heksenberg graag eens wilde zien. Voor die gelegenheid werd tot op de halve hoogte van de berg een speciaal pad vrijgekapt in de bossen.

De eerste bewijsbare, in Latijnse hexameter bezongen scholierenreis naar de Brocken vond plaats in 1634. De scholieren uit Quedlinburg hadden zich goed bevoorraad met ellenlange worsten en hammen, maar kregen tijdens de klim te kampen met een dorstig verlangen naar Quedlinburger Broihan. En hun fantasie toverde hen in het Brockengebied drogbeelden voor ogen van verscheurende dieren, zelfs van leeuwen.

In 1649 maakte vorst Friedrich von Anhalt-Bernburg met zijn gevolg op vijftien paarden een reis naar de Harz, waar zij op 1 augustus de Brocken bestegen. Waarheidsgetrouw en zonder de fantasie van de scholieren uit Quedlinburg meldde hij in zijn dagboek dat naarmate ze hoger kwamen, het aantal bomen afnam en er ten slotte helemaal geen bomen meer te zien waren. Boven was een deels moerassige, deels rotsachtige kale ruimte, begroeid met heide.

Vanuit Ilsenburg besteeg O. Olarius, superintendent te Halle, op 19 juli 1656 de Brocken met een groot reisgezelschap. Tot aan de voet van de berg verplaatsten ze zich te paard, daarna volgde een zware voettocht. Boven schonk de bron lafenis, en dankbaar hieven zij het lied ‘Alleen God in den hoge’ aan. Na nog verder door de Harz te hebben rondgetrokken volgde een voorspoedige terugreis, en de zoon van de geestelijke schreef speciaal een lied om de thuiskomst te vieren.

De arts Scheffer uit Magdeburg daarentegen, die op 23 juni 1663 de Brocken beklom, betuigde de berg geen dank. Hoewel de tocht probleemloos verliep en hij veel interessante waarnemingen deed, maakte hij zichzelf wijs dat hij veel ongemakken te verduren had gehad en bezwoer hij nooit meer een hoge berg te zullen beklimmen.

Na deze eerste Brocken-nurks, die een massa navolgers zou krijgen, beklom tsaar Peter de Grote, op studiereis in Duitsland, op 25 of 26 juli 1697 de Brocken. Op hem, een zoon van het vlakke land,

schijnt de verhevenheid van de bergen grote indruk te hebben gemaakt.

Met de toename van het aantal Brockenreizen ontstond geleidelijk de beroepsgroep van de Brockengidsen, mensen die ter plaatse goed bekend waren en vreemdelingen veilig naar boven en naar beneden begeleidden. Tot 1736 vond de reiziger op de top echter geen enkele vorm van beschutting. Was hij gedwongen de nacht daar door te brengen, dan moest hij iets beneden de top een vuur aanleggen om zich tegen de kou te beschermen. Als gevolg daarvan ontstonden vaak grote bosbranden. Een verordening van graaf Ernst zu Stolberg bepaalde daarom dat de Brockengidsen geen vreemdelingen of inheemsen zonder speciale toestemming de Brocken op mochten geleiden. Het maken van vuur werd verboden.

De houtexploitatie en kolenbranderij begon na de middeleeuwen; daaraan hebben we de eerste primitieve paden te danken, bijvoorbeeld een knuppeldam bij de Ahrensklint. Ook de eerste zaagmolens danken daaraan hun ontstaan. De eerste te dateren jachtpartij op de Brocken vond plaats in 1524.

Met de houtexploitatie en de toename van het aantal Brockenreizen groeide de behoefte aan betere paden. Het eerste pad van Wernigerode tot halverwege de Brocken werd, zoals gezegd, in april 1591 aangelegd in opdracht van graaf Wolf Ernst zu Stolberg in verband met de reis van hertog Heinrich Julius von Braunschweig. Voor het beplanken werden meer dan elfhonderd stammen van dennenbomen gebruikt, maar Heinrich Julius vergat ze te betalen. Toen hij in 1605 vroeg om het pad op te knappen, ging graaf Wolf Ernst niet in op het verzoek van de wanbetaler, en rond het midden van de zeventiende eeuw was het pad weer dichtgegroeid.

In de zeventiende eeuw maakte vooral Christian Ludwig, hertog van Braunschweig, zich verdienstelijk bij het aanleggen van paden op de Brocken. Begin achttiende eeuw waren er naar een getuigenis uit die tijd vier paden, vanuit Braunlage, St. Andreasburg, Elbingerode en Ilsenburg. Natuurlijk waren het nog voetpaadjes, die voerden over rotsen en keien en de wandelaar menige zucht deden slaken. De eerste berijdbare wegen, die vanuit Wernigerode en Ilsenburg de Brocken op voerden, werden pas aangelegd in opdracht van graaf Christian Ernst zu Stolberg (1710-1771).

De eerste keer dat Goethe de Brocken opging, op 10 december 1777, was dat halverwege zijn eerste Harzreis van 29 november tot

16 december 1777. Een jachtpartij van hertog Karl August gaf Goethe de gelegenheid om korte tijd het hofleven van Weimar te ontvluchten en in eenzaamheid pure zielsrust te zoeken. Bij Ilfeld bereikte hij de Harz. Vandaar ging het van Elbingerode en Rübeland naar de Baumannshöhe, die grondig werd bezichtigd, en vervolgens naar Wernigerode en via Ilsenburg naar Goslar. Hij bekeek de mijnen van de Rammelsberg, de smelterijen aan de Ocker, hij ging naar Clausthal, daalde af in twee mijnen, reisde naar Altenau en daarna dieper de bergen in, naar Torfhaus. Op 10 december om kwart over tien vertrok hij van daar, begeleid door de ‘wandelende houtvester’ Degen. Er lag zeventig centimeter sneeuw, maar je zakte er niet in weg. Om kwart over een was hij op de top en zag hij de hele wereld gehuld in wolken en nevelen, terwijl het daarboven helder was. De terugweg voerde weer via Torfhaus, waar hij zijn gedicht ‘Harzreize im Winter’ voltooide, dat hij had geschreven met de Harz letterlijk voor ogen. Vervolgens ging het via Altenau, Clausthal, het Dammhaus, Schluft, Andreasberg, Lauterberg en Mühlhausen naar Eisenach, waar hij op 15 december tegen 11 uur arriveerde. Op de 16de was hij weer in Weimar.

De tweede Harzreis van Goethe, van 7 september tot begin oktober 1783, ondernam hij samen met Fritz von Stein om mineralogisch en geologisch onderzoek te doen. Niet alleen stenen, maar ook een heleboel ideeën over ‘'s mensen aard en wezen’ nam hij ervan mee. Een derde Harzreis ondernam Goethe van 8 augustus tot 16 september 1784 in gezelschap van de schilder Georg Melchior Kraus. Net als de tweede was ook deze derde reis gewijd aan geognostisch onderzoek.

Tijdens de tweede en derde reis deed hij zijn basisideeën op voor de Walpurgisnacht in het eerste deel van zijn *Faust*. In dat dichtwerk gaf Goethe, net als in de ‘Harzreise im Winter’ en in de ‘Erste Walpurgisnacht’, in veelvoud aan de Harz terug wat hij ervan had ontvangen en vestigde hij de Europese reputatie van de Brocken. De gedichten van Goethe zijn voor veel Duitsers en niet-Duitsers aanleiding geweest om naar de Brocken te komen, en het profijt dat de Harz van Goethe heeft getrokken, is nauwelijks in te schatten. Volkomen terecht wordt in Ilfeld en Wernigerode zijn naam in ere gehouden op plaquettes die herinneren aan zijn eerste Harzreis, en de weg die hij als eerste in de winter volgde van Torfhaus naar de Brocken heet tegenwoordig ‘Goetheweg’.

In de negentiende eeuw is het aantal Brockenreizen zo toegeno-

men dat het niet mogelijk is om de belangrijkste zelfs maar te noemen.

Tegenwoordig lijkt het haast of de Brocken-enthousiastelingen na de bijna dertigjarige ‘eenzame opsluiting’ van de Brocken alles willen inhalen wat ze de afgelopen decennia hebben gemist.[1] Dagelijks stromen duizenden bezoekers naar de top. En in de weekenden en op feestdagen is er oppervlakkig gezien niet veel meer over van wat Goethe zoveel rust en ontspanning gaf. Bij de wandelaars voegen zich legioenen die met de Brockenspoorlijn naar hun doel worden gebracht. En toch: de bestormer van de Brockentop vindt ook tegenwoordig nog voldoende dat hart en ziel aanspreekt. De bekoorlijkheid van het uitzicht, dat je de kans geeft om de blik honderdvijftig kilometer ver te laten dwalen, de onberekenbaarheid van het weer, dat steeds zijn eigen stemming met zich meebrengt, en het alpine karakter van het schrale Brockenlandschap.

De Brockenliefhebber die ook nog eens tegen de stroom in wandelt en de berg bezoekt bij slecht weer, in de winter of vroeg of laat op de dag, kan ook tegenwoordig nog de bekoring voelen die Goethe zo inspireerde. Ziet men bovendien niet alleen het staan op de top als doel, maar ook de beklimming en de afdaling, dan valt er ook in deze tijd van massatoerisme nog genoeg te beleven.

1 *De Brocken behoorde tot het grondgebied van de DDR en op de ommuurde top was een radarstation gevestigd. Na de val van de Berlijnse Muur in 1989 volgde afbraak van de Brocken-muur. (vert.)*

De Geest van de Brocken

Thomas De Quincey
(Vertaling Meindert Burger)

Beklim met mij, op deze stralende pinksterzondag, de Brocken in Noord-Duitsland. De dageraad ontvouwt zich in wolkenloze schoonheid. Het is de dageraad van Juni in bruidstooi, maar als de uren verglijden stelt haar jongste zuster April, die gewend is om zorgeloos over beide grenzen van Mei heen te razen - aan de achterkant en aan de voorkant - het zonnige humeur van de bruid op de proef met aanvallen van rondwervelende en voortrazende stortbuien, vluchtend en achtervolgend, openend en sluitend, zich verbergend en weer tevoorschijn springend. Op een ochtend als deze hebben we, als we de top van de beboste berg rond zonsopgang bereiken, een uitgelezen kans om de vermaarde Geest van de Brocken[1] te aanschouwen. Wie en wat is hij?

Hij is een eenzame verschijning, in die zin dat hij van eenzaamheid houdt, maar hij is niet altijd eenzelvig. Op het juiste moment kan hij soms een kracht onthullen die wie hem beledigd heeft behoorlijk kan verontrusten.

We zullen hem nu, teneinde de aard van dit mysterieuze verschijnsel te onderzoeken, aan twee of drie proefnemingen onderwerpen. We vrezen, en niet zonder reden, dat zijn hart aangetast zou kunnen zijn en dat zijn geloof heden ten dage onzeker of onzuiver kan zijn geworden, omdat hij zoveel jaren verkeerd heeft met boosaardige, heidense tovenaars en getuige is geweest van zoveel eeuwen van duistere afgoderijen. We gaan hem op de proef stellen.

Sla een kruis en kijk of hij het ook doet (zoals hij zeker op pinksterzondag[2] zou moeten doen). Kijk, hij doet het inderdaad! Maar de jagende Aprilse buien bemoeilijken het zicht en wellicht daardoor lijkt hij het met tegenzin of zonder overtuiging te doen. Maar nu schijnt de zon weer helderder en de buien hebben zich razendsnel als eskadrons van de cavalerie teruggetrokken. We gaan hem nogmaals op de proef stellen.

Pluk een anemoon, een van de vele, de bloem die vroeger tovenaarsbloem genoemd werd en mogelijkerwijs een rol speelde in het huiveringwekkende ritueel van de angst; neem haar mee naar de

steen die de vorm lijkt te hebben van een heidens altaar en vroeger het tovenaarsaltaar[3] genoemd werd; kniel daar neer, hef uw rechterhand naar God en zeg: ‘Onze vader die in de hemelen zijt, deze bekoorlijke anemoon, die eens de eredienst van de angst verheerlijkte, is teruggekomen in uw schoot; dit altaar, dat vroeger droop van het bloed van de riten voor Cortho, is reeds lang herdoopt in uw heilige dienst. De duisternis is geweken; de wreedheid die ze voortbracht is geweken; de jammerklachten van haar slachtoffers zijn verklonken; de wolk is opgetrokken die ooit voortdurend boven hun graven hing - de wolk van bezweringen die vanuit de tranen der weerlozen en de woede der rechtvaardigen eeuwig opsteeg naar uw troon. En zie! Wij - ik, uw dienaar, en dit duistere fantoom dat ik een uur lang op pinksterzondag, uw feestdag, tot *mijn* dienaar maak - vereren u eensgezind in deze voor uw eredienst hewonnen tempel.’

Zie! De geest plukt een anemoon en legt haar op het altaar; hij knielt ook en heft ook zijn rechterhand naar God. Hij zwijgt, maar soms dient de zwijgende mens God op een aanvaardbare manier. Toch komt de gedachte bij u op dat hij, die al zo vaak gedwongen werd om te buigen en te knielen voor bloederige riten, misschien op deze belangrijke Christelijke feestdag door een bovennatuurlijke macht tot dit eerbetoon wordt bewogen. Hij zou beschroomd kunnen zijn tijdens een eredienst. Laten we hem daarom eens op de proef stellen met een aardse emotie, waarbij hij niet bevooroordeeld wordt door ontzag of vrees.

Als u in uw kindertijd ooit een onzegbaar leed hebt geleden - als u, machteloos tegenover een dergelijke vijand, tot een gevecht gedaagd werd met de tijger die op de loer ligt in het graf - dan sluiert u uw hoofd, gelijk Judea, die onder haar palmboom zat te wenen met gesluierd hoofd. Sindsdien zijn vele jaren verstreken; en misschien was u maar een onnozel knaapje in die tijd, nog maar net zes jaar oud. Maar uw hart was dieper dan de Donau; en zo diep als uw liefde was, was ook uw verdriet. Er zijn veel jaren verstreken sinds die duisternis op uw hoofd neerdaalde; veel zomers, veel winters. Toch cirkelen de schaduwen ervan zo nu en dan om u heen, zoals deze Aprilse buien rond de glorie van Juni in bruidstooi. Daarom sluiert u gelijk Judea op deze vredebrengende pinkstermorgen uw hoofd ter herinnering aan die onvatbare droefenis en ter getuigenis van het feit dat ze inderdaad onverwoordbaar was. Onmiddellijk ziet u dat de Geest van de Brocken ook *zijn*

hoofd in een sluier hult, naar het voorbeeld van de wenende Judea onder haar palmboom, alsof ook hij een mensenhart heeft; en alsof ook *hij* in zijn kindertijd een onzegbaar leed heeft gekend en met deze zwijgende gebaren een zucht hemelwaarts wil zenden ter herinnering aan die onvatbare droefenis en om, al is het zoveel jaar later, te bevestigen dat ze inderdaad onverwoordbaar was.

Eindnoten:

1 Dit zeer tot de verbeelding sprekende verschijnsel is in de afgelopen vijftig jaar steeds weer door zowel Duitse als Engelse schrijvers beschreven. Veel lezers zullen echter hun beschrijvingen niet gelezen hebben, en voor hen voeg ik enkele verklarende woorden toe, terwijl ik hen verwijs naar Sir David Brewster's *Natural Magic* voor het beste wetenschappelijke commentaar. De geest neemt een mensengedaante aan en vermenigvuldigt zich naarmate er meer waarnemers zijn. Hij verschijnt tegen de blauwe achtergrond van de hemel of tegen de donkere achtergrond van wolken als die zich op de juiste plaats bevinden of hij tekent zich scherp af tegen een oprijzende rotswand op enkele mijlen afstand, altijd in gigantische proporties. Aanvankelijk denkt elke waarnemer dat de verschijning, vanwege de kolossale afmetingen en de afstand, niets met hemzelf te maken heeft. Maar weldra bemerkt hij tot zijn verbazing dat de geest zijn eigen bewegingen en gebaren nabootst en dan beseft hij dat het verschijnsel alleen maar een vage reflectie van hemzelf is. Deze Titan onder de aardverschijningen is bijzonder grillig; hij kan plotseling verdwijnen om redenen die alleen aan hemzelf bekend zijn en is nog schuchterder dan de nimf Echo van Ovidius. Een reden waarom hij zo zelden wordt waargenomen is het samenspel van omstandigheden dat vereist is, wil hij zich kunnen vertonen: de zon moet laag aan de horizon staan (wat voor een wandelaar die zijn tocht aanvangt vanuit het verre Elbingerode vanzelfsprekend een ongunstig tijdstip is), de waarnemer moet met zijn rug naar de zon staan en de lucht moet enige verspreide nevel bevatten. Coleridge beklom de Brocken op de pinksterzondag van 1799 met een groep Engelse studenten uit Göttingen, maar slaagde er niet in het verschijnsel waar te nemen. Later zag hij in Engeland (onder dezelfde drie omstandigheden) een veel zeldzamer fenomeen, dat hij in de volgende versregels beschreef:

> Gelijk een boswachter ben jij
> Die, westwaards gaand, omhoog door de vallei,
> Des winters, als op 't warrig schapenpad
> Sneeuwmist een glinsterwaas geweven had,
> Vlak voor zich, waar het voetloos verder glijdt,
> Een beeld ziet dat om 't hoofd een glorie spreidt:
> Die schim, aanbeden om haar gouden pracht
> Is (ongeweten) dat waarnaar hij smacht.*

2 Het is opmerkelijk en wellicht te danken aan de temperatuur en het weertype die gewoonlijk in de vroege zomer voorkomen, dat de geest vaker verschenen is op pinksterzondag dan op enige andere dag van het jaar.

3 Tovenaarsbloem en tovenaarsaltaar zijn nog steeds in zwang als benamingen voor de Brocken-anemoon en voor het altaarvormig brok graniet nabij een van de toppen. Het lijdt geen twijfel dat deze via een oude traditie verbonden zijn met de duistere werkelijkheid van het heidendom in de lange periode waarin de hele Harz en de Brocken het laatste toevluchtsoord waren van een barbaarse maar uitstervende afgodscultus. (Noten van de schrijver.)

Vertaald proza

Van Goslar naar de Brocken*

Hans Christian Andersen
(Vertaling Edith Koenders)

Als reisverhalenschrijver word je altijd de held in je eigen verhaal, zelfs als je van nature geen held bent, maar wat is een held zonder bier en eten? Wie op reis gaat en van de natuur en de wereld wil genieten, moet ook een beetje van de substantiële zaken genieten. Die zijn een belangrijker ingrediënt voor een gevoel van welbehagen dan je zou denken. Ja, een Engelsman was zelfs van mening dat reizen alleen al de moeite waard is om je eetlust op te wekken en die vervolgens te stillen. - Ik herkende het gevoel, luisterde naar mijn innerlijke stem en toen ik die de mond gesnoerd had met wat voedsel ging ik op weg om de bezienswaardigheden van Goslar te bekijken.

Het was buitengewoon drukkend, de geur van de mijn kon je goed ruiken en die schijnt te lijken op de geur die de duivel verspreidt als hij ergens woedend weggaat. Nu ik het over de duivel heb moet ik, voor ik het vergeet, meteen even vertellen dat een van de voornaamste bezienswaardigheden van Goslar een geschenk van deze beroemde man is. Midden op het plein staat namelijk een groot metalen bekken dat door buizen continu met water gevuld wordt en dat bij brand door de inwoners als stormklok gebruikt wordt; ze slaan er zo hard op dat het in de hele stad te horen is. Dit bekken, zo vertelt de sage, heeft de duivel hier op een nacht naartoe gebracht; ik heb eraan gevoeld en vond het een degelijk stukje werk.

Het raadhuis ligt er vlakbij, donker en ouderwets, aan de voorzijde staan alle machtige keizers opgesteld! Ze staan op de eerste verdieping met een kroon op hun hoofd, een scepter in de hand en zijn allemaal even fel van kleur als een Neurenberger schilderij. Ik zag een oude mijnwerker die zijn dochtertje deze reusachtige helden toonde, zodat ze voortaan denkt dat alle koningen en keizers eruit zien als deze ernstige stenen mannen met zwaarden en kronen. Dat verstandige wezentje beseft nu al dat koning zijn helemaal

* *Dit is een fragment uit:* Schaduwbeelden van een reis naar de Harz, het Saksische Zwitserland etc. etc., in de zomer van 1831

niet eenvoudig is, zo dag en nacht voor het raadhuis te moeten staan met een zware kroon op je hoofd om te waken over recht en orde.

Ik weet nog goed dat ik zelf als kind ook niet beter wist en dat ik me vooral afvroeg welke taal koningen en koninginnen eigenlijk spraken, want ze konden toch moeilijk dezelfde taal spreken als wij gewone mensen. Toen ik een keer een komedie schreef waarin twee van deze machtige wezens voorkwamen, moest ik lang nadenken voor ik een idee kreeg. Ik pakte een paar woordenboeken, schreef een woord over uit het ene en een ander uit het andere en componeerde een soort koeterwaals van Deens, Duits, Frans enzovoort dat ik mijn koning liet spreken, want ik dacht dat zo'n man ongetwijfeld verschillende talen beheerste en op deze manier kon hij dat mooi laten zien! God mag weten wat dat kleine meisje dacht over hun taal, zelf was ze in elk geval sprakeloos bij het zien van zoveel keizers tegelijk.

Toen ik door de straten liep, zag ik op verscheidene huizen een beeld van een Madonna met kind, maar op veel plaatsen waren ze witgekalkt. Ik werd een beetje weemoedig bij de aanblik van deze half vervallen stenen beelden, die me aan mummies uit een lang vervlogen tijd deden denken; ook zij hadden ooit geleefd en geregeerd, al waren ze uit dode steen gehouwen. Ik had het gevoel dat ze fluisterden: ‘Het is niet meer zoals vroeger toen de Keizer en het volk voor ons bogen! Maar Goslar is ook niet meer zoals vroeger, de kroon is van mijn hoofd en dat van de keizer gevallen!’

Deze dode massa is heel wat onvergankelijker, dacht ik, toen ik de stad achter rne had gelaten en ik voor het eerst in mijn leven voor een berg stond. Het was de Rammelsberg, bekend om zijn mijnen, waarin meer timmerhout verwerkt schijnt te zijn dan in alle huizen van Goslar samen. Aan de kant van de weg bestond de berg bijna uitsluitend uit leisteen waardoor hij in mijn ogen erg leek op een gigantisch bouwwerk dat was afgebrand en ingestort. Het rook er naar iets zwaveligs, iets branderigs, en het water dat door een goot uit de berg kwam (waar het was gebruikt) was okergeel.

Noorse boeren noemen de dikke, blauwwitte mist die vaak tussen de bergen hangt ‘dotten wol’ en ik zou geen betere typering weten; het was inderdaad alsof een enorme hoeveelheid zeer fijne, gekaarde wol in de diepe holle weg was geblazen en de donkere naaldbomen bedekte.

Daar waar een pad naar de mijn voert, waren een paar jonge arbeiders bezig het ruwe erts naar een daarvoor gegraven kuil te kruien. We kregen een gids, hij ontstak zijn lamp, opende vervolgens een grote deur en - het werd me vreemd te moede - we stapten naar binnen. Het begin van de gang bestond nog uit metselwerk, maar al gauw welfde de hoekige bergwand over ons heen; we daalden steeds dieper in de mijn af. Mijnwerkers met lampen passeerden; ‘Glück auf!’ klonk de wederzijdse groet, terwijl het om ons heen zo stil was als in een graf. De gangen leken hier van erts; erts dat nu eens groen, dan weer koperrood schitterde. Een koopman uit Goslar vergezelde me, ik hield me aan hem vast hoewel er slechts een smalle plank was waar we overheen konden lopen. We moesten vaak diep bukken voor laaghangende rotsblokken; verschillende gangen kruisten elkaar, de gids verdween af en toe uit zicht. Plotseling bruiste het boven ons hoofd, het was alsof de hele berg instortte. Ik zei geen woord, maar drukte me tegen mijn begeleider aan die me vertelde dat er een sluis boven ons geopend werd die een rad in beweging bracht waarmee de ertsbrokken uit de onderste schachten werden opgehesen.

Naast ons gaapte een afgrond. We konden bij het schijnsel van de lamp slechts een deel van het grote rad zien waar het water overheen stroomde. Ik weet niet wat me het schilderachtigst voorkwam: dit of de grote grotten waar het erts met vuur wordt losgemaakt. De rode vlammen schoten er hoog de lucht in en beschenen de zwarte mijnwerkers; ik leunde tegen de rotswand en begon te wennen aan deze vreemde wereld die in al zijn verschrikking ook mooi was.

Wat is er toch een ongelooflijk verschil tussen het afwisselende leven van een zeeman en het eentonige bestaan van een mijnwerker! Met bolle zeilen suist de zeeman over de prachtige zee, van kust naar kust; in de vreemde havens krioelt het vrolijk van de bedrijvige lieden. Nu eens woedt er een storm, zodat de mast knakt en het schip als een stuk speelgoed door de heftige golven heen en weer wordt geslingerd, dan weer is het windstil en rust de zeeman hoog in het kraaiennest uit, terwijl hij uitkijkt over de grenzeloze ruimte tussen zee en hemel. Voor de mijnwerker echter gaat de ene dag ongemerkt over in de andere. Diep onder de grond in de donkere mijn zit hij bij zijn lamp het erts van de bergwand te bikken, stil en halfdonker is het op zijn plek en zo wordt hij ook vanbinnen; alleen de zondag brengt enige afwisseling, dan trekt hij nette kleren

aan, gaat naar de kerk en ziet hoe de zon mild naar binnen schijnt en ook zijn hart verlicht. Misschien gaat hij 's middags Goslar in, hoort de krantenberichten en verbaast zich erover hoe de mensen in de wereld rondhollen. Als hij nog jong is wil hij er misschien ook eens op uit en zich onder de mensen begeven, maar maandag zit hij weer diep in de mijn bij zijn lamp met zijn hamer in de hand - en zo gaat het maar door, tot een vreemde hand de laatste hamerslag op zijn lijkkist geeft.

Toen we weer uit de berg kwamen, wierp de zon een prachtig licht over de jonge sparren en de regendruppels lagen als parels op de lichtgroene loten. Het was alsof ik nooit iets vriendelijkers had gezien dan deze door de zon beschenen bergen en de heldere hemel - zo groot was de overgang van de zwarte mijn naar de zomerse natuur.

Een klein pad voerde ons om Goslar heen. In de vestinggracht stond het gras hoog en de dikke stadsmuur verdween bijna geheel achter struikgewas en kreupelhout. We beklommen *Der Zwinger*, een grote ronde toren die stamde uit de tijd van de keizer. De muren zijn tweeëntwintig voet dik. Op de eerste verdieping heeft men de binnenmuren nog niet zo lang geleden opgeblazen en er kamers gemaakt. Helemaal bovenin was een grote zaal waar de burgers van Goslar hun bals en feesten plachten te houden. Dicht bij de deur weefde een spin zijn web, hij keek naar mij en naar een lichtzinnige vlieg die om mijn neus zoemde toen ik binnenliep. Ik kan niet zeggen dat deze zespotige wever een mooi schilderij op de muur vormde, maar als je hem op een poëtische manier bekijkt kan hij altijd een plaatje worden dat ik in mijn reisgalerie kan ophangen.

De domkerk van Goslar is afgebroken, er rest alleen een kapel en daarin worden de restanten van de vroegere kerkschatten bewaard. Een oude vrouw leidde ons naar binnen en gaf ons tekst en uitleg over deze rijkdommen. Dicht bij de deur was een kolossale schildering van de heilige Christofoor; hij stond in het water met het kindje Jezus op zijn schouders. ‘Zo waren de mensen toen!’ zei de oude vrouw, ervan overtuigd dat ‘der grosse Christoph’ echt zo lang en breed was geweest als op deze muur.

In een open kist lag een vrouwenfiguur, gehouwen uit zandsteen; die moest de schone Mathilde voorstellen, een dochter van keizer Heinrich III. Ze was zo mooi dat haar eigen vader verliefd op haar werd, daarom smeekte ze God om haar heel lelijk te maken. Toen

meldde de duivel zich en hij beloofde dat hij de liefde van haar vader in haat zou veranderen als ze hem voor eeuwig zou toebehoren. Ze ging op het voorstel van de duivel in op voorwaarde dat ze van hem verlost zou zijn als hij haar de eerste drie keer dat hij haar 's nachts zou bezoeken niet slapend aantrof.

Om wakker te blijven nam ze zijde en naald en borduurde een prachtig gewaad, terwijl haar hondje Qvedl bij haar zat. Telkens wanneer ze in slaap viel en de duivel naderbij kwam, begon het trouwe dier te blaffen en dan ging ze weer wakker en monter aan het werk. Toen de duivel merkte dat hij voor de gek gehouden werd en hij zijn belofte moest nakomen, liet hij zijn vreselijke klauwen over haar gezicht glijden zodat haar mooi gewelfde voorhoofd naar beneden zakte en haar koninklijke neus breed en plat werd; haar kleine mond scheurde hij open tot aan haar oren en hij ademde op haar mooie ogen, waardoor ze de kleur van lood en mist kregen. Keizer Heinrich verafschuwde haar sindsdien. Ze liet een abdij voor zichzelf bouwen die ze naar de trouwe Qvedl vernoemde en werd de eerste abdis van Qvedlinburg.

De oude vrouw die ons het stenen beeld liet zien, wist overigens niet of het Mathilde in haar schoonheidsdagen voorstelde of in de tijd nadat de duivel haar had aangeraakt; mij scheen het laatste het geval te zijn.

De kerkstoel van Keizer Heinrich III heeft hier ook een plekje; ik nam erop plaats en keek naar de afbeeldingen van hem en de twee andere keizers op het grote kerkraam. Ze zagen er zeer levendig uit toen het licht door het gekleurde glas speelde.

In de muur was een oude inscriptie aangebracht die geen van ons echt kon verklaren. ‘Ja, als mijn broer, de doctor, hier nu was,’ zei mijn metgezel, ‘zou hij alles wat hier staat kunnen uitleggen. Hij is een geleerd man, ja, zeer geleerd,’ zei hij tegen mij, ‘hij is even geleerd als u!’

‘De stakker!’ dacht ik, maar dat zei ik niet.

's Avonds maakte ik opnieuw ongeveer dezelfde wandeling rond de stad, maar nu alleen; de maan scheen, de straten waren stil en de huizen wierpen scherpe, zwarte schaduwen. Het water kletterde eentonig in het grote koperen bekken en de oude keizers stonden ernstig voor zich uit te kijken met hun hand op hun zwaard. Ik had het gevoel dat ik me in een betoverde stad bevond die ik kende uit de vele sprookjes die ik als kind had gehoord. De mist uit de bergen die de stad omringde, was in mijn ogen de magische cirkel die

eromheen was getrokken. Als die verbroken werd, zou alles ontwaken en weer zijn als voorheen. Dan zouden de straten weer vrolijk en lawaaierig zijn, de oude keizers zouden van de muren op het volk af stappen dat boog voor de Madonna die in een aureool van brandende lampen zat. Het zandstenen beeld dat prinses Mathilde moest voorstellen, zou uit de broze kist opstaan en van vlees en bloed worden en de trouwe Qvedl zou weer vrolijk blaffen zodat niemand in slaap kon vallen wanneer de kwade machten naderden.

Het was alsof het eentonige gekletter van het water de krachtige toverspreuk mompelde die het geheel uit zijn magische verstening kon verlossen en ik begreep de machtige klank-hiëroglief: ‘Als je geslapen hebt, zal alles ontwaken!’ en dat was de waarheid. Want toen ik de volgende morgen de straat op ging, scheen de zon mooi op de huizen die er niet langer spookachtig uitzagen en in het raam recht tegenover me zag ik een lachend meisjesgezicht, dat beter dan duizend gedrukte proclamaties aankondigde dat het oude Goslar niet door een magische verstening getroffen was.

In de Opera van Berlijn wordt het ballet ‘Die neue Amazone’ opgevoerd, waarin onder andere een rivierscène voorkomt. De boot schommelt heen en weer op zijn plek, maar het decor erachter verschuift steeds, waardoor de omgeving tijdens de tocht verandert. Als je er een poosje naar gekeken hebt is het heel betoverend, je denkt dat je meevaart. Als hetzelfde experiment hier uitgevoerd kon worden, zou u, beste lezer, ook zien hoe deze prachtige streek gedurende mijn reis veranderde.

Goslar lag achter me tussen de bergen, de weg voerde langs een molen waar een vrolijke knecht in de deuropening met een dienstmeisje stoeide om een kus. - Vlakbij verrees een steile heuvel waarin de gele oker-aarde oplichtte en helemaal bovenop stond de ruïne van een oude wachttoren. Daarna werd het uitzicht weidser, het Ockerdal met zijn smelthutjes strekte zich voor ons uit. Zwarte rook kringelde omhoog en vormde een wonderlijk contrast met de blauwwitte mist die rond de bergen hing. Binnen in de hutten brandden felle rode vuren en het gesmolten metaal stroomde als lava met groene en witte vlammen door een goot over de vloer.

Eén tafereel herinner ik me nog zo levendig dat ik denk dat ik het kan uittekenen op papier, zodat iedereen die het wil zien het zelf met zijn fantasie kan inkleuren.

Roetzwart afval ligt opgehoopt voor het huisje met het rode dak; dichtbij bruist de rivier de Ocker over grote stenen; een oude mijn-

werker duwt zijn kruiwagen over de lange smalle brug en op de achtergrond stijgen groenige rookzuilen op in de witgrijze damp; ze komen van de *Schwefelhaufen*, een paar opgeworpen bulten waarin een flink vuur wordt gestookt zodat de gele zwavel sissend uit de aarde stroomt.

Een klein pad voerde over akkers en velden naar een groen loofbos dat echter weer gauw plaatsmaakte voor oude, donkere naaldbomen. Overal welden bronnen op, waardoor de grond op verschillende plaatsen in een moeras was veranderd, waarin mijn gids tot zijn knieën wegzakte. We kwamen een paar rondtrekkende studenten tegen in witte reismantels en met bloemen op hun hoed; een ander gezelschap had drie of vier honden bij zich en vertoonde gelijkenis met de trawanten van Karl Moor. In het bos klonk de echo van hun gefluit en geroep; verder zag en hoorde ik geen andere vogels in deze grote, stille natuur.

Van de ruïne Harzburg was te weinig te zien en van de bosjes eromheen juist teveel, waardoor we amper uitzicht hadden.

We haalden een postbode in die te voet op weg was naar Blanckenburg, hij vertelde ons dat er langs deze weg tot twee jaar geleden veel *Spitzbuben* rondzwierven en dat het nog steeds niet veilig was 's nachts en het vreemde was dat ik, terwijl hij dit vertelde, het bos als veel dichter, veel donkerder ervoer en dus ook veel plechtiger.

Er kwam onweer opzetten en toen ik het gehucht Ilsenburg binnenliep, rolde het eerste salvo tussen de bergen door.

Het grafelijke slot ligt zeer mooi, maar ziet er een beetje vervallen uit. Netels groeien hoog tegen de roodstenen muur op, waarvan brokstukken in de rivier zijn gestort.

De Brocken was volledig in een grote onweerswolk gehuld die zijn bliksem naar de sparren zond; na een paar uur rust besloot ik de berg toch te beklimmen.

Een nieuwe gids meldde zich, het onweer was voorbij en we gingen op weg door het prachtige Ilsedal. ‘Prachtig?’ Wat zeggen dode woorden toch weinig! Als zelfs een schilder de natuur niet in al haar grootsheid kan weergeven met de levendige kleuren waarover hij beschikt, hoe zou een dichter dat dan met woorden moeten kunnen? Nee, konden klanken zichtbaar worden, als je met klanken kon schilderen zoals met inkt en pen, dan zou je de vervoering van de geest kunnen schilderen, dat wat het hart raakt wanneer het oog een nieuwe en wonderschone natuur aanschouwt.

We liepen langs de wildstromende rivier de Ilse; hoge met sparren begroeide bergen verhieven zich aan beide kanten. De kale rots Ilsenstein met een groot ijzeren kruis op zijn hoogste punt stak loodrecht de lucht in; van het omhoog kijken krijg je een zere nek, maar als je op de Brocken staat, trekt de rots je blik de diepte in. Aan de overkant ligt een soortgelijke rots; alles duidt erop dat deze bergen bij een aardverschuiving gespleten zijn, waarna ze een bedding hebben gevormd voor de rivier de Ilse. In dit machtige gebergte, vertelt de sage, leeft de mooie prinses Ilse die bij de eerste zonnestralen te voorschijn komt om te baden in de heldere rivier. Gelukkig is hij die haar hier aantreft, maar slechts weinigen hebben haar gezien, want al is ze goed en vriendelijk, ze vreest de menselijke blik.

Toen de zondvloed de mensen van de aarde wegvaagde, stegen ook de wateren van de Noordzee tot grote hoogte, tot ver in het noorden van Duitsland. De mooie Ilse vluchtte met haar bruidegom uit de noordelijke landen naar de Harz, waar de Brocken hun een toevlucht leek te bieden. Eindelijk stonden ze op deze enorme rots die boven de stijgende zee uitstak; de omringende gebieden waren door de golven verzwolgen; hutjes, mensen en dieren waren verdwenen. Ze stonden daar helemaal alleen, arm in arm, en keken naar de golven die diep onder hen tegen de klippen sloegen. Maar het water steeg nog hoger; tevergeefs zochten ze naar een uitstekende spits waardoor ze naar de Brocken konden klimmen die als een eiland in de kolkende zee lag. Toen begon de berg onder hen te trillen, er ontstond een enorme scheur waardoor ze uiteengerukt dreigden te worden; nóg hielden ze elkaars hand vast. De bergwanden bewogen heen en weer; ze stortten allebei in de bruisende golven. Aan Ilse dankt de rivier haar naam en nog altijd woont ze met haar bruidegom in de harde rots.

We gingen steeds dieper het bos in; de weg slingerde omhoog de Brocken op, de ondergaande zon drong niet door de dichte sparren heen, hier en daar stonden kolenbrandershutten die alles in een blauwige rook hulden, waardoor een stille, wonderlijke, romantische sfeer ontstond; het was een schilderij dat de ziel weemoedig stemde.

De weg werd steiler; overal lagen enorme rotsblokken. De rivier de Ilse stortte zich over de grote rotsformaties en vormde de ene waterval na de andere; nu eens werd de rivierbedding tussen twee dicht op elkaar staande rotsblokken ingeklemd, waar de zwarte

stroom met sneeuwwit schuim kookte, dan weer bruiste de rivier breed en schitterend tussen omgevallen sparren door en sleurde de grote, groene takken mee.

Hoe hoger we kwamen, hoe smaller de rivierbedding werd. De stroom loste op in een bron en op het laatst waren er alleen nog grote waterdruppels te zien die uit het mos sijpelden.

Ik moest denken aan een hunebed, zo groots! De Brocken is er ook een. Steen ligt op steen gestapeld en over dit alles hangt een wonderlijke stilte. Nergens kwettert er een vogel in de lage sparren; overal groeien witte grafbloemen in het hoge mos en op de bergtop liggen grote hoeveelheden stenen.

Toen waren we boven, maar alles was in mist gehuld. We stonden in een wolk. Uit een herberg stroomde ons muziek tegemoet, er waren een stuk of veertig reizigers en een stel had muziekinstrumenten meegenomen en speelde vrolijke wijsjes uit *Fra Diavolo, De stomme* en andere bekende opera's.

Viereneenhalf duizend Franse voet boven de zeespiegel, midden in een wolk, maar achter een muur van vijf voet dik, zat ik me in een klein kamertje te warmen voor de hete kachel. De matrassen waren gevuld met Deens zeewier; hoog boven in deze vreemde wolkenhemel kon ik me dus te ruste leggen op Deense grond.

De koeien werden huiswaarts gedreven, ze hadden bellen om en dat klonk mooi; maar buiten was het nog steeds mistig; het begon te waaien en de wind joeg de wolken als een kudde schapen over de bergtop. Drie dames met grote hoeden op hun hoofd waren buiten witte Brocken-bloemen aan het plukken, de wolken streken langs hun benen en het deed me denken aan de heksenscène in *Macbeth*.

Er werd op mijn deur geklopt - en daar stapte de vriendelijke schoolmeester binnen met wie ik vanaf Braunschweig was opgereisd, we zouden elkaar op de Blocksberg weer treffen. Met een oude vriend die hij in Goslar had bezocht was hij een uur of twee voor mij aangekomen, hij had al met enkele reizigers kennisgemaakt, en volgens hem waren dat allemaal aardige en beleefde mensen. Hij was in een buitengewoon goed humeur en liet me zien hoeveel verzen hij al uit de ‘Brockenboeken’ had overgeschreven om thuis te kunnen laten zien.

Zoals bekend ligt er op iedere bijzondere plaats in Duitsland die door buitenlanders wordt bezocht een boek waarin ze hun naam kunnen schrijven en vaak levert dat hele verzen op waaruit hij hele stukken had overgeschreven.

In het boek trof ik de namen aan van twee Deense vrienden en verscheidene bekenden. Er stonden ook tekeningen in, het genie toonde zich op vele manieren. Hoevelen droomden niet van onsterfelijkheid toen ze hun naam neerschreven; welnu, mijn God, als zij allemaal onsterfelijk worden, dan word ik het ook!

De schoolmeester stelde me voor aan zijn vriend, maar die stond me helemaal niet aan, hij zag er maar stil en onbeduidend uit, vond ik, terwijl hij wel probeerde om een karaktervol gezicht te trekken; hij was zo iemand van wie men, als hij een dokter was geweest en zo'n gezicht zou trekken terwijl hij zwijgend de pols van zijn patiënten zou voelen, zou zeggen: ‘Hij denkt!’ Terwijl hij daar volgens mij juist mee was opgehouden.

We werden ondertussen naar buiten geroepen waar het hele gezelschap zich had verzameld. De muzikanten hadden boven in de toren plaatsgenomen en alle andere reizigers voorzien van bezems, stokken en vuurschoppen: ze nodigden ons uit voor een heksendans in het schemerige avondlicht. Iedereen pakte elkaar bij de hand, klein en groot, dik en dun, we gingen feest vieren en het vrolijke intermezzo kon beginnen.

Zo rumoerden ze door. Pas tegen middernacht werd het weer stil.

De maan drong langzaam maar zeker door de mist heen en wierp haar witte licht in mijn lange, smalle kamer. Ik kon niet slapen en ging daarom naar de toren om van het uitzicht te genieten. Wie ooit in zijn droom over de aarde heeft gezweefd en de landen met hun steden en bossen ver beneden zich heeft gezien, kan zich een vage voorstelling maken van deze onbegrijpelijke pracht. Gitzwart lagen de met sparren begroeide bergen onder me, witte wolken, door de maan beschenen, vlogen als geesten tegen de berg op. Er was geen grens; het oog verloor zich in de oneindigheid, steden met hun torens, de hutten van de kolenbranders met hun rookzuilen staken uit boven de doorzichtige mistsluier die beschenen werd door de maan. Een fantastische droomwereld strekte zich hier bijna tastbaar voor me uit. Diep in deze zwarte bossen lag ten tijde van het vuistrecht menig ridder met zijn knechten op kooplieden te loeren die hun kostbare waren van stad naar stad brachten, daar waar nu geen spoor meer van was te zien, verhief zich toen op de rotsen een burcht, hoog en sterk met muren en torens, waar op lange winteravonden feest werd gevierd. De mistflarden dreven steeds verder omhoog tussen de zwarte bergen, de wolken namen de

meest wonderlijke gedaantes aan. Daar, dacht ik, in de wijde omtrek van die burcht groeit de toverbloem, de *Wunderblume* van de Harzbewoners die menig kinderlijke ziel, in vrome eenvoud, nog zoekt. Slechts één heeft hem ooit gevonden, maar besefte dat pas toen hij hem alweer was verloren; ik heb de bloem hier niet gezocht, ik voelde hem groeien in mijn hart, de engelen hadden daar een zaadje geplant toen ik nog in de wieg lag te sluimeren. De bloem ontvouwde zich en verspreidde zijn magische geur, *de fantasie*. In mijn hart kwam deze schitterende bloem van het leven steeds meer tot bloei; ik hoorde en zag een grotere natuur om me heen.

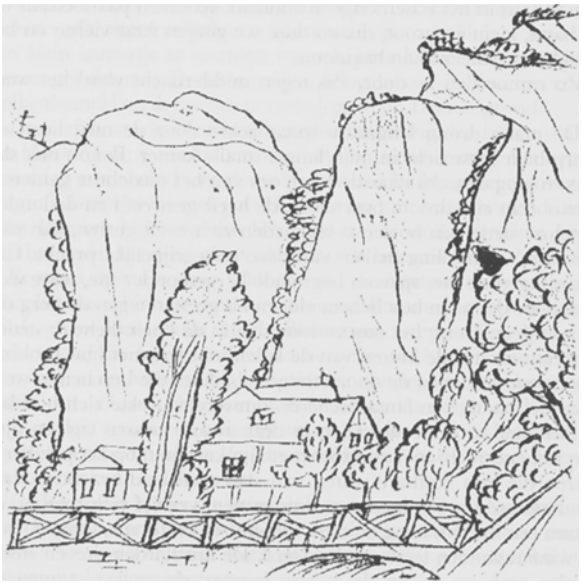

Hoog op de spits van de Ilsestein stond de mooie prinses Ilse, beschenen door het felle maanlicht. De verzonken burchten herrezen en het licht vlamde door de gekleurde ramen; tussen de zwarte sparren verhieven zich de rode muren van het klooster met zijn

Gotische torens; requiems klonken en de jachthoorn weergalmde met een zevenvoudige echo tussen de bergen. Ver weg, waar de Hackel de horizon markeert, steeg de verdwenen roofburcht op uit het diepe moeras; de bergen openden zich voor mijn ogen en in de diepe kloof zag ik hoe keizer Frederik achter een grote stenen tafel zat waaraan zijn lange rode baard was vastgegroeid; meer dan duizend zwarte dwergen waren aan het werk in de diepe holen en sleepten met grote stapels glimmend metaal, terwijl mijn oog in de verte waar de gezichtseinder opging in de Pruisische en Braunschweigse vlakten, oorlogszuchtige legers voorbij zag trekken. Ze waren net als de mist die oploste, er bleef slechts één lichtend punt achter, als een ster die over de vlakte straalde en bleef schijnen totdat ook die achter de horizon verdween en ik de andere schitterende, toverachtige beelden vergat bij de gedachte aan de grote keizer.

Toen hoorde ik een suizen onder bij de toren en ik zag een leger van misvormde spoken en menselijke gedaanten die een vrolijke kringdans maakten op de berg terwijl ze hun bezemstelen en houten sabels boven de berg uitstaken, heel hoog, om het heldere licht van de gezonken ster weg te vegen en te krabben, maar ze konden er niet bij en sprongen in vruchteloze woede op en neer, terwijl ze gemeen naar me lachten. Het waren figuren met zwaarden en lansen, met pen en inkt en ordetekens op hun mooie gewaden; en ze lachten me uit met de woorden: ‘Je durft toch niet te zeggen wie je ziet, dichtertje van ons, pas maar op! Het brood groeit niet aan de bomen, hou je vast opdat je niet valt - hé!’ En toen prikten ze weer naar de hoge hemel waar de ster, die ze toch nooit zouden kunnen raken, helder en prachtig scheen.

Twee brieven aan Sara Coleridge

S.T. Coleridge[*]

(Vertaling Irving Pardoen)

Clausethal, 17 mei 1799

Op zaterdag 11 mei om tien uur vertrokken we uit Göttingen, met ons zevenen. Ten noordoosten van Göttingen gingen we een heuvel op en liepen door velden met bos eromheen, velden die soms smaller werden en zich dan weer voor ons openden, totdat we bij Hessen Dreisch kwamen, dat toebehoort aan de prins van Hessen Gassel. Hier zag ik een grote houten paal met de Franse woorden *Pais neutre* (neutraal land) erop - een voorzorg voor het geval de Fransen langs zouden marcheren. Hier dineerden we met een maal van aardappelen en pannekoeken - de pannekoeken zijn in dit gedeelte van het land overal voortreffelijk, maar hoewel het naar de vorm wel pannekoeken zijn, smaken ze eerder naar een goede Yorkshire of beslagpudding. Deze en eieren zijn vrijwel altijd te verkrijgen, zelfs als er niets anders voorhanden is. Bij de herberg waren ze aan het brouwen - ik informeerde ernaar en hoorde dat ze drie bushels mout en vijf grote handen hop in het okshoofd deden. Het bier was als te verwachten maar een middelmatig brouwsel. Meteen na de herberg sloegen we een smalle weg door een imposant sparrenbos in. Deze hoge sparren hebben tot bijna bovenaan geen takken, met als gevolg dat geen bos zo somber is, terwijl toch in geen ander zo veel kleine en grotere plekken zonlicht te zien zijn. De ondergrond bestond uit grote stenen en rotsblokken, geheel en al bedekt met een dikke laag heldergroen mos met spikkels zonlicht erop en alleen getooid met het tere drieblad en de maagdelijk witte bloempjes van de klaverzuring - een wel zeer kostelijk zuur voor de dorstige voetreiziger.

* *Samuel Taylor Coleridge (1772-1834) was een geestdriftig wandelaar. Vanuit het Engelse Lake District vertrok hij met zijn wandelgenoten William Wordsworth en diens zuster Dorothy op 16 september 1798 voor een reis naar Duitsland die aanvankelijk dne maanden zou duren. In Duitsland wijzigde Colendge zijn plannen. Hij verbleef eerst lang in het stadje Ratzeburg en woonde vervolgens van 6 januari tot 24 juni 1799 Göttingen, waar hij colleges volgde aan de universiteit, die toen in hoog aanzien stond. Hij had veel belangstelling voor de Duitse taal, filosofie en folklore. In mei 1733 maakte hij met medestudenten vanuit Göttingen een wandeltocht door de Harz.*

Als we uit het sparrenbos komen, trekken we een mijl of twee door kloven die veel weg hebben van die in de buurt van Stowey en Holford maar nog meer lijken op die bij Porlock, omdat zowel hier als bij Porlock grote stukken rots uit de heuvels steken, wat we helaas! bij ons geliefde Stowey niet hebben!... We trokken door Rudolphshausen, een dorp waarbij in de buurt het huis en de boerderij van de ambtman staan. Het landsbestuur betaalt de ambtmannen slechts een gering salaris, maar verpacht aan hen wel grote boerderijen tegen een zeer lage pacht - waardoor de ambtmannen in het hele land van Hannover de grote landbouwers zijn, als klasse alleen te vergelijken met onze herenboeren. Alle vernieuwingen in de wijze van landbewerking hier ontstaan bij hen en dooi hen. Ik heb in Engeland nooit boerderijen gezien die zo groot en solide waren en ingericht voor de opslag van alle mogelijke goederen en bemesting op stal, als bij die van deze ambtmannen doorgaans het geval is. Ze beslaan gewoonlijk duizend tot vijftienhonderd morgen land. Van Rudolphshausen (d.w.z. Rudolphs huizen) kwamen we bij Womarshausen, een katholiek dorp dat toebehoort aan de keurvorst van Mainz, het eerste katholieke dorp dat ik ooit heb gezien - met een crucifix, d.i. een houten beeld van Christus aan het kruis aan het einde van het plaatsje, en twee andere langs de weg, een eindje van het dorp af. De meeste kinderen liepen halfbloot, alleen gekleed in een hemd of liever gezegd een reliek van een voormalig hemd, maar ze waren dik, gezond en speels. Een vrouw droeg een zilverstuk om haar hals met daarop de figuur van Sint Andreas. Ze deelde ons plechtig mee dat Sint Andreas in het bos had geleefd en in de buurt van dit dorp geboren was en dat hij heel goed was voor mensen met ontstoken ogen.

Hier ontmoetten we een paar studenten van de universiteit van Halle, avontuurlijke figuren met leren jassen, lange sabels en grote, driehoekige hoofddeksels met afhangende ijzeren kettinkjes, en met een enorme pijp in hun mond, waarvan de kop zeker tot boven hun voorhoofd omhoogstak. Poole zou ze ‘ridders van voorbije tijden’ hebben genoemd. Ik vroeg de jonge Blumenbach of het een uniform was. Nee, zei hij, maar een student had een natuurlijke aandrang om een rol te spelen, en zo kwam het dal men aan de universiteiten van Duitsland allerlei luimen en grillen en schalkse verkleedpartijen verzon en uitvoerde. Ik heb dat in Göttingen vaak gezien, maar Göttingen is ongetwijfeld beschaafd en weldenkend in vergelijking met de andere universiteiten.

Langs wegen die in geen opzicht opmerkelijk waren kwamen we in Gieboldshausen, aan de overkant van een brug waarop een gemijterd standbeeld stond met een groot crucifix in de armen. Het dorp is langgerekt en lelijk, maar de kerk is zoals de meeste katholieke kerken interessant, en aangezien het de vooravond van Pinksteren was, stroomde de hele bevolking er met missalen en rozenkransen naartoe, de kleine kinderen over het algemeen met een koralen kruis op hun borst. We namen hier een gids, verlieten het dorp en gingen een heuvel op - en daar verhieven de bossen zich in een groene frisheid die ons als tovenarij verraste! Het voorjaar is losgebarsten, zo plotseling als een Russische zomer. Toen we Göttingen verlieten, was alles in de knop en zag je hier en daar een boom met wat groen, maar het bos stond hier vol in het blad en verschilde alleen van een zomers bos door het heerlijk frisse, tere groen. We betraden het bos over een prachtig mossig pad, het maanlicht mengde zich met het avondlicht, en zo nu en dan noodde de ene nachtegaal de andere tot zingen, en dan antwoordde gewoonlijk een andere en zei, naar wij dachten: ‘Het is nog wat te vroeg!’ Want het lied kreeg geen vervolg. We kwamen bij een vierkante open plek in het groen die geheel ommuurd was door beuken, aan alle vier de zijden. Weer gingen we het bos in, en nadat we ongeveer een mijl hadden afgelegd, kwamen we op een grote vlakte, met bergen in de verte. Ons pad voerde voortdurend langs de zoom van het groene woud. Naast ons liep een snelstromende rivier. Inmiddels zongen alle nachtegalen en werd het tere groen bleker in het maanlicht. Alleen de gladde stukken in de rivier waren nog purper gekleurd door de weerkaatsing van de vlammend rode kleuren in het westen. Met dit alles om ons heen en onder de indruk hiervan kwamen we in Pöhlde, een bekoorlijk groepje huizen in een halve cirkel van beboste heuvels, een halve cirkel nauwelijks breder dan de breedte van het dorp, met bomen die nog voor het merendeel beuken waren. Toen we dit achter ons hadden gelaten, was het landschap niet interessant meer. We kwamen bij het plaatsje Scharzfeld, dat tot Hannover behoort. Hier dronken we koffie en gebruikten we de avondmaaltijd, en na menig patriottisch lied (al mijn metgezellen zijn namelijk zeer goede zangers en Engelsen in hart en nieren) besloten we de avond en legden we ons in onze kleren te ruste op het stro dat voor ons in de gelagkamer was neergelegd. Een andere slaapplaats is in de dorpsherbergen in Duitsland niet te krijgen.

Op pinkstermorgen verlieten we om half acht Scharzfeld, we passeerden een brede vallei, gingen rechtsaf een zacht glooiende heuvel op en betraden een beukenbos, waar we na een paar honderd meter bij de opening kwamen van een enorme grot, waarin we afdaalden. Ze liep onder de grond achthonderd voet door en bestond uit verschillende vertrekken, met druipend water, stalactieten en imitatieschoorstenen, maar ik zag er niets bijzonders aan, behalve in de eerste ruimte, die als het ware een antichambre was. Je daalt er vanuit het bos via in de rots uitgehouwen treden in af, loopt onder een majestueuze natuurlijke rotsboog door en staat in het licht - want deze antichambre is van boven open: er is daar een gat van ongeveer twintig voet lang en acht voet breed. De opening is ovaal van vorm, en aan de rand groeien beuken die hun armen over de grot heen spreiden, zonder haar echter geheel af te dekken. Dit groen contrasteerde sterk met de grote hoop sneeuw in de antichambre van de grot, een witte heuvel, gedeeltelijk bedekt met verdorde bladeren. De wanden van deze antichambre werden gevormd door schots en scheef staande natte rotsblokken, alle bedekt met groen, druipend mos. Terug omhoog toen, het bos door, verschillende keren omhoog en omlaag. We beklommen een zacht glooiende groene heuvel waarop de ruïne van een kasteel stond. Toen we bijna op de top waren, ben ik naast een dorre zwarte stam gaan liggen, het restant van een enorme holle boom, omgeven door wilde kruisbessenstruiken, en keek ik achterom naar het landschap waar we doorheen waren getrokken. Op geen van de ruïnes die ik in Duitsland heb gezien, en dat zijn er niet weinig, heb ik zelfs maar een spoor van klimop kunnen ontdekken. [...]

Bijna aan het einde van het dal, of liever gezegd bij de eerste bocht, kwamen we bij het dorp Lauterberg. Net voordat je het dorp binnengaat, vloeien uit twee dicht bij elkaar gelegen, diepe, met bomen begroeide kloven twee beken in elkaar, om samen een derde diepe, beboste kloof in te stromen; voor je verrijst een woeste heuvel die het einde en de afsluiting van het dal lijkt te zijn; rechts liggen lage heuvels, nu eens groen van het koren, dan weer bebost; en links een wel zeer majestueuze heuvel! Zelfs een schilderij zou zijn simpele contouren niet fraai genoeg hebben kunnen weergeven, en wat zijn woorden dan armzalig! We lopen door dit keurige dorp, waar links, hoog uitrijzend boven de huizen, de majestueuze heuvel ligt die je, steeds als er een open ruimte is, in zijn geheel ziet, met zijn beuken, naaldbomen, rotsblokken, de verspreid lig-

gende huisjes en die ene keurige kleine pastorie, omsloten door fruitbomen, alle in bloei, en met daarnaast de luidruchtig voorbijschietende bergbeek. We verlaten het dal of liever gezegd de eerste bocht naar links daarin en volgen een beek - en zo slingert het dal zich voort, met aan de voet van de beboste heuvels steeds de rivier, terwijl zo nu en dan links en rechts andere, kleinere dalen het onze kruisen, en steeds liggen daar voor je de beboste heuvels die golvend in elkaar overgaan. Soms dacht ik dat ik me in de dalen rond Stowey bevond, en soms bij Porlock, en andere keren weer tussen Porlock en Linton, alleen was de stroom wat breder. Soms leek het natuurschoon bijna exact op stukken van de Wye, behalve dat de rivier iets minder breed was.

We volgden de ene bocht na de andere, en toen we de vierde kromming van het dal inliepen, merkten we ineens dat we omhoog waren gegaan - er waren geen bladeren meer! Alle beukenbomen waren zonder blad, en dat gold ook voor de zilverberken, die altijd, in zomer en winter, hun takken zo sierlijk laten hangen! Maar beneden in het dal, in groepjes bijeen, stonden op beide rivieroevers massa's zwartgroene coniferen, met daartussenin rondzwervende kudden koeien, die bijna allemaal een cilindrische bel van niet onaanzienlijke afmetingen om hun nek hadden. En door hun bewegingen, verspreid in het nauwe dal en tussen de bomen op de heuvel, klonk in de stille zondagochtend eenzelfde geluid als wanneer in een grote stad alle klokkentorens tegelijkertijd tot kerkgang oproepen. Het was al met al een melancholiek en romantisch tafereel, dat geheel nieuw voor me was.

Weer maakten we een bocht en we passeerden drie gebouwen met smeltovens, die we bezochten. Het is een prachtig gezicht, zo'n oven met kokend metaal, waaruit steeds blauwe, groene en scharlakenrode lichtflitsen als slangentongen omhoogschieten! Toen beklommen we een steile heuvel op de top waarvan St. Andreas Burg lag, een geheel uit hout opgetrokken stadje. Hier hebben we gegeten en geslapen. Omdat ik niet helemaal in orde was, heb ik een bed weten te bemachtigen - de anderen sliepen op stro. We verlieten St. Andreas Burg op 13 mei om acht uur en gingen verder de heuvel op, die onbebost was, afgezien van hier en daar een paar kleine, plompe sparrenbomen. We daalden weer af, om daarna tot veel grotere hoogte te klimmen. Toen kwamen we bij een werkelijk prachtige weg die slingerend omhoogliep aan de voorzijde van de heuvel, vanwaar we naar beneden keken in een diep, heel diep dal

of sleuf vol dennen en sparren, terwijl het ook op de heuvelrug ertegenover vol dennen en sparren stond, net als verder naar boven op de heuvel waarop we langs het kronkelpad omhoogklommen. Het dal of de sleuf waarin we naar beneden keken, heet het dal van de Rauschenbach, dat wil zeggen van de ruisende beek - en ruisen deed hij inderdaad ontzaglijk! De weg waarop we liepen was begroeid met minuscule naaldboompjes van een centimeter of vijf hoog.

Links voor ons rees een zeer indrukwekkende, steile rotswand van gele en zwarte steen omhoog, die de Rehburg heet, ofwel de berg van de ree. Een man die een ree had gestolen werd ooit, zoals het in dit geval in heel Duitsland de gewoonte was, aan een reebok gebonden, met zijn voeten aan de hoorns en zijn hoofd bij de staart, waarna de reebok werd losgelaten. Het bange dier kwam na enige tijd aan de rand van de steile rots, sprong naar beneden en spatte samen met de man in zeer kleine deeltjes uiteen. Ook nu weer niets anders dan dennen en sparren boven ons, onder ons en om ons heen! Hoe ontzagwekkend is de diepe harmonie van hun eenstemmig ruisen! Wat een eenheid is het - een geluid dat je doordringt van een onbestemd besef van de Alomtegenwoordige!

In het dal onder ons zagen we op verschillende plaatsen in de diepte springerige watervalletjes glinsteren tussen de takken, en van de heuveltop boven ons stortte zich een krachtige stroom dansend en schuimend naar beneden, nu eens verborgen, dan weer niet verborgen, dan weer halfverborgen tussen de sparren, totdat hij dichter naar de weg toe een waar gordijn van water werd, zodat geen dennenboom er zou kunnen blijven staan! Overal langs de zijkanten van de weg lag sneeuw, die gelijk op glinsterde met het schuim van de waterval, en tussen de takken door glinsterden de restjes sneeuw en de waterstroompjes boven op de heuvel, beneden in de diepe sleuf en op de tegenoverliggende heuvel. En achter de hoge tegenoverliggende heuvels, zo donker gehuld in hun naaldbossen, blikte vanuit een ver gebied een veel hogere, ronde, kale, stenige berg neer op het panorama.

In dit landschap liepen we verder, totdat onze weg gekruist werd door een tweede waterval, of liever gezegd een verzameling dansende watervalletjes, het ene naast het andere, over een behoorlijke breedte - allemaal tegelijk kwamen ze uit het donkere bos daarboven en golfden ze over de mossige rotsblokken en de naaldboompjes die op de verspreide eilandjes daartussen groeiden. Hetzelfde

landschap zette zich voort, totdat we bij de Oder Teich kwamen, een meer dat voor een deel door de mens is aangelegd en voor een deel op natuurlijke wijze is ontstaan. Het is twee mijl lang en maar een paar honderd meter breed en het meandert tussen de oevers, of liever gezegd tussen hoge muren van naaldbomen. Het lijkt een kalme en majestueuze rivier, het kruist de weg, gaat het bos in, stort daar meteen in een fantastische cascade naar beneden en stroomt het dal in dat er de naam Dal van de Ruisende Beek aan te danken heeft. We klommen naar beneden het dal in, bleven aan de voet van de cascade staan en klommen toen daarlangs weer omhoog. De rotsen waarlangs ze naar beneden gutste, waren vreemd woest van vorm en vertoonden fantastische gelijkenissen met mensen en dieren, en de dennentakken aan weerszijden werden bijna voortdurend heen en weer gezwiept, een onordelijkheid die scherp contrasteerde met de strikte stilte van de enorme bomenzee overal elders. Hier en ook op andere plaatsen vonden we grote brokken van een violetkleurig gesteente dat, als je er in het zonlicht overheen wrijft, een geur verspreidt die me aan viooltjes deed denken. Het gesteente is geelrood van kleur.

Mijn lieve, lieve schat! en mijn Hartley! Mijn heerlijke Hartley! - Bij heuvel, bos en beek sluit ik mijn ogen en droom van jullie!

Zo mogelijk zal ik vanavond het verslag van mijn uitstapje voortzetten in een tweede brief.

Clausethal, 17 mei 1799

Inmiddels lag er voor ons een dik pak sneeuw, waar we over een afstand van twee mijl tot aan onze knieën doorheen liepen, wat onuitsprekelijk vermoeiend was, totdat we bij een berg kwamen die de Kleine Broeken heet. Hier groeiden zelfs geen naaldbomen meer, al zag je zo nu en dan nog wel een door de wind kaal geblazen bosje staan, niet hoger dan tot de knie, samengeklit en platgedrukt zoals de doornbosjes op onze hoogste duinen. De grond was drassig en moerassig. We daalden af en kwamen aan de voet van de Grote Broeken, zonder weerga de hoogste berg in het noordelijke deel van Duitsland en het middelpunt van talloze vormen van bijgeloof. Op de eerste dag van mei dansen hier om middernacht de heksen, en wie erheen gaat kan zijn eigen geest zien rondlopen met op de rug een briefje waarop de namen staan van degenen die

je daarheen gewenst hebben. ‘Ik wou dat je op de Broeken zat!’ is namelijk in het hele rijk een gangbare verwensing. Maar goed, we gingen op moerassige grond omhoog en kwamen uiteindelijk op de top, die op 573 toises[1] boven zeeniveau ligt. We brachten een bezoek aan de Blocksberg, een soort bowlingveld omsloten door grote stenen, enigszins te vergelijken met Stonehenge; dit is de balzaal van de heksen. Vandaar gingen we naar het huis op de heuvel waar we hebben gegeten, en vervolgens zijn we weer afgedaald. Ik had een vreselijk opgezwollen teen, blaren aan mijn voeten en een gevoel alsof ik gebroken was van vermoeidheid. Toch ben ik doorgegaan en probeerde de pijn te vergeten, behalve wanneer ik, wat niet zelden gebeurde, mijn teen stootte tegen een steen of een boomstronk, wat natuurlijk een uitzinnige kwelling teweegbracht. 's Avonds om een uur of zeven arriveerden we in Elbingerode. Ik voelde me werkelijk onwel. De overgang van dagelijks vele uren zitten te schrijven, zoals ik de laatste tijd gewend was te doen, naar deze intense lichamelijke inspanning was te snel en te heftig geweest. Ik ben klappertandend naar bed gegaan, kreeg het koortsachtig warm, heb liggen draaien en woelen en kon de slaap niet vatten tot twee uur 's nachts, toen het zweet me uitbrak. Ik ben in slaap gevallen en toen ik de volgende ochtend opstond, voelde ik me heel goed...

We verlieten Elbingerode op 14 mei. We liepen over een afstand van een halve mijl door een woest landschap en langs kale stenige heuvels met verscheidene spelonken, of liever gezegd openingen die toegang gaven tot spelonken, waarna we in Rubelland kwamen - o, wat was dat een mooi landschap! Onze weg lag aan de voet van lage heuvels waarop een paar leuke huisjes stonden. Achter ons lagen hoge heuvels met een paar verspreide naaldbomen en op de toppen van de rotsen waren kudden geiten zichtbaar. Aan onze rechterhand lag een ondiepe rivier van ongeveer dertig meter breed, en achter de rivier een halvemaanvormige heuvel bekleed met sparren die de een na de ander boven elkaar uit staken, als toeschouwers in een amfitheater. De sparren waren prachtig om te zien, evenals de massieve rotsblokken, rotswanden en stenen obelisken die erbovenuit staken, precies op die plaatsen waar een dichterlijk aangelegde schilder ze zou hebben verzonnen als ze er niet hadden gestaan!

1 *Een toise is gelijk aan 6 Franse voeten, ofwel ongeveer 1,949 meter*

We staken de rivier over (die de Bode heet), betraden het lieflijke bos en kwamen bij de opening van een spelonk, waar een man rondleidingen geeft. De spelonk was gigantisch, achthonderd voet lang en meer dan dat diep; er waren veel verschillende ruimten, en het enige wat deze spelonk van andere onderscheidde was dat de gids, die echt een opvallend type was, het talent had om in de vormen van het druipsteen ongewone gelijkenissen te ontdekken en te zien. Hier hebben we een non, daar de tempel van Salomo, dit is een rooms-katholieke kapel, dat een leeuwenpoot (het ontbrak er werkelijk alleen maar aan dat de poot niet van vlees en bloed was!), dit is een orgel, met ook precies de tonen van een orgel, enzovoort, enzovoort. Maar helaas! Hoezeer ik ook mijn ogen en oren inspande en mijn verbeelding aan het werk zette, ik zag niets anders dan gewone druipsteen en hoorde niets anders dan het oninteressante geluid van gewone stenen. Eén ding was wel opmerkelijk - een enorme kegel van druipsteen die in de grootste ruimte van het plafond naar beneden hing, gaf als ertegenaan werd geslagen een geluid dat precies als een doodsklok klonk. Ik liep achteraan en hoorde het een paar keer van enige afstand, en het maakte een zeer sprookjesachtige indruk: dwergen en onzichtbare wezens die schijnklokken luiden voor schijnbegrafenissen! Hierna beleefde ik het meeste plezier aan een kleine, heldere bron en een zwarte stroom; vijftig keer vergroot en zoveel men wil aangedikt zouden ze misschien goed genoeg zijn om over te lezen in een roman of gedicht.

Toen we terugkeerden, waren de dorpelingen op het groene stuk grond voor de herberg om de meiboom pinksterdinsdag aan het vieren. Vanaf de top van de meiboom hangen zoals gebruikelijk slingers, en aan deze slingers zijn lepels en andere kleinoden bevestigd. De lange, gladde, ronde paal wordt goed ingevet - en vervolgens mag degene die de top weet te bereiken hebben wat hij pakken kan. Dat levert, zoals je je wel kunt voorstellen, een heel lachwekkend schouwspel op van onhandigheid, behendigheid en mislukking als het succes voor het grijpen lijkt. Daarna ging men dansen. De vrouwen dansten heel goed, en ik heb in het algemeen overal in Duitsland gezien dat de vrouwen uit de lagere klassen veel minder afwijken van de ideale vrouw dan de mannen van de ideale man. Men danste volksdansen en walsen, maar voornamelijk de laatste. Deze dans is in de hoogste kringen al tamelijk wellustig, maar hier gaven de bewegingen etc. een veel getrouwer beeld van

de passie of liever gezegd de lust die de dans ongetwijfeld moet uitbeelden. Maar zelfs als het duizelingwekkende rondtollen voorbij is, heeft ook het lopen op de muziek, waarbij de vrouw haar arm vertrouwelijk en met genegenheid om de schouders van de man legt, of (bij de boeren) om zijn hals, iets van een onuitsprekelijke charme. Het eerste paar dat begon te walsen bestond uit een heel mooi, lang meisje van twee- of drieëntwintig, in volle bloei en welgevormd van lijf en leden, en een man met een enorme snor, een pandjesjas en een wollen slaapmuts. Hij was soldaat en, naar ik uit de ongewoon frequente blikken van het meisje opmaakte, haar minnaar. Hij was zonder meer de charmeur en de beste danser van het feest. Toen kwamen er twee boeren, van wie de een door zijn gezicht en voorkomen, en vooral door zijn komische, geforceerde kuitenflikker mij onweerstaanbaar deed denken aan Shakespeare's Slender, en de andere aan zijn Dogberry. O, die twee gezichten, die twee houdingen! O, was ik maar een Hogarth! Wat zijn mensen die kunnen schilderen toch benijdenswaardig! Hun danspartners waren mooie meisjes, wat minder lang dan de eerste, en dansten ongewoon licht en luchtig. Als vierde was er een lief meisje van een jaar of zeventien, teergebouwd en tenger en heel mooi gekleed, met een roos in volle bloei in het witte lint om haar hoofd dat haar roodachtig bruine haar in toom hield. Haar partner walste - met een pijp in zijn mond! en hij rookte de hele tijd! Tijdens heel deze zinnelijke dans verpersoonlijkte zijn hele gezicht op fraaie wijze de ware Duitse onverstoorbaarheid.

Op de achtergrond werd heel vermakelijk gewalst en gedanst door een klein, haveloos meisje en een haveloos jongetje met afgezakte kousen, van wie ik aanneem dat ze niet tot het gezelschap behoorden. Maar wat me het meeste amuseerde was een klein meisje van een jaar of drie, vier, zeker niet ouder dan vier, dat op een baby moest passen van precies een jaar oud (iemand van onze groep heeft het namelijk gevraagd), die nog maar net kon lopen. Het meisje dat hem leerde lopen werd zo door de muziek geïnspireerd dat ze met hem begon te walsen, en de twee kleintjes wervelden rond en omarmden en kusten elkaar alsof ze door het dolle heen waren van de muziek. Ik heb niet veel verstand van muziek, maar ik genoot ervan! en Parry, die zelf musiceert, verzekerde me dat er ongewoon goed gespeeld werd. Er waren twee violen en een cello, en allemaal, maar vooral de cellist, hadden echte Hogarthkoppen! - God zegene ze! Ik voelde meer genegenheid voor hen

dan voor welk ander gezelschap dan ook dat ik in Duitsland heb ontmoet, naar ik aanneem omdat ze zo gelukkig leken!

We verlieten hen - als we het dorp uitgaan, zakt de halvemaanvormige heuvel met sparren weg en ziet er dan uit als een ongelijkmatig bos, maar de heuvel aan de andere kant komt omhoog en vormt op zijn beurt een zuivere halvemaan, maar met een heel andere aard - hoger en steiler en hier en daar eerder getooid dan bekleed met sparren, aangezien het grootste deel van de heuvel bestaat uit massieve steen en verschillende vooruitspringende steile rotswanden, grijs, zwavelgeel of mossig.

Korte tijd later zagen we enorme marmeren rotsen, en op ongeveer een mijl afstand van Rubelland kwamen we bij een werkplaats waar het marmer wordt gepolijst. De aderen van het Blankenburgmarmer zijn van een grote schoonheid; een voet in het vierkant kost een halve kroon. De jonge Blumenbach vertelde ons dat dit marmer in zee gevormd wordt - dat de aderen, in elk geval de bruine en de rode, uit echt koraal bestonden, en het witte deel het bijkomstige bindmiddel was. Hier steekt een enorme rotspunt uit de grond omhoog en splitst de weg. Ons pad ging de ene kant op, naar links, en de rivier de andere. We verlieten de Bode met tegenzin, want hij stroomde meten een heel dicht naaldbos in, waar we hoge zuilvormige rotsen zagen die te midden van de zwarte naaldbomen wel leken te leven, ik weet niet waarom, en ik wilde dat ik bij hem mocht blijven. Maar het afscheid van een bruisende rivier is altijd onvrijwillig. Ik kijk achterom en zie de sneeuw op de Broeken, en tussen het zwarte, minerale groen van de naaldbossen ziet alles er winters uit, oneindig winters, en de beuken, de berken en de wilde essen zijn allemaal zonder blad. Maar kijk! daar voor ons... lieflijke lente! bepaald nog niet het volle, jonge gebladerte zoals op de eerste dag van onze tocht, maar bedeesd en zacht, een beetje winters nog, en met hier en daar grote en kleinere roestbruine vlekken. Het is hoogst interessant om je binnen een tijdsbestek van twee of drie dagen steeds in een ander klimaat te bevinden, met alle verschillende bijbehorende verschijnselen!

De uitgestrekte vlakte lag voor ons, rotsen aan de rechterkant (een enorme muur van rotsen!), en links en met een bocht tot voor ons uit heuvels met beuken, zacht glooiende, beboste heuvels. Aan de voet van de heuvel lagen het kasteel en het stadje Blankenburg met al zijn boomgaarden vol bloeiende fruitbomen. Blankenburg is een behoorlijk stadje met vijfhonderd huizen en drieduizend inwo-

ners, en het behoort toe aan de hertog van Brunswijk. Recht tegenover onze herberg staat het huis waar de onfortuinlijke Lodewijk XVIII eenentwintig maanden gewoond heeft. Hij hield er een vaste maîtresse op na, een grote, mooie, lange vrouw met een lichte huid, een Française, wier echtgenoot eveneens in dat huis woonde en die zich op een zeer afstandelijke wijze voorkomend en respectvol jegens zijn vrouw gedroeg. De dochter van een wasvrouw uit Blankenburg, Hase geheten, had echter de aandacht van Zijne Majesteit getrokken - een jong maar niet onaantastbaar eerzaam meisje - en één of twee keer per week stuurde Zijne Majesteit genadiglijk een van zijn edellieden om haar te halen.

Twee keer per week baadde Zijne Majesteit in een bad van bouillon, voor welk doel steeds tachtig pond rundvlees werd gebruikt - de bouillon en het vlees werden daarna aan de armen gegeven. Hij had bevel gegeven dat zijn chirurgijns en doktoren de armen gratis moesten helpen, en hij huilde toen hij de stad verliet. Wij hebben een bezoek gebracht aan het kasteel, waar we werden rondgeleid door een jongedame. Wat een immens aantal lelijke vertrekken, en wat een immens aantal lelijke schilderijen; geen enkel daarvan bezat ook maar enige verdienste, of liever gezegd, geen enkel daarvan was geen afzichtelijk kladwerk. En bijna allemaal obsceen! Het is echt niet waar dat onze voorouders onschuldiger waren dan wij.

Terug in de herberg hebben we de avond doorgebracht met het gezamenlijk zingen van oude Engelse liederen, waarvan *God Save the King* en *Rule Brittannia* geen gering aantal keren werden herhaald, zoals je je wel zult kunnen voorstellen, want in het buitenland wordt iedereen patriot en loyalist... bijna een aanhanger van Pitt!

God zegene je, mijn liefste,
en goede nacht!

Een brief aan Charlotte von Stein*

Johann Wolfgang Goethe
(Vertaling Victor Bulthuis)

10 December. Voor het ochtendgloren, voor ik weer van hier heenga, een goedemorgen.

's Ochtends tegen zevenen. Wat moet ik over de Heer zeggen met mijn schrijfpen, wat voor lied zal ik over hem zingen, nu mij alle proza tot poëzie en alle poëzie tot proza wordt? Ik slaag er niet eens in met mijn lippen te zeggen wat ik heb meegemaakt, en dan zou het met dit puntige ding wel lukken? Lieve mevrouw, God gaat met mij om als met zijn oude heiligen, en ik weet niet waar ik het vandaan heb. Als ik vraag dat als teken van bevestiging de vacht droog mag zijn en de dorsvloer nat[1], dan is dit zo, maar het omgekeerde ook, en daarboven is er de bovenmoederlijke leiding die rekent met mijn wensen. Het doel van mijn verlangen is bereikt, het hangt aan vele draden en vele draden hangen op hun beurt daaraan vast, u weet hoe symbolisch mijn bestaan is... en de deemoed waarover de goden zich vrolijk maken om zichzelf te verheerlijken, en de overgave van ogenblik tot ogenblik die ik bezit, en de volledige vervulling van al wat ik hoopte.[2]

Ik wil u verklappen (zegt u het tegen niemand) dat ik naar de Harz ben gereisd, dat ik de Broeken wilde beklimmen. En vandaag, liefste, ben ik boven geweest, als was het geheel vanzelfsprekend, hoewel iedereen mij al acht dagen lang verzekerde dat het onmogelijk zou zijn. Maar over het hoe en vooral het waarom van dit alles zwijg ik tot ik u weerzie. Hoe graag zou ik hierover nu al schrijven.

Ik zei: Ik verlang naar de volle maan! - Wel, liefste, ik loop naar de deur en daar ligt de Broeken in de hoge, heerlijke maneschijn boven de sparren voor me, en ik was boven vandaag en heb op het Duivelsaltaar mijn God mijn allerinnigste dankoffer gebracht.

Ik zal de namen noemen van de plekken waar ik ben. Momenteel ben ik in het zogeheten Torfhaus, de woning van een jachtopziener, op twee uur afstand van de Broeken.

* *Driemaal reisde Goethe door de Harz en alledrie keren beklom hij de Broeken, een haast religieuze ervaring die hij in dito bewoordingen - deels bijbels getint beschreef. Van zijn eerste tocht, die hij te paard en zonder reisgenoot maakte in de winter van 1777, hield hij voor zijn vriendin Charlotte von Stein een briefdagboek bij.*

1 *Een knipoog naar het bijbelboek Rechters (6: 36-40): 'Toen zei Gideon tegen God: "Ik wil graag weten of het werkelijk uw bedoeling is door mijn toedoen Israël te bevrijden, zoals u hebt gezegd. Daarom leg ik hier op de dorsvloer een wollen vacht. Als er morgenochtend dauw ligt op de wol terwijl de grond eromheen droog is, dan weet ik zeker dat u inderdaad door mijn toedoen Israël zult bevrijden."'*

2 *Niet-lopende zinnen als deze zijn typerend voor het spontane en associatieve taalgebruik van de jonge Goethe.*

Clausthal, 11 december, 's avonds. Vanochtend vroeg heb ik het Torfhaus verlaten en ben over de Altenau teruggegaan. Onderweg heb ik u veel verteld. O, ik ben zo spraakzaam als ik alleen ben.

Slechts een woord ter herinnering. Toen ik gisteren bij het Torfhaus aankwam, zat de jachtopziener in hemdsmouwen aan zijn eerste borrel. Ik begon te oreren over de Brocken, maar hij verzekerde mij dat het onmogelijk was naar boven te gaan. Hij vertelde hoe vaak hij 's zomers boven was geweest en hoe roekeloos het zou zijn het nu te proberen, en dat de bergen toen in nevel gehuld waren zodat men niets kon zien. 'Ook nu ziet het er daarboven zo uit,' zei hij, 'u kunt nog geen drie stappen vooruit kijken. En wie niet weet waar hij zijn voeten moet zetten,' enz. Daar zat ik dan, in zak en as, half en half te bedenken hoe ik terug zou keren. En ik voelde me als de koning die van de profeet de opdracht krijgt met zijn boog te slaan en die niet vaak genoeg slaat.[3] Ik zweeg en smeekte de goden het hart van deze mens alsmede de weersomstandigheden te veranderen, en ik hield me stil. Opeens zei de man tegen mij: 'Nu kunt u de Broeken zien.' Ik liep naar het venster en hij was even duidelijk te zien als mijn gezicht in de spiegel. Toen sprong mijn hart op en ik riep: 'En mij zal het niet lukken boven te komen? Heeft u geen knecht of iemand anders die...' Hij zei: 'Ik zal zelf wel met u meegaan.' Ik heb een teken in het raamkozijn gesneden als getuigenis van mijn vreugdetranen[4]; was u het niet aan wie ik dit schrijf, het zou een zonde zijn geweest. Ik kon het niet geloven totdat ik op de hoogste rotspunt stond. Alle nevel lag onder me, en boven heerste een verrukkelijke klaarheid. Vannacht was hij tot in alle vroegte zichtbaar in het maanlicht en hij werd duister in de ochtendschemering, toen ik de deur uit wilde gaan. Adieu. Morgen ga ik weg van hier. U zult nu vanuit andere streken van mij horen. Heeft u de behoefte mij te schrijven, geeft u uw brief dan aan Philippe; hem heb ik een adres gegeven.

Adieu, liefste. Groet u Von Stein[5] en hofdame Waldner van mij, maar zeg niemand waar ik ben. Adieu.

G.

3 *Eveneens een bijbelse verwijzing, ditmaal naar 2 Koningen 13: 16-19: de stervende profeet Elisa draagt de lafhartige koning Joas op een pijl uit het raam te schieten, hetgeen hem verzekert van de overwinning op het leger van Aram. Vervolgens zegt Elias tegen Joas dat hij met zijn pijlen - dus niet met de boog zoals Goethe zegt - op de grond moet slaan. Driemaal slaat de koning op de grond, waarop de profeet woedend uitroept: 'Had maar vijf of zes keer geslagen! Dan zou u Aram vernietigend verslagen hebben. Nu zult u Aram maar drie keer een nederlaag toebrengen.'*

4 *Goethe kraste enkele verzen uit zijn gedicht* Harzreise im Winter *in het hout, dat hij tijdens dezelfde reis schreef (zie Vertaalde Poëzie, p. 159).*

5 *Hoewel Goethe zijn vriendin 'liefste' noemt, was zij getrouwd met opperstalmeester Gottlob Freiherr von Stein (vandaar dat hij haar ook aanspreekt met 'lieve mevrouw').*

Over het graniet*

Johann Wolfgang Goethe
(Vertaling Victor Bulthuis)

Het graniet was in de oudste tijden al een merkwaardige steensoort en dit geldt nog meer voor onze tijd. De Ouden kenden het niet onder deze naam. Ze noemden het syeniet, naar Syene, een Ethiopische grensplaats. De kolossale massa's van dit gesteente inspireerden de Egyptenaren tot immense bouwwerken. Ter ere van de zon trokken hun koningen er spitse zuilen uit op en vanwege zijn rode structuren kreeg het de naam ‘vurig bont’. Nog altijd mogen de sfinxen, de Memnonbeelden, de kolossale zuilen op bewonderende blikken van reizigers rekenen, en tot op vandaag houdt de onmachtige heer van Rome het restant van een oude obelisk overeind die door zijn oppermachtige voorvaderen uit een vreemd werelddeel helemaal hiernaartoe gebracht werd.

In latere tijden gaf men deze steensoort de naam die zij nu draagt, vanwege haar korrelige uiterlijk, en zij moest zich in onze dagen aanvankelijk enige ogenblikken van vernedering laten welgevallen voor zij het hoge aanzien verwierf waarin zij nu bij alle natuurhistorici staat. De kolossale afmetingen van genoemde spitse zuilen en de wonderbaarlijke variatie van haar korrelstructuur verleidden een Italiaanse natuuronderzoeker ertoe te geloven dat zij door de Egyptenaren op artificiële wijze uit een vloeibare massa werd gestold.

Deze overtuiging vervluchtigde echter al spoedig, en de waardigheid van dit gesteente werd door vele scherpzinnige ontdekkingsrei-

* *Goethe deed in de Harz genealogisch, mineralogisch en mijnbouwkundig onderzoek - met het blote oog want optische instrumenten als microscopen wantrouwde hij. Hij beschouwde graniet als het oudste gesteente, het ‘fundament der aarde’. Hij rekende zichzelf tot de neptunisten, die van mening waren dat graniet door kristallisatie bij de afkoeling van de vloeibare oerbrij als sediment van een oerzee is ontstaan. Zij voerden een fel debat met de plutonisten of vulkanisten (onder wie Goethes vriend Alexander von Humboldt), die het ontstaan van gesteenten afleidden uit een vurige, vloeibare substantie voortkomend uit de vuurkem van de aarde. In bovenstaande fragmenten, meer natuurfilosofisch dan geologisch van aard en mogelijk bedoeld als delen van een roman over het heelal, verzinnebeeldt het graniet het ware, duurzame en eeuwige dat schuilgaat onder de veranderlijkheid en vergankelijkheid van zowel natuurlijke verschijnselen als het menselijk lot.*

zigers uiteindelijk bevestigd. Iedere tocht door onbekende gebergten bevestigde de aloude ervaring dat het hoogste en het diepste graniet is en dat deze steensoort, die men nu nader leerde kennen en van andere onderscheiden, het fundament van onze aarde is, waarop zich alle overige veelsoortige gebergten hebben gevormd. In de diepste ingewanden van de aarde rust zij onwankelbaar, haar hoge bergruggen verheffen zich, waarvan de toppen nimmer door het alles overspoelende water werden bereikt. Zoveel weten wij van dit gesteente en niet veel meer. Uit bekende bestanddelen, op geheimvolle wijze samengevoegd, laat het zijn oorsprong noch uit water, noch uit vuur afleiden. Rijk geschakeerd in de grootste eenvoud, kent het een oneindige variatie van samenstelling. De vorm en de verhouding van de bestanddelen, de duurzaamheid en de kleur ervan variëren per gebergte, en de massa's van elk gebergte zijn van voetstap tot voetstap weer anders, maar in grote lijnen toch ook aan elkaar gelijk. En zo zal het eenieder die de aantrekkingskracht kent die de geheimen van de natuur op de mens uitoefenen, niet verbazen dat ik het terrein van de beschouwing waarop ik mij eerder begaf heb verlaten en mij vol hartstocht aan een ander heb overgegeven. Ik vrees niet het verwijt te krijgen dat het een geest van tegenspraak moet zijn die mij van de beschouwing en beschrijving van het hart van de mens, het jongste en meest veelzijdige, beweeglijke, veranderlijke en wankelbare deel van de schepping, naar de beschouwing van het oudste, diepste, meest standvastige en onkwetsbare kind van de natuur heeft gevoerd. Want men moet mij toch nageven dat alle natuurlijke dingen onderling nauw samenhangen en dat de vorsende geest zich niet graag laat buitensluiten door wat binnen zijn bereik ligt. Ja, het zij mij vergund dat ik, die door de grilligheid van het menselijke karakter, door de schichtigheid van de gemoedsbewegingen in mijzelf en in anderen veel geleden heb en nog altijd lijd, tot de verheven rust mag komen die deze eenzame, stomme nabijheid van de grootse, op fluistertoon sprekende natuur verschaft, en wie daarvan een vermoeden heeft, volge mij na.

In deze overweging nader ik u, oudste en waardigste monumenten van de tijd. Zittend op een hoge, naakte bergtop en uitziend over een weids landschap kan ik tot mijzelf zeggen: hier rust je onmiddellijk op een ondergrond die tot in de diepste diepten der aarde reikt, geen jongere aardlaag, geen opeenhoping van door het water meegevoerd puin heeft zich tussen jou en de vaste bodem

van de oerwereld gelegd, je loopt niet, zoals in gindse vruchtbare, bevallige dalen, over één groot graf, deze toppen hebben niets levends gebaard en niets levends verslonden, ze zijn vóór alle leven en boven alle leven. Op dit ogenblik, nu de innerlijke aantrekkende en bewegende krachten der aarde onmiddellijk op mij inwerken, nu de invloeden des hemels mij nader omzweven, word ik tot hogere beschouwingen van de natuur geïnspireerd, en zoals de menselijke geest alles leven inblaast, zo ontwaakt in mij een gelijkenis die ik vanwege zijn verhevenheid niet kan weerstaan. Zo eenzaam, zeg ik tot mijzelf, terwijl ik vanaf deze naakte top omlaag kijk en in de verte enkel wat bescheiden groeiend mos ontwaar, wordt het de mens te moede die slechts voor het oudste, eerste, diepste beleven van de waarheid zijn ziel wil openen. Ja, hij kan tot zichzelf zeggen: hier op dit oudste, eeuwige altaar, dat direct op de bodem van de schepping is gebouwd, breng ik het wezen aller wezens een offer. Ik voel de eerste en meest bestendige beginselen van ons bestaan; ik overzie de wereld, haar steile en glooiender dalen en haar verre vruchtbare weiden. Mijn ziel wordt boven zichzelf en boven alles uitgetild en verlangt naar de nabije hemel. Maar al spoedig roept de zon dorst en honger, mijn menselijke behoeften, weer tevoorschijn. Ik richt mijn blik naar de dalen waarboven zich mijn geest eerder verhief, ik benijd de bewoners van deze vruchtbare vlakten, rijk aan waterbronnen, die op het afval en de puinhopen van misvattingen en meningen hun uiteindelijke woningen hebben gebouwd, het stof van hun voorouders openwroeten en de geringe behoeften van alledag binnen de kleine kring in alle rust bevredigen. Gestemd door deze gedachten verschaft de ziel zich toegang tot de voorbije eeuwen, zij brengt zich alle ervaringen van zorgvuldige beschouwers te binnen, alle vermoedens van vurige geesten. Deze rotsklip, zeg ik tot mijzelf, reikte steiler, puntiger en hoger tot in de wolken toen deze bergspits nog als een door een zee omspoeld eiland in de oude wateren stond en om zich heen de geest voelde suizen die boven de golven broedde; toen in de weidse schoot daarvan uit het puin van het oergebergte de hogere bergen ontstonden, waarna uit hun puin, alsmede uit fossiele resten van dieren, zich de jongere en verder weg gelegen bergen vormden. Op dat moment begint zich het mos voor het eerst te vermenigvuldigen, de schaalbewoners van de zee roeren zich steeds minder, het water zakt, de hogere bergen worden groen, en alles begint te wemelen van leven.

Maar al spoedig wordt dit leven met nieuwe vormen van verwoesting geconfronteerd. In de verte rijzen woedende vulkanen omhoog; ze lijken de wereld met de ondergang te bedreigen, maar onwankelbaar blijft het fundament waarop ik nog altijd veilig rust, terwijl de bewoners van verre kusten en eilanden onder de onbetrouwbare bodem worden begraven. Ik keer terug van mijn zwervende beschouwing en richt mijn blik naar de rotsen zelf, waarvan de aanwezigheid mijn ziel verheft en tot rust brengt. Ik zie hun massa, doortrokken van warrige scheuren, hier recht overeind en daar voorover leunend, soms scherp gestapeld, soms in vormeloze klompen alsof ze op een hoop zijn gegooid, en haast zou ik bij deze aanblik willen uitroepen: hier is niets meer in de oorspronkelijke toestand, hier is alles puin, wanorde en verwoesting. Diezelfde opvatting treffen wij aan als we ons na het lijfelijk aanschouwen van het gebergte in de studeerkamer terugtrekken en de boeken van onze voorouders opslaan. Sommigen zeggen dat het oergebergte een geheel is, als uit één stuk gegoten; anderen dat het door breuken tussen de ertslagen is opgesplitst in lagen en banken die door een groot aantal gangen in alle richtingen worden doorsneden. Maar er zijn er ook die zeggen dat het gesteente niet uit lagen bestaat maar uit hele massa's die zonder de geringste regelmaat van elkaar gescheiden zijn en elkaar afwisselen; weer een andere observatie duidt op zowel een duidelijke gelaagdheid als op grilligheid. Hoe verenigen wij al deze tegenspraken en hoe vinden we een leidraad voor verdere observatie?

Dit is wat ik mijzelf tegenwoordig tot taak stel, en zal ik niet zo fortuinlijk blijken te zijn als ik verlang en verwacht, dan zullen mijn inspanningen toch anderen in staat stellen verder te gaan; voor de observatie zijn immers zelfs de misvattingen van nut, aangezien zij opmerkzaamheid wekken en de scherpzinnige mens de gelegenheid geven zichzelf verder te bekwamen. Eén waarschuwing is daarbij wellicht niet overbodig, al is het meer voor buitenlanders die dit geschrift in handen krijgen dan voor Duitsers: leer deze steensoort op juiste wijze van andere onderscheiden. Nog altijd verwarren de Italianen lava met het fijnkorreliger graniet en noemen de Fransen gneis ‘bladerig graniet’ of ‘graniet van de tweede orde’. Ja, zelfs wij Duitsers, die in dit soort aangelegenheden normaliter zo gewetensvol zijn, hebben tot voor kort rode porfier, een samengestelde steensoort bestaande uit kwarts en hoornrotsvarianten die meestal onder de ertslagen ligt, alsmede grauwacke uit de Harz, een jonge-

re samenstelling van kwarts en leisteendelen, voor graniet aangezien.

Nu wij iets over de lagen van het gebergte proberen te zeggen, conform de ordening waarin wij deze boven en naast elkaar aantreffen, spreekt het vanzelf dat wij beginnen bij het graniet.

Want uit de talrijke veldonderzoeken die onlangs zijn gedaan, komt telkens naar voren dat dit het diepst reikende is van alle soorten gebergte van onze aardbodem, dat alle overige daarnaast en eromheen worden aangetroffen en dat het zelf nergens anders op rust, zodat het, hoewel het misschien niet de gehele kern van de aarde uitmaakt, toch in elk geval de diepst gelegen aardlaag vormt die ons bekend is.

Deze merkwaardige steensoort onderscheidt zich van alle andere doordat zij niet enkelvoudig is, maar uit zichtbare delen bestaat; de eerste aanblik echter wekt de indruk dat deze delen niet door middel van iets anders verbonden zijn, maar dat ze louter aan of naast elkaar worden aangetroffen en zich aan elkaar vastklampen. We noemen deze welonderscheiden delen kwarts, veldspaat en mica, soms gecombineerd met andere zoals zwarte toermalijn.

Wanneer wij deze delen nader onderzoeken, dan lijkt het alsof zij niet, zoals men normaliter van delen mag verwachten, samengesteld of aaneengevoegd zijn, maar tegelijk met het geheel waarvan zij deel uitmaken zijn ontstaan. En ondanks het feit dat alleen mica zich veelal in zijn zeskantige, tafelvormige kristallisatie vertoont en kwarts en veldspaat wegens ruimtegebrek hun kenmerkende gedaanten niet kunnen aannemen, ziet men toch duidelijk dat het graniet door een levendige, bij het ontstaan uiterst geconcentreerde kristallisatie is ontstaan. We staan onszelf toe over de oorsprong hiervan en over de materie waaruit het is ontstaan, enkele conclusies te trekken.

Aangezien de mens slechts de processen opmerkt die door een sterke beweging en een spel van brute krachten ontstaan, is hij voortdurend geneigd te geloven dat de natuur zich van heftige middelen bedient om grootse dingen voor te brengen, hoewel hij zich elke dag opnieuw door andere voorbeelden kan laten onderrichten. Zo hebben de dichters ons een van strijd vervulde, eindeloos voortwoedende chaos voorgespiegeld.

Men heeft gemeend dat van het lichaam van de zon immense massa's werden afgeschraapt en het oneindige in werden geslin-

gerd, en dat zo ons zonnestelsel is geschapen.

Mijn geest bezit geen vleugels waarmee hij naar dit oerbegin kan terugzweven. Ik sta stevig op het graniet en vraag het of het ons een aanknopingspunt kan bieden, nu wij proberen te bedenken van welke aard de massa is waaruit het is ontstaan.

Een fragment uit De Harzreis*

Heinrich Heine
(Vertaling Wilfred Oranje)

De zon kwam op. De nevels vloden, als spoken bij de derde keer dat de haan kraait. Ik klom weer bergop, bergaf, en voor me zweefde de schone zon, die haar schijnsel op almaar nieuwe schoonheden wierp. De geest van het gebergte was mij kennelijk welgezind; hij wist allicht dat een dichterlijke natuur veel aardigs kan doorvertellen, en hij liet me deze ochtend zijn Harz zien zoals vast niet iedereen hem gezien heeft. De Harz zag echter ook mij zoals maar weinigen mij gezien hebben, want in mijn oogwimpers glinsterden even kostbare parels als in het gras van het dal. Ochtenddauw van liefde bevochtigde mijn wangen, de ruisende sparren begrepen mij, hun takken weken uiteen, bewogen op en neer, zoals doofstommen hun blijdschap met hun handen betuigen, en in de verte waren wonderbaarlijk geheimzinnige klanken hoorbaar, als het klokgelui van een verlaten boskapel. Het zijn de klokjes van kuddes, zegt men, die in de Harz zo lieflijk, helder en zuiver gestemd zijn.

Naar de stand van de zon te oordelen was het middag toen ik op zo'n kudde stuitte, en de herder, een vriendelijke blonde jongeman, vertelde me dat de grote berg, aan de voet waarvan ik stond, de oude, wereldvermaarde Broeken was. Vele uren gaans in de omtrek is geen huis te bekennen, en ik was maar al te blij dat de jongeman me uitnodigde samen met hem te eten. We gingen zitten voor een déjeuner dinatoire, bestaand uit kaas en brood; de schaapjes snapten de kruimels, de lieve, blinkende koetjes dartelden om ons heen, klingelden ondeugend met hun klokjes en lachten ons met hun grote, vrolijke ogen toe. We dineerden koninklijk; mijn gastheer vond ik toch al een ware koning, en omdat hij tot nu toe de enige koning is die mij brood gegeven heeft, wil ik hem ook als een koning bezingen.

Koning is de herdersjongen,
'n Groene heuvel is zijn troon,

* *Dit fragment is afkomstig uit* Reistaferelen *van Heinrich Heine, vertaald door Wilfred Oranje, dat in 2003 bij Atlas in Amsterdam verschenen is.*

En de zon, die op hem neerziet,
Is de zware, gouden kroon.

Aan zijn voeten liggen schapen,
Zachte vleiers, met rood kruis;
Edellieden zijn de kalfjes,
Lopen trots gelijk een struis.

Hofacteurs, dat zijn de bokjes,
En de vogels en het vee,
Met hun fluiten, met hun klokjes,
Doen als muzikanten mee.

Alles klinkt en zingt zo lieflijk,
Lieflijk ruisen hier hun min
Waterval en sparrenbomen,
En de koning sluimert in.

Ondertussen moet regeren
De minister, o die hond,
Wiens geblaf en knorrigheden
Galmend klinken in het rond.

Slaap'rig lalt de jonge koning:
‘Het regeren is zo'n last,
Ach, ik wou dat ik niet hier, maar
Bij mijn koningin reeds was!

In haar koninklijke armen
Rust zo zacht mijn koningshoofd,
In haar o zo lieve ogen
Light mijn rijk onmeetlijk groot!’

Wij namen hartelijk van elkaar afscheid en vrolijk beklom ik de berg. Weldra begroette mij een woud van hemelhoge sparren, waarvoor ik alleszins respect heb. Deze bomen is het groeien namelijk niet bepaald gemakkelijk gemaakt, ze kijken terug op een zware jeugd. De berg ligt hier bezaaid met tal van grote granietblokken en de meeste bomen moesten met hun wortels deze stenen omstrengelen of openklieven en moeizaam de grond zoeken waar-

uit ze voedsel konden halen. Her en der vormen de stapels stenen als het ware een poort en erbovenop staan de bomen, die hun naakte wortels over deze stenen poorten heentrekken en pas aan de voet hiervan de grond raken, zodat ze in de vrije lucht lijken te groeien. En toch hebben ze zich tot die imposante hoogte opgewerkt, en vergroeid met de omklemde stenen staan ze steviger dan hun bedaarde collega's in de gedweeë bosgrond van het vlakke land. Zo staan in het leven ook de grote mannen die door het overwinnen van vroege belemmeringen en hinderpalen aanzienlijk zijn gesterkt en gehard. Op de sparrentakken klauterden eekhoorntjes en eronder wandelden de gele herten. Als ik zo'n bevallig, edel dier zie, kan ik niet begrijpen hoe beschaafde mensen er plezier in scheppen om het op te jagen en te doden. Zo'n dier kent meer erbarmen dan de mensen, want een hert zoogde de kwijnende Schmerzenreich, zoon van de heilige Genoveva[1].

Allerbekoorlijkst schoot het gouden zonlicht door het dichte sparrengroen. De boomwortels vormden een natuurlijke trap. Alom verende mosbanken, want de stenen zijn vuistdik met de fraaiste soorten mos, als met kussens van lichtgroene zij, begroeid. Heerlijke koelte en dromerig brongemurmel. Her en der is te zien hoe het water zilverhelder onder de stenen te voorschijn sijpelt en de naakte boomwortels en vezelplanten bespoelt. Als je je over deze bedrijvigheid buigt, beluister je als het ware de geheime ontstaansgeschiedenis van planten[2] en de kalme harteklop van de berg. Op sommige plaatsen welt het water krachtiger uit de stenen en wortels op en vormt dan kleine watervallen. Daar is het goed toeven. Alles klatert en bruist zo heerlijk, de vogels zingen afgebroken klanken van verlangen, de bomen fluisteren als met duizend meisjestongen, als met duizend meisjesogen kijken de zeldzame bergbloemen ons aan, ze strekken hun wonderbaarlijk brede, grappig getande bladeren naar ons uit, speels flikkeren de vrolijke zonnestralen heen en weer, de fijngevoelige kruidjes vertellen elkaar groene sprookjes, alles lijkt betoverd, het wordt al knusser en knusser, een oeroude droom roert zich, de geliefde verschijnt - ach, waarom verdwijnt zij weer zo vlug!

Hoe hoger op de berg, des te korter, dwergachtiger worden de sparren; steeds meer lijken ze te verschrompelen, tot enkel nog bosen aalbessenstruiken en alpine kruiden overblijven. Het wordt ook al merkbaar kouder. De grillig gevormde groepen granietblokken worden hier pas goed zichtbaar; deze zijn vaak van verbazingwek-

kende omvang. Dit moeten de speelballen zijn die de boze geesten elkaar in de Walpurgisnacht[3] toewerpen, als de heksen hier op bezemstelen en mestvorken aangereden komen en de avontuurlijk zondige lust een aanvang neemt, zoals de geloofwaardige baker het mij verteld heeft en zoals te zien is op de aardige Faustprenten van meester Retzsch[4]. Een jonge dichter die op reis van Berlijn naar Göttingen in de eerste meinacht langs de Broeken reed[5], merkte zelfs op dat enkele bellettristische dames op een uitspringend gedeelte van de berg hun esthetische theekransje hielden; gezellig lazen ze elkaar de *Abendzeitung*[6] voor, prezen hun poëtische geitenbokjes, die mekkerend rond de theetafel huppelden, als universele genieën en velden over alle verschijningen in de Duitse literatuur hun definitieve vonnis; maar toen ze bij *Ratcliff* en *Almansor*[7] belandden en de schrijver elk vroom en christelijk gevoel ontzegden, gingen de haren van de jongeman recht overeind staan, ontzetting maakte zich van hem meester - ik gaf het paard de sporen en vloog heen.

En inderdaad, als je het bovenste deel van de Broeken beklimt, kun je de gedachte aan de kostelijke Blocksberg-verhalen en vooral aan de grootse, mystieke, nationaal-Duitse tragedie van Doctor Faustus[8] niet van je afzetten. Ik had de hele tijd het gevoel alsof de duivelspoot naast me naar boven klauterde en alsof iemand humoristisch ademhaalde. En ik geloof dat ook Mephisto naar adem moet happen wanneer hij zijn favoriete berg beklimt; het is een hoogst uitputtende weg en ik was blij toen ik eindelijk het lang verbeide Brockenhuis ontwaarde.

Dit huis dat, zoals van tal van afbeeldingen bekend is, uit één verdieping bestaat en boven op de berg ligt, werd pas in 1800 door graaf Stolberg-Wernigerode gebouwd, voor wiens rekening het ook beheerd wordt als herberg. De muren zijn verbazend dik, vanwege de wind en de kou 's winters; het dak is laag, midden hierop bevindt zich, in de vorm van een toren, een uitkijkplaats, en naast het huis liggen nog twee kleine bijgebouwen, waarvan het ene in vroegere tijden de bezoekers van de Broeken onderdak verschafte.

Het betreden van het Brockenhuis bracht mij in een nogal ongewone, sprookjesachtige stemming. Na een lange, eenzame klimpartij tussen sparren en klippen raak je plotseling in een wolkenhuis verzeild; steden, bergen en bossen blijven beneden liggen en boven stuit je op een wonderlijk samengesteld gezelschap van onbekende mensen die jou, zoals op dergelijke plaatsen natuurlijk is, bijna als

een verwachte kameraad, half nieuwsgierig en half onverschillig, opnemen. Ik trof het huis vol gasten, en zoals het een intelligent man betaamt, dacht ik al aan de nacht, aan het ongerief van een strobed; op doffe toon vroeg ik meteen om thee en de Brockenwaard was zo wijs om te beseffen dat ik als ziek man voor de nacht een fatsoenlijk bed moest hebben. Dat gaf hij mij in een smal kamertje, waar een jonge koopman, een langgerekt braakpoeder in bruine overjas, zich reeds had geïnstalleerd.

In de gelagkamer was het een drukte van belang. Studenten van verschillende universiteiten. Sommigen zijn kort tevoren gearriveerd en komen op verhaal, anderen maken zich gereed voor de aftocht, snoeren hun ransels vast, schrijven hun naam in het album, krijgen een Brockenboeket van de dienstmeisjes: er wordt in wangen geknepen, gezongen, gesprongen, gejoeld, men stelt vragen, geeft antwoorden, mooi weer, voetpad, proost en adieu. Sommige vertrekkenden zijn ook licht aangeschoten, en die genieten dubbel van het mooie uitzicht, want beschonken mensen zien alles dubbel.

Nadat ik redelijk op verhaal was gekomen, beklom ik de uitkijktoren en trof hier een heertje met twee dames, een jonge en een van oudere leeftijd. De jonge dame was zeer mooi. Een prachtig figuurtje, op het krullende haar een helmvormige zwarte hoed van adaszijde, met witte linten waarmee de winden speelden, de ranke leden door een mantel van zwarte zijde zo stevig omsloten dat de edele vormen scherp uitkwamen, en haar grote ogen keken frank en vrij neer op de vrije, grote wereld.

Toen ik nog een jongen was, dacht ik enkel en alleen aan toveren wonderverhalen, iedere mooie dame met struisveren op haar hoofd hield ik voor een elfenkoningin, en merkte ik dat de sleep van haar jurk nat was, dan hield ik haar zelfs voor een waternimf. Nu denk ik er anders over, sinds de natuurlijke historie mij heeft geleerd dat die symbolische veren afkomstig zijn van de domste vogel en dat de sleep van een damesjurk op hoogst natuurlijke wijze nat kan worden. Had ik met die jongensogen voornoemde jonge schone in voornoemde houding op de Broeken gezien, dan zou ik zeker hebben gedacht: dat is de bergfee en ze heeft zoëven de magische formule uitgesproken waardoor alles in de diepte zo wonderbaarlijk lijkt. Ja, hoogst wonderbaarlijk lijkt alles ons als we voor het eerst van de Broeken omlaag kijken, onze geest ontvangt alom nieuwe indrukken, en omdat deze indrukken meestal verschillend van aard zijn, elkaar zelfs weerspreken, verenigen ze zich in ons

gemoed tot een groots, nog onontward, onbegrepen gevoel. Lukt het ons dit gevoel te abstraheren, dan doorgronden we het karakter van de berg. Dit karakter is heel Duits, zowel in zijn gebreken als in zijn goede eigenschappen. De Broeken is een Duitser. Met Duitse degelijkheid toont hij ons helder en duidelijk, als in een reuzenpanorama, de vele honderden steden, stadjes en dorpen, die vooral naar het noorden toe liggen, en alle bergen, bossen, rivieren en vlakten, eindeloos ver in het rond. Maar daardoor juist lijkt alles een scherp getekende, netjes ingekleurde detailkaart, nergens wordt de blik door waarlijk mooie landschappen verblijd; het is trouwens altijd zo dat wij Duitse compilatoren, vanwege de angstvallige eerlijkheid waarmee we werkelijk alles willen weergeven, er nooit aan kunnen denken de details te verfraaien. De berg heeft ook dat bedaagde, wijze en tolerante van de Duitsers, juist omdat hij de dingen zo ver en helder kan overzien. En als zo'n berg zijn reuzenogen opent, zal hij vast nog wat meer zien dan wij dwergen, die met onze zwakke oogjes op hem rondklauteren. Velen mogen dan wel beweren dat de Broeken erg droogstoppelig is, Claudius[9] zong zelfs: ‘De Blocksberg is de lange mijnheer Droogstoppel!’, maar dat is een vergissing. Door zijn kale kop, die hij af en toe met een witte nevelmuts bedekt, verleent hij zichzelf weliswaar een zweem van droogstoppeligheid, maar net als menig andere grote Duitser doet hij dat uit pure ironie. Het is zelfs een notoir feit dat de Broeken zijn studentikoze, fantasierijke perioden heeft, bijvoorbeeld de eerste meinacht. Dan smijt hij zijn nevelmuts juichend de lucht in en wordt, niet minder dan wij, op echt Duitse wijze romantisch gek.

Ik probeerde meteen met de mooie dame een gesprek aan te knopen, want van de schone natuur geniet je pas goed wanneer je je daarover ter plekke kunt uitspreken. Ze had geen esprit, was wel oplettend en tactvol. Waarlijk voorname vormen. Ik bedoel niet de gewone, stijve, negatieve voornaamheid, die precies weet wat achterwege moet worden gelaten, maar de zeldzamere, vrije, positieve voornaamheid, die ons precies zegt wat we mogen, en die ons, ongeacht alle onbevangenheid, in de omgang met anderen de hoogste zekerheid geeft. Tot mijn eigen verwondering etaleerde ik veel geografische kennis, somde de weetgierige schone alle namen van de steden vóór ons op, zocht en toonde haar deze steden op mijn landkaart, die ik met het air van een echte docent op de stenen tafel, midden op het torenplatform, had uitgevouwen. Heel wat steden kon ik niet vinden, misschien omdat ik meer met mijn

vingers zocht dan met mijn ogen, die zich intussen op het gezicht van de lieftallige dame oriënteerden en daar fraaiere delen vonden dan ‘Schierke’ en ‘Elend’[10]. Dit was zo'n gezicht dat nooit prikkelt, zelden verrukt en altijd in de smaak valt. Ik houd van dergelijke gezichten, want ze kalmeren met een glimlach mijn zwaarbewogen hart. De dame was nog ongetrouwd, ofschoon ze reeds de volle bloei beleefde die voldoende recht op de huwelijkse staat geeft. Maar dat is een dagelijks verschijnsel, juist de mooiste meisjes kunnen maar moeilijk een man vinden. Dat was in de Oudheid reeds het geval en zoals bekend zijn alle drie Gratiën blijven zitten.

In welke relatie het heertje stond tot de dames in zijn gezelschap, kon ik niet raden. Het was een iele, opmerkelijke verschijning. Een hoofdje dat spaarzaam bedekt was met grijze haartjes, over het korte voorhoofd reikend tot aan de groenige libellenogen, de ronde neus priemde ver vooruit, terwijl mond en kin weer angstig terugweken naar de oren. Dit gezichtje leek gemaakt van de malse, gelige klei waaruit beeldhouwers hun proefmodellen boetseren, en wanneer hij zijn smalle lippen samenkneep, gleden over zijn wangen enkele duizenden fijne rimpeltjes in halve boogjes. Het mannetje zei geen woord en alleen nu en dan, als de oudere dame hem iets vriendelijks toefluisterde, glimlachte hij als een mops met een verstopte neus.

De oudere dame was de moeder van de jongere, en ook zij bezat zeer voorname omgangsvormen. Uit haar blik sprak een ziekelijk dweperige diepzinnigheid, om haar mond lag een vrome strengheid, maar het kwam me voor dat deze mond eens zeer mooi was geweest, veel had gelachen, veel kussen had ontvangen en ook beantwoord. Haar gezicht leek op een codex palimpsestus, waarop onder het vers-zwarte monnikenschrift van een kerkvadertekst de half uitgewiste verzen van een Oud-Griekse minnedichter te voorschijn komen. Beide dames waren met hun begeleider dit jaar in Italië geweest en vertelden me allerlei moois over Rome, Florence en Venetië. De moeder verhaalde uitvoerig over Raphaëls altaarstukken in de Sint-Pieter[11]; de dochter sprak meer over de opera in het Teatro Fenice. Beide dames waren in extase over de commedia dell'arte. Neurenberg was hun geboortestad; maar over de prachtige oudheden van die stad wisten ze mij weinig te vertellen. Verdwenen is de bekoorlijke dichtkunst van de Meistersinger, waarvan de brave Wagenseil[12] de laatste klanken behouden heeft, en de burgeressen van Neurenberg laten zich stichten door Italiaanse geïm-

proviseerde onzin en kapoenengezang[13]. O Sint Sebaldus, wat ben jij thans een arme schutspatroon!

Terwijl we aan het praten waren, begon het te schemeren: de lucht koelde nog meer af, de zon neeg verder ter kimme en het torenplatform vulde zich met studenten, ambachtsgezellen en enkele eerzame burgers met hun echtgenoten en dochters, die allen de zon wilden zien ondergaan. Het is een verheven schouwspel, dat het gemoed devoot stemt. Wel een kwartier lang zwegen allen ernstig en zagen toen hoe de mooie vuurbol in het westen geleidelijk verdween; de gezichten werden door het avondrood belicht, de handen vouwden zich onwillekeurig samen; het was alsof wij, een stille gemeente, in het schip van een reusachtige dom stonden en de priester nu het lichaam van de Heer ophief en uit het orgel Palestrina's eeuwige koraal zich over ons uitstortte.

Terwijl ik in devoot gepeins verzonken ben, hoor ik naast me iemand uitroepen: ‘Wat is de natuur in het algemeen toch mooi!’ Deze woorden kwamen uit de gevoelige borst van mijn kamergenoot, de jonge koopman. Daardoor kwam ik weer in mijn doordeweekse stemming en was nu in staat de dames veel galants over de zonsondergang te vertellen en hen rustig, alsof er niets was gebeurd, naar hun kamer te brengen. Ze stonden mij ook toe hen nog een uurtje te vermaken. Zoals de aarde zelf draaide ook onze conversatie om de zon. De moeder liet zich ontvallen dat de in nevel wegzakkende zon had geleken op een gloeiende roos die de galante hemel neerwierp in de wijd uitgespreide, witte bruidssluier van zijn beminde aarde. De dochter glimlachte en vond dat zulke natuurverschijnselen minder indruk maakten, naarmate je ze vaker gadesloeg. De moeder corrigeerde deze onjuiste opvatting aan de hand van een passage uit Goethes reisbrieven en vroeg me of ik *Werther* had gelezen. Geen van mijn esthetische collega's zou zich hier de gelegenheid laten ontnemen om in dit verband lang en breed over Goethe uit te weiden. Maar ik schrijf niet graag dingen die onwaar zijn, en we hebben werkelijk niet lang over Goethe gesproken, omdat ik, uit vrees dat ik me bij de behandeling van dit favoriete thema als een Duitse literatus in de nesten zou werken, het gesprek op andere onderwerpen bracht. We spraken, geloof ik, ook over angorakatten, Etruskische vazen, Turkse shawls, macaroni en lord Byron, uit wiens gedichten de oudere dame enkele passages over zonsondergangen reciteerde, waarbij ze heel aardig lispelde en zuchtte. De jongere dame, die geen Engels verstond en deze

gedichten wilde leren kennen, beval ik de vertalingen van mijn knappe, spirituele landgenote, barones Elise von Hohenhausen[14], aan; bij deze gelegenheid verzuimde ik niet, zoals mijn gewoonte is tegenover jongedames, te ijveren tegen Byrons goddeloosheid, liefdeloosheid, troosteloosheid en de hemel weet wat nog meer. Ze bewees mij veel attenties, met onze ogen wisselden we enkele noten uit, maar haar noch mijn hart gaf een uitgebreide volmacht, de onderhandelingen werden afgebroken en van beide kanten wensten we elkaar een mooiste goedenacht.

Na deze transactie maakte ik nog een wandeling op de Broeken; want erg donker wordt het hier nooit. De mist was niet dicht en ik bezag de contouren van de twee hoogten die het Heksenaltaar en de Duivelskansel heten. Ik vuurde mijn pistolen af, maar er was geen echo. Plotseling echter hoor ik bekende stemmen en voel dat ik omhelsd en gekust word. Het waren mijn landgenoten, die Göttingen vier dagen later hadden verlaten en flink verbaasd waren mij geheel alleen op de Blocksberg terug te vinden. Reden genoeg om te vertellen en verrast te zijn en afspraken te maken, te lachen en herinneringen op te halen, wat een blij weerzien! En in gedachten waren we weer in ons geleerde Siberië, waar de cultuur op zo'n hoog peil staat dat de beren in de herbergen worden vastgebonden en de sabelmarters de jager een goedenavond wensen.

In de grote kamer werd het avondeten gebruikt. Een lange tafel met twee rijen hongerige studenten. In het begin gewone universiteitsconversatie: duels, duels en nog eens duels. Het gezelschap bestond hoofdzakelijk uit Hallenaars en Halle vormde dan ook het voornaamste onderwerp van gesprek. De vensterruiten van hofraad Schütz[15] werden exegetisch belicht. Daarna werd verteld dat de laatste ontvangst ten hove van de koning van Cyprus erg briljant was geweest: hij had een bastaardzoon uitverkoren tot troonopvolger, zich een huwelijk met een prinses Von Lichtenstein laten aansmeren en de staatsmaîtresse afgedankt, en gans het ontdane kabinet had volgens voorschrift geweend. Ik hoef vermoedelijk niet te vermelden dat dit op Hallenaarse bierkroegambten[16] betrekking heeft. Hierna kwamen de twee Chinezen ter sprake die zich twee jaar geleden in Berlijn hadden laten bekijken en nu in Halle werden gedresseerd tot privaatdocenten Chinese esthetiek. Nu werden er moppen getapt. Het geval werd geschetst dat een Duitser zich in China voor geld zou laten bekijken: te dien einde wordt een aanplakbiljet in elkaar geflanst waarin de mandarijnen Tsjing-Tsjang-

Tsjoeng en Hi-Ha-Ho rapporteren dat het om een authentieke Duitser gaat, waarin voorts zijn kunsttoeren worden opgesomd, vooral bestaand in filosoferen, pijproken en geduld oefenen, en waarin tot slot nog wordt opgemerkt dat men om twaalf uur, het tijdstip van voederen, geen honden mee mag nemen, want die kapen in de regel de lekkerste hapjes voor de neus van de arme Duitser weg. [...]

Terwijl dit soort gesprekken heen en weer vlogen, verloor men het nuttige toch niet uit het oog en sprak men de grote, met vlees, aardappels enz. eerlijk gevulde schalen ijverig aan. Het eten was echter slecht. Dit meldde ik losjes aan mijn buurman, die evenwel, met een accent waaraan ik de Zwitser herkende, zo onbeleefd was te antwoorden dat wij Duitsers, zomin als met ware vrijheid, bekend waren met ware bescheidenheid. Met een schouderophalen merkte ik op dat de echte vorstenknechten en koekenbakkers overal Zwitsers zijn en bij voorkeur ook zo genoemd worden, en dat de huidige Zwitserse vrijheidshelden die met zoveel politiek gedurfde praat het publiek lastig vallen, mij eigenlijk altijd als hazen voorkomen die op de kermis hun pistolen leegschieten, alle kinderen en boeren met hun durf versteld doen staan en toch hazen zijn.

De zoon der Alpen had het vast niet kwaad bedoeld, ‘het was een dikzak en dus een goedzak’, zegt Cervantes. Maar mijn buurman aan de andere kant, een Greifswalder, was door die ene uitlating zeer gepikeerd; hij bezwoer dat Duitse wilskracht en eenvoud nog niet verdwenen waren, sloeg zich dreunend op de borst en leegde een enorme pul witbier. De Zwitser zei: ‘Nou, nou!’ Maar hoe meer hij suste, des te geestdriftiger kwam de Greifswalder los. Hij was een man uit de tijden toen de luizen nog goede dagen hadden en de kappers vreesden te verhongeren. Hij droeg haar dat lang op de schouders viel, een ridderlijke baret, een zwarte, Oud-Duitse rok, een vuil hemd dat tegelijk de functie van vest vervulde, en daaronder een medaillon met een pluk haar van Blüchers schimmel[17]. Hij zag eruit als een nar op ware grootte. Ik strek bij het avondeten graag mijn benen en liet me daarom door hem in een patriottisch twistgesprek verstrikken. Hij was van mening dat Duitsland opgedeeld moest worden in drieëndertig gouwen. Ik beweerde daarentegen dat het er achtenveertig moesten zijn, omdat men dan een systematischer handboek over Duitsland kon schrijven, het was immers noodzakelijk het leven aan de wetenschap te paren. Mijn vriend uit Greifswald was ook een Duitse

bard en werkte, zoals hij mij toevertrouwde, aan een nationaal heldendicht dat Hermann en de Hermannsschlacht zou verheerlijken[18]. Ik gaf hem heel wat nuttige wenken voor de vervaardiging van dit epos. Ik maakte hem erop attent dat hij de moerassen en knuppeldammen van het Teutoburger Wald zeer onomatopoëtisch kon weergeven door waterige, hakkelige verzen en dat het van patriottische fijngevoeligheid zou getuigen als hij Varus en de overige Romeinen louter onzin liet uitkramen. Ik hoop dat deze kunstgreep hem bedrieglijk echt zal afgaan en dat hij er evenveel succes mee oogst als andere Berlijnse dichters.

Aan onze tafel werd het steeds rumoeriger en gezelliger, bier maakte plaats voor wijn, de punchbowls dampten, er werd broederschap gedronken en gezongen. De oude landsvorst werd toegezongen en prachtige liederen van W. Müller, Rückert, Uhland enz. weerklonken. Mooie melodieën van Methfessel[19]. Het allerbeste klonken de Duitse woorden van onze Arndt: ‘De Heer die ijzer liet groeien, die wou geen knechten!’[20] En buiten loeide het alsof de oude berg meezong, en enkele wankel op hun benen staande vrienden beweerden zelfs dat hij vrolijk zijn kale hoofd schudde en dat dit de reden was waarom onze kamer op en neer bewoog. De flessen raakten leger en de hoofden voller. De een brulde, de ander zette zijn falsetstem op, een derde declameerde uit *Die Schuld*[21], een vierde sprak Latijn, een vijfde preekte over matigheid en een zesde ging op zijn stoel staan en doceerde: ‘Heren, de aarde is een ronde wals, daarop zijn de mensen op het oog argeloos los verspreide pinnetjes; maar de wals draait, de pinnetjes maken hier en daar contact en geven geluid, sommige vaak, andere zelden, dat leidt tot wonderbaarlijke, complexe muziek, die wereldgeschiedenis heet. Laten we dus eerst over de muziek spreken, dan over de wereld en ten slotte over de geschiedenis; en deze laatste splitsen we in positief en Spaanse vlieg -’ En zo ging het door met zin en onzin.

Een goedhartige Mecklenburger, die met zijn neus in het punchglas zat en zalig glimlachend de damp opsnoof, maakte de opmerking dat hij waarachtig het gevoel had alsof hij weer aan het schouwburgbuffet in Schwerin stond. Een ander hield zijn wijnglas als een toneelkijker voor zijn ogen en leek ons aandachtig te observeren terwijl de rode wijn over zijn wangen in zijn uitstekende bek liep. De Greifswalder viel mij in plotselinge geestdrift om de hals en juichte: ‘O, begreep je mij maar, ik heb lief, ik ben gelukkig, mijn liefde wordt beantwoord, en goddomme, het is een ontwikkeld

meisje, want ze heeft volle borsten, draagt een witte jurk en speelt piano!' - Doch de Zwitser huilde, kuste teder mijn hand en kermde aan één stuk door: 'O mijn Belletje, o mijn Belletje!'

In deze warrige drukte, waarin de borden leerden dansen en de glazen vliegen, zaten tegenover mij twee jongelui, mooi en bleek als marmeren beelden, de een meer op Adonis, de ander meer op Apollo lijkend. Amper merkbaar was het lichte waas als van rozen dat de wijn over hun wangen wierp. Met oneindige liefde keken ze elkaar aan, alsof de een in de ogen van de ander kon lezen, en deze ogen blonken alsof er enkele lichtdruppels in waren gevallen uit de met laaiende liefde gevulde schaal die een vrome engel hoog in de hemel draagt van de ene ster naar de andere. Ze praatten zachtjes, met van verlangen bevende stem, en uit hun droevige verhalen klonk een wonderlijke toon van smart op. 'Lore is nu ook dood!' verzuchtte de een en na een pauze vertelde hij over een meisje in Halle dat op een student verliefd was en, toen deze Halle verliet, met niemand nog sprak, weinig at, dag en nacht huilde en aldoor naar de kanarie keek die haar geliefde haar eens had geschonken. 'De vogel stierf en kort daarna is ook Lore gestorven!' zo luidde het slot van het verhaal, en beide jongelui zwegen weer en zuchtten, als wilde hun hart barsten. Ten slotte sprak de ander: 'Mijn ziel is bedroefd! Kom mee, de donkere nacht in! De zucht van wolken en de stralen der maan wil ik inademen. Metgezel van mijn weemoed, ik heb jou lief, jouw woorden klinken als fluisterend riet, als zwevende stromen, in mijn borst weerklinken ze, maar mijn ziel is bedroefd!'

Nu stonden de beide jongelui op, sloegen hun armen om eikaars nek en verlieten het helse kabaal in de kamer. Ik liep hen achterna en zag dat ze een donkere kamer betraden, de een niet het raam maar een grote klerenkast opende, beiden er met hunkerend uitgestrekte armen voor bleven staan en om beurt spraken. 'O luchten der schemerende nacht!' riep de eerste, 'hoe verkwikkend koelt gij mijn wangen! Hoe lieflijk speelt gij met mijn wapperende lokken! Ik sta op de wolkentop van de berg, en beneden mij liggen de slapende steden der mensen en blinken de blauwe wateren. Luistert, beneden in het dal ruisen de sparren! Over gindse heuvelen trekken in nevelgedaante de geesten der vaderen. O, kon ik maar met u op het wolkenros door de stormnacht jagen, over de rollende zee, op naar de sterren! Maar ach, ik word door verdriet overstelpt en mijn ziel is bedroefd!' - De andere jongeman had eveneens zijn armen

hunkerend naar de klerenkast uitgestrekt, hij huilde tranen met tuiten en sprak tot een gele leren broek, die hij voor de maan aanzag, met weemoedige stem: ‘Schoon zijt gij, o dochter des hemels! Bevallig is de rust van uw gelaat! Gij wandelt in lieflijkheid! De sterren volgen uw blauwe paden in het oosten. Bij uw aanblik verheugen zich de wolken en lichten hun duistere gestalten op. Wie is uws gelijke in de hemel, vrucht der nacht? Bedeesd in uw bijzijn zijn de sterren en wenden hun groen fonkelende ogen af. Waarheen vlucht gij van uw pad, als in de ochtend uw gelaat verbleekt? Hebt gij uw hal, zoals ik? Woont gij in de schaduw der weemoed? Zijn uw zusters gevallen van de hemel? Zij, die in vreugde met u de nacht doorkruisten, zijn zij niet meer? Ja, zij vielen omlaag, o schoon licht, en gij verbergt u vaak om over hen te treuren. Doch eens zal de nacht komen, en gij, ook gij zijt dan heengegaan en hebt uw blauwe paden daarboven verlaten. Dan zullen de sterren, eens bedeesd in uw bijzijn, hun groene hoofden opheffen, zij zullen zich verheugen. Nu echter gaat gij gekleed in uw stralenpracht en kijkt uit de poorten des hemels neer. Rijt de wolken uiteen, o winden, opdat de vrucht der nacht haar licht kan laten schijnen, de ruige bergen gaan glanzen en de zee zijn schuimende golven rolt in licht!

Een goede, niet erg magere vriend, die meer had gedronken dan gegeten hoewel hij, zoals gewoonlijk, ook vanavond een portie rundvlees had verslonden waaraan zes gardeluitenants plus een onschuldig kind hun buik vol zouden hebben gegeten, deze kwam nu in een al te opgeruimde stemming, oftewel straalbezopen, voorbijrennen, duwde beide elegische vrienden nogal hardhandig de kast in, stommelde naar buiten en ging daar ontzettend tekeer. Het lawaai in de zaal werd ook steeds warriger en benauwender. De twee jongelui in de kast jammerden en kermden dat ze verpletterd aan de voet van de berg lagen; uit hun keel vloeide de nobele rode wijn, ze overspoelden elkaar over en weer en de een zei tegen de ander: ‘Vaarwel! Ik voel dat ik doodbloed. Waarom wekt ge mij, o lentelucht? Ge maakt mij het hof en zegt: ik bedauw u met druppels des hemels. Doch nabij is de tijd dat ik verwelk, nabij de storm die mijn bladeren afrukt! Morgen zal hij komen, de wandelaar die mij zag in mijn schoonheid, al dwalend zal zijn oog mij zoeken in het veld en mij niet vinden. -’ Alles werd echter overdonderd door de welbekende basstem die buiten voor de deur, vloekend en juichend, godslasterlijk klaagde dat nergens op de donkere Weenderstrasse één lantaarn brandde en dat niet eens te zien was bij wie de

glazen waren ingegooid.

Ik kan veel hebben - bescheidenheid laat niet toe dat ik het aantal flessen noem - en in betrekkelijk goede staat haalde ik mijn slaapkamer. De jonge koopman lag al in bed, gehuld in zijn krijtwitte slaapmuts en saffraangele jasje van gezondheidsflanel. Hij sliep nog niet en poogde een gesprek met mij aan te knopen. Hij kwam uit Frankfort aan de Main en dus begon hij dadelijk over de joden, want die hadden alle gevoel voor schoonheid en adeldom verloren en verkochten Engelse waar 25 procent onder de fabrieksprijs en hij eindigde met de opmerking: 'Innerlijk gevoel is toch het mooiste gevoel'. Ik kreeg zin om hem een beetje voor de gek te houden; daarom zei ik tegen hem dat ik een slaapwandelaar was en vooraf om excuus moest vragen, mocht ik hem in zijn slaap storen. De arme man heeft dan ook, zoals hij me de volgende dag bekende, de hele nacht geen oog dichtgedaan, hij maakte zich zorgen dat ik met mijn pistolen, die voor mijn bed lagen, in somnambule toestand een ongeluk zou begaan. Eigenlijk was het mij niet veel beter gegaan dan hem, ik had erg slecht geslapen. Woeste, benauwende hersenspinsels. Een klavieruittreksel uit Dantes *Inferno*. Ten slotte droomde ik zelfs de opvoering van een juridische opera bij te wonen, *La Falcidia*[22] geheten, op een erfrechtelijk libretto van Gans en muziek van Spontini. Een doldwaze droom. Het Forum Romanum baadde in schittering, Serv. Asinius Göschenus ging zich als praetor op zijn zetel, de toga in trotse plooien werpend, aan dreunende recitatieven te buiten; Marcus Tullius Elversus, die als prima donna *legataria* al zijn aanvallige vrouwelijkheid onthulde, zong de smeltende bravouraria 'Quicunque civis romanus'; steenrood geschminkte referendarissen brulden als koor van onmondigen; privaatdocenten, die als geniën [niet genieën] in vleeskleurig tricot waren gestoken, dansten een antejustiniaans ballet en omkransten de Twaalf Tafelen[23] met bloemen; onder donder en bliksem rees uit de aarde de beledigde geest van de Romeinse wetgeving op, vervolgens bazuinen, tamtam, vuurregen, *cum omni causa*.

Uit dit kabaal haalde mij de Brockenwaard, die me wekte om de zonsopgang gade te slaan. Op de toren trof ik al enige mensen aan die geduldig wachtten en hun ijskoude handen warm wreven, anderen, met de slaap nog in de ogen, kwamen naar boven gewankeld. Eindelijk stond de hele stille gemeente van gisteravond weer bijeen en zwijgend zagen we hoe aan de einder de kleine, karmijnrode bol oprees, een winters schemerlicht zich verbreidde, de ber-

gen als in een wit deinende zee dreven en alleen hun toppen erbovenuit te zien waren, zodat je je op een kleine heuvel waande, midden op een overstroomde vlakte waarin alleen hier en daar een droge aardkluit uitstak. Om wat ik zag en voelde in woorden vast te houden schetste ik het volgende gedicht:

Reeds wordt 't lichter in het oosten
Door de zwakke gloed van zonlicht,
In een zee van nevels, wijd en
Zijd, een bergtop die zich opricht.

Had ik zevenmijlse laarzen,
Liep ik haastig als het windje
Over deze spitse bergen
Naar het huis van 't lieve kindje.

Van het bedje waar het sluimert,
Schoof ik zachtjes de gordijnen,
Zachtjes kust' ik dan haar voorhoofd,
Zachtjes van haar mond robijnen.

En nog zachter zou ik fluist' ren
In de kleine lelieoren:
Droom, wij houden van elkander,
Hebben nooit elkaar verloren.

Maar mijn verlangen naar een ontbijt was eveneens groot, en nadat ik tegen mijn dames enkele galanterieën had gezegd, spoedde ik me naar beneden om in de warme gelagkamer koffie te drinken. Het was nodig; in mijn maag zag het er even nuchter uit als in de Stephanskerk in Goslar. Maar met de Arabische drank vloeide ook de warme Oriënt door mijn leden, oosterse rozen hulden mij in hun geur, liederen over zoete oogappels weerklonken, de studenten veranderden in kamelen, de diensters van het Brockenhuis, met hun Congreveachtige blikken[24], werden hoeri's, de droogstoppelneuzen minaretten enz.

Doch het boek dat naast me lag, was niet de koran. Onzin bevatte het echter genoeg. Het was het zogeheten Brockenboek, waarin alle reizigers die de berg beklommen hebben hun naam schrijven, en de meesten nog een paar gedachten of, bij het ontbreken daar-

van, hun gevoelens noteren. Velen drukken zich zelfs in verzen uit. Dit boek toont de gruwelen die ontstaan wanneer de grote stoet droogstoppels zich bij gebruikelijke gelegenheden zoals hier op de Broeken heeft voorgenomen poëtisch te worden. Het paleis van de prins van Pallagonia[25] bevat niet zulke smakeloze enormiteiten als dit boek, waarin in het bijzonder uitblinken: de heren belastinginners met hun beschimmelde verheven gevoelens, de kantoorbedienden met hun pathetische ontboezemingen, de Oud-Duitse revolutieamateurs met hun turngemeenplaatsen, de Berlijnse onderwijzers met hun mislukte extatische frasen enz. De heer Johannes Hagel[26] wil ook eens tonen dat hij een schrijver is. Hier wordt de majestueuze pracht van de zonsopgang beschreven; daar wordt geklaagd over slecht weer, over bedrogen verwachtingen, over de mist die het uitzicht volkomen belemmert. ‘Beneveld naar boven gekomen en beneveld naar beneden gegaan!’ is een grap die hier steevast gedebiteerd en door honderden nagebauwd wordt.

Het hele boek ruikt naar kaas, bier en tabak; je denkt een roman van Clauren[27] te lezen.

Terwijl ik zoals gezegd koffie dronk en bladerde in het Brockenboek, stapte de Zwitser met vuurrode konen binnen en vertelde enthousiast over het verheven schouwspel waarvan hij boven op de toren genoten had, toen het pure, kalme licht van de zon, zinnebeeld van de waarheid, had gevochten tegen de nachtelijke nevelmassa's, zodat het leek op een veldslag van geesten, waarin vertoornde reuzen hun lange zwaarden strekten, geharnaste ridders op steigerende rossen voortjoegen, strijdkarossen, wapperende banieren en avontuurlijke dierlijke gestalten uit het zeer woeste gedrang opdoken, tot eindelijk alles, krankzinnig verwrongen, ineenkromp, al bleker en bleker werd, vervloeide en spoorloos verdween. Dit demagogische natuurverschijnsel was ik misgelopen en ik kan, als het tot een onderzoek komt, onder ede verklaren dat ik van niets weet, behalve van de smaak van de goede bruine koffie. Ach, hieraan was het zelfs te wijten dat ik mijn mooie dame vergeten was, en nu stond ze buiten, met haar moeder en begeleider, gereed om in de wagen te stappen. Amper had ik nog tijd om toe te snellen en haar ervan te verzekeren dat het koud was. Ze leek ontstemd dat ik niet eerder was gekomen; maar de mismoedige rimpels op haar mooie voorhoofd streek ik al vlug glad door haar een prachtige bloem te schenken die ik de dag ervoor, na halsbrekende toeren, van een steile rotswand had geplukt. De moeder wilde de naam

van de bloem weten, alsof ze het ongepast vond dat haar dochter een vreemde, onbekende bloem op de boezem stak - want heus, de bloem kreeg deze benijdenswaardige plaats waarvan ze gisteren op haar eenzame hoogte vast niet had durven dromen. De zwijgzame begeleider deed nu opeens zijn mond open, telde de meeldraden van de bloem en zei gortdroog: ‘Die behoort tot de achtste klas.’

Het ergert me telkens weer wanneer ik zie dat ook Gods lieve bloemen, net als wij, worden geclassificeerd in kasten en naar eendere uiterlijkheden, te weten naar verschillen in meeldraden. Zo een classificatie al nodig is, volge men de raad van Theophrastus[28], die de bloemen meer naar de geest, te weten naar hun geur, wilde indelen. Ik persoonlijk houd er in de natuurwetenschap mijn eigen systeem op na en deel bijgevolg alles op in wat eetbaar en wat niet eetbaar is.

Maar voor de oudere dame was de geheimzinnige natuur van de bloemen allesbehalve een gesloten boek en onwillekeurig liet ze zich ontvallen dat ze erg blij was met bloemen die in de tuin of in een pot groeiden, maar dat een licht schrijnend gevoel, benauwend als een droom, haar borst doorsidderde als ze een afgebroken bloem zag - want het was toch eigenlijk een lijkje en zo'n geknakt, teer bloemenlijkje liet het verwelkte kopje heel treurig hangen, als een dood kind. De dame schrok bijna van de sombere weerschijn die haar opmerking teweegbracht, en ik achtte het mijn plicht deze met enkele verzen van Voltaire te verdrijven. Vreemd hoe een paar Franse woorden ons dadelijk in de gepaste stemming van welvoeglijkheid kunnen terugbrengen! We lachten, handen werden gekust, minzaam werd geglimlacht, de paarden hinnikten en de wagen hobbelde langzaam en moeizaam de berg af.

Nu maakten ook de studenten aanstalten te vertrekken, de ransels werden vastgesnoerd, de boven alle verwachting billijk uitvallende rekeningen vereffend; de gevoelige dienstmeisjes, met op hun gezicht de sporen van gelukkige liefde, kwamen zoals gebruikelijk met de Brockenboeketjes, hielpen deze op de mutsen binden en werden daarvoor beloond met enkele kussen of dubbeltjes; en zo daalden allen de berg af, waarbij de ene groep, waaronder de Zwitser en de Greifswalder, het pad naar Schierke insloeg, de andere groep, ongeveer twintig man, onder wie ook mijn landgenoten en ikzelf, achter een gids aan, door de zogeheten sneeuwspleten omlaag gingen naar Ilsenburg.
(Noten van de vertaler.)

Eindnoten:

1 *Volgens de legende werd Genoveva, dochter van de hertog van Brabant, door haar man paltsgraaf Siegfried (ca. 750) van echtbreuk beschuldigd. Zij vluchtte het bos in, waar een hinde haar zoon zoogde.*
2 *Heine doelt hier op Goethe's elegie* Die Metamorphose der Pflanzen *(verschenen in 1798).*
3 *De nacht van 30 april op 1 mei, die ook in Goethe's* Faust *een belangrijke rol speelt.*
4 *Friedrich August Moritz Retzsch (1779-1859), schilder in Dresden, publiceerde in 1816 te Stuttgart zesentwintig schetsen naar Goethe's* Faust.
5 *Heine doelt hier op zichzelf. Hij was in april 1824 naar Berlijn geweest en aan het eind van de maand naar Göttingen teruggekeerd.*
6 *De* Dresdner Abend-Zeitung *(1816-1832) gold bij uitstek als lectuur voor theekransjes.*
7 *Zijn toneelstuk* Almansor *(1821) werd door Heine zelf als mislukte tragedie bestempeld.* William Ratcliff *was zijn tweede tragedie (1822). De opvoering van* Almansor *was een debâcle en* Ratcliff *is nooit bij Heine's leven opgevoerd.*

8 *In het voetspoor van Goethe en anderen liep Heine rond met de gedachte aan een eigen* Faust, *die pas met het ballet* Der Doktor Faust. Ein Tanzpoem *in 1851 gestalte kreeg*.
9 *Citaat uit het 'Rheinweinlied' van Matthias Claudius (1740-1815)*.
10 *Schierke en Elend zijn twee dorpen in de Harz*.
11 *Raphaël schilderde fresco's in de stanze en loggie van het Vaticaan en kartons voor de Sixtijnse Kapel, maar geen altaarstukken voor de Sint-Pieter*.
12 *Johann Christoph Wagenseil (1633-1705) heeft in 1697 een boek geschreven over de ambachtelijke liedkunst van de meesterzangers die zich tussen de veertiende en zestiende eeuw vooral in Zuid-Duitsland in gilden organiseerden*.
13 *Met 'kapoenengezang' bedoelt Heine het gezang van de Italiaanse castraten. Sebaldus was een christelijke heremiet uit de negende eeuw die in 1424 heilig verklaard is; zijn graf bevindt zich in de Sebalduskerk te Neurenberg*.
14 *Elise von Hohenhausen was schrijfster en vertaalster van Byron. Zij had Heine in haar Berlijnse salon 'de Duitse Byron' genoemd*.
15 *Christian Gottfried Schütz (1747-1832) was hoogleraar in Halle*.
16 *De studenten in Halle stichtten in de omliggende dorpen 'bierstaten'. De 'staatsmaitresses' waren de kroegmeiden*.
17 *Vorst Blücher (1742-1819) onderscheidde zich in de Napoleontische oorlogen. In de Volkerenslag bij Leipzig (1813) droeg hij beslissend bij aan de overwinning van de verbonden legers op Napoleon. In 1813 behaalde hij met Wellington de definitieve zege over Napoleon bij Waterloo. Hij was het idool van de nationaal gezinde studenten en bereed meestal een schimmel*.
18 *Volgens Tacitus* (Annalen *1, 60) vernietigde Arminius, vorst der Cherusken, met bondgenoten in het Teutoburger Wald in 9 na Chr. een Romeins leger onder Varus*.
19 *De componist Albert Gottlieb Methfessel (1786-1869) was met Heine bevriend en zette diens cyclus* Neuer Frühling *op muziek*.
20 *Citaat uit het 'Vater landslied' (1813) van Ernst Moritz Arndt*.
21 *Succesvolle noodlotstragedie van Adolf Müllner (1774-1829), verschenen in 1816*.
22 *De* Lex Falcidia *(40 v. Chr.) bevat bepalingen over het erfrecht. Gans, Göschen en Elvers waren befaamde juristen*.
23 *Toespeling op de eerste codificatie van het Romeinse recht in 451-450 v. Chr*.
24 *Toespeling op de brandraketten van de Engelse fysicus en generaal der artillerie William Congreve (1772-1828)*.
25 *Goethe beschrijft het bizarre paleis van de prins van Pallagonia in zijn* Italienische Reise.
26 *Johannes Hagel: het janhagel, ofwel het gepeupel*.
27 *Pseudoniem van Carl Gottlieb Samuel Heun (1771-1854), auteur van vele triviale romans*.
28 *Theophrastus Bombastus von Hohenheim, bijgenaamd Paracelsus (1493-1541)*.

Het meisje met de hermelijnen mantel*

Fritz Nötzoldt
(Vertaling Angela Adriaansz)

Sinds een kwartier deed het geraas van de donder zich horen. De hemel was in rap tempo donker geworden, en vanuit de bergen was er een storm opgestoken, zo krachtig dat hij het huisje dreigde om te waaien. De deur van de stal aan de overkant, waarin gewoonlijk het paard stond, als de kolenbrander geen houtskool naar de ijzersmelterij had te vervoeren, was door het gerammel van de storm opengewaaid. Het meisje had hem nog snel op de haak kunnen zetten en weer naar het huis terug kunnen lopen, vóór de stortregen stromend neerplaste.

Plotseling stonden er drie mannen in het huis. Nog meer schenen er in de stal beschutting tegen de regen te zoeken, want het meisje hoorde buiten door het gebulder van de storm opgewonden stemmen klinken.

De kleren van de mannen dropen van de regen. Toen een van de mannen de bontmuts die hij droeg van zijn hoofd trok, vloog er een straal water tot in de hoek van het vertrek, waar het nachtleger van het meisje was.

De man zei op bevelende toon een paar woorden in een vreemde taal en wierp de muts op de tafel dat het kletste.

Een van de beide anderen zette bagage op de grond, de eerste woelde erin en trok er een wijde rode mantel uit te voorschijn, die van binnen bekleed was met glanzend wit vel.

De man hield hem met monsterende blik in de hoogte, lachte en zei weer een woord tegen de beide anderen. Die rukten de deur open en liepen in de regen en de storm naar buiten.

Zoals de achterblijver daar stond, met de mantel in zijn uitgestrekte armen, vulde hij bijna de gehele ruimte van de berghut.

Hij wierp de mantel naast de muts op tafel en begon zich uit te kleden.

Het meisje stond nog steeds roerloos bij het kookvuur en staarde de vreemdeling aan.

* *Dit verhaal is afkomstig uit de bundel* Geschichten aus dem Harz, *Frankfurt am Main, 1964*.

‘Daar, pak aan!’ gromde hij ‘Bij het vuur! Drogen!’ en wierp het meisje zijn natte kleren toe.

Buiten raasde het onweer in alle hevigheid. Toen de bliksem fel opflitste zag ze een machtig bruin lichaam. ‘Net een beer’, dacht ze huiverend, ‘net een beer’.

Hij pakte tenslotte de mantel van tafel en wikkelde zich erin. Toen hij dicht voor haar stond, zag ze bij het licht van een bliksemflits een ogenblik zijn gezicht. Jong was het, en roodverbrand, met een paar grote, donkere ogen.

Met zijn grote hand streelde hij behoedzaam haar arm, haar hals, onbeholpen, zoals zijn spraak zoëven was, toen hij haar zijn karige woorden had toegeroepen.

Ze beefde. Toen lachte hij en zei: ‘Mijn duifje, maar mijn duifje toch!’, en nam haar bij zich in de wijde mantel.

Achter zijn brede borst hoorde ze zijn hart krachtig en regelmatig kloppen.

Later - het onweer was al aan het wegtrekken - vroeg ze: ‘Waar kom je vandaan? Wie ben jij?’

‘Scheepstimmerman’, grijnsde hij en als om dat te bewijzen toonde hij haar zijn beide vuisten.

‘Kom van... ginder, ver...,’ en zijn arm beschreef een wijde, vage boog in de lucht.

Het weer was intussen bedaard, de zon kwam weer van achter de wolken tevoorschijn, en alleen was nog het geluid te horen van druppels die van het dak op de stenen onder de dakgoot vielen.

Er werd zachtjes op de deur geklopt. Toen schreeuwde hij iets in zijn vreemde taal, een vloek ongetwijfeld, en zijn stem was zo sterk als die van een burlend hert.

Toen sprong hij op en begon zich aan te kleden.

‘Moet weg. Wil naar bove... jullie Duivelsberg op, ginds!’

Hij strekte zijn arm uit naar zijn jas bij het vuur. Hij kreeg daarbij een zware pook te pakken. Die wierp hij, na hem met een welhaast speelse beweging tot een spiraal te hebben gebogen, in het vuur.

Ze reikte hem zijn bontmuts aan en dacht: ‘Een bontmuts in de zomer. Vreemd. Net een beer. Net een beer.’

Hij pakte de rode mantel met de witte vellen - met op elk velletje een diepzwart vlekje - van de legerstede en wierp hem over haar schouder:

‘Daar. Voor jou. Was bedoeld voor de koningin van Holland...

Komt van heel ver weg.’

Bij de deur kwam hij nog een keer terug, nam een blinkend geldstuk uit zijn zak, tikte op de beeldenaar en zei met jongensachtige trots: ‘Mijn portret. Herken je het?’

Hij legde de munt op haar vlakke hand, stiet met zijn voet de deur open en liep met zijn mannen die buiten op hem hadden staan wachten zonder nog eens naar het meisje om te kijken het woud in. Dat stond hem - met de mantel over haar schouder en het goudstuk in haar hand - nog na te turen, toen hij en zijn mannen allang tussen de natgeregende sparrenbomen uit het zicht verdwenen waren.

Ze borg het geld op tussen het mos achter de legerstede. Toen haar vader thuiskwam, zat ze gehuld in de mantel in de avondzon. Ze repte niet over de herkomst ervan. Ze sprak überhaupt niet, ze zat alleen maar steeds die witte velletjes te strelen en keek het woud in.

's Nachts dekte ze zich toe met de mantel. Ze droeg hem voortaan altijd, in huis, in de stal, in de zomer en in de winter.

Alleen als ze naar het dorp ging, deed ze hem nooit meer aan, omdat de mensen om haar hadden gelachen, toen ze zich er voor het eerst in had vertoond.

Sinds het verschijnen van de vreemdeling tijdens dat onweer, ging ze 's avonds vaak naar het woud. Ze liep de bergen op. Daar stond ze dan en keek uit over het land, dat daar beneden aan hun voeten lag, wikkelde zich huiverend van de kou in haar mantel en duwde haar gezicht stevig in de witte vellen.

Sporadisch haalde ze het goudstuk uit de geheime bergplaats te voorschijn. De enkele keer dat ze het deed, zat ze lange tijd peinzend naar de beeldenaar te kijken.

Mettertijd raakte de rode stof van de mantel geheel versleten, maar de velletjes van binnen waren nog steeds stralend wit en de kleine vlekjes erop glanzend diepzwart.

Eens was er in de winter een man helemaal boven in de buurt van het huis verzeild geraakt. Hij ploegde door een dik pak ongerepte sneeuw.

Daar passeerde hem een vrouw, haar gang was recht, haar ogen waren strak naar de verte gericht. Over haar schouder hing een tot op de draad versleten purperen mantel. Hij sleepte over de grond, als een sleep, de buitenkant was vuil, maar het vel van binnen was witter dan de sneeuw die het beroerde.

De man volgde de vrouw tot aan de berghut, ging met haar mee naar binnen en zette zich naast haar bij het vuur.

‘Weet je wat voor mantel je daar draagt? Dat zijn hermelijnvellen. Heilige dieren zijn het, die nog eerder door de vlammen zullen springen dan zich vuil te maken.

Zwijgend zat de vrouw daar. Haar ogen leken dwars door de gesloten deur heen het woud in te turen, met haar handen streek zij zacht en liefkozend over de velletjes.

‘Hermelijn’, zei de man met verwondering in zijn stem, ‘hermelijn, het symbool van de onschuld en de reinheid.

Toen stond de vrouw op en haalde het munstuk vanonder het mos achter de legerstede te voorschijn.

Met doffe stem vroeg ze: ‘Wie is dat?’

De man hield het goudstuk zo, dat hij in het schijnsel van het vuur de beeldenaar beter kon herkennen. Toen gaf hij het terug.

‘Die man heb ik eens gezien. In Maagdenburg was dat, in de tijd, dat hij door de wereld reisde. Daar heeft hij de Dom bezichtigd, voor hij met zijn mannen hier naar boven ging.

In zijn rijk wordt hij nu de Grote genoemd. Ik heb gehoord dat hij een machtige stad heeft gebouwd, uit de grond gestampt, geschapen uit het niets, daar boven... in het koude Rusland. De stad draagt zijn naam... Petersburg heet zij.’

Vertaalde poëzie

Regels geschreven in het gastenboek te Elbingerode, in de Harz*

Samuel Taylor Coleridge
(Vertaling Wiebe Hogendoorn)

Ik stond op Brockens trotse top en zag
Bossen bossen verdringen, heuvels heuvels,
Een golvend tafereel, en slechts begrensd
Door blauwe verten. Zwaar heb ik gezwoegd,
Mijn neerwaarts pad door almaar dennenbos,
Waar heldergroene mossen zonbevlekt
Naargeestig zwellen. Zelden daar gehoord,
Werd zoete vogelzang een holle klank.
Het briesje, dat ondeelbaar ruiste, hield
Zijn plechtig ruisen duidelijk gescheiden
Van tonen in zovele watervallen
Of 't kletsen van de beek op eiland-stenen,
Waar 't sjofel geitje met zijn tinkelbel
Dartelde - of een oude bok romantisch
Zat, witte baard traag zwaaiend. Ik ging verder,
Loom, laaggestemd, omdat ik had ervaren

Lines Written in the Album at Elbingerode, in the Harz Forest

I stood on Brocken's sovran hight, and saw
Woods crowding upon woocb, hilb over hill,
A surging scene, and only limited
By the blue distance. Heavily my way
Downward I dragged through fir groves evermore,
Where bright green moss heaves in sepulchral forms
Speckled with sunshine; and, but seldom heard,
The sweet bird's song became a hollow sound;
And the breeze, murmuring indivisibly,
Preserved its solemn murmur most distinct
From many a note of many a waterfall,
And the brook's chatter; 'mid whose islet-stones
The dingy kidling with its tinkling bell
Leaped frolicsome, or old romantic goat
Sat, his white beard slow waving. I moved on
In low and languid mood: for I had found

* *Het gedicht dateert van mei 1799, toen Coleridge (1772-1834) in Göttingen studeerde en daarbij verschillende malen de Harz bezocht. Het is nog datzelfde jaar gepubliceerd, één jaar na de* Lyrical *Ballads van Wordsworth en hemzelf. De filosofische passage over de werking van uiterlijke vormen is evenwel pas ingevoegd in 1815. Het plaatsje Elbingerode ligt hemelsbreed ca. 15 km. van de Broeken. Heine geeft in zijn* Harzreise *(1824) een honende beschrijving van de gastenboek-ontboezemingen in het 'Brockenhaus' op de top van de berg (zie pagina 142-143).*

[Vervolg Nederlands]

Dat hoge vormen hun subtieler invloed
Ontlenen aan het innerlijke Leven,
Of anders schone schijn zijn: schoon, maar zwak
Of lauw, waarin het hart geen profetie
En geen verleden vindt van vriend of kind
Of aardig meisje, onze eerste liefde,
Of vader, of de eerbiedwaardige naam
Van ons aanbeden land! O gij Vorstin,
Gij afgevaardigde Godheid der Aarde,
O dierbaar Engeland! Mijn gretig oog,
Westwaarts gekeerd, vormde in het wolkendek
Uw strand en witte klippen!

Vaderland!
Mijn hart, geheel vervuld van u, was trots,
Ja, tranen welden op, zodat het uitzicht
Van de verheven Broeken, bossen, heuvels,
Geheel wegdreef, zoals een droom die wijkt,
Zwak, vaag! O vreemdeling, wuif die aandriften
Niet smalend weg; ikzelf ontheilig ook niet
Met haastig oordeel of gemene twijfel
De meer sublieme geest van hem die voelt
Dat God alom aanwezig is! de God
Die 't mensdom vormde tot één sterk gezin,
Met Hem als Vader en de Aarde ons Thuis.

[Vervolg Engels]

That outward forms, the loftiest, still receive
Their finer influence from the Life within;-
Fair cyphers else: fair, but of import vague
Or unconcerning, where the heart not finds
History or prophesy of friend, or child,
Or gentle maid, our first and only love,
Or father, or the venerable name
Of our adoréd country! O thou Queen,
Thou delegated Deity of Earth,
O dear, dear England! How my longing eye
Turned westward, shaping in the steady clouds
Thy sands and high white cliffs!
My native Land!
Filled with the thought of thee this heart was proud,
Yea, mine eye swam with tears: that all the view
From sovran Brocken, woods and woody hills,
Floated away, like a departing dream,
Feeble and dim! Stranger, these impulses
Blame thou not lightly; nor will I profane,
With hasty judgment or injurious doubt,
That man's sublimer spirit, who can feel
That God is everywhere! The God who frames
Mankind to be one mighty family,

Himself our Father, and the World our Home.

Bestijging van de Brocken

Théophile Gautier[*]
(Vertaling Meindert Burger)

Als u het arendsnest hebt weten te bereiken
En onder u de trots der heuvelen ziet wijken
En opgaan in de berg met zijn beboste wand,
En aan uw voeten ligt, blauw als een meer, het land,
Beseft u duizend jaar nog voort te moeten trekken,
Zolang het bloedend vlees uw hielen blijft bedekken.
U naakt de hemel niet, die wegwijkt voor de waan
Van u, hovaardig mens, lachwekkende Titaan.
U bent niet op de aard en niet aan haar ontstegen,
Al ziet u schimmen in de ijle lucht bewegen.

Montée sur le Broeken

Lorsque l'on est monté jusqu'au nid des aiglons,
Et que l'on voit, sous soi, les plus fiers mamelons
Se fondre et s'effacer au flanc de la montagne,
Et, comme un lac, bleuir tout au fond la campagne,
On s'aperçoit enfin qu'on grimperait mille ans,
Tant que la chair tiendrait à vos talons sanglants,
Sans approcher du ciel qui toujours se recule,
Et qu'on n'est, après tout, qu'un Titan ridicule.
On n'est plus dans le monde, on n'est pas dans les cieux,
Et des fantômes vains dansent devant vos yeux.

* *Théophile Gautier (1811-1872) begon zijn artistieke loopbaan als schilder, maar ontdekte al snel dat zijn hart bij de poëzie lag. Geholpen door Victor Hugo en Honoré de Balzac ontwikkelde hij zich tot journalist en romancier middenin de bloeitijd van de Romantiek. Zijn beste poëzie en proza zijn geïnspireerd door zijn reizen en werden bewonderd door veel van zijn tijdgenoten; zo droeg Charles Baudelaire* Les Fleurs du Mal *aan hem op.*

[Vervolg Nederlands]

De stilte is hier diep, het aardse lied, verstomd,
Dringt niet meer tot u door. Onder uw voeten gromt
Een doffe donderslag. De Broeken lijkt te gapen,
Omdat zijn ledigheid hem bijna in doet slapen.
Zonder een echo stijgt uw eigen kreet omhoog,
Onmiddellijk gesmoord onder de hemelboog.
De rust is dreigend: nog is geen muziek te horen,
Geen gouden citer klinkt, geen viola d'amore.
De hemel is te hoog, het bergpad is te smal;
Uw gids verlaat u, bang, en daalt weer naar het dal.
Een laatste bloempje wil het afscheid u verzoeten
Door u betraand vanuit zijn blauwe oog te groeten.
Intussen daalt de sneeuw in stilte en verschijnt
De zorgelijke maan, met zilverdraad omlijnd,
Nabij de zon die reeds haar stralen heeft verloren.
De hemel is gestreept, doorploegd met bleke voren
Waaruit de draad valt die de dood zelf spint en weeft,
Voor zij uw koude graf een witte wade geeft.

[Vervolg Frans]

Le silence est profond; la chanson de la terre
Ne vient pas jusqu'à vous, et la voix du tonnerre
Qui roule sous vos pieds, semble le bâillement
Du Brocken, ennuyé de son désoeuvrement.
Votre cri, sans trouver d'écho qui le répète,
S'éteint subitement sous la voûte muette;
C'est un calme sinistre, on n'entend pas encor
Les violes d'amour et les cithares d'or,
Car le ciel est bien haut et l'échelle est petite;
Votre guide, effrayé, redescend et vous quitte,
Et, roulant une larme au fond de son oeil bleu,
La dernière des fleurs vous jette son adieu.
La neige cependant descend silencieuse,
Et, sous ses fils d'argent, la lune soucieuse
Apparaît à côté d'un soleil sans rayons;
Le ciel est tout rayé de ses pâles sillons,
Et la mort, dans ses doigts, tordant ce fil qui tombe,
Vous tisse un blanc linceul pour votre froide tombe.

Winterse reis door de Harz*
Johann Wolfgang Goethe
(Vertaling Victor Bulthuis)

De gier gelijk,
die met zachte wieken rustend
op lage ochtendwolken
rondspiedt naar aas,
zweve mijn lied.

Want een god heeft
ieders levensweg
voorgetekend,
die de fortuinlijke
vlug naar het vreugdevol
einddoel voert;
echter, wiens hart
door ongeluk ineenkromp,
poogt zich vergeefs
te ontworstelen aan
de dwang van het ijzerdraad,
dat de toch bittere schaar
slechts eenmaal doorknipt.

Door duister kreupelhout
ritselt het ruige wild,
en met de rietgorzen
hebben de rijken zich
allang genesteld in hun poelen.

Harzreise im Winter

Dem Geier gleich,
Der auf schweren Morgenwolken
Mit sanftem Fittich ruhend
Nach Beute schaut,
Schwebe mein Lied.

Denn ein Gott hat
Jedem seine Bahn
Vorgezeichnet,
Die der Glückliche
Rasch zum freudigen
Ziele rennt;
Wem aber Unglück
Das Herz zusammenzog,

* *Goethe schreef dit gedicht tijdens zijn eerste reis door de Harz, in 1777. Drieënveertig jaar later, in 1821, schrijft Goethe in een commentaar op dit gedicht in zijn tijdschrift* Über Kunst und Altertum: *'Ik stond daadwerkelijk op de zevende (moet zijn: tiende) december op het middaguur, uitziend over oneindige sneeuw, op de top van de Broeken, tussen de veelbelovende granietklippen, met boven mij een volmaakt heldere hemel waarin de zon onbarmhartig brandde, zodat uit de wol van mijn overjas de bekende onwelriekende lucht opsteeg. Beneden mij zag tk een onbeweeglijke wolkenzee zich over het gehele landschap uitstrekken, die slechts door de verschillen in gelaagdheid van de bewolking de daaronder gelegen bergen en dalen blootlegde.'*

Er sträubt vergebens
Sich gegen die Schranken
Des ehernen Fadens,
Den die doch bittre Schere
Nur einmal löst.

In Dickichtsschauer
Drängt sich das rauhe Wild,
Und mit den Sperlingen
Haben längst die Reichen
In ihre Sümpfe sich gesenkt.

[Vervolg Nederlands]

Hoe licht, de wagen te volgen
die Fortuna ment,
zoals de massa bedaard
over geëffende wegen
achter de vorst aan sjokt.

Maar daar terzijde, wie is dat?
Het struweel overwoekert zijn pad,
achter hem zwiepen
de takken terug,
het gras veert weer omhoog,
de leegte verzwelgt hem.

Ach, wie verzacht de pijn van
hem, wie balsem tot gif werd?
Die slechts mensenhaat
uit liefdes overvloed dronk;
eerst veracht, nu zelf verachtend,
teert hij heimelijk
op zijn eigendunk,
in zelfzucht die niet bevredigt.

Liefdevolle Vader,
kent uw psalter één toon
die zijn oor kan bereiken,
schenk zijn hart dan verkwikking!
Open het omneveld zicht
op de duizend bronnen
rondom hem, de dorstige,
in de woestijn.

Gij die eenieder van ons
vreugde in overvloed schenkt,
zegen de broeders der jacht
op het spoor van het wild
met de jeugdige overmoed
van blijde moordlust,
late wrekers van onrecht
dat de boer met zijn knuppel
jaren vergeefs heeft bestreden.

[Vervolg Duits]

Leicht ist's, folgen dem Wagen,
Den Fortuna fuhrt,
Wie der gemächliche Tro(
Auf gebesserten Wegen
Hinter des Fürsten Einzug.

Aber abseits, wer ist's?
Ins Gebüsch verliert sich sein Pfad,

Hinter ihm schlagen
Die Sträuche zusammen,
Das Gras steht wieder auf,
Die Öde verschlingt ihn.

Ach, wer heilet die Schmerzen
Des, dem Balsam zu Gift ward?
Der sich Menschenha(
Aus der Fülle der Liebe trank.
Erst verachtet, nun ein Verächter,
Zehrt er heimlich auf
Seinen eignen Wert
In ungnügender Selbstsucht.

Ist auf deinem Psalter,
Vater der Liebe, ein Ton
Seinem Ohre vernehmlich,
So erquicke ein Herz!
Öffne den umwölkten Blick
Über die tausend Quellen
Neben dem Durstenden
In der Wüste!

Jedem ein überflie(end Mal(,
Segne die Brüder der Jagd
Auf der Fährte des Wilds
Mit jugendlichem Übermut
Fröhlicher Mordsucht,
Späte Racher des Unbills,
Dem schon Jahre vergeblich
Wehrt mit Knütteln der Bauer.

[Vervolg Nederlands]

Maar hul de eenzame in
uw goudglanzende wolken
en tooi met wintergroen,
tot de roos zich weer gaat ontvouwen,
de vochtige haardos,
o Liefde, van uw dichter!

Met uw flakkerende toorts
leidt gij hem voort
door de voorden bij nacht,
op onzekere wegen
in eenzame streken.
Met een ochtend van duizend kleuren
lacht ge zijn hart toe,
in een vliegende storm
tilt gij hem hemelhoog op.
Winterstromen storten van rotsen
zich in zijn psalmen;
altaar van innigste dank
wordt hem de dicht besneeuwde kruin
van de gevreesde bergspits,
die met dansende geesten
volken dachten omkranst.

Gij staat met onontsloten boezem
geheimvol zichtbaar
boven de verwonderde wereld;
vanuit de wolken
ziet ge haar rijkdom en heerlijkheid,
die gij uit de aders van uw naaste
broeders doet vloeien.

[Vervolg Duits]

Aber den Einsamen hüll’
In deine Goldwolken,
Umgib mit Wintergrün,
Bis die Rose wieder heranreift,
Die feuchte Haare,
O Liebe, deines Dichters!

Mit der dämmernden Fackel
Leuchtest du ihm
Durch die Furten bei Nacht,
Über grundlose Wege
Auf öden Gefilden,
Mit dem tausenfarbigen Morgen
Lachst du ins Herz ihm;
Mit dem beizenden Sturm
Trägst du ihn hoch empor.
Winterströme stürzen vom Felsen

In seine Psalmen,
Und Altar des lieblichsten Danks
Wird ihm des gefürchteten Gipfels
Schneebehangner Scheitel,
Den mit Geisterreihen
Kränzten ahnende Völker.

Du stehst mit unerforschtem Busen
Geheimnisvoll-offenbar
Über der erstaunten Welt
Und schaust aus Wolken
Auf ihre Reiche und Herrlichkeit,
Die du aus den Adern deiner Brüder
Neben dir wässerst.

De Harz

Novalis[*]

(Vertaling Rijk Schipper)

Zoals loof aan een eik, moedergebergte Harz,
komt uit u een bevolking voort:
u brengt adelaars groot hoog op uw rotsentop,
dichters schenkt u begeestering.

Men ziet rotshoofden staan ver in het Duitse veld,
laat in de zomer nog zwaar van sneeuw;
lage sparren staan daar, lichtwerend eikenbos
dat de Duitser van oudsher eert.

Der Harz

Harz, du Muttergebürg, welchem die andre Schar
wie der Eiche das Laub entsprosst,
Adler zeugest du dir hoch auf der Felsenhöh'
und dem Dichter Begeisterung.
Weit im deutschen Gefild sieht man der Felsen Haupt,
spät im Sommer von Schnee noch schwer,
tiefer Fichten bekränzt, düster vom Eichenwald,
der vor Zeiten den Deutschen hehr.

* *Friedrich von Hardenberg (1772-1801) is een belangrijke vertegenwoordiger van de Vroege Romantiek. Zijn schrijversnaam Novalis is programmatisch te verstaan: de creatieve mens is een ontdekker van 'nieuw land'. Friedrich werd geboren in Oberwiederstedt, een landgoed van de familie Hardenberg, gelegen in het graafschap Mansfeld. Dit gebied maakt deel uit van de zgn. Unter-Harz; van daaruit kan men de bergen van de Ober-Harz, waaronder de Broeken, zien liggen. In 1795 verhuist het gezin naar Weissenfels, een provincieplaats ten zuiden van Halle. Friedrichs vader is daar aangesteld als directeur van de zoutmijnen; later zul de dichter in diens voetsporen treden. Novalis zou trouwens zijn hele leven in Midden - Duitsland blijven wonen.*
Rond Novalis' persoon heeft zich een enorme legendevorming ontwikkeld. Hij verloofde zich met de zeer jonge Sophie von Kühn, die twee jaar later overleed. De dichter nam zich voor het ware leven voortaan in de dood te zoeken. Op 28-jarige leeftijd overleed hij aan tuberculose. Deze biografie op zich was al geschikt om hem tot een icoon van de Romantiek te maken; maar inmiddels had hij ook een flink oeuvre opgebouwd. Daartoe behoren de Hymnen aan de nacht, *de* Geestelijke liederen, *de roman* Heinrich von Ofterdingen *en het politiek - religieuze essay* De christenheid of Europa.
In het hier vertaalde jeugdgedicht verloochent zijn afkomst uit de Harz niet; ook geeft hij blijk van zijn belangstelling voor mineralogie en mijnbouw. De 'zanger Klopstock' die hij noemt is Friedrich Gottlieb Klopstock (1724-1803) die met zijn epische poëzie een geweldige indruk maakte op zijn tijdgenoten.

[Vervolg Nederlands]

Stromen ruisen omlaag tot in het duister dal,
waar zij stukbreken op de last
die de vloed heeft vervoerd toen hij de berg verliet,
spelend met de vertoornde storm.

Bliksem die u omringt, donder ook die weerklinkt,
vreest het dieper gelegen dal;
maar met vrolijk gelaat lacht u om dat lawaai,
drenkt het land slechts met vruchtbaar vocht.

Evers briesen in 't bos, evers met scherp gebit,
die men slechts met de speer trotseert;
herten koestert u ook, op hun geweien fier,
naast uw andere dierenschaar.

U hebt gul toegestaan dat men uw ingewand
met een nijvere hand doorwroet
naar het goud dat verderft en naar het zilvererts,
nooit genoeg voor inhaligheid.

[Vervolg Duits]

Ströme rauschen herab dir in das finstre Tal,
brechen zwischen den Lasten sich
welche spielende Flut von dem Gebürge riss
und des eilenden Sturmes Grimm.

Oft umringen dich auch Blitz und des Donners Hall,
schrecken unten das tiefre Tal;
doch mit heiterer Stirn lachst du des Ungestüms,
träufst nur fruchtbare Flut herab.
Eber brausen im Wald, Eber mit Möderzahn,
die der Spiess zu bestehn nur wagt,
du auch hegest den Hirsch trotzend auf sein Geweih
und noch mehrerer Tiere Heer.

Gütig lässest du zu, dass dir ein Eingeweid
mit der emsigen Hand durchwühlt
nach verderbendem Gold und nach dem Silbererz
unersättlicher Menschendurst,

[Vervolg Nederlands]

Koper schenkt u de mens en het gevaarlijk lood,
ijzer ook dat ons voordeel brengt
als het akkers doorploegt, sterf'lijken voedsel geeft.
Voor de kachel verschaft u hout

als de splijtende bijl boomstammen vallen doet
die uw schoot als een voedster droeg.
Huizen hebt u gebouwd, ons tot een onderdak,
en de vijand geweerd met macht.

Lof bezit u voorgoed, omdat met harpenklank
zanger Klopstock u heeft gevierd:
in de bergen rondom en in het eikenbos
hebben rotsen uw roem weerkaatst.

Duitse vrijheid, meer waard voor het gemoed van een mens
dan het goud dat Peru hem biedt,
moge net zo vast staan, rijzig en ongeschokt,
als uw donderend rotsenhoofd.

[Vervolg Duits]

aber schenkest uns auch Kupfer und tötend Blei,
Eisen nützlich dem Menschengeschlecht
das den Acker durchfurcht, Sterblichen Speise gibt
und dem gütigen Ofen Holz,

wenn mit schneidender Axt Bäume der Hauer fällt,
die dein nährender Schoss erhob
Aber bauets nicht auch Häuser zum Schutz uns auf?
Schützts uns nicht für der Feinde Wut?
Lob dir, denn es besang dich der Unsterblichkeit
Sänger Klopstock mit Harfenklang,
dass es scholl im Gebirg und in dem Eichenwald
in dem felsichten Widerhall.

Deutsche Freiheit so wert, werter dem Biedermann
als des zinsenden Perus Gold,
stehe furchtbar und hehr und unerschütterlich
wie dein donnerndes Felsenhaupt.

Het bevende beeld

Thomas Rosenlöcher[*]
(Vertaling Wiebe Hogendoorn)

Langs de grenshelling, afwaarts waar het stil was,
Liep nog een bergbeek neer over een steen.
Het oppervlak, dat lichtelijk gebold was,
was vast als glas en beefde nauwelijks
toen ik mijn lippen legde op het vlak.
En onder mij, diep onder 't ijs van 't water,
de bloemen en de varens wuiven zag
en dieper nog, in een spelonk
van roerloos glanzende metalen,
de keverkoning en de schuimcicade,
de schuimcicade en de keverkoning
op gouden voeten zich naar achter spoeden,
als zag ik van mijn kindertijd de grond.
IJzige kou drong door tot in mijn brein.
Vlamdiamanten schoten heen en weer.

Das Zitterbild

Am Grenzhang abwärts, an verschwiegner Stelle,
ging noch ein Wasser über einen Stein.
Die Oberfläche, schwach in sich gekrümmt,
war gläsern fest und zitterte kaum merklich,
da ich die Lippen auf die Fläche legte.
Und unter mir, tief unterm Eis des Wassers,
Die Blumen und die Farnen wanken sah
und tiefer noch, in einer Grotte
aus reglos schimmernden Metallen,
den Käferkönig und die Schaumzikade,
die Schaumzikade und die Käferkönig
auf Goldnen Füssen rasch nach hinten eilen,
als schaue ich auf meiner Kindheit Grund.
Eisige Kälte drang mir bis ins Hirn.
Schwarmdiamanten schossen hin und her.

* *Thomas Rosenlöcher werd in 1947 in Dresden geboren. Zie ook pagina 74 in het stuk van Jeroen van Kan in de rubriek Essay.*

[Vervolg Nederlands]

Mijn diepgezonken ogen echter keken
tijdens het zinken mij vreemd smekend aan.
En daar verrees het bleek beeld van een sater.
't Voorhoofd in ridicule ernst geplooid,
Het oog tevreden als met lood verzegeld.
De bril van nikkel. En de neus een knol.
Totdat, genadig, 't water rimpelde.
De onschuld weet niet, welke pijp zij rookt.
De voettocht hiernaartoe kostte drie dagen
en vijf minuten verder ging een bus.

[Vervolg Duits]

Doch meine tiefversunknen Augen schauten
mich im Versinken seltsam bittend an.
Und auf stieg eines Waldschrats blasses Bild.
Die Stirn in lächerlichem Ernst gefältelt.
Das Aug verlötet von Zufriedenheit.
Die Brille nickel. Und die Nase Knulp.
Bis sich das Wasser gnädig kräuselte.
Nicht weiss die Unschuld, welches Rohr sie schluckt.
Drei Tage war ich bis hierher gewandert,
und fünf Minuten von hier fuhr ein Bus.

Twee gedichten*

S. Vestdijk
(Vertaling Wiebe Hogendoorn)

Okerdal

Steenkluchten, met een grijns op 't grauw gelaat,
Vormen een rij rondom het bruisend diep;
Het water trekt er langs de steen, als liep
Wit vee voorbij door een behekste straat.

Als middeleeuwse grap zijn zij paraat:
Een luie leeuw die hier sinds eeuwen sliep;
Duiveltjes dansen krom de horlepiep,
Wat met de Heilige Maagd slecht samengaat.

De druppels zingen als gedempte vedels,
Zij durven 't aan, het arendsnest te koelen...
Zittende paus kijkt peinzend naar het woelen
Van wijdverspreide maskers, neuzen, schedels.
- Daar torenen gestalten, hoog en edel,
En laten verre Boeddhadromen voelen. -

Okertal

Steinerne Possen, graue Feldgrimassen
Reihen sich um sprudelende Tiefe;
Das Wasser zieht dem Stein entlang, als liefe
'ne weisse Herde durch verhexte Strasse.

Sie stehn in mittelalterlichem Spasse:
Ein Löwe, faul und schlafend; auf dem Riffe
Teufelchen, so bucklich, krumm und schiefe,
Die wenig zu der heil'gen Jungfrau passen.

Die Tropfen singen wie gedämpfte Fiedel,
Sie wagen es, das Adlernest zu kühlen...
Sitzender Pabst blickt sinnend auf das Wühlen
Zerstreuter Mummen, Nasen, Totenschädel.
- Dort türmen sich Gestalten, hoch und edel
Und lassen ferne Buddhaträume fühlen.-

* *Zie de toelichting op pagina 169.*

Rabenklippe

Bladerkatarakten hoog verheven
Storten zich, een groen geruis, in 't dal;
Als een regenboog in 'n waterval
Is tussendoor de witte weg gedreven.

De aarde heeft haar borsten opgeheven,
Die bronstig driest een minnaar kiezen zal;
De groene smuk die zij de zon ontstal,
Is om haar wulpse leden heengeweven.

Hier moeten oude Brockengeesten wonen,
Vol boze liefde in de aarde; ook
Schuilt achter elke Brockenstruik een spook...
Maar... kom je er, dan zal voor het betonen
Van zoveel moed een kelner je belonen
Door hamelbout te brengen - heksenrook...

Rabenklippe

Blätterkatarakte von dort oben
Sturzen sich, ein grüner Rausch, ins Tal;
Wie'n Regenbogen in den Wasserfall
Ist zwischendurch der weisse Weg geschoben.

Die Erde hat die Brüste hochgehoben
In brunstiger und frecher Liebeswahl,
Der grüne Schmuck, den sie der Sonne stahl,
Ist auf die Wollustglieder hingewoben...

Hier soll'n die alten Brockengeister wohnen,
Voll böser Liebe in der Erde; auch
Da auf dem Brocken, hinter jedem Strauch...
Doch... kommst du dort, auch zweifelsohne
Wird ein Kellner deinen Mut belohnen
Und schwingt dir Hammelbraten - Hexenrauch...*

Eindnoten:

* *In 1922 trad de student Simon Vestdijk op als praeses van de Almanakcommissie van de vereniging Unitas Studiosorum Amstelodamensium (U.S.A.), waarvan hij lid was. Wegens gebrek aan kopij heeft hij de Almanak van dat jaar grotendeels zelf volgeschreven; pseudoniemen wekten daarbij de indruk van verschillende auteurs. Tot zijn bijdragen behoren, onder de titel* Gedichte eines Valutaschiebers, *drie gedichten in het Duits, waarvan er twee de Harz en de Broeken betreffen. De schuilnaam hierbij is 'Heine's Affe', maar van na-aperij is geen sprake, al komen verschillende details uit* Okertal *in Heine's* Harzreise *voor. In 1923 zou Vestdijk samen met zijn vader de Harz bezoeken; de biografie van Hans Visser bevat een foto van vader en*

zoon in een rotslandschap. Okertal; *Oker is de naam van een rivier (en een plaats) in de Harz. De figuren die Vestdijk noemt hebben betrekking op de vormen en de namen van rotsen om het Okerdal*. Rabenklippe: *naam van een berg in de Harz (555 m.) en van een bijbehorend bos-logement*.

Faust III
Friedrich Theodor Vischer[*]
(Vertaling Rijk Schippper)

Eerste bedrijf, zesde toneel

(Een klaslokaal. Luidruchtig komen dertig gelukzalige knapen binnen, met schooltassen en boeken. Ze nemen een voor een plaats in de schoolbanken. Mefistofeles steekt zijn hoofd om de hoek van de deur.)

Mefistofeles:
Een goedemorgen wens ik jullie, snaken!

Knapen:

(jubelend)

Hoera, hij is er weer, die rare piet!

M:

(binnengekomen)

Gaat hij ze raken?

K:
Welnee, hoezo? Weet u dan niet
dat hij ons met geen vinger mag beroeren?

M:
Dus jij zit op je kans te loeren?
Laat mij eens weten, allerliefste blagen,
hoe jullie hem vandaag de kast op jagen?

Kareltje:
Kijk maar, ik heb wat pek hier op zijn stoel gewreven!

M:
Heel goed, daar blijft hij met zijn achterste aan kleven.

Fritsje:
En kijk, ik heb knalerwten meegebracht.

M:
Strooi die maar uit, dan ben ik heel tevreden:
Stapt hij erop, dan knallen ze met kracht.
Maar ik ben altijd in voor nieuwigheden.

(haalt een doosje uit zijn zak)

Kijk hier. Kom maar eens naderbij.

K:

* *Zie de toelichting op pagina 176.*

(dringen om hem heen)

Laat kijken, gauw, maak plaats voor mij!

1. Aufzug, 6. Auftritt

(Ein Schulzimmer. Es treten lärmend ein, mit Schulsäcken, Büchern, dreissig selige Khaben, nehmen nach und nach Platz auf den Bänken. Mephistopheles steekt den Kopf zur Türe herein:)

Mephistopheles:
Gut' Morgen, holde Jugend, liebe Fratzen!

Knaben:

(jubelend)

Oho! der lustige Kauz ist wieder da!

M:

(ist eingetretek)

Heut setzt's wohl Tatzen?

K:
Wieso, wieso? Ihr wisset ja,
er darf nichts tun, darf uns nicht schlagen!

M:
Wollt ihr's mal recht drauf wagen?
Nun sagt mir doch, ihr allerliebsten Tocken,
was denkt ihr heut ihm wieder einzubrocken?

Karlchen:
Hier eine Kugel Pech, ich schmier's auf den Katheder.

M:
Auch gut, da klebt er fest mit seines Sitzteils Leder.

Fritzchen:
Ich habe da Knallerbsen mitgebracht.

M:
Nun ja, ihr müsst sie auf den Boden streuen,
dass, wenn er auftritt, es ergötzlich kracht;
doch bin stets ein Freund vom Neuen;

(zieht ein Schächtelchen aus der Tasche)

kommt her, da guckt, ich hah euch was!

K:

(ihn umringend und drängend)

Ei, wie, lass sehen, was ist das?

[Vervolg Nederlands]

M:
Opzij, gespuis, opzij!

(houdt de doos bij het oor van Guusje)

Zeg guit, hoor je het krabbelen,
glippen, glijden en spartelen?

Guusje:
Wauw, meikevers!

M:
Goed gezien door die lange!
Vannacht kon ik ze heel eenvoudig vangen
toen ik slenterend van de Blocksberg daalde.
Ik moest juist grinnikend denken aan de nacht
die ik daar laatst met Faust heb doorgebracht.
Donders, wat hadden we daar een sjans!
Een bacchanaal, die heksendans!
Als in een Weens café, die vrolijkheid!
Maar Faust was nog heel anders, in die tijd.
Hoe dapper ging hij de berg op met mij!
Al hield het treurspel op, voort gingen wij;
waardoor ik voor de rest van Goethe's verzen,
die hij niet in de *Xenien* kon persen,
een heel behoorlijk logement
ritselde bij de geestenbent!
Terwijl ik daar rondstruinde, zonder zorgen,
zwermden de kevers rond mij in de morgen;
en vrolijk zoemden zij hun voorjaarszangen.
Ook in hun keverlijf was blijven hangen
die heerlijke Walpurgismis ...
Donders, hoe komt het dat-ie open is?

[Vervolg Duits]

M:
Platz, süsser Pöbel, Platz!

(Hält Gustelchen die Schachtel ans Ohr.)

Hörst, Äffchen, wie es krabbelt?
Wie's rutscht und schiebt und zappelt?

Gustelchen:
Ach, Maienkäfer!

M:
Ja, mein liebes Kind!
Ich haschte sie heut nacht nur so geschwind,
wie ich vom Blocksberg schlendernd stieg herunter;

ich dachte schmunzelnd just an jene Nacht,
wo ich mit Faust denselben Weg gemacht.
Blitz, welcher lust'ge Saus und Braus!
Der Hexentanz, was für ein Schmaus!
Es war so munter wie in Wien beim Sperl,
und damals, ja, war Faust ein andrer Kerl!
Wie unverzagt schritt er bergan mit mir!
Das Drama ging nicht weiter, aber wir,
und einem Rest von Goethes Epigrammen,
die mit den Xenien nicht gepasst zusammen,
verschafft' ich bei der Geisterzunft
noch leidlich eine Unterkunft!
Nun, wie ich da so bummle ohne Sorgen,
so schwärmten denn die Käfer gegen Morgen,
sie summten fröhlich ihre Frühlingslieder,
es spukte wohl selbst durch die Käferglieder
die herrliche Walpurgisnacht -
Blitz, wer hat aufgemacht?

[Vervolg Nederlands]

K:
Frits heeft het gedaan!

M:

(geeft hem een oorvijg)

Zeg, laat andermans spullen voortaan staan!

(bezwerend, terwijl hij de doos voor zich uit houdt)

De heer der meikevers en slakken,
van spinnen, luizen, kakkerlakken,
van slangen, padden, krokodillen,
vampieren, salamanders, armadillen,
de heer van hagedissen en van wormen,
die cirkels in het graan kan vormen,
zendt jullie zijn verdoemenis!
Terug in de gevangenis!

(De kevers vliegen de doos weer in.)

M:

(tegen Guusje, die het deksel in handen heeft)

Doe dicht dat ding!
Verademing.
Pak aan, en als de leraar binnentreedt,
moet je hem openmaken. Dat wordt keet!

Tweede bedrijf, tweede toneel

(De drie Moeders. Mefistofeles komt op als schoorsteenveger.)

M:
Goedenavond, drietal schonen,
Bloem der helse regionen!

Moeder A:
Leuk kostuumpje komt u tonen!

Moeder B:
De allerliefste aartsvijand
als schoorsteenveger, hoe charmant!

[Vervolg Duits]

K:
Der Fritz, der Fritz!

M:

(gibt ihm eine Ohrfeige)

Da hast du was für deinen Wunderfitz!

(Beschwörend, die offene Schachtel hinaushaltend)

Der Herr der Maienkäfer, Schwaben,
der Wanzen, Spinnen, Laüse, Schaben,
der Schlangen, Kröten, Krokodille,
Vampiere, Molche, Armadille,
der Herr der Würmer und Lazerten,
der Herr des Krebsgangs auf der Erden,
er schickt euch das Verhängnis!
Zurück in das Gefängnis!

(Die Käfer fliegen in die Schachtel.)

M:

(zu Gustel, der sich des Deckels bemächtigt hat)

Klapp zu, klapp zu!
So, jetzt ist Ruh!
Da nimm's, und wenn der Lehrer ist im Zug,
mach auf und lass den Tierchen ihren Flug!

2. Aufzug, 2. Auftritt

(Die Vorigen. Mephistopheles als Kaminfeger tritt ein.)

Mephistopheles:
Guten Abend, liebe Mühmchen,
dieses Abgrunds holde Blümchen!

Mutter A:
Ei, welch artiges Kostümchen!

Mutter B:
Der allerliebste Seelenjäger,
wie reizend heut als Schornsteinfeger!

[Vervolg Nederlands]

Moeder C:
Vertel ons, als het u behaagt,
waarom u die vermomming draagt.

M:

(legt de ladder en de bezem opzij en verschijnt in zijn gewone outfit)

Daar zie ik koffie staan, mijn parelvinken.
Zou ik misschien een kopje mogen drinken?

Moeders A, B en C:

(door elkaar, terwijl ze een stoel neerzetten, gebaren te gaan zitten en koffie inschenken)

Wij schenken u de beker vol!

M:

(die een sigarendoosje tevoorschijn haalt)

En mag ik roken in dit hol?

Moeder A:
Welja, sigarengeur bevalt ons zeer.
Een lucifer voor deze hoge heer!

M:
'k Heb altijd lucifers bij mij,
en wel van eigen makelij.
(Haalt een lucifer tevoorschijn uit het doosje en strijkt ermee over zijn zitvlak. Hij steekt de sigaar aan, gaat zitten en neemt een slok koffie. Bij zichzelf:)
Dit heksenhuis is van een stank vergeven
die alleen nog maar kan worden verdreven
met het roken van deze infernale
Havanna-Wencislaus.

Moeder A:
Wat is daarboven zo al aan de gang?

M:

(die zich behaaglijk uitrekt in zijn stoel)

De komst van Faust & Co duurt niet meer lang.
Om af te dalen in uw diepe schacht
heb ik hier zelf een schoorsteen aangebracht.

[Vervolg Duits]

Mutter C:
Enthüllet uns, wenn's euch beliebt,
was ihr in dieser Maske triebt!

M:

(legt Leiter und Besen beiseite und erscheint in seinem gewohnten Habit)

Ich seh, cs gibt Kaffee, ihr lieben Schätzchen,
ihr gönnt mir wohl ein Schälchen und ein
Plätzchen?

Die drei Mutter:

(durch einander, einen Stuhl setzend, einladend, Kaffee einschenkend)

Da sitzt, da nehmt und lasst's euch schmecken!

M:

(ein Zigarrentäschen ziehend)

Ist es vergönnt, mir eine anzustecken?

Mutter A:
Wir können's gut vertragen, riechen's gern.
Geht, reichet Feuer unsrem gnäd'gen Herrn.

M:
Braucht's nicht, ich führe früh und spat
Zündholz von eignem Fabrikat.

(Zieht aus einem Büchschen em Zündhölzchen, fährt damit über sein Gesäss, zündet an, sitzt, nimmt einen Schluck Kaffee - für sich:)

Puh! Puh! die gelben Rüben stinken raus.
Man kann dazu das Rauchen
vom höllischen Havanna-Wenzislaus
wahrhaftig brauchen!

Mutier A:
Nun saget an, was gibt's denn Neu's jetzunder?

M:

(behaglich im Stuhle sich dehnend)

Nun ja, der Faust kommt wieder runter.
Zut Niederfahn in euren liefen Schacht
hab einen eignen Schlot ich angebracht

[Vervolg Nederlands]

Daarna heb ik hem in dit werkmanskleed
getoond waar men de doorgang binnentreedt.
Toch mag hij geen té schone buis inglijden:
een wondje hier of daar maakt hem bescheiden.
De zachte huid van hand en voet te schaven
geeft hem het recht zijn keel met roet te laven.
Hij heeft een lummel bij zich als kompaan,
maar die zal hier het lachen wel vergaan.
Als wij hen in de voorhal wachten laten,
hebben wij tijd om even bij te praten.
Ook moet men aanstonds aan de twee gezellen
zeep, water, handdoek ter beschikking stellen,
want na hun hellevaart door die beroete kaken
dienen zij netjes hun toilet te maken.
Dit hof van ons behoort niet tot de kleine:
dus moet een gast hier gesoigneerd verschijnen.
Schuif ook de grendel voor de hoge poort:
wij laten hen erin als 't ons bekoort.

Moeder A:

(gebarend naar Moeder B en C)

Laat alles halen,
en zonder dralen!

(tegen Mefistofeles, terwijl Moeder B en C aan het werk gaan)

Dus Faust is er de oorzaak van dat wij...

M:
De oorzaak dat jullie door mij,
die door mijn middelen was heengeraakt,
uit de chaos, het nog niet aangemaakt

[Vervolg Duits]

und dann in Schomsteinfegerkleid
ihm angezeigt, der Durchgang sei bereit;
doch nicht zu wohlgeputzt soll er ihn finden,
er mag sich nur mit Klettern tüchtig schinden,
die weiche Haut an Händ und Füssen schürfen
und etwas Russstaub in die Kehle schlürfen.
Noch einer kommt mit ihm, ein Grobian;
dem wird vergehn der rohen Stärke Wahn.
Es bleibt uns Zeit, ein wenig noch zu plaudern,
sie sollen uns im Vorgemache zaudern;
Waschwasser müsst ihr für die zwei Gesellen
und Seife, Handtuch vor die Türe stellen,
sie sollen nach der Fahrt durch den geschwärzten Rachen
anständig draussen Toilette machen;
denn unser Hof ist keiner von den kleinen,

salongerecht muss da der Gast erscheinen.
Dann schiebt den Riegel vor das hohe Tor,
wann's uns gefôllt, so lassen wir sie vor.

Mutter A:

(zu Mutter B und C)

Besorgt die Sachen!
Müsst schnelle machen!

(Während es geschieht, zu Mephistopheles)

Der Faust also, um dessentwillen wir -

M:
Um dessentwillen ihr von mir,
da es bedurfte neuen, schnellen Rats,
seid aus dem Chaos, aus des Ursalats

[Vervolg Nederlands]

deel van de oersalade zijn geraapt,
samengeflansd, geprutst, bijeengeschraapt.
U weet toch, Gratiën, hoe mijn toverstaf
destijds aan u het duistere leven gaf,
hoe u van mij de kracht gekregen hebt
die geesten, schaduwen en schimmen schept.
U moest mijn werk aan Faust, de neofiet,
voltooien, want alléén kon ik dat niet.
Ik was helaas in mijn opzet gestrand
in 't slijk der wellust deze vreemde kwant
te dompelen. 't Was sabbat op de Broeken
en jullie moesten hem de tent uit lokken,
hem de Walpurgisnachtchaos inleiden,
om daar, waar spoken zich tezamenreiden
en sfinxen en griffioenen naar hem klauwden
de arme stakker voor de gek te houden
totdat hij alle daadkracht zou verliezen
door Helena tot liefste te verkiezen.
Toen kwam een regiment uit hoger sferen
roet in het eten strooien. Krijg de klere!
De frisse wind der politiek
bekoorde hem met zijn muziek
en rukte hem uit onze netten.
Hij ging zich voor een edel doel inzetten
dat ‘volksverheffing’ heette. Holle slogan;
maar daardoor is de vogel wél gevlogen.

[Vervolg Duits]

nicht angemachtem Teil herausgezwickt,
herausgeklaubt, geschustert und geflickt
Ihr wisst, ihr Grazien, wie mein Zauberstaub
euch seinerzeit das dunkele Leben gab
und euch sodann von meiner Schopferkraft,
die Scheingeburten, Schatten, Schemen schafft,
ein Teil vererbte, um mit Geisterhanden
am Zogling Faust mein Werk noch zu vollenden
Es war mir leider nicht gelungen,
im Wollustschlamm den wunderlichen Jungen
am Brockensabbat grundlich zu versumpfen,
ihr solltet im Absurden ihn verdumpfen,
im klassischen Walpurgisnachtgewirr,
in zusammengestoppelter Larven Geschwirr,
in bizarrem Greifen- und Sphinxeschnarren
ihn glucklich bilden zum schalen Narren,
und um die Tatkraft ganz ihm zu entwinden,
ihn mit dem Schemen Helena verbinden
Da kam mir die verhangnisvolle Schere
der obern Macht verteufelt in die Quere,
die Luft der Politik, die herbe, frische,
nahm ihn am Wische,
riss ihn empor aus unsern Netzen

Er eilte, sich ein grosses Ziel zu setzen,
das sogenannte Volkswohl Dummes Wort!
Doch schlimm fur mich! Er schlupft mir eben fort![*]

Eindnoten:

* *Friedrich Theodor Vischer (1807-1887) studeerde theologie, maar legde zich vooral toe op filosofie, kunstgeschiedenis en literatuur. In Tübingen, Zürich en Stuttgart was hij hoogleraar kunstgeschiedenis en Duitse literatuur. Als criticus, essayist en schrijver van een* Esthetica *verwierf hij in de tweede helft van de 19e eeuw een enorme reputatie. Hij neigde zowel tot de klassieke, idealistische traditie als tot een natuurminnend realisme. Daarentegen was hij afkerig van een symboliserend, allegoriserend Romanticisme, zoals hij dat o.a. onderkende in Goethe's latere werken. Op creatief vlak bleef Vischer een dichter van het tweede echelon, maar wel had hij succes met zijn satires, waaronder de* Faust III.
Vischer koesterde een grote bewondering voor het eerste deel van Goethe's Faust. *Hierin zag hij de frisse, poëtische geest van een geniale, jonge dichter aan het werk*. Faust II *echter stelde hem bitter teleur, omdat dit deel in zijn ogen was ontsproten aan een uitgebluste geest die strooide met krachteloze allegorieën. Vischer achtte het zijn taak om een creatieve kritiek te leveren, wat hij deed in zijn satirische* Faust: Het derde deel van de tragedie. *Deze parodie liet hij in 1862 verschijnen onder het pseudoniem Deutobold Symbolizetti Allegoriowitsch Mystifizinsky. Hoewel goedmoedig bedoeld, werd Vischers parodie op de* Faust *door de Goethevereerders met verontwaardiging ontvangen. Vischer bewerkte zijn stuk door enkele grove passages weg te laten en door het van enkele nieuwe scènes te voorzien. In 1886 verscheen een nieuwe, definitieve versie van* Faust III.
Volgens Vischer was Faust in Goethe's Faust II *veel te licht bestraft voor zijn zonden, o.a. tegenover Gretchen begaan. Daarom moet de geleerde magiër bij Vischer eerst nog verschillende beproevingen ondergaan alvorens hij gelouterd en in heerlijkheid opgenomen wordt. Eén van die beproevingen is dat hij aan een klas schooljongens* Faust II *moet uitleggen, wat natuurlijk tot grote wanorde leidt. Zal Faust zijn woede kunnen bedwingen? Een andere beproeving ligt op het gebied van de wellust. Hij ontmoet zijn vroegere geliefde Helena, die hem tot een nieuw samenzijn tracht te verleiden. De 'klassieke Walpurgisnacht' uit* Faust I *en* II *wordt hier door Vischer in groteske vorm overgedaan. Meer dan aan eigen verdiensten heeft Faust het aan Gretchens vriendin Lieschen, die inmiddels zijn vrouw is geworden, en aan zijn boerse, nuchtere knecht Valentin te danken dat hij de beproevingen doorstaat*.
Hier twee passages uit Vischers Faust III:

1. *Eerste bedrijf, zesde toneel. Het motief van de 'zalige knapen' is ontleend aan het slot van Goethe's* Faust, *waar een koor van jongens in de hemel verschijnt, dat verklaart van Faust onderricht te willen ontvangen. In Vischers versie vraagt Mefistofeles de jongens hoe ze de meester tot razernij willen brengen. Hij heeft zelf met dit doel ook iets meegenomen: een doos met meikevers die hij op de Blocksberg (= Broeken) heeft gevangen. - De Walpurgisnacht in* Faust I *was door Goethe niet geheel uitgewerkt, waarschijnlijk omdat hij de publieke opinie vreesde. Wel had hij een serie epigrammen, bedoeld als voortzetting van zijn satirische* Xenien, *bewerkt tot een toneelscène ('Walpurgisnachtdroom') om de lacune op te vullen. In zijn parodie maakt Vischer vermelding van dit lapwerk.*
2. *Tweede bedrijf, tweede toneel. In* Faust II *wordt gewag gemaakt van de 'drie Moeders', een soort moedergodinnen, van wie de vermelding alleen al Faust angst inboezemt. In Vischers ogen zijn deze figuren weinig meer dan lege allegorieën en 'stropoppen', die niet tot huiver maar tot lachen aanleiding geven. - Mefistofeles memoreert hoe hij tijdens de heksensabbat op de Broeken de 'neofiet' Faust bijna ten val had gebracht, maar dat hij werd onderbroken door een plotseling bij Faust opkomend verlangen naar 'daadkracht'. Daarom vraagt hij de Moeders nu om hem te helpen dat karwei af te maken*.

[Nummer 4]

Voorwoord

U ziet *niet* het laatste nummer van De Tweede Ronde, zoals aangekondigd. Dit Wellustnummer luidt een wedergeboorte in. Na een waardig afscheid van Van Oorschot wil Mouria - jonge hond onder de Nederlandse uitgevers - ons blad voortzetten. Dat leidt in 2006 tot een verjongde redactie, maar vooralsnog niet tot een koerswijziging. Hiermee eindigt wel een belangrijk tweede hoofdstuk van DTR, na het eerste bij Bert Bakker. Dit Winternummer besluit of bekroont de zeven hoofdzonden en het zit vol verrassingen; de wellust kan zoveel kanten uit dat dit nummer heterogener of afwisselender is dan ooit.

In *Nederlands proza* komen aspecten van de wellust aan het licht in koloniaal Nieuw-Guinea (Joop van den Berg), onder het damesrijwiel (Maarten Biesheuvel), in Normandië (Lisette Lewin), in Mesopotamië (Rob van der linden), in Amsterdam-Zuid (Monika Sauwer) en in zinderend Haarlem (L.H. Wiener). In *Nederlandse poëzie* te veel dichters om op te sommen, maar er zijn weinig getrouwen die ontbreken; in *Light Verse* drie nieuwelingen, Caesar Bovetius, Helena Onderwater en Bastiaan Seghel. August Willemsen vertaalde een legendarische Portugese libertijn, Henk Raaff vertaalde het door hem teruggevonden fragment uit de Odyssee dat onthullend is voor de klassieke zeden. De publicatie vormt een literaire primeur van de eerste orde. In *Essay* behandelen Leo Jacobs en Gerard De Vries de wellust in kerkhistorisch en literair-historisch verband.

In *Vertaald proza* eigentijdse wellustimpressies uit Groenland (opnieuw Jørn Riel), Israël (Hanoch Levin) en Griekenland (Kostas Tachsis). Daarnaast twee juwelen van literaire curiosa, een hoofdstuk uit Wilhelm Heinses *Ardinghello* (1787), een moreel omstreden bestseller uit het *Sturm und Drang*, en een pastoraal-erotisch intermezzo uit Francesco Colonna's *Hypnerotomachia* of ‘De droom van Poliphilus’ (wiegedruk uit 1499), vanouds een aanrader onder literaire fijnpoevers. Beide zijn voor het eerst in het Nederlands vertaald.

In *Vertaalde poëzie* tien dichters, verschillend van land, tijd en cultuur, maar verbonden door het thema: Angelsaksen, Fransen, Russen, een oude Griek, een Italiaan en een Romein. We signaleren de kuise wellust van Achmatova, de mythische van Heredia, de epicuristische van Lucretius, de veile van Baffo en Pindarus, de realistische van de rest. Mocht de pudeur enig geweld zijn aangedaan, trek het u als abonnee niet aan, want een opzegging kunnen we niet gebruiken. Daarentegen zijn nieuwe abonnees uiterst welkom. Onze hotline voor abonnementen is 020 6263588.

Een speciaal saluut aan Quirien van Haelen, Paul van den Hout, Drs. P. Frans van Pamelen en Patty Scholten, die in ontroerende rijmen afscheid hebben genomen van De Tweede Ronde. Geen dode hoort de lofzang aan zijn graf, daarvoor is een wederopstanding nodig.

Redactie

Nederlands proza

Venus' Lusthof

Maarten Biesheuvel

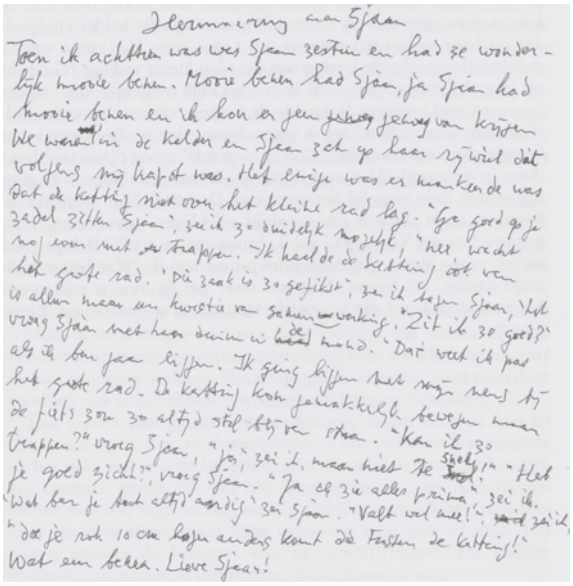

Herinnering aan Sjaan

Toen ik achttien was was Sjaan zestien en had ze wonderlijk mooie benen. Mooie benen had Sjaan, ja Sjaan had mooie benen en ik hoor er geen gekheid gehoeg van krijgen. We waren in de kelder en Sjaan zat op haar zij wiel dat volgens mij haperde was. Het enige was er maakende was dat de kettij niet over het kleine rad liep. "Ga goed op je zadel zitten Sjaan", zeid ze duidelijk mogelijk, "het wordt nog een rare trappen." Ik had de de kettij ook van het grote rad. "Die zaak is zo gefikst", zei ik tegen Sjaan, "het is alleen maar een kwestie van zaken overkijg." "Zit ik zo goed?" vroeg Sjaan met haar derrière in de hoogte. "Dat weet ik pas als ik hem ga liften. Ik ging liften met mijn mens bij het grote rad. De kettij kon gemakkelijk bewegen maar de fiets zou zo altijd stil blijven staan. "Kan ik zo trappen?" vroeg Sjaan. "Ja", zei ik, maar niet te snel!" "Het je goed zicht?" vroeg Sjaan. "Ja ik zie alles prima", zei ik. "Wat ben je toch altijd aandig" zei Sjaan. "Valt wel mee!", zei ik, "dat je net 10 cm hoger anders komt de Fietsen de kettij!" Wat een benen. Lieve Sjaan!

Herinnering aan Sjaan*

Maarten Biesheuvel

Toen ik achttien was was Sjaan zestien en had ze wonderlijk mooie benen. Mooie benen had Sjaan, ja Sjaan had mooie benen en ik kon er geen genoeg van krijgen. We waren in de kelder en Sjaan zat op haar rijwiel dat volgens mij kapot was. Het enige wat er mankeerde was dat de ketting niet over het kleine rad lag. ‘Ga goed op je zadel zitten Sjaan,’ zei ik zo duidelijk mogelijk, 'nee, wacht nog even met trappen. Ik haalde de ketting ook van het grote rad. ‘Die zaak is zo gefikst,’ zei ik tegen Sjaan, ‘het is alleen maar een kwestie van samenwerking.’ ‘Zit ik zo goed?’ vroeg Sjaan met haar duim in de mond. ‘Dat weet ik pas als ik ben gaan liggen.’ Ik ging liggen met mijn neus bij het grote rad. De ketting kon gemakkelijk bewegen maar de fiets zou zo altijd stil blijven staan. ‘Kan ik zo trappen?’ vroeg Sjaan. ‘Ja,’ zei ik, ‘maar niet te snel!’ ‘Heb je goed zicht?’ vroeg Sjaan. ‘Ja, ik zie alles prima,’ zei ik. ‘Wat ben je toch altijd aardig,’ zei Sjaan. ‘Valt wel mee!’ zei ik, ‘doe je rok 10 cm hoger anders komt die tussen de ketting!’ Wat een benen. Lieve Sjaan!

* *De auteur denkt nostalgisch terug aan de Sjaan die de hoofdrol speelt in het verhaal ‘Sjaan, a sweet memory’ uit Biesheuvels debuutbundel ‘In de bovenkooi’.*

Repat, repat...

Joop van den Berg

Kasiram heette het gehucht.

Het lag op Nieuw-Guinea, ingeklemd tussen een sterk glooiende kustlijn vol modderige rizoforenbossen en een grote moerassige vlakte, met lange glooiende zandrichels, smalle heuveltjes soms, en kleine vennetjes. Een soort mislukt duinlandschap. Op oude, vergeelde kaarten werd de vlakte van Kasiram vaak *modderhoek* genoemd. Het woord 'hoek' was niet zo gelukkig gevonden, want alles op de vlakte leek in elkaar over te lopen. Maar modder was er in overvloed. Het gaf wel aan dat voor allen die net als ik uit het noorden waren gekomen het gebied knap ontoegankelijk was.

Gelukkig had de Schepper die hemel, aarde en Nieuw-Guinea had gemaakt een rivier door het gebied laten lopen om het, wat de toegankelijkheid betreft, niet al te gek te maken. Die rivier heette natuurlijk de Kasiramrivier en stroomde vaak zo langzaam dat het leek of het water stilstond.

Kleine scheepjes konden de rivier een eindje opvaren tot een wrakke houten steiger met een paar loodsen, die samen de kern van het dorp waren geworden sinds de tijd dat wij Hollanders daar de lakens gingen uitdelen. Figuurlijk gesproken dan, want toen ik er rondliep was er in het hele dorp geen wit laken te bekennen.

Dat gebrek aan gewone toegangswegen sedert eeuwen had zo zijn invloed gehad op de dorpsbewoners. De doorsnee Kasirammer en het gajes dat er later bij gekomen was moesten niets hebben van het centrale gezag, oftewel het Gouvernement van Nederlands-Nieuw-Guinea, mijn werkgever! En ikzelf was voorlichtingsambtenaar *der derde klasse*, maar daar zaten wij toen niet zo mee. Wij waren immers de brengers van de VOORUITGANG. De Heilige Vooruitgang, mocht je wel zeggen, derde klasse of niet...

Als je met het vliegtuig vanuit het noorden kwam aangevlogen zag je, al landend, de sterk kronkelende rivier traag door oneindig laagland gaan en wat verderop een lineaalstrakke streep groen, het vliegveld van de districtshoofdplaats Kasiram. Main Airport Kasiram... Een lange, hier en daar onderbroken brede zandrichel was door de blanke opperheren uit het noorden omgetoverd tot landingsbaan voor middelgrote vliegtuigen. Veel stelde het niet voor.

Op de strip stonden meestal niet meer dan twee oude Dakota's met honderdduizenden vlieguren uit Wereldoorlog Twee op hun naam.

Het bleef een vreemd gezicht, de gestroomlijnde zilveren vogels tegen een achtergrond van modder, zand, armoede, en wolken wervelende muskieten. Hoe hadden die Kasirammers dat eeuwenlang volgehouden?

Zeker tot de eeuwwisseling van het jaar 1900, want toen werd de modderpoel bestuurszetel van het Indische Gouvernement, dat het als zijn van God gegeven taak beschouwde een einde te maken aan koppensnellen, kannibalisme, het verminken van vrouwen en rituele feesten die uitmondden in sterk erotische bacchanalen. De hoge heren op het Plein in Den Haag meenden rond 1900 dat vooral de protestantse zending en de rooms-katholieke missie hierbij zegenrijk werk konden verrichten. Met het nodige aplomb werd over de landkaart van het reuzeneiland een rechte streep getrokken, die het land verdeelde in een protestants noorden en een katholiek zuiden. De missie had gekozen voor het donkere zuiden - net als destijds in Nederland - en stichtte in Kasiram de Congregatie van het Allerheiligste Hart. Je moet als kroniekschrijver van de koloniale geschiedenis wel aannemen dat de Duivel in zijn vuistje heeft gelachen bij deze keuze, want de *adat* - de zedenleer, *if any* - van de Kasirammer stond haaks op de Tien Geboden. Zo werd bijvoorbeeld overspel niet afgekeurd maar zelfs geestdriftig aangemoedigd, eerwraak idem dito.

Omdat de dienaren van de paus in Rome met het allerheiligste hart niet alleen basisschooltjes hadden gesticht maar ook een paar vervolgscholen - een voor jongens en een voor meisjes - werd Kasiram sinds tijden geteisterd door een horde straathoertjes, die iedere avond op pad ging. Het waren vooral de jonge vrouwen die om hun turbulente gedrag het internaat van moeder overste vroegtijdig hadden moeten verlaten en die nu naast hun gewone werk overdag 's avonds de baan opgingen. Zij hadden op school goed Nederlands leren spreken, wat sedert de komst van een bataljon soldaten van de Koninklijke Landmacht goed van pas kwam bij hun vorm van bijverdienste.

Nogmaals, Kasiram leek op geen enkel ander stadje op Nieuw-Guinea. Maar met al die vreemde zaken paste het misschien wel naadloos in de bizarre geschiedenis van het gebied. Zo hadden de Japanners bij de bezetting van Nederlands-Indië het stadje links laten liggen, waardoor de gewone Kasirammer de Tweede Wereld-

oorlog was doorgekomen zonder ooit een Japanse soldaat van dichtbij te hebben gezien. Zij hadden de Jappen wel zien vliegen, en niet zo'n beetje ook, want die hadden vermoed dat het gehucht een uitvalsbasis was voor het Nederlands-Indische leger in Australië. Het dorp werd meermalen zwaar gebombardeerd door de Japanse luchtmacht. De dorpsbewoners wisten niet veel anders te doen dan naar het achterland te vluchten. Waarom de vliegtuigen met de rode bal op de vleugels hen dood wilden hebben, ging hun voorstellingsvermogen te boven. Na het vallen van de atoombom op Hiroshima keerden ze uit de modder terug naar hun woonsteden of wat daarvan over was.

Wat de stad ook een bijzonder karakter gaf, was de aanwezigheid van enkele honderden Indonesiërs, die zich er voor de oorlog hadden gevestigd als handelaren, boeren en kleine ambachtslieden. Omdat de meesten van hen konden lezen en schrijven vormden zij niet alleen de kern van de dorpsgemeenschap, maar ook de elite. Een sterk islamitische elite wel te verstaan, voortdurend in conflict met de paters en de nonnen.

De Indonesiërs verbouwden in de moerassen achter het dorp op primitieve wijze rijst, volksvoedsel nummer een in hun verre vaderland. Velen van hen waren welvarend en lieten dat merken. De Kasirammers beschouwden zij als onbeschaafde wilden, waar zij niets mee gemeen hadden. Voor hen maakte de imam de dienst uit.

Omdat de Kasiram-Indonesiërs in het lopende conflict over de soevereiniteit van Nieuw-Guinea vrijwel unaniem achter de Indonesische president Soekarno stonden, was het moddergat voor ons bestuur een oord vol terroristische dreiging. Dat in het achterland Indonesische parachutisten door de rijstboeren verborgen werden gehouden, was algemeen bekend. Het was vooral hierom dat Kasiram gezegend werd met een paar honderd Hollandse soldaten. Voor de meisjes van plezier betekende het een sterke opleving van hun liefdewerk.

In het hotel had ik al gehoord dat zelfs de meest verlegen soldaat op slag zijn onschuld verloor als de lange Kasiramse vrouwen met vuurrood geverfde lippen en zwaar geschminkte wangen hem toeriepen: ‘Toewan, wil je mékmék met mij? Eén hulden maar!’ Het zachtgroene eenguldenbiljet met de beeltenis van koningin Juliana was de prijs voor een kort rendez-vous in het struikgewas. In het begin van de jaren zestig zijn er heel wat groene Juliaantjes van

eigenaar verwisseld en als echt ontwikkelingsgeld het betalingsverkeer in gestroomd. In Kasiram, dat al zoveel buitensporige records op zijn naam had staan, voelden weinigen zich geroepen hier wat aan te veranderen.

De kroeg, of wat ervoor door moest gaan, was stampvol. De jonge soldaten stonden dicht op elkaar gepakt in de kleine, schaars verlichte ruimte. Van het zinken dak sijpelde nog steeds de hitte van de hele dag naar beneden. Drie kleuren overheersten: het kakigroen van hun uniformen, de glimmende roodverbrande koppen en de gouden schittering van restjes verschaald bier in hun glazen.

De jonge militairen vroegen onophoudelijk wat ik als burger in hun kroeg kwam doen en wat ik überhaupt uitvoerde op dit kloteeiland.

En inderdaad, wat deed je eigenlijk op Nieuw-Guinea? Hoe was dat uit te leggen boven het lawaai uit? Of anderszins? Per biertje werden mijn antwoorden op zulke vragen vager en binnensmondser. Op het laatst zei ik niet veel meer dan: ‘Ach ja, ik ben ambtenaar, doe mijn werk en... altijd goed weer! Ik kan niet zo tegen die Hollandse winters...’ Meestal volstond ik met een korte schouderbeweging, want ook hun conversatie werd door de stromen koud bier steeds onduidelijker.

Maar één woord kwam steeds terug: *repatten*, met enige nadruk uitgesproken: REPATTEN, als een kernwoord in een soort toverformule. Het betekende kort en goed: repatriëren, terug naar patria, het vaderland, kortom: afzwaaien en naar Holland terugkeren. Weg uit Kasiram. Ze hadden het hier gehad, en meer dan dat, zo luidde hun steeds wederkerende klaagzang. Er hingen aan hun britsen, zo begreep ik, *repat*-koorden, eindjes touw met het aantal knopen voor de dagen dat ze hier nog moesten blijven. Met enig ceremonieel, vol gescandeerde kreten, werd iedere dag een knoopje weggeknipt.

Repat-kalenders van hetzelfde karakter. Er bestond zelfs *repat*-haar, waarvan ze voor iedere dag korter in deze pestzooi een haarlokje wegknipten. Beter met een rattenkop naar Nederland dan hier blijven rondhangen met een krullenkop.

De in het oog springende gekte die zo bij Kasiram hoorde was dus ook het militaire bastion binnengeslopen. Gelijk hadden ze ook wel, want zoals wij zwetend opeengepakt stonden, leek niets in deze omgeving op dat Nederland achter de horizon.

‘Hé, burger!’ riep een van de jongens mij toe, ‘ga je zo mee naar het vliegveld? We gaan *repat* spelen!’

‘Wat mag dat dan wel wezen?’ vroeg ik aarzelend. ‘Hoezo, *repat* spelen?’

‘Ja, God,’ zei hij kleintjes, ‘misschien wel een beetje lullig, maar toch, vaste prik op zaterdag. Luister, we gaan naar de startbaan en spelen dat we gaan *repatten*, dat we de *plane* instappen die ons naar Holland zal brengen. Vrrroeoeoem, vrrroeoemmm, met ronkende propellers. Geinig toch, man?’

Hij zweeg even abrupt alsof hij de geinigheid van het gebeuren zelf even niet helemaal kon bevatten en vervolgde gelukkig snel: ‘Ach, een beetje keten, da's toch leuk. Omdat het nu in Australië winter is, is de zeewind lekker koel en dat voelt fris aan je kop, heus!’

De kroeg zinderde van de hitte en wat hij had gezegd over de koele zeewind sprak me bijzonder aan. Zo kwam het dat ik even later in gezelschap van een man of vijftien wat struikelend en luidruchtig de weg naar het vliegveld insloeg. Het was een kwartiertje lopen, schatte ik, en welgemoed stapten wij de Nieuw-Guinese nacht in.

‘REPAT, REPAT!’ scandeerden een paar koplopers, waarna de rest inviel: ‘Kasiram, Kasiram, IK HEB HET HELEMAAL GEHAD!’ Een weinig opwindende tekst, maar de jonge jongens zongen of hun leven ervan afhing. ‘REPAT, REPAT... IK HEB HET HELEMAAL GEHAD!’ Ik geloofde hen op hun woord. Het geluid droeg ver over het land van uitgedroogde moerassen en zandheuveltjes, hier en daar getooid met een flardje mist.

Aangekomen aan het eind van de startbaan vanwaar tweemaal per week een Dakota opsteeg en landde om Kasiram op te stoten in de twintigste eeuw, hield het groepje schoorvoetend halt. Een lange, blonde soldaat ging voor zijn maten staan en riep verhit uit: ‘Mannen, nog een paar weken of maanden, en dan staan wij hier echt om te *repatten*. Weg van dit klote-eiland, weg van de grote bek van de sergeant van de week, weg uit de pestzooi... En die kuthitte de hele dag!’

‘*Repat, repat*!’ viel een groepje hem in de rede.

‘Nee, niet meteen, wacht nou effe,’ baste hij terug. ‘We spelen eerst dat wij naar het vliegtuig toe gaan, hier aan het einde van de baan.’

Zij hadden het kennelijk meer gedaan, want een man of acht

ging in een rechte lijn staan, als waren zij de vleugels van het imaginaire vliegtuig. Een meter of twintig daarachter gingen twee jongens ook met uitgestrekte armen staan.

'Jullie zijn de staartvleugels,' zei de lange knaap, 'en wij zitten hier in het midden, op die smalle vliegtuigstoeltjes, maar wel mooi op weg naar Holland, nietwaar?'

'*Repat, repat*!' klonk het, 'alles ligt hier op zijn gat... Opstijgen, jongens, opstijgen...'

In de vleugelrij van de soldaten deden twee figuren met zwaaiende armen de propellers na en lieten daarbij een bars motorgeronk horen: VRRROEOEMM, VRRROEOEMM!'

Ik stond het allemaal een beetje aan te zien. Een bezopen gezicht, met recht bezopen, letterlijk en figuurlijk, maar ik wist ook heel zeker dat ik zoiets in mijn verdere leven nooit meer zou meemaken. Ik begon ze zelfs aan te vuren.

'Vooruit dan, opstijgen dan, jullie gaan toch *repatten*?' riep ik wat pesterig, maar hun gejoel overstemde mijn woorden.

Wat een vertoning, de tropenkolder slaat toe in Kasiram, dacht ik steeds weer.

Maar niet voor lang, want plotseling stonden wij in een bundel fel wit licht en startte ergens de motor van een jeep. De bewaking van het vliegveld had kennelijk lucht gekregen van onze performance en kwam poolshoogte nemen.

En inderdaad stopte wat later met gierende remmen een groene jeep. Een wachtmeester van de marechaussee sprong uit de auto en riep: 'Hier komen iedereen, en als ik zeg iedereen, dan bedoel ik ook iedereen. Hiero! Wie heeft de leiding?'

Dat iets spontaan en gezamenlijk kon gebeuren, zonder leiding, was voor de dienstklopper ondenkbaar. Maar zijn vraag werd beantwoord met de zoveelste versie van het *repat*-lied: '*Repat, repat, ik heb het helemaal gehad!*'

De sergeant was verstandiger dan ik dacht, want hij haalde zijn schouders op en bleef zwijgend wachten tot het zingen ophield. Dat gebeurde vrij snel, want het felle licht van de koplampen werkte als een koude douche en wat onthutst stonden de grootste schreeuwers te wachten tot de sergeant weer het woord zou nemen. Deze sprak nu langzaam en dreigend: 'Goed, jongens, het is mooi geweest, héél mooi geweest. Dat repatten van jullie komt gewoon vanzelf. Nou is het Schluss, spreken we af. Ga terug naar de kazerne, dan zijn jullie voor het avondappèl binnen. Weet je, jullie mogen hier

helemaal niet komen. Hebben jullie dat bordje “Verboden toegang” niet gezien? Jullie mogen helemaal niet op de startbaan zijn, en ik zou een heel vervelend rapportje daarover kunnen schrijven voor de bataljonscommandant. Ik zal dat niet doen als jullie nu rustig je biezen pakken en naar de kazerne teruggaan. Anders gezegd: opsodemieteren, en vlug ook...’

Er viel een stilte. De lange jongen - toch een beetje de leider - knikte met het hoofd en zei toonloos: ‘Oké, wij zullen afnokken. Jij je zin.’ Hij keerde zich om en sloeg, gevolgd door de anderen, de weg terug naar het dorp in.

Ik, als ingezetene van dit vreemde land, der derde klasse weliswaar, besloot de rij te sluiten. Ik hoorde er toch niet echt bij.

Een schimmig maantje bescheen de stoere landsverdedigers, maar verder leek het toch aardedonker om ons heen.

Het *repat*-spel was afgelopen en al degenen die zich even dicht bij Holland hadden gevoeld, wisten heel zeker dat ze morgen met de poten in de blubber zouden staan bij het uitkammen van de kampongs in het achterland. In het gunstigste geval dan, want het was bekend dat zich in die kampongs een groepje Indonesische paratroepers had verschanst. Die mannen schoten snel en gericht. Dan kon je het *repatten* wel vergeten! Terug dan maar, moeten ze gedacht hebben, terug naar de veilige kazerne.

Maar in Kasiram waren alle wegen raadselachtig en nooit zonder onvoorziene dwarsliggers. Waarom zou dat vanavond anders zijn? Er klonk ditmaal heel in de verte een langzaam aanzwellend koor van vrouwenstemmen, afgewisseld door uitbundig gelach en gorgelend gegiechel. Wat had dat nu weer te betekenen in deze toch al zo bizarre nacht? Het kon nauwelijks iets anders zijn dan het geluid van de schare straathoertjes die 's avonds op pad ging om wat bij te verdienen. De vrouwen hadden natuurlijk ook gezien dat een groepje dronken soldaten op weg naar het vliegveld was gegaan.

Als vissen in een fuik stonden wij even later omringd door een groepje Kasiramse schonen, gekleed in felgekleurde maar vooral korte rokjes en nauwsluitende bloesjes. De jongens in hun grauwe legergroen staken er nogal saai bij af en stonden wat beduusd aan de kant van de weg, maar hier en daar begon in hun ogen de pure wellust de kop op te steken. De prijs was bekend - daarover hoefde niet meer onderhandeld te worden - en het struikgewas links en rechts van de weg was een ideale plaats om de zinnen te verzetten.

Plotseling maakte een bijzonder lange vrouw zich los uit het gezelschap en stapte recht op mij af. ‘Hé, toewan, wat doet u hier tussen die soldaten?’ Nog voor ik iets kon zeggen vervolgde zij: ‘De toewan is toch ook van hier. Ik zag u vanmiddag zitten op de voorgalerij van het hotel, toen ik van mijn werk kwam. Ik lachte nog naar u, en u lachte wel terug maar riep mij niet naar binnen. Hoe lang blijft u in Kasiram?’

Ik schrok even door de uitdagende manier waarop zij haar borsten in het nauwsluitende rode bloesje naar voren stak.

‘Ik ben inderdaad pas gisteren hier aangekomen en ik blijf nog een week. Ik zag je wel lopen vanmiddag - je bent een mooie lange meid - maar wij van de hoofdstad roepen niet zomaar meisjes in het hotel naar binnen. De gouverneur - de Grote Witte Opperheer - is iemand van de *agama*, het Geloof, ook met een hoofdletter - en die kan je voor zoiets gewoon terugsturen naar Holland. Maar daar heeft deze toewan nog even geen zin in...’

Haar stralende lach liet een rij blinkend witte tanden zien en haar koolzwarte ogen schoten vuur.

‘De grote Toewan-Gouverneur weet toch ook wel dat mékmék lekker is,’ zei ze, pakte mijn hand en legde die op haar onderbuik. ‘Of niet soms?’

Ik voelde door de dunne stof van het rokje het dikke, kroezende schaamhaar en begreep dat zij van onderen naakt was. Ik kneep zachtjes in haar venusheuvel, begon te kriebelen met mijn vingers terwijl zij haar onderbuik naar voren duwde.

‘Lekker, meneer, ja toch?’ kirde ze.

‘Wat kost het?’ vroeg ik met een dichte keel, terwijl zij mijn hand tussen haar benen legde.

‘Ach, dat komt straks wel,’ zei ze, ‘de toewan blijft toch nog een hele week? Dat regelen we heus wel. U moet alleen beloven dat u niet naar andere meisjes gaat. Mékmék alleen met mij. Mijn kut is heel lekker... Kom maar mee,’ zei ze resoluut en dwingend, en vervolgde: ‘Ik weet hier vlakbij een stil plekje in een bosje langs de weg. Daar worden we niet gestoord.’

Ze was nauwelijks uitgesproken of ze ging, zonder iets tegen haar vriendinnen te zeggen, op pad. Met kloppende slapen en een droge keel sjokte ik achter haar aan. Haar grote billen gingen mij wiegend voor.

Na een paar minuten zei ze: ‘Hier naar links tussen de bomen.’ We stapten in een soort prieeltje onder een boom met dik, breed

bladerdak. Toen draaide zij zich om en liet met één snelle beweging het rokje op de grond vallen en deed uitdagend een stap naar voren. Ze zette haar handen in de zij en toonde mij trots haar volle schoot, de blauwzwarte driehoek van dik kroezend haar en daaronder de wat lichtere, wijkende schaamlippen. Ze gooide vervolgens haar bloesje en beha op het bundeltje kleren, zwaaide met haar volle borsten en zei met fonkelende ogen: ‘Wij gaan lekker mékmék, toewan.’

Ik kleedde mij razendsnel uit en stond met gestrekte penis voor haar. Ze greep ernaar, kneep er zachtjes in, en met haar harde nagels als klauwtjes ging ze met trage bewegingen op en neer.

Met een ruwe beweging omvatte ik haar lange lichaam, greep met beide handen haar strakke billen en drukte haar onderbuik tegen me aan.

‘God ja, lekker mékmék,’ fluisterde ik schor. ‘Ga liggen, want ik wil bij je komen!’

Ze liet zich vallen op het bladerdek op de grond en spreidde haar benen wijd open. ‘Kom maar, kom maar.’

Ik liet mij op haar vallen en vond grommend haar schoot. Ik kon me geen moment meer inhouden en zag in haar ogen hoe ook bij haar de wellust begon. Haar prachtige, donkerbruine gezicht was vertrokken in een grijns, maar haar ogen glansden euforisch. Met een oerkreet werd ik weggevoerd door het vuur in haar lichaam en leek alle bewustzijn verloren.

Even later lag ik naast haar, haar hand rond mijn geslacht. Ik keek met opengesperde ogen naar het dichte bladerdek boven mij en keerde langzaam terug naar de aarde. De aarde van Kasiram, want in de verte hoorde ik, wat verwaaid door de zeewind, de jongens nog zingen: ‘REPAT, REPAT... KASIRAM, KASIRAM, IK HEB HET HELEMAAL GEHAD...’

Ik keek naar het donkere gezicht naast mij. Zij had de ogen gesloten, maar er speelde een glimlach om haar lippen. ‘Nee, nee, nee...’ zei ik fluisterend. ‘God nee, Kasiram, Kasiram, ik heb het hier bij lange na nog niet gehad...’

De apotheek van madame Bovary

Lisette Lewin

‘Ik word zo dóódmoe van dat gezeur van jou!’ snauwde Sylvia's man Arnold, tegenwoordig haar ex-man, met een zucht die uit een diepe put leek te komen.

‘Ik vraag alleen maar of we aan het eind van de middag even samen een biertje gaan drinken op een terras,’ bracht ze bedeesd te berde. ‘Het is schitterend weer.’

‘Néé!’

‘Ga naar een dokter als je last van je prostaat hebt.’

‘Ik hèb geen last van mijn prostaat!’

‘Of van je lever of weet ik veel. Of van je knie. Of van je kater. Ik kan er toch niets aan doen dat je gisteren weer zoveel gezopen hebt. Ik vroeg het voor jou. Je kunt toch niet de hele dag binnen blijven.’

‘Dat maak ik zelf wel uit.’

Ze trok haar jasje aan. Ze liep naar het Gare du Nord, nam de metro naar de Jardin des Plantes, wandelde een poosje mistroostig door de heerlijke tuin, waar je lelijke Amerikanen, Moffen of Nederlanders op leeftijd tegenkwam, hand in hand, want in Parijs was je weer verliefd zoals je ooit was, zo hoorde het. Wat nu te doen? Ze wilde nog niet naar het benauwde appartementje dat ze voor een jaar hadden gehuurd. In Parijs wonen was decennia Arnolds wens geweest en na zijn pensionering was het er van gekomen. Het jaar was nog lang niet om. Sylvia had heimwee naar hun fijne huis in Amsterdam, maar dat was nu verhuurd. Een goede vispan bijvoorbeeld had je hier niet en het was zonde om zulke dingen te kopen voor dat jaartje als je er thuis een had. Koken ging hier bijna nooit goed. ‘Hoe krijg je het voor elkaar,’ had Arnold haar de avond tevoren aan tafel nog sarcastisch geprezen, ‘dat je de taaiste kip van héél Parijs op de kop tikt, een stad vol van het allermalste pluimvee, en jij slaagt er in zo'n taai beest op tafel te brengen.’

Waarom bleef ze nu al dertig jaar bij hem, vroeg ze zich af, terwijl ze zich met moeite een weg baande door de menigte rond de terrassen in de Rue de Seine. Een behoorlijk gesprek kon je niet met hem voeren. Elke avond viel hij dronken in slaap. Ze hadden

geen kinderen. Tegelijkertijd wist ze dat dit ook het antwoord was op de vraag. Ze had geen familie meer en ze was ook geen vrouw om vriendinnen te maken. Zonder hem was ze alleen op de wereld. Beangstigend.

Het terras dat rond café La Palette de hele hoek in beslag nam, was stampvol en daarom liep ze langs de bar naar het donkere biljartzaaltje, ging op een van de bruinieren banken aan de muur zitten en bestelde op montere en beleefde toon een biertje bij de kelner in zijn pinguïn-uniform, die het met een neerbuigend gesnauwd ‘madame’ op zijn metalen ronde blad bracht en voor haar neerzette. Ze haalde *Madame Bovary* tevoorschijn, in de illusie dat ze voor Française doorging. Ze las Flauberts roman voor de zoveelste keer, kende de Franse woorden nu wel en Emma was haar narcistische, beklagenswaardige, botergeile, koopzieke vriendin. ‘*Madame Bovary c'est moi*,’ had de schrijver over zijn egoïstische personage gezegd en dat klopte wel. De man die zich met zoveel liefde en deernis in Emma's armzalige leventje verplaatste, verklaarde zelf dat een vrouw als matras diende om aan een andere, onbereikbare, fatsoenlijk gehuwde dame te denken. Volgens biografen was hij aantrekkelijk, hoewel dat moeilijk voorstelbaar was met die kale kop, die knevel en uitpuilende ogen. In een bordeel zocht hij de lelijkste hoer uit, beval haar zich uit te kleden in de salon en onder applaus van zijn makkers kwam hij klaar met zijn brandende sigaar nog in de mond. Sylvia werd vreemd opgewonden van dat verhaal. De schrijfster Louise Colet, die de pech had van hem te houden, beminde hij in brieven, maar in werkelijkheid moest ze het doen met eens in de paar maanden een middag in een hotelletje tussen Parijs en Croisset, waar hij woonde en werkte. Na acht hoopvolle jaren bestond zij het om naar hem te informeren bij een hotel in Parijs waar hij logeerde. Zodra hij die inbreuk op zijn privacy vernam, schreef hij haar af in een grof, kort briefje. Hij moest haar niet meer. Biografen vergaven hem die schofterigheid grif. Hij was immers een groot schrijver. Voor straf sleet hij zijn oude dag in dodelijke eenzaamheid. ‘Mannen mevrouw, bah mevrouw,’ sprak Sylvia in gedachten hun dienstmeisje uit haar kindertijd na, dat destijds zwanger was van de kolenboer, die niet meer naar haar omkeek.

Het knusse bruine zaaltje van de Palette, met tegeltableau's, kleurige schilderspaletten en een olieverf van een Provençaals landschap,

was verademend leeg op een man en een vrouw na, die fluisterend bij het raam zaten, en aan haar andere kant een groepje Franse jongelui, die telkens nieuwe sterke drank bestelden en schreeuwend debatteerden, alsof de tijd had stilgestaan sinds ze hier als jonge vrouw kwam en altijd wel in de hoek van de Nederlandse kunstenaars iemand trof om over de studentenrevolte te praten, waarna je niet wist wat voor feestelijks de avond zou brengen. In gedachten somde ze hun namen op, besefte dat haar vriend Bob al zolang geleden met de dood was bestraft voor decennia Gauloises paffen en de hele dag door calvados, bier of wijn in de keel gieten, en dat ook de andere vrienden niet meer op aarde vertoefden. Bang dat ze zou gaan huilen, durfde ze niet af te rekenen en in de hete zon langs het drukke terras te lopen, en ze bestelde met een handgebaar nog een glas bier, hoewel het pas drie uur was. Ze verlangde naar Arnold, naar zijn intieme nabijheid; misschien dat hij morgen geneigd zou zijn met haar mee te komen. Bij de eerste pastis kon je met hem lachen en voelde ze zich soms bijna gelukkig, al wist ze dat het later met ruzie uit de hand zou lopen. ‘Bent u morgen open?’ informeerde ze bedeesd bij de ober. ‘Nee mevrouw allicht niet, morgen is het zondag, de dag van onze lieve Heer Jezus Christus!’ luidde het sarcastisch gesnauwde antwoord.

‘Ze zijn hier tenminste ouderwets onbeschoft,’ sprak een man in het Amerikaans die verderop aan een tafeltje was gaan zitten. ‘Dat is hun handelsmerk. Wilt u nog een glas bier? Of iets anders?’

Hij hield haar dus niet voor een Parisienne. ‘Aardig van u. Een glas rode wijn dan maar.’

Hij bestelde een fles, die de kelner met onbeschrijfelijke minachting op zijn gezicht voor Sylvia neerzette. De gulle gever voegde zich bij haar.

Waarover het gesprek precies was gegaan, herinnerde ze zich later niet meer, wel dat hij gescheiden was, iets in de kunst deed en met een nabijgelegen galerie te maken had, een onderwerp dat haar in het geheel niet interesseerde. Hoe oud of ze was. ‘Achtenveertig,’ loog ze tien jaar. Ongetwijfeld loog hij ook. Hij zag er bruingebrand uit, met mooi dik grijs haar en hij omstuwde haar met onwezenlijke aantrekkingskracht. Zijn knie botste stevig tegen de hare, waarna ook zijn ogen die van haar ontmoetten en met een plotselinge duizeling voelde ze een scherpe begeerte. ‘Luister,’ zei hij. ‘Ik heb me voorgenomen te profiteren van het mooie weer en naar Normandië te rijden. Ga je mee? We kunnen even langs je

huis gaan om wat spullen op te halen voor een paar dagen.’

‘Nee, nee, rijd me maar langs Lafayette,’ besloot ze doodnerveus.

Gelukkig was het warenhuis nog open. In een roes schafte ze zich allerlei toiletbenodigdheden aan, die ze in een plastic tas naar de auto van haar nieuwe vriend bracht.

Diezelfde roes maakte dat ze zich achteraf van de rit naar Normandië weinig herinnerde, behalve dat haar cavalier, terwijl hij met zijn linkerhand het stuur vasthield, met zijn rechter haar broekriem losmaakte, en de hand naar binnen wurmde, zonder dat daaraan enigerlei liefkozing vooraf was gegaan. Zuchtend en steunend liet ze hem begaan en terwijl hij haar hoofd omlaag duwde had ze gehoorzaam en gulzig zijn gulp open geritst. Verzaligd leunde ze tegen hem aan, kuste hem keer op keer, waarop hij glimlachend beaamde dat hij ook van haar hield.

Het was al donker toen hij bij een hotel aan een klif ver boven een keienstrand parkeerde. In de kamer die ze bezichtigden gooide hij haar op het bed en ongeremd gaf ze zich eraan over. ‘Ze hebben me vast horen gillen,’ zei ze in de eetzaal met uitzicht op de donkere zee.

‘Ja ze kijken allemaal naar je.’

‘Kan mij het schelen. Ik moet even opbellen.’

‘Waarschuw de politie niet,’ zei ze tegen Arnold, ‘ik kom niet thuis.’

Voordat hij kon antwoorden verbrak ze de verbinding. ‘Ik heb mijn man gebeld dat ik niet meer thuis kom,’ meldde ze triomfantelijk en hief het glas. Ze schrok van haar eigen schrille stem die het beeld van verbrande schepen achter zich overschreeuwde.

Hij greep haar hand. ‘Goed zo.’

Hij snurkte. Het klonk wel gezellig. Ze waren nu een paar dagen onderweg en hadden onder veel gelach de meeste standen van de Kamasutra wel toegepast. Telkens wilde hij opnieuw en zij deed maar al te graag mee. 's Ochtends, 's middags, 's avonds, 's nachts. In hotels, langs de weg in de auto, op het keienstrand, in een eikenbos. Tussendoor reden ze door het glooiende Normandië in volle nazomerpracht. Ze logeerden in charmante hotels, in Fécamp, in Honfleur en nu waren ze in Rouen terecht gekomen, de stad van de jonge Flaubert. Samen betaalden ze, elk met hun creditcard, de overnachting, de oesters, de wijnen, de exquise gerechten. Zo eufo-

risch en roekeloos was ze zelfs in haar wilde tijd, in de zedeloze jaren zeventig nooit geweest. Hij dronk veel en zij dronk mee, om op te knappen van het slaaptekort en van de alcohol van de vorige avond. Norman zoende haar nu vaak. Ze voelde zich weer jong en mooi zoals ze zich niet kon heugen, dolblij met hun onverwachte liefde. Hoe heette hij ook weer van zijn achternaam? Als ze benauwd informeerde wanneer hij terug naar New York zou gaan en of hij haar zou meenemen, of ze altijd bij elkaar zouden blijven, lachte hij. ‘Typisch een vraag voor een vrouw.’

Hij keerde zich om en legde zijn hand tussen haar benen. Ze zag er ineens tegenop, het was er droog en schraal en het schrijnde. Daar kwam hij weer op haar geklommen. Ze kreunde, nu van pijn maar hij scheen het niet te merken. Thuis bij Arnold, voor wie ze zich niet hoefde te schamen of zich jonger voor te doen, had ze daar een zalfje voor dat *Sensilube* heette. ‘Pak dat spulletje eens even’, bromde hij dan. Met Norman had ze de afgelopen dagen geen kans gezien om het te kopen. ‘Ik moet even naar die apotheek,’ zei ze een keer toen ze op een terrasje zaten.

‘Wacht maar even. Ik ga mee. Ik heb aspirine nodig.’

‘Die koop ik wel voor je.’

‘Niet zo preuts,’ lachte hij. ‘Ik weet heus wel wat maandverband is. Je gaat toch niet ongesteld worden?’

Maandverband. Dat had ze al tien jaar niet meer nodig. ‘Nee, ik moet zakdoekjes kopen.’

En samen kochten ze aspirine en een pak zakdoekjes.

‘Stop eens even!’ riep ze opgewonden.

Ze waren nog maar pas op weg vanuit Rouen. Tegen het raam geleund, was ze na twee koppen sterke ochtendkoffie weer bijna ingedommeld. Dromerig werd ze het landschap gewaar, een dal tussen zachte hellingen, donkergroene hagen die bruine akkers en okerkleurige graanvelden verkavelden, eikenbos in de verte, een van steilere hoogte omlaag stromende rivier, koeien, schapen, in plastic verpakte graanschoven, een half doorgebogen, langgerekt huis van één verdieping, met zwarte balken die horizontaal, verticaal of kruiselings de helder wit gepleisterde muren in vakken verdeelden. Een rieten dak bekroonde het, als een op de wenkbrauwen gezakte bontmuts, zoals Flaubert de huizen hier beschreef. Alles glooide hier, zelfs dat huis.

‘Dit is het plaatsje Ry!’ riep ze, klaarwakker opeens.

Hij parkeerde de auto en keek haar vragend aan. Ze wees op café-restaurant *Le Bovary*, op een winkel die *Emma* heette en op een apotheek. ‘Heb je nu weer iets nodig?’ informeerde hij, lichtelijk verstoord.

O ja, dat was waar ook, eindelijk een kans om onbewaakt een apotheek binnen te gaan. ‘Je kent Hauberts roman *Madame Bovary* toch wel?’ vroeg ze.

‘Mrs. Bóvary,’ beaamde hij, op zijn Amerikaans. ‘Mijn vrouw kijkt naar de serie op tv.’

‘Je vrouw?’

‘Mijn ex-vrouw.’

‘Dit plaatsje stond model voor Yonville-l'Abbaye, vervolgde ze enthousiast. Volgens Haubert is het hier een stenig, dor landschap zonder karakter, waar ze de meest smakeloze kaas fabriceren van de hele streek. Daar heb je de markthallen, daar het Middeleeuwse kerkje op een terp. Die winkel *Rève-Ry*, waar ze kleren en schoenen verkopen was denk ik de stoffenwinkel van de sluwe Lheureux die Emma in het verderf stort. En ongetwijfeld was de apotheek die van meneer Homais, waar Emma het fatale arsenicum in haar mond propte. Dit is de hoofdstraat, die “zo lang als een geweerschot” is. Er is hier niets veranderd. Wat zou het doktershuis zijn geweest, waar Emma woonde? Dat met die prachtige rozentuin?’

‘Wat een onzin,’ vond hij ontevreden. ‘Het is fictie.’

‘Dat beweerde Haubert ook, het was allemaal bedenksel, “non monsieur”, het hele plaatsje had nooit bestaan en de personages evenmin. Maar hier was het, hier woonde Delphine Delamare, die voor Emma model stond. Ik wed dat ze hier begraven ligt. Laten we even gaan kijken.’

‘Ga jij maar kijken. Ik wacht wel in het café.’

‘Goed ik kom ook zo. Maar ga dan aan de overkant. Dat was vast *Le Lion d'Or*, waar de Bovary's de eerste avond arriveren in de postkoets *l'Hirondelle*, een gele bak op hoge wielen, met kleine bestofte ruitjes en drie paarden. In de gelagkamer zat de apotheker Homais tegen de clerus te fulmineren en te raaskallen over artsenij. Bij de ingang stond een gouden leeuw. Zijn kuif was toen al half vergaan en hij leek meer op een poedel dan op de koning der dieren. Daar ontmoet Emma bij de schapenbout voor het eerst Léon, haar latere minnaar. Dan hotst ze een paar keer per week in De Zwaluw naar Rouen, tweeëntwintig kilometer, twee uur heen en twee uur terug, omdat ze gek op hem is. Dat begrijp ik best.’

Ze kuste Norman vurig. Hij glimlachte. ‘Hou je van me?’ vroeg ze.

‘Kleine romantica.’

Delphine's grafsteen was snel gevonden, vlak bij het met houtsnijwerk versierde portaal en de vervallen eeuwenoude zware houten kerkdeur. De pharmacie was aan de overkant en zag er hedendaags uit. Wanneer in Emma's tijd 's avonds de olielamp brandde, zag je vanaf de straat Homais aan zijn katheder staan, tussen vreemde schaduwen en stenen potten met kruiden en weckflessen met foetussen.

Ze wuifde naar Norman, die met een glas bier in het café voor het raam zat, gebaarde dat ze er over vijf minuten aankwam en ging de apotheek binnen. Het stond er vol kleine, tengere oudjes. Zodra ze aan de beurt waren, zetten ze het op een kwebbelen, ongetwijfeld over raadselachtige kwaaltjes, waarbij ze bezorgd enigerlei lichaamsdeel aanwezen. Geduldig en vol begrip luisterde de vrouw achter de toonbank, tot ze zich omdraaide, een doosje of potje uit een oude ladekast haalde en dat kordaat voor de patiënt neerzette, waarna die dankbaar, zorgvuldig en traag, pasmunt uit een portemonneetje wurmde. Sylvia transpireerde hevig. Eindelijk was ze aan de beurt. ‘Heeft u vaginale crème,’ vroeg ze zachtjes, ‘Sensilube?’

‘Sensilube? Bien sûr madame.’

Nu had iedereen in de winkel het gehoord. ‘Is dit de apotheek van Madame Bovary?’ vroeg ze in verwarring.

Op slag had ze er spijt van. De apothekeres ontstak in geestdrift.

‘Welzeker. Ik roep mijn man.’

De apotheker kwam aangesneld met een stapel fotokopieën en krantenknipsels. Intussen legde de assistente een flesje voor haar neer. ‘Laat ik dit eerst even afrekenen,’ zei Sylvia zenuwachtig, maar het apothekersechtpaar wist niet van ophouden over Flaubert, Homais, dokter Bovary en de apotheek, terwijl ze knipsels in diverse talen voor haar op de toonbank uitspreidden. ‘Ja maar mag ik eerst even dat flesje betalen?’ vroeg Sylvia. ‘Hoeveel is dat? Ik wil niet dat mijn vriend het ziet,’ bekende ze ten einde raad.

Ze luisterden niet. De winkeldeur ging open. Norman kwam binnen. Met één oogopslag merkte hij het flesje op. Sylvia stak het in haar tas, betaalde, bedankte het apothekersechtpaar hartelijk en beloofde terug te komen. Ze had het gevoel dat iedereen nu haar verwarring begreep en dat ze haar erom minachtten dat ze op haar

leeftijd nog zo nodig moest.

Verbeeldde ze het zich of leek hij killer dan daarstraks? ‘Hou je nog steeds van me?’ vleide ze met haar hand op zijn been, terwijl hij de auto startte.

‘Sure mom.’

Ze probeerde te lachen. ‘Welke kant ga je op? Dit is de terugweg naar Rouen.’

‘Ik ga niet met de auto naar Parijs. Dat is gekkenwerk daar. In Rouen zet ik je op de trein. Of blijf je liever hier? Bij Mrs Bovary?’

Zijn profiel stond sardonisch, sadistisch bijna. Had hij altijd al zulke dunne lippen? Ze zat verstijfd en ijskoud. Stellig had een ter dood veroordeelde indertijd op een kar naar de guillotine zich zo gevoeld.

‘Stap gauw uit,’ maande hij bij het station, ‘ik kan hier niet lang staan. Achter me toeteren ze al. Heb je alles? Take care.’

In de trein, met de plastic tas van Lafayette, wikkelde ze het flesje in een oude krant, die op de bank lag, gooide het in de prullenbak en zocht een paar wagons verderop een zitplaats.

Over de wegen der wellust en de rand van de aarde

Rob van der Linden[*]

Waarin Ezechiël zijn roede achterna loopt, Drulah Ibn Drulah zijn merrie misbruikt en Adrianus een tandeloze leeuw ten tonele voert.

Bithynia - 71 na Christus

Sommige dingen lopen anders dan lang is gedacht. Zo is de Oceanus geen rivier die de randen van de aarde omspoelt. En zo werd Ezechiël niet het lichtend voorbeeld van deugd en wijsheid dat zijn moeder voor ogen had. Niet dat hij dom was of onbegaafd - integendeel! Als er één ezel was die alle talenten van zijn stamvader, de roemruchte ezel van Bileam, in zich droeg, dan was het Ezechiël wel. Hij verstond de talen der wijzen, duidde de stand der sterren en planeten als de beste en bezat een staart die feilloos naar het noorden wees, waar hij zich ook bevond. Maar ook het hete bloed van Bileams ezel - die meer dan honderd zonen en dochters verwekte bij alles wat hoeven had - bleek onverdund door zijn aderen te stromen.

Ezechiël was wat je noemt een wellustig dier dat een spoor van gebroken harten achterliet. Totdat het zijne eraan moest geloven.

Haar naam was Hagar en ze was zonder twijfel de bevalligste merrie in het ondermaanse. Haar achterste lichtte zilvergrijs op in

* De Tweede Ronde *stond letterlijk aan de wieg van Rob van der Lindens schrijversloopbaan. In het zomernummer van 2002 namen wij een voorpublicatie op uit zijn debuutroman* De Hand, de kaars & de mot. *In 2003 verscheen* Het logboek van Brandaan, *waaruit wij eveneens publiceerden. Beide romans stonden op de Libris-shortlist. Voor het debuut ontving Rob de Lucy B. en C.W. van der Hoogtprijs 2004. Thans werkt hij aan* De handelingen van Thomas, *waarvan dit het elfde hoofdstuk is. Het voert ons naar de Romeinse keizertijd. Adrianus is een bijzondere aap die bij Babylon een heremiet van de hongerdood redt en aan de voet van een befaamde maar nooit voltooide toren met een omgekeerde spraakverwarring wordt beloond: hij is alle talen van mensen en dieren machtig. Zijn omzwervingen leiden hem naar Germania waar hij de deserteur Munius Lupercus ontmoet. Deze heeft over de leringen van Thomas gehoord, een wijze timmerman die in Damascus woont. Op hun reis naar het zuiden wordt Lupercus herkend en in ketenen afgevoerd naar de kopermijnen van Nicomedia. Adrianus zint op een manier om zijn metgezel te bevrijden. Dan loopt hij de ezel Ezechiël tegen het lijf, die aan de zonde der wellust zijn ellendig lot dankt.*

het maanlicht. Haar lonkende blikken, die door lange wimpers werden versluierd, dreven hem tot waanzin. In Ezechiëls dromen luisterde ze geïmponeerd naar zijn mooie praatjes over de hemellichamen en hun voorspellende boodschap, bewonderde ze zijn kaarsrechte staart en bereed hij haar tot het ochtendgloren. In het harde zonlicht van alledag liet zij zich niet door hem benaderen, volstrekt op zichzelf en schijnbaar zonder meester als zij was. Ezechiëls moeder zag met lede ogen toe hoe hij wegkwijnde en zijn plichten verzaakte.

‘Wees toch wijzer. Gedenk je vader en loop je roede niet achterna,’ vermaande ze hem.

Ezechiëls vader had op een kwade dag de kudde verlaten om, naar hij zei, de stem van zijn hart te volgen. Wat hij daarmee bedoelde wist niemand. Onder de levenden werd hij nooit meer gezien.

‘Hagar is alles wat ik begeer, moeder!’ had de zoon in zijn wanhoop uitgeroepen. ‘Ze is eenzaam en wil niet toegeven dat ze om mijn liefde schreeuwt!’

‘Ze is niet van onze soort, jongen. Bovendien zijn paarden dom en geven ze zich al te gemakkelijk met mensen af. Geloof je nu werkelijk dat zij zonder meester is? Wil jij je talenten vergooien en je vrijheid in de waagschaal stellen? Als ik de verhalen moet geloven heeft ze grotere ezels dan jij in het ongeluk gestort.’

Helaas maakt begeerte blind.

‘Zo lang zij in mijn gedachten is, stelt die vrijheid niets voor,’ had Ezechiël geantwoord, ‘en in de sterren lees ik dat ze de mijne zal zijn. Ik waag het erop.’

Terstond had hij Hagar opgezocht en haar zijn liefde bekend. De mooie merrie hoorde zijn woorden geduldig aan en vroeg spottend om bewijzen.

‘Morgen, bij het rijzen van de zon, vertrek ik van hier. Volg me, als je meent wat je zegt. Ik zal je voorstel overwegen. Komt tijd, komt raad. Nu mag je mij beminnen. Dat wil je toch? Kom!’

De tijd verstreek sneller dan hem lief was.

De raad bleef die nacht uit.

Zo was Ezechiël dronken van haar liefkozingen achter Hagar aangesjokt en had hij de veilige heuvels van Bithynia verlaten. Een noodlottig besluit, want het was precies wat Drulah Ibn Drulah beoogde als hij zijn paard de woestenij in stuurde.

Drulah Ibn Drulah was hoofdopzichter in de kopermijnen bij Nicomedia, waar een horde ondervoede slaven de brokken erts los hakte en in karretjes stapelde. Hij zat doorlopend verlegen om nieuwe ezels om die karretjes te trekken en liet ze door zijn begeerlijke merrie uit de hooglanden lokken. Als een rechtgeaard zoon van Ishmael wist hij wat ezels beweegt.

Voor Ezechiël het goed en wel besefte, waren zijn achterpoten met een kamelentouw gekluisterd en werd hij de muren van het slavenkwartier binnengedreven.

‘Goed gedaan,’ zei Drulah terwijl hij Hagars nek beklopte en haar de haverzak omhing.

Ezechiël vervloekte zijn roede, liet zijn staart hangen en onderging de zweepslagen van zijn overweldiger als de straf die hem toekwam.

In de manen daarna teisterden Hagars afscheidswoorden Ezechiëls gemoed.

‘Een lot dat in de sterren staat geschreven? Laat me niet lachen! Niet meer dan lichtpuntjes in het zwerk zijn het, en alleen ezels geloven in lichtpuntjes. Jij bent de grootste ezel van allemaal!’ echode haar spotternij in zijn herinnering.

‘Ik ben de grootste ezel van allemaal,’ mompelde hij, terwijl hij door de open mijnschacht scharrelde en verwoed aan een distelstruik trok die zijn wortels in de gruizige bodem had geslagen. ‘Had ik maar naar moeder geluisterd.’

‘Waarom doe je dat?’ vroeg een vreemde stem.

Ezechiël richtte zijn kop op en zag een kleine gestalte die zich los leek te maken van de rotswand en recht voor hem plaatsnam.

Hij was niet eens verbaasd.

‘Waarom doe ik wát?’

‘Nou, dingen eten die pijn doen aan je poten?’

‘Wat is het leven anders dan pijn overstijgen om nog meer pijn aan te kunnen?’ bromde Ezechiël mismoedig.

Hij keerde de bezoeker zijn achterste toe en begon weer aan de struik te rukken.

‘Wij moeten praten, makker,’ zei de gestalte.

‘Waarom zou ik?’

‘Omdat jij hier de wegen kent en ik de handen heb waarmee ik jouw kluisters kan losmaken. Samen kunnen we een heel eind komen.’

Ezechiël draaide zich om. Zijn interesse was gewekt.

‘Zeg, wie ben jij eigenlijk? En waarom versta ik jou?’

‘Ik ben Adrianus. Ik ben een aap en ik heb al heel vaak moeten uitleggen wat dat is. Met mijn meester was ik op weg naar Damascus in het zuiden, totdat de soldaten hem te pakken kregen. Lupercus heet hij. Ze beweren dat hij een deserteur is en hebben hem hier aan het werk gezet. Ik ben hem gevolgd en zal hem bevrijden. Ga je met ons mee?’

‘Ik weet niet waar Damascus ligt en ook niet of ik je kan vertrouwen,’ zei Ezechiël. ‘Mijn moeder heeft me altijd gewaarschuwd voor vreemdelingen. Haar raad zal ik nooit meer in de wind slaan. Ik zal je eerst moeten leren kennen.’

‘Mij best,’ zuchtte Adrianus, ‘zeg me hoe je dat wil doen. Maar een beetje snel, alsjeblieft. Mijn meester houdt het niet lang meer vol.’

‘Ik weet er alles van. Ze sterven bij bosjes, hier. Weet je wat? Vertel me je verhaal en ik zal je het mijne in ruil geven.’

Hij ging er eens goed voor staan.

Toen Adrianus zijn verhaal had gedaan - een wonderbaarlijke geschiedenis vol mooie meisjes, wrede lotsbeschikkingen, vreemde wendingen, verre reizen met een vrome heremiet, wijze vrouwen, donkere wouden en de deerniswekkende Romein die Lupercus heette - besloot Ezechiël dat hij dit schepsel kon vertrouwen.

In het bewakerskwartier sloegen de hanen aan.

‘Kom vanavond terug, op deze plaats,’ zei hij. ‘Dan vertel ik je wat mij overkomen is en maken we een plan. Ik ken een geheime weg. Nu moet ik gaan.’

Hij draaide zich om en liep naar de plaats waar de karretjes stonden en de eerste stemmen weerklonken.

‘Ik zal er zijn!’ fluisterde Adrianus bij zichzelf.

Hij vroeg zich af hoe Lupercus de nacht was doorgekomen.

*

‘Mijn vader was de illustere Balaghan,’ begon Ezechiël. ‘Een machtig heerschap was hij en de wijfjes dweepten met hem. Aan de sterren kon hij aflezen hoe zijn kansen bij hen lagen en - bij de ezel van Bileam - daar maakte hij grif gebruik van!’

Ze hadden elkaar op de afgesproken plaats getroffen na een dag

die ze beiden wensten te vergeten. Ezechiël omdat hij na een doorwaakte nacht bij herhaling voor zijn karretje in slaap was gevallen en meer slaag had ontvangen dan hem lief was. En Adrianus omdat hij had gezien dat Lupercus het geen week meer zou volhouden.

‘De ezel van Bileam, daarover heb ik gehoord,’ zei Adrianus. ‘Een wonderbaarlijk dier met een talrijk nageslacht moet dat zijn geweest. Maar wie was Bileam?’

‘Bileam was een profeet die in vroeger tijden leefde. Mijn stamvader diende hem trouw en redde hem van een groot gevaar. Als beloning ontving hij de gave om de sterren te lezen en de windrichtingen te duiden. Hij verwekte meer dan honderd nazaten. Merkwaardig dat je zijn reputatie kent. Hoe komt dat?’

Adrianus vertelde wat de Schele hem had opgedist, op Crruydalllybrmbrms schip, een eeuwigheid geleden.

‘Hij bestond dus echt?’

‘Nou, reken maar,’ grijnsde Ezechiël. ‘Hij kon er wat van. Jammer genoeg zit niet alleen zijn gave maar ook zijn geilheid in mijn genen.’

En hij beschreef de dwaling die tot zijn beklagenswaardig lot had geleid.

‘Pure wellust was het, en wellust maakt blind. Blind voor de ware rijkdom die in talenten huist en voor de geschenken die het ware leven op je pad legt, daar ben ik tot mijn schande achtergekomen.’

Hij zuchtte diep.

‘Ik begrijp het,’ zei Adrianus. ‘Je zegt het wat omslachtig maar ik begrijp wat je bedoelt. Je hebt je zinnen op iets gezet dat buiten je bereik ligt en al het andere is er niet meer. Zoiets?’

‘Ja, zoiets. Maar wat weet jij daar nou van?’

‘Goddank niets uit eigen ervaring,’ zei Adrianus. ‘Toch heb ik er iets over geleerd. Ik vertelde je al over Hyrcalaeus, de heremiet van Babylon die mij de gave van het woord schonk? Hij heeft zijn leven gewijd aan het overdenken van de zonden der wereld en...’

‘Zonden?’

Ja, zonden. Dat zijn de kwade dingen die je expres doet en de goede dingen die je opzettelijk nalaat. Ze worden je ingegeven door hoogmoed, door jaloezie, door wellust, begeerte en nog veel meer. Domme driften die je blind maken voor het pad dat je moet gaan. Mijn Hyrcalaeus had daar een mooi verhaal over. Wil je het horen?’

‘Och, waarom niet? De nacht is nog jong. Ik luister.’

Adrianus dacht even na.

‘Akkoord,’ zei hij toen. ‘Ik zal het je vertellen. Maar voor niets gaat de zon op. Help je mij om mijn meester te bevrijden?’

‘Als het een goed verhaal is, zal ik dat doen,’ zei Ezechiël, ‘maar of ik met je meega weet ik nog niet. Het is nu eenmaal mijn lot om de straf voor mijn wellust te ondergaan.’

Adrianus schraapte zijn keel.

‘Er was eens een man wie alles tegenzat,’ begon hij. ‘Wat hij ook ondernam, het ging gewoonweg mis. Niets wat hij van plan was lukte. En hij had grote plannen. Rijk wilde hij worden, gelukkig wilde hij zijn met een vrouw die hem alles kon geven wat zijn hart begeerde. Maar de rijkdom bleef uit en de vrouw diende zich niet aan. Hij ploeterde zich door zijn dagen en vervloekte zijn armzalig lot. Totdat hij er genoeg van had en God ter verantwoording wilde roepen.’

‘God?’ onderbrak Ezechiël.

‘Ja, God. De god van de Judeërs waarin mijn kluizenaar geloofde.’

‘Die God ken ik uit mijn moeders verhalen over Bileam. Ga verder.’

‘Welnu, de man in dit verhaal droomde dat God aan de rand van de wereld woonde, op een wolk boven de rivier die rond de aarde stroomt. En hij ging op weg. Dagenlang liep hij door de wouden totdat hij op een open plek kwam waar hij door een leeuw werd beslopen. Maar de leeuw was zijn kunsten verleerd en struikelde over zijn eigen poten. Een broodmager schepsel was het, zijn haren vielen uit en zijn bijkans tandeloze bek hapte in het luchtledige. “Jij bent er slecht aan toe,” lachte de man, “hoe komt dat zo?” “Och, ik heb al zo lang niets gegeten,” jankte de leeuw. “Elke prooi ontglipt mij, niets lukt me meer, ik leid een ellendig leven.” “Wat je zegt,” zei de man, “dat heb ik nu ook. Daarom ben ik op weg naar God. Ik wil weten waarom.” “Als je toch naar God gaat, wil je dan ook vragen waarom het míj zo tegenzit?” vroeg de leeuw.

De man beloofde het en liep verder.

Na drie dagen kwam hij aan de oever van een brede stroom. Daar stond een lieflijk huisje dat door een bloeiende tuin werd omgeven. Uit de keuken kwamen de heerlijkste geuren en de mooi-

ste vrouw die hij ooit had gezien zat op een bankje in de zon. Ze weende bittere tranen. ‘Waarom huil je?’ vroeg de man. ‘Ik huil omdat ik alles kan geven wat een man begeert. Maar geen man blijft bij me. Ik zie ze komen en ze steken de rivier over om nooit meer terug te keren. Ik ben zo verschrikkelijk eenzaam en ik begrijp niet waarom.’ ‘Ik ben ook eenzaam en ik begrijp daar ook niets van,’ zei de man, ‘en daarom ga ik God vragen hoe dat zit.’ ‘Als je dan toch gaat, wil je dan ook vragen of er een einde aan mijn verdriet zal komen?’ vroeg de vrouw.

De man beloofde het.

Hij stak de rivier over en kwam na twee dagen aan de rand van het woud. Daar stond een enorme boom die nog maar twee bladeren had en hardop klaagde. ‘Ik groei niet meer!’ riep de boom, ‘met mij is het afgelopen. Ik heb gedaan wat ik kon. Ik zoek de aarde af naar voedsel voor mijn twijgen, maar mijn wortels laten het afweten en mijn bladeren laten me in de steek. Zie!’ En een van de bladeren liet los en dwarrelde neer op de bemoste bodem. ‘Het leven is zinloos,’ schreide de boom. ‘Dat vind ik nu ook,’ zei de man, ‘maar ik ben op weg naar God en dan zal ik ook voor jou vragen hoe het zit.’ ‘Doe dat,’ zei de boom, ‘maar haast je want veel tijd is mij niet meer gegund.’

En de man liep verder en bereikte de Oceanus, de rivier die de aarde omstroomt. Hij keek omhoog en zag God op Zijn wolk tronen.

‘Mijn zoon, ik zag je al van verre komen,’ zei God. ‘Vertel me wat je dwars zit.’

En de man beklaagde zich en riep dat niets ging zoals hij het in gedachten had.

‘Je moet gewoon je ogen en je verstand gebruiken, en luisteren naar wie je lief is,’ zei God. ‘Alles wat je nodig hebt ligt op je pad, vlak voor je. Ga heen, pak je leven weer op en wees gelukkig.’ En Hij gaf nog wat wijze raad mee voor de boom, de vrouw en de leeuw.

Vol goede moed keerde de man de rand van de wereld de rug toe. Hij stapte stevig door. Nu wist hij immers wat hem te doen stond!

‘En, wat heeft God gezegd?’ vroeg de boom. ‘Hij zei iets wat ik niet goed begreep. Dat je moet onderzoeken wat zich bij je wortels bevindt,’ zei de man. ‘O, maar dat snap ik wel!’ riep de boom blij. ‘Nu je het zegt... driehonderd zonnen geleden kwamen hier vier

ongure kerels met woeste baarden die een enorme kist met goud en edelstenen meezeulden. Die kist hebben ze vlak naast mij in de grond gestopt. Omdat ik gegroeid ben moet hij inmiddels onder mij liggen. Als jij hem nu opgraaft, dan kan ik weer verder groeien en ben jij een rijk man. Je mag het allemaal hebben.' 'Geen tijd,' zei de man, 'ik moet verder om mijn leven op te pakken.'

Terwijl hij de boom een afscheidsgroet toeriep, dwarrelde diens laatste blad naar de bemoste bodem.

'Had God een aanwijzing voor mij?' vroeg de mooie vrouw. 'Ja,' zei de man. 'Hij zei dat jij degene die zich voor de tweede keer aan je vertoont, intens gelukkig zult maken.' 'Maar dat ben jij!' riep de vrouw. 'Kom in mijn armen, dan leer ik je de liefde en mijn keuken kennen.' Ze rende naar hem toe en overlaadde hem met haar kussen. 'Geen tijd,' zei de man, 'ik moet verder om mijn leven op te pakken.'

En hij schudde de vrouw van zich af en liet haar wenend achter.

'Waar bleef je nu. Ik ga bijna dood van de honger!' riep de leeuw hem al van verre toe. 'Heeft die God van jou een raad voor mij?' 'Ja,' zei de man, 'maar veel begrijp ik er niet van. God zei dat degene die zo gek is om op deze plek terug te keren, jou tot voedsel zal strekken.' 'Wat zei je? Ik hoor je niet,' lispelde de leeuw terwijl hij likkebaardend op de man toeliep en zijn voorpoten op diens schouders legde. 'God zei...' begon de man.

De rest van die zin heeft hij niet meer af kunnen maken.'

Adrianus zweeg en keek Ezechiël afwachtend aan.

'Het is inderdaad een mooi verhaal,' sprak deze. 'Ik ga met je mee. De weg die ik ken zal ons naar de vrijheid leiden.'

'Dat hoopte ik al,' zei Adrianus. 'Dan wordt het nu tijd om mijn meester te waarschuwen. Vreemd, eigenlijk, dat de gevangenen niet geketend zijn en dat hun verblijf niet afgesloten is.'

'Waar zouden ze heen moeten?' zei Ezechiël. 'De weg naar buiten wordt bewaakt. En rondom ligt niets dan een kale vlakte die je niet ongemerkt oversteekt.'

'Maar die weg van jou, dan?'

'Dat is een verborgen gang die naar een onderaardse grot leidt. De grot komt uit bij een oude tempel aan zee waarvan de mensen zeggen dat hij vervloekt is. Niemand durft er te komen. Niemand, behalve Drulah Ibn Drulah. Hij heeft niet alleen verstand van ezels als ik, maar ook van de liefde. De weduwen in het dorp bij de zee

ontvangen hem maar al te graag in hun bed. Hij kent die gang en als hij de wacht heeft, knijpt hij ertussenuit om zijn liefjes te bezoeken. Ooit ben ik hem gevolgd. Zodoende.'

'Waarom ben jij dan niet gevlucht?' vroeg Adrianus wantrouwig.

'Ik zei je toch al dat ik mijn verblijf, hier, een gerechte straf vind. Bovendien zou ik niet weten waar ik naartoe zou moeten gaan. Bij mijn kudde hoef ik niet meer aan te komen na wat ik mijn moeder heb aangedaan. Maar jouw verhaal heeft me op andere gedachten gebracht. "Alles wat je nodig hebt ligt op je pad, vlak voor je," dat is toch wat je wil vertellen? Met jou, mijn vriend, wil ik dat pad wel gaan.'

Adrianus liep op de ezel toe en omhelsde hem met beide armen.

'Nou nou, dat hoeft nu ook weer niet,' weerde Ezechiël af. Hij was zowaar aangedaan. Een lang vergeten emotie had zich in zijn gemoed genesteld: die van vertrouwen en het verlangen naar een nieuwe horizon.

'Laat me dat touw aan je achterbenen losmaken,' zei Adrianus, 'de knoop lijkt me niet moeilijk.'

'Nee, wacht nu. Het is al bijna ochtend en spoedig zullen de opzichters komen om de slaven naar hun werk te drijven. Zie dat je je meester te spreken krijgt en zeg hem dat-ie zich morgennacht gereed houdt. Zodra de bewakers weer naar hun kwartier zijn gegaan, mag je me van het touw bevrijden en zullen we vluchten.'

De rest was kinderspel.

Adrianus vond Lupercus en gaf hem de boodschap door.

Toen iedereen in diepe slaap was, slopen ze samen door de open mijnschacht naar beneden.

Ezechiël had woord gehouden en wachtte hen op.

Door de gang en de grotten zochten zij hun weg naar buiten.

Helaas was ook Drulah Ibn Drulah die nacht op pad gegaan.

Mooie voetjes

Monika Sauwer

‘Gun uw schoenen een tweede ronde! Weggooien is zonde!!!’ Sinds jaar en dag wolkte deze tekstballon op uit de mond van een olijk knipogend kartonnen zoolmannetje in de etalage van de Gebroeders Stolk Schoenreparaties, op de hoek van Helens straat en de Overtoom.

Helens schoenmakertje. Zoals ze hier in de buurt ook een slagertje en een kaasboertje had. De Gebroeders zonden een dubbele boodschap de wereld in, bedacht Helen, want pal na het binnenkomen van hun zaak stuitte de bezoeker op een grote, soms half, vaker geheel gevulde nylon zak in een houder, waarboven een bordje de klant vriendelijk verzocht hierin zijn/haar gebruikte schoenen te deponeren. ‘Gebruikte schoenen,’ heette het decent, want afgedragen, of ouderwets afgetrapte schoenen met opgewekt krullende neuzen werden zelfs bij zwervers niet meer gezien. Edele oude schoenen met kilometers asfalt, zand en klinkers in de zolen. Het schoeisel dat in de zak terecht kwam, voortijdig gedumpt door schuldbewuste eigenaars die na hun worp snel de andere kant opkeken, had het zelfvertrouwen van de drager moeten sterken, hem of haar zich stoerder, eleganter of sexier moeten laten voelen, maar het had gefaald. Schoenen maken de mens, maar die in de zak hadden teleurgesteld, omdat ze wreef of tenen beknelden, de hiel openschuurden, de enkel deden zwikken, uit de mode waren of gewoon niet lekker zaten. ‘Die lopen nog wel uit,’ had de verkoopster verzekerd. Maar ze liepen niet uit en de gekwelde voeten zetten op.

Hoe vaak was Helen hier niet binnen geweest om zich van rijglaarsjes, pumps en hooggehakte sandalen met ragdunne bandjes te ontdoen? Vaak. En heimelijk, want het bleven toch cadeaus, steeds minder gewenste liefdescadeaus, die haar kasten hadden doen uitpuilen. Maar toen de schenkingen ophielden was Helen ze zelf gaan kopen, de onmogelijke schoenen, om zo haar minnaar terug te winnen. De weg naar diens wellust lag bezaaid met vrouwenschoenen, in zijn liefdeskrochten hing de geur van gloednieuw leder, gemengd met een vleug vers zweet. Na een paar maal dragen was voor hem de glans eraf: schoenen en laarzen moesten

glimmen van jeugd en ongereptheid, niet van schoensmeer. Schoensmeer was de dood in de pot, vond hij, een platvloerse kantoorlucht.

In haar tijd met hem, met Tibor, was Helen na haar werk uren bezig geweest zich van de smetten van het bedrijfsleven te reinigen, douchen, haren wassen en föhnen, zich te parfumeren, nagels vers lakken, mascara en lippenstift aan te brengen, en nóg was haar toen jeugdige schoonheid hem niet voldoende. Daar zat ze in haar kanten ondergoed, jarretels, string, netkousen, de hele erotische verkleedkist had ze opengetrokken, en nog kwam hij blozend aangezet met een dieprode of goudglanzende plastic draagtas, waarin de onvermijdelijke doos. ‘Cadeautje voor je. Pak maar uit.’ Waarom nam hij altijd die onhandige dozen mee? Om te kunnen ruilen? Dat was zelden nodig, hij kende haar maat beter dan zijzelf. Nee, hij hield van die dozen, en van het zachte vloeipapier dat het koele leer zo teder bedekte. Hij hield nog meer van het uitpakritueel, van Helens gespeelde verrassing. Met zijn handen op zijn rug stond hij dan op zijn hakken te draaien, zijn ongeduld te verbijten. ‘Trek nou aan! Of vind je ze niet mooi?’ Dan volgde de worsteling met de krappe puntschoen, met de nauwe laarsschacht, soms met behulp van een schoenlepel, van een zijden kous als glijmiddel of van zijn sterke handen.

Hoe lang was het nu geleden? Na hem had Helen een jaarlang degelijke Ecco's en Nikes gedragen. Vrijheid voor haar tenen, en voor haar hele ziel. Pas toen ze hem ging missen was ze weer op hoge hakken gaan lopen.

Nu was alles anders, Helen was een zelfstandige vrouw geworden, een harde, slimme zakenvrouw. Ze kon zich haar vroegere onderdanigheid nauwelijks meer voorstellen. Wat was ze toen een puppy geweest! Hij hoefde maar te kikken en ze lag voor hem klaar. Zijn stem op haar voicemail deed haar huiveren van verlangen. Alleen al het zien van zijn merk of kleur auto had haar hevig opgewonden. Ze had zijn schoenen gelikt als hij dat gevraagd had, maar hij kuste liever de hare.

Nu werd ze achter haar rug voor bitch uitgemaakt, wist ze, en dat beviel haar wel. Nog steeds was ze mooi, sober gekleed in goedgesneden mantelpakjes. Het lange, rossigblonde haar had ze afgeknipt. De gloed was eruit. Ze had het laten verven in de zachte hazelnootkleur van Neelie Kroes, met wie ze zich trouwens graag

vereenzelvigde. Een ijzeren tante met een schalkse glimlach op het juiste moment. Een glimlach die het bezwerend hamerende schoolfrikkenhandje voor even deed vergeten, en intussen kreeg ze haar zin. En het mens kon uit de voeten op naaldhakken.

Op zaterdagochtenden werd Helen tegenwoordig vroeg wakker. Ze wilde haar weekend niet meer verslapen, zoals vroeger. Wonderbaarlijk hoeveel tijd ze aan seks en drank vergooid had! Lust vrat energie die je beter kon besteden. Nu pas kwam ze aan concerten en musea toe, aan etentjes en wandeltochten met vriendinnen, aan een lang weekend Londen, Parijs of New York. Van klassieke muziek of toneel kon je beter genieten met een goede vriendin dan met een kerel die in de stoel naast je in slaap viel om energie te sparen voor de komende nacht. Bovendien had de begeerte haar altijd verzwakt: verliefdheid maakte haar week en onzeker; als het goed raak was, werd ze weer het pubermeisje met palingen in haar kousen en de klitten in haar haren. Met een vlinderbril in plaats van contactlenzen. Een meisje dat wilde dat Hij voor altijd bij haar zou blijven.

Op een mooie, nog mistige zaterdagochtend in oktober had Helen nu eens niets bij zich voor de gretige schoenenzak van de Gebroeders. Ze kocht een potje zwarte schoencrème, verliet de winkel weer en fietste door het Vondelpark naar de P.C. Hooftstraat. Ze hoefde niets meer te kopen, ze was voldaan. Haar kleerkasten waren op orde, dat was een prettig idee, er stond, hing of lag niets meer in waar ze ontevreden over was. Geen enkel kledingstuk dat eigenlijk weg moest omdat het haar aan de verkeerde mannen herinnerde. Haar huidige vriend woonde in Milaan en het was heerlijk iemand niet vaker dan eens per anderhalve maand te zien. Als hij bij haar logeerde moest ze met hem naar het Van Goghmuseum of naar het Kröller-Müller. Was zij bij hem, dan bezochten ze de Scala of reden naar het Lago Maggiore waar ze aten en over het leven praatten. Hij was aardig, Carlo, zijn kinderen waren het huis al uit, dus wilde hij zelfs voor haar scheiden, maar ze hield de boot af. Alleen aardig was niet genoeg en een huwelijk was niets voor haar. Zijn idee van samen oud worden stond haar niet aan. Nog één keer vlammen en dan uitdoven, stelde ze zich liever voor. Uitgedoofd en wel zou ze dan in een villaatje in Bloemendaal gaan wonen om te tuinieren, net als haar oude vader nu.

Maar zover was ze nog niet, ze moest nog minstens tien jaar lang

haar tanden laten zien.

In de nog stille P.C. Hooft fietste ze langzaam over de stoep en liet haar blik langs de najaarscollecties glijden. De zon had de mist opgelost en deed de ruiten fonkelen. Tevreden stelde ze vast dat ze de dwaze zigeunerinnenrokken, de geruite minirokjes en de olijfgroene Tiroler kniebroeken met koperen of hertshoornen knoop aan de onderboord onaantrekkelijk vond. Dat scheelde weer. Alleen een schoenenetalage wist haar aandacht zo te vangen dat ze afstapte om met het zadel tegen haar heup geleund naar de zes paar tentoongestelde laarzen en schoenen te staren. Midden in de etalage baadde, op een piëdestal van helderlila perspex, een paar volmaakt sierlijke, kuithoge rijglaarsjes in een baan schuin binnenvallend zonlicht. Terwijl Helens ademhaling zich versnelde, moest ze vaststellen dat ze met Tibors ogen keek. Het waren zíjn laarsjes, niet de hare: het dofglanzende leer, de dunne leren veters en de lange tongen. Het klassieke model uit ‘Journal d'une fille de chambre’ van Luis Bunuel, een film die hij ooit op video had opgenomen. Wat moest ze opeens met zíjn blik in haar hoofd! Ze schudde haar korte krullen, haalde diep adem, stapte op en fietste het Vondelpark in. Het zadel brandde en schuurde haar tussen de benen. Hoe kwam ze opeens zo heet? Van dat beetje herfstzon?

Aan het stille, donkere water van een vijver die bezaaid lag met gele bladeren ging ze onder de oudste populier van het park op een bank zitten. Ze strekte haar armen naar hem uit, liet haar spitse vingers langs de diep gegroefde stam gaan en vroeg zich af of deze populier op een of andere trage, houtige, boom-eigen wijze iets had kunnen vasthouden van al datgene wat zich in een eeuw in en rond zijn jaarlijks machtiger wordende stam en kroon had afgespeeld. Als antwoord op haar vraag liet de boom een geel blad precies midden op haar schoot vallen. Het had de vorm van een hart. Ze rook eraan, het geurde scherp, bitter bijna. Voorzichtig legde ze het tussen de bladen van haar agenda.

De kruin hoog boven haar was al zo goed als kaal, in de hoogste takken ritselde het laatste dorre blad nadrukkelijk zonder dat het voelbaar woei. Deze boom was ook al geweldig groot geweest toen zij en Tibor hier op deze bank hun eerste kus uitwisselden. In de middagpauze was het, de zijne smaakte naar filet Américain. Een gestolen kus die ze snel weer hadden afgeveegd, want Tibor was Helens baas toen en hij woonde nog bij zijn eerste vrouw. Een

mooie dag in september, zij net terug van vakantie en trots op haar bruine tenen met lila gelakte nagels, had haar schoenen uitgeschopt. Ze herinnerde zich haar verbazing over zijn vraag of ze aan ballet deed. Hoezo, had ze willen weten. Ja, vroeger, als kind van een jaar of tien, twaalf. Spitzen had ze gehad. ‘Dat kan ik nog steeds zien,’ zei hij, trots op zijn kennersblik. ‘Aan je mooie holle voetjes.’

Sommige mannen vallen op ogen, op een mond of een kut, al geven ze dat laatste zelden toe, maar hij moest het van haar voeten hebben. En om wat daar omheen sloot. Plechtig had hij na het lunchkwartiertje haar sandaalbandjes om haar enkels vastgegespt. ‘Mag ik eens echte schoenen voor je kopen?’

Al gauw vond ze zijn voorliefde spannend. Hij wond haar net zo op als zij hem. Ze ging weer lopen als een ballerina, ze voelde trots vanuit haar tenen, via achillespezen, kuiten, dijen en bekken naar haar borst stijgen. Ze ademde diep in en uit en was verliefd.

Hoe is het mogelijk om in een kleine stad als Amsterdam te wonen en elkaar tien jaar lang niet tegen het lijf te lopen? Dat vraagt niemand zich af tot het moment dat hij de ooit zo beminde ander soms één, maar soms ook wel twee of drie keer achter elkaar op een dag tegenkomt. Toeval? Of is de blinde vlek waarin de ex-geliefde al die tijd verdween dan eindelijk opgeheven? Hoe het ook zij, Helen wilde op die mooie oktoberdag in de herfst van 2005 net opstaan, haar fiets pakken en naar de markt rijden om Sint Jacobsschelpen voor een etentje bij haar thuis te kopen, toen ze een bekende gestalte aan zag komen joggen. Ze voelde de slappe grond trillen onder zijn bonkende tred. Of trilde er iets in haar buik? Even wiste de paniek van de herkenning zijn naam uit haar geheugen; zijn naam die het afgelopen halfuur voortdurend in het zenit van haar bewustzijn had gestaan. Nu hij vlees was geworden, wilden naam en lichaam even niet bij elkaar komen. Tot hij haar met kracht te binnenschoot, Tibor, Tibor, en ze vertederd en verbaasd tegelijk was: zo'n oude man met zo'n rode kop! Hij zou toch niet ziek zijn? Maar dik was hij niet, en futloos al evenmin. Dreunend naderde het grote lichaam, hijgend, blind van inspanning, de blik op oneindig. Hij droeg een wit T-shirt en lange, al even witte shorts. Vroeger had hij getennist, zou hij dat nu nog doen? Op het ogenblik dat hij rakelings langs haar daverde over het smalle pad tussen haar bankje en het water en zijn prikkelende geur haar neus

binnendrong, kon Helen zijn hart voelen hameren in haar eigen borst. Alsof ze zojuist samen waren klaargekomen. In heden, verleden en toekomst. Dat kón, omdat in de paar seconden dat Tibor passeerde en een tweede populierenblad in Helens schoot dwarrelde, tijd en ruimte heel even waren opgeheven.

Toen sjokte de man weer verder, net als een ieder zijn dood tegemoet, en het vrouwtje volgde hem niet. Ze was er eentje die niet terugkwam op een eerder genomen besluit, hoezeer de spijt haar soms ook opat. Ze liet alle ingeademde lucht uit haar longen lopen, stond op, schudde een blad uit haar haren en stapte op de fiets.

Rijdt ze nu eindelijk naar de Albert Cuypmarkt om die St. Jacobs-schelpen te kopen? Nee, ze neemt toch weer de bocht de P.C. Hooft in, parkeert haar fiets in een rek voor de schoenenetalage waar inmiddels het zonlicht uit verdwenen is. De rijglaarsjes kosten vierhonderd euro, maar ze moet en zal ze hebben. Ik houd ze wel aan, zegt ze afgemeten tegen de verkoopster. Ze laat haar oude schoenen feestelijk inpakken in hun purperen doos met veel vloeipapier en een mooie rood met gouden zak.

Thuis, in het appartement dat uitkijkt op de bomen van het Vondelpark in hun oogverblindende, vederlichte herfsttooi werpt ze zich ruggelings op bed met de laarsjes nog aan, draait haar linkerwijsvinger in haar navel en werkt haar rechterhand haar broek binnen.

‘Die is voor jou, Tibor,’ hijgt ze even later en laat tranen van heimwee in haar oorschelpen glijden.

De verering van Quirina T.*

L.H. Wiener

String is een Engels woord dat in zijn oorspronkelijke betekenis overeenkomt met het Nederlandse woord ‘touw’, ‘lijn’ of ‘aaneenschakeling’. Welnu, deze aaneenschakeling van lijntjes en touwtjes vormt tegenwoordig het ondergoed van onze leerlingen. En mede door de populairisering van de bandloze heupbroek, een gebrekkig kledingstuk waardoor geen buik meer onbedekt blijft, is het voor de zogenaamd nietsvermoedende onderwijsman onmogelijk geworden om bij de uitoefening van zijn werk, wanneer hij door de rijen loopt om in een werkboek of schrift eventuele verbeteringen aan te brengen, niet de flintertjes suggestief textiel waar te nemen die tegenwoordig voor ondergoed moeten doorgaan. Neem in dit opzicht Quirina T. uit 3^{E}, bij mijn binnenkomst ooit in lokaal 11. Ik ben vroeg en zie dat zij reeds in het lokaal zit. Alleen. Dat dit misschien wel eigenaardig is dringt niet tot me door, aangezien zij een soort overhemd draagt, waarvan de meeste knoopjes openstaan en ik kansloos word geconfronteerd met de door een flinterdun bh-tje bijeengehouden ronde vormen van haar reeds fors ontloken schoonheid, terwijl ik alleen maar binnenkom om vroeg in mijn lokaal te zijn en om straks Engels te gaan geven. Ik raak geprikkeld, maar op de verkeerde manier; of juist de goede. Wie het weet mag het niet zeggen en wie het niet weet heeft het woord, zoals te doen gebruikelijk.

‘Wat doe jij hier?’ vraag ik zo neutraal mogelijk, terwijl ik mijn ogen de verkeerde kant op forceer. De goede dus, richting raam en gordijn, richting dode geraniums en stoffige vensterbank.

‘Dag meneer Van Gigch,’ antwoordt Quirina, ‘Ik ben wat vroeger.’

‘Ja, dat zie ik.’

‘Ik wilde nog wat doen.’

‘Dat is nooit weg.’

Het feit dat ik een dubbelzinnigheid in haar woorden denk te horen maakt me onzeker en de niet te onderdrukken kracht waarmee zich de titel van een James bond film aan me opdringt - *for*

* *Fragment uit de gelijknamige roman, die eind januari bij uitgeverij Contact verschijnt.*

your eyes only - irriteert me meer dan me lief is.

Ik plaats mijn tas op de tafel en doe of ik mijn boeken tevoorschijn haal. Dat wil zeggen, ik haal mijn boeken wel tevoorschijn, maar ik zie niet dat ik dat doe. Ik zie iets heel anders.

Dan ineens schiet ik helemaal door.

En laat mij kennen.

'Ik zou het zeer waarderen, Quirina, als jij je kledij wat op orde zou willen brengen', val ik uit en ik zie dat ze van mijn woorden lijkt te schrikken. Met handgebaren waarmee ik het dichtknopen van mijn eigen overhemd imiteer, tracht ik nog iets olijks aan mijn onverwachte vermaning te verlenen, maar onbegrip overheerst.

'Wat stelt ú zich aan, zeg!' krijg ik vervolgens te horen.

'Ik mij aanstellen?' kaats ik terug, 'ik beschouw dit, jouw aanblik, als een ongewenste intimiteit! Dat bedoel ik dus!' Nonchalant haalt zij vervolgens haar schouders op en knoopt demonstratief één knoopje van haar kleding dicht.

Ik mij aanstellen?

Een gaver voorbeeld van de omgekeerde bewijslast in geval van ongewenste intimiteit op het werk lijkt mij niet denkbaar!

Hoe moet dit verder gaan?

Maar dan worden wij beiden gered door de bel.

*

Dat Helena van Troje destijds even weinig kennis van het Latijn bezat als Quirina Taselaar uit klas 3^{E}, kon wel met zekerheid worden aangenomen, evenals het feit dat Helena's Grieks, in tegenstelling tot dat van Quirina, van redelijk niveau was geweest, zoals viel af te leiden uit de woorden die Homeros haar in zijn epos de *Ilias* in de mond had gelegd, woorden waaraan Quirina Taselaar nooit enige inhoud van betekenis had kunnen ontlenen, al moet hieraan worden toegevoegd dat zij daartoe ook niet erg haar best had gedaan. Toch was een vergelijking tussen Helena uit Troje en Quirina uit Aerdenhout niet per se geforceerd, zoals Van Gigch zich ooit zou realiseren, want beide meisjes waren fatale beauties. Een typiese gymnasiaste was Quirina niet en zou zij ook nooit worden, maar dat gold voor Helena evenzeer. En ook de noodzaak om maar liefst twee klassieke talen te leren werd door Helena noch Quirina ingezien, al had Helena daarbij het excuus dat in haar tijd het Latijn als taal nog geboren moest worden. Maar voor Quirina

gold dan weer de verontschuldiging dat het Latijn in haar tijd reeds lang overleden was. Evenals het Grieks, overigens. Dode talen waren het, ‘studielast’, in de meest letterlijke zin des woords. En daarin stond zij niet alleen. De meeste gymnasiumleerlingen zagen de studie van zowel het Latijn als het Grieks als overbodige maar nu eenmaal onvermijdelijke ballast, waarvan ze zich middels een ‘profielkeuze’ in de vierde klas voor de helft konden ontdoen. Een profiel was een aan talent en belangstelling aangepast vakkenpakket, waarvan in het moderne onderwijs vier standaardvormen bestonden. Voorwaarde voor een dergelijke pragmatiese benadering was dan wel dat men ook van de derde naar de vierde klas bevorderd werd, maar toen Quirina na het doubleren van de tweede klas ook in de derde dreigde vast te lopen, leek haar gymnasiale scholing tot een gedwongen einde te komen. Aan intelligentie ontbrak het haar niet en de docenten zouden haar met lede ogen zien gaan, maar op het Lourens Coster Gymnasium, evenals op de meeste andere middelbare scholen, gold de regel dat tweemaal doubleren in dezelfde of opeenvolgende klas niet was toegestaan. Deze bepaling zou bij een computergestuurde procedure onvermijdelijk tot gevolg gehad hebben dat Quirina Taselaar de school na het cursusjaar 2003-2004 had moeten verlaten, maar in de meer menselijk geleide overgangsvergaderingen op het Lourens Coster werden nog al eens speciale gronden gevonden, waarop een leerling toch bevorderd kon worden - meegenomen was de term eventueel voorwaardelijk. Eerder dan het cijfergemiddelde werden in bepaalde twijfelgevallen de ‘kansen van de leerling in het volgende leerjaar’ als maatstaf genomen, waarbij persoonlijke omstandigheden een doorslaggevende rol konden spelen. Zo ging niet zelden ‘genade voor recht’, een strategie die statisties even vaak gerechtvaardigd bleek te zijn als ongegrond. En het was juist deze ‘rekkelijkheid’ die dit Haarlemse gymnasium in hoge mate kenmerkte, al hanteerde men ook hier een schriftelijk vastgelegd, eenduidig bevorderingsschema. Goede resultaten leidden zonder bespreking tot een bevordering en slechte tot een even directe afwijzing. Waar het tijdens de overgangsvergaderingen dan alleen nog op aankwam was een redelijke beslissing te nemen over leerlingen wier cijferconstellatie tot de zogeheten ‘bespreekzone’ leidde. En juist bij deze rapporten bleek de subjectieve waarde van cijfers. Alles was eigenlijk mogelijk. En zelfs bij een identiek cijferbeeld sloten tegengestelde besluiten elkaar niet uit. Een leerling die als eindcijfer toch nog

net een voldoende had behaald kon daarbij gekwalificeerd worden als een zwoeger die voor dat resultaat ‘op zijn tenen had moeten lopen’ en dus vermoedelijk het plafond van zijn kunnen wel bereikt had, waardoor de perspectieven voor de toekomst ongunstig leken, terwijl een leerling die voor hetzelfde vak bij dezelfde docent eveneens een krappe voldoende stond, voor dit resultaat eigenlijk ‘een schop behoorde te krijgen’, aangezien hij de school ‘op zijn sloffen’ zou kunnen afmaken. Rapportcijfers pretendeerden een objectieve stand van zaken weer te geven, maar deden dit allerminst.

Van Gigch had Quirina Taselaar gedurende vier jaar als leerling gehad. Zij was de dochter van een gefortuneerd viroloog, een vooraanstaand specialist, die het verlaten van zijn vrouw op stijlvolle wijze had begeleid, door voor haar en zijn twee dochters een luxueus appartement aan de Burgemeester Den Texlaan te kopen. Dat was geweest in 2002, het jaar dat Quirina de tweede klas moest overdoen. In hoeverre de scheiding van haar ouders invloed op die doublure had gehad was Van Gigch niet bekend, maar uit de mond van Roel Stevens, die dat jaar haar mentor was geweest, herinnerde hij zich dat zij een extreme solidariteit met haar moeder had getoond en haar vader openlijk haatte. Dr. Taselaar had zich voor een tweede leven met een geheel nieuwe, vermoedelijk virusvrije vrouw, elders in Aerdenhout gevestigd, achter een groot ijzeren hek, dat door een gesloten TV-circuit werd bewaakt, vanuit een diep in het groen verscholen en van de weg af onzichtbaar landgoed, dat het midden hield tussen een buitenhuis en een kasteel. Daar was hij, zoals dat heette: ‘aan de tweede leg’ begonnen, tot woede van zijn dochter Quirina, die zichzelf in de steek gelaten voelde en haar moeder vernederd. Haar oudere zusje Charlotte, leerling in 6^{C}, leek van de levenskeuze van haar vader minder schade te hebben opgelopen en vervolgde haar schoolcarrière even evenwichtig als altijd.

Quirina Taselaars heimelijke offensief op Victor van Gigch was in de loop van de derde klas begonnen, in klas 3^{E}, Quirina's vierde jaar op school. Eerst was er het voorval in lokaal 11 geweest, waar zij zo verdacht alleen had gezeten toen Van Gigch het lokaal betrad. ‘Haar tieten half in de wind’, zoals hij later terugdacht aan dat moment. Hij was over haar nonchalante ontbloting weliswaar ontstemd geraakt, maar zijn schrik was onecht geweest en geveinsd,

evenals Quirina's nonchalante onschuld en in zijn verboden verbeelding had hij haar verleidelijke naaktheid voor zijn geestesoog volledig opgeroepen, gevisualiseerd en opgeslagen. Hij had hiertegen geen verweer, ditmaal, het werd hem opgedrongen, door de omstandigheden en het beeld dat zijn gevoel overrompelde, dat taboebeeld dat iedere leraar kende, al werd er zelden of nooit en dan nog slechts ironiserend over gesproken: de lichamelijke aantrekkelijkheid van een leerling.

Nadien had Quirina hem niet meer rechtstreeks uitgedaagd, zo hield hij zich voor. Zij had het na de verhuizing met haar moeder namelijk voorzien op alle collega's, op de hele school, inclusief de concierges en de allochtoonse schoonmaakploeg. Zie haar aan, Quirina Taselaar, die geen vader meer nodig heeft om haar wat dan ook te leren, die verrader van een vader, die haar en Charlotte zo nodig op het gymnasium wilde hebben, het Lourens Coster, het oudste gymnasium van het land, misschien wel de oudste school, waaraan hijzelf zulke goede herinneringen had, net als aan haar moeder...

En zo stevende zij rechtstreeks af op een doublure in klas 3^{E}, een doublure die haar vertrek van school onvermijdelijk zou maken, die niet werd veroorzaakt door de losse bloesjes die ze droeg, de strakke jeans of haar fraai gewelfde blote buik, een afscheid dat niet werd versneld door haar felrode nagellak, haar glimmende lippen, of haar uitdagende lach, maar een falen waarop bewust werd aangestuurd door botte en koppige werkweigering, een oorlogsverklaring aan de klassieke oudheid, als substituut voor haar vader, de vader als dode taal.

Opmerkelijk waren haar hoge cijfers voor alle andere vakken dan Grieks en Latijn, die ze moeiteloos leek te scoren. En wat het Engels betrof kon Van Gigch bepalen, dat ze wel degelijk hard werkte. Haar idiomatiese overhoringen waren zo goed als foutloos, haar *workbook* zag er verzorgd en volledig uit en geschreven verslagen kwamen stipt op tijd en waren met kennelijk plezier gedaan. Extra tekeningetjes sierden de marges en nooit ontbrak er een gekleurde wimpel aan het begin of eind, al of niet voortgetrokken door een veel te klein en onbeholpen reclamevliegtuigje, met als boodschap een groet of een quasi diepzinnige uitspraak. Favoriet was: *May you be forever young!* Met uitroepteken. Een gespeelde poging tot omkoping, een plagerijtje jegens zo ongeveer de oudste leraar van de school.

Dat haar mondelinge presentatie Marilyn Monroe tot onderwerp had viel niet te verwonderen. Een licht gegrinnik klonk uit de klas op toen ze, gekleed in een wel zeer luchtig truitje, voor het bord verscheen en met een krul rond haar mondhoeken aankondigde: *Ladies and gentlemen, dear Mr Van Kick, today I would like to tell you something about the life of Norma Jeane Baker, better known as Marilyn Monroe*.

Van Kick, jawel.

En terwijl Quirina haar grondig voorbereide levensschets gaf van de beroemdste *sexgoddess* aller tijden, volgde Van Gigchs blik de lijnen van haar lichaam en trachtte hij tevergeefs om geen verkeerde gedachten over haar te hebben en haar in deze verkeerde gedachten absoluut niet uit te nodigen voor een zeiltochtje op de *Archimedes*.

De funeste invloed van de Kennedy's op het tragiese leven van Norma Jeane Baker en het vermoedelijke aandeel dat de CIA in haar dood had gehad, noemde zij niet, maar zij had Marylins echtgenoten goed en somde haar belangrijkste films in de correcte chronologiese volgorde op.

Een vier voor Latijn en een drie voor Grieks, daarop kon men van de derde naar de vierde klas eigenlijk niet bevorderd worden en dat Quirina Taselaar het erop aanstuurde om het Lourens Coster gymnasium voor een athenaeum te verruilen was evident.

‘Heel jammer’, volgens de meerderheid van de docentenvergadering. ‘Duidelijk een protesthouding’, werd algemeen gedacht. ‘Moet ze haar zin krijgen, of moeten we haar hier zien te houden?’ En zo werd in separaat overleg met beide ouders Quirina Taselaar voorwaardelijk naar de vierde klas ‘meegenomen.’ Wat zij hiervan zelf vond werd pas duidelijk tijdens het kerstrapport, toen ook de vier voor Latijn een drie was geworden.

En zo vertrok Quirina Taselaar in de winter van het jaar 2004 naar het athenaeum van het Eerste Christelijk Lyceum aan de Leidsevaart te Haarlem, geheel toevallig hetzelfde lyceum waar Victor van Gigch drieënveertig jaar tevoren de opleiding aan de Hogere Burger School A, alsnog afmaakte, nadat hij een jaar eerder, tijdens het eindexamen aan het Lorentz lyceum, was opgestaan om die school voor altijd te verlaten.

En zo bleek eens temeer: alles is als toeval mogelijk.

Op de laatste dag voor de zomervakantie van het jaar 2004 ontving Van Gigch een prentbriefkaart met daarop de afbeelding van een voorover hangend, vrouwelijk bovenlichaam, gehuld in een tweedelig kledingsetje van rood tricot, brandweerwagen rood: een zogeheten topje, met daaronder, nog juist zichtbaar zoiets als een rokje, met daartussenin een gewelfde buik met navel. Haar benen en hoofd ontbraken. In het bovenstukje bolden twee wonderbaarlijk mooie borsten zo druistig naar buiten, dat zij de ritssluiting waardoor zij nog ongeveer voor de helft in toom gehouden werden, haast zelfstandig open leken te werken. Aan het lipje van de op uiterste spanning staande ritssluiting hing een labeltje van een ander soort textiel, iets donkerder rood, bloedrood, met daarop in wit geborduurde letters de aansporende, om niet te zeggen ophitsende tekst: *Laat je snackhand gaan*.

Het bleek een reclamekaart te zijn, waarop de firma Quaker een nieuwe lekkernij op de markt bracht, *less than 10% fat, Snack-a-Jack* genaamd. Een soort chip. Of de afbeelding aan de voorzijde van de kaart wel helemaal recht deed aan het nieuwe product dan wel aan de geloofsovertuiging der Quakers, viel te betwijfelen, maar de met potlood geschreven tekst aan de achterzijde kwam wis en waarachtig niet voort uit het gedachten goed van deze religieuze sekte. Die was namelijk van de hand van Quirina Taselaar. *'Hey hey, how are you doing?'* las Van Gigch. *'We are doing fine!'* Waarom Quirina zich van de *pluralis majestatis* bediende ontging Van Gigch aanvankelijk, maar bij het lezen van de tussen komma's geplaatste toevoeging: *'as you can see for yourself'* begreep hij ineens haar scandaleuze suggestie dat de stem die tot hem sprak uit het rode topje aan de voorzijde van de kaart afkomstig was. *'Nice boobs, hey?'* spraken de majesteitelijke borsten nu. En tot slot: *'Now you've got something to look at.'* Rechts boven, in een kader dat voor een postzegel bestemd was, stond in blokletters gedrukt: *Not for sale,* drie woorden die gevangen zaten in een met dik potlood getekend hart.

In een flits zag Van Gigch Quirina weer terug, alleen in lokaal 11, en haar verongelijkte uitroep: 'Wat stelt u zich aan, zeg!' bracht nu, meer dan een jaar nadien, een glimlach rond zijn mond. Een glimlach die verstarde toen zijn blik getrokken werd door een in minuscule lettertjes geschreven zinnetje, verticaal door het midden van de kaart en gemaskeerd door een parallel lopende gedrukte regel waar de woorden 'boomerang' en 'sportcards' elkaar afwisselden. 'waiting for you', maakte Van Gigch met moeite op.

*

Voor zijn geestesoog doemde nu de *Archimedes* op, met een lopende Noordoosten wind, op weg van Hoorn naar de Gouwzee, de kom voor Katwoude, zijn favoriete ankerplaats, waar de mooiste zonsopgangen ter wereld gebeurden. Met hem aan boord was Quirina T. Zij zat in een wijd shirt en opgerolde jeans schrijlings op de boegspriet en danste in de deinende voortgang van het schip met haar voeten op en neer in het water. Zij zou zijn dochter kunnen zijn, maar zij was zijn dochter niet, zij was Quirina Taselaar, een waternimf, gezonden door de goden. Haar lange haren waaiden in de wind.

*

Op een vrijdagmiddag in december 2004, de laatste dag voor de kerstvakantie, na het zevende uur, toen Van Gigch de kasten in zijn lokaal had afgesloten, het bord had schoongeveegd en op weg was naar de prullenbak met twee vanachter de verwarmingsradiatoren losgetrokken drinkkartonnetjes, werd er op het glas in de deur van zijn lokaal getikt en verscheen Quirina Taselaar aan hem. Zij stond nog op de duistere gang en wachtte netjes tot Van Gigch haar naar binnnen wenkte.

‘Quirina...’, zei hij met een glimlach.

‘Ik kom nog even afscheid nemen.’

‘Dat is heel aardig van je, kind.’

Een felle vonk gloeide door Van Gigchs bloed, een aangename gewaarwording, die hem niettemin ergerde. Een van de kartonnetjes miste de afvalbak. Quirina zakte op haar hurken, raapte het ding op en deed het weg.

‘Ik zal uw lessen missen, dat wilde ik nog even komen zeggen.’

‘Dat zijn de mooiste woorden voor iedere leraar, Quirina. En zoals je weet ben ik er mordicus tegen dat je hier weggaat.’

‘Wat betekent mordicus?’

‘Dat betekent dat je hier moet blijven.’

Ze droeg een zwarte col van dunne wol, die de lijnen van haar lichaam prominent deden uitkomen, temeer omdat ze het truitje strak had weggeperst onder een *ox-blood* kleurige riem van zwaar leer. De pijpen van haar jeans had ze een eindje opgerold, zodat haar laarzen, die van dezelfde kleur leer waren als de riem, stijlvol

en mooi uitkwamen. Geld speelde geen rol in de huizen Taselaar, dat was duidelijk te zien.

En Van Gigch dacht: *It is a love that dare not speak its name*.

‘Hoe moet ik me zonder jou nu redden, Quirina?’

Quirina lachte luid.

‘U bent nu tenminste van mijn ongewenste intimiteiten verlost.’

‘Ja, dat wel, gelukkig.’

En toen was het gebeurd.

Toen had Van Gigch woorden gesproken die zichzelf genereerden en zich zelfstandig leken te ontworstelen aan zijn protesterende onmacht, zijn protesterende impotentie.

‘*Oscar Wilde couldn't sail*...’, zei hij.

‘Wat zegt u?’

‘*Oscar Wilde couldn't sail*.’

‘Wie is Oscar Wilde nu weer?’

‘Dat was een man die niet kon zeilen.’

Quirina keek Van Gigch aan en dacht na, terwijl ze haar onderlip onder haar boventanden doortrok.

‘Zoals u...’, vroeg ze en keek Victor doordringend aan.

Van Gigch knikte.

De kraai in de treurbeuk begon te schreeuwen.

Beiden zwegen.

Quirina stak haar hand uit.

‘Ik stuur je nog wel eens een kaartje’, zei ze toen.

*

If I should be punished at all for anything I did to influence Quirina's mind, it should be for this one dubious suggestion I once made, shortly before Christmas, though flippantly and only once and ever so casually, but nevertheless, yes, and through it transformed myself irrevocably into an icon of that same hypocritical system I used to despise so much when I was young and easy and a pupil myself, at this repressive institution called Lorentz lyceum, this distrustful and hated world of treacherous teachers and powerless parents.

*

Het was aan het eind van een lange schooldag in het voorjaar van 2005. Van Gigch zat in het verlaten lokaal achter zijn bureau en masseerde zijn ogen, die prikten van vermoeidheid. In zijn hoofd

tolden duizenden lichtgevende sterretjes in Hitsen rond. Hij gaapte achter zijn handen en wilde het liefste direct neervallen op de leren bank thuis, zoals na iedere lesdag. Weer veel te veel gepraat, weer veel te veel nutteloze energie verspild. Hij taxeerde de druk op zijn hersens, de hitte in zijn hoofd, die nog meeviel. De angst voor de ‘hersenknal’ had hem geleerd om tijdens het lesgeven een zekere bespeurbare grens in zijn krachten niet te overschrijden, een grens die hij in vroeger jaren roekeloos negeerde, met als angstig gevolg: de hersenknal.

De hersenknal was een plotselinge ontlading van energie in zijn brein, die zich manifesteerde op het moment dat hij begon weg te doezelen als hij, na een zware lesdag, thuis in een fauteuil was neergezakt of zich op bed te ruste had gelegd. Het was een dreun in het binnenste van zijn hoofd, alsof hij met een honkbalknuppel tegen zijn hoofd werd geslagen, zonder pijn of schedelschade, maar met alleen die enorme knal. Van Gigch opende dan zijn ogen heel voorzichtig, vrezend dat alles nu misschien wel voor altijd zwart zou blijven. Heel eng was dat, maar geen arts die hier ooit van had gehoord. En van enig letsel was tot nu toe niets gebleken. Het mechanisme was te vergelijken met de spastiese schok die het lichaam kon doen schudden vlak voordat men door de slaap overmeesterd werd.

Hij hoorde deur van het lokaal opengaan en toen: ‘Hallo, meneer Van Gigch, ik was nog wat vergeten.’ Het was onmiskenbaar de stem van Quirina Taselaar. Victor hoorde hoe zij de deur van het lokaal weer sloot. Haar voetstappen naderden. Hij wist dat als hij zijn handen van zijn ogen zou doen, om haar te zien en aan te raken, zij weg zou zijn. Euridice Taselaar, al enige maanden geen leerlinge meer van het Lourens Coster Gymnasium, na kerstmis vertrokken, het aanbod van een voorwaardelijke bevordering weggegooid, geen zin meer in klassieke talen, zelfs niet in één.

‘Quirina’, fluisterde Van Gigch, ‘Wat kom je doen?’

‘Je bent soms zo alleen...’, fluisterde ze terug en Van Gigch hoorde hoe ze om hem en zijn bureau heen liep en achter hem ging staan. En met gesloten ogen zag hij haar warme schoonheid, de half geopende bloes uit lokaal 11, nooit meer vergeten.

Zij was even schoon en mooi als Helena van Troje, maar meer nog dan dat, zij was van vlees en bloed en niet louter een mythologiese schoonheid. Quirina Taselaar, *La belle dame sans merci,* wellicht,

Morgan le Fay, wie weet, maar voorwaar de enige vrouw die hem nog redden kon, zo hield hij zich vertwijfeld voor. Hoe vaak was zij na haar afscheid van de school in zijn dromen niet aan hem verschenen, met een licht en een warmte waarin zijn abortieve vrouwenverleden volledig werd verzengd. Was dan nu niet eindelijk het moment aangebroken waarop hij zich wenden moest tot haar, om alsnog te herwinnen wat ooit verloren was geraakt? En liep de titel van zijn boek niet al meer dan dertig jaar op deze beslissing vooruit? Al gold het toen een andere vrouw, maar een vrouw die haar schoonheid verkwanseld had en zijn verering niet langer waardig was.

Zo gingen zijn gedachten in een welhaast bijbels idioom, woorden die uitstegen boven hun nominale inhoud en nog slechts een gevoel genereerden, een zo lang verbeid vergetelheidsgevoel van genade en goede wil.

Hij wist dat ze nu haar bovenlichaam als een zacht kussen - twee - tegen zijn achterhoofd zou drukken en dan zijn slapen zou masseren in een geur van frisse schoonheid. En hoewel hij niets liever wilde dan nog verder toegeven aan deze warme weelde, opende hij zijn ogen en schudde hij de kale en kille werkelijkheid weer terug in zijn hoofd.

Nederlandse poëzie

Julius Klinger

Slang

Fred Bloemink[*]

Op de dansvloer
van de wilde jive
dansten de slangen
soepel naar binnen.

De cobra stak zijn
kop op en swingde
met verschrikkelijke
ogen de vloer op.

En daar was de
ratelslang met zijn
hiphopnummer. De
anaconda wachtte.

O heerlijke slang,
fluisterde ik. Die
koudgreep is zo
warm. Eet mij op.

* *In het herfstnummer 2005 van DTR publiceerden wij op p. 31 het gedicht 'Las Ventos' van Fred Bloemink. In deze tekst stond in de vijfde regel abusievelijk de naam 'Las Vegas' vermeld. In overeenstemming met de titel had er moeten staan: 'Las Ventos'. (red.).*

Aldus Epicurus
Job Degenaar

Van Samos kwam ik, groentje, in Athene
dat nog vonkte in m'n ouders' ogen
Aristippus las ik op lange avonden
wiens gelijk ik stiekem benijdde

geluk was een vrouwenhand die in
de warme schaduw je gezicht streelt
in mijn Tuin kon het bestaan
omdat niemand ernaar zocht

Zoals zonlicht over een bergwei valt
kwam Luxuria tot ons, we schonken
onze zinnen uit, lepelden uit dadels
't zoete leven en onder cypressen

entten we ons in met liefde, muziek
en letteren om hun weelde te weerstaan
nooit minachtten we het aardse leven
zoals Plato en de Stoïcijnen

Toen politiek de geesten van anderen
drogeerde, die bloedig hun eer bevochten
keerden we ons af, ook van de goden
die hof hielden in het lege blauw

te druk met zichzelf en elkaar
als dartele vissen leefden we
uit de verderfelijke fuiken bevrijd
van macht, religie, eeuwigheid

Luxuria

Ton Derksen

Geil heerschap,
jij die de ploeg ment in Venus' akker,
je zult de hitte van je aard vervloeken.
Duivels, met de lenden van een hond
en de kracht van een haan,
zullen je bespringen
en je aars zal branden van hun hitsig zaad.
En bedenk ook dit:
je kent slechts de eerste straf van Asmodeüs,
je aanstichter in fantasieën.

En jij, overspelige vrouw,
jij die zo nodig een andere valk moest jagen in de vleestuin
en je vrouwelijkheid hebt verkwanseld in haastig zweet,
de stinkende woelpad bedekt je schaamte
en zijn slijmerig geslacht vult je met zijn dril;
en wekenlang krioelt het in je onderlijf
tot de paddeleg zich in je schaamte verdringt.

Untitled, 2005
Schilderij van Michael Kirkham
Marianne van den Herik

de schilder schiep de goddelijkste kont
- want heeft de eerste Eva dát bezeten? -
hij is grotesk en glad, massief en pront
een helling bijna om van af te skaten

de naakte billen steken onvervaard
de hoogte in, alsof de vrouw zegt *hier,*
je mag ze hebben, zie maar, veel plezier
om dat te doen ben ík te fijn besnaard

hoewel, slechts kijken is toch niet genoeg
slaan, strelen, ik zal slaan, ik heb gestreeld
nee meer, het is veel meer dan ik vervoeg
het gaat over de wellust heen, dit beeld:

het is de leegte in haar ogen, díe
choqueert: dat Niets, totale apathie

Twee gedichten

Jos Houtsma

Via Appia '99

Mooie wijven met zwarte konten houden
Zich hier tussen de monumenten verborgen,
Tevoorschijn stappend als

Er wordt geclaxonneerd. De Middeleeuwen
Zijn nog niet voorbij, denk je terwijl
Je met je bankbiljetten manipuleert.

(En op het Forum zetelen de pausen
In de resten van oude tempels,
Mompelen in hun baarden, rukken aan

Hun kleren, zuchten, hartverscheurend bleek.)

Im Abendrot

Im Abendrot, zong Birgit Nilsson, en
Im Abendrot ook Schwarzkopf. Ja, natuurlijk,
En het was wit en weelderig; en onder
Het decolleté lieten zich tepels raden
Als kleine aardbeien; echt iets om bij
Het wulpse kwinkeleren van de eerste
Vroege vogels te consumeren. Maar

Na de bevrediging, wanneer het gloeien
Van wellust wegvloeit tussen deze dikke
Schaamlippen, als de desillusie van
't Postcoïtum is ingetreden, wat

Bindt ons dan nog aan Richard Strauss, alleen
Toch de uitgestelde élégance van
Vergeelde rozenbladeren, bouffantes,

Een fin de siècle aangezien voor heden?

Twee gedichten
Hester Knibbe

Klassiek

Ik neem je, zegt zij met een stem die
belooft. Hij laat zich sturen en schikken: nee
niet cliché bij een zuil, beslist ze, ook niet
soft bij die rots, of wat is het, maar losjes - daar
voor die afgrond is beter, zo, alsof je goddelijk
zweeft. Nee kom, ik duw niet! De schouders

gespannen, mond verbeten, staat hij klassiek
mooi sterfelijk te wezen: ‘Eén stap, één
windvlaag en dat daar beneden vangt mij’
wil hij niet denken en staart met de billen
geknepen verkrampt in de lens. Nu

even geil naar me kijken, roept ze,
jáááh, zóóóh, ik neem je!

Voyeuse

De douche valt droog, hij komt
de kamer in. Zijn huid is levend
hardhout en z'n armen zijn haar

biotoop. O daagse jungle, Tarzan kom
bij Jane en bijt! Maar hij loopt zwierig

naar de kast, haalt fluitend hemd en slip
eruit, drapeert die sierlijk rond z'n lijf

en lid. Zij ligt en kijkt hoe
shirt en broek hem aan haar zicht
onttrekken. Daar staat

de heer die zich vanavond
weer volledig zal ontdekken.

Vier gedichten
Ed Leeflang

Bronstig

Die zich niet hecht, die voorbijgaat,
die geen tijd heeft om in vrouwenvingers
angst te lezen, wie de huivering
ontgaat, die in alle staten lijkt
en het niet is, die op de geuren
afgaat, die zijn hand uitsteekt
naar hals en dijen, die de nacht
houdt voor het leven, het gehijg
voor een goed teken en de kreten
voor nog betere, die het moment
achterlaat als een gekraakte noot,
die verwekt zonder te willen,
die de drift van kikkers heeft,
van spechten en hun onschuld nooit.

Begrijp de saters

Begrijp de saters en hun losse zinnen,
even verhit in bossen als kantoren.
Zij kennen niemand hoe begeerlijk ook
en willen niemand kennen. Beginnen
altijd weer beginnen roepen ze.
Zij strelen wie er langskomt, voeren
met bessen en frambozen open monden.
Bezwijming liefst met ogen dicht
verlangen ze van wie ze vinden.
Hun hete tongen dwalen, hun geheugen,
rood dooraderd, vergat ze al, de lijven
die ze gisteren besprongen.

Utamaro

Hun lust oogt ernstig. Wijde mouwen
golven als door wind bewogen.
Star is hun blik, voeten en vingers
krommen zich. Met de getuite lippen
beroeren zij elkaar als in een haastige
begroeting. Boven haar schaamhaar
houdt zijn hand de harde roede
die zich nog steeds bedwingen wil.
Haar witte dijen zijn al licht gespreid.
En niets verraadt dat zij begeert.
Of zij bemind wordt of gebruikt
valt niet te zien, maar wat elk doet
om het genot, vakkundig, ja volleerd.

Weermiddel

Bedenk nu alle plantennamen
beginnend met een b - beekpunge
bieslook bolderik - en verder zo
om de begeerte te ontgaan die je
bezoekt in bed - bitterzoet bevernel.
Alleen en weerloos ben je - bijvoet -
herinneringen aan wie wilden
verdringen zich, zoals dat is gegaan
ook zonder schijn van liefde - boksbaard
beenbreek braam - en hoop dan
dat de slaap je zal verlossen
van wie je was - bosliefje bingelkruid
bedstro verdwaald biestarwegras -.

Proeftuin

Frans van Mastrigt

Twee grote liefdes en honderd bordelen
de naastenliefde van het lichaam
een stal met volle uiers.

Het vlees wil wonen in gehaakte chaos,
klatergoud en bordkarton, wit damast en blote dijen,
glittersnippers onder doktersjassen met bloed aan de bikini's.

Verwarrend beeld van vrouwenlijven,
maar wellust heeft veel armen nodig
en wrijving tussen natte lakens.

Een oogst van zwarte zijde,
feest en tranen in de wintertijd en
de buik een gevaarlijke proeftuin.

T42
Hans Plomp

een demon en een engel
leven in ieder mens
dat het de ander slecht gaat
is beider wens

eros schiet een pijl af
waardoor een masker valt
een demon wordt een engel
die hete woordjes lalt

en krijsend als een reiger
opstijgt uit het moeras
de andere helft blijft achter
een foeniks in de as

eros neemt zijn pijl terug
opnieuw een masker valt
de engel wordt een demon
die starre dogma's bralt

geketend aan mijn wellust
zwerf ik door de stad
de goten stromen over
nachtmerries slaan op hol
ik ga langs alle wegen
en zuig me vol

Ondergangslust

Wim Reilingh

Die wrede torenhoer met haar vraatzuchtige
konijnenkop verstaat geen nee. Ze heeft
haar wulpsheid in verdriet en asfalt omgezet,
haar haat in afbraak en het woeden van
haar zware vlees in handjeklap (orerend als
een oude beerput komt ze klaar met in
haar onverzadigbare doos een zak vol zilverlingen).

Haar geile drift verdraagt geen stilte of
welluidendheid. Daarom kraait ze met toonloze
falset victorie op het puin van een verloren
achterland dat in zijn laatste stuiptrekkingen
nog stinkt naar de verwrongen muil
van de projectontwikkelaar.

Drie gedichten
L.F. Rosen

Van de hoge en lage

Hoe leidt de jongen het meisje
met zijn altijd harde
en toch ook zachte
hand langs het afvoerputje
van de theatrale jongensziel?

Hij opent zijn nog prille
keelregisters en beveelt
op hoge toon het water aan.

Hij laat daarnaast zijn buik
ook spreken. En vlecht
daartussendoor de eigen,
handig onhandig gespeelde
verdrinking. Onzin ook
om haar te kietelen.

Hij heeft een kop vol puisten
maar zijn bronstig carillon,
het bad van wondertonen
waarin hij het meisje leert
zwemmen - zwemmen en
liefhebben, in die volgorde -
klinkt maar wat
wonderschoon.

Kat en muis

De kat zit bij het meisje op
schoot, het meisje bij de kat.
Een staart krult onder haar kin.
Beide zijn naakt en toch volledig
gekleed: ze slapen. Als een blinde
bij zoemt de liefde om hun hoofd.
In de wervelingen verschijnen
de contouren van de oude
liefdesgod. Oerfoto van voor het
begin der wereld. Veel reeds
kan hieruit worden afgeleid. Uit
de zinnelijkheid van hun beider
lichaam bijvoorbeeld dat meisjes
en katten op zoek zijn naar dezelfde
man. Een jongen nog die niet
beseft dat meisjes en katten
toch nooit de uitgestippelde
weg volgen en zijn lokroep
dan ook volslagen zinloos is.

Jong bekeken

Met natte nekhaartjes die uit
jaskragen steken, lopen wij
door de straat, de almaar
langer wordende straat,
en voelen ons bekeken.

Dragen we wel de goede mode? Dragen
harten niet altijd de verkeerde kleren?

Ouders lachen erom
en roepen iets over
oude wellust in jonge
harten. Dit en meer
zit ons al tijden dwars.

Maar het meest nog hindert
ons het grauwe lodderoog
van hen die onze jeugd
zoeken. Zij zijn het
die onze benen willen,
onze billen en ons haar.

Hun oog zoekt ons
voor hun fotoboeken.
In de beslotenheid van hun
privé-vertrekken glijdt het
langs onze opengetrokken lijven.

Intussen lopen wij door de straat,
zien voor het eerst eikaars facet-
geslepen, woordeloze schoonheid
en onze geilheid
is groot maar is alweer niet iets
om over naar huis te schrijven.

Voorsprong

Thom Schrijer

Terwijl zij alweer praat in
opgemaakte zinnen,
kijk ik nog naar het ochtend
worden van haar lijf

en haal de beelden terug van
hoe wij door de tijdschil van
de nacht heen gingen,

samen dwaalden over huid
en haren, voorbij de drieschaar
van vervoering en hoe wij,

na een kort bedrijf van lust en
uiterste beroering, de voorsprong
op de tijd niet langer konden

dragen, zodat wij in één enkel
woordbevolkt uur weer komen
op te lopen met de blindgang
van getelde dagen.

Gehakt

Jaap Tempelman

Zo is de liefde dood gewicht - liefde,
god of zoiets, doelen voor de mensheid,
nee de liefde dus, zo er de liefde niet was,
wat dan, biochemische processen

Zo is de liefde niet, zij is niet hip en hot,
ontsteekt kaarsen, mengt salade, schenkt
nog eens wijn bij, trekt de gordijnen dicht
en zet zich tegenover je, ja zo is de liefde

Onbegrijpelijk, waarom jij, waarom ik,
wij verschillen hemelsbreed, toch grondig
wij alleen, niet ieder voor zich, wij samen
maken liefde vlees, rauw vlees gehakt

Wild van de liefde drinkt liefde je bloed,
vreet je op, hapt resten angst en vrees
van je buik, likt zout uit je spleet,
krast op je ziel, zuivert je huid

Con gusto

Mayra Verheyen

Niets dan minuscule energieke vliegjes
in ons oog -

Niets dan lust
in de kringloop van ons jagersbloed
en toch ook liefde in de getrokken loop
van ons geslacht, onschuld
in onze opgejaagde prooiengrimas

Buiten adem, met het sterflijke zo dicht op de huid
kan ik alles zijn - ik, vrouwtjesnachtdier
dat met grote ogen naar buiten komt,
voor de terugtocht naar het donkere hol
alvast haar geurspoor uitrollend -
en ik ben het ook die de achtervolging inzet
opdat dit wijfje haar driften tot in de toppen spant

Met nog meer kracht in de vingers
bespeel ik ons jachtveld
trek de klank open, versnel, zet fier aan
klaar om het ongrijpbare te pakken - en het dan
in de ban van mijn explosieve naaktheid
met een triomfkreet (omdat wat ik hoor, ruik, zie
zich hier eindelijk echt bevindt!)
con gusto articulerend te verslinden

Heet

Victor Vroomkoning

Je weet het vlijmend achterste van
haar tong haar beet haar dolle
achterachterste, de godverdommes
die jij in haar lijf hijst haar naaiend
tot ze zwijgt uit alle gaten en we
zwaar en zwetend niet veel meer dan
uitgeleefde beesten blijken die
verloren in hun schepping hangen.

Als de arts zijn smeltbom in haar
fleemt hijgt ze van koorts
wijk je van haar driftloos vlees.

Een brief van de zonnekoning

Nico Weber

Mijn diertje, wat doe jij nu op de maan,
dat koude, witte, ziekmakende ding?
Geef mij de zon maar. Ik ben pyromaan
en Heerster van Verhitting, lieveling.

Mijn gaslicht trekt het leven aan als muggen.
Vervelen doe ik me hier dan ook niet.
De ruisende gewaden, blote ruggen,
en wat je door de dunne stoffen ziet:

een ruime keuze, schatje. Welke zal
ik nemen? Eerst die slanke met rood haar,
de blonde die zijn dijen aanbeval,
of hij die achterklap spuit, kwaad en gal.

't Is altijd feest in onze hete krater.
Ik drink teveel, maar zie het niet als last.
Vooral jenever, gin. Hier is geen water,
dat vind je in geen enkele hoerenkast.

Light Verse

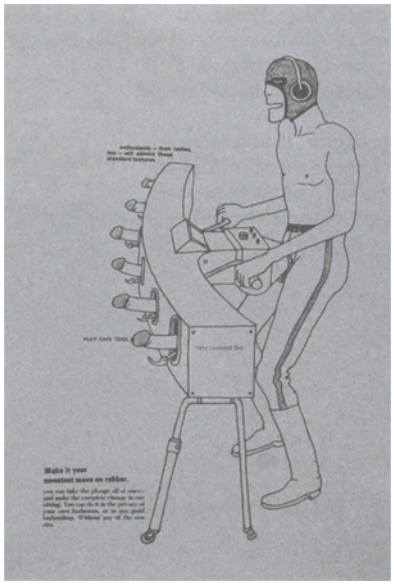

Toni Ungerer

Aan Manteigui

Manuel Maria Barbosa du Bocage[*]

(Vertaling August Willemsen)

Poëem in één zang

Thema

De grote Manteigui, vermolmde hoer,
En haar beestachtige onstilbaarheid;
De neger en zijn bovenmaatse roer;
Van de gehoornde sul de lijdzaamheid:
Ziehier. En hoe na zoveel gepandoer
De moor, zonder zijn stijve manlijkheid,
De slet ontvlucht, die prompt in luid gesnik
Uitbarst, schreeuwend van honger naar de pik.

I

Ik zing de schoonheid, ik zing de flamoes
Van een lichaam zo lief als het profaan is;
Een lichaam dat, zo nodig, in zijn poes
De hamers zou doen glijden van Vulcanus:
Wat and'ren schieten in een jaar van roes
Verwerkt het op één dag in kut en anus,
En het ontvangt het spervuur en het spuiten
Van zwarte, blanke en koperen kornuiten.

I

Canto a beleza, canto a putaria
De um corpo tão gentil como profano
Corpo que, a ser preciso, engoliria
Pelo vaso os martelos de Vulcano:
Corpo vil, que trabalha mais num dia
Do que Martinho trabalhou num ano;
E que atura as chumbadas e pelouros
De cafres, brancos, maratás e mouros.

* *Zie noot op pagina 80*

[Vervolg Nederlands]

II

Gij, Venus, schoonste onder alle goden,
En ook wellustiger dan al hun rijen,
Gij die in Troje Anchises hebt geboden
De weelde van uw borsten en uw dijen,
Gij die de godenvader wist te noden
Tot zevenhonderdduizend neukpartijen,
En die, de lust lessend van uw kadet,
Er gloeiend bij was in Vulcanus' net:

III

Stuurt gij mijn stem, mijn pen op dit papier,
Want u bezing ik als ik haar bezing,
Een horen in de hand in plaats van lier,
Om vrij te zijn van haar betovering:
Bezielt gij Manteigui met deugd en zwier,
Met uw bekoring en verloedering,
Dan is uit u kiezen een heksentoer
Wie mooier is of wie de grootste hoer.

IV

Hier in Damão, dat arm en uitgekleed
De val betreurt van 't Portugese kamp,
Hier zag het licht dat roemrijke secreet,
In lust en liefde Aziës grootste ramp:
Is er een kluizenaar in boetekleed
Die haar kan aanzien zonder stijve tamp?
Welk een bloedrode eikel heeft hij niet
Waar alles enkel kut is wat hij ziet?

[Vervolg Portugees]

II

Vénus, a mais formosa entre as deidades,
Mais lasciva também que todas elas,
Tu, que vinhas de Tróia às soledades
Dar a Anquises as mamas e as canelas,
Que gramaste do pai das divindades
Mais de seiscentas mil fornicadelas
E, matando uma vez da crica a sede,
Foste pilhada na vulcânica rede:

III

Dirige a minha voz, meu canto inspira,
Que vou cantar de ti se a Jacques canto,
Tendo um como na mão em vez de lira,

Para livrar-me do mortal quebranto:
Tua virtude em Manteigui repira,
Com graça, qual tu tens, motiva encanto,
E bem pode entre vós haver disputa
Sobre qual é mais bela ou qual mais puta.

IV

No cambaico Damão, que escangalhado
Lamenta a decadência portuguesa,
Este novo Ganós foi procriado,
Peste da Ásia em luxúria e gentileza:
Que ermitão de cilícios macerado
Pode ver-lhe o carão sem porra tesa?
Que chapeleta não terá de mono
Se tudo que ali vê é tudo cono?

[Vervolg Nederlands]

V

Haar zachte ogen, die ons neuken leren,
Geven erecties zelfs tot in de tenen;
De borsten, waar de Gratiën verkeren,
Schijnen blank door de blanke sluiers henen;
De tere delen, die het hart verteren,
Zijn zelden voor het oog geheel verdwenen;
En Amor, door hartstocht voor haar ontbrand,
Legt haar zijn lul gehoorzaam in de hand.

VI

Haar armen, kristallijn en delicaat,
Staan altijd open, minder voor affectie
Dan voor datgene waar het haar om gaat:
Sieraden voor haar sieradencollectie;
Haar blanke zolen, waar zij gaat of staat,
Trappen omliggenden op hun erectie;
En als zij lieflijk zingt van wel en wee,
Dan begeleidt de lul haar hoge c.

VII

Maar Amor, gepikeerd door haar ontaard
Gedrag, haar hebzucht en haar vuns gegrijp,
Ontsteekt in haar gemoed een helse haard
Voor een zwartjanus, even lomp als lijp:
Toen zij zijn hete slinger had ontwaard,
Dikker en langer dan een regenpijp,
Wierp zij zich dadelijk op dit geschut,
Gek van de kriebels in haar kont en kut.

[Vervolg Portugees]

V

Seus meigos olhos, que a foder ensinam,
Té nos dedos dos pés tesões acendem;
As mamas, onde as Graças se reclinam,
Por mais alvas que o véus os véus ofendem;
As doces partes, que os desejos minam,
Aos olhos poucas vezes se defendem;
E os Amores, de amor por ela ardendo,
As piças pelas màos lhe vão metendo.

VI

Seus cristalinos, deleitosos braços,
Sempre abertos estão, não para amantes,
Mas para aqueles só que, nada escassos,

Cofres lhe atulham de metais brilhantes;
As níveas plantas, quando move os passos,
Vão pisando os tesões dos circunstantes;
E quando em ledo som de smores canta,
Faz-lhe a porra o compasso com a garganta.

VII

Mas para castigar-lhe a vil cobiça
O vingativo Amor, como agravado,
Fogo infernal no coração lhe atiça
Por um sórdido cafre asselvajado:
Tendo-lhe visto a tórrida linguiça
Mais extensa que os canos de um telhado,
Louca de comichões a indigna dama
Salta nele, convida-o para a cama.

[Vervolg Nederlands]

VIII

Reeds schurkt de bruut zich van tevredenheid;
Koortsige hitte slaat hem uit zijn bast;
Hij grijpt de dame, gunt haar geen respijt,
Hij tilt haar rok op, proeft haar pruim alvast,
Werpt haar op bed en in een mum van tijd
Maakt hij zijn schort los voor zijn wrede mast;
Maar eer hij koord en kabels heeft gevierd
Gaat daar zijn geil al in een lange sliert.

IX

Zijn slurf verheft vertoornd de olifant,
Een slurf, gewend aan dit soort van gevechten;
Zijn stormram richtend op de grot in brand
Stoot hij nu toe om deze scheur te slechten;
En zij, de benen zwaaiend, delirant,
Roept uit: ‘Mijn zwartje, jij bent een rasechte,
Er is op heel de aard’ geen mooier pik!
Diep, dieper in mijn bodemloze mik!

X

O! had ik slechts geweten,’ (loeit de slet,
Badend in sperma dat nu vloeit in stromen),
‘Had ik geweten van dit stuk in bed,
Hoe vaak was ik dan nu al klaargekomen!
Geen goud, geen geld, geen adellijk brevet
Zouden mij voor zich hebben ingenomen;
Maar kont en kut zouden gewassen wezen
Alleen om met mijn negertje te kezen.

[Vervolg Portugees]

VIII

Eis o bruto se coca de contente;
Vermelha febre sobe-lhe ao miolo;
Agarra na senhora, impaciente
De erguer-lhe as fraldas, e provar-lhe o bolo;
Estira-a sobre o leito, e de repente
Quer do pano sacar o atroz *mampolo*;
Porém não necessita arrear cabos:
Lá vai o langotim com mil diabos.

IX

Levanta a tromba o ríspido elefante,
A tromba, costumada a tais batalhas,
E apontando-a ao buraco palpitante,

Bate ali qual aríete nas muralhas;
Ela enganchando as pernas delirante,
‘Meu negnnho’ (lhe diz), ‘quão bem trabalhas,
Não há porra melhor em todo o mundo!
Mete mais, mete mais que não tem fundo!

X

‘Ah! se eu soubera’ (continua o couro
Em torrentes de sémen já nadando),
‘Se eu soubera que havia este tesouro,
Há que tempos me estava regalando!
Nem fidalguia, nem poder, nem ouro
Meu duro coração faria brando;
Lavara o cu, lavara o passarinho,
Mass ó para foder com o meu negrinho.

[Vervolg Nederlands]

XI

Dieper, ja dieper... O, heer Nummer Zeven!
Zó had je toen voor niets kunnen genieten
En meer genot gegeven in je leven,
Want ik zou komen steeds als jij kon schieten;
Dieper, mijn negertje, schavuit, nog even,
Zuig op mijn tong, vooruit, knijp in mijn tieten...
Ik sterf van liefde, ik bezwijm in geil...
Kom op, ik wil het met de botte bijl...

XII

Is er iemand die vlucht voor 't vlees, die niet
Wil sterven voor zo zoet en nobel werk?
Iemand die deze dingen anders ziet
En een kut minder mooi vindt dan een kerk?
Al wat ik aanraak wordt een lul die schiet,
Al wat ik zie wordt paal, maar zonder perk,
Lul, lat, potlood of pik, weer of geen weer,
Lullen tot in de laatste hellesfeer!...

XIII

Dieper, ja dieper,' (riep de sloerie tot
Het beestmens dat, nu zwemmende in zweet,
Krampachtige geluiden uit zijn strot
Al snotterend en snuivend klinken deed),
'Dieper, ja, dit is het genadeschot!...'
'Ik niet meer hebben,' klonk de bange kreet,
En droevig riep de hoer, geneukt en naakt:
'Er is ook in dit leven niets volmaakt!'

[Vervolg Portugees]

XI

'Mete mais, mete mais... Ah Dom Fulano!
Se o tivesses assim, de graça o tinhas,
Não viveras em um perpétuo engano,
Pois vir-me-ia também quando te vinhas;
Mete mais, meu negrinho, anda, magano,
Chupa-me a língua, mexe nas maminhas...
Morro de amor, desfaço-me em langonha...
Anda, não tenhas susto, nem vergonha...

XII

'Há quem fuja da carne, há quem não morra
Por tão belo e dulcíssimo trabalho?
Há quem tenha outra ideia, há quem discorra

Em cousa que não seja de mangalho?
Tudo entre as mãos se me converte em porra,
Quanto vejo transforma-se em caralho,
Porra e mais porra, no verão e no inverno,
Porra até nas profundas do inferno!...

XIII

‘Mete mais, mete mais’ (ia dizendo
A marafona ao bruto, que suava
E convulso fazia estrondo horrendo
Pelo rústico som com que fungava),
‘Mete mais, mete mais que estou morrendo!...’
‘Mim não tem mais,’ o negro lhe tomava,
E triste exclama a bêbada fodida:
‘Não há gosto perfeito nesta vida!’

[Vervolg Nederlands]

XIV

Maar de gehoornde echtgenoot, de kreuk,
De sul, de lul, de sikbok met verstand,
Kwam onverwacht de kamer in, doodleuk,
Als was er daar in bed niets aan de hand;
De neger echter ziend in wild geneuk,
Brult hij: ‘Wat? Takkenikker, in mijn pand,
En in mijn bed! Pekvlek, ik ben des duivels!
Maar wacht maar, alles blijft onder mijn luifels.’

XV

Het neuken, aangevangen rond de noen,
Was om zes uur des namiddags gedaan;
De snol, van pret zo rood als een pioen,
Was zichtbaar over deze dag voldaan,
En hij, haar man, die haar zo zag, de oen,
Hij zei: Je ziet er blakend uit! Welaan,
Wanneer dit zaad je sijsje vrolijk maakt,
Kun jij mij zeggen, kindje, waar 't naar smaakt?!’

XVI

‘Ach hou toch op, je zet jezelf te kakken!’
Schreeuwt hem het valse wijf toe, schaamteloos;
De koning der *cocu's* laat het hoofd zakken
Tussen de schouders en wordt zelfs niet boos;
En zij, de dweil, want ze heeft 't weer te pakken,
Stelt zich weer met haar zwartje schadeloos,
En hoe! Totdat hij bij gebrek aan zaad
Haar speen inpakt en ervantussen gaat.

[Vervolg Portugees]

XIV

Neste comenos o comaz mando,
O bode racional, veado humano,
Entrava pela câmara atrevido
Como se entrasse num lugar profano;
Mas vendo o preto em jogos de Cupido,
Eis sai logo, dizendo: ‘Arre magano!
Na minha cama! Estou como uma brasa
Mas, bagatela, tudo fica em casa.’

XV

A foda começada ao meio-dia
Teve limite pelas seis da tarde;
Veio saltando a ninfa de alegria,

E da sórdida acção fazendo alarde;
O bom consorte, que risonha a via,
Lhe diz: ‘Estas corada! O céu te guarde;
Bem boa alpiste ao pássaro te coube!
Ora dize, menina, a que te soube?!’

XVI

‘Cale-se, tolo,’ a puta descarada
Grita num tom raivoso, e lhe rezinga;
O rei dos cornos a cerviz pesada
Entre os ombros encolhe, e não respinga;
E o courão, da pergunta confiada,
Outra vez com o cafre, e mil, se vinga,
Até que ele, faltando-lhe a semente,
Tira-lhe a mama, e foge de repente.

[Vervolg Nederlands]

XVII

Hij deserteert uit angst voor uitputting,
Hij deserteert voordat de snol hem smoort:
Zij vult de lucht met zuchten naar zijn ding
Die langs de hele kust worden gehoord;
Een troep van honderd man, die hem weer ving,
Legt hem als een cadeautje voor haar poort;
En toen wilde de Mogol, zeer perplex,
Eens zien wat duivels deden met een heks.

XVIII

Maar 't duurt niet lang, hij heeft het weer gehád
In huis, de hond; hij voelt de vrijheid jeuken,
Want zij, de hoer, haar gleuf immer spekglad,
Taalt niet naar eten, taalt alleen naar neuken;
Hij vliegt weer uit, hij kiest het hazenpad,
En zij, nu zonder reuring in de keuken,
De tranen stromende over haar wangen,
Weeklaagt van wellust, geilheid en verlangen.

XIX

Hoeren uit alle hoeken van 't heelal,
Verteerd door gonorroe en syfilis!
Als van mijn bitt're verzen, bijgeval,
De rauwe kreet voor u te horen is:
Komt gij dan zien, in uw obsceen getal,
Een viskut meer gevist dan welke vis
Dan ook; ja, komt haar lauw'ren en devoot
Uw offeranden leggen in haar schoot.

[Vervolg Portugees]

XVII

Deserta por temor de esfalfamento,
Deserta por temer que o couro o mate:
Ela então de suspiros enche o vento
E faz alvorotar todo o Surrate;
Vào procurá-lo de sipais um cento,
Trouxeram-lhe a cavalo o tal saguate;
Ela o vai receber, e o grão Nababo
Pasmou disto, e quis ver este diabo.

XVIII

Pouco tempo aturou de novo em casa
O cão, querendo logo a pele forra,
Pois a puta com a crica toda em brasa,

Nem queria comer, só queria porra;
Voou-lhe, qual falcão batendo a asa,
E o courão, sem achar quem a socorra,
Em lágrimas banhada, acesa em fúria,
Suspira de saudade e de luxúria.

XIX

Courões das quatro partes do universo,
De gálico voraz envenenados!
Se deste canto meu, deste acre verso
Ouvirdes por ventura os duros brados:
Em bando marcial, coro perverso,
Vinde ver um cação dos mais pescados,
Vinde cingir-lhe os louros, e devotos
Beijar-lhe as aras, pendurar-lhe os votos.*

Eindnoten:

* *Manuel Maria Barbosa du Bocage (du vanwege Franse voorouders) was een pre-romantische dichter (1765-1805) die beroemd was als virtuoos improvisator in Lissabonse kroegen en die meende dat hij, als* poète maudit avant la lettre, *een soort tweede Camões was.*
Er waren inderdaad overeenkomsten. Ook Bocage werd naar Indië gestuurd, eerst naar Goa, later naar Damão, en uit Damão is hij verbannen vanwege zijn satires op de plaatselijke adel en vanwege zijn passie voor Ana Jacques Manteigui, die hem schaamteloos bedroog. Dat deed ze trouwens met iedereen. Ze moet (de getuigenissen laten geen andere kwalificatie toe) een nymfomane zijn geweest, getrouwd met een man die lijdzaam toezag hoe ze minnares was van de gouverneur-generaal van Indië, Frederico Guilherme de Sousa, en er bovendien een openlijke relatie op nahield met een negerslaaf die kennelijk tegemoetkwam aan haar onstilbare lusten.

Toen de gouverneur vernam van Bocages satire op zijn minnares, verbande hij hem naar Macau (evenals Camões). Terug in Lissabon (1790) leidde Bocage een armoedig en libertijns bestaan, zijn vrijmoedige verzen brachten hem in aanraking met de Inquisitie, en hij stierf in ziekte en ellende, op het nippertje verzoend met de kerk en met God.
Hij heeft een aantal echt mooie gedichten geschreven, maar vooral onder de preutse Salazar was hij de onder-de-toonbank dichter bij uitstek. Hij is dan ook de geschiedenis ingegaan als Portugais nationale pornograaf Het grafschrift dat hij voor zichzelf schreef luidde ongeveer:
'Hier rust Bocage, de bordelenheld,
Zijn leven was zeer schoon, van zorgen vrij:
Hij vrat, hij zoop en neukte zonder geld.'
Vrij van zorgen was zijn leven niet, maar hij kon zo geniaal in dichtvorm improviseren en daarbij met diverse mensen de vloer aanvegen (vooral de adel en de clerus, waar toch iedereen de pest aan had) dat hij in kroegen, spijshuizen en bordelen nooit hoefde te betalen.

De kleine dood

Jan Boerstoel

Als Hij het in Zijn oersoep ooit bij deling had gelaten,
een reuze overzichtelijk en zindelijk systeem,
zou hét probleem van menige belijder geen probleem
geweest zijn (ook al valt het daarmee nog niet goed te praten).

En waar Hij voor Zijn zoon wél koos voor parthenogenese,
gaf Hij de mens sinds Adams rib gewoon de vrije hand,
zodat er altijd nog geslachtelijk wordt voortgeplant...
Wie zegt daar dat je ook als Schepper consequent moet wezen?

De kleine dood blijft onbekommerd leiden tot nieuw leven.
Oh wellust, zonder meer de ergste zonde van de zeven!

Vier gedichten
Jaap van den Born

[Altijd maar gangbangen!]

Altijd maar gangbangen!
't Komt me de oren uit
En ook de strot
Dus ik slik het niet meer

Jezus, ik klots door die
Oververzadiging!
Welk Ginnusboek?
Nou vooruit dan maar weer

[‘Jezus, mijn Bruidegom!’]

‘Jezus: mijn Bruidegom!’
Zuster Clarissima
Leeft overdag
Vroom, boetvaardig en kuis

's Avonds, alleen in het
Flagellatorium
Heeft ze slechts oog voor
Eén ding: Christus' kruis

Oncoloog*

Een arts, denkt hij, is toch ook maar een mens
Haar lichaam ligt verstild door de narcose
Bewogen door die hulpeloze pose
Krijgt zijn chirurgenblik nu iets intens

Een dokter is een vorst in zijn domein
Dat moet toch wel een hoogstaand iemand zijn!

Hij staart en zijn gemoed vult zich met wellust
Die rondingen! Die goedgevulde vormen!
Hij buigt en overschrijdt een aantal normen
Als hij vol gretigheid een groot gezwel kust

Zo'n arts kent ook verdriet en zielepijn
Dan zwijg ik nog van wellust en chagrijn

Geef u nooit zomaar over aan een coma
Hou steeds een wakend oog! Als u eens wist
Wat of er rondspookt in een internist
Als hij een open been ziet of een stoma!

Een titel is niets meer dan schone schijn
Want ieder mens is eigenlijk een zwijn

* *Dit gedicht is geschreven in een nieuwe versvorm, de Terzijde. De kwatrijnen vertellen het verhaal en de inspringende regelparen geven uitleggend, moralistisch of filosofisch commentaar. Beide delen dienen zelfstandig leesbaar te zijn.*

Lust

‘Verdomme Truus: “Clubsandwich van appel, gepekelde kalfstong, Cesinaham, gerookte runder-entrecôte en calvadosjus; tartaar van Ierse zalm met zoetzure gember, wasabi, gepaneerde gamba's en mayonaise van piment d'Espelette; ossobuco met in zoute roomboter gewelde, krokant gebakken zwezerik, roomrisotto, pomodori en jus van eekhoomtjesbrood; warme kaasbereiding van Brebille Papillon op crostini van bruinbrood met jam van tomaat, pijnboompitten en ahornsiroop; kwartel met langoustine op gepofte paprika; knapperig gebakken steenschol met cantharel, geschaafde truffel en San-Danieleham; gebraden herterug met rode biet, tarte tatin van vijg en puree van Cévenne-ui; heilbotfilet met een korstje van krab en prei; een bedje van in argonolie en zoete mintthee gewelde spinazie waarop een lichtgerookte moot forel rust”:

Is er nou echt niets bij dat Jantje wél lust?’

Vijf gedichten
Hendrik Jan Bosman

Genesis 38:9

Het moet eens *ex cathedra* afgekondigd
Dat Onan achteraf gezien onheus
Van onaneren blijkt te zijn beschuldigd

Hij heeft zich slechts, uit eigen vrije keus,
Als hij de Daad deed, niet vermenigvuldigd
Door 't buitengaats verspillen van zijn zaad.

Geen rukker dus. Maar wie principes huldigt
Als ‘ieder jaar een kind’, wordt toch nog kwaad
En houdt stug vol dat Onan heeft gezondigd

Zo eist de paus: ‘Al wie de kerk in komt
Blijft binnen tot het zingen is verstomd!’

Genesis 39:11-20

Er was eens een slaaf die zijn meester trouw diende:
De dame des huizes die lustte hem wel
Maar hij bleef een heer. Dus de tochtige griende
Beledigd haar slaaf naar een vochtige cel

Soms dacht hij daar toch: Waarom ging ik niet plat?
Dan had ik tenminste mijn jas nog gehad...

I Korinthiërs 7:9

‘Trouwen is beter dan branden,
Lust is een woekerend kwaad’
Priesters in allerlei landen
Geven die dringende raad

Toch moet hun offensief stranden:
Zelfs al bezweert zo'n prelaat
‘Trouwen is beter dan branden’,
Lust is een woekerend kwaad

Hokken in zondige panden
Is niet wat werkelijk schaadt
Wel de door streng celibaat
Al te graag zeeg'nende handen
Trouwen is beter dan branden...

Esther 1-10

‘Striptease! Dans, mijn mooie Vasti!’ roept de gastheer-echtgenoot
Op haar ‘Nooit!’ moet Ahasveros lelijk met de billen bloot
Fluks gescheiden zoekt de koning spoorslags naar een nieuwe bruid
Om haar, nu, haar kwaliteiten, kiest hij ene Esther uit

Maar al is zijn joodse bruidje dan een plaatje van een meid
Hij kan aan dit schilderijtje niet zo heel veel wellust kwijt
Kuis en zedig blijkt het meisje, deugdzaam, wars van zijn gegraai
Daarbij ook nog nepotistisch jegens oomlief Mordechai

Onder druk van Oom en Esther krijgt hij van zijn scheiding spijt:
Vasti's brave copuleren gaf tenminste vastigheid
Maar het is te laat, want Vasti is al weg uit dit verhaal
Hem rest slechts het overdenken van zijn misstap

De moraal:

Wie geleid door lustbeleving haakt naar vrouwen zonder toom
Blijft ten slotte hoogstwaarschijnlijk zitten met een ouwe oom

Encycliek

De felle lust des vlezes
Verlokkingen des nachts
Zij waren schrijver dezes
Iets vreemds en ongedachts

Dat hij straks in de hel rust
Komt - toch nog onverwachts -
Wel degelijk door wellust
Geen lijflijke, maar machts-

Onkuise vrouwen

Gé van den Bovenkamp

Mijn moeder liet mij lang haar zinnen strelen.
Ik mocht tot na mijn vijfde levensjaar
nog met haar harde, roze tepels spelen,
mijn mond verborgen in haar boezelaar.
En op het zondagsschoolse in Ter Aar
- terwijl diakenen het kerkgeld inden -
hielp Juf mij richten op het urinoir.
Onkuise vrouwen wisten mij te vinden!

Wat later - knaap reeds - was ik een der velen
door wie zich de vroegrijpe Anne-Saar
haar eerste bustehouder liet ontstelen
waarna ze mij met een koket gebaar
dat niet misstaan had in een Frans boudoir
datgene zien liet wat ik aan m'n vrinden
de dag erna omschreef als ‘Wat een paar!’
Onkuise vrouwen wisten mij te vinden.

Ik zwijg hier over wilde taferelen
uit mijn studententijd: de kroeg alwaar
soms ‘dames’, slechts gekleed in hun juwelen,
mij lokten met hun wulpse repertoire.
Mijn weerstand brak. Voor altijd de sigaar!
Ik was voortaan de slaaf van mijn beminden,
bedreef de liefde zelfs op het dressoir.
Onkuise vrouwen wisten mij te vinden!

Ach lezer, Eros straft de zondaar zwaar.
Een druiper laat mijn oude vlees ontbinden,
de schaamluis zit tot in mijn okselhaar.
Onkuise vrouwen wisten mij te vinden!

Verveeld
Caesar Bovetius

Een stewardess uit Gapinge,
verveeld op zoek naar spanningen,
hielp weliswaar bij kapingen
de kapers bij ontmanningen,
maar bij haar thuis in Gapinge
deed zij het liefst ontknapingen.

Twee gedichten
Frits Criens

Strandpret

De babe op wie ik in mijn strandstoel let
Heeft meer effect op mij dan blauwe pillen
Ze heeft mijn geile drift op scherp gezet

Met zonnebrand verwent de vamp haar billen
En dan, zo zacht als was het kwetsbaar fruit,
Haar fraaie borsten, die genotvol trillen

Ik word een jager en begeer mijn buit
Die mij wellustig op begint te vrijen
En hitsig kleed ik haar op afstand uit

Dan komt ze voor me staan - o, warme dijen -
Begint haar poezelvoetje traag, koket
Uitdagend in mijn navelput te vlijen

Is dat, vraagt zij mijn vrouw impertinent,
De zwemband of de airbag van je vent?

Performance

Variétéschandaal
Topless jongleertalent
Lola's gegoochel
Is knap maar berucht

Dankzij haar hitsige
Godemichénummer
Houdt zij wel meer dan
Een knots in de lucht

Woningloze
Quirien van Haelen

Alleen het werken aan een fraai sonnet
Voorkomt dat ik mij zedeloos gedraag
Het liefst lag ik de hele dag in bed
Alleen, in duo, trio of kwartet
Ik vogel, flep en flipstand nogal graag

Mij tergt al tien jaar een hormonenplaag
Mijn Jan is al sinds jaar en dag aan zet
De puberteit verlaat mijn lichaam traag
En naar een hunk als ik is grote vraag
Het is de poëzie die mij steeds redt

Nu klinkt de eindgong voor de tweede ronde
Mijn podium verdwijnt vanaf vandaag
Ik richt mijzelf van nu af aan te gronde
En wijd mijn leven aan de wellustzonde

Penelope's afscheidslied*

Homerus
(Vertaling Henk Raaff)

De maanvolle avond voordat je sterk schip, je geduchte trireem
uit de veilige baai voer
En ik jou, geliefde Odysseus, moest afstaan aan moordende oorlog
en ziedende baren,
Toen gescheenkapt je manschap die laatste avond veil hun vertier
zocht in havenkwartieren
En jij reeds aan boord ging om met riemen en tuigje vaartuig
reisvaardig maken,
En in onze huwelijkse spond ík de droomloos gezegende slaap niet
kon vatten
En eenzaam en rusteloos zwierf door de holle zinledige gangen en
zalen,
Toen dreef mij een overweldigende wellust door stegen en straten
naar kaden en havens
Langs duizenden masten op zoek naar het machtige vlagschip,
hoogmastige trireem,
En toen ik het schip vond en trillend betrad langs het neerglooi-
end gangboord

* *'Wat heeft de geslachtsdaad, die toch zo natuurlijk, noodzakelijk en juist is, de mensen gedaan dat zij er niet zonder schaamte over durven spreken,' vraagt Michel de Montaigne zich af 'De woorden doden, beroven, verraden spreken ze zonder blikken of blozen uit.' Montaignes tijd stond hem niet toe het antwoord te formuleren dat hij ongetwijfeld vermoedde: de katholieke kerk, zelf roof- en moordzuchtiger dan enige andere instelling, hield toen en houdt nóg haar aanhangers dom, arm en doodsbang, door elk genot in schaamte te verdrinken. Niet voor niets heeft crétin - Franse verbastering van christen - een pejoratieve lading. Vooral de lust die gratis is, dus waarvan ook de armsten zouden kunnen genieten, moest uitgebannen worden, Zo werd wellust - van zich zelve zaligmakend - verdorven, vulgair en vreugdeloos. Anders was dat in voorchristelijke samenlevingen. Vrouwelijkheid, lust en vruchtbaarheid waren daar de hoogste waarden. Maar vanaf haar ontstaan heeft de Christenkerk alles in het werk gesteld om elke vorm van lust om te buigen naar lijden. Want wie laat nu zijn eigen zoon aan het kruis nagelen? Andersdenkenden, veelal vrouwen, joden en ketters, werden levend verbrand. Met in de ene hand de gespannen roede, in de andere het geslepen pennemes, schraapten tienduizenden monniken elke lustgevulde passage uit de perkamenten, waaronder uiteraard de grote klassieken als Ilias en Odyssee. Het is aan die ene monnik te danken, dat ik het manuscript van een uit de* Odyssee *geschrapte passage bij toeval vond in een kloosterboekerij; hij had het verborgen in een apocrief werk over likeurstoken. De vertaling bied ik u hierbij aan. (HR)*

En naast de machtige mast, oh Odysseus, jouw machtiger tors
mocht ontwaren
Met krachtig baldragende mast, heetgebakerde zoon van Laërtes,
Toen gewerd mij een brandend en kolkend en alles doordringend
verlangen
Naar je machtige tors, je gescheenkapte dijen, je gulzige mondje
nog gulziger rondhout.
Mijn gevoelige roeiriemen Revende, lenige lendenen smachtten
gesmolten
Naar de harde onbreekbare strijdknots, geheel uit het zuiverste
bronserts gegoten,
En reeds gaan je handen met eeltige vingers mijn zwellende
borsten en tepels verkennen
Waarna dan je hand langs mijn rug en mijn dijen zijn gloeiend en
kronkelig pad baant.
Je kaapstand verspreidt een verzengende gloed door mijn heupen
en lenden,
Die zich verwijden en roeren als tuchteloos kronkelend kolkende
dieren.
De bries van ontwakende lust wakkert aan tot ontembare storm-
wind;
Door het want van je schip raast het alles verterende vuur van de
wellust.
Mijn hevig opspattende kroelende wellust dreunt tegen je hard-
houten boegbeeld
Mijn chiton hangt nog maar net op mijn zwellende borsten en
tepels.
Teer zakt nu je pikbroek omlaag langs je machtige dijen en
kuiten.
Huiveringwekkend gevaarlijk, ontembaar en niet te bevechten,
Gevatte Odysseus, ben jij als een grommende beer, de bespringer
van zeugen.
Zal ik als een schuchtere duif nu je mast met ambrosia betten?
Nu zijg ik, je hete Penelope, neer op mijn zachtronde hurken en
knieën
En vat je kroesharig spruitstuk met vochtige lippen en elpenbeen
tanden
En zinderend zuig ik de spruitende wortel van lust uit je machtige
dijen,

Omhels ik je hommer, de top van je mast met mijn tong en mijn tanden,
Waarbij ik de roodpaarse eikelboom diep in mijn hunk'rende keel breng
En dwing met de haag van mijn tanden je vuistdikke marlpriem,
Je diep in je donkere kiel als een rots zo verankerde grootmast,
Omhoog tot je roodpaars kardoes zwelt en krachtig omstuimig zich opmaakt
Voor de dalende gang naar mijn gloeiend vooronder, mijn voorschoot.
Maar eerst nog hef jij me naakt overeind in de heldere maannacht,
Je kust mijn gloeiende mond gevormd naar je zwaar langscheeps rondhout
En buigt langzaam door je gespierde en machtig gescheenkapte knieën
En zoekt met je mond die uitstulpend geschulpte pulserende peul van mijn lusten.
Je verkent met de wijnrode tong die ontluikende klit in mijn bloeiende schootbloem.
Dan welt uit mijn geurige schootsveld de golf van mijn vochtige passie
En recht je je krachtige tors en omvat met je machtige armen en handen
Mijn lendenen om mij dan teder en zacht op het dolboord te vlijen.
Ik lig op mijn rug en bezie daar de stralende toekomstvoorspellende sterren
Waarlangs straks je machtige schip zich haar ongeluksvaart zal zoeken
En ik vervloek die nooddruft naar krijg en oorlog, het zinloze slachten.
Laat liever je zegepraal hier in de thuishaven zich toch verheffen
Nadat eerst je mast is gevat in de haag van mijn blinkende tanden
En nadat jouw tong zich verloor in de kolkende roos van mijn heupen.
Vier bot nu, gevatte Odysseus, je vurige strijdlust met fiere bezaanmast.
Schraag, niet gedraald, je niet stakende staak onversaagd in mijn paarnaad,

Breng krachtig de machtige pin van je roer in het tochtige dol van
mijn voorschip
En doe met je bronstige rondhout mijn zachtrood gelipte
bevochte rondeel aan.
Na beseffend gebef verleg je je heftige steg en treft me terecht in
mijn trechter.
Zo ontvang ik je bevend verheven en levende deel in mijn weef-
spoel
Waar, olijfgroot, je harthouten paal roodgegloeid in mijn
cycloopoog
Doordringt; ach was er een tweede Odysseus die mij in tweevoud
kon vullen,
Zodat wij gelijk konden paren terwijl met mijn gloeiende vochtige
mond ik
Je tuchteloos rondhout geduchtig kon temmen met de klemmende
haag van mijn tanden
En jij met je wijnrode tong mijn gespleten portaal peilloos diep
kon verkennen.
Odysseus, jij schudder der aarde, met heftige stoten en halen en
schokken
Laat jij mijn bevallige heuvels zich kronen met hevig oprijzende
tepels.
Je kabelslag, negen kardelen gedraaid en tegen de zon in geslagen,
Ontlokt aan mijn gretige schede de zang der sirenen waarvan
ongebonden
Je kluiverboom heviger, krachtiger kloppend zich weer keer op
keer zal verheffen.
Edelgeboren zoon van Laërtes, gevatte Odysseus, verhef je op
machtig en krachtig
Gescheenkapte dijen en draai mij zodat ik mijn halfovernevelde
blik van het uitspansel op
De wijndonkere zee richt, geknield op zachtharige mantel die je
vol liefde gevlijd hebt
Op de ruwhouten plank van het dolboord waar ik, in bevallige
deemoed gebogen,
Met zicht op de zwellende golven die jou van mij heen zullen
voeren,
Voel hoe jij, gestaagd op je zware en machtig gescheenkapte
knieën,

Je vreeswekkend geweldig, ontzaggelijk slaghout in mijn wenend gemak brengt,
Eerst aarz'lend, langdurig voorzichtig en tastend in 't vochtige voorhuis,
Dan dieper en dieper in 't diepst van de brandende gloed van mijn haardvuur,
Zodat je me lens pompt en vergeefs poogt het laaiende vuur weer te blussen.
Mij stijgt door dat loeiende vuur het gloeiende vocht naar de lippen.
Dan verleg je de koers van je vuurroer spontaan naar mijn spannende spontgat
En vult me gloeiend ook daar, ach kon je de eeuwige tijd laten stilstaan
Of was er een derde Odysseus die driemastig mijn al overstijgende lust kon
Vervullen, je draaiende dreunende drevel in drievoud in al mijn portalen,
De volle geschutslaag uit je fiere, korvijnageldikke geschutspoort,
Je hemelontsproten kruithoorns gericht en ontbrand op mijn wulfpoort en vinger-
Ling, lontstok in lontgat en kruitvat, je marlpriem tussen de haag van mijn tanden.
Je zeetoorts, je rolpaard, je zaadhout, je hieling stevig geankerd tussen mijn dijen.
Je ronde katrollen beroeren gebalzakt mijn wijnrode scharlaken lippen.
En plots lig ik weer op mijn rug op de zachtharen soepele mantel en voel hoe
Je kloppend en zwaar met je kaapstand mij nagelt aan het machtige kruis van je heupen.
Mijn gretige schede ontvangt nu doorbloed en gezwollen je koperen slagzwaard.
Oh mochten de sterren al spett'rend hun cirkels en banen verlaten om tollend en dolend
De macht te verliezen om jou, oh machtig geschapen Odysseus, je koers naar verderf en
Rampspoed en Hades, naar onpeilbaar verlies en de dood van je manschap, te wijzen.

Kwatrijn
Paul van den Hout

Ik zeg het hier maar onomwonden:
het is geen hoofd-, maar wel dóódzonde
dat nu, na vijfentwintig jaar,
de bel luidt voor De Laatste Ronde.

Vier gedichten
Kees Jiskoot

Interview in de bajes

Van onze correspondent Jacques Verblomme

‘Verkrachten deed ik vroeger wel in stegen,
maar man, wat is een steeg nog in dit land?
Verlicht, als stond *De Bijenkorf* in brand,
door straatlantarenpalen allerwegen.

Geef mij dan maar een park, wat afgelegen,
een donker bos, een stille waterkant.
Dáár heb ik er verkracht en aangerand!
Slechts weinigen verzetten zich ertegen.

Een deel is veel voor wie geen deel verwacht.
Het mijne houd ik doorgaans kuis verborgen
tot het zich, plots, toont in zijn hoge staat.

Dit heb ik bij mijzelven overdacht,
Verblomme, op een miezerige morgen
domweg betrapt, in Goor, op heterdaad.’

Stadswacht in Amsterdam

Straatinterview

‘Al legt geen hoer de loper uit,
je legt geen hoerenloper uit,
   een kenner, wáár genot te vinden.
Elk uitstel haalt de loop eruit:
puilt in zijn broek de loper uit,
   dan dient hij snel een slot te vinden.’

Sweet seventy

An artist

Bezong men vroeger herderinnen
in berg en dal, in stal of wei,
thans valt een bard op de godinnen
van supermarkt of bakkerij,

al zijn die minder in te spinnen
met wervend lied of zoet gevlei
dan Chloë - hen voor míj te winnen
is er al helemaal niet bij:

een hangbuik, pruik, drie onderkinnen
en rimpelvel mismaken mij.
Wie zou zo'n bouwval ooit beminnen?
Een ouwe tang misschien, niet zij.

Maar knar of nietje hebt je zinnen,
en die bevredigen wil jij;
de zee staat hol en hoog vanbinnen
bij, uiterlijk bezien, dood tij.

Al kan ik niets met ze beginnen,
laat staan iets doen, de kunst is vrij:
ik laat ze vlinderen op linnen
of wulpse walsjes doen in klei.

Uit onze bejaardensoos

Elegie

Meedogend, zeer betrokken,
hoor ik de weeklacht aan
van een der oudste sokken,
de rokkenjager Daan:

‘Mij lief was elke zonde,
maar wellust nog het meest;
ik deelde veler sponde,
en héb wat afgekeesd!

Maar ach, wat vroeger bloeide
hangt thans verflenst terneer,
mij rest slechts een vermoeide
bejaarde jongeheer.

Hormonen? Ingeslapen,
en bijgevolg mijn fluit,
vergeefs roep ik: Te wapen!
Word wakker, kom eruit!

Trots kilo's *dirty pictures,*
hard porno op de buis,
voor goudgeld aan elixers -,
niets roert zich in mijn kruis.

Gedaan de escapade,
gesloten het seizoen!
Lolita noch De Sade
die iets voor mij kan doen...’

Hij zwijgt. En ik zwijg mede,
verplet door zijn verdriet;
iets beters dan een bede
om bijstand heb ik niet.

Beween hem, Casanova,
vertroost hem, Don Juans!
Verstevige Jehova,
der zwakken Stut, zijn lans!

Twee gedichten
Aaike Jordans

Bij de psychiater

Ja dokter, ik haat álle stekelbaarsjes,
het liefst draag ik een dames-nachtjapon
en ik besprenkel vaak het stadsgazon
met heet vet, druipend van waxinekaarsjes.

Ik zag mij graag geplet door vrouwenlaarsjes,
ook hoor ik steeds mijn naam: Napoleon.
En ik wil brand in elke kapsalon
en kleine schaapjes nemen in hun aarsjes.

En bovendien: ik weet nu wat eczeem is,
dat dat een buitenaards geheim systeem is
maar dat er niemand is die dat doorziet.

Men zegt mij vaak dat wat ik denk extreem is,
maar dokter, dat terzij, want mijn probleem is
het volgende: mijn vrouw begrijpt me niet.

Op een keeshond

Zeer vrij naar Godfried Bomans

Ik zit hier voor het vensterglas
onnoemelijk geil te wezen.
Ik wou dat ik twee hondjes was,
dan kon ik samen kezen!

Ode aan de fallus

Helena Onderwater

Oh hemels orgaan
rechtop staand
in stijf gelid
uw paarse helm glanzend
in een kraag van gevoeligheid

veelal misbruikt voor
beledigingen naar uw hoeder
omdat ze de pik op hem hebben
hem klootzak noemen of
voor lul laten staan

O machtig zwellichaam
ik zuig u
mee in mijn liefde
mijn lippen
trekt u zich niet terug
naar af

gelijk de Grieken die u vereren
en groot gemaakt hebben
voel ik mij Aphrodite
die aan haar trekken komt

Twee gedichten

Drs. P

[De vader gaf mooi snoepgoed aan zijn kind]

De vader gaf mooi snoepgoed aan zijn kind
(Het wezen dat hij eerst geschapen had)
‘Ziehier iets lekkers,’ sprak hij kort en bondig

‘Dat dit je smaken zal, is nogal glad
Maar denk erom - genieten is heel zondig
Dus als je hiervan smult, verdien je straf

Ik haat lichamelijk plezier hartgrondig:
Het leidt je van fatsoen en vroomheid af
Ik ben je in mijn wijsheid welgezind’

Normaal en heerlijk is de erotiek
Wie deze gift versmaadt, is geestesziek

[‘Dit blad is onverwoestbaar,’ dachten wij]

‘Dit blad is onverwoestbaar,’ dachten wij
Maar hier verschijnt na zesentwintig jaar
het laatste nummer van De Tweede Ronde

Ja, jammer - maar dat hoort erbij, nietwaar?
Er gaat tenslotte allerlei te gronde
De wereld, dat staat vast, is ernstig ziek

Maar zal ze ooit genezen, deze wonde?
Het tijdschrift was ons dierbaar, en uniek
Temidden van veel weggooischrijverij

Voorbij, de samenkomsten van weleer...
(De kat van Mulliner's leeft ook niet meer)

Twee gedichten
Frank van Pamelen

De Tweede Ronde

Twee mannetjes in Mulliner's die stonden naast elkaar
Een grijze met een bril op en een blonde
De eerste die had vierkante confetti in z'n haar
De tweede ronde

De mensen gingen roddelen en fluisterden latent
Wat of ze van dit vreemde tweetal vonden
En weldra deden allerhande fabeltjes omtrent
De twee de ronde

De een zei: ja, die twee die doken vroeger in hun klas
Met alle leraressen in de sponde
We noemden ze de Kezen, maar die eerste die heet Bas
De tweede Ron. De

Persoon daarnaast zei: ik heb hun verleden uitgekamd
Ze vormden ooit een zeilduo in Londen
Dat vlak nadat het hard de eerste keerboei had geramd
De tweede rondde

Maar toen namen de mannen zélf het woord, én een sigaar
En spraken onverbloemd en onomwonden:
Wij heffen trots het glas op meer dan vijfentwintig jaar
De Tweede Ronde!

Acht

Als een wiskundige uit Acht
(Wat twee is tot de derde macht)
Het in het tien in het kwadraat
(Dus in het honderd) lopen laat
En dan gedrie tot de macht twee
(Genegen) is om zich blasé
In (vier keer vier is) Zestienhoven
Van 't ene leven te beroven
Is hij zo denk ik maar één ding:
Een machtsverhefwellusteling

Dagelijks

Jan van der Pol

Er was eens een landje waar heel lang geleden
de wellust te vuur en te zwaard werd bestreden.
Door angst voor het eeuwige vuur in de hel
verruilden veel mensen het bed voor gebeden.

Een enkeling deed zich te goed aan het spel,
heel stiekem natuurlijk, waarbij evenwel
venerische ziekte niet steeds werd vermeden
of erger, de dood bij een crime passionnel.

De massa gedroeg zich heel netjes en zedig
en hield zich maar zelden met ontucht onledig,
een keertje per jaar voor het maken van kroost.

Aldus kwam van wellust nou nooit eens routine,
zodat zij als hobby het lichaam kon dienen
en dagelijks spel werd dat velen verpoost.

Het paradijs-chanson
Patty Scholten

Hij kwam, hij zag, hij klom en overwon
mijn schroom. Ik hoorde uit de verte kreunen.
Wie was dat, hij of ik? De oude deunen
vanuit het paradijs, waar het begon.

Veel minnaars had ik en geen trouwjapon.
Ik telde Jan-Piet-Klazen, Bobs en Teunen
(mijn jeugd was vóór de Kaspars en de Pleunen):
Veelvoudig klonk het paradijs-chanson.

Een mooie tijd, wat men ook zeggen wil:
De appel bracht geen wurm: er was de pil
En nog geen aids, alleen soms minnepijn.

Soms is er geen lust, maar toch meestal wel lust.
Ik weet: dit kan de laatste Ronde zijn.

Twee gedichten
Sebastiaan Seghel

Zaal

Ik ben heden weer doende sonnetten te schrijven,
zorgvuldig berijmd in een walsende taal
met een luchtige wending, een piepklein verhaal
of zelfs die waarin heren de liefde bedrijven.

Maar zal het wel klinken en zal het beklijven
als ik reciteer voor de zwijgende zaal?
Of dat ooit zal gebeuren, het maakt allemaal
weinig uit, het is prettig de tijd te verdrijven,

de strofen te splitsen, de regels te ritsen,
de gaten te dichten met woorden als lijm,
me te richten op metrum tot oren zich spitsen,

dan volgt de cadans, het publiek valt in zwijm,
zelfs de criticus juicht en de camera's flitsen,
met dank aan het ritme en dankzij het rijm.

Winter

Met een Engelse jongen vier ik, als zovelen,
de kerst om de haard bij 't ontluiken der eeuw.
Door het raamvenster zien we de dansende sneeuw
en ik droom van zijn lichaam, vooral de juwelen,

de krans en mijn kans om zijn deel te bespelen.
Hij rekt zich beminnelijk uit en ik geeuw
alhoewel ik geen slaap heb, ik smelt en ik schreeuw
van verlangen die donsgladde wangen te strelen.

Dan vraagt hij me, glimlachend, zacht om een wals
en we dansen in driekwartsmaat, rijzen en dalen.
En als de muziek ophoudt kust hij mijn hals

en we spreken al spoedig de liefste der talen;
zijn vlammende deel laat me vonkelen als
we ons liefdesvuur schieten in sneeuwwitte stralen.

Twee gedichten

Peter van den Tillaart

[Mijn ego kon kortstondig niet meer stuk]

Mijn ego kon kortstondig niet meer stuk
toen ik op een station in Amsterdam
een onweerstaanbaar meisje tegenkwam
dat zomaar voor me viel. Perrongeluk!

[‘Spreekwoorden liegen niet,’]

‘Spreekwoorden liegen niet,’
riep een wellusteling.
‘Liefde van mannen gaat
écht door de maag!’

Want hij verorberde
orgastronomische
frisgroene blaadjes
veelvuldig en graag.

Essay

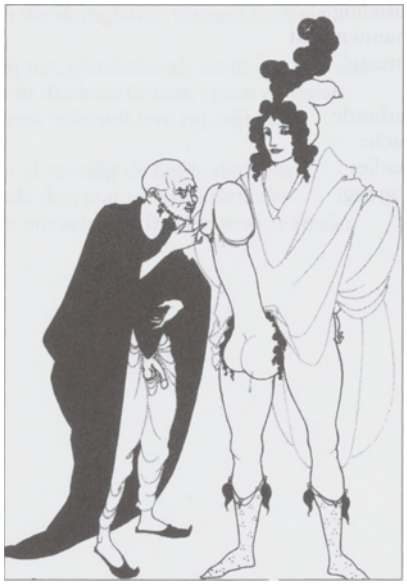

Aubrey Beardsley

Wellust als hoofdzonde

Leo Jacobs

Wellust mag dan een hoofdzonde zijn, maar in de bijbel komt het woord zelden voor. Ook equivalenten zijn schaars. In het Nieuwe Testament neemt de apostel Paulus in zijn brieven stelling tegen diverse vormen van genotvol leven; toch lijkt *wellust* bij hem een onderwerp van de tweede orde en waarschijnlijk schrijft hij er vooral over om te laten zien dat hij behalve een verkondigend Christen ook nog een goede Jood was. Zijn moralistische zedenpreken lijken ontleend aan de Thora of andere boeken van de Tenach. Jezus zelf hield waarschijnlijk van het goede leven, zoals bijvoorbeeld blijkt uit Mattheus 11: 19. Je krijgt niet de indruk dat hij dat goede leven een wellustige dimensie gaf, maar daar ligt dan ook het probleem: wat is eigenlijk *wellust*? Waar eindigt verantwoord genieten van het aangename des levens dat de Schepper ons biedt, en waar begint de *wellust*? Wat is eigenlijk *wellust*? ‘Zinnelijk genot,’ zegt mijn woordenboek, maar dat kan van alles zijn. Men kan denken aan bandeloze seks, maar dat is maar één manier om de beest uit te hangen.

Gedurende tweeduizend jaar christendom waren er steeds gelovigen die op wellustige wijze excelleerden in het zich onthouden van seks, voedsel, beschermende kledij en andere zaken die de meeste mensen ervaren als aangenaam of zelfs onmisbaar en zeker niet als overbodige luxe. Mag men bij flagellanten, die genieten van de vrijwillige geseling, gevoelens van *wellust* veronderstellen? Is het een uiting van *wellust*, wanneer in het moederklooster van de orde der kapucijnen de monniken met blote voeten door de sneeuw waden? Zulks nadat zij in de vrieskou op keihard hout en wat stro hebben geprobeerd te slapen met een minimum aan dekens? Wordt vasten niet bijna een vorm van *wellust* wanneer de hongerende asceet daarbij gaat hallucineren, waardoor zijn genot verwant lijkt aan dat van een junkie die zojuist zijn portie dope heeft geconsumeerd? Waarschijnlijk bestaan zulke vormen van *wellust* al zo lang er religies zijn; ze zijn niet voorbehouden aan het christendom. Berucht zijn de bizarre vormen van ascese die men in Azië aantreft: wellustige zelfkastijding en zelfverminking die zouden samenhangen met een soort heilsverwachting.

Aan dit soort vormen van masochistische wellust wordt nooit

gerefereerd als men in de bijbel sporadisch een veroordeling tegenkomt van genotvol leven. Er zijn wel teksten in het Nieuwe Testament die enige twijfel zaaien, zoals Lukas 6: 20-26 of Mattheus 5: 3-12, de 'zaligsprekingen'. De voorspelling van Christus dat op het aardse lijden een aan *wellust* grenzend hemels leven zal volgen, wekt de indruk dat dit lijden een voorwaarde vormt van de te verwachten *wellust*. Toch lijkt die interpretatie onjuist. Zijn eigen levenswijze immers suggereert dat een aangenaam leven op aarde een mooie toekomst in het hiernamaals niet uitsluit. Neem bijvoorbeeld Zijn eerste wonderdoening ter gelegenheid van de bruiloft te Kana Johannes 2: 1-11): toen aldaar de wijn op was, veranderde hij water in wijn van zo superieure kwaliteit dat het iedereen opviel. Dat wijst op een hedonistische leefwijze.

Een aparte vorm van *wellust* die nergens in de bijbelse context wordt genoemd, is die van de workaholic. Zelf lijd ik alleen bij uitzondering aan deze aandoening. Het meest recente geval van extreem presteren en daarvan wellustig genieten vond plaats in de periode dat dit stukje ontstond. Zoals zo velen hebben wij ons een eenvoudig onderkomen in Frankrijk veroorloofd. De behoefte ontstond het geval wat leefbaarder te maken door een nieuwe woonkeuken te installeren. Daartoe moesten muurtjes worden gesloopt. Met spiritueel slopen heb ik in de afgelopen zeventig jaar genoeg ervaring opgedaan, maar ik heb twee linkerhanden als het gaat om muurtjes die buitengewoon degelijk gebouwd en dus moeilijk af te breken zijn. Met bezwaard gemoed begon ik aan de klus, te meer daar ik wilde voorkomen dat het huis onder mijn slopershamer in elkaar zou storten. Dit laatste is niet gebeurd en zelf heb ik geen ernstig letsel opgelopen, al stortte een stuk muur rakelings langs mijn broze schedel en zette ik mijzelf nu en dan even onder stroom. Steeds wellustiger ramde ik met de voorhamer in de weerbarstige muren. De *wellust* van het kapotmaken verschafte mij reuzenkrachten. Vooral topsporters zullen deze vorm van *wellust* waarschijnlijk vaak beleven. Maar nu ik op de autobiografische toer ben gegaan, kan ik nog een heel andere vorm van *wellust* behandelen.

Kort geleden ging ik voor de derde maal in korte tijd in retraite, gedurende zes dagen. Het was een retraite met een overmaat aan eucharistie- en andere vieringen, veel gebed, aanbidding van het Heilig Sacrament, ruimte voor christelijke meditatie en wat niet al meer. Zes dagen wentelde ik mij wellustig in deze toffelemoonse parafernalia. Het was weer niet de *wellust* waaraan de bedenkers

van de zeven hoofdzonden zullen hebben gedacht en in hun optiek was het beslist geen zonde. Die hoofdzonden immers worden gezien als zonden tegenover de Enige, die de Eeuwige is: God is tijdloos en van alle tijden. Op de verplichting tot stilte bestond een uitzondering, tijdens de biecht mocht de retraiteur spreken en bij die gele genheid heb ik alle hier genoemde en nog enige andere zonden beleden. Geen van al die soorten *wellust* werd door de priester bij wie ik te biecht ging zondig bevonden. Het is duidelijk dat ik de zondigheid van *wellust* mede op schriftuurlijke gronden betrekkelijk acht.

De betrekkelijkheid van onze vermeende hoofdzonde blijkt ook uit de geringe aandacht die de KKK, de Katechismus van de Katholieke Kerk, eraan wijdt. Deze pendant van de aloude Heidelbergse omvat alle normen en waarden die de enige ware kerk (van Rome) verlangt van de gelovigen en kwam in 1992 tot stand onder auspiciën van JP II. In mijn Franse, 676 pagina's dikke uitgave van de KKK komt *wellust* langs een omweg aan de orde bij de behandeling van het zesde gebod (o.m. § 2351). Dat is in de RK-traditie: ‘Gij zult geen onkuisheid doen.’ *Wellust* is evenwel iets anders dan onkuisheid. Conclusie: laten wij ons beheerst doch blijmoedig overgeven aan de *wellust*; het zal ons zeker vergeven worden.

Wellust in de letteren: lust of last?

Gerard de Vries

Wellust is een excessieve vorm van een sentiment waar de letteren node zonder kunnen. Alcohol verpakt in geurige wijnen kan de genieter ervan zo lyrisch maken dat hij een groentewinkel vol kruiden en vruchten nodig heeft om de aroma's ervan te beschrijven.

Maar wat moet men in hemelsnaam met pure alcohol? Ook aan louter wellust wordt weinig vreugde beleefd. De hoogste lof die Justine, de eerste roman van De Sade, ten deel viel was dat men het boek moest zien als een wetenschappelijk werk, omdat het een exemplarische inventaris bevatte van menselijke exercities inzake wellust. John Cleland verluchtigde zijn beschouwingen in *Fanny Hill* vaak met beelden ontleend aan de hydraulica. Boswell beschreef zijn amoureuze momenten als een winkelier die dagelijks zijn kas opmaakt. Een neiging tot boekhouding is toch al een kenmerk van bevlogen rokkenjagers. '*Mille e tre,'* zegt Don Giovanni over het aantal van zijn veroveringen. Zo eindigt hartstocht in statistiek.

Literatuur die het moet hebben van subtiele gevoelens heeft weinig aan relaties die alleen maar meetellen als cijfer. Waar wellust begint, verdwijnt de hartstocht. In de romans van Jane Austen wordt geen kus gewisseld, maar de passie is er niet minder om. In *Sense and Sensibility* vindt deze een uitweg in *incessant talking en* als het huwelijk eindelijk gesloten is, laat de schrijfster geen kijkers meer toe. In Walter Scotts *Anne of Geierstein* praten de geliefden zelfs niet met elkaar, noch durven ze elkaar aan te kijken ('geen van beiden hief de ogen op') en toch weet de lezer dat de verbintenis tussen beide geliefden vanaf dat moment een feit is. Zo'n zonnige presentatie als liefde in de literatuur ten deel valt, krijgt de wellust niet.

Het verhaal 'De Kreutzer Sonate' van Tolstoi is één grote tirade tegen vleselijke lusten. De hartstocht, zegt hij, vormt voor mensen de grootste hinderpaal om elkaar lief te hebben, de 'sterkste, de wreedste en de hardnekkigste'. Relaties gebaseerd op fysieke aantrekkingskracht zijn in de letteren vaak gedoemde relaties. Een relatie geïnspireerd door wellust krijgt als regel geen happy end. Anna Karenina en Emma Bovary brengen het er niet eens levend

van af. Even jammerlijk is het lot van Albinus, de hoofdpersoon uit *Laughter in the Dark* van Vladimir Nabokov. Ofschoon sensualiteit nooit ver uit de buurt is, geldt ook voor het werk van Nabokov dat echte liefde beter floreert als de lust niet domineert. De mooie liefdesgeschiedenissen uit *Glory, The Gift,* en *Pale Fire* kennen nauwelijks een fysieke dimensie.

Maar hoe staat het met het meest wellustige liefdespaar dat de literatuur heeft voortgebracht en waarover Nabokov zijn langste roman schreef, *Ada?* Vanaf zeer jeugdige leeftijd copuleren Van en Ada zich door de pagina's heen en alleen een hoge leeftijd is in staat hun appetijt te stillen. Maar hoe onbekommerd is hun geluk eigenlijk? Zolang hun zinnen Van en Ada tot elkaar brengen, lijkt hun relatie zorgeloos, maar dat is schijn want achteraf realiseren zij zich dat de absolute absorptie door elkaar hun halfzusje Lucette had buitengesloten, wat uiteindelijk Lucettes zelfmoord tot gevolg had. En als hun lusten zo toenemen dat ze aan elkaar niet meer genoeg hebben, is het gedaan met het onbekommerde geluk en doen afgunst, achterdocht, geweld en ongeluk hun intrede.

Het loopt met wellustigen dus slecht af in de literatuur, al zijn er uitzonderingen. Het verhaal ‘De dame met het hondje’ van Tsjechov is zo'n uitzondering. En hetzelfde geldt voor Nabokovs door dit verhaal geïnspireerde *Spring in Fialta*. Dit is een moeilijk te doorgronden verhaal over onder meer een rondtrekkend circus en treinen die af en aan rijden. Er staat een zin in die 349 woorden telt, genoeg dus om een pagina mee te vullen. Maar wie de moeite neemt het vaak genoeg te lezen (éénmaal herlezen is niet voldoende), wordt beloond met een prachtige geschiedenis. Het gaat om Victor en Nina. Ze ontmoeten elkaar als ze beiden zeventien zijn en hun eerste contact, nog voor ze eikaars namen kennen, bestaat uit hartstochtelijk gezoen. Nina is een adembenemende schoonheid, maar het probleem is dat het gemak waarmee zij Victor haar gunsten aanbiedt, ook geldt voor anderen. Haar willigheid is zo groot dat het lijkt of ze daar haar levensbestemming in ziet. Niet in staat tot andere vormen van liefde krijgt ze iets onbereikbaars. Ze kent geen enkele trouw, noch aan haar echtgenoot noch aan haar minnaars, en haar vanzelfsprekende meegaandheid en rusteloosheid geven haar ook iets onschuldigs. Ondanks haar aangeboren promiscuïteit, waardoor zij nooit iemands partner kan zijn, ontstaat er bij Victor genegenheid voor Nina die haar persoon en niet haar fysiek betreft. Onnavolgbaar beschrijft Nabokov deze ontwikkeling.

Subtiel en geleidelijk verandert Victors zinnelijke prikkeling in het verlangen Nina op andere wijze te bezitten. Mooi zijn de momenten dat er van intimiteit geen sprake kan zijn, Nina aan de balie van een reisbureau, tijdens een receptie, op een station temidden van anderen.

Zo moeilijk als het voor lezers is om het verhaal te doorgronden, is het voor Victor om de ware aard van zijn gevoelens te achterhalen. De lichte afkeer die de lezer bekruipt als hij Nabokovs niet te bevatten zinnen leest, is verwant aan Victors reactie op Nina's promiscuïteit. Nabokov noemde *Spring in Fialta* zijn beste verhaal en die waardering krijgt het ook van de lezer die zijn weg vindt in wat op het eerste gezicht een labyrint lijkt in een lusthof.

Nabokov vergeleek zijn roman *Ada* met het drieluik *De tuin der lusten* van Jeroen Bosch: de tuin in het midden, voorafgegaan door het paradijs en gevolgd door de hel. Maar zo vreugdevol als het kleurrijke middenpaneel oogt, is het bij nader inzien niet. De minnaars bevinden zich vaak in glasachtige omhulsels die intimiteit suggereren maar claustrofobie uitlokken. Schillen van vruchten staan voor de consummatie van vleselijk genot, maar vormen ook de kiem van het conflict dat eruit voortkomt. Etymologisch heeft ‘geschil’ dezelfde oorsprong als de ‘schil’ van een vrucht. De volgende fase, die van de hel, wordt dan begrijpelijk: de doem die wellustelingen te wachten staat. Heel anders wordt dit thema in *Spring in Fialta* behandeld. Hier trekt Nabokov een vergelijking met Da Vinci's *Laatste* A*vondmaal*. Dit fresco verenigt twee thema's, verraad en verlossing. Voor Nina wacht geen hel, omdat Victor's liefde groot genoeg blijkt om haar ontrouw te vergeven.

Wat is de moraal van dit stukje? Allereerst dat ervaringsdeskundigen in de wellust hun bezigheden niet moeten boekstaven; aan boekhoudkunde en mechanica hebben de letteren geen behoefte. Ten tweede, dat we aan de wellust danken dat er meesterwerken als die van Tolstoi en Flaubert geschreven zijn. En ten derde, dat wellust die heeft plaats gemaakt voor liefde zulke juwelen van vertelkunst oplevert als de verhalen van Tsjechov en Nabokov.

Vertaald proza

Venus' Lusthof

Het badhuis*

Francesco Colonna
(Vertaling Ike Cialona)

Rijkelijk gerustgesteld door de beminnelijke bejegening van de barmhartige nimfen en getroost door hun lieve woorden voelde ik mij in niet geringe mate opleven, waarop ik mij voornam vol vertrouwen en overgave alles te doen wat hun nuttig of aangenaam zou lijken en daarbij mijn ijver en bereidwilligheid te tonen. In hun welgevormde handen droegen ze albasten geurpoederkruiken, met edelstenen bezette gouden bokalen vol pommades, glimmende spiegels, gouden haarspelden en bundeltjes witzijden badmantels en badhemden. Ik bood aan iets voor hen te dragen, maar ze zeiden dat dat niet nodig was en dat ze op weg waren naar het badhuis; en onmiddellijk voegden ze daaraan toe: 'We willen dat je met ons meekomt. Het is daar verderop, bij die fontein. Heb je die niet gezien?' Ik antwoordde eerbiedig: 'Allerbekoorlijkste nimfen, zelfs als ik duizend verschillende talen kende, zou ik jullie niet naar behoren kunnen vertellen hoe dankbaar ik jullie ben voor de vriendschappelijke beminnelijkheid waarmee jullie mij op het juiste moment nieuw leven hebben ingeblazen. Ik zou een onbeleefde lomperik zijn als ik een uitnodiging van zulke bekoorlijke nimfen zou afslaan. Ik wil veel liever jullie dienen dan ergens anders heersen, juist omdat jullie, naar ik meen te begrijpen, alle genoegens en goede dingen in kameraadschap delen. Jullie moeten weten dat ik die wonderbaarlijke fontein gezien en aandachtig bekeken heb; en ik erken en verklaar dat zij de mooiste is die ik ooit heb mogen aanschouwen. Ze boeide me zo dat ik al mijn aandacht aan haar heb gewijd en haar oplettend heb bestudeerd. Maar nadat ik mijn langdurige, hevige dorst heilzaam gelest had door gretig van haar water te drinken, heb ik niet gekeken wat zich achter haar bevond.'

* *Dit verhaal is een fragment uit de* Hypnerotomachia Poliphili, *een boek dat (waarschijnlijk) geschreven is door de Venetiaanse monnik Francesco Colonna (1433-1527) en dat in 1499 in Venetië gedrukt is door de beroemde drukker Aldus Manutius. De volledige vertaling verschijnt, onder de titel* De droom van Poliphilus, *komend voorjaar bij uitgeverij Athenaeum - Polak & Van Gennep. In dit fragment ontmoet de titelheld, na een vermoeiende dwaaltocht door een duistere, labyrintische grot en een ontmoeting met een angstaanjagende, sissende draak, in een lieflijk groen oord vijf nimfen die de vijf zintuigen personifiëren.*

Een van hen gaf mij lief en rustig ten antwoord: ‘Geef me je hand. Nu ben je hier veilig en welkom. Wij zijn vijf vriendinnen, zoals je ziet. Ik heet Aphea; en zij, met haar buxushouten potten en frisgewassen badlakens, heet Osfressia; en zij die de blinkende spiegels draagt waarin wij ons zozeer vermeien, heet Orassia; en zij daar, met de welluidende lier, heet Achoë; en de laatste, die een kruik met een heerlijke drank draagt, heet Geussia. We gaan samen naar het warmwaterbad voor ons genoegen en vertier. En jij zult dus, nu je goede gesternte je hierheen gebracht heeft, ons daar een poosje op aangename wijze gezelschap houden.’

Vrolijk en verleidelijk, met soepele bewegingen, maagdelijke gebaren, vertrouwenwekkende gezichten, meisjesachtige aanhaligheid, wulpse blikken en lieve woordjes, leidden ze mij derwaarts. Het enige dat mij te wensen overbleef was dat de goudgelokte Polia mijn geluk nog zou vergroten en als zesde het getal zou vervolmaken. Ook vond ik het niet prettig dat mijn kleding niet in overeenstemming was met het bekoorlijke gezelschap. Maar toen ik enigszins vertrouwd met hen was geraakt, begon ik gekheid met hen te maken, en zij lachten lief, en ik lachte met hen mee.

Zo kwamen wij uiteindelijk op de plaats waar ik een fraai, achthoekig badhuis zag. Op elke buitenhoek bevond zich een tweetal pilasters, op met elkaar verbonden basementen die rechtstreeks op de vloer waren geplaatst. Deze pilasters staken een derde van hun breedte buiten de muren uit. Op hun kapitelen lag de architraaf die rond het hele badhuis liep, tezamen met het fries en de kroonlijst. Het fries was gesierd met prachtige sculpturen van een groot aantal fraai gebeeldhouwde, naakte putti die, op gelijke afstanden van elkaar, in hun handen de omstrikte uiteinden van zware, met linten omwonden festoenen van lovertakken hieven. Boven de voornoemde kroonlijst rees het elegant gewelfde koepeldak dat mij uit de verte van lood vervaardigd leek te zijn. Het was evenals de onderbouw achtkantig en bleek, tussen de graten, voorzien van een prachtig netwerk van wel duizend decoratieve openingen, gevuld met plaatjes kristal.

Nu zag ik, in de gevelwand tegenover die waarin zich de beeldschone, waterspuitende nimf bevond, de ingang: een prachtig portaal, dat ik een werkstuk achtte van dezelfde steensnijder die de slapende nimf had gebeeldhouwd. Rondom langs de wanden bevond zich een ononderbroken, achthoekige, getrapte stenen bank met vier treden, die geheel bekleed was met een veelkleurig mozaïek

van jaspis en melksteen. De twee onderste treden lagen in het lauwe water, dat bijna tot de bovenrand van de derde reikte. In elke hoek verhief zich een vrijstaand, rond Corinthisch zuiltje van de fraaiste jaspis die de kundige natuur ooit heeft voortgebracht, sierlijk geaderd en met verschillende kleuren. Deze zuiltjes hadden passende basementen en prachtige kapitelen onder de architraaf. Op het fries daarboven waren naakte knaapjes afgebeeld die in het water worstelpartijtjes en kinderspelletjes deden met zeemonstertjes, schitterend weergegeven, met de bij hun leeftijd behorende lichtheid en beweeglijkheid, in levendige en speelse houdingen. Op het fries lag de kroonlijst. Boven elk zuiltje rees een rib met halfrond profiel omhoog naar het hoogste punt van het koepeldak. Deze ribben waren versierd met dicht op elkaar liggende rondlobbige, gekartelde eikenbladeren van heldergroene jaspis die omwonden waren met vergulde linten. Op het hoogste punt van het koepeldak werden ze met elkaar verenigd door een rozet waarin een leeuwenkop met krullende manen was afgebeeld. Tussen zijn kaken klemde de leeuw een ring waaraan fraai met elkaar verbonden geelkoperen kettingen hingen. Aan de uiteinden daarvan was een mooie, wijde en ondiepe schaal van hetzelfde glimmende metaal bevestigd, die twee el boven het water hing. De delen van het koepeldak rond de met kristal afgesloten lichtopeningen waren bedekt met Armeens ultramarijn en bezaaid met glanzend verguld koperbeslag.

Niet ver van de ingang bevond zich een opening in de vloer, waaruit een gloeiendhete materie stroomde. De nimfen schepten daar wat van op, goten het in de schaal en legden er welriekende harsen en takjes op, waarna zich een onvoorstelbaar geurige rook verspreidde. Vervolgens sloten ze de metalen deurvleugels, die door een patroon van met kristal afgesloten lichtopeningen een aangenaam, veelkleurig licht lieten binnenstromen. Door dit rasterwerk van kleine vensters werd het badhuis helder verlicht, terwijl de geuren en de warmte niet konden ontsnappen.

De gelijkvormige wanden die zich tussen de zuilen verhieven, waren bekleed met een glanzende, diepzwarte, harde marmersoort, die elke boor of beitel weerstond. Ze waren omlijst met een rand van koraalrode jaspis, drie duim breed, afgewerkt met kraallijsten. Tegen elk van deze wanden stond, precies tussen de twee zuilen, een sierlijke, naakte nimf van als ivoor glanzende melksteen. Deze nimfen stonden, elk in een andere houding en met andere attribu-

ten, op ronde sokkels die in vorm en maat overeenkwamen met de basementen van de zuilen. Deze nimfen waren zo wonderbaarlijk mooi uitgebeeld dat ik mijn ogen meermalen toestond zich van de echte af te wenden en naar de onechte te kijken.

Onder het water was de bodem van het bad zichtbaar. Hij was bedekt met een wonderbaarlijk mooi blokjesmozaïek van diverse halfedelgesteenten in verschillende kleuren. Het heldere water, dat niet zwavelig maar geurig was en van nature zo lauwwarm dat er geen verwarmingsinstallatie of oven nodig was om het op temperatuur te houden, bleek zo ongelofelijk zuiver dat het geen beletsel vormde voor mijn gezichtsvermogen. Velerlei visjes waren zo kunstig en levendig afgebeeld op de banken en de bodem van het bad dat ze echt leken te zwemmen. De zeebarbelen ofwel mullen, de prikken ofwel lampreien en de vele andere vissen vielen meer op door hun picturale schoonheid dan door hun gelijkenis met de werkelijkheid. De diepzwarte wanden waren rijk versierd met inlegwerk in de vorm van een indrukwekkende, klassieke compositie van lovertakken, bloemen en glanzende venusschelpen die het oog op onbeschrijfelijke wijze bekoorde. Ik kon niet nalaten zowel de uitmuntende bouwmeester als de beeldhouwer te prijzen. Daarnaast loofde ik de gratie en de schoonheid van de aantrekkelijke, beminnelijke meisjes. Ik wist nog steeds niet wat voor mij meer gewicht in de schaal legde: de angst die ik geleden had of dit onverwachte en toevallige genoegen. Wel voelde ik me uiterst vrolijk en tevreden.

In deze ruimte, die vervuld was van de heerlijkste geuren die Arabië ooit had kunnen voortbrengen, kleedden ze zich uit, legden hun zijden gewaden op de stenen banken en vergaarden hun prachtige blonde lokken in haarnetjes van fraai gevlochten gouddraad. Onbezorgd maar toch kuis lieten ze mij vrijelijk hun welgevormde, tere lichaam geheel ontbloot zien en bekijken: hun smetteloze huid had de kleur van met sneeuw besprenkelde rozen. O wee! Ik voelde hoe mijn onrustige hart bonzend reageerde en geheel vervuld raakte van wellustige vreugde. Alleen al het zien van zoveel heerlijkheden maakte mij gelukkig, maar ik was natuurlijk niet beschermd tegen de felle vlammen die mij pijnigden en mijn op een oven gelijkend hart verschroeiden. Ik kon er alleen maar aan ontkomen door zo nu en dan mijn blik af te wenden van de vele, zinnenprikkelende schoonheden die verenigd waren in die goddelijke lijfjes. Maar zij beseften wat er in mij omging en giechelden meisjesachtig om mijn onnozele gedrag: een reactie die mij gerust-

stelde, omdat eruit bleek dat ze het mij niet euvel duidden. Het kostte mij niet weinig moeite stand te houden te midden van dat vuur, maar ik dwong mezelf tot lijdzaamheid en zedigheid, wetend dat ik niet opgewassen was tegen een zo mooi en bijzonder gezelschap. Pas nadat ik meermalen daartoe genood was en mijn weigering steeds met verontschuldigingen gerechtvaardigd had, ging ik het water in. Rood van schaamte bleef ik, een kraai tussen witte duifjes, aan de kant staan, terwijl ik mijn ogen onrustig heen en weer liet glijden over de zo verleidelijke schoonheden.

Toen vroeg Osfressia mij vlot en vrolijk: ‘Zeg jongeman, hoe heet jij?’ En ik antwoordde eerbiedig: ‘Poliphilus, mevrouw.’ ‘Die naam bevalt me zeer,’ zei ze, ‘als hij waarmaakt wat hij belooft.’ Zonder pauze ging ze door en vroeg: ‘En hoe heet je geliefde?’ Ik antwoordde beleefd: ‘Polia.’ En zij zei: ‘O, ik dacht dat je naam “minnaar van velen” betekende, maar nu besef ik dat het “geliefde van Polia” is.’ En meteen daarop vroeg ze: ‘Wat zou je doen als zij hier was?’ ‘Mevrouw,’ antwoordde ik, ‘ik zou mijn gedrag aanpassen aan haar kuisheid en uw eerbiedwaardige aanwezigheid.’ ‘Vertel eens, Poliphilus, houd je veel van haar?’ ‘Meer dan van mijn leven, arme ik,’ antwoordde ik zuchtend. ‘Meer dan van alle genoegens, alle verukkingen die de grootste rijkdommen ter wereld mij zouden kunnen bieden. Ik draag mijn liefde voor haar altijd mee in mijn gloeiende, door het vuur verzengde hart.’ ‘Waar heb je die kostbare schat van je achtergelaten?’ vroeg zij. ‘Dat weet ik niet. Ik weet niet eens waar ik zelf ben.’ Waarop zij glimlachend zei: ‘Hoe zou je degene belonen die haar voor je vindt? Toe, wees nu vrolijk en geniet, want je zult je geliefde Polia terugvinden.’ Na dit opbeurende gesprekje begonnen de innemende en bekoorlijke meisjes, lachend en schertsend, zich te wassen en ik ook.

Aan de binnenkant van de muur waarop ik buiten de indrukwekkende, slapende en waterspuitende nimf had gezien, bevond zich in het badhuis een tweede fontein, kunstig gevormd door een beeldengroep van kostbaar, als goud glanzend metaal, bevestigd op een blok marmer waarvan de voorzijde was uitgediept. Twee halfronde zuiltjes, een aan elke kant, waren samen met een architraaf-je, een friesje en een kroonlijstje in hetzelfde blok marmer uitgehouwen. Deze fraaie compositie was even wonderbaarlijk artistiek en ingenieus als de rest van het badhuis. In de vierkante nis die in het voornoemde marmer was uitgediept, bevonden zich twee volmaakte, bijna levensgrote nimfen. Hun benen waren ontbloot tot

boven de knieën, omdat de rok onder hun tuniek tot daar openviel, zich voegend naar hun houding die hun taak vereiste. Hun armen waren ook bloot tot boven de ellebogen. Ze droegen een jongetje, dat met zijn ene voetje op een hand van de ene nimf stond en met zijn andere voetje op een hand van de tweede. Alle drie lachten; en met hun andere hand tilden de nimfen de kleding van het jongetje tot boven zijn heupen en navel op. Het jongetje hield met beide handen zijn geslachtsdeeltje vast en plaste een straal koud water in het hete water, dat daardoor lauw werd. In dit verrukkelijke en bijzondere oord zou ik als het ware gesmolten zijn van wellust en tevredenheid, als ik de genietingen van mijn zinnen niet zelf verstoord had door te beseffen dat ik, tussen al die blankheid als van tot rijp bevroren dauw, zo zwart als een Egyptenaar leek.

Een van de nimfen, Achoë geheten, wendde zich glimlachend naar mij toe en zei vriendelijk: ‘Beste Poliphilus, neem deze kristallen kan en breng mij wat van dat frisse water.’ Gretig en onnadenkend voldeed ik zonder dralen niet slechts bereidwillig en gehoorzaam maar overijverig aan haar verzoek, omdat ik haar terwille wilde zijn. Zodra ik een voet op de trede had gezet die mij dichtbij de waterstraal bracht, hief het plassende jongetje zijn piemeltje en spoot ijskoud water in mijn verhitte gezicht, waarop ik bijna achteroverviel. Toen schalde er zulk luid meisjesgelach door het koepelgewelf dat ook ik, zodra ik mijn schrik te boven was, mij bijna dood lachte.

Toen wij ons onder veel hartelijk gelach gebaad en gewassen hadden, stapten wij allen uit het warme water en bestegen, terwijl ik overladen werd met duizend zoete, liefdevolle, vleiende woordjes en meisjesachtige grapjes en liefkozingen, lichtvoetig en vrolijk de droge treden. Daar bestreken ze zich met de geparfumeerde poeders en de geurige pommades die ze meegenomen hadden. Ook ik bestreek mij met de inhoud van een buxushouten pot die ze mij hadden aangereikt. De ontspannende balsem en het heilzame bad kwamen mij zeer van pas, omdat ze niet alleen aangenaam, maar ook bijzonder nuttig waren voor mijn lichaam, dat nog steeds vermoeid was van mijn recente en riskante wederwaardigheden. Toen we allemaal aangekleed waren en zij vrij lang bezig waren geweest met hun kleding en blanketsel en sieraden, tilden ze uitgelaten en geestdriftig en zonder plichtplegingen de deksels van schalen vol lekkere hapjes, waarmee wij ons verkwikten, zij en ik. Daarna dronken we van de heerlijke drank. Nadat ze zich verzadigd hadden, namen ze opnieuw hun spiegels ter hand en hielden zich aandachtig bezig met het opsmukken van hun goddelijke gezichten, waarvan de gladde voorhoofden beschaduwd werden door de blonde krulletjes die aan de doorzichtige sluier rond hun vochtige haardos ontsnapten.

Tenslotte zeiden ze vrolijk: ‘Poliphilus, laat ons nu met opgewekt gemoed op weg gaan naar onze beroemde, verheven koningin Eleuterillida, waar je het nog prettiger zult hebben.’ En lachend voegden ze daaraan toe: ‘Hé, zelfs je gezicht is rozig van het bad!’ En ze barstten opnieuw in een tomeloze, klaterende lachbui uit, terwijl ze mij spottend aankeken, veelbetekenend naar elkaar knipoogden en elkaar schuinse blikken toewierpen. En zo gingen we vrolijk op weg. Ik liep tussen de uitgelaten meisjes, die een wellui-

dend lied aanhieven dat ritmisch en meeslepend verhaalde van een komische gedaanteverwisseling: hoe een verliefde jongeling zich met behulp van een toverzalf in een vogel had willen transformeren, maar een verkeerd potje kreeg aangereikt en in een lompe ezel veranderde. Het lied eindigde met de waarschuwing dat de uitwerking van zo'n zalf wel eens heel anders kan zijn dan men verwacht. Ik kreeg een vaag vermoeden dat het verhaal iets met mij te maken had, omdat ze mij steeds zo lachend aankeken, maar dacht er op dat moment niet langer over na.

Ik had redelijkerwijs aangenomen dat die balsem gediend had om de vermoeidheid uit mijn ledematen te verdrijven, totdat ik plotseling een wellustige opwinding en zinnelijke begeerte voelde opwellen die me geheel in verwarring bracht, terwijl die listige heksjes, wetend wat mij overkwam, stonden te kronkelen van het lachen. De aandrang werd zo krachtig dat ik er steeds pijnlijker door geprikkeld werd, en ik wist niet welke klem of stang mij zodanig tegenhield dat ik mij niet op hen stortte op de manier waarop een woeste, uitgehongerde adelaar vanuit de lucht roofzuchtig en vasthoudend een zwerm patrijzen belaagt: zo en niet minder hevig werd ik tot gewelddadigheid geprikkeld. De opwinding, die ik voortdurend voelde groeien, kwelde me met haar wellustige hitte, en het vuur van mijn liefdesverlangen werd bovenmatig aangewakkerd door de opportune nabijheid van geschikte en maar al te bereidwillige proefpersonen, wier aanblik de gruwelijke aanval van ongekend felle lichamelijke begeerte verhevigde.

Toen zei een van die uitdagende nimfen, Aphea geheten, op spottende toon tegen mij: ‘Poliphilus, wat heb je? Zojuist was je vrolijk met ons aan het dollen, en nu ben je ineens zo anders.’ Ik antwoordde haar: ‘Neem me niet kwalijk dat ik me in meer bochten wring dan een wilgenteen: ik word gekweld door, met permissie, een wellustig vuur.’ Daarop barstten zij allen in een tomeloze lachbui uit en zeiden: ‘O wee, en als je dierbare Polia nu eens hier was, wat zou je dan doen, zeg?’ ‘Toe,’ zei ik, ‘bij de godin die jullie zo gehoorzaam dienen smeek ik jullie: pook het vuur niet op, giet geen hars op de ongelofelijk fel laaiende vlammen, smeer geen pek op mijn brandbare hart, laat mij niet ontploffen, alsjeblieft, want ik lijd niet weinig en word er helemaal door verteerd.’ Mijn klaaglijke smeekbede wekte zoveel hilariteit dat ze zich niet meer konden inhouden en zo schaamteloos schaterden met hun koraalrode mondjes dat wij allemaal, zij en ik, niet meer op onze benen kon-

den staan en ons lieten neervallen op de grazige grond, waar we stikkend van het lachen heen en weer rolden tussen de geurige bloemen. Benauwenis dwong hen hun strakke gordels ietwat los te maken en te laten vieren; en uitgeput bleven ze liggen onder de lommerrijke bomen, in de uitgestrekte schaduw van de kruinen. Daar zei ik met ongedwongen vertrouwelijkheid tot hen: ‘Uitdagende, verderfelijke vrouwen, wat doen jullie mij aan? Zo bieden jullie mij een gelegenheid waarin het mij niet aangerekend kan worden als ik jullie bespring, overweldig en aan mijn wil onderwerp.’ En ik deed alsof ik de daad bij het woord ging voegen, vermetel veinzend dat ik iets deed wat ik absoluut niet zou durven. Maar zij begonnen weer te lachen, riepen elkaar te hulp en renden weg, her en der tussen de bloemen vaatwerk, gouden sandaaltjes en sluiers achterlatend, en haarlinten die weggeblazen werden door de frisse bries. En ik holde achter hen aan en begreep niet hoe het mogelijk was dat zij niet in ademnood kwamen en ik ook niet, terwijl ik toch veel kracht verloren had, en door vurige lust geplaagd werd, en gehinderd door de ondraaglijke zwelling van mijn lid.

Nadat deze vrolijke, amusante plagerij een tijd geduurd had en ik genoegdoening had gekregen voor wat ze mij hadden aangedaan, vergaarden ze hun sandaaltjes en andere verstrooide bezittingen en leidden mij naar de vochtige, welige oevers van een stromend beekje. Ze hadden medelijden met me gekregen en lachten me niet meer uit. Op die oevers groeiden nederige, buigzame biezen, kleine valeriaan, waterwilgen, en een overvloed aan welige waterplanten. Een van hen, Geussia geheten, boog zich gedienstig voorover en trok stukjes wortel uit de grond van een witte waterlelie, een aronskelk en een aster, die dicht bij elkaar groeiden. Lachend bood ze mij die aan en vroeg mij er een van uit te kiezen en als geneesmiddel op te eten. Ik weigerde de wortel van de waterlelie, verwierp die van de aronskelk om zijn scherpte, accepteerde die van de aster en dwong mezelf, nadat ik hem schoongewassen had, ervan te eten. Na niet al te lange tijd nam de erotische prikkeling af en verdween mijn onmatige wellust. Nadat ik op deze wijze mijn vleselijke lusten betoomd had, werd ik ongemerkt door de vrolijk kwetterende en schertsende jongedames naar een bijzonder en allerlieflijkst oord geleid.

Uit: Ardinghello

Wilhelm Heinse[*]

(Vertaling Rijk Schipper)

Genua, december

Ik bevind mij in een situatie die ik je maar nauwelijks met woorden kan beschrijven. Zou Lucinde de plaats van Fulvia innemen, dan zouden wij een goddelijk leven leiden. Natuur en burgerlijk fatsoen staan hier echter op gespannen voet. Fulvia heeft een ziel als die van Frynè, terwijl Lucinde deze zou moeten hebben om een volkomen gelukkig schepsel te zijn. Met deze laatste heb ik gesprekken gevoerd die mij voor eeuwig aan haar zouden binden, ware het niet dat het huwelijk voor mijn vrije geest de dood bij volle gezondheid zou betekenen. Ach, hoe charmant is haar doen en laten! De zoete klanken die dit vrouwelijke wezen voortbrengt zijn onuitsprekelijk. Ook haar vermoedens en gevoelens omtrent onzichtbare werelden, hoe vreemd en wonderlijk en soms kinderlijk mij die ook toeschijnen, verrukken mij niet minder dan de werken van Homeros en Plato.

Velen zijn door haar in vuur en vlam gezet en razen welhaast van begeerte naar haar ambrozijn en nectar. Maar als zij iemand genegen is, wil of mag zij niet met hem trouwen, zodat de engel zwaarmoedig en ongelukkig is. Ik kan wel zien dat zij mij een warm hart toedraagt; daaronder lijdt zij pijn en zij doet zichzelf groot geweld aan. Waarom toch moeten wij zo gebonden zijn en elk druppeltje lust met ach en wee bekopen! In de natuur is alles gelukkig behalve de mens. Wat wij ‘rede’ noemen achtervolgt hem voort-

* *Het werk van Wilhelm Heinse (1746-1803) wordt gerekend tot de periode van de* Sturm und Drang. *Hij reisde drie jaar lang door Italië, waar hij inspiratie opdeed voor zijn roman* Ardinghello *(1787). Heinse laat deze roman in het Italië van de 16e eeuw spelen. Daarin beschrijft de jonge Florentijn Ardinghello zijn leerjaren als schilder, die hij in diverse Italiaanse steden doorbrengt. Verder doet hij zijn vriend Benedikt, een Venetiaan, gedetailleerd verslag van zijn amoureuze avonturen.*
De Ardinghello *werd door Goethe en Schiller als laakbaar beschouwd, want al te zinnelijk. Dat verhinderde de roman niet om in brede kring populair te worden, vooral bij studenten, ontwikkelde burgers en hovelingen. Heinse zelf wees erop dat de beschreven erotische verwikkelingen aan zijn fantasie waren ontsproten.*

durend als een tirannieke tuchtmeester en degenen bij wie men haar volkomenheid bewondert, zijn de armzaligste van alle mensen.

Op een avond raakte ik met haar over dit soort dingen diepgaander in gesprek, waarbij ik mijn licht hierover liet schijnen om haar (naar mijn inzicht) op het juiste levenspad te brengen. Toen zag ik opeens Fulvia naast ons, die ik in mijn ijver niet had opgemerkt. Wij zonderden ons van het gezelschap af en gingen staan bij een raam in de zaal dat uitzicht bood op de zee. De ernst sloeg om in scherts en zij greep mij vast als een simpele schaapherder. Ook zijzelf verdiende wel enige spot. Tegen Lucinde zei ze enkele onfatsoenlijke dingen, waarop deze zich blozend uit de voeten maakte.

De volgende namiddag ontving ik uit handen van een vrouw die in dienst stond van Lucinde een briefje waarop het volgende geschreven stond: ‘Ik moet u onder vier ogen spreken, ik kan de aandrang daartoe niet langer weerstaan. Stel u één uur na het invallen van de nacht op aan de voet van het paleis. Zij die u de brief heeft overgebracht zal u naar de juiste plaats leiden.’

Ik wist niet wat ik hiervan moest denken en uit de vrouw was verder geen woord te krijgen. Intussen beloofde ik dat ik beslist zou komen.

Dezelfde vrouw voerde mij op het afgesproken tijdstip de trappen op en door de kleine tuin daarboven. Het was duister en het regende, terwijl de wind suisde. Vervolgens opende zij een kamer en sloot mij daarin op, zodat ik mij in diepe duisternis bevond. Onmiddellijk werd ik door een warme hand stevig beetgepakt en naar een rustbed gebracht, waarbij ik eerst schuchter en ten slotte vurig omarmd en gekust werd, onder hete zuchten, zonder dat ik maar een woord vernam. Mijn bloed begon volledig te koken aan borsten die van liefde bonsden. Ik verkeerde in de veronderstelling dat Lucinde opeens een hete Griekse was geworden en dat zij van haar hemels mooie, jonge leven wilde genieten door met mij te beginnen. Terwijl ze mij steeds verleidelijker afweerde, week haar gewaad. In de hoogste staat van opwinding die jonge, zachte, naakte en volmaakte vrouwelijke vormen in het donker ons sterkste zintuig kunnen bezorgen, bereikte ik het heerlijke doel van mijn ontvlamde begeerte.

Het bacchantische leven, dat uiteindelijk alle terughoudendheid liet varen, stond mij hierna toch weer toe enigszins bij zinnen te komen, al was ik nog steeds in een roes. ‘Lucinde, Lucinde,’ riep ik, ‘wat een gelukkige ommekeer! Laat mij je stem horen.’

‘O jij die alles voor mij bent!’ hoorde ik niet háár maar Fulvia zeggen. ‘Vergeef mij dit bedrog! Wat ik ben en heb is jouw eigendom: jij bent mijn heer en meester! Jij hebt mij het leven gered: daarom kan ik niets minder doen dan jou als een slavin ten dienste staan. Mijn engel, mijn god! Waar vind ik de naam die alles kan uitdrukken wat ik in jou omvat? Ook Lucinde moet jou ten deel vallen! Trots en jaloezie, ja mijn hele persoon wil ik opofferen om jou te gerieven’. Hierop omhelsde zij mij zeer heftig en beet mij als razend in de borst.

Ik moest het mij laten welgevallen, want ik was op zo'n wijze om de tuin geleid dat ik er intense lust aan ontleende. Zelfs al had ik een Jozef willen zijn, dan nog was het te laat geweest om te vluchten. Haar echtgenoot betoonde mij vriendschap, maar wie kan er wat aan doen dat hij naïef is en geen beter lot verdient? Waarom heeft hij een dergelijk huwelijk gesloten? Ziehier de natuurlijke gevolgen die zelden uitblijven. Fulvia heeft een heet temperament, terwijl hij zwak, koud en traag is. Zo'n paar gaat niet goed samen, zoals menigeen zich op grond van dit contrast wel kan voorstellen.

Ik was verbaasd over de stap die zij had gedaan; ik verheugde mij over haar liefde en prees haar bekoorlijkheid. Maar ook gaf ik haar eerlijk toe hoe lachwekkend een mens is en dat mijn hart zelfs tijdens het meest heftige en verrukkelijke genot nog steeds naar Lucinde smachtte.

‘En waarom zouden wij jou niet als vriendinnen kunnen liefhebben? O, jij bent een zó kostbaar goed dat wij samen aan jou overvloedig genoeg hebben. Nog méér vrouwen mag je hebben, als je dat wilt. Net als de edelste wijn moet jij voor het hoogste feest worden bewaard, omdat die wijn met zijn balsem elke kostelijke smaak overvleugelt. Waarom zouden verstandige zusters niet in vrede samen deel aan jou hebben? Waarom zouden wij ons in toom laten houden door gewoonten en wetten? Die zijn er uitsluitend voor het gepeupel, dat immers niet over zichzelf kan heersen.’

Hieruit kun je opmaken dat ik heus met een goedaardig schepsel te maken heb. Ik moest glimlachen om haar welsprekendheid in de stijl van Aspasia en om haar fijnzinnige loftuitingen. Toch bond ik haar op het hart om behoedzaam te zijn. Zo was deze nieuwe liefdeshandel gesloten.

De rillingen lopen mij over de rug als ik met jou over Cecilia wil spreken, en ik bloos als een onheilige. Voor altijd blijft zij de kroon van Venetië. Konden zij en Lucinde toch zusters zijn op de wijze

die Fulvia voorstelde! Maar ik ben een dwaas en niet te verzadigen. Ach, de arme vrouw zal ernaar verlangen bericht van mij te krijgen; daaraan valt niet te ontkomen. Ben ik strafbaar omdat ik mij tracht te verenigen met het schone, waar ik het ook maar aantref? Is dit niet juist de edelste aandrift van onze geest? Is híj niet ellendig en door God verworpen die deze aandrift kent noch uitoefent? In wat voor wereld bevind ik mij waarin dit een zonde tegen de natuur is? Louter burgerlijke braafheid is het, die de mens schade berokkent. Kom, goddelijke Plato, en werp alle barbaarse wetgeving omver! Voer jouw republiek in, waar man en vrouw hun liefde tenminste in heilige vrijheid kunnen beleven!

Gesprek

Hanoch Levin[*]
(Vertaling Shulamith Bamberger)

Hij ligt naast haar op de bank en betast haar vol overgave, ze zoenen zwaar hijgend, stoten van tijd tot tijd een geil gekreun uit. Hij strekt zijn arm, wrijft krachtig over haar borst heen en weer en maakt ook rondgaande, masserende bewegingen, het bloed rekt zijn lid op en stijgt naar zijn gezicht en hij vraagt met rauwe stem:

‘Zeggen ze wel eens tegen je dat je mooie borsten hebt? Zeggen ze dat wel eens?’

Zij antwoordt niet. Ze is verlegen.

‘Zeggen ze dat? Zeggen ze dat?’

‘Ja, hoor!’ antwoordt zij half sprekend, half zuchtend.

Oh, wat verlangt hij naar haar.

‘Vaak? Zeggen ze dat vaak?’

‘Ja, vaak!’

Oh wat een vrouw, zo begeerlijk, zo gewild, gek makend. Hij kneedt haar borsten nog krachtiger, knijpt in een tepel.

‘Ook van de tepels? Zeggen ze dat ook van de tepels?’

Zij antwoordt niet, ze kreunt: hij knijpt zo hard.

‘Zeggen ze dat? Zeggen ze dat?’

‘Ja hoor!’

O ja, dat zeggen ze. Wat een schoonheid. Ook van de tepels.

‘En kussen ze ook?’

‘Ja!’

Oh, ze kussen ook. Zijn hand gaat naar beneden, naar haar blote onderbuik, en zijn gezicht gaat erachteraan. Hij wrijft zijn neus tussen haar benen en vraagt koerend, zijn stem gebarsten:

‘En zeggen ze wel eens dat je mooie knieën hebt?’

‘Wat?’

Hij schraapt zijn keel en vraagt opnieuw:

* *Hanoch Levin, misschien de meest vooraanstaande, maar zeker de meest controversiële toneelschrijver van Israël, overleed in 1999 op 56-jarige leeftijd. Was hij bij zijn leven al een icoon, na zijn dood werd hij een mythe. Naast zijn links-politieke satires is hij vooral bekend om zijn ironische en ontluisterende kijk op het menselijk bestaan. Hij schreef tientallen toneelstukken en verhalen waarin hij de mens met compassie en zelfkennis afschildert als een pathetische, aardse, zwakke sterveling. Hij regisseerde zijn eigen toneelstukken en schreef verder ook poëzie.*

‘Zeggen ze wel eens dat je mooi knieën hebt?’

‘Ja hoor,’ prevelt zij.

‘O ja?’ vraagt hij, zogenaamd verbaasd.

‘Ja!’

Heel goed, heel opwindend ook. Anderen vinden dat ook, zijn begeerte is officieel goedgekeurd. Hij staat niet voor aap. Hij is met haar buitengewoon goed geslaagd. Hij draait haar om, op haar buik, legt zijn kin op haar kuit, kijkt naar haar achterwerk. Hij kan nauwelijks praten van opwinding.

‘En van je billen? Zeggen ze dat ook van je billen?’

Hij huilt bijna.

‘En? Zeggen ze dat?’

‘Ja!’

Alles aan haar vinden ze mooi, alles bevalt ze. Ze is werkelijk prachtig. Koortsig betast hij de twee bilpartijen, kneedt ze krachtig, alsof hij er vorm aan probeert te geven, steeds koortsiger, steeds grondiger, en hij blijft vragen, maar hij wacht nu niet op een antwoord, hij vraagt het zomaar, om zijn verlangen op te kloppen, herhaalt de woorden als een ophitsende bezwering:

‘O ja? O ja? Van je kont ook? Zeggen ze dat die mooi is? Zeggen ze dat? Zeggen ze hoe mooi die is, hoe mooi, hoe mooi?’

‘Ja,’ fluistert zij met hete adem.

‘Zeggen ze dat? Zeggen ze dat? Van je billen? Ook van je billen? Zeggen ze dat? Oh, zeggen ze dat?’

‘Ja! Ja!’

En terwijl hij haar achterwerk als een wilde kust, bromt hij steeds weer, als een echo:

‘Ja! Ja!’

En zij:

‘Ja! Ja!’

‘En kussen ze die ook? Kussen ze die?’

‘Ja! Ja!’

Ze is grandioos. Zijn geilheid bereikt een ondraaglijk hoogtepunt. Hij maakt zich van haar los, draait zich met zijn gezicht naar haar billen en zijn voeten naar haar nek, hij drukt zich met immense passie weer tegen haar aan, laat zijn lippen en tong langs haar bilspleet gaan en herhaalt weer, met een uitbarsting van blinde lust die niets meer waarneemt, twee, drie keer achter elkaar, ademloos:

‘En van je billen, zeggen ze dat ook van je billen?’

‘Ja!’

‘Oh, dat zeggen ze dus! En kussen ze die ook? En kussen ze die?’

‘Ja! Ja!’

‘In het midden?’

‘Ja!’

Kijk eens aan! In het midden! Geweldig. Meer dan geweldig. Hij houdt het niet langer, hij sabbelt als een gek, gesmoord grommend, steeds dieper in de spleet, wrijft zijn lid tegen haar nek, nog een paar keer voor de uiteindelijke explosie. Zij voelt die aankomen, strekt haar arm naar achteren om zijn lid vast te pakken en al blazend spoort ze hem aan, jut ze hem op:

‘Ja! Ja!’

‘Ja! Ja!’ doet hij haar na, half grommend, half gillend.

‘Ja! Ja!’ kreunt ze vanuit een onpeilbare diepte.

‘Ja! Ja! Pirandello en Brecht!’ ontglipt hem terwijl hij explodeert in een laatste eruptie en daarna valt er een lange, aanhoudende stilte.

Hoe Pirandello en Brecht hier ineens komen opduiken is onduidelijk, waarschijnlijk was het een zinswending die in zijn hoofd weggedoken had gezeten en hem bezig had gehouden en verbonden was met een of ander ‘Ja! Ja!’, een echo van een oude discussie misschien, die er onbedoeld uitkwam op een ongecontroleerd moment. Ja ja, een goed gesprek.

De dienstmaagd

Jørn Riel

(Vertaling Edith Koenders)

Mads Madsen was met verlof geweest en daarom was het niet moeilijk om de aanstaande winter door te komen. Hij had veel meegemaakt daar in het zuiden, en vermaakte zichzelf en zijn maat Zwarte William met het ophalen van herinneringen.

Toen die herinneringen begonnen weg te ebben, bedacht Mads Madsen voor de gezelligheid nieuwe avonturen die, verbazingwekkend genoeg, rijker en amusanter waren dan de echte.

Op een avond toen ze over van alles en nog wat hadden zitten praten, bedacht hij tot zijn eigen verrassing Emma.

'We hebben het al over vrouwen gehad,' zei hij terloops, 'en dat is een opwekkend en leerzaam onderwerp.' Hij zoog zijn lange snor tussen zijn lippen en sabbelde er bedachtzaam op. 'Weet je, William, door de vochtige, warme lucht van het zuiden verandert er iets in je. Je vergeet de grote en belangrijke zaken en krijgt juist belangstelling voor kleinigheden, bijvoorbeeld vrouwen.'

Mads Madsen laste een kunstmatige pauze in om William de gelegenheid te geven zich op het onderwerp in te stellen. Hij had iets te berde gebracht dat in het Noordoost-Groenlandse leven zeldzaam, of beter gezegd onbereikbaar was. Hij wist dat dit heikele onderwerp omzichtig behandeld moest worden. In het Arctisch gebied is de vrouw een afwezige verschijning, als uit een droom, over wie meestal in vage en voorzichtige bewoordingen wordt gesproken. Slechts zelden wordt er in grove of schunnige taal over haar gerept. Iedere jager had zijn eigen mooie liefje dat hij bij voorkeur voor zichzelf hield. Mads Madsen had eigenlijk in het algemeen iets over de vrouw willen zeggen, iets willen vertellen over hoe heerlijk het was om een avontuurtje te hebben, maar dat het even heerlijk was als dat weer was afgelopen. Toen dook Emma op. Ze kwam zo uit zijn fantasie gelopen en voor hij er erg in had, was ze een voldongen feit.

'Emma,' fluisterde hij voor zich uit. Voorzichtig en aftastend.

'Wat zeg je?' William keek zijn maat verbaasd aan.

'Ik zei Emma.' Dit keer was Mads Madsen zekerder van zichzelf.

'Wie is dat?' vroeg Zwarte William.

‘Emma? Tja, is ze eigenlijk wel te beschrijven?’ Mads Madsen keek weifelend naar het beroete plafond. ‘Ze is gewoon alles, en nog veel meer,’ zei hij. ‘Een door en door prachtige vrouw.’ Hij zuchtte vol bewondering en liet Emma overduidelijk voor zijn geestesoog verschijnen. Toen vertelde hij wat hij zag.

‘Emma, weet je, is helemaal opgebouwd uit kadetjes. Helemaal. Billen, borsten en wangen. Alles. Puur kadetjes, kerel. En midden in al deze broodjes zijn twee hemelsblauwe ogen en een rood tuitmondje geplant.’

William keek omhoog naar de roetplek die Mads Madsen bestudeerde. Hij probeerde zich de appetijtelijke Emma voor te stellen.

‘Kende je Emma, op die manier?’

‘Ja,’ zuchtte Mads Madsen uit de grond van zijn hart. ‘Ik kende haar, op die manier.’

‘Waar heb je haar ontmoet?’

Mads Madsen kneep zijn ogen samen en liet Emma het antwoord geven.

‘Ze was dienstmaagd in Ålborg,’ antwoordde hij. Het antwoord verbaasde hem zelf nogal aangezien hij Ålborg alleen van de etiketten op flessen sterke drank kende.

‘Juist, ja.’ William knikte. Hij had nog nooit een maagd ontmoet, laat staan een dienstmaagd. William kende eigenlijk maar één meisje en haar droeg hij nog altijd in zijn hart. Ze heette Suvfia en woonde in een gehucht een paar honderd kilometer van Kaap Thomson vandaan. Suvfia was bij niemand in dienst, maar evenmin maagd. Wel was ze erg gastvrij geweest en wanneer William over haar sprak, had hij het altijd over zijn verloofde.

‘Was ze wit of bruin zoals mijn verloofde?’ vroeg hij. William was tamelijk fantasieloos en had moeite om zich iets bij een dienstmaagd voor te stellen.

‘Tja, wat zal ik ervan zeggen?’ Mads Madsen staarde naar Emma die hij in al haar pracht voor zijn geestesoog zag. ‘Ze is eerder een beetje roze,’ antwoordde hij. ‘Ja, ze is roze en stevig en glad als een geschoren biggetje. Het is maar goed dat je haar niet voor je ziet zoals ik, want anders zou je Suvfia zo vergeten.’

‘Je kent Suvfia niet,’ verdedigde William zijn verloofde. Hierin had hij niet helemaal gelijk, want Mads Madsen had het gehucht bij het Ganzenmeer ook met een bezoekje vereerd.

‘En jij kent Emma niet,’ antwoordde Mads Madsen. ‘Want anders zou je me gelijk geven. Vanbuiten is ze beeldschoon en over

wat er vanbinnen zit, kunnen we het maar beter helemaal niet hebben.'

'Wat zit daar dan in?' vroeg William.

'Ook schoonheid,' antwoordde Mads Madsen, 'maar een ander soort natuurlijk. Als Emma iets zegt bijvoorbeeld, dan klinkt dat net zo mooi als wanneer je meerstemmig vaderlandse liederen zingt. Haar stem is heel anders dan die van mij of jou. Wij praten rechttoe, rechtaan. Emma zingt, beste vriend, en je luistert alleen naar haar gezang zonder te horen wat ze zegt.'

'Dat heb ik met Suvfia ook,' beweerde William. 'Bij haar luister ik ook alleen maar naar haar stem en ik begrijp geen woord van wat ze zegt.'

'Emma en Suvfia kun je niet met elkaar vergelijken,' zei Mads Madsen. 'En wat Suvfia zegt, daar weet jij niets van, terwijl ik gewoon weet dat alles wat uit Emma's mond komt oprecht en voor gewone mensen slim en begrijpelijk is. Die meid heeft van dingen verstand, waarvan jij de naam niet eens kunt uitspreken. Van zo'n dienstmaagd kun je heel wat leren, neem dat van mij aan.'

'Was het echt aan tussen jullie?' vroeg William verbaasd.

'Reken maar dat het aan was.' Mads Madsen strekte zijn brede rug. 'We hadden heel wat gemeen, Emma en ik. Het harmonieerde zogezegd tussen ons.'

'Juist, ja.' William keek verlegen naar de deur. Hij wist niet of hij ooit met Suvfia had geharmonieerd.

'Ja, zo zat dat.' Mads Madsen trok zijn mes uit de schede en begon zijn tanden te stoken.

'Luister eens, Mads Madsen, heb je nog steeds recht op haar?' vroeg William geïnteresseerd.

Mads Madsen haalde het mes uit zijn mond en bekeek de geharpoeneerde draadjes vlees. 'Natuurlijk. Emma is een trouwe ziel. Ze wacht op me, hoe lang het ook duurt. Een uitzonderlijke vrouw, William.'

Zonder het te beseffen had Mads Madsen iets in Zwarte William in gang gezet. Ging zijn verlangen eerst alleen naar Suvfia uit, nu begon hij naar Emma te verlangen. Voorzichtig natuurlijk, in het diepste geheim. Hij kon de roze Emma maar niet uit zijn hoofd zetten en wanneer hij voortaan ging slapen nam hij haar mee zijn kooi in. Daar bestudeerde hij haar grondig en korte tijd later had hij het gevoel dat hij haar al heel goed kende. Hij keek gulzig naar haar kadetjeslijf en verdronk ontelbare keren in het diepe blauw

van haar mooie ogen. Toen hij een paar weken met Emma in zijn kooi had liggen stoeien, besloot hij haar mee te nemen op zijn tochten naar zijn vallen. Hij vreesde dat Mads Madsen niet lang passief zou blijven, want ze was ten slotte zijn meisje.

Het waren heerlijke reizen. Hij stelde zich voor hoe Emma op de slee tegen de staander geleund zat, gekleed in zijn nieuwste jas van rendierbont en dat hij zelf achter de sledezak liep en haar af en toe in haar ronde kadetjeswangen kneep. Zwarte William stelde zich ook andere dingen voor. Buiten in de vrije natuur had hij haar voor zich alleen en konden ze zich gedragen zoals het jonge mensen betaamt. Hij vergat Suvfia volledig, wat niet rechtvaardig was, maar haar ook niet schaadde. Ze was al lang geleden met een jeugdvriend getrouwd en dacht niet meer aan William. Eén ding vergat William echter niet: dat Emma het vriendinnetje van Mads Madsen was. Hij sprak er met haar over en ze huilden samen om hun wrede lot, tot William zich er op een dag toe zette om er met Mads Madsen over te praten. Hij was op een avond van een tocht naar het Gubbefjord met zes vossen en een ringelrob thuisgekomen.

Ze hadden gegeten, thee met rum gedronken en hartenjagen gespeeld en ze zouden net naar bed toen William het vroeg.

‘Luister eens Mads, die verdomde Emma, heb je nog steeds recht op haar?’

Mads Madsen keek verrast op. ‘Emma?’ Die was al een poos geleden uit zijn geheugen verdwenen.

‘Ja, Emma, de dienstmaagd, weet je nog?’

‘O, Emma!’ Mads Madsen zocht koortsachtig in zijn herinnering en zag een mistig beeld voor zich van een meisje dat Emma zou kunnen zijn.

William zat wat te draaien op zijn stoel. ‘Als dat zo is,’ zei hij zenuwachtig, ‘en als jij er niets op tegen hebt, dan zou ik graag het recht op haar van je overnemen.’

‘Krijg nou wat.’ Mads Madsen keek bijna verschrikt naar zijn jonge maat. ‘Wat wil je daar nou mee?’

‘Nou,’ stamelde William. Zijn oorlelletjes begonnen te gloeien. ‘Het zit zo, we hebben eigenlijk een soort verhouding, Emma en ik. Het was onvermijdelijk.’

‘Krijg nou toch wat.’ Mads Madsen deed enorm zijn best om zich Emma voor de geest te halen. Hij slaagde erin om er beledigd uit te zien. ‘Heb je achter mijn rug om een verhouding met het

meisje waar ik recht op heb?' mompelde hij woedend.

'Het gebeurde gewoon,' stamelde William. 'Heel vanzelfsprekend, eigenlijk. Wil je je rechten afstaan, Mads Madsen?'

Mads Madsen trommelde met zijn vingers op het tafelblad. 'Je overrompelt me wel,' mompelde hij ernstig. 'Ik moet er echt even goed over nadenken. Je kunt toch niet zomaar je meisje afstaan, dat snap je zeker wel.' Emma begon zoetjesaan weer vorm te krijgen voor zijn geestesoog.

'Dan mag jij mijn Stevens .30/30 hebben,' beloofde William lichtzinnig. 'En vijf pakjes patronen.'

Mads Madsen staarde naar het zwarte deksel van het fornuis. 'Beide lopen?' mompelde hij.

'Alletwee', zei William vol vuur.

Mads Madsen keek hem schuins aan. 'Zei je tien pakjes?'

'Vijftien', deed William er snel een schepje bovenop.

'En daar hoort de schietslee en het scherm bij, als ik het goed begrijp?'

'Natuurlijk.' William ademde zwaar van opwinding. 'Je krijgt mijn nieuwe scherm er ook nog bij.'

Mads Madsen steunde met zijn ellebogen op de tafel en begroef zijn gezicht in zijn handen. Hij woelde met zijn vingers door zijn dikke baard. William sloeg hem afwachtend gade. Dit moment was bepalend voor zijn toekomst.

'Ben je er al uit?' vroeg hij ongeduldig.

Mads Madsen schudde zijn hoofd. 'Je moet me meer tijd gunnen', zei hij met een diepe, ernstige stem. 'Het is nogal een ingrijpend besluit dat ik moet nemen, William.'

'Natuurlijk.' Williams blik dwaalde door het vertrek op zoek naar iets wat Mads Madsen kon aansporen.

'Zullen we een fles delen?' stelde hij voor.

'Als je samen met een maat een fles hebt gedeeld, kun je altijd helderder denken.'

Ze deelden een fles, en toen die bijna leeg was, was Mads Madsen klaar met nadenken.

'Dan moet het maar, zoals jij het wilt,' zei hij zachtmoedig.

'En dat is?'

'Haal je geweer, kerel, die met beide lopen. En neem meteen twintig pakjes patronen mee.'

'Ik had vijftien gezegd.'

'Je zei twintig, jongen.'

‘Hoor eens,’ protesteerde William, ‘ik zei vijftien, dat weet ik nog heel goed.’

Bedroefd schudde Mads Madsen zijn hoofd. ‘Je zegt het maar, ik wil niet koppig zijn. En als jij van mening bent dat Emma niet meer waard is dan vijftien doosjes, dan ga ik niet over de laatste vijf zeuren. Dan is het beter dat ze bij mij blijft.’

‘Dan maken we er twintig van.’ William sprong op en kwam terug met de gevraagde spullen. ‘Ik wilde helemaal niet afdingen, hoor’, legde hij uit, ‘maar ik weet zeker dat ik vijftien gezegd heb.’

‘Het doet er nu niet meer toe,’ antwoordde Mads Madsen. ‘In elk geval is die meid die twintig pakjes meer dan waard.’ Hij stak zijn handen uit en William legde zijn geweer erin.

‘Slank en mooi en makkelijk hanteerbaar,’ lachte Mads Madsen. ‘Net als Emma.’

Zwarte William ging die avond gelukkig naar zijn kooi. Hij nam Emma mee en ze lagen nog lang te fluisteren en te smoezen over wat er was gebeurd en wat de toekomst hun brengen zou. William voelde voor het eerst sinds hij Emma kende dat hij er het recht toe had. ‘Ze is van mij,’ zong het in hem, en toen deed hij met Emma wat iedere jonge verliefde man gedaan zou hebben.

Mads Madsen had goede zaken gedaan. Zijn rijke fantasie had hem een bijna nieuw Stevensgeweer opgeleverd dat goed in de hand lag en twee lopen had en dat daarom voor veel doeleinden geschikt was. Hij hield zich even ijverig met zijn nieuwe wapen bezig als William zich met Emma en nog voor er een week verstreken was, kon hij de Deense zeeheld Tordenskjold die het luciferdoosje sierde dat hij honderd voet verderop had neergezet, door de kop schieten.

Hij maakte zich alleen een beetje zorgen om William en beloofde zichzelf dat hij zodra de gelegenheid zich zou voordoen, met zijn naaste buurman Bjørken over Emma zou praten.

William was gelukkig met zijn vrouw. De eerste maand zweefden ze rond in een verliefde roes die Mads Madsen volkomen buitensloot. Maar daarna stabiliseerde de verhouding zich en kreeg het dagelijks leven de overhand. William ging net als vroeger wel eens alleen op jacht en er waren nachten waarop hij in slaap viel zonder zich eerst liefdevol om Emma bekommerd te hebben. Af en toe keek hij spijtig naar zijn geweer, maar dan troostte hij zich met de gedachte dat hij recht op Emma had en niemand anders. Zo was

alles goed, totdat Bjørken kwam.

Er was iets met Bjørken aan de hand. Dat zag William meteen. De bleke slungel ging onder iets gebukt. Zijn ogen stonden afwezig en waren uitdrukkingsloos. Bijzonder opvallend was het dat Bjørken zijn Noorse trui aanhield en weinig zin leek te hebben om de vuurspuwende draak te laten zien die hij op zijn rug droeg. Het ergerde William een beetje dat Mads Madsen zijn vallen aan het controleren was, want de aanblik van Bjørken in deze toestand was een grote belevenis die hij graag met iemand wilde delen.

‘Ben je ziek, Bjørk?’ vroeg William bezorgd. ‘Je ziet er ziek uit.’

Bjørken liet zich op een stoel vallen. Hij knikte traag en zei gekweld: ‘Als je niet beter wist, zou je het wel een ziekte kunnen noemen.’ Hij klopte op zijn borst. ‘Daar zit het, William, en het wil niet weg.’

‘Vreemd.’ William staarde belangstellend naar Bjørkens holle borst. ‘Je bent wel toe aan een hartversterking.’

Ze namen een hartversterking, waar Bjørken zo van opknapte dat hij weer rechtop in zijn stoel kon zitten. Toen ze heel wat hartversterkingen hadden gehad, biechtte hij zijn problemen aan William op.

‘Ik ben een geslagen man,’ gaf hij toe. ‘Ik word nooit meer een mens. Als dit niet mijn einde betekent, dan maak ik er op een dag zelf een eind aan.

William knikte. ‘Het is dat het onmogelijk is voor een man als jij, maar anders zou ik wel weten waaraan je lijdt,’ zei hij.

Bjørken keek hem bliksemsnel aan. ‘Wat bedoel je?’ vroeg hij.

‘Dan zou ik denken dat je verliefd was,’ antwoordde William. Hij zuchtte bij de gedachte aan zijn eigen beproeving.

Toen hij antwoordde, leek de oude Bjørken weer een beetje terug. ‘Als ik zeker wist dat je het niet overal langs de kust zou rondbazuinen, zou ik geneigd zijn je gelijk te geven. Ja, William, ik ben verliefd.’

‘Verdomme, het is niet waar.’ William lachte. Hij kon zich onmogelijk voorstellen dat Bjørken verliefd was.

‘Je gelooft me of je gelooft me niet.’ Bjørken liet zijn hoofd hangen en keek naar het ruwe tafelblad. ‘Het geval wil dat ik van een meisje hou en zij van mij. Meer valt er niet te zeggen.’

‘Maar dat is toch prima?’ William boog voorover en stompte Bjørken tegen zijn schouder. ‘Dan valt er toch niks te huilen?’

Bjørken gluurde opzij. ‘En dat zeg jij,’ antwoordde hij bitter.

‘Die woorden moet ik nou net van jou horen?’

‘Luister eens, Bjørk, wat is er aan de hand? Heb ik iets verkeerds gezegd?’ William wist uit ervaring dat verliefde mannen erg gevoelig waren.

Reeds op dit punt in hun gesprek begon William bange vermoedens te krijgen. Hij vergeleek Bjørkens toestand met die waarin hij zelf een poosje geleden had verkeerd en vroeg: ‘Is het wederzijds?’

Bjørken knikte. Zijn ogen dwaalden door het vertrek en meden William zoveel mogelijk.

Zo zaten ze een poosje, ieder verdiept in zijn eigen gedachten. William voerde een innerlijke strijd. Hij had zijn vermoeden nog niet bevestigd gezien en uit angst durfde hij niets te vragen. Bjørken gaf hem de genadeslag. ‘Ik kan al weken niet slapen,’ legde hij bijna fluisterend uit. ‘Ik ben een plaag voor Sylte en kleine Lasse en dool rond als een onzalige ziel. Haar kadetjeslijf en haar rode mond achtervolgen me, waar ik ook ga of sta.’ Hij keerde zijn gezicht naar William toe en liet zien dat zijn ogen vol tranen stonden. ‘Wil je het recht op haar aan me verkopen, William?’ smeekte hij zacht.

Williams brein stond even stil. Weldra draaide het weer op volle toeren en zijn gedachten maalden in opperste verwarring rond. William wist zich geen raad. Emma had hem in de steek gelaten, Emma verkoos die meelworm boven een echte man. Ze was met Bjørken het bed in gedoken, en wat erger was: ze hield van hem. Hij zag Emma voor zich, en hij zag het geweer dat hij aan Mads Madsen had gegeven en op hetzelfde moment bedacht hij dat hij er maar eens een slaatje uit moest slaan.

‘Wat heb je ervoor over?’ zei hij kil.

‘Alles wat je maar hebben wilt,’ antwoordde Bjørken met hoop in zijn stem.

‘Wat voor waardevols bezit je, Bjørk?’

‘Niets’, antwoordde Bjørken eerlijk. ‘De huiden van vorig jaar heb ik aan de tatoeëerder uitgegeven, mijn geweer is oud en de honden zijn van Sylte, kleine Lasse en mij samen.’

‘Hm.’ William dacht na. ‘Iets van waarde moet je toch wel hebben’, beweerde hij. ‘Iedereen heeft wel iets waar hij waarde aan hecht.’

Bjørken trok langzaam zijn Noorse trui over zijn hoofd. Hij draaide zijn rug naar William toe. ‘Dit,’ zei hij, ‘is het kostbaarste wat ik bezit. Neem dit, William, en geef mij het recht op Emma.’

William staarde naar Bjørkens rug. Een bijzonder fraaie, vuur-

spuwende draak reikte van zijn schouders tot zijn middel. Toen Bjørken zijn spieren bewoog leek het alsof de draak danste en lange, rode vlammen spuwde.

‘Maar die kan ik niet van je rug afhalen,’ zei William. Hij kon zijn ogen niet van de draak afhouden.

‘Nee, dat kan niet’, antwoordde Bjørken. ‘Hij moet blijven waar hij is. Maar hij is van jou. Als ik er op een dag de brui aan geef, mag je ermee doen wat je wilt.’

William strekte een hand uit en voelde aan de draak. Het was een fantastische draak om te zien en te voelen. ‘Als je niets anders hebt,’ zei hij, ‘dan moet ik maar genoegen met dit monster nemen.’ Hij kneep licht in Bjørkens vel om te zien of de draak van kleur veranderde. Dat was niet zo.

‘Maar vergeet niet, Bjørk, de draak is nu van mij. Je mag hem niet zonder toestemming aan anderen laten zien. Denk eraan.’

‘Voor eeuwig en altijd,’ antwoordde Bjørken plechtig. ‘Heb ik dan nu het recht op Emma?’

‘Emma is van jou,’ antwoordde William somber.

Toen Mads Madsen thuiskwam, was Bjørken verder gereisd. William vertelde wat er was gebeurd en hij stak niet onder stoelen of banken dat hij diep in zijn hart zeer tevreden was met deze ruil. Emma was de laatste tijd een behoorlijke ballast geweest en eerlijk gezegd was hij blij dat hij weer alleen was. Bovendien zou deze ruilhandel hem tot in de wijde omtrek aanzien verschaffen, want niet iedereen was in het bezit van een vuurspuwende draak in verschillende kleuren die bovendien gedragen werd door een ander.

Daarin moest Mads Madsen hem gelijk geven. Hij draaide zijn baard tot een pluk en krabde zich ermee in zijn oor.

‘Die vervloekte Emma,’ mompelde hij hoofdschuddend. Hij dacht aan Bjørken die, zo wist hij, noordwaarts trok om zijn recht aan Lodvig te verkopen voor diens mooie uitschuifbare verrekijker. ‘Er was iets met die vrouw,’ knikte hij. ‘Ze was hoe dan ook een prachtmeid.’

‘Geweldig gewoon, net echt,’ zuchtte William, denkend aan zijn vuurspuwende draak.

Een Grieks monster in Londen

Kostas Tachtsís[*]

(Vertaling Hero Hokwerda)

Telkens als ik in de kranten lees over een of ander monster dat vrouwen heeft verkracht en vermoord of over een sater die zich aan minderjarige meisjes heeft vergrepen, overvalt mij hetzelfde gevoel van verontwaardiging als, naar ik aanneem, de lezers die, in weerwil van de algemene verloedering van onze tijd, in moreel opzicht min of meer integer blijven en in seksueel opzicht hun evenwicht bewaren.

Maar meteen erna stroomt mijn hart over van deernis en medelijden, nu niet meer alleen met het slachtoffer, maar ook met de dader. En vervuld van schuldgevoelens voel ik bij mij dezelfde, spreekwoordelijke gedachte opkomen die de Engelse rechter had toen hij de zojuist door hem ter dood veroordeelde moordenaar afgevoerd zag worden: 'Ik dank u, God, dat U mij bewaard heeft. Want ik zou zelf die man kunnen zijn...' En die gedachte komt bij me op omdat er een tijd was - o, heel wat jaren geleden nu al weer - dat ik zelf ook als sater of monster gearresteerd had kunnen worden.

Wie mij kennen, zullen nu wel meesmuilen en zeggen: 'Hm, daar heb je hem weer met zijn sprookjes! Híj een monster en een sater? Hoezo? Heeft híj zich aan meisjes vergrepen? Ach, kom...' Maar ík ga hier hoe dan ook het verhaal vertellen, waarbij ik alleen enkele correcties van esthetische aard aanbreng - en wie het geloven wil, gelooft het.

Ik zei dat het al weer heel wat jaren geleden is. Veel jaren. Om precies te zijn... dertig? Welnee! Bijna vijfendertig. Ik was nog jong. Eén en al levensdrift, belust op avontuur en brandend van ongeduld om ook de wereld buiten Griekenland te leren kennen. Zo raakte ik - zonder zelf te beseffen hoe, maar dat is een ander ver-

* *Kostas Tachtsís (1927-1988), de bekendste naoorlogse prozaschrijver van Griekenland, was ook al vertegenwoordigd in het eerste nummer van* DTR *(zomer 1980).*
In zijn sterk autobiografische werk schrijft hij steeds openlijker over zijn seksuele geaardheid, aanvankelijk min of meer biseksueel, gaandeweg veeleer homoseksueel, terwijl hij zich de laatste jaren van zijn leven als travestiet prostitueerde (in welke omstandigheden hij ten slotte vermoord is).

haal -, voor een paar maanden in Londen verzeild.

Het einde van de oorlog lag nog niet zo heel ver terug. De wonden die Hitlers V-2's in de stad hadden geslagen, waren nog overal zichtbaar. De puinhopen waren wel opgeruimd, maar de wederopbouw was nog niet begonnen. Het leven had nog niet zijn gewone loop hernomen, zoals een jaar of tien later wel het geval was - waardoor het ook zo saai werd.

De oorlogspsychologie - die dagelijkse aanraking met de dood, waardoor ook mensen die op liefdesgebied het koelst of behoudendst zijn even alle teugels laten vieren en dingen doen waar ze in normale omstandigheden nooit toe zouden komen - was gevolgd door de waanzinnige overwinningsroes die in de tijd dat ik erheen ging nog niet helemaal was uitgewoed.

De gelukkigen die het overleefd hadden, vooral de jongeren, probeerden de verloren tijd in te halen. De strijders eisten bij de vrouwen hun beloning op en die werd hun niet geweigerd, vol ongeduld als de vrouwen waren om nieuw leven op de wereld te zetten. In de parken bedreven de stelletjes zonder enig schaamtegevoel de liefde, bijna op een rij naast elkaar.

In sommige van Soho's duistere, labyrintachtige straatjes deden de hoeren in staande positie gouden zaken. En wanneer dan de pubs om elf uur dichtgingen en duizenden dronken matrozen en soldaten over straat uitstroomden - onder wie ook enkele Canadezen of Yankees te zien waren, *over-paid, over-sexed and over-here*, zoals de Engelsen zwartgallig zeiden -, dan hing er een sfeer waar de vonken vanaf spatten. Alle remmen gingen los, niet alleen bij de mannen maar ook bij de vrouwen, en er heerste een algemeen erotisch delirium, waarvan ik zelf ook - toch al niet bepaald koel en allesbehalve behoudend - letterlijk door het dolle heen raakte.

De vrouwen waren hier goddank niet zoals in Griekenland, waar je bloed moest zweten om ze zover te krijgen en op het eind met het onaangename gevoel bleef zitten dat het een hoop drukte om niets was geweest. Door hun psyche, in combinatie met de vreemde psyche van de Engelse mannen, gebeurde het - tot mijn grote vreugde - maar al te vaak dat het initiatief van háár kant kwam. Vooral als ze een beetje dronken waren.

Zo'n dronken vrouw ontmoette ik op een avond laat bij het thuiskomen. Helemaal juist uitgedrukt is dat natuurlijk niet, want ik ontmoette haar niet. Ik vond haar voor lijk buiten bij mijn deur liggen.

Ik woonde toen vlak bij Sloane Square, achter het metrostation, in een van die halfronde straten die de Engelsen ‘halvemanen’ noemen. Het licht van de dichtstbijzijnde gaslantaarn - in die tijd waren er nog geen neonlampen - reikte niet tot aan mijn huis. Ik moest heel dichtbij komen voor het tot me doordrong dat datgene wat ik vóór me zag liggen geen vuilniszak was of iets van dien aard, maar een vrouw. Haar knieën lagen opgetrokken tot haar buik, haar ene arm uitgestrekt en haar hoofd opzij gezakt. Mijn eerste gedachte was dat ik daar een lijk voor me had, vast en zeker het slachtoffer van een gruwelijk misdrijf.

Als puber in bezettingstijd had ik wel heel wat macaberder taferelen te zien gekregen. Maar zo leuk is het natuurlijk niet, in vredestijd nog wel, een lijk voor je deur aan te treffen. Verlegen met de situatie als ik was, keek ik om me heen. Geen levende ziel te bekennen. Nergens een verlicht raam, niet één. En het enige geluid dat de stilte van de klamme zomernacht verbrak kwam van de auto's die over Pimlico Road af en aan reden.

Ik weet niet wat ú in mijn plaats gedaan zou hebben - meteen de politie bellen, neem ik aan. Ik zal u vertellen wat ík gedaan heb. Ik stapte over het lijk heen, stak de sleutel in het slot, ging naar binnen, draaide het licht in de gang aan en ging toen weer naar buiten om haar eens beter te bekijken.

Ze was nog erg jong, zeventien, hooguit achttien jaar. Niet echt een meisje meer, maar ook geen echte vrouw. Ze leek eerder tot de arbeidersklasse te behoren; het jurkje dat ze aanhad was van bedrukt katoen, de schoenen haveloos. Haar haar had de kleur van stro. Wat haar huid betreft, een schrijver uit de oude doos zou die ‘van albast’ hebben genoemd.

Ik legde mijn hand op haar voorhoofd. Hoewel we al een eind in augustus waren, was haar voorhoofd koud, zij het niet met de kilte des doods. Ik tilde haar hand op en liet hem zakken. Hij viel zwaar neer, als ontzield. Ik voelde haar polsslag. Of die regelmatig was of niet, weet ik niet, maar hij was er in elk geval, en ik slaakte een zucht van verlichting. Ze was natuurlijk dronken.

Maar zó dronken? Toegegeven, ik was niet in Griekenland, waar je maar zelden zelfs dronken mannen tegenkomt. Hier werden ook de vrouwen dronken. Maar toch was ik verwonderd. Want ook hier had ik tot dan toen nog niet één vrouw - en nog zo jong - zo ver heen gezien. Tenzij... tenzij een stel gewetenloze mannen iets in haar glas gedaan hadden, zo'n *gang* van in het zwart geklede teddy-

boys die in die tijd in opkomst waren. Ze hadden haar meegetroond, een of ander pilletje in haar glas gedaan om haar in slaap te krijgen en haar, na haar eens flink verkracht te hebben, ergens voor een deur gedropt - míjn deur. Dat dacht ik, en het bloed steeg me naar het hoofd. Niet van verontwaardiging, evenwel, maar van een vreemd soort opwinding: de roes waarin de wellust ons brengt. Als ze al door een half dozijn anderen verkracht was, maakte eentje meer of minder ook niet meer uit...

Ik keek nog een keer om me heen, ditmaal om me ervan te vergewissen dat niemand me zag. Vervolgens pakte ik haar bij de oksels en trok haar zo snel mogelijk de hal in en verder naar de living room.

Het huis was van een dierbare vriendin op jaren die een reis maakte en mij zolang haar huis gegeven had om erop te passen, waardoor ik meteen ook de huur uit kon sparen. Ik wil maar zeggen, het was niet zo'n huis met vrijgezellenkamers waar ik tot dan toe gewoond had. Het was fraai gemeubileerd - ik herinner me nog de charmante oude Staflbrdshire-figuren op de schoorsteenmantel - en op de vloer lag van muur tot muur een dik beige kleed. Daar dus, op het vloerkleed, legde ik mijn buit eerst maar eens neer, waarna ik de buitendeur van binnen vergrendelde, de velours gordijnen goed dichttrok en toen het licht aandeed.

Nu kon ik haar op mijn gemak beter bestuderen. Haar haar was eerder rood dan blond. Bevend tilde ik haar katoenen jurkje op. Ik weet niet wat ik verwachtte. Misschien dat ik haar naakt zou zien. Of, als ze een slipje droeg, dat het gescheurd was en onder het bloed zat. Enfin, ik verwachtte dat ik sporen zou zien van de groepsverkrachting waar ik me een voorstelling van gemaakt had. Maar niets van dien aard. Het slipje dat ze aanhad was goedkoop, maar brandschoon, en niets wees erop dat het met geweld van zijn plaats geweest was.

Ik trok haar jurkje weer omlaag en beet in gedachten op mijn lip. Met een overeenkomstig meisje in Griekenland zou ik meteen begrijpen wat voor vlees ik in de kuip had, maar bij dit meisje was ik er niet zo zeker van. Het is een vreemd volkje, die Engelsen. Ze mocht dan moederziel alleen over straat gaan en beschonken zijn, maar daarom kon het evengoed wel een net meisje wezen - misschien nog wel maagd zelfs -, en dat van die groepsverkrachting kon wel niets anders zijn dan een vrome wens of inbeelding van

mijzelf. Hetgeen betekende dat ik, als ik aan haar zat, gevaar liep wegens verkrachting, ontucht of hoe het ook mocht heten de gevangenis in te draaien. Ik moest haar bij haar positieven zien te krijgen. Als er dán nog iets van kwam, zou het met haar wil gebeuren.

Ik knielde naast haar op de grond en gaf haar twee, drie lichte klappen en daarna twee, drie wat steviger: haar oogleden bleven koppig dicht. Ik schudde haar bij de schouders door elkaar. ‘Word eens wakker!’ Maar nee hoor, geen maar dan ook geen enkele reactie. Ik had het wanhoopsgevoel dat een kind heeft als zijn pop hem niet wil gehoorzamen. Ik tilde haar met moeite op en klemde haar tegen mijn borst. De geur van Engelse zeep die mijn neusgaten binnendrong was voor mij op dat ogenblik het meest bedwelmende aroma van de wereld. Ik bezwijmde bijna. Maar zij bleef maar steeds even bewusteloos, als een levende dode, en - verdorie nog an toe - ik mocht dan geen geen toonbeeld van deugdzaamheid zijn, necrofiel was ik niet!

Heel zachtjes liet ik haar weer op het vloerkleed zakken.

Ik ging op het puntje van een fauteuil zitten en rookte een sigaret. Daarna nog een. De verleiding was groot, ik kon er geen weerstand aan bieden en ging naast haar liggen. Ik kuste haar, heel teder. Op haar haar, oor, hals, lippen. Ik stak mijn hand naar binnen en streelde haar borsten, die nog onvolgroeid waren. Eerst over de beha heen, daarna ook eronder. Ik kneedde zachtjes haar tepel. Haar lichaam scheen me nu iets warmer. Ik ging dus verder naar beneden, en nog verder. En toen... toen verloor ik ook het laatste greintje zelfbeheersing dat ik nog had.

Sindsdien heb ik veel gedaan en veel meegemaakt, heel veel. Ik ben in onaangename situaties verzeild geraakt - door eigen schuld of niet, doet er nu niet toe. Ik bedoel te zeggen dat ik maar al te goed het gevoel ken van schuld en angst, van de wanhopige onmogelijkheid iets terug te draaien wat je gedaan hebt en waarvoor je, achteraf, heel wat jaartjes van je leven zou geven om het níet gedaan te hebben. Ik heb akelige ogenblikken meegemaakt, nachtmerrieachtige ogenblikken, maar nooit meer zó'n nachtmerrie als in de ogenblikken die volgden op die - hoe moet ik die daad van mij noemen? Abject? Goddeloos? In onze dagen hebben de woorden hun gewicht verloren.

Wat had ik me daar toch gedaan? Hoe had ik zo misbruik kun-

nen maken van de onmacht van een weerloos, armoedig meisje? Wat was ik wel niet voor iemand? Was ik de Weerwolf, soms, uit de horrorfilm die ik als kleine jongen had gezien, waarna ik nachtenlang nachtmerries had en ijlde in mijn slaap? En als ik eens opgepakt werd? Als een of andere buurman of voorbijganger mij het meisje naar binnen had zien slepen? Als hij verdenking opgevat had en als wetsgetrouw burger op het idee gekomen was de politie te bellen? Liepen niet door dergelijke onvoorziene omstandigheden ook de best georganiseerde misdrijven meestal op een mislukking uit?

Of als zij zelf morgenochtend bij het wakker worden zou merken wat er die nacht gebeurd was en me begon te chanteren of me wilde aangeven? Forensisch-medisch onderzoek, spermamonster, verhoren, schandaal - minderjarig meisje verkracht door Griekse seksmaniak! - en gevangenis, dwangarbeid, Dartmoor. En hoe zou ik die arme Clarissa onder ogen moeten komen? Ze zou tegen me zeggen: ‘Ik dacht dat je een serieuze jongen was en heb je mijn huis gegeven om erop te passen, en dan ga jij me er daar een hol van criminele orgiën van maken!’ Dan kon de aarde zich maar beter openen en me verzwelgen.

Alsof het niet op kon, klonk er als bevestiging van mijn ergste vrees opeens een autosirene, die steeds dichterbij kwam. Ik raakte in paniek en deed in allerijl alle lichten uit. Het hart bonsde mij in de keel. Ik zou de deur niet openen, doen of ik er niet was. Ze zouden de hele tijd aanbellen, maar ik zou niet opendoen. ‘O mijn God,’ zei ik bij mezelf, ‘mijn God, help me dan. Help me nu toch, en ik beloof u dat ik het niet weer zal doen.’ En ja hoor. Binnen luttele seconden, alsof God mijn mijn oprecht berouw gezien en mijn gebed verhoord had, bereikte de sirene haar hoogtepunt, begon toen af te zwakken en stierf tenslotte weg. Ik haalde eens diep adem. Het was dus niet voor mij geweest.

Ik wachtte nog een minuut of twee, drie en deed toen het licht weer aan. Ik ging naar de badkamer, maakte een spons nat, pakte een handdoek en bukte me tussen haar benen om haar zo goed mogelijk schoon te maken. Mijn hersenen werkten als waanzinnig. Zou ik haar weer naar buiten slepen en neerleggen waar ik haar gevonden had? Welnee, ook was ook te riskant. Ik kon een taxi bellen en tegen de chauffeur zeggen dat mijn vriendin - zo gaan die dingen nu eenmaal - dronken was geworden en dat ik haar thuis wilde brengen. Ik zou een adres opgeven, zomaar een goed adres,

en we zouden erheen rijden. Hij zou me helpen haar de taxi uit te krijgen en op de stoep neer te leggen. Ik zou doen of ik bij een of andere deur aanbelde en hem zijn geld geven. Met een behoorlijke fooi erbij, maar ook weer niet overdreven, anders zou hij het nog voor omkoperij aanzien - en hij zou wegrijden. Vervolgens zou ik zelf ook weglopen.

Maar nee zeg, schaamde ik me niet? Op die manier zou ik alleen maar aan mijn lafhartige, smerige daad een nieuwe toevoegen. Ik hield haar hier bij me thuis en dan kwam er maar van wat ervan kwam. Ik zou haar haar roes laten uitslapen en de volgende morgen uitleggen in welke staat van bewusteloosheid ik haar gevonden had en dat ik, niet wetend hoe haar anders te helpen - ze had geen identiteisbewijs bij zich en ik was, ziet u, ook nog een buitenlander -, besloten had haar mee naar binnen te nemen totdat ze bij haar positieven zou komen. Dat zou ik doen.

Maar hoe langer ik over al die dingen nadacht en naar haar keek - ze lag daar nog altijd even bewegingloos en uitdagend -, begon ik mijn angsten en schuldgevoelens en mijn aan God gedane belofte te vergeten en stak zo zoetjes aan mijn begeerte naar die vreemde schone slaapster opnieuw de kop op, totdat... overbodig het u te zeggen, ik deed het nog een keer. Voordat er goed en wel een uur voorbij was, beging ik nogmaals hetzelfde misdrijf. Ach nou ja, voor twee keer zou ik evenveel gevangenis krijgen als voor één. Per slot van rekening zou ze, zo bewusteloos als ze was, bijna dood, morgenochtend nergens meer enige herinnering aan hebben.

Ik sleepte haar nu over het vloerkleed naar de slaapkamer, sjorde haar op het tweepersoonsbed en legde haar languit neer. Ik trok haar de pumps die ze aanhad en het katoenen jurkje uit, liet haar beha en slipje aan en dekte haar goed toe. Daarna kleedde ik me zelf ook uit, doofde nogmaals alle lichten en ging naast haar liggen.

Maar ik kon de slaap niet vatten en lag maar te draaien. Ik kon toch al nooit goed slapen - écht slapen, bedoel ik - met iemand anders in één bed. En natuurlijk begon ik al gauw weer opgewonden te raken. Ze lag met haar rug naar me toe, maar dat gaf niet. Ik legde mijn arm om haar middel en drukte me tegen haar aan. Mijn hand gleed zachtjes en zoekend naar haar schaamstreek. En opeens... opeens voelde ik haar hand die van mij bij de pols vastgrijpen en stevig omklemmen. Tegelijkertijd zei ze, een beetje klaaglijk, zoals slapenden spreken als je ze uit de slaap haalt: ‘Ja kom, zeg, hou nou eens op en ga slapen. Twee keer is wel genoeg.’

Vertaalde poëzie

Venus' Lusthof

Twee gedichten
Anna Achmatova
(Vertaling Margriet Berg en Marja Wiebes)

Rijtoertje

Mijn veer streek tegen de kap van het rijtuig.
Ik keek hem aan, en mijn hart deed pijn,
Maar zonder ook maar te begrijpen
Wat daar de reden van kon zijn.

De nacht was windloos, door smart geketend
Onder 't bewolkte firmament.
Het Bois de Boulogne leek getekend
Met zwarte inkt, als een oude prent.

Geur van seringen en benzine.
De rust hield nog afwachtend stand...
Opnieuw beroerde hij mijn knieën
Met nauwlijks sidderende hand.

Прогулка

Перо задело о верх экипажа.
Я поглядела в глаза его.
Томилось сердце, не зная даже
Причины горя своего.

Безветрен вечер и грустью скован
Под сволом облачных небес,
И словно тушью нарисован
В альбоме старом Булонский лес.

Бензина запах и сирени,
Насторожившийся покой...
Он снова тронул мои колени
Почти не дрогнувшей рукой.

[Vervolg Nederlands]

Dit is niet te verwarren met tederheid,
Die is stil en herken je meteen.
't Heeft geen zin dat je bont om mijn leden vlijt,
Om mijn borst en mijn schouders heen.
't Heeft geen zin dat je zegt vol bevangenheid
Dat ik jouw eerste liefde ben.
Weet hoe goed ik van jou die weerspannigheid,
Die begerige blikken ken!

[Vervolg Russisch]

Настоящую нежность не спутаешь
Ни с чем, и она тиха.
Ты напрасно бережно кутаешь
Мне плечи и грудь в меха.
И напрасно слова покорные
Говоришь о первой любви.
Как я знаю эти упорные,
Несытые взгляды твои!

Drie postume gedichten*

W.H. Auden
(Vertaling Peter Verstegen)

1. Blij

Hugerl, nu al tien jaar
Bezoeker van mijn bed,
Een onverwachte zegen
In een fortuinlijk bestaan,
Want hoe vaak en in welke mate
Heb jij me niet blij gemaakt.

Blij wetend dat wij genieten
Van wederzijds genot:
Een vrouw kan haar minnaar verneuken
Met hartstocht die is geveinsd,
Maar de man steekt zo in elkaar
Dat bedrog ons onmogelijk is.

Blij dat onze wereld van vervoering
Zo divers is dat geen van ons
Verleid wordt om aan te roeren:
Dat ik het verschil niet weet
Tussen Bentley en jaguar,
En dat jij nooit iets leest.

Three Posthumous Poems

1. Glad

Hugerl, for a decade now
My bed-visitor,
An unexpected blessing
In a lucky life,
For how much and how often
You have made me glad.

Glad that I know to enjoy
Mutual pleasure:
Women may cog their lovers
With a feigned passion,
But males are so constructed
We cannot deceive.

Glad our world of enchantment
Are so several
Neither is tempted to broach:
I cannot tell a
Jaguar from a Bentley,

* *Auden noemde deze gedichten postuum, omdat hij ze niet bij zijn leven wilde publiceren. Hugerl was een bizniz-jongen die Auden leerde kennen in een Weense kroeg en die regelmatig naar Kirchstetten kwam, waar Auden in de jaren vijftig woonde. Met 'You, My Dearest' is Auden's officiële vriend Chester Kallman bedoeld.*

And you never read.

[Vervolg Nederlands]

Blij dat, toen je kwam stelen
(En ook nog bij me inbrak),
Je betrapt werd en zitten moest:
We leerden beiden een les
Waarzonder wij mogelijk nog steeds
Strich en *Freier* waren.

Toch blij dat ondanks dat begin
Onze levenspaden kruisten,
Als personages bij Hardy,
Op een ogenblik dat
Jij geld nodig had
En ik seks.

Hoe staat het nu tussen ons?
Liefde? Liefde is een veel
Te afgedragen woord. Het is geen
Romance in vol ornaat,
Maar naakte geilheid ook niet:
Zeg maar, we passen elkaar,

En wat ben ik gek op Christa
Die, brave meid, van je houdt maar weet
Wanneer zij er niet moet zijn.
Ik kan me geen betere regeling
Voorstellen: als vrouwvolk mokt,
Es ist mir Wurscht.

[Vervolg Engels]

Glad for that while you stole
(You burgled me too),
And were caught and put inside:
Both learned a lesson,
But for which we well might still
Be *Strich* and *Freier*.

Glad, though, we began that way,
That our life-paths crossed,
Like characters in Hardy,
At a moment when
You were in need of money
And I wanted sex.

How is it now between us?
Love? Love is far too
Tattered a word. A romance
In full fig it ain't,
Nor a naked letch either:
Let me say we fadge.

And now how much I like Christa
Who.loves you but knows,
Good girl, when not to be there.
I can't imagine
A kinder set-up: if mims
Mump, *es ist mir Wurscht*.

2. Aubade

Bij het aanbreken van de dag
neemt hij de tram, gelukkig
na een liefdesnacht.

Gelukkig,
maar slaperig vraagt hij zich af
hoe ver weg de nacht nog is

dat een pycnisch-leptosome
pikzuiger zich hullen moet
in Weduwdracht.

2. Aubade

At break of dawn
he takes a street-car, happy
after a night of love.

Happy,
but ssleepily wondering
hhow many away is the night

when an ecto-endomorph
cock-sucker must put on
The Widow's Cap.

3. Minnelied

Als ik me eenzaam voel (Jij,
Mijn Liefste, weet waarom,
en ik waarom het zo zijn moet),
is er iets aan te doen, want zelfs
een call-boy biedt uitkomst.

Vannacht bijvoorbeeld, nu Bert
is langs geweest, hoor ik
het allesdoordringend gekrijs
van liederlijke katers
zonder zelfbeklag aan.

3. Minnelied

When one is lonely (and You,
My Dearest, know why,
as I kiinow why it must be),

steps can be taken, even
a call-boy can help.

To-night, for instance, now that
Bert has been here, I
listen to the piercing screams
of palliardising cats
without self-pity.

Twee sonnetten

Giorgio Baffo[*]

(Vertaling Ronald Op den Orth)

[Kijk hoe ik in ellende ben verzonken]

Kijk hoe ik in ellende ben verzonken,
als sneeuw op warme aarde weggedooid,
hoe uitgeblust, wat fut betreft berooid,
ik tril al als ik maar naar jou kan lonken.
In Liefdes Tuin hang jij als vrucht te pronken,
ik prijs de pik waar 't zaad uit werd gestrooid,
de schelp waarin jouw schepping werd voltooid,
de daad die jou het leven heeft geschonken.
Hoe vol je zachte borst, hoe liefje lippen!
Voor wie een blik kan slaan onder je rokken,
dat billenpaar, die kut kies toegetrokken,
die kittelaar die kek er uit komt glippen!
Geen lottoprijs kan mij bij jou weglokken.
Mijn schat, ik sterf als wij nu niet gaan wippen.

[Vardeme pur in ciera co destrutto]

Vardeme pur in ciera co destrutto,
come la neve al sol mi son desfatto,
più viscere no go, smanio, son matto,
e al sol vardarte me consumo tutto.
Oh! Del zardin d'amor soave frutto,
benedetta la cocca, che t'ha fatto,
el tempo, l'ora, el momento, e l'atto
de quel cazzo gentil, che t'ha produtto.
Che belle tette, che gentil bocchetta!
Chi podeste vederte ai drappi sotto,
che belle chiappe e che monina stretta!
Stimo più sto boccon che un temo al lotto;
quel zemer po, quel sporzer la lenguetta!
Moro, o cara, per Dio se no te fotto.

* *Giorgio Baffo, Venetiaans patriciër, (1694-1768) was magistraat van de Repubblica la Serenissima in haar nadagen. In zijn gedichten toonde hij zich een erudiet libertijn die in klaar Venetiaans vooral de vreugden van het geslachtsverkeer bezong. Zijn verzen, die vrijelijk circuleerden tijdens zijn leven, werden pas na zijn dood gebundeld en verdwenen als clandestiene uitgaven in het ondergrondse circuit voor Heeren/Liefhebbers. Apollinaire, die ze uit de 'hel' van de Nationale Bibliotheek opdook en ook vertaalde, noemt Baffo 'Le plus grand poète priapique qui ait jamais existé et en même temps l'un des poètes les plus lyriques du XVII siècle'.*

[Wie zich door mij met stomheid voelt geslagen,]

Wie zich door mij met stomheid voelt geslagen,
omdat ik tussenbei sonnetten schrijf
die over scheurtjes gaan in 't vrouwenlijf,
zoals ze zijn, geen schaamkleed wordt gedragen,
  zeg ik, welk boek ook er op nageslagen
  van vrouwen en hun amoureus bedrijf,
  al lezend blijkt dat ik niet overdrijf,
  dat onder bloempjes geile lusten lagen.
Petrarca heeft het meest eer ingelegd,
toch is zijn onderwerp één vrouwmens maar
en zelfs met haar kwam hij niet één keer klaar.
  Krijg ik nu hoon en hij de kroon, terecht?
  Wat hij schreef is bedacht, van mij is 't waar;
  Laura zei hij en ik heb kut gezegd.

[Se ghe fusie qualcun, che dei stupori]

Se ghe fusse qualcun, che dei stupori
fasse, perchè scrivo dei sonetti,
dove drento ghe xe dei pottacchietti,
e tutti al natural senza colori,
  ghe dirave, che i lezza tutti i autori,
  che ha scritto delle donne i so amoretti,
  e i vederà, che sotto a quei fioretti
  ghe stà coverti i più lascivi amori.
Sora tutti el Petrarca ha bu vittoria,
e pur l'ha parlà sempre d'una dona,
e gnanca el l'ha lassada star in gloria.
  Gran che! Mi averò biasmo, e lu corona?
  Lu ha scritto un romanzo, e mi un'istoria;
  lu ha dito Laura, e mi go dito mona.

Twee gedichten
Jevgeni Baratynski
(Vertaling Kees Jiskoot)

Mijn leven

Graag mag ik, rond de dis geschaard
met aardige familieleden,
wat kletsen, vrij en onbezwaard,
over 't verleden en het heden.

Ik mag het vrolijk feestlawaai,
aan 't glas vol hemels vocht gezeten;
ik mag, als Bacchus' moed oplaait,
de geest graag voor het hart vergeten.

Ook mag ik met een lekker stuk,
verzot op stoute jonge heren,
in 't bed van zalig zoet geluk
genoegens gaarne variëren.

*

Ik poogde haar van meet af aan
met zoetgevooisde taal te strikken;
met wezenloze doffe blikken
liet zij mijn woorden langs zich gaan.
Toch hield ik hoop het vuur der passie
bij haar te wekken op den duur:
door haar wellustig te betasten
sprak ik in taal van lévend vuur...
Toen kéék dat meisje toch stompzinnig,
wat werd ze me daarna toch spinnig!
Maak, modewereld, op haar jacht,
laat jóu die paspop maar bekoren!
Mij is een droef geheim beschoren:
ze heeft geen hart, én geen geslacht.

моя жизнь

Люблю за дружеским столом
С моей семьею домовитой
О настоящем и былом
Поговорить душой открытой.

Люблю пиров веселый щум
За полной чашей райской влаги,
Люблю забыть для сердца ум
В пылу вакхической отваги.

Люблю с красоткой записной
На ложе неги и забвенья
По воле шалости младой
Разнообразить наслажденья.

Сердечным нежным языком
Я искушал ее сначала;
Она словам моим внимала
С тупым, бессмысленным лицом.
В ней разбудить огонь желаний
Еще надежду я хранил
И сладострастных осязаний
Язык живой употребил...
Она глядела так же тупо,
Потом разгневалася глупо.
Беги за нею, модный свет,
Пленяйся девой идеальной!
Владею тайной я печальной:
Ни сердца в ней, ни пола нет.

Hymne van de wellust
Jean de La Fontaine
(Vertaald door Robert de Does)

O Wellust, zoete kracht, zonder jou was ons leven
Al sinds de prille jeugd gelijk aan sterven hier;
Jij machtige magneet voor ieder mens en dier,
Die door jouw aantrekking begerig naar jou streven!
  Om jou draait alles wijd en zijd;
  Het is door jouw bekoorlijkheid,
  En wij gaan graag gebukt daaronder:
  Geen kapitein en geen dragonder,
Geen trotse kanselier, geen vorst, geen onderdaan,
  Die jou niet slaafs is toegedaan.
Wanneer wij muzenzoons nooit, als de vrucht van 't waken,
De hemelse cadans van klanken zouden smaken,
En nooit die harmonie ons oor genieten liet,
  Wie schreef nog één woord voor een lied?
De roem die men beschrijft in grandioze frasen,
En in 't Olympisch spel de prijs en zijn extasen,
O goddelijk genot, jij bent het metterdaad!
  En 't zinnelijk plezier wordt evenmin versmaad:
  Waartoe bestaat de pronk van Flora,
  De Zon die zinkt, de schone Aurora,

Hymne de la Volupté

O douce Volupté, sans qui, dès notre enfance,
Le vivre et le mourir nous deviendroient égaux;
Aimant universel de tous les animaux,
Que tu sçais attirer avecques violence!
  Par toy tout se meut icy-bas.
  C'est pour toy, c'est pour tes appas,
  Que nous courons après la peine:
  Il n'est soldat, ny capitaine,
Ny ministre d'Estat, ny prince, ny sujet,
  Qui ne t'ait pour unique objet.
Nous autres nourrissons, si, pour fruit de nos veilles,
Un bruit délicieux ne charmoit nos oreilles,
Si nous ne nous sentions chatouillez de ce son,
  Ferions nous un mot de chanson?
Ce qu'on appelle gloire en termes magnifiques,
Ce qui servoit de prix dans les Jeux Olympiques,
N'est que toy proprement, divine Volupté.
Et le plaisir des sens n'est-il de rien compté?
  Pour quoy sont faits les dons de Flore,
  Le Soleil couchant et l'Aurore,

[Vervolg Nederlands]

Pomona en haar rijk onthaal,
Bacchus, de ziel van 't fijne maal,
De wouden, beken, landerijen,
Moeders van zoete dromerijen?
Waartoe de kunsten ook die jij hebt voortgebracht?
De Eva's bovenal in hun glorieuze pracht,
Dan om jouw band met ons te sterken?
Onschuldig uiteraard: hoezeer men de eigen lust
Soms ook gestreng dient in te perken,
Het zingenot blijft ongeblust.
O Wellust, jij werd ooit uit liefde, lang geleden,
Door de allerwijste Griek aanbeden,
O kom, versmaad mij niet, kom mee en woon bij mij;
Je vindt bij mij van allerlei:
Ik houd van liefde en spel, een boek en melodieën,
De stad en 't boerenland; er is geen enkel ding
Waarvan ik niet de lofzang zing,
Zelfs 't sombere genot van mijn melancholieën.
Kom toch, en van jouw gave, o Wellust, zoete kracht,
Weet je hoeveel daarvan ik vraag... ben ik inhalig?
Ik vraag een volle eeuw onder jouw wondermacht,
Want dertig jaar is te armzalig.

[Vervolg Frans]

Pomone et ses mets délicats,
Bacchus, l'ame des bons repas,
Les forests, les eaux, les prairies,
Meres des douces resveries?
Pour quoy tant de beaux arts, qui tous sont tes enfans?
Mais pour quoy les Cloris aux appas triomphans,
Que pour maintenir ton commerce?
J'entends innocemment: sur son propre désir
Quelque rigueur que l'on exerce,
Encore y prend on du plaisir.
Volupté, Volupté, qui fus jadis maistresse
Du plus bel esprit de la Grèce,
Ne me dédaigne pas, vien-t'en loger chez moy;
Tu n'y seras pas sans employ:
J'aime le jeux, l'amour, les livres, la musique,
La ville et la campagne, enfin tout; il n'est rien
Qui ne me soit souverain bien,
Jusqu'au sombre plaisir d'un coeur mélancolique.
Vien donc; et de ce bien, ô douce Volupté,
Veux-tu sçavoir au vray la mesure certaine?
Il m'en faut tout au moins un siècle bien compté;
Car trente ans, ce n'est pas la peine.

Zeven klassieke sonnetten
José Maria de Heredia
(Vertaling Ard Posthuma)

Centauren en Lapithen

Bij fakkellicht drommen de helden, aangeschoten,
Naar 't feest, driest vlees praalt naast de hete vacht
Der andere gasten, zonen uit het woest geslacht
Van de centauren, eertijds aan een wolk ontsproten.

Gelach, tumult, een kreet! ... Rondom de Echtgenote
Slaan hoeven op 't gepantserd brons; bijkans verkracht,
Onder een zwarte buik, vecht zij uit alle macht,
De feestdis wordt met luid gejoel omver gestoten.

Maar in de wijde zaal rijst iemand overeind
Bij wie de grootste held als in het niet verdwijnt,
Op 't hoofd een leeuwenmuil, omkranst door gouden manen:

't Is Hercules. Zijn onheilspellend oog schiet vuur;
Terugdeinzend, afdruipend naar de verste muur,
Moet zich de monsterlijke drom een uitweg banen.

Centaures et lapithes

La foule nuptiale au festin s'est ruée,
Centaures et guerriers ivres, hardis et beaux;
Et la chair héroïque, au reflet des flambeaux
Se mêle au poil ardent des fils de la Nuée.

Rires, tumulte... Un cri! L'Épouse polluée
Que presse un noir poitrail, sous la pourpre en lambeaux
Se débat, et l'airain sonne au choc des sabots
Et la table s'écroule à travers la huée.

Alors celui pour qui le plus grand est un nain,
Se lève. Sur son crâne, un mufle léonin
Se fronce, hérisse de crins d'or. C'est Hercule.

Et d'un bout de la salle immense à l'autre bout,
Dompté par l'oeil terrible où la colère bout,
Le troupeau monstrueux en renâclant recule.

Pan

Op slinkse wegen, door het dichte kreupelhout,
Langs groene lanen die in het verschiet vervagen,
Steeds erop uit de naakte nimfen te belagen,
Doorkruist de boksvoet Pan met vlammend oog het woud.

Uit onzichtbare bronnen stijgt een menigvoud
Van stemmen, zoet en fris: een ruisen, zuchten, klagen;
De zon, die zinderend de wolken kwam verjagen,
Doorzeeft het schaduwrijk met pijlen van puur goud.

Eén nimf is afgedwaald, blijft staan en hoort geschrokken
Druppelsgewijs de tranen van de ochtend tokken
Op 't groene mos, en heel haar jong gemoed schiet vol;

Daar springt de God tevoorschijn uit de donkere twijgen
En heeft haar beetgepakt, spotlacht, van vreugde dol,
Verdwijnt met haar... het bos hult zich opnieuw in zwijgen.

Pan

A travers les halliers, par les chemins secrets
Qui se perdent au fond des vertes avenues,
Le Chèvre-pied, divin chasseur de Nymphes nues
Se glisse, l'oeil ardent, sous les hautes forêts.

Il est doux d'écouter les soupirs, les bruits frais
Qui montent à midi des sources inconnues
Quand le Soleil, vainqueur étincelant des nues,
Dans la mouvante nuit darde l'or de ses traits.

Une Nymphe s'égare et s'arrête. Elle écoute
Les larmes du matin qui pleuvent goutte à goutte
Sur la mousse. L'ivresse emplit son jeune coeur.

Mais, d'un seul bond, le Dieu du noir taillis s'élance,
La saisit, frappe l'air de son rire moqueur,
Disparaît... Et les bois retombent au silence.

Ariadne

Terwijl de bekkens zinderen, ligt neergevlijd,
Naakt op een grote tijger, de vorstin, gebrand
Op de verschijning die haar nadert over 't strand:
't Is Dionysos, die de dronken ontucht leidt.

Veerkrachtig onder zijn geliefde draaglast schrijdt
De tijger als een koning door het witte zand;
Zij viert de teugels, 't roofdier voelt verliefd haar hand
En brult terwijl het op de trens met bloemen bijt.

Over de welving van haar flank mengt zich haar losse
Goudblonde haar tussen het zwart der druiventrossen,
Verrukking maakt haar doof voor het verstikt geluid.

En eindelijk bevrijd van al wat haar beklemde,
Heft zij, beneveld door de Godendrank, als Bruid,
Gulzig haar lippen naar de God, die Azië temde.

Ariane

Au choc clair et vibrant des cymbales d'airain
Nue, allongé au dos d'un grand tigre, la Reine
Regarde, avec l'Orgie immense qu'il entraîne,
Iacchos s'avancer sur le sable marin.

Et le monstre royal, ployant son large rein,
Sous le poids adoré foule la blonde arène,
Et, frôlé par la main d'où pend l'errante rêne,
En rugissant d'amour mord les fleurs de son frein.

Laissant sa chevelure à son flanc qui se cambre
Parmi les noirs raisins rouler ses grappes d'ambre,
L'Épouse n'entend pas le sourd rugissement;

Et sa bouche éperdue, ivre enfin d'ambroisie,
Oubliant ses longs cris vers l'infidèle amant,
Rit au baiser prochain du Dompteur de l'Asie.

Bacchanaal

De Ganges beeft; en zie de tijgers, losgescheurd
Uit hun gareel; ze springen, onder rauwe klanken,
Met grote sprongen over de geplette ranken
Die de Bacchanten vluchtend hebben meegesleurd.

De wijnstruik, afgerukt door nagels, tanden, kleurt
Met donkere druiven alles rood, kelen en flanken;
Naast de gestreepte lendenen schemeren blanke
Buiken van panters, door het purperen slijk besmeurd.

Bedwelmd door al die wemelende lijven, lonken
De roofdierkatten door de donkergouden gloed
Met langgerekt gegrom naar nog veel roder bloed.

Maar Bacchus, van het ongehoorde schouwspel dronken,
Grijpt naar zijn tyrsusstaf en drijft met luid getier
Het brullend mannetje naar 't huilend wijfjesdier.

Bacchanale

Les tigres ont rompu leurs jougs et, miaulants,
Ils bondissent, et sous leur bonds et leurs élans
Les Bacchantes en fuite écrasent la vendange.

Et la pampre que l'ongle ou la morsure effrange
Rougit d'un noir raisin les gorges et les flancs
Où près des reins rayés luisent des ventres blancs
De léopards roulés dans la pourpre de la fange.

Sur les corps convulsifs les fauves éblouis,
Avec des grondements que prolonge un long râle,
Flairent un sang plus rouge à travers l'or du hâle;

Mais le Dieu, s'enivrant à ces jeux inouïs,
Par le thyrse et les cris les exaspère et mêle
Au mâle rugissant la hurlante femelle.

Sphinx

Op de Kithaeron, dicht begroeid met braam en struik,
Vindt men een grot; daar, in een ronde galerij,
Ligt, glanzend, kuis, gevleugeld als een arend: Zij.
Haar gouden oog spat vonken op haar keel en buik.

En hij, de Man, verblind, bleef staan, één ogenblik.
- Wie werpt in 't schemerlicht zijn schaduw over mij?
- Liefde. - De God? - O nee, de Held. - Kom dichterbij.
Maar 't wordt je dood. Ben je nu bang? - Bang, zei je? Ik?

Bellerophon bedwong de ontembare Chimaere.
- Blijf staan jij! - Maar ik zie je mond mijn mond begeren.
- Hier is mijn borst! Met bot en al druk ik je stuk.

Mijn nagels in jouw vlees... - Een straf even begeerlijk
Als deze kus, die ik nu op je lippen druk.
- Je zege is vergeefs, dit is je dood. - Oh, heerlijk!...

Sphinx

Au flanc du Cithéron, sous la ronce enfoui,
Le roc s'ouvre, repaire où resplendit au centre
Par l'éclat des yeux d'or, de la gorge et du ventre,
La Vierge aux ailes d'aigle et dont nul n'a joui.

Et l'Homme s'arrêta sur le seuil, ébloui.
- Quelle est l'ombre qui rend plus sombre encor mon antre?
- L'Amour. - Es-tu le Dieu? - Je suis le Héros - Entre;
Mais tu cherches la mort. L'oses-tu braver? - Oui.

Bellérophon dompta la Chimère farouche.
- N'approche pas. - Ma lèvre a fait frémir ta bouche...
- Viens donc! Entre mes bras tes os vont se briser;

Mens ongles dans ta chair... - Qu'importe le supplice,
Si j'ai conquis la gloire et ravi le baiser?
- Tu triomphes en vain, car tu meurs. - O délice!...

Het tepidarium

Naar mirre geurend, in de lauwe dampen, rekken
Zij loom hun soepele ledematen; hun gezicht
Wordt door het flakkerende schijnsel fel verlicht
Wanneer de vlam hoog oplaait uit het bronzen bekken.

Soms - op de fijne kussens die het bed bedekken -
Heeft zich een roze of amberen torso opgericht,
Om weer geluidloos, in het milde winterlicht,
Zich op het weelderige purper uit te strekken.

Een vrouw uit Azië, die voelt hoe hete damp
Gloeit op haar naakte lijf, bezweert de lichte kramp
Waardoor zij wordt verlamd, met langzame gebaren.

En Latiums schonen, allen zelf zo blank van huid,
Kijken, vol van die wilde pracht, hun ogen uit
Op 't bronzen lichaam en de golvend zwarte haren.

Le tepidarium

La myrrhe a parfumé leurs membres assouplis;
Elles rêvent, goûtant la tiédeur de décembre,
Et le brasier de bronze illuminant la chambre
Jette la flamme et l'ombre à leurs beaux fronts pâlis.

Aux coussins de byssus, dans la pourpre des lits,
Sans bruit, parfois un corps de marbre rose ou d'ambre
Ou se soulève à peine ou s'allonge ou se cambre;
Le lin voluptueux dessine de longs plis.

Sentant à sa chair nue errer l'ardent effluve,
Une femme d'Asie, au milieu de l'étuve,
Tord ses bras énervés en un ennui serein;

Et le pâle troupeau des filles d'Ausonie
S'enivre de la riche et sauvage harmonie
Des noirs cheveux roulant sur un torse d'airain

Op de Cydnus

Onder de vlammen van een purperen hemel glijdt
De zilveren trireem en trekt zijn witte voren
Door 't zwarte water; wierookgeur trekt op; te horen
Is ritselen van zijde, 't mijmeren van een fluit.

Maar op de voorplecht, waar een valk de vleugels spreidt,
Buigt Cleopatra zich vol ongeduld naar voren.
Zij lijkt, oprijzend in het laatste zonnegloren,
Een grote gouden vogel, loerend naar haar buit.

Tarsis is al in zicht, straks geeft haar held zich over
- En Lagos' bruine dochter spreidt onder die tover
Haar amberen armen uit, in 't schijnsel rozerood;

Maar de verwijzing naar het naderend lot ontgaat haar:
Twee knapen, godenzonen die op 't sombere water
Hun rozenbloesems strooien - Eros en de Dood.

Le cydnus

Sous l'azur triomphal, au soleil qui flamboie,
La trirème d'argent blanchit le fleuve noir
Et son sillage y laisse un parfum d'encensoir
Avec des sons de flûte et des frissons de soie.

A la proue éclatante où l'épervier s'éploie,
Hors de son dais royal se penchant pour mieux voir,
Cléopâtre debout en la splendeur du soir
Semble un grand oiseau d'or qui guette au loin sa proie.

Voici Tarse, où l'attend le guerrier désarmé;
Et la brune Lagide ouvre dans l'air charmé
Ses bras d'ambre où la pourpre a mis des reflets roses.

Et ses yeux n'ont pas vu, présage de son sort,
Auprès d'elle, effeuillant sur l'eau sombre des roses,
Les deux enfants divins, le Désir et la Mort.

Tamara
Michail Lermontov
(Vertaling Kees Jiskoot)

In 't diepe ravijn van Darjal, waar
de Térek zich ingraaft, stond trots
een toren, oeroud en vervallen,
dofzwart op een dofzwarte rots.

Die toren, zo slank en verheven,
bewoonde Tamara, vorstin:
zo schoon als een engel des hemels,
een demon van ziel en van zin.

Daar blonk door de nevels bij nachte
een goudkleurig lichtje almaar,
dat reizigers op leek te wachten
en noodde tot nachtrust aldaar.

Men hoorde de stem van Tamara:
alsof zij van hartstocht versmacht,
de zinnen bedwelmend als 't ware
met onwederstaanbare macht.

De onzichtbare feeënstem lokte
de herder, de koopman, lansier:
de slotpoort werd opengetrokken,
een zwarte eunuch was portier.

Gevlijd in een donzige sponde,
met paarlen en zijde bekleed,
ontving zij haar gast... En er stonden
twee schuimende roemers gereed.

Тамара

В глубокой теснине Дарьяла,
Где роется Терек во мгле,
Старинная башня стояла,
Чернея на черной скале.

В той башне высокой и тесной
Царица Тамара жила:
Прекрасна, как ангел небесный,
Как демон, коварна и зла.

И там сквозь туман полуночи
Блистал огонек золотой,
Кидался он путнику в очи,
Манил он на отдых ночной.

И слышался голос Тамары:
Он весь был желанье и страсть,
В нем были всесильные чары,

Была непонятная власть.

На голос невидимой пери
Шел воин, купец и пастух:
Пред ним отворялися двери,
Встречал его мрачный евнух.

На мягкой пуховой постели,
В парчу и жемчу́г убрана,
Ждала она гостя ... Шипели
Пред нею два кубка вина.

[Vervolg Nederlands]

Een wirwar van handen en huiden!
En mond smolt tezamen met mond,
er klonken vreemd-rauwe geluiden
de hele nacht op in het rond:

alsof in die ledige toren
wel honderden vrijers hun vrouw
ter nachtelijk bruiloftsfeest voerden,
of dodenmaal, 't feest na de rouw.

Nog níet lei de morgen zijn luister
en licht op de bergen rondom,
of dadelijk werd het weer duister
en heerste er zwijgen alom.

De grommende Terek verbrak er
de stilte slechts in het ravijn:
een golf die de ander wil pakken
om haantje-de-voorste te zijn.

En wenend vervoerden die samen
een levenloos lichaam pijlsnel.
Dan stond er iets wits voor de ramen
en klonk van daarginder: vaarwel!

Die afscheidsgroet was toch zo teer en
zo zoet klonk die heldere stem,
als wachtten een feestelijk weerzien
en liefdesgenietingen hem.

1841

[Vervolg Russisch]

Сплетались горячие руки,
Уста прилипали к устам,
И странные, дикие звуки
Всю ночь раздавалися там.

Как будто в ту башню пустую
Сто юношей пылких и жен
Сошлися на свадьбу ночную,
На тризну больших похорон.

Но только что утра сиянье
Кидало свой луч по горам,
Мгновенно и мрак и молчанье
Опять воцарялися там.

Лишь Терек в теснине Дарьяла,
Гремя, нарушал тишину;

Волна на волну набегала,
Волна погоняла волну;

И с плачем безгласное тело
Спешили они унести;
В окне тогда что-то белело,
Звучала оттуда: прости.

И было так нежно прощанье,
Так сладко тот голос звучал,
Как будто восторги свиданья
И ласки любви обещал.

Over liefde en lust
(De rerum natura, boek IV)
Lucretius*
(Vertaling W. Hogendoorn)

Wanneer het sperma voor het eerst de banen
Der jeugd doorspoelt, bij 't rijpen van de tijd,
Komen van buiten beelden van een lichaam,
Een magnifieke blik, een gave huid...
Erg prikkelend voor zaaddoorzwollen delen,
Zodat zij vaak, alsof de daad echt plaatsvond,
Een vloedgolf lozen die de kleren vlekt.

[...]

Zo'n deel, dat barst van sperma, snakt ernaar
Te spuiten waar de vuige lust het heenwijst,
Het lijf zoekt wat de ziel door liefde kwetst;
Want meest valt men de kant op van de wond,
Het bloed golft in de richting van de slag,
Rood vocht bespat de vijand die dichtbij is.

[Latijn]

Tum quibus aetatis freta primitus insinuatur
semen, ubi ipsa dies membris matura creavit,
conveniunt simulacra foris e corpore quoque,
nuntia praeclari vultus pulchrique coloris,
quae ciet irritans loca turgida semine multo,
ut quasi transactis saepe omnibu' rebu' profundant
fluminis ingentis fluctus vestemque cruentent.

[...]
Irritata tument loca semine, fitque voluntas
eicere id quo se contendit dira libido,
idque petit corpus, mens unde est saucia amore;
namque omnes plerumque cadunt in vulnus et illam
emicat in partem sanguis unde icimur ictu,
et si comminus est, hostem ruber occupat umor.

* *De Latijnse dichter Titus Lucretius Carus (ca. 95-ca.* 55 *v.Chr.) zet in* De rerum natura *('Over de natuur der dingen') de leer uiteen van de Griekse filosoof Epicurus (341-270 v.Chr.). In het vierde boek (van zes) behandelt hij de zintuiglijke waarneming. Het kernbegrip is 'beelden'* (simulacra); *objecten stralen atomaire deeltjes uit naar onze zintuigen, hetgeen veroorzaakt dat wij een 'beeld' van dat object krijgen. Maar wij moeten beeld en object niet verwarren en niet het onmogelijke begeren door ons met het object te willen verenigen. De hartstochtelijke liefde is om die reden tot mislukking gedoemd en levert verdriet op, wat strijdig is met het ideaal van onverstoorbaarheid. Te prefereren valt de simpele wellust, die nu eenmaal uit lichamelijke aandrang voortkomt en naderhand geen emoties meebrengt. Binnen het huwelijk dient het geslachtsverkeer overigens vooral het verwekken van kinderen.*

[Vervolg Nederlands]

Dus als je wordt gewond door liefdespijlen,
Of nu een feminiene knaap je treft
Dan wel een vrouw wier lichaam liefde uitstraalt,
Eén wil je worden met wie jou zo kwetst,
Om lichaamsvocht te spuiten in dat lichaam,
Want stomme hitsigheid voorspelt genot.

Venus, Cupido: liefde en begeerte...
De zoetheid van de liefde druppelt eerst
Het hart in, daarna komt de kille zorg.
Want is je liefste weg, toch blijft haar beeld
Bestaan, haar zoete naam klinkt in je oren.
- Houd je toch verre van die fantasieën!
Verjaag wat liefde voedt: denk aan iets anders.
Spuit maar je zaad een willekeurig lijf in,
Spaar het niet op uit liefde voor die ene,
Want dat bezorgt je later zorg en leed.
Door liefdesvoedsel wordt zo'n zweer hardnekkig,
De gekte ettert door, 't verdriet verergert,
Tenzij je de oude wonden stoort met nieuwe
En latere snel geneest door losse scharrels,
Of op iets anders je gemoed kunt richten.

[Vervolg Latijn]

Sic igitur Veneris qui telis accipitur ictus,
sive puer membris muliebribus hunc iaculatur
seu mulier toto iactans e corpore amorem,
unde feritur, eo tendit gestitque coire
et iacere umorem in corpus de corpore ductum;
namque voluptatem praesagit muta cupido.

Haec Venus est nobis; hinc autem nomen amoris;
hinc illaec primum Veneris dulcedinis in cor
stillavit gutta, et successit frigida cura.
Nam si abest quod ames, praesto simulacra tamen sunt
illius, et nomen dulce observatur ad auris.
Sed fugitare decet simulacra et pabula amoris
absterrere sibi atque alio convertere mentem
et iacere umorem conlectum in corpora quaeque,
nec retinere, semel conversum unius amore,
et servare sibi curam certumque dolorem;
ulcus enim vivescit et inveterascit alendo,
inque dies gliscit furor atque aerumna gravescit,
si non prima novis conturbes vulnera plagis
vulgivagaque vagus Venere ante recentia cures
aut alio possis animi traducere motus.

[Vervolg Nederlands]

Wie liefde mijdt, berooft zich niet van lust,
Maar smaakt genoegens waar geen straf op volgt,
Want puurder smaakt de lust als men gezond is,
Niet ziek van liefde. Zelfs bij vol bezit
Weifelen minnaars in hun wilde hartstocht
Wat oog of hand het eerst genieten zal.
Zij knellen stijf 't begeerde lijf, doen 't pijn
En bijten vaak in lippen, mond aan mond
Geklemd, omdat de lust niet zuiver is:
Zij voelen prikkels om juist dát te kwetsen,
Wat het ook zij, waaraan hun drift ontspruit.

Ietwat doorbreekt het liefdesspel die kwelling,
Wellustig strelen remt de beten af.
Hetzelfde lichaam dat het vuur ontstak,
Zal ook, zo hoopt men dan, de vlammen blussen.
Maar de natuur sluit dit volkomen uit,
want bij begeerte geldt (en daar alleen):
hoe meer men heeft, hoe brandender het hart.
Want drank en voedsel worden opgenomen
En vinden in het lijf hun vaste plaats,
Hetgeen vanzelf de dorst en honger stilt;
Maar uiterlijk en schoonheid worden slechts
Door 't lijf als ijle beeltenis genoten:
Povere hoop die op de wind verwaait.

[Vervolg Latijn]

Nec Veneris fructu caret is qui vitat amorem,
sed potius quae sunt sine poena commoda sumit;
nam certe purast sanis magis inde voluptas
quam miseris. Etenim potiundi tempore in ipso
fluctuat incertis erroribus ardor amantum,
nec constat quid primum oculis manibusque fruantur.
Quod petiere premunt arte faciuntque dolorem
corporis, et dentes inlidunt saepe labellis
osculaque adfligunt, quia non est pura voluptas
et stimuli subsunt qui instigant laedere id ipsum,
quodcumque est, rabies unde illaec germina surgunt.
Sed leviter poenas frangit Venus inter amorem,
blandaque refrenat morsus admixta voluptas;
namque in eo spes est, unde est ardoris origo,
restingui quoque posse ab eodem corpore flammam.
Quod fieri contra totum natura repugnat:
unaque res haec est, cuius quam plura habemus,
tam magis ardescit dira cuppedine pectus.
Nam cibus atque umor membris assumitur intus;
quae quoniam certas possunt obsidere partis,
hoc facile expletur laticum frugumque cupido.
Ex hominis vero facie pulchroque colore
nil datur in corpus praeter simulacra fruendum

tenvia; quae vento spes raptast saepe misella.

[Vervolg Nederlands]

Zoals een dorstig iemand in zijn droom
Wil drinken, maar geen water blust zijn brand;
Hij zoekt het beeld ervan, maar zwoegt vergeefs
En dorst zelfs midden in een stroom, al drinkend,
Zo plaagt ook Venus minnaars met illusies:
Een lijf zien, zelfs vlakbij, bevredigt niet,
Van tere leden valt niets af te wrijven,
Al dwaalt hun hand onzeker heel dat lijf af.
En als zij dan, hun leden dicht verstrengeld,
Genieten van hun jeugdbloei, en hun lichaam
De vreugd voorvoelt dat Venus' veld bezaaid wordt,
Dan klemmen zij elkaar, mengen hun speeksel,
Ademen diep, bijten elkanders lippen...
- Vergeefs: je kunt een ander niets ontnemen
En ook niet in een ander lichaam opgaan:
Want dat, zo lijkt het, is waar zij naar streven,
Zo gretig blijven zij elkaar omhelzen,
Al zwijmelend en smeltend van genot.
Als eindelijk de opgekropte lust
Ontploft is, houdt de hartstocht even pauze.
Dan keert dezelfde waanzin weer, de drift
Zich toe te eigenen wat zij begeren.
Zij vinden geen remedie voor hun kwaal
En kwijnen weg aan hun geheime wond.

[...]

[Vervolg Latijn]

Ut bibere in somnis sitiens cum quaerit et umor
non datur, ardorem qui membris stinguere possit,
sed laticum simulacra petit frustraque laborat
in medioque sitit torrenti flumine potans,
sic in amore Venis simulacra ludit amantis,
nec satiare queunt spectando corpora coram,
nec manibus quicquam teneris abradere membris
possunt errantes incerti corpore toto.
Denique cum membris conlatis flore fruuntur
aetatis, iam cum praesagit gaudia corpus
atque in eost Venus ut muliebria conserat arva,
adfigunt avide corpus iunguntque salivas
oris et inspirant pressantes dentibus ora -
nequiquam, quoniam nil inde abradere possunt
nec penetrare et abire in corpus corpore toto;
nam facere interdum velle et certare videntur:
usque adeo cupide in Veneris compagibus haerent,
membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
Tandem ubi se erupit nervis collecta cupido,
parva fit ardoris violenti pausa parumper.
Inde redit rabies eadem et furor ille revisit,
cum sibi quod cupiunt ipsi contingere quaerunt,

nec reperire malum id possunt quae machina vincat:
usque adeo incerti tabescunt vulnere caeco.

[...]

[Vervolg Nederlands]

Niet altijd veinst de vrouw het hete hijgen
Wanneer zij lijf aan lijf een man omhelzend
Zich vastzuigt in een lange natte zoen.
Vaak doet zij dat van harte en om 't genot
Te delen drijft zij hem naar 't hoogtepunt.
Want anders lieten vogels, vee en wild
Zich ook niet door hun mannetjes bedwingen,
Waren zij zelf niet loops; zij rijden ritsig
De penis op van het bespringend beest.
Je ziet ook dat een paar dat samen klaarkomt
Vaak wordt gekweld door wat hen houdt geketend.
Want dikwijls trekken honden op een straathoek
Elk naar één kant: ze willen van elkaar,
Maar door de paring zijn ze vastgeklonken.
Dat zouden ze nooit doen, als het genot
Niet allebei bedrieglijk had gevangen.
Ik zeg dus nog eens: lust komt van twee kanten.

[...]

Voor de getrouwde vrouw is wulps gekronkel
Onnodig: het belemmert de conceptie
Wanneer haar billen geil 's mans lid opwrijven
En heel haar lenig lijf aan 't golven slaat.
Dan neemt de vore niet de juiste stand aan,

[Vervolg Latijn]

Nec mulier semper ficto suspirat amore
quae complexa viri corpus cum corpore iungit
et pecudes et equae maribus subsidere possent,
si non, ipsa quod illarum subat ardet abundans
natura et Venerem salientum laeta retractat.
Nonne vides etiam quos mutua saepe voluptas
vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
In triviis cum saepe canes, discedere aventes,
divorsi cupide summis ex viribu’ tendunt.
cum interea validis Veneris compagibus haerent,
quod facerent numquam, nisi mutua gaudia nossent
quae lacere in fraudem possent vinctosque tenere.
Quare etiam atque etiam, ut dico, est communi' voluptas.

[...]

Nec molles opu' sunt motus uxoribus hilum;
nam mulier prohibet se concipere atque repugnat,
clunibus ipsa viri Venerem si laeta retractat
atque exossato ciet omni corpore fluctus;
eicit enim sulcum recta regione viaque

[Vervolg Nederlands]

De ploegschaar zit ernaast, het zaad schiet mis.
Daarom bewegen hoeren zich zo wulps,
Om te voorkomen dat ze zwanger worden
En tegelijk om lekkerder te zijn
Dan onze eega's, die het nut niet inzien.

't Komt ook niet door een god of Venus' pijlen
Als soms een lelijk mokkeltje bemind wordt.
Een vrouw maakt soms door haar manier van doen,
Door volgzaamheid en lichaamshygiëne
Dat je gemakkelijk met haar leert leven.
Per slot brengt de gewoonte liefde voort,
Want een herhaalde tik, hoe licht dan ook,
Brengt iemand op de lange duur ten val.
Kijk maar: zelfs water dat op rotsen druppelt,
Zal op den duur dwars door die rotsen boren.

[Vervolg Latijn]

vomeris atque locis avertit seminis ictum.
Idque sua causa consuerunt scorta moveri,
ne complerentur crebro gravidaeque iacerent,
et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset;
coniugibus quod nil nostris opus esse videtur.

Nec divinitus interdum Venerisque sagittis
deteriore fit ut forma muliercula ametur;
nam facit ipsa suis interdum femina factis
morigerisque modis et munde corpore culto,
ut facile insuescat te secum degere vitam.
Quod superest, consuetudo concinnat amorem;
nam leviter quamvis quod crebro tunditur ictu,
vincitur in longo spatio tarnen atque labascit.
Nonne vides etiam guttas in saxa cadentis
umoris longo in spatio pertundere saxa?

Over lust en liefde
Pindaros fragmentair.
(Vertaling Patrick Lateur)

fr. 122

*

Voor Xenofon van Korinthe

Jonge vrouwen, open en gastvrij voor vele mannen,
in Korinthe, stad van weelde, dient gij Peitho,
doet gij van verse wierook gouden tranen wolken;
vaak vliegen uw gedachten
  naar Afrodite,
de liefdemoeder in de hemel.

Meisjes, zij liet toe dat gij zonder blaam
op liefelijke bedden
de vrucht plukt van uw prille lente.
Want dwang maakt alles goed.
[...]

fr 122

ΞΕΝΟΦΩΝΤΙ ΚΟΡΙΝΘΙΟΙ

Πολύξεναι νεάνιδες, ἀμφίπολοι
Πειθοῦς ἐν ἀφνειῷ Κορίνθῳ,
αἵ τε τᾶς χλωρᾶς λισσάνου ξανθὰ δάκρη
θυμιᾶτε, πολλάκι ματέρ' ερώτων
  οὐρανίαν πτάμεναι
νοήματι πρὸς ᾽Αφροδίταν,
ὑμῖν ἄνευθ' ἐπαγορίας ἔπορεν,
ὦ παῖδες, ἑρατειναῖς <ἐν> εὐναῖς
μαλθακᾶς ὥρας ἀπὸ καρπὸν δρέπεσθαι.
σὺν δ' ἀνάγκα πάν καλόν...
[...]

* (fr 122) *De schatrijke Corinthier Xenofon had Afrodite hoertjes beloofd voor de tempelprostitutie in zijn stad. Pindaros schreef voor hem dit lied dat de publieke vrouwen bezingt, een voor hem eerder ongewoon thema waarvoor hij zich niet zonder geestigheid excuseert. Hier en in het volgende fragment is Peitho de godin Overtuiging die vaak wordt geassocieerd met erotische aantrekking en verlangen.*
(fr 123) *De laatste passie van de oude Pindaros gold de mooie jongen Theoxenos in wiens armen hij naar verluidt stierf in het theater van Argos (cf het sonnet van Von Platen).*
(fr 128) *De schaal te raken' wijst op de kottabos, een gezelschapspel tijdens drinkgelagen waarbij men met een restje wijn naar een schaal moest mikken. In geval van winst sprak men de naam uit van de gelief de uitverkorene.*

[Vervolg Nederlands]

Toch vraag ik me af wat de heersers van de Isthmos
zullen zeggen van mijn vondst, als ik
dit honingzoete drinklied zo begin en
daarmee publieke vrouwen begeleid.

Goud herkennen wij op een zuivere toetssteen.
[...]
Meesteres van Cyprus, naar uw heiligdom hier
bracht Xenofon een schare van vijftig jonge hoeren,
want hij is blij:
zijn wensen zijn vervuld.

[Vervolg Grieks]

ἀλλὰ θαυμάζω, τί με λέξοντι ‘Ισθμού
δεσπόται τοιάνδε μελίφρονος ἀρχὰν
εὑρόμενον σκολίου
ξυνάορον ξυναῖς γυναιξίν
διδάξαμεν χρυσὸν καθαρᾷ ssασάνω
[...]
ὦ Κύπρου δέσποινα, τεὸν δεῦτ' ἐς ἄλσος
φορssάδων κορᾶν ἀγέλαν ἑκατόγγυι-
ον Ξενοφῶν τελέαις
ἐπάγαγ' εὐχωλαῖς ἰανθείς.

fr. 123

Voor Theoxenos van Tenedos

Mijn hartje moet de liefde plukken
op het juiste moment, in je jeugd.
Maar wie Theoxenos zag
flonkeren en twinkelogen
en toch niet overspoeld wordt door golven van verlangen,
heeft een donker hart van staal of ijzer, gesmeed

in kille vlammen. Hij wordt veracht
door Afrodite met haar gebogen brauwen.
Hij wroet geweldig voor zijn geld
of hij wordt meegesleurd door drieste
vrouwen: hij is hun slaaf, een kil levenspad lang.
Maar die godin doet me smelten als was van heilige bijen
onder de steken van de zon, telkens als
ik de jeugdigheid van knapen en hun jonge leden zie.
Ja, op Tenedos
huizen Peitho en Charis
in de zoon van Hagesilas.

fr. 123

ΘΕΟΞΕΝωΙ ΤΕΝΕΔΙωΙ

Χρῆν μὲν κατὰ καιρὸν ἐρώ-
των δρέπεσθαι, θυμέ, σὺν ἀλικία
τὰς δὲ Θεοξένου ἀκτῖνας πρὸς ὅσσων
μαρμαρυζοίσας δρακείς
ὃς μὴ πόθῳ κυμαίνεται, ἐξ ἀδάμαντος
ἢ σιδάρου κεχάλκευται μέλαιναν καρδίαν
ψυχρά φλογι, προς δ' Αφροδί
τας ἀτιμασθεὶς ἑλικογλεφάρου
ἢ περὶ χρήμασι μοχθίζει ssιαίως
ἢ γυναικείῳ θράσει
ψυχράντ φορεῖται πᾶσαν ὁδὸν θεραπεύων.
ἀλλ' ἐγὼ τᾶς ἕκατι κηρὸς ὡς δαχθεὶς ἔλα
ἱρᾶν μελισσᾶν τάκομαι, εὖτ' ἄν ἴδω
παίδων νεόγυιον ἐς ἥssαν
ἐν δ' ἄρα καὶ Τενέδῳ
Πειθώ τ' ἔναιεν καὶ Χάρις
υἱὸν ᾽Αγησίλα.

fr 126

Laat het genot in je leven niet doven,
want veruit het beste
is een leven vervuld van genot.

fr 126

μηδ' ἀμαύρου τέρψιν ἐν ssίῳ πολύ τοι
φέριστον ἀνδρὶ τερπνὸς αἰών.

fr 127

Mijn wens: lief te hebben en de liefde
ter wille te zijn op het juiste moment.
Mijn hart, wees niet uit op daden
die verder reiken dan jouw jaren.

fr 127

Εἴη καὶ ἐρᾶν καὶ ἔρωτι
χαρίζεσθαι κατά καιρόν
μὴ πρεσssυτέραν ἀριθμοῦ
δίωκε, θυμέ, πρᾶξιν.

fr 128

en de geneugten van Afrodite's lusten,
zo kan ik me bedrinken met Cheimaros én proberen
met het oog op Agathonidas de schaal te raken.

fr 128

χάριτάς τ' 'Αφροδισίων ερώτων,
ὄφρα σὺν Χειμάρῳ μεθύων ᾽Αγαθωνίδα
ssάλω κόττassον

Drie gedichten
James Purdy
(Vertaling Jos Augustus)

Jan Erik, alleen

Ik kan alleen de Maan vertellen
hoeveel ik van een jonge timmerman houd.
Maar de maan geeft me zelfs
niet genoeg kracht om mijn kamer uit te gaan.
Ik wacht, zie je, totdat hij belt.
De reden voor stilte tussen ons:
hij heeft nog maar pas een nieuw nummer
en dus verbindt de bedrading ons niet.
Ik vertel het de Maan maar de Maan
kan alleen maar luisteren.
Weer voel ik mijn vingers
over de welving van zijn borst
en hoor ik mijn eigen hartslag
als ik mezelf omlaag zie buigen
om zijn zachte vlees te bedekken
met de honger van mijn kussen.

Jan Erik, alone

I can only tell the Moon
how much I love a young carpenter.
But the Moon does not give me even
enough strength to go out from my room.
I am waiting, you see, for him to call.
The reason for silence between us:
he has only recently got a new number
and so the wires do not reach between us.
I tell the Moon but the Moon
can only listen.
Again I feel my fingers
on the curve of his breast
and I hear my own hartbeat
as I watch myself lean down
to cover his sweet flesh
with the hunger of my kisses.

In een diepe sluimer

Ik droomde van Lars.
Hij verscheen net zoals
   hij gewoonlijk deed
toen onze liefde nieuw was.
Hij staarde naar mij als in een gebroken
   spiegel,
hurkend op zijn smalle hielen,
starend naar mij met één lui oog,
   het rechter,
en in het
   grote gloeiende linkeroog
ving ik een angstige flits op,
terwijl zijn lippen half-bloedend van
   mijn kussen
trilden.
Daarna, toen de dag zijn licht ontvouwde,
stak de storm op.
Een overvloedige regen
viel op Lars' haar,
   op zijn tengere vingers,
en ten slotte over zijn lippen
   die zo vaak de mijne hadden gedrukt.
Toen stroomde de zondvloed over
   zijn witte keel,
de keel waaruit ik zoveel
gesmoorde kreten van extase had horen komen.

In a deep slumber

I dreamed of Lars.
He appeared just as he always
   used to be
when our love was new.
He stared at me as in a broken
   looking-glass,
crouching on his small heels,
gazing at me with one lazy eye,
   the right one,
and in the
   big glowing left eye
I caught a fearful lightning,
while his lips half-bleeding from
   my kisses
fluttered.
Then as the day unfurled her light,
the storm arose.
An overflowing rain
fell on Lars' hair,
   on his slender fingers,
and finally over his lips
   which had pressed mine so often

Then the deluge poured over
    his white throat,
the throat from which had come
so many choked cries of ecstasy.

Witte schapen

Witte schapen lagen in de velden
toen ik jou zag naderen op de weg.
Je was nat van het zweet van je lange mars,
je hemd met hertsleren veter
   was open gaan staan
en openbaarde het vlees van je borst
en je jeugdige ribben.
Je hief je gevouwen handen in de lucht,
en ik zag de aanwezigheid van aarde op je naakte dijen.
De mosgeur van wouden beroerde de haren van
   mijn neusgaten.
Ik voelde het trillende weefsel van je lichaam
toen ik omlaagboog en dronk uit de tapkraan
   van je geslacht.

White sheep

White sheep were lying down in the fields
when I saw you approach in the road.
You were wet with sweat from your long march,
your shirt tied with deer string
   had come open
revealing the flesh of your breast
and your youthful ribs.
You lifted your clasped hands to the sky,
and I saw the presence of earth on your naked thighs.
The mossy smell of forests stirred the hairs of
   my nostrils.
I felt the palpitating tissue of your body
as I bent down and drank from the spigot
   of your sex.